

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

**SLOVÁCKO
LI
2009**

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2009

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LI • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2010 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemnice redakce: L. Tarcalová • Redakční rada: J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, M. Martykánová, H. Myslivečková, K. Pavlišťík, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, M. Šeferisová, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Tisk Expodata-Didot Brno • Náklad 250 ks

ISBN 978-80-86185-86-6

ISSN 0583-5569

OBSAH

Národopis

<i>Ivo Frolec, Olga Floriánová: Muzeum v přírodě Rochus – studie</i>	9
<i>Ludmila Tarcalová: Pověrečné a racionální složky v lidovém léčitelství (na příkladě lékařské knížky)</i>	39
<i>Marta Kondrová: Lidové oltářiky pod šturcem ve sbírkách Slovákého muzea v Uherském Hradišti</i>	53
<i>Eva Večerková: Kresebná pozůstalost Joži Dostála. Kraslice na Podluží.</i>	65
<i>Romana Habartová: Slovácko očima Františka Horenského</i>	73
*	
<i>Vzpomínka na Václava Frolce (Jan Souček)</i>	93
<i>Výstava o Františku Kretzovi (1859–1929) (Alena Kalinová)</i>	94
<i>Romana Habartová, Stanislav Štěrba: Jízda Králů v Kunovicích (Jiří Jilík)</i>	96
<i>Antonín Václavík: Textil v lidové tvorbě. Lidové umělecké textilie v Čechách a na Moravě (Ludmila Tarcalová)</i>	97
<i>Veronika Geciová-Komorovská: Ludový kult svätých patronov na západnom Slovensku (Marta Kondrová)</i>	98
<i>František Ilík: Míkovice, slováká dědina (Ludmila Tarcalová)</i>	99
<i>Pavel Valíček: „...mně bude muzika do rána, do dňa hrát.“ (Ludmila Tarcalová)</i>	100
<i>Mezinárodní konference „Tělo jako kulturní fenomén“ s podtitulkem „Já nejsem dřevo, jsem duch a tělo“ (Alexandra Navrátilová)</i>	101
<i>Konference „Antonín Václavík (1891–1959) a evropská etnologie. Kontexty doby a díla“ (Ludmila Tarcalová)</i>	102
<i>Jiří Langer–Karel Kuča: Dřevěné kostely a zvonice v Evropě (Olga Floriánová)</i>	102
<i>Podnětná konference v Hustopečích (Romana Habartová)</i>	106

Archeologie

<i>Petr Škrdla: Aurignacien Dolnomoravského úvalu. 1. díl</i>	111
<i>Martin Kuča–Petr Škrdla–Milan Vokáč: Analýza povrchové kolekce z výšinné neolitické lokality v Popovicích-Miloníně</i>	139
<i>Dana Menoušková: Nové poznatky k průběhu středověkého a raně novověkého opevnění Uherského Hradiště</i>	151
<i>Tomáš Chrástek: Archeologický výzkum na katastru obce Modrá – Hrubý díl v roce 2009</i>	167
*	
<i>Jiří Maria Veselý O. P. (Luděk Galuška)</i>	185

Historie

<i>Marcel Sladkowski: Židovská přísaha v Uherském Brodě roku 1671</i>	189
<i>Jitka Bártková: Stav školní docházky na triviálních školách uherskobrodského panství po zavedení Všeobecného školního řádu.</i>	193
<i>Zdeněk Pokluda: Páni na částkovských tvrzcích</i>	205
<i>Radim Vrla: Příspěvek k poznání barokní přestavby opevnění hradu Buchlova</i>	211
<i>Zdeněk Fišer: Dovětek ke vztahům J. Klvani s J. L. Holubym</i>	229
<i>Pavel Portl: Dramatické drobnosti Ladislava Rutteho</i>	235
<i>Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková: Soupis obecních kronik uložených ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště (2. část)</i>	247
*	
<i>K výročí nedožitých pětasedmdesátin archiváře a historika Antonína Verbíka (Gustav Novotný)</i>	263

Dějiny umění

Ondřej Jakubec: Kolegiální chrám sv. Mořice v Kroměříži za biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic (1579–1598) a historismus moravského katolicismu v předbělohorské době 271

*

Vratislav Schilder – Život s loutkami (*Marie Martykánová*) 287

Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti (*Milada Frolcová*) 302

Opus Velehredensis – znamení naděje (*Milada Frolcová*) 317

Muzejnictví

Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 2009 321

Olga Floriánová: Současný stav původního vesnického stavitelství v oblasti Valašskokloboucka na příkladu obcí Študlov, Střelná, Francova Lhota a Valašská Senice 343

Romana Habartová: Tupeská majolika Zuzany Hartlové 359

Olga Floriánová, Romana Habartová: Centrum péče o tradiční lidovou kulturu a granty ministerstva kultury 367

*

Výstavy ve Slováckém muzeu v roce 2009 (*Blanka Rašticová*) 371

Nabídkový list publikací Slováckého muzea (*Marie Bilíková*) 373

Technické pokyny pro publikování ve sborníku Slovácko (*Redakce*) 379

SUMMARY

Ethnography

<i>Ivo Frolec, Olga Floriánová</i> : Rochus Open-Air Museum	9
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Superstitions and Rational Thinking in Folk Medicine.	39
<i>Marta Kondrová</i> : Little Rustic Altars under the „Sturz“ in the Collections of Slovacké Museum in Uherské Hradiště	53
<i>Eva Večerková</i> : Joža Dostál's Painting and Photograph Legacy. Painted Easter Eggs in Podluží.	65
<i>Romana Habartová</i> : Slovácko through the Eyes of František Horenský	73
*	
Messages	93

Archeology

<i>Petr Škrdla</i> : Aurignacian of the Lower Morava River Valley. Part 1	111
<i>Martin Kuča–Petr Škrdla–Milan Vokáč</i> : Analysis of Surface Collection from Upland Neolithic Locality of Popovice-Milonín	139
<i>Dana Menoušková</i> : New Information Regarding the Development of Middle Age and Early Modern Era Bulwark of Uherské Hradiště	151
<i>Tomáš Chrástek</i> : Archaeological Research on the Area of the Village of Modrá – Hrubý díl in the Year 2009.	167
*	
Messages	185

History

<i>Marcel Sladkowski</i> : Jewish Oath in Uherský Brod in the Year 1671	189
<i>Jitka Bártková</i> : School Attendance at Elementary (Trivial) Schools of Uherský Brod Demesne after the Implementation of the General School Code	193
<i>Zdeněk Pokluda</i> : Feudal Lords on Částkov Forts.	205
<i>Radim Vrla</i> : Contribution to Baroque Reconstruction of Buchlov Castle Bulwark	211
<i>Zdeněk Fišer</i> : Annotation to the Relationship between J. Klvaňa and J. Ľ. Holuby.	229
<i>Pavel Portl</i> : Dramatic Trifles by Ladislav Rutte	235
<i>Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková</i> : The Inventory of Communal Chronicles in the State District Archive in Uherské Hradiště (Part 2)	247
*	
Messages	263

History of Art

<i>Ondřej Jakubec</i> : Collegiate Tepmple of St. Moritz in Kroměříž under Bishop Stanislav Pavlovský of Pavlovice (1579–1598) and History of Moravian Catholicism in Pre-White Mountain Period	271
*	
Messages	287

Muzeums

INHALTVERZEICHNIS

Völkerkunde

<i>Ivo Frolec, Olga Floriánová</i> : Freilichtmuseum Rochus	9
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Abergläubische und rationale Komponenten in der Volksheilkunde.	39
<i>Marta Kondrová</i> : Volkstümliche Hausaltäre unter Glaslocke in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště	53
<i>Eva Večerková</i> : Zeichnerischer und fotografischer Nachlass von Joža Dostál: Bemalte Eier aus der Region Podluží.	65
<i>Romana Habartová</i> : Mährische Slowakei mit den Augen von František Horenský	73
*	
Nachrichten.	93

Archäologie

<i>Petr Škrála</i> : Aurignacien in unterem Marchtal (Teil 1)	111
<i>Martin Kuča–Petr Škrála–Milan Vokáč</i> : Analyse der Ergebnisse archäologischer Oberflächenprospektion in einer Anhöhenlage der neolithischen Lokalität Popovice-Milonín.	139
<i>Dana Menoušková</i> : Neue Erkenntnisse zur Linienführung der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Befestigung von Uherské Hradiště	151
<i>Tomáš Chrástek</i> : Archäologische Untersuchung von 2009 im Gebiet der Gemeinde Modrá – Flurstück Hrubý díl	167
*	
Nachrichten.	185

Geschichte

<i>Marcel Sladkowski</i> : Judeneid in Uherský Brod im Jahre 1671	189
<i>Jitka Bártková</i> : Schulpflicht an den Trivialschulen im Herrenbesitz Uherský Brod nach Einführung der Allgemeinen Schulordnung	193
<i>Zdeněk Pokluda</i> : Herren in den Kastellen von Částkov	205
<i>Radim Vrla</i> : Beitrag zu Erkenntnissen über den Barockumbau der Burgbefestigung von Buchlov (Buchlau)	211
<i>Zdeněk Fišer</i> : Nachtrag zum Bericht über die Beziehung zwischen J. Klvaňa und J. L. Holuby	229
<i>Pavel Portl</i> : Ladislav Ruttés Kurzdramen	235
<i>Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková</i> : Verzeichnis der im staatlichen Bezirksarchiv Uherské Hradiště hinterlegten Gemeindechroniken (2. Teil)	247
*	
Nachrichten.	263

Kunstgeschichte

<i>Ondřej Jakubec</i> : Die St. Moritz-Kollegiatkirche in Kroměříž (Kremsier) unter dem Bischof Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598) und Historismus des mährischen Katholizismus in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg.	271
*	
Nachrichten.	287

Museum

NÁRODOPIS

MUZEUM V PŘÍRODĚ ROCHUS – STUDIE

Ivo Frolec, Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

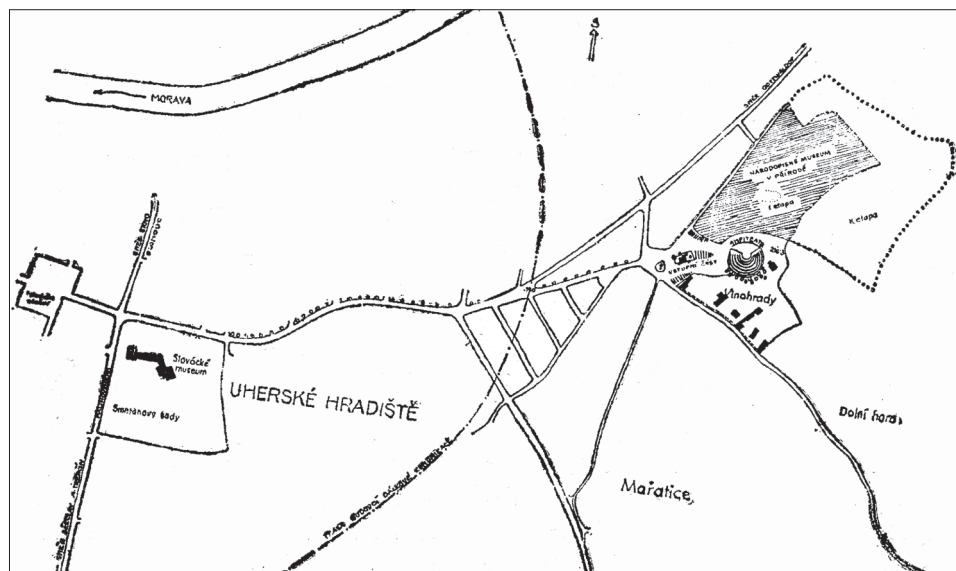
Hlavním cílem vybudování Muzea v přírodě Rochus je prezentace původního vesnického stavitelství z oblasti Uherskohradištska, které se vyznačuje pestrostí a bohatostí místní tradiční lidové kultury. Důraz je kladen na spjatost regionu s vinařskou tradicí a jejími vlivy na charakter a typologii zdejšího lidového stavitelství.

SNAHY O VYBUDOVÁNÍ MUzea V PŘÍRODĚ V UHERSKÉM HRADIŠTI

Myšlenka vybudovat na území města Uherské Hradiště muzeum v přírodě není nová. Již v 30. letech 20. století podal návrh na jeho zřízení první vědecký pracovník Slováckého muzea, pozdější profesor etnografie brněnské univerzity, Antonín Václavík. Na stavbu v blízkosti objektu Slováckého muzea získal od ministerstva veřejných prací půl milionu korun. Vlivem válečných událostí a nutnosti dokončit přístavbu Slováckého muzea s použitím zmíněné dotace však k zahájení výstavby muzea v přírodě nedošlo.

Další koncepci uherskohradištského muzea v přírodě vytvořil v roce 1959 pozdější ředitel Slováckého muzea PhDr. Josef Jančář, CSc. s podporou tehdejšího ředitele PhDr. Viléma Jůzy. V rámci budování oddělení hmotné kultury muzea chtěli jeho činnost rozšířit o objekty lidového stavitelství v přírodě na úpatí Rochusu, které se mělo stát příměstskou rekreační oblastí. Tento krok měl rovněž posílit postavení města Uherské Hradiště, jako významného a všeobecně uznávaného kulturního střediska Slovácka nazývaného též „Srdce Slovácka“, a také zajistit další odborný růst a význam samotného Slováckého muzea. K realizaci tohoto zajímavého a perspektivního plánu však bohužel pravděpodobně díky jeho rozsáhlosti a náročnosti nedošlo.

Proto již v roce 1965 podalo Slovácké muzeum návrh na realizaci podobného záměru ovšem daleko menšího rozsahu, přičemž výstavba muzea v přírodě měla být realizována nikoliv v lokalitě Rochus, ale přímo v bezprostřední blízkosti Slováckého muzea – ve Smetanových sadech. Ani tento záměr se nepodařilo prosadit.

1. Plán muzea v přírodě z roku 1959.

V roce 1972 se Městský národní výbor v Uherském Hradišti zabýval koncepčním materiálem nesoucím název „Návrh na zřízení rezervace lidové architektury na území města v příměstské rekreační oblasti v trati Soví hora“. Ten vzešel z výsledků průzkumů stavu ochrany památek lidové hmotné kultury na území města. Téma zpracovávala řada odborníků pod vedením architekta Jaroslava Vajdiše, přičemž souhrnný elaborát později vznikl přičiněním Ing. arch. Jiřího a Zuzany Syrových. Chráněn měl být nejen soubor vinohradnických staveb v trati Soví hora, ale rovněž vybrané objekty přenesené z jiných částí města včetně Kunovic. Ke komplexnímu naplnění původního záměru však bohužel do dnešních dnů rovněž nedošlo.

Dalším plánem na výstavbu rekreačního areálu s muzeem v přírodě v lokalitě Rochus se začal zabývat po roce 2000 Ivo Valenta, majitel holdingu Synot. Projekt byl oficiálně představen počátkem roku 2006. Jeho součástí se stala studie a prováděcí projekt tzv. Mařatského dvora, tedy vstupní brány do Vinohradské ulice a vlastně do celého rekreačního areálu. Vlastní Mařatský dvůr byl pojat jako reálná replika původního selského dvora, jehož součástí by byla kromě dvora a návsi také třípodlažní budova s vinárnou a hotelem, jednopodlažní stodola se dvěma galeriemi využitými jako restaurace, několik samostatných vinných sklepů a také přístřešky pro letní posezení. Na tuto vstupní část by v nevelké vzdálenosti navazovaly další dva areály muzea v přírodě se zaměřením na tradiční vinařskou a vinohradnickou kulturu.

K participaci na tomto rozsáhlém a ambiciózním projektu bylo vyzváno město Uherské Hradiště, Zlínský kraj a později rovněž Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. Souběžně byla navržena i forma sdružení partnerské spolupráce - obecně prospěšná společnost s názvem Mařatský dvůr. Partneri nabídku na spolupráci přijali a bylo započato s pracemi na studiích jednotlivých aktivit na rozsáhlém území lokality Rochus. Přípravou studie muzea v přírodě bylo pověřeno Slovácké muzeum. Odborný tým pod vedením ředitele PhDr. Ivo Frolce zpracoval jednotlivé části: oblasti lidového stavitelství a tradičního vinařství se věnovali PhDr. Ivo Frolec a Mgr. Olga Floriánová, ekonomickými, provozními a programovými podmínkami se zabývali Jitka Zpěváková a Mgr. Jiří Severin. Kresbnou dokumentaci zhotovili Ludmila Štefánková a MVDr. Pavel Procházka. Oponentem studie se stal dlouholetý ředitel Valašského muzea v přírodě Rožnov pod Radhoštěm PhDr. Jaroslav Štika, CSc.

METODICKÁ A TEORETICKÁ VÝCHODISKA VÝSTAVBY MUZEA V PŘÍRODĚ ROCHUS

Při zpracování ideové studie jsme vycházeli z ověřených a dosud platných metodických a teoretických východisek pro výstavbu muzeí v přírodě řazených v časové posloupnosti a zpracovaných autorským kolektivem sestaveným z řad specialistů na oblast muzeí v přírodě (I. Křižtek, J. Langer, J. Souček, J. Štika, P. Šuleř, V. Tetera) v roce 1977. Podle těchto východisek je nutno postupovat v dalších etapách přípravy a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus.

1. Ujasnění koncepce

- a) regionální předpoklady (rozhodnout na základě celostátní sítě muzeí v přírodě, zda region či oblast vyžadují výstavbu některého typu muzea v přírodě);
- b) typologické zařazení (jaký druh muzea v přírodě pro tento region vyhovuje, a to v úzké návaznosti na stávající síť muzeí a systém památkové péče);
- c) historické vymezení (zvážit, do jaké historické epochy základní muzejní fond vřít);
- d) určení tématického zaměření (jaká specifika budou v expozici prezentována vedle samostatného domového a sídelního typu).

2. Odborně vědecké podmínky realizace

Na základě vědeckého výzkumu lidové architektury v dané oblasti:

- a) posoudit sbírkotvorné předpoklady;
- b) vymezit přesně oblast, jejímž reprezentantem bude navrhované muzeum;

- c) provést průzkum lidového stavitelství s inventarizací objektů v terénu;
- d) předběžné vytypování a hodnocení objektů a ostatních komponentů;
- e) analyzovat výběr staveniště z hlediska položení v prezentované oblasti.

3. Přírodní podmínky realizace

- a) zhodnotit výběr staveniště z hlediska porovnání s původním terénem a jeho typy v regionu;
- b) výběr staveniště volit s účastí nezbytných prvků krajiny (vodní tok, lesní porost, charakteristický reliéf terénu, charakteristické klimatické a geologické prostředí apod.);
- c) výběr staveniště volit s ohledem na přírodní makroprostředí.

4. Ekonomicko-technické podmínky realizace (garance návštěvnosti)

- a) řešit provozní návaznost na další přírodní pozoruhodnosti v okolí;
- b) analyzovat vztah k městské aglomeraci (vzdálenost, velikost a význam aglomerace, možnost ubytovacích, stravovacích, zdravotnických a speciálních služeb aglomerace muzeu, veřejná hromadná doprava);
- c) řešit vztah k trasám turistického ruchu a k rekreačním oblastem;
- d) analyzovat možnosti dopravy všeho druhu a situování v regionu;
- e) řešit napojení na potřebné inženýrské sítě (energetika tepelná, elektrická, plynová), napojení na městské osvětlení, telefonní síť, EPS a EZS, napojení na vodovod a kanalizaci, řešit způsoby čištění a vývozu odpadků.

5. Organizační podmínky realizace

- a) výběr investora garantujícího realizaci stavby;
- b) výběr instituce schopné výstavbu realizovat z hlediska všech potřebných speciálních oborů a z hlediska kapacitního vybavení;
- c) výběr uživatele schopného zajišťovat úkoly provozu.

6. Přípravné práce výstavby

Každé fázi přípravy výstavby musí předcházet vědecký výzkum, ze kterého musí vycházet všechny přípravné dokumenty:

- a) historicko-etnografická příprava (podrobná historicko-etnografická studie záměru expozice pro konkrétní region až na úroveň výběru domových a sídelních typů);
- b) architektonicko-urbanistická příprava (pojednání o optimálním umístění expozice v návaznosti na studii etnograficko-historickou včetně návrhu prezentace ukázky sídelního tvaru ztvárněné urbanisticky);
- c) rámcový výběr expozičních objektů na základě terénního výzkumu
- d) vypracování scénáře expozice a jejích částí
- e) technická dokumentace, majetkoprávní řešení a plánování realizace s ohledem k platným stavebním, ekonomickým a právním normám či podmínkám.

7. Úkoly při vlastní výstavbě

V této fázi realizace jde o pět nezbytných činností, které probíhají paralelně a bez nichž nelze úspěšnou realizaci provádět. Uváděné pořadí není rozhodující. Důležité je průběžné naplňování všech;

- a) stálá historicko-etnografická dokumentace objektů – usedlostí musí probíhat průběžně, včetně vyhotovení podkladů pro změnu stávajícího stavu, časové vrocení, interiérové vybavení. Veškerou studijní a dokumentační práci provází průběžný výkup sbírkových předmětů, a to i z objektů, u nichž neuvažujeme o prezentaci v muzeu;
- b) průběžné pořizování technické dokumentace u objektů určených pro přenos i objektů s předpokládanou výstavbou jejich kopie či vědecké rekonstrukce;
- c) vypracování scénáře jednotlivých expozičních objektů s konkretizací jejich interiérového vybavení, včetně sociální diferenciacce nebo výstavního a jiného využití objektů;
- d) vlastní realizace (transfer či výstavba jednotlivých objektů či jejich skupin, zajištění tradičního včetně málo dostupného materiálu s dostatečným předstihem, vyřešit proces dezinfekce a dlouhodobé konzervace objektů, zabezpečovat průběžný odborný

dozor. Kompetenčně vymezit etapu stavebního dokončení objektů, jejich interiérového vybavení, následně údržby a provozu.

8. Personální zajištění

- a) zpracování organizačního řádu včetně způsobu odměňování;
- b) zpracování návrhu dodavatelských služeb.

9. Úkoly provozu

- c) zajištění ostrahy objektů;
- d) zabezpečení požární ochrany;
- e) průběžná údržba interiérů objektů;
- f) stálá stavební údržba objektů;
- g) údržba interiérového vybavení (sbírkových předmětů);
- h) stálá údržba celého areálu (komunikace, kanalizace, vodo a elektroinstalace, zeleň, oplocení);
- i) zabezpečení obdělávání a ošetřování částí v intenzivní produkci (agro a zooexpozice).

10. Organizační zabezpečení a kulturně výchovné využití

- a) organizování návštěv, okruhů prohlídek, školení průvodců a lektorů;
- b) aktivita – revivace (speciální programy oživení, kurzy apod.);
- c) zajištění služeb (sociální zařízení, zdravotní zařízení, občerstvení, suvenýry).
- d) všestranná propagace;
- e) oddechové služby.

KONCEPCE MUZEA V PŘÍRODĚ ROCHUS A ODBORNĚ VĚDECKÉ PODMÍNKY JEJICH REALIZACE

Základní koncepce

Muzeum v přírodě v lokalitě obecně nazývané Rochus – na vrchu zvaném Soví hora tyčícím se nad částí Uherského Hradiště – bývalou obcí Mařatice, předpokládá být součástí širšího areálu s využitím i přírodní expozice (včetně chráněného území Natura 2000), kulturních, sportovních i volně odpočinkových aktivit a programů se zaměřením na rozvoj turistického ruchu. Muzeum v přírodě obecně představuje ideální formu prezentace tradiční lidové kultury. Základními exponáty tohoto typu muzea jsou původní lidové stavby – originály, vědecké kopie či částečné vědecké kopie nebo rekonstrukce objektů již v terénu neexistujících, které mají v uceleném souboru prezentovat stavební kulturu určitého regionu či lokality. Muzeum v přírodě tak vytváří architektonický i urbanistický model tradičních vesnických sídel, v němž lze v přirozené formě prezentovat původní lidovou kulturu v celé její šíři – stavitelství, zemědělství, bydlení, odívání, výtvarnou kulturu, stravu, zvyky, obyčeje, zaměstnání, folklorní projevy a podobně. Jeho prostřednictvím tak lze postihnout regionální odlišnosti, vývojové tendence či sociální rozvrstvení obyvatel. Muzeum v přírodě Rochus má prezentovat tradiční kulturní hodnoty v oblasti Uherského Hradiště s důrazem na vinařskou tradici tohoto regionu.

Hlavní myšlenkou vybudování muzea v přírodě je prezentace původního vesnického stavitelství z oblasti Uherskohradištska, které se vyznačuje pestrostí a bohatostí místní tradiční lidové kultury. Především chce zdůraznit spjatost regionu s vinařskou tradicí a jejími vlivy na charakter a typologii zdejšího lidového stavitelství. Chce vytvořit jednak vědecký model vesnice s charakteristickou urbanistickou i architektonickou strukturou, zachycující typologickou různorodost staveb, i část modelu vesnické zástavby s možností komerčního využití.

Cílem expozice v přírodě je seznámit širokou veřejnost s hodnotami stavební kulturní tradice Uherskohradištska, zvláště vinohradnické. Chce zachovat hodnotné a vypovídající původní vesnické stavby a objekty v typologické a lokální rozmanitosti a variabilitě (v origi-

nálech, kopiích či rekonstrukcích) pro budoucí generace. Přispět k rozvoji cestovního ruchu v oblasti Uherskohradištska a podnitit zájem o jeho tradiční kulturní hodnoty.

Otázkou je **územní vymezení** regionu Uherskohradištska, které není po stránce stavební kultury jednotnou, homogenní oblastí. Pokud budeme Uherskohradištsko chápat v širším slova smyslu, například vymezené hranicí okresu Uherské Hradiště, musíme sem zahrnout vedle centrální části hradištského Pomoraví i obce ležící na úpatí Chřibů, obce dolňáckého Uherskobrodsko, v oblasti Bílých Karpat ležící etnografický subregion moravských Kopanic i obce jako Zlámanec či Částkov národopisně se řadící k luhačovickému Zálesí. Nabízí se tedy několik variant pojetí muzea z hlediska vymezení prezentované oblasti.

Varianta A: široce pojaté muzeum – všechny oblasti okresu Uherské Hradiště

Návštěvník bude moci na jednom místě projít celým regionem od oblasti Chřibů, přes nížinné Pomoraví, Uherskobrodsko s odbočkou na luhačovické Zálesí až po moravské Kopanice.

Klady:

Pro návštěvníka zajímavé kontrasty v architektuře a jejím prostřednictvím prezentované i celé tradiční kultuře mezi jednotlivými subregiony Uherskohradištska – dlouhé jednotné domy, štítově orientované stavby v oblasti Chřibů (Staré Hutě, Salaš, Stupava, Újezdec, Hostějov), nadsklepní vinohradnické domy (Břestek, Buchlovice) a okapově orientované stavebně bohatě rozvinuté domy v ulicové zástavbě v Pomoraví (Kněžpole, Podolí, Kostelany, Ostrožská Nová Ves) a na Uherskobrodsku (Vlčnov, Drslavice, Veletiny), usedlosti se samostatnými komorami a volnějším uspořádáním dvorů v obcích s kulturními prvky luhačovického Zálesí (Zlámanec, Částkov, Maršov) až po jednoduchá chudá kopaničářská obydlí archaického charakteru s použitím dřeva i hlíny jako stavebního materiálu a tendencí k hromadnému uspořádání dvorů ve volné kopaničářské zástavbě (Žitková, Vápenice, Vyškovec). Přínosem by také byla možnost transferu některých staveb, které jsou na původním místě ohroženy zánikem, zvláště dřevěných roubených domů, sušíren, stodol, komor. Budováno s požadovaným přirozeným důrazem na vinohradnické stavby z vinohradnických obcí Uherskohradištska i Uherskobrodsko.

Zápory:

Náročnost varianty na provedení, na velikost zastavěného území muzea, a tím samozřejmě i na údržbu a úměrně navýšení finančních nákladů.

Doporučení:

Stávající plocha vyčleněná pro výstavbu muzea tuto variantu se vši pravděpodobností neumožní. Z tohoto důvodu její realizace nebyla doporučena.

Varianta B: užší pojetí muzea – oblast uherskohradištského Pomoraví a Uherskobrodsko

Zahrnuje obce v nížinné poloze kolem řeky Moravy (Uherský Ostroh, Nedakonice, Traplice, Buchlovice, Břestek, Zlechov apod.) a z Uherskobrodsko (Vlčnov, Veletiny, Drslavice, Strání, Březová).

Klady:

Sběrné území dostatečně velké na to, aby nabídlo určité subregionální formy a typy staveb, které umožňují návštěvníkovi srovnání, a činí tak prohlídku pestřejší a zajímavější. Velikost plochy muzea by mohla být dostačující k prezentování těchto podoblastí. Tato varianta by měla zahrnovat i různou typologii staveb, důraz by byl kladen na vinařství v návaznosti na jeho dlouhodobou tradici v Mařaticích.

Zápory:

Muzeum neposkytne komplexní obraz stavební kultury všech oblastí okresu Uherské Hradiště. Skladba muzea nevytvoří výrazný kontrast bohatě rozvinuté architektury Pomoraví s chudšími podhorskými oblastmi Chřibů a zvláště moravských Kopanic, který je pro

návštěvníky atraktivní a působí určitým kulturním „šokem“. Nabízí tak možnost srovnání kultury nížinné a horské. Hlavní zápor je, že neumožní záchranu především dřevěných roubených kopaničářských staveb, které tak na místě v nedlouhé době zcela zaniknou (roubené dvojdílné usedlosti, krmníky, stodoly, sušírny na ovoce).

Doporučení:

Stávající plocha vyčleněná pro výstavbu muzea tuto variantu umožňuje. Jedná se sice o kompromisní řešení, nicméně návštěvnický dostatečně atraktivní a finančně méně náročné, proto jeho realizace byla doporučena.

Varianta C: úzce specializované pojetí muzea – vinohradnické obce z uherskohradištského Pomoraví a Uherskobrodsko, případně pouze z uherskohradištského Pomoraví

Muzeum by zahrnovalo pouze stavby z obcí s tradiční vinařskou kulturou.

Klady:

Varianta nejméně finančně i realizačně náročná. Dostačující velikost plochy muzea, která by umožňovala snad i různé urbanistické uspořádání staveb (rozvětvení zástavby do bočních ulic, domkářských částí, vinohradnických ulic), které by se od sebe ale příliš nelišily.

Zápory:

Úzce vymezená tematika muzea neposkytuje možnosti porovnání a kontrastů, které činí prohlídku expozičně a tématicky pestrou a různorodou, tudíž z návštěvnického hlediska zajímavější. Neposkytuje dostatečný obraz o poměrně různorodé stavební kultuře všech podoblastí Uherskohradištska (nížinných i podhorských). Expozice by nebyla novátorská, obdobná expoziční vinohradnických staveb z různých vinohradnických oblastí Slovácka (zde zastoupeny vinohradnické stavby – z Blatnice, Prušánek, Vrbice-Kobylí a Veletin) je vybudována v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy v nedaleké Strážnici.

Doporučení:

Z důvodu výše uvedených záporů realizace této nejúžší varianty nebyla doporučena.

KONCEPCE JEDNOTLIVÝCH AREÁLŮ MUZEA

Základní uspořádání muzea budou představovat tři vzájemně funkčně provázané areály. První dva budou sloužit z větší části službám návštěvníkům, třetí pak samotnému muzeu v přírodě.

Areál I. – Mařatský dvůr

Tento areál se stane jakousi vstupní bránou do Vinohradské ulice a Muzea v přírodě Rochus. Jedná se o soubor objektů stylizovaných do formy hospodářské usedlosti s připomínkou místní tradiční vinařské a vinohradnické kultury. Jeho součástí budou kromě vlastního dvora a malé návsi tyto objekty:

1. Ubytovací hostinec s klenutou vinárnou, vinařskou expozicí, slováckou hospodou a ubytováním v podkroví.
2. Stodola s vinařskou expozicí a šenkem pro obsluhu vnitřního a venkovního posezení.
3. Venkovní kryté posezení.
4. Podzemní vinné sklepy.

Kromě ubytovacích, gastronomických a kongresových služeb bude návštěvníkům sloužit tento areál i jako informační centrum pro navazující areály Muzea v přírodě Rochus, případně i pro soubor památek vinohradnického lidového stavitelství v lokalitě Mařatic. Předpokládá se rovněž využití tohoto areálu k pořádání různých forem doprovodných programů (besed u cimbálu, slavností vína, degustací vín, zabíjaček apod.). Jeho provoz bude celoroční se zaměřením nejen na tuzemské a zahraniční návštěvníky, ale i na obyvatele Uherského Hradiště a jeho okolí. Mařatský dvůr se nachází v pokročilém stupni přípravy a k dispozici je již kompletní projektová dokumentace.

Areál II. – Dolňácká návés

Menší areál, tzv. Dolňácká návés, bude koncipován do podoby návésního prostoru obce z dolňáckého Uherskohradištska. Vzhledem ke svému zaměření (kulturní programy, kurzy tradiční lidové rukodělné výroby, gastronomie, ubytování, prodej výrobků apod.) bude tato část muzea v přírodě návštěvníkům volně přístupná resp. nebude mít totožnou otevírací dobu s hlavním areálem – *Dědinů*. Výběr vstupného by se omezil pouze na programy v přírodním amfiteátru. Areál by měl sloužit nejen tuzemským a zahraničním návštěvníkům, ale rovněž obyvatelům Uherského Hradiště a jeho okolí k odpolední a večerní relaxaci. Předpokládáme zde umístění větších a menších zemědělských usedlostí, domkářských stavení, hospodářských budov i dalších doplňkových staveb:

Objekty funkční:

- hospodářsko správní objekt muzea v přírodě, případně celé lokality Rochus (větší usedlost);
- konzervační dílna (větší usedlost);
- provozní sklad (menší usedlost se stodolou);
- kryté parkování služebního vozidla a další techniky (stodola);
- sociální zařízení pro návštěvníky, personál a ubytované, sprchy pro ubytované (stodola);
- multimediální informační centrum s prodejnou výrobků tradiční lidové rukodělné výroby, odborné literatury, nahrávek lidové hudby a jiných materiálů (menší usedlost);
- výukové centrum s menším a větším sálem pro kurzy tradiční lidové rukodělné výroby a aktivity Centra ekologické výchovy (kapacita cca 30 a 70 osob), zázemí pro účinkující včetně sociálního zařízení a umývárny (stodola);
- dětské centrum (domkářské stavení);
- zázemí pro Centrum ekologické výchovy s pracovním, klubovnými, skladovými prostory apod. (domkářské stavení) – pozn.: Začleněno dle požadavku města Uherské Hradiště, nemá však přímou vazbu na podstatu a činnost muzea v přírodě;
- ubytování pro účastníky kurzů, agroturistiky i jiných hostů v dobových interiérech (několik domkářských stavení) – obslužnost z Mařatského dvora;
- vesnická hospoda s nabídkou jednodušší tradiční kuchyně a specialit – obslužnost z Mařatského dvora;
- udírna a sušárna ovoce;
- vinný sklep s funkčním zařízením pro posezení a expozicí mařatických vinných sklepů – obslužnost z Mařatského dvora.

Objekty expoziční:

- kaple, kříž;
- menší hasičská zbrojnice.

Jiné plochy:

- přírodní amfiteátr s pódium pro konání folklórních festivalů a jiných kulturních akcí s kapacitou cca 500 diváků (krytí pozadí pódia domkářským stavením, současně zázemí pro techniku a účinkující);
- parkovací plocha pro vozidla zásobování;
- parkovací plocha pro jízdní kola návštěvníků;
- točna pro dopravní vláček;
- příjezdová a vnitřní komunikace se zpevněným povrchem.

Ostatní:

- vzhledem k předpokládanému večernímu či nočnímu provozu je nutné v tomto areálu vybudovat vhodné osvětlení venkovních prostor včetně přírodního amfiteátru;
- tento areál bude mít celoroční provozní dobu, jednotlivé objekty bude nutno vytápět (např. využitím ekologického spalování biomasy v kotli);

- zvláštní pozornost si zaslouží řešení energií nutných k zabezpečení chodu kuchyně vesnické hospody;
- i když bude areál volně přístupný dvěma vchody, pokládáme za vhodné z důvodu ostrahy jeho oplocení.

Areál III. – Dědina

Areál *Dědina* se stane stěžejní částí Muzea v přírodě Rochus. Bude zde uplatňováno výhradně odborné hledisko bez komerčních aktivit. Areál bude mít pevnou provozní dobu, nutné je jeho oplocení. Vstup pro návštěvníky bude tvořit zemědělská usedlost s pokladnou, zázemím pro průvodce a ostrahu a sociálním zařízením pro veřejnost a personál. Tento objekt musí být vytápěn.

Základní koncepce expozice

Expozici v přírodě bude tvořit model původní vesnické zástavby na Uherskohradištsku. Jednotlivé stavby vytvoří model jedné sídelní jednotky, jež by měla působit co nejautentičtěji. Nejen věrohodností staveb a zástavby, ale i celkovým prostředím, které ji dotváří – dvory s hospodářským zázemím a na ně navazující zahrady – humna (aspoň jejich náznak) s původními odrůdami ovocných stromů a hospodářskými stavbami a objekty, které zde bývaly situované – stodoly, sušárny na ovoce, seníky, úly nebo včelíny; s dřevěnými plaňkovými ploty, které jednotlivá humna oddělují. Důraz bude kladen na vinohradnické stavby včetně ukázkových vinic. Své místo by zde měla najít i drobná políčka s ukázkami pěstování tradičních hospodářských plodin. Neměly by chybět ani krajinotvorné prvky – drobné sakrální objekty, vzrostlá zeleň apod. Tradiční obraz vesnice dotvoří i předzahrádky a úprava veřejného prostoru, komunikace či doplňující drobné objekty – studny, pumpy.

Typ zástavby

Typ zástavby zde bude prezentovat nejrozšířenější formu – *návesní ulicovku* či *silnicovku*. V rozšířeném návěsním prostoru budou soustředěny větší i střední usedlosti těsně vedle sebe stojící a okapově se obracející k veřejnému prostoru. V užších okrajových částech modelové vesnice bude pokračovat zástavba na obě strany od návsi více rozvolněnými typy domkářských stavení. Samostatnou ulici by měly tvořit nadsklepní domy, charakteristické především pro obce Buchlovice a Břestek. Na ni bude navazovat řádek vinných sklepů z různých uherskohradištských obcí. Dominantou návěsního prostoru by se měla stát zvonička obklopená stromy.

Časové vymezení

Konec 19. století a první polovina 20. století

Dosud v našich muzeích v přírodě převládala tendence budování časově jednotného tradičního modelu vesnice z 19. století. Pozdější inovace jsou považovány za vývoj odklánející se od původní tradice. Proto tyto stavby do značné míry stály mimo zájem odborné veřejnosti. Dnes však, kdy i tyto objekty z vesnické zástavby nenávratně mizí, je nutno si uvědomit jejich hodnotu.

Klady časově smíšené expozice

Zachycení vývojových a inovačních tendencí ve vesnické architektuře může mít značný význam pro pochopení těchto jevů a návštěvníkovi nabídne zajímavé srovnání, kontrasty, atraktivitu. Stavební doklady z 19. století a z první poloviny 20. století návštěvníkovi ukáží jak odklon od tradičních prvků v místním stavitelství, tak i nadále přetrvávající rysy tradičního stavitelství. Lze tak ukázat architektonické pojetí usedlostí i domkářských stavení z konce 19. století a jejich proměnu v první polovině 20. století. Časová rozmanitost staveb přinese návštěvníkovi pestrost stavebních forem i interiérových expozic bydlení a životního stylu, které budou časově korespondovat s exteriérem stavby. Návštěvník tak může být překvapován

jiným pojetím a proměnou interiérových expozic na rozdíl od časově jednotných expozic, které mohou z pohledu návštěvníka upadnout dokonce do jisté jednotvárnosti.

Zápory časově smíšené expozice

Architektonická vesnická skladba časově smíšené expozice může působit poněkud nejednotným, možná až nesourodým dojmem na rozdíl od vyváženého celku jednotného architektonického obrazu vesnice 19. století. Reálná podoba obcí v první polovině 20. století však v sobě skutečně zahrnovala stavby starší – tradiční i jejich přestavby či novostavby s použitím stavebních inovací, které v tomto období ovlivňovaly vzhled vesnic – např. štukově pojaté fasády, jejich barevnost, nově členěná okna, řemeslně pojatá výzdoba dveří, nespalné střešní krytiny apod.

Typologie staveb

Muzeum by mělo prezentovat různé typy lidových staveb s důrazem na objekty vinařské.

Obytné stavby

Budou zde uplatněny různé formy obytných stavení v závislosti na časovém období, místě původu i sociálním postavení majitele. Jiný charakter mají tradiční stavby z 19. století, jiné inovační formy představují stavby z první poloviny 20. století (změny stavebního materiálu, dispozičního členění, forem výplní, střešní krytiny apod.), jiný charakter mají například nadsklepní domy v Břestku, Buchlovicích a jiný zase bohatě pojaté štukové fasády se slohovými prvky ve Vlčnově. Půdorysně jednodušší, často štítově orientované a bez zemědělského zázemí bývají chudé příbytky domkářů ve srovnání s dlouhými a rozměrnými, okapově orientovanými statky s velkým hospodářským zázemím apod.

Hospodářské stavby

Hospodářské stavby v oblasti Uherskohradištska jsou spjaty především se zemědělským způsobem obživy obyvatel zdejších vesnic. Nesmí chybět stodoly, na jejichž stavbu se využívala jak nepálená hlína, tak i dřevo – obvykle sloupkové konstrukce s výplní deskovou či trámovou - nebo kámen. Ze dřeva, především sloupkovou konstrukcí se budovaly také poměrně četné seniky. V některých obcích, zvláště na Uherskobrodsku, se dochovaly v humnech sušírny na ovoce, např. v Drslavicích. Někde samostatně stávaly i komory. Do dvorů neodmyslitelně patří chlévy, které stavebně navazují (obvykle do pravého úhlu) na obytnou část domu. Hospodářské vybavení dvorů u jednotlivých usedlostí by samozřejmě nemělo chybět.

Samostatnou kapitolu pak představují vinné sklepy. Vinohradnictví na Uherskohradištsku bylo a je důležitým typem hospodaření. Vinné sklepy vytvoří samostatnou ulici v horním konci modelové vesnice muzea v nepřímé návaznosti na zástavbu nadsklepních domů. Bylo by vhodné, kdyby na vinné sklepy navazovala malá ukázka vinohradů. V řadě sklepů by měly být zastoupeny formy s lisovny – *búdy* (z Veletin, Havřic, Újezdce) i pouhé čela sklepů zapuštěných ve svahu. Otázkou je, zda v muzeu vybudovat i sklepy z Mařatic, či jen odkázat na jejich autentickou existenci v sousedství muzea. Několik stodol či usedlostí by mělo být vyčleněno pro potřebu depozitáře – úložného prostoru pro sbírkové předměty.

Technické a veřejné stavby

Lze mezi ně počítat vodní či větrné mlýny, valchy, kovárny, olejny, palírny apod. Mezi veřejné stavby se řadí např. školy, obchody, hospody, poštovní úřady a další. Těchto typů objektů se na Uherskohradištsku příliš nezachovalo. Z technických staveb lze zbudovat kovárnu z Vlčnova nebo palírnu z Komni. Pouze jako rekonstrukci by bylo množné na kopci vystavět větrný mlýn, zachovaný na archivní fotografii z Košík či Jalubí. Uprostřed návsi v komerční části muzea by stála drobná hasičská zbrojnice – kopie z Jankovic.

Sakrální stavby

Jsou nezbytnou součástí extravilánu i intravilánu každého sídla. Zastoupeny budou všechny typy – zvonice, kaple, kříže, boží muka i svaté obrázky. Zvonice s kaplí by měla stát na návsi. Ostatní drobné sakrální objekty doplní model vesnice v její vnitřní zástavbě i jako solitérní krajino tvorný prvek při cestě nebo křižovatce cest. Zajímavostí by se měl stát malý hřbitov situovaný na okraji modelové obce, bokem zástavby, který by se stal součástí eschatologické expozice.

Ostatní drobné objekty

Doplňkem zástavby bude například rumpálová studna před některou z usedlostí, jinde pístová pumpa. V ovocném sadu úly, včelíny, dále to mohou být např. udírny. Patří sem i způsoby oplocení – plaňkové ploty, ohrady apod.

Expozice muzea v přírodě by měla zobrazovat život na vesnici koncem 19. století až první poloviny 20. století v co nejatraktivnější, ale přitom pravdivé podobě. To znamená, že co nejvíce objektů by mělo být vhodnou formou „oživeno“ nejrůznějšími aktivitami. Například vybrané techniky tradiční lidové a řemeslné rukodělné výroby, jako je pletení z proutí, výroba keramiky, kovářské práce a mnohé další, lze předvádět v řemeslných dílnách umístěných v menších usedlostech či domcích. V hospodářských staveních bude vhodné prezentovat chov domácích zvířat. Nabízí se celoroční pestrá nabídka ukázek lidových zvyků a obyčejů. Důležitou součástí programové nabídky muzea v přírodě budou i komponované pořady, vystoupení a koncerty at již v expozičním areálu *Dědiny*, tak např. v přírodním amfiteátru *Dolňácké návsi*. Chybět by neměly veřejností oblíbené tradiční jarmarky. Vzhledem k charakteru muzea je potřebné se rovněž zaměřit na ukázky technologií pěstování a zpracování vína i na pořady s vinařskou tematikou, např. realizace části programu *Slováckých slavností vína a otevřených památek*, ale i jiných zemědělských a textilních plodin (sklizeň obilí, sena, konopí aj.). Návštěvnický atraktivní jistě budou ukázky tradiční kuchyně a stolování, gastronomie, např. vaření tradiční jídel při různých příležitostech všedních i svátečních, pečení chleba, koláčků i jiného pečiva, vaření trnek, sušení ovoce, uzení masa, tradiční zabíjačky, možná i destilace domácích pálenek apod. Všechny tyto aktivity budou klást nároky na funkčnost a bezpečnost objektů (provozuschopnost vytápění kachlovými kamny, sporáky, ohništi, funkčnost komínů, kovářské výhně apod.).

Expoziční a sbírkotvorné předpoklady

Získání podkladů k expozičním objektům bylo provedeno týmem specialistů Slovákého muzea v Uherském Hradišti a jejich externích spolupracovníků v letech 2007 až 2008 formou plošného terénního výzkumu na území okresu Uherské Hradiště pomocí jednotné, předem připravené metodiky výzkumu a manuálu pro zpracování zjištěných dat. Každá obec byla důkladně prozkoumána a v ní identifikovány všechny typy tradičních staveb a objektů – usedlostí, hospodářských staveb, sakrálních objektů apod. Kromě toho si výzkum všiml i prostředí staveb – úpravy veřejného prostoru usedlostí, zástavby dvora, humna atd.; a rámcově také podoby sídla a celkového rázu sídelní krajiny. Formou fotodokumentace bylo takto zmapováno 78 obcí okresu Uherské Hradiště, pořízeno na 9 000 fotografií. Z nich byl proveden užší výběr zdokumentovaných objektů pro jejich případnou realizaci v Muzeu v přírodě Rochus.

Vybavení jednotlivých staveb exponáty – sbírkovými předměty, bude vzhledem k rozsáhlosti Muzea v přírodě Rochus záležitostí velmi náročnou. Lze je získat vlastním systematickým sběrem v terénu i formou zápůjček z muzeí. To si vyžádá rovněž nemalé finanční prostředky a pracovní nasazení kompetentních odborných pracovníků.

PŘÍRODNÍ PODMÍNKY REALIZACE

Jak uvádí investiční záměr projektu ROCHUS PARK, řešené území vyplňuje Prakšická pahorkatina. Charakterizuje ji úklon reliéfu k jihozápadu. Erozně denudační reliéf širokých plochých hřbetů je oddělen hlubokými, ale široce rozevřenými, často asymetrickými údolími a rozčleněný krátkými příčnými údolími. Na rozvodích jsou často zachovány zbytky zarovnaného povrchu. Reliéf vlastní lokality tvoří poměrně prudký, jen místy členitý, svah se západní až severozápadní orientací. Přilehlé plochy jsou více orientovány k jihozápadu a severu. Horní část lokality je tvořena plochým hřbetem.

Podle geomorfologického členění ČSR (Demek J. a kol., 1987) patří řešené území do provincie Západní Karpaty. Regionální členění reliéfu ukazuje následující přehled:

- Celek: Vizovická vrchovina.
- Oblast: Slovensko – moravské Karpaty.
- Subprovincie: Vnější Západní Karpaty.
- Podcelek: Hlucká pahorkatina.
- Okrsek: Prakšická pahorkatina.

Území budoucího muzea v přírodě je situováno ve členitém terénu s dominantním vrcholem Černé hory s kaplí sv. Rocha. Nadmořská výška se pohybuje od 194 m n. m. po 302 m n. m. Jádrová část zájmového území je tvořena bývalým vojenským cvičištem, které je směrem k západu obklopeno sady, zahrádkami a zahrádkářskou kolonií včetně drobných políček. Ve směru od Jarošova je situován sportovní areál přírodního charakteru s umělou lyžařskou sjezdovkou. Zbývající směry do volné krajiny jsou tvořeny agrocenózami s fragmenty lesní a křovinné vegetace. Existence cvičiště s disturbančními plochami výrazně ovlivnila charakter bioty a zachování extenzivní formy zemědělského obhospodařování pozemků zejména na obtížněji dostupných, členitých segmentech ploch. Na lokalitě byl v roce 2006 proveden rozsáhlý přírodovědný průzkum, který prokázal výskyt celé řady chráněných a vzácných druhů.

Z výše uvedeného vyplývá, že vzhledem k teritoriálnímu zaměření muzea na oblast uherkohradištského Pomoraví a Uherskobrodsko není dané území svým svažitým terénem zcela optimální či charakteristické. Sklon terénu a typ jeho okolí v místě výstavby dvou stěžejních areálů je však poměrně mírný a zaměření muzea nijak neomezuje či nevylučuje.

PODMÍNKY NÁVŠTĚVNOSTI

Uherské Hradiště je právem považováno za jedno z hlavních center národopisné oblasti Slovácka a je tak vnímáno i jeho návštěvníky. Město je atraktivní svojí bohatou historií i množstvím památek počínaje odkrytými velkomoravskými stavbami až po architekturu městské památkové zóny. V Hradišti mohou turisté navštívit expozice Slováckého muzea a Galerie Slováckého muzea a blíže se tak seznámit se zajímavými kulturními tradicemi Slovácka i výtvarným uměním jihovýchodní Moravy. Koná se zde řada výrazných kulturních akcí – Letní filmová škola, Festival hudebních nástrojů lidových muzik, Slovácké slavnosti vína a otevřených památek a nepřeborná škála vystoupení folklorních souborů a jejich muzik. Uherské Hradiště a především Mařatice jsou známé vinařskou tradicí a jejich historické sklepy lákají k prohlídce i ochutnávce vín. Město nabízí i všestranné sportovní vyžití (tenis, squash, bowling, spinning, krytý bazén, koupaliště, sauny, zimní stadion, lyžařský umělý svah, sportovní haly i atletický a fotbalový stadion). Turisté mohou poznávat pamětihodnosti a přírodní krásy po vybudovaných pěších i cyklistických stezkách, ale i na koňském sedle či lodi na Baťově kanálu. Blízkost dalších turistických zajímavostí (např. hrad Buchlov, zámek Buchlovice, Archeoskanzen Modrá, nově rekonstruovaný Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Letecké muzeum Kunovice) mají rovněž vliv na příliv návštěvníků do metropole Slovácka. V souvislosti s plánovaným sportovně rekreačním přírodním areálem

Rochus, Muzeem v přírodě Rochus, Městskou galerií Joži Uprky i Aquaparkem Uherské Hradiště se město může stát významnou destinací v oblasti cestovního ruchu Zlínského kraje i celé České republiky.

Plocha budoucího muzea v přírodě se nachází v přírodní lokalitě, která je z hlediska návštěvníků velmi atraktivní a je v relativní blízkosti města a jeho služeb (kromě již zmíněných turistických zajímavostí i ubytování, stravování a nákupů ve velkých obchodních centrech). Kvalitu služeb znásobí i plánovaný Mařatský dvůr s ubytováním, stravováním a kongresovými možnostmi, jež je součástí projektu výstavby muzea v přírodě. Rovněž samotné muzeum v přírodě nabídne ubytování a stravování v dobových interiérech.

ODBORNÉ ORGANIZAČNÍ PODMÍNKY REALIZACE

- výběr odborného partnera pro provedení terénního etnografického výzkumu, zpracování a vyhodnocení získané dokumentace a následného vyhotovení ideového záměru;
- výběr odborných partnerů pro zhotovení investičního záměru včetně etnografického, architektonicko-urbanistického a rozpočtového zpracování;
- výběr odborných partnerů pro zhotovení projektové dokumentace včetně zaměření vybraných objektů v terénu;
- výběr partnera pro etnografický dohled nad výstavbou objektů a vybavením interiérů.

ODBORNÉ PRÁCE PŘI PŘÍPRAVĚ VÝSTAVBY A JEJÍ REALIZACI

Každý stupeň přípravy a realizace výstavby muzea v přírodě musí předcházet historicko-etnografický výzkum a další odborná práce v tomto přibližném sledu:

Příprava:

- terénní výzkum;
- vyhodnocení a další zpracování údajů a dokumentace získaných terénním výzkumem;
- předběžný výběr expozičních objektů;
- historicko-etnografická studie;
- definitivní výběr expozičních objektů a architektonicko-urbanistická příprava v návaznosti na historicko-etnografickou studii;
- vypracování scénáře celkové expozice a jejích částí;
- zhotovení přesné fotografické a technické dokumentace celého areálu a jednotlivých staveb.

Realizace:

- průběžný odborný dohled nad stavbou (transfer, výstavba kopií či vědeckých rekonstrukcí) objektů včetně použitých technologií a materiálů;
- průběžné provádění dezinfekce a dlouhodobé konzervace objektů;
- vypracování scénáře jednotlivých expozičních objektů s konkretizací jejich interiérového vybavení, včetně sociální diferenciacie nebo výstavního a jiného využití objektů;
- průběžný výkup sbírkových předmětů pro vybavení objektů;
- založení depozitáře a evidence získaných sbírkových předmětů;
- realizace vnitřních expozic;
- zhotovení koncepce činnosti muzea včetně programové struktury, marketingové strategie apod.

PERSONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ MUZEA PO JEHO OTEVŘENÍ

Organizační řád – varianta A – vlastní zaměstnanci muzea v přírodě

1. Ředitel (etnograf – management muzea)

2. Odborný úsek

- památkář (etnograf – obnova objektů, dokumentace, expoziční činnost);
- kurátor (etnograf – správa sbírek, expoziční činnost);
- programový a propagační pracovník;
- konzervátor, restaurátor 1 (obnova objektů a sbírkových předmětů);
- konzervátor, restaurátor 2 (obnova objektů a sbírkových předmětů).

3. Ekonomický úsek

- ekonom;
- účetní;
- pokladní 1 (prodej vstupenek, turnusově);
- pokladní 2 (prodej vstupenek, turnusově);
- prodavač 1 (prodejna s informačním centrem, turnusově);
- prodavač 2 (prodejna s informačním centrem, turnusově);
- průvodce 1;
- průvodce 2 (+ sezónní podle množství návštěvníků).

4. Provozní úsek

- provozní (zásobování, sklady, údržba, autodoprava, ozvučení, bezpečnost);
- údržbář, zahradník, řidič 1;
- údržbář, zahradník, řidič 2;
- uklízeč 1;
- uklízeč 2.

5. Dodavatelské služby

- stravování a ubytování budou zajišťovány Mařatským dvorem;
- ostraha areálu (turnusová, 2 pracovníci bezpečnostní agentury);
- údržba zeleně, domácího zvířectva (ekostatek, případně jiný dodavatel);
- obchodní aktivity (pronájem prostor);
- další výstavba areálu, investorská činnost (firmy).

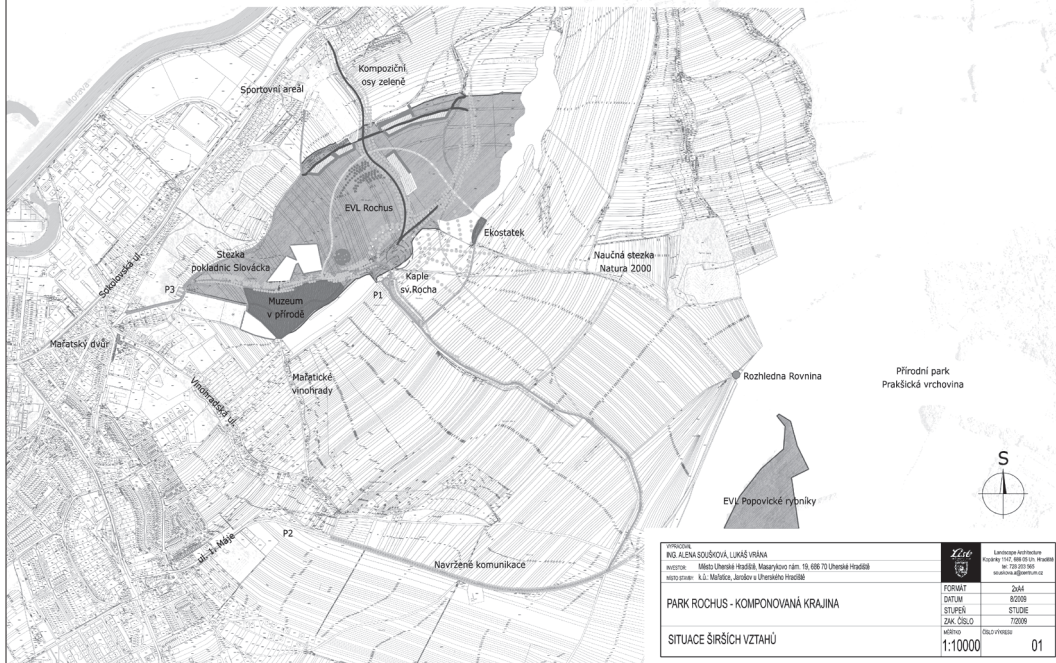
Organizační řád – varianta B – dodavatelská

Odbornou správu a provoz muzea v přírodě bude smluvně zajišťovat odborně způsobilá organizace prostřednictvím svých vlastních zaměstnanců – např. Slovácké muzeum v Uher-ském Hradišti, příspěvková organizace Zlínského kraje s pomocí dalších dodavatelských služeb níže specifikovaných:

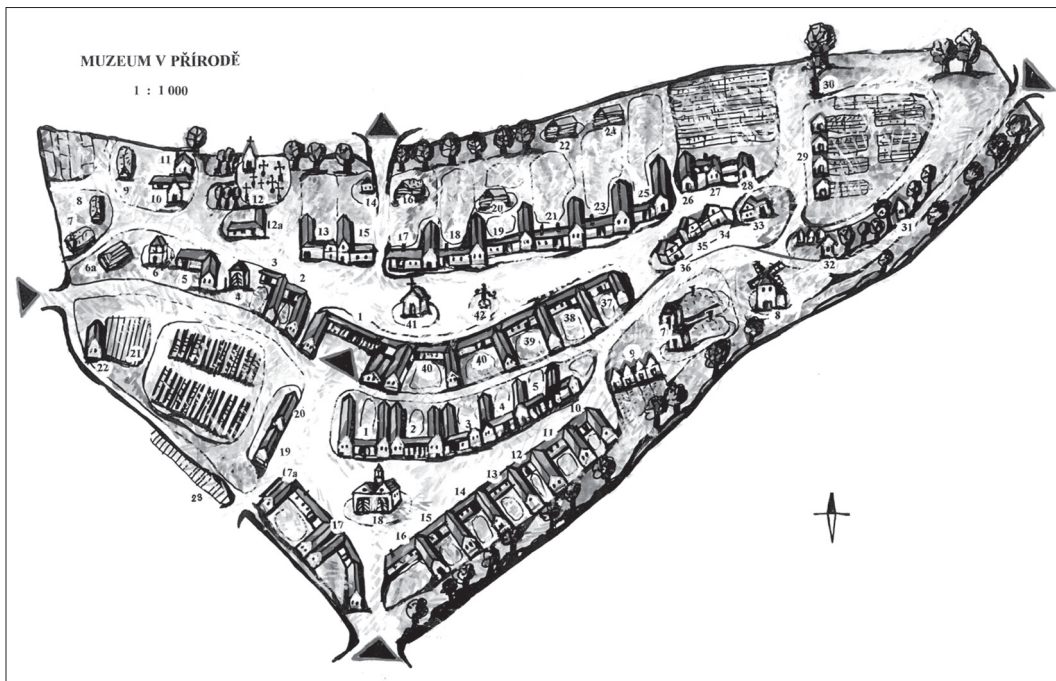
- stravování a ubytování budou zajištěny Mařatským dvorem;
- ostraha areálu (turnusová, 2 pracovníci bezpečnostní služby);
- údržba zeleně, domácího zvířectva (ekostatek, případně jiný dodavatel);
- obchodní aktivity (pronájem prostor);
- další výstavba areálu, investorská činnost (firmy).

PARK ROCHUS - KOMPOVANÁ KRAJINA

Situace širších vztahů 1:10 000

2. Umístění muzea v lokalitě.

3. Plánek muzea.

Legenda k plánu muzea

Plán muzea představuje modelovou a ideální situaci řešení muzea v přírodě Rochus. Jde o možné řešení obou daných prostorů, s kterým lze dále pracovat, přizpůsobit jej podle realizačních možností. Navržený plán představuje vinařskou vesnici z oblasti Uherského Hradiště v její ideální podobě a funkčnosti tak, aby prezentovala různé typy staveb z různých časových období a různých oblastí Uherskohradištska, aby vyjadřovala co nejuvhodnější model vesnice, jenž by odrážel a prezentoval nejen různé typy staveb, ale i jejich funkční využití, různé polohy života vinařské vesnice v průběhu celého ročního cyklu zemědělského, zvykoslovného i rodinného.

Zakreslené objekty nejsou konkrétními stavbami, ale představují modelovou situaci staveb rozmístěných v přirozené půdorysné a urbanistické zástavbě a takových polohách v areálu vesnice, které jsou pro ně charakteristické (např. velké usedlosti na návsi, domkářská stavení v okrajových polohách, seníky stodoly v humnech a při výjezdových komunikacích, vinohrady a vinné sklepy v horních částech areálu, kaple na návsi, sušárna a včelíny v sadech apod.). Fotografická databáze, která je přílohou zpracované ideové studie, pak představuje možný výběr konkrétních staveb určených k realizaci v muzeu v přírodě. Jejich definitivní výběr s určením přesné lokalizace v areálu muzea a expozičním zaměřením či využitím bude následovat po schválení materiálu partnery projektu. Následně lze určit technické vybavení a rozvody konkrétních objektů – zavedení elektřiny, popřípadě i vody, odpadu apod.

Dolňácká návés

1. Hospodářsko-technické zázemí, parkování technických vozidel a strojů.
2. Hospoda.
3. Usedlost – prezentační programy.
4. Usedlost – řemeslnická dílna s komerčním zaměřením.
5. Usedlost – řemeslnická dílna s komerčním zaměřením.
6. Usedlost – řemeslnická dílna s komerčním zaměřením.
7. Vinné sklepy – funkční zařízení pro posezení.
8. Větrný mlýn holandského typu.
9. Čela vinných sklepů.
10. Usedlost - ubytování.
11. Usedlost – ubytování.
12. Usedlost – ubytování.
13. Usedlost – ubytování.
14. Usedlost – řemeslnická dílna s komerčním zaměřením.
15. Prodejna tradičních lidových výrobků, literatury, pohlednic apod.
16. Správní budova.
17. Konzervační dílna.
- 17a. Parkoviště pro kola.
18. Hasičská zbrojnice.
19. Usedlost – šatna pro účinkující, amfiteátr.
20. Usedlost – šatna pro účinkující, amfiteátr.
21. Přírodní amfiteátr.
22. Usedlost – pokladna, technické zázemí amfiteátru.
23. Parkoviště podél cesty – obslužné.

Dědina

1. Usedlost – vstupní prostor do muzea, pokladna, sociální zařízení pro návštěvníky, zázemí pro průvodce a zázemí pro ostrahu muzea.
2. Usedlost – depozitáře sbírkových předmětů.
3. Usedlost – depozitáře sbírkových předmětů.
4. Kovárna.
5. Drobná zemědělská usedlost.
6. Komora u usedlosti č. 5.
- 6a. Stodola u usedlosti č. 5.
7. Seník u cesty.
8. Seník u cesty.
9. Seník u cesty.
10. Domkářské stavení.

11. Domek hrobníka s expozicí pohřbívání.
12. Hřbitov, před ním lípová alej, márnice.
- 12a. Rohové domkářské stavení.
13. Usedlost s polopatrovou komorou, tzv. výškou.
14. Pálenice – drobná, domácí.
15. Usedlost s polopatrovou komorou, tzv. výškou.
16. Seník v humně usedlosti.
17. Usedlost na návsi.
18. Usedlost na návsi.
19. Usedlost na návsi.
20. Stodola ve dvoře.
21. Usedlost na návsi.
22. Stodola na konci humna.
23. Usedlost na návsi.
24. Stodola na konci humna.
25. Usedlost na návsi.
26. Domkářské stavení.
27. Domkářské stavení.
28. Domkářské stavení.
29. Vinné sklepy – vinohradnická expozice s modelem vinohradnické trati.
30. Boží muka.
31. Sušírna na ovoce.
32. Včelín, včelí kláty, ovocný sad.
- 33.–36. Nadsklepní domy.
- 37.–40. Usedlosti na návsi.
41. Kaple s menším vnitřním prostorem.
42. Studna (rumpálová či vahadlová).

Komentář k navrženému plánu muzea

Dolňácká návés

Volně přístupný areál v podobě návěsního prostoru, jehož zástavbu představují okapově orientované usedlosti. Kompozičně utváří a vnějším vzhledem představuje tradiční vzhled a uspořádání staveb. Vnitřní dispozice těchto staveb se může příznivě působit potřebám podle způsobu využití toho kterého objektu. Zde umístěné stavby jsou určeny především ke komerčně zaměřenému využití.

Přístup do areálu

Hlavní přístup návštěvníků do areálu muzea je od horního parkoviště. Návštěvníci přicházejí od kaple sv. Rocha. Po pravé straně budou mít nejdříve vinohrad, přecházející později v ovocný sad, nalevo se před nimi objeví větrný mlýn, za nímž následuje volně přístupná expozice vinných sklepů. Za nimi se cesta rozdvouje a návštěvník může nejdříve vejít do prostoru *Dolňácké návsi* nebo pokračovat přímo k hlavnímu vstupu do *Dědiny*. Po prohlídce expozic muzea mohou návštěvníci, kteří přijeli autobusy, pokračovat dále dolů ze svahu až k Mařatskému dvoru, kde lze přistavit autobus k nasednutí. Pokud přijedou turisté na kolech, mohou je uzamknout do stojanů zastřešených vedle zdi konzervační dílny (viz legenda 17a). Z návsi mají návštěvníci blízký přístup do všech částí muzea.

Lze shrnout, že část muzea – *Dolňácká návés* je koncipována tak, aby zde byly soustředěny všechny služby a zázemí pro návštěvníky.

Hospodářsko technické zázemí (č. 1)

Velká usedlost s dostatečným zázemím budov ve dvoře. Rohová usedlost půdorysně do tvaru písmene U. Zde může být kancelář, šatny a sociální zařízení pro technické zaměstnance muzea. Dále dílny, sklady – např. pro různé nářadí, zařízení, pohonné hmoty apod., parkování pro technická vozidla a stroje – např. traktor, sekací mašiny apod. Výjezd vozidel ze dvora

umožní tradiční průjezd usedlostí s vraty na náves a dále podle potřeby obsluhy areálu (popř. i výjezd branou ze dvora přímo na obslužnou komunikaci mezi oběma areály).

Tradiční hospoda (č. 2)

Větší usedlost na návsi s tradiční hákovou půdorysnou zástavbou. Může být vědeckou rekonstrukcí konkrétní vesnické hospody (např. ze Starého Města). Objekt svou velikostí umožní provoz hospody v interiéru i v exteriéru – např. ve dvoře usedlosti (venkovní posezení). Zástavba dvora může sloužit jako skladovací prostory i další potřebné zázemí pro provoz hospody. Přístup zásobovacích vozidel je možný přes náves, popř. ze dvora po obslužné komunikaci mezi oběma areály.

Interiér by měl svým zařízením připomínat tradiční vesnickou hospodu, nabídkové menu by měla tvořit především místní regionální jídla a speciality.

Provoz hospody:

Obslužnost – z Mařatského dvora.

Jiné řešení – nájemce.

Prezentační usedlost (č. 3)

Tradičně zařízená usedlost v plné funkčnosti, která by sloužila k prezentačním programům různého charakteru, ale především těch s komerčním zaměřením – např. vaření, pečení, zabíječky, různé zvykoslovné akce, domácí oslavy a činnosti, které lze zároveň spojit s prodejem nebo ochutnávkou (různé košty apod.). Můžou se zde pořád např. kurzy vaření tradičních pokrmů či zpracování tradičního ovoce nebo jiných zemědělských produktů atd. nebo soutěže ve výrobě různých produktů (klobás, šlapání zelí, o nejlepší *jitrnicu*, o nejlepší vdoleček atd.). Rozšiřovala by prezentační a gastronomickou nabídku v rámci programů a akcí konaných v samotném muzeu. Na těchto akcích by se provozně podílela sousední hospoda (její provozovatel).

Řemeslnické dílny (č. 4, 5, 6, 14)

Menší usedlosti zařízené jako dílny s prezentací výroby, která má komerční, prodejní charakter. Vzhledem k významné tradici keramické výroby na Uherskohradištsku se jeví jako nejvhodnější keramické dílny s různými druhy keramické výroby – např. majolika, kamenina, hrnčína, popř. i černá hrnčína. Tyto dílny by rozšiřovaly, doplňovaly hlavní nabídku ukázek tradičních technologií řemeslné a rukodělné výroby soustředěnou především v samotném muzeu - *Dědině*. Výrobce by zde svou činnost návštěvníkům předváděl a zároveň by své výrobky i prodával.

Návrh způsobu provozování:

Nájem prostoru konkrétnímu výrobcí.

Vinné sklepy s funkčním zařízením pro posezení (č. 7)

Funkční vinné sklepy za návsi volně navazují na expozici vinných sklepů v *Dědině*. Měly by sloužit ke komerčnímu využití. Typologicky může jít o mařatické sklepy (ale i z jiné vinařské obce). Zařízení by měla navodit atmosféru sklepa u skutečného vinaře. Prostor určený k posezení by měl být dostatečně velký, aby pojal větší počet návštěvníků. Mohla by zde být zbudována například vinotéka, pořádány košty vín apod.

Návrh způsobu provozu:

Obslužnost – z Mařatského dvora.

Popř. nájem místnímu vinaři (podle zájmu).

Větrný mlýn, kamenný, holandského typu (č. 8)

Větrné mlýny stávaly v některých uherskohradištských obcích, tam, kde to umožňovala vyšší, návětrná poloha okolí obce (např. Košíky, Jalubí). Mlynářské expozice jsou návštěvnícky

přitažlivé. Poloha mlýna v muzeu umožňuje návštěvníkům volný přístup k jeho exteriéru, interiér by měl být přístupný za doprovodu průvodce.

Čela vinných sklepů (č. 9)

Řada čel vinných sklepů představuje další formu souboru vinných sklepů obvyklých ve vinohradnických obcích na Uherskohradištsku. V okolí Uherského Hradiště je to velmi časté řešení sklepů, které jsou zapuštěny ve svahu a jejichž venkovní průčelí vytváří v zástavbě souvislou, rytmizující řadu. Takové řady sklepů bývaly situovány na konci obce (např. Zlechov), ale i uprostřed její zástavby (např. Polešovice, Ořechov).

Ubytovací objekty (č. 10.–13.)

Menší usedlosti na konci návsi, v její klidnější části. Objekty by měly být vybaveny funkčním tradičním zařízením (popř. jejich nově vyrobenými replikami) – ve světnici např. pec, kachlová kamna, tradiční stůl, židle, postel s peřinami, osvětlení – stahovací lampy apod. Ložnice – nábytek 1. poloviny 20. století. V hospodářské části usedlostí je možné umístit jednoduché sociální zařízení (toaletu, sprchový kout). Za vraty usedlostí – na návratí, mohou rekreanti zaparkovat svůj automobil, kola.

Takto zařízené ubytovací kapacity – usedlosti mohou představovat formu tzv. turistiskanzeny. Poskytnou možnost těm, kteří chtějí prožít neobvyklou dovolenou, vrátit se v čase a zkusit na nějakou dobu žít jako naši předkové. Mohou se podílet, pokud budou chtít, i na zemědělském hospodaření – pomoci při poklidu zde chovaných zvířat, při sklizni sena, při práci ve vinohradě, při vinobraní atd. Mohou se formou kurzů učit různým tradičním řemeslným a rukodělným výrobám – pletení z proutí, výrobě keramiky, zdobení kraslic, výrobě figurek ze šustí a mnoha dalším činnostem (to lze podle možností dovést např. až k naučení se základům některého tradičního řemesla či výroby – sedlářství, šití bot, šití tradičních oděvů nebo jen některých textilních technik – vyšívání, tkaní, paličkování aj., úprave krojových součástí – např. vázání šátků, výrobě různých voniček, družení, vrapení sukni aj., dalším řemeslem může být kovářství, bednářství nebo i výroba některých hudebních nástrojů apod. Je možné nabídnout zájemcům výuku lidových tanců, naučit se slováckým lidovým písničkám apod. Rekreantům lze formou nabídek připravit různé způsoby prožití pobytu ve vesnici – využít všech možností a aktivit, které areál Rochusu nabízí, tedy nejen činnosti spojené s tradičním životem ve vesnici, ale i aktivity přírodovědné, sportovní, ekologické, naučné programy aj. Areál bude nabízet širokou škálu aktivit, které zde lze při pobytech nabídnout.

Ubytování v usedlostech bude vhodné především pro – rodiny s dětmi, individuální zájemce, ale i menší kolektivy (např. školní třídy). V každé usedlosti by byly možné dvě ubytovací jednotky:

V přední obytné části větší ubytovací jednotka: světnice 1–2 lůžka, ložnice 2–3 lůžka.

Menší ubytovací jednotka ve dvoře (výměnek) 2–3 lůžka.

Sociální zařízení pro obě ubytovací jednotky společné.

Parkování vozidel ubytovaných se předpokládá v průjezdech či dvorech ubytovacích usedlostí, která jsou ukryta za vraty, takže nenarušují celkový tradiční ráz návěsního prostoru.

Návrh způsobu provozu:

Obslužnost – z Mařatského dvora.

Prodejna tradičních výrobků (č. 15)

Usedlost v centrální části návsi zařízena jako prodejna tradičních lidových výrobků, včetně uplatnění a prezentace výrobků řemeslníků oceněných titulem *Nositel tradice lidových řemesel* a *Cenou Vladimíra Boučka*. Prodejna by zároveň nabízela publikace a literaturu se zaměřením na tradiční lidovou kulturu (popř. s přírodovědnou a ekologickou tematikou), hudební a DVD nosiče, informační materiály, pohlednice, mapy apod.

Provozování:

Řešeno nájmem.

Správa muzea (č. 16)

Usedlost v centru návsi. Vnitřní dispozice uzpůsobena pro potřeby správy muzea (kanceláře, pracovní). Parkování služebního vozu - ve dvoře nebo ve vraty uzavřeném návratím.

Konzervační dílna (č. 17)

Usedlost v centru návsi vnitřně upravená pro činnost konzervačního pracoviště. Expoziční objekty i sbírkové předměty, jimiž budou objekty vybaveny, potřebují údržbu a péči, konzervaci. Proto je potřebné v areálu muzea vyhradit objekt pro práci konzervátorů. Vjezd vozidel přepravujících sbírky je možný z návsi.

Parkoviště pro kola (č. 17a)

Stojany pro kola pod přístřeškem by mohla být situována u podélné zdi rohové usedlosti č. 17 (konzervační dílny). Pohledově by byla od návsi chráněna krátkou kamennou zídkou.

Hasičská zbrojnice (č. 18)

Uprostřed návěsního prostoru stojí drobná stavba hasičské zbrojnice (např. kopie této budovy z Jankovic), kde by měla být situována historická hasičská expozice.

Amfiteátr (č. 19–22)

Je situován do okraje návěsního prostoru, ale tak, aby byl pro návštěvníky snadno z návsi dostupný. Rozšiřující tvar pozemku, kam je umístěn, je pro přírodní amfiteátr vhodný. Určitým handicapem je malý spád svahu v této části areálu. Situace by šla řešit navážkami z terénních výkopů a úprav, jež se jistě při budování celého záměru na Rochusu budou provádět, popř. zahloubením do terénu, aby se vytvořil patřičný sklon hlediště). K amfiteátru by měly náležet objekty č. 19. a 20., usedlosti, které svým průčelím budou organickou součástí návěsního prostoru, ale vnitřní dispozicí budou upraveny pro provoz amfiteátru. V objektu č. 20 by měla být situována pokladna amfiteátru, sociální zařízení pro návštěvníky programů, popř. i drobné občerstvení nebo, podle možností, i šatna pro účinkující. V objektu č. 19 by měla být další šatna pro účinkující a technické zázemí amfiteátru (popř. promítací místnost, pokud by se amfiteátr využíval i jako letní kino). Za podiem by se nacházelo tradiční stavení (č.22), jež by sloužilo jako zákulisí i jako šatna pro účinkující.

Celý areál, u pódia i podél hlediště, by bylo vhodné osadit stromy, aby se vytvořilo příjemné prostředí a v horkých letních dnech i potřebný stín. V hledišti se divákům naskytne pohled na jeviště se vzdálenými výhledy na město a částečně do otevřené krajiny s panoramatem Chřibů. Zvláště působivá může být tato přírodní kulisa při podvečerních a večerních produkcích. Amfiteátr je koncipován tak, aby byl snadno přístupný, nabízel příjemné prostředí pro programová vystoupení, dostatek míst pro návštěvníky i dostatečné technické zázemí a služby.

Parkoviště (č. 23)

Vedle amfiteátru, podél cesty by mělo být situováno obslužné parkoviště (pro účinkující a obsluhu amfiteátru, provozoven, správu muzea apod.). Pohledově parkoviště skryje areál amfiteátru.

Centrum ekologické výchovy

Environmentální centrum bude pravděpodobně situováno do prostoru sadu v sousedství návsi. Jeho řešení pojedná samostatná studie. Prostory *Envirocentra* by měly sloužit také programům, kurzům či přednáškám pořádaných v rámci činnosti muzea. Předpokládá se tedy společné využití pro aktivity *Envirocentra* i muzea.

Dědina

Architektonická i urbanistická struktura této části muzea je koncipován tak, aby prezentovala co nejvěrohodnější model typické vinařské vesnice se zástavbou z konce 19. století až první poloviny 20. století na Uherskohradištsku v její plné kompletnosti, ve všech logických a funkčních souvislostech, aby vytvořila její co nejpravdivější obraz. Větší usedlosti jsou proto situovány v sevřené zástavbě těsně vedle sebe v rozšiřujícím se návesním prostoru. Na koncích se náves zužuje, zde je na dolním konci umístěna rozvolněnější zástavba menších usedlostí a domkářských stavení situovaných štitově i okapově k veřejnému prostoru. Seníky a stodoly vytvářejí typickou zástavbu kolem cesty při výjezdu z obce i v humnech – na jejich koncích nebo na jejich začátku, kde uzavírají často prostor dvora. V ulici, vytvořené zúžením horního konce návsi, je soustředěna zástavba nadsklepních domů, charakteristických pro obce např. Buchlovice, Břestek, Boršice. Tím zástavba modelové vesnice přechází ve vinohradnickou část, jež pokračuje řádkem vinných sklepů, bůd obklopených vinohrady.

Uprostřed návsi je situována kaple a studna na vodu.

Zástavbu každé obce přirozeně obklopují zahrady – humna s tradičními odrůdami ovocných stromů a drobná políčka. Neměla by proto chybět ani v navrhovaném modelu vesnice. Jejich prezentaci umožňuje část plochy za horní polovinou návesního prostoru, odkud by humna přirozeně přecházela ve vinohrady (vinohradnický areál). Drobná políčka by měla být situována na dolním konci za vesnicí, kde je logická návaznost na hospodářské stavby (stodoly a seníky) lemující cestu vedoucí ven z obce do polí.

Sakrální stavby, na Uherskohradištsku to jsou především kapličky, kříže, poklony a svaté obrázky, doplní extravilán i intravilán vesnice.

Nezbytnou součástí každé obce jsou drobné předzahrádky i vzrostlá zeleň ve skupinové výsadbě i solitérní.

Vstupní budova do muzea (č. 1)

Dlouhá usedlost, která se obrací průčelím k návsi, dvorní průčelí této usedlosti je průčelím vstupním. Vedle této usedlosti vlevo situováno k návsi štitově orientované stavení, které je vnitřně s okapovou vstupní usedlostí propojeno a uvnitř s ní vytváří organický celek. Prostor za podélnou usedlostí, před vchodem do muzea, umožní osazení laviček. Návštěvníci zde mohou počkat na prohlídku. Vnitřní prostor obou propojených objektů je přizpůsoben potřebám návštěvníků, zázemí průvodcovské služby a ostraze areálu.

Návštěvníci vstoupí do budovy dvoukřídlými dveřmi. Uvnitř situována pokladna do muzea a dostatečný čekací prostor, aby pojal i vyšší počet návštěvníků. Dále zde situováno také sociální zařízení. V části sousedního a s hlavní budovou propojeného štitově orientovaného stavení umístěno zázemí pro průvodce a ostrahu areálu (inspekční místnost pro průvodce, inspekční místnost pro ostrahu, kuchyňský kout a sociální zařízení).

Usedlosti v řadové zástavbě (č. 2, 3)

Řada usedlostí vnitřně propojených a přizpůsobených funkci depozitáře sbírkových předmětů potřebných pro vybavení objektů muzea.

Kovárna (č. 4)

Menší vesnická kovárna – kopie kovárny z Vlčnova. Měla by být funkční, aby umožňovala prezentaci jednu z nejatraktivnějších rukodělných činností - práci kováře. Možnost ukázek okování krav, koní, ohýbání ráfků na kola vozů a mnoha dalších, už téměř dnes zapomenutých kovářských prací.

Okapově orientovaná usedlost (č. 5)

Volně stojící stavení se samostatně ve dvoře se nacházející patrovou komorou (č. 8) a za ní, na konci pozemku k ní náležející stodolou (č. 6. a), která tak s ní vytváří organický celek, ale přitom je i součástí koncepčního celku hospodářských staveb v uceleném modelu zástavby kolem výjezdové komunikace na konci obce.

Patrová komora (č. 6)

Samostatně stojící ve dvoře usedlosti (č. 5). Patrové komory samostatně stojící v různé pozici k usedlosti jsou charakteristické pro mnohé obce na Uherskohradištsku (např. Částkov, Zlámanec). V komoře může být situována expozice – všeho, co se do ní uskladovalo – zemědělské produkty, starší šatstvo, obuv apod., někdy uzpůsobena i k sociálnímu bydlení.

Stodoly a seníky (č. 7.–9.) a agrikulturní expozice (model trati polí)

Charakteristická urbanistická kompozice stodol či seníků na konci obce, podél výjezdové komunikace do polí a luk (známá takto situovaná např. řada seníků z Drslavic). Stodoly zároveň vytváří přirozenou polohu za domy, na konci zástavby. U seníků je dostatek prostoru – malá louka pro prezentační programy s tematikou lučního hospodářství – např. ukázka či soutěž v kosení kosou, folklorní kosecká pásma apod.

V senících by mělo být uskladněno seno, ve stodolách kromě slámy i zemědělské stroje – mlátičky, obrabečky sena, secí mašiny, fukary, vozy, vály, brány aj.

Na hospodářské stavby – uskladňovací prostory, navazují nedaleká políčka, kde ukázka pěstování tradičních zemědělských plodin (např. různé druhy obilí, textilní rostliny, okopaniny, zelenina apod.). Jejich setba, sklizeň, obdělávání může být velmi vhodnou součástí ukázkových programů – první setby, jarní práce, orba pluhem se záprahem koní nebo krav, sklizeň, žně apod., na které může navazovat zpracování a uskladnění zemědělských plodin – např. mláčení obilí na mlatech ve stodolách aj. Prezentování těchto zemědělských aktivit se zvyky s nimi spojenými – např. zvyky spojené s první setbou nebo výhonem dobytka, procesí do polí v tzv. křížové dny a mnohé další.

Rohové volně stojící domkářské stavení (č. 10)

Je možná např. kopie takového stavení z Javorovce.

Domek hrobníka (č. 11)

Zde možnost expozice posledních věcí člověka – prezentace tradičních pohřebních obřadů a zvyků spojených s pohřbíváním (pro návštěvníky možnost konfrontace s dnešní tendencí k neosobnímu pohřbívání a zacházení s blízkým zemřelým) – expozice by měla konkrétně představovat tradiční vypravování pohřbu z domu – vystavení mrtvého v rakvi v domě, úprava mrtvého do rakve (oblečení, obrázky, růžence, fotografie a jiné předměty, které se zesnulému vkládaly do rakve) apod.

Hřbitov s márnicí (č. 12)

Malý hřbitov naproti domku hrobníka na mírně vyvýšeném místě. Před hřbitovem – malá alej z vysazených lip podél cestičky ke hřbitovní bráně. V rohu u hřbitovní zdi situována malá márnice – expozice pohřbívání – máry, lana, desky, pohřební kříž, který nosili ministranti v čele pohřebního průvodu apod. Uprostřed hřbitova dominuje velký hřbitovní kříž. Kolem různé typy křížů a náhrobků (např. dřevěné kříže, litinové kříže, kamenné pomníky apod.) – možnost záchranného sběru starých hřbitovních křížů a pomníků, které dnes již téměř ze hřbitovů zmizely a jsou nahrazovány moderními pomníky z žuly a mramoru. Možnost prezentovat formou této hřbitovní expozice i vývoj v typech náhrobních křížů a pomníků, rozlišení sociálního postavení zemřelého, jeho rodiny. Ukázka úpravy hrobů.

Okapově orientovaná usedlost (č. 12a)

Kopie volně stojícího domkářského stavení z Horního Němčí s tradiční předzahrádkou, v ní ovocné stromy, kovová pístová pumpa.

Pálenice (č. 14)

Objekt domácí pálenice, lze vybudovat jako vědeckou kopii či přenést originál zdokumentovaný v Komni. Expozice – ukázka podomáckého způsobu výroby ovocných destilátů.

Štítově orientované domky v řadové zástavbě (č. 16)

Řada vedle sebe stojících domků s předzahrádkami podle typu domkářské zástavby v obci Popovice.

Stavení s polopatrovými komorami - výškami (č. 13 a 15)

Řada vedle sebe stojících stavení s tzv. výškami – polopatrovými komorami, které se dnes nacházejí v terénu jen vzácně. V humně usedlosti 15 je situována sušárna na ovoce (15 a).

Usedlost (č. 17) a sušárna, seník (č. 16) a stodoly (č. 20, 22, 24)

Krajní usedlost na návsi. Mezi ní a č. 15 vytvořená cesta z návsi mezi humna, kam se může návštěvník z návěsního prostoru cestou mezi humny dostat a prohlédnout si humna s původními ovocnými dřevinami, se zástavbou hospodářských staveb – sušárny (č. 15a v humně usedlosti č. 15), seníku (č. 16) v humně usedlosti č. 17, stodol (č. 20, 22, 24), s původním oplocením mezi humny plaňkovými ploty, výhledy přes humna do krajiny. V oplocených humnech mohou také návštěvníci pozorovat volně se pohybující domácí zvířata – např. slepice, husy, pasoucí se kozu nebo ovečky.

Některé usedlosti (nebo alespoň jedna) by měly být prezentací skutečně živého hospodářství s ukázkou chovu dobytka ve chlévech (např. krávy, kozy nebo ovce popř. koně, prase, slepice, králíci, husy holubi, kočky, pes).

Obsluha, péče o zvířata se předpokládá z naplánovaného ekostatku.

Usedlosti na návsi (č. 18, 19, 21, 23, 25 a 37–41)

Usedlosti mohou být z různých časových období, z různých obcí a s různými typy expozic, které by měly být koncipovány tak, aby návštěvníkovi přinášely vždy něco nového, překvapovaly, přinášely jiná poznání, zajímavosti. Tématické zaměření je téměř bezpočetné. Lze prezentovat např. vývoj bydlení, rodinné zvyky, obyčeje, svátky, slavnosti, pracovní činnost, řemeslné dílny, lidový oděv, život dětí v rodině, gastronomii a další projevy původní vesnické kultury.

Škola na návsi

Jeden z objektů na návsi může představovat vesnickou školu s jejím tradičním vybavením školními kamny, tabulí, oslovskou lavicí, názornými naučnými obrazy a dalšími pomůckami. Ve škole lze pořádát různé naučné prezentační programy pro děti (školy).

Domkářská stavení a nadsklepní domy (č. 26–28 a 33–36)

Nadsklepní domy jsou typem obydlí charakteristické pro vinařské obce jako např. Břestek, Buchovice či Boršice, kde vytvářely řádek či ulici v krajní poloze zástavby od návsi. Štítově orientované domy mají obytnou část zbudovanou ve zvýšené poloze nad sklepem, do něhož se vcházelo dveřmi v uličním průčelí. Tato obydlí by se měla stát, spolu s na ně navazujícími sklepy, *búdami* a vinohradem, vinohradnickou expozicí muzea.

Nadsklepní dům (č. 33), včelín a včelí kláty (č. 32)

V krajním nadsklepním domě a ovocném sadu vedle něj může být umístěna expozice sadařství, zpracování ovoce a včelařství – medomety, včelí rámečky, kukly, zakuřovačla apod., včelín a kláty umístěny v sadě u kraje cesty do vinohradů. Na horním konci sadu je funkční sušárna na ovoce (č. 31), která doplňuje expozici o pěstování ovoce.

Vinné sklepy, budy (č. 29)

Řádek vinných sklepů z různých obcí Uherskohradištska. V některých z nich expozice tradičního zařízení sklepa a pěstování vína. Lze prezentovat vývoj ve zpracování hroznů – od mohutných dřevěných vřetenových lisů po drobné subtilní kovové lisy, vývoj nádob na sběr hroznů, prezentace uskladnění vína (sudy, demižony), různých typů postřikovačů, vývoj vinohradnického nářadí apod.

Vinohrady, boží muka (č. 30) a sušárna na ovoce (č. 31)

Vinohrady mají vytvořit na malé ploše model vinohradnické trati. Jsou situovány kolem boud i na protější straně cesty, kterou návštěvníci mezi vinohrady a sklepy budou procházet. Ve vinohradech se mohou seznámit s různým typem pěstování vinné révy – různé druhy vedení (na hlavu, nízké, střední vysoké, popř. i vertikó) a různé, pro tuto oblast typické, odrůdy. Přes vinohrady se návštěvníkům otevrou krásné výhledy do krajiny i pohled na vesnici a zpoza humen i na ostatní krajinnotvornou část připravovaného areálu na Rochusu. Na konci vinohradnické cesty vinohrady z obou stran mírně ustupují do stran a vytváří se tak volný travnatý odpočinkový prostor mezi vinohrady, kde by měla pod vysokou lípou stát trojboká boží muka (č. 30) – např. kopie z Místřic. Toto místo by mělo vybízet k odpočinku, rozjímání a k výhledům do krajiny. Cestičkou vzhůru mezi řádky vinné révy pak může návštěvník stoupat výše mezi vinohradnické tratě. Odsud se návštěvníkům nabídnou nejkrásnější výhledy na celý vinohradnický areál (trať) i celou vesnici (muzeum) a dále pak na město Uherské Hradiště s panoramatem Chřibů. Cesta se mezi vinohrady stáčí. Vinohrad přechází v ovocný sad, kterým návštěvník sestupuje kolem sušárny na ovoce a úlu dolů zpět na náves. Po prohlídce protilehlých stavení na návsi přichází k východu z muzea (stejně místo kudy do muzea vstupoval).

Kaple na návsi (č. 42)

Nejčastěji stojí uprostřed návsi obcí v okolí Uherského Hradiště kaple - zvoničky, které svým architektonickým tvaroslovím napodobují vzhled kostela. Nad střechou mají kaple situován malý sanktusník se zvonkem, vnitřní prostor je nevelký, tvořen malým oltářem, popř. i několika lavicemi (podobně jsou řešeny kaple v Modré, v Javorovci, v Drslavicích a jinde).

Studna (č. 43)

Studny na návsi byly hlavní zásobárnou pitné vody. Typologicky lze zbudovat rekonstrukci studny rumpálové či vahadlové. Doplňují je menší pumpy pístové před jednotlivými domy, v předzahrádkách.

Obslužnost agrikulturních expozic (vinohrady, polička, louky, sady) a péče o hospodářská zvířata se předpokládá zaměstnanci plánovaného ekostatku.

Návštěvníkový provoz, průvodcovská služba

Možné jsou tři způsoby prohlídek, třetí je kombinací prvních dvou.

Prohlídka s průvodcem

Návštěvníci se pohybují po muzeu ve skupinkách v doprovodu průvodce, který jim poskytne patřičný odborný výklad, otevírá expoziční objekty, do kterých s návštěvníky vstupuje, a jako poslední z objektu odchází a zamyká jej. Ideální doba prohlídky se pohybuje kolem 1, 5 hodiny.

Klady:

Návštěvník získá ucelený, odborný soubor informací, může vznášet na průvodce dotazy, doplňovat si tak získané poznatky. Průvodce svým uměním poutavého vyprávění, odbornými znalostmi, kouzlem své osobnosti, vtípem může prohlídku návštěvníkovi obohatit, zhodnotit.

Zápory:

Návštěvník musí čekat na určenou dobu, kdy prohlídka s průvodcem začíná. Průvodce musí kvůli přesné organizaci prohlídek dodržet čas určený na prohlídku, proto musí v případě potřeby výklad, přes zájem návštěvníků, zkracovat, zrychlovat.

Volné prohlídky bez průvodce

Návštěvník si muzeum prochází sám s textovým průvodcem a popisem expozic.

Klady:

Návštěvník nemusí čekat. Pohybuje se po areálu podle své chuti a nálady. Časově zde může být, jak dlouho bude chtít (do zavírací doby).

Zápory:

Přístup informací omezen jen na zdroj v textovém průvodci. Pokud nejsou volně otevřeny všechny expoziční objekty, může návštěvník vidět menší počet expozic. Nevýhodou pro provozovatele je nutnost bezpečnostně zajistit volně přístupné, otevřené expoziční objekty.

Kombinace prohlídek volných a skupinových s průvodcem

Návštěvníci si podle svého uvážení vyberou buď volnou prohlídku, nebo počkají ve skupině na průvodce.

Klady:

Tato možnost provázení je ideální pro návštěvníky, mohou si vybrat způsob prohlídky podle své představy.

Zápory:

Tento způsob průvodcovských služeb přináší určité organizační komplikace především provozovateli. Návštěvníci při volných prohlídkách mají tendenci přidávat se ke skupinám s průvodcem a počet návštěvníků ve skupinách se tak může neúměrně zvyšovat. Další komplikací je nutnost zabezpečit volně přístupné expozice. Tyto problémy však lze organizačními a bezpečnostními opatřeními vyřešit.

Doporučení způsobu organizace prohlídek v Muzeu v přírodě Rochus:

Kombinovaný způsob prohlídek, který vychází maximálně vstříc návštěvníkovi a umožní vyšší návštěvnost.

Literatura:

A r v i t a P, spol. s r. o.: *Rochus park, udržitelné hospodaření a osvěta v lokalitě Natura 2000, investiční záměr*. 2008.

G G A r c h i c o, s r. o.: *Mařatský dvůr, projekt pro provedení stavby*. 2003.

J a n č á ř, J.: *Slovácké muzeum v letech 1914–1964*. In: *Slovácko* 6, 1964, s. 9–32.

J ů z a, V. – J a n č á ř, J.: *O rozšíření oddělení hmotné kultury Slováků ve Slovákém muzeu*. In: *Slovácko* 1, 1959, 3, s. 1–5.

K o v á ř ů, V. – K u č a, J. a kol.: *Mařatice – Vinohrady. Ze života dědiny*. Uherské Hradiště 2009.

L a n g e r, J.: *Atlas památek: Evropská muzea v přírodě*. Praha 2005.

L a n g e r, J. a kol.: *Národopisná muzea v přírodě*. Rožnov pod Radhoštěm 1981.

Městský národní výbor Uherské Hradiště: *Návrh na zřízení rezervace lidové architektury na území města v příměstské rekreační oblasti v trati Soví hora*. 1972.

O t r u b a, I.: *Komponovaná krajina Rochus, projektový záměr*. 2007.

Synot REAL ESTATE, a. s.: *Koncepce projektu Založení obecně prospěšné společnosti „Mařatský dvůr“ a vybudování příměstského víceúčelového areálu s muzeem vinařství a skanzenem lidové architektury regionu*. 2006.

Mgr. Olga Floriánová (n. 1965) je odbornou pracovnící Slovákého muzea v Uherském Hradišti, kde se zabývá především grantovými úkoly v rámci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje. Ve svém odborném zájmu se soustředí na původní vesnické stavitelství a lidovou řemeslnou výrobu.

PhDr. Ivo Frolic (n. 1961) je od roku 1991 ředitelem Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Mimo své ředitelské povinnosti se orientuje na hmotnou lidovou kulturu, především na lidové stavitelství a lidová řemesla.

Rochus Open-Air Museum

Abstract

The idea to build an open-air museum on the territory of the town of Uherské Hradiště is not new. As early as the 1930s, Antonín Václavík, the first Slovaké Museum research worker, later a professor of ethnography at Brno university, put forth a proposal for building one. He got half a million crowns from the Ministry of Public Works to build a construction in the proximity of the Slovaké Museum. With the Second World War under way, and the grant having to be spent on the annex of the museum, the open-air museum idea was suspended.

Another concept of Uherské Hradiště's open-air museum was made in 1959 by PhDr. Josef Jančář CSc., future manager of the Slovaké Museum, with a support from that time manager PhDr. Vilém Jůza. Building a museum's department of tangible culture, they considered extending its field of activity by objects of open-air folk architecture at the foothill of Rochus which was to become a suburban recreation area. This was supposed to strengthen the position of Uherské Hradiště as a significant and generally respected cultural centre of Moravian Slovakia (or Slovácko) earning it the name of "the heart of Slovácko" and also to secure further development and reputation of the Slovácko Museum. This arguably interesting and ambitious plan failed, probably due to its excessive financial claims.

Therefore, as early as 1965 the Slovaké Museum repeated its proposal with the project being less ambitious in terms of size. Also, the open-air museum was supposed to be built not around Rochus but near the Slovaké Museum – in Smetana Park (Smetanovy sady). This project, however, failed to be realized too.

In 1972, the Town National Committee in Uherské Hradiště negotiated the concept called "Proposal for an open-air museum of folk architecture in the suburban recreation area of Soví hora". It was the outcome of the research on the actual protection of folk culture on the territory of the town. This project was worked out by a group of experts led by architect Jaroslav Vajdiš and the complete study material was finished with the help of Ing. arch. Jiří Syrový and Zuzana Syrová. According to this study, not only vineyard buildings in the locality of Soví hora, but also selected buildings transported from other parts of the town including Kunovice were to be protected. The full realization of this project has been a dream, though.

Another plan to build a recreational area with an open-air museum in the locality of Rochus was initiated by Ivo Valenta, the owner of Synot company, after the year 2000. The project was officially introduced at the beginning of the year 2006. It also included a study and an operational design of so called Maratice Yard conceived as a true replica of an original rustic yard with a three-floor building with a wine-room and hotel, one-floor barn with two galleries serving as restaurants, a couple wine cellars and shelters for outdoor tables and chairs. This entrance section is supposed to expand by another two parts of the open-air museum both focusing on traditional wine-making and vine growing.

Invited to participate in this huge and ambitious project were the town of Uherské Hradiště, Zlín region and later also the Slovaké Museum in Uherské Hradiště. Parallel to this, a form of cooperation was proposed – a beneficiary association called Mařatský Dvůr (Mařatice Yard). The partners accepted the offer and the work on the studies dealing with individual activities on a extensive territory of Rochus was commenced. The Slovaké Museum was tasked to conduct the study on the open-air museum. A professional team under the leadership of the manager PhDr Ivo Frolec elaborated individual chapters of the concept. The field of folk architecture and traditional wine-making was compiled by PhDr Ivo Frolec and Mgr. Olga Floriánová, economic, operation and programme conditions by Jitka Zpeváková and Mgr. Jiří Severin, illustrations were made by Ludmila Stefánková and MVDr. Pavel Procházka.

The general intention is to turn Rochus into an educational, ecological, sports and leisure time activities area with an open-air museum. The idea of building this type of museum in Uherské Hradiště appears important and senseful because it may help maintain and present a significant part of cultural heritage of Uherské Hradiště district. This very region is characterized by miscellaneous types and forms of original folk architecture which is, more than other spheres of traditional culture heritage close to its decline and is literally disappearing from our villages. Traditional buildings get dilapidated, undergo inapt reconstructions or adjustments or are replaced by modern buildings. Still, it is the old architecture that gives the landscape and village its typical character. A visitor is attracted by the uniqueness of local folk culture. From geographical and ethnographic point of view, the landscape around an important town of Uherské Hradiště, basically the whole district, is very mixed. There are plains along the Morava river on the one hand and on the other mountainous and sub-mountainous areas of the Chřiby and White Carpathian foothills. It is an intersection of ethnographic regions of Uherské Hradiště and Uherský Brod Dolňácko (Lowlands) with the region of Luhačovice Zálesí (Backwoods) and Moravian Kopanice (Solitary Cottage). An open-air museum appears to be the only attractive

means of preserving these traditional cultural values in their full diversity in one place both for future generations and for domestic and foreign visitors.

In general, open-air museum is an ideal presentation of folk culture its basic objects being original rural houses – originals, imitations, scientific copies, partial scientific copies or reconstructions of objects which are not seen outside any more. These houses are meant to represent construction styles of a certain region or locality. Open-air museum thus constitutes an architectural and urbanistic model of traditional rural settlements which naturally present authentic folk culture in full variability and extent – building, farming, housing, clothing, arts, melas, jobs, customs, traditions, folklore events etc. Through open-air museum we can distinguish regional differences, trends of development or class stratification of inhabitants. All aspects of rural lifestyle in Uherské Hradiště region will be demonstrated in the future open-air museum in the locality of Rochus with wine-making being the primary specialization. The idea of constituting the museum right here assumes that both Uherské Hradiště and Uherský Brod regions will offer visitors their own forms and types of constructions for comparison.

According to the plan, Rochus open-air museum will consist of three interlocked sections. The first, called Mařatský Dvůr (Mařatices Yard), is drafted as a kind of entrance gate into the whole area and adjoining Vinohradská street. It will serve as an information centre and provide catering and accommodation services to visitors. It is likely to be utilized for various additional programmes (dulcimer music parties, wine tasting events, in-house pig slaughters etc.) In perennial operation, it is expected to host visitors from home and abroad, but above all those from neighbourhood.

Mařatices Yard will border on the second section of the Rochus open-air museum, Dolňácka naves (Lowlands' village square), stylized as a square of a village from Uherské Hradiště's Dolňácko. This part of the museum will have a free access for visitors, be open for 24/7 and serve as a background for visitors and museum's staff, i.e. administration, technical background or conservation area. This section is likely to be used for thematic programmes held in the technical part of the museum, in so called Dědina (Village). There are proposals that this section should offer an typical inn and traditional cooking with local specialties, and a specialized shop selling hand made products. Also, some objects of Dolňácka naves should become venues to hold various presentations, such as traditional handicraft, craftwork, or its interiors could be used for one or two-day courses in handicraft techniques, for presentations of traditional customs, culture programmes, demonstrations of animal farming and other activities. There also should be residing Ecology Education Centre which will offer mainly ecology oriented educational programmes for children and young people. Some of the objects will be available for fans of rural life who can spend their holidays the way our predecessors did. This form of experience holidays, skanzen-tourism, is still scarce in our country. An important part of this section will be a cirque, attractive and pleasant venue in which folklore programmes and performances will take place. This area will be accessible not only for visitors to the museum but also for Uherské Hradiště inhabitants so they can relax there in their leisure.

The third, largest part of the museum, called Dědina, represents in a well-balanced urbanistic complex the traditional face of a village from Uherské Hradiště region. It will be used exclusively for exhibitions and the opening hours will be fixed. Visitors will get acquainted with a village in its original rural style in the form of one typical street in its centre as an illustration of authentic rural life in Uherské Hradiště region oriented to viticulture tradition. Individual buildings will constitute a model of a residing unit placed naturally among traditional yards, gardens and backyards with original varieties of fruit trees, farm buildings such as barns, haylofts, fruit oast houses, beehives and sheds on yards, wooden fences between backyards and the like. For the village to look plausible, visitors will see how front-yards were arranged, what vegetation grew there, how the village square looked, various sacral constructions inside and outside the residence, tiny fields with common crops and, no prize for guessing, they will see vineyards and miscellaneous types of vineyard chalets. The subject building in the museum date to the end of the 19th century through the mid-20th century. While the village square is built up very densely, outwards the village there are mostly poor cottages scattered over the land. The upper part of the village will show a village with a wine-making tradition – a lane with basement houses and a line of wine cellars and *búd* (wine sheds) from various villages of Uherské Hradiště region including an old-time wine cellar from Mařatices with examples of vineyard farming. Furthermore, a vineyard with examples of growing traditional species of vines. The museum's goal is to present different types of traditional folk architecture – houses, farm buildings – haylofts, wooden, stone and even clay barns, sheds, fruit oast houses, cellars, beehives etc, lesser sacral buildings – for instance chapels, crosses, icons, public and technical buildings such as smithy, pub, school, fire armoury. Of importance are also small objects adding to the traditional picture of a village – wells, pumps, small fencing, hedges and the like. The selection of objects to be exhibited will be made according to extensive archives and literature and the rich documentation of the Slovacke

Museum from the years 2007–2008. Within this field research on the territory of Uherské Hradiště district, the data from 78 villages were scrutinized, 9,000 photos taken and about 900 objects found suitable for the museum in the locality of Rochus.

Freilichtmuseum Rochus

Zusammenfassung

Die Idee, auf dem Gelände der Stadt Uherské Hradiště ein Freilichtmuseum aufzubauen ist gar nicht neu. Bereits in den 30. Jahren des 20. Jahrhunderts hat der erste wissenschaftliche Mitarbeiter des Museums der Mährischen Slowakei Antonín Václavík, der später als Professor für Ethnografie an der Brünner Universität tätig war, einen Vorschlag zur Errichtung eines Freilichtmuseums gemacht. Vom Ministerium für öffentliche Arbeiten bekam er eine halbe Million Kronen für einen Anbau in der Nähe des bestehenden Museumsgebäudes. Wegen der Kriegsereignisse und der Notwendigkeit den dotierten Anbau fürs Museum der Mährischen Slowakei fertig zu stellen ist aus der Idee für ein Freilichtmuseums nichts geworden.

Ein weiteres Konzept des Freilichtmuseums in Uherské Hradiště erarbeitete 1959 der spätere Direktor des Museums der Mährischen Slowakei PhDr. Josef Jančář, CSc., mit Unterstützung von PhDr. Vilém Jůza, dem damaligen Museumsleiter. Sie beabsichtigten, die Tätigkeit der Abteilung für materielle Kultur zu erweitern und am Fuße von Rochus Objekte der Volksarchitektur als Bestandteil eines Vorortparks errichten zu lassen. Dieser Schritt sollte ebenfalls die Position der Stadt Uherské Hradiště als wichtiges und allgemein anerkanntes Kulturzentrum („Herz der Mährischen Slowakei“ genannt) stärken und weiteres Wachstum sowie Bedeutung des Museums sichern. Die Umsetzung des interessanten und viel versprechenden Plans ist leider, wahrscheinlich wegen hoher Ansprüche, gescheitert.

Deshalb hat das Museum der Mährischen Slowakei schon 1956 versucht, ähnliches Vorhaben zu realisieren, indem es den Aufbau eines Freilichtmuseums, allerdings in kleinerem Umfang, beantragte. Das Freilichtmuseum sollte jedoch nicht in der Lokalität Rochus, sondern in unmittelbarer Nähe des Museums der Mährischen Slowakei innerhalb der Parkanlage Smetanovy sady gebaut werden. Auch diese Absicht konnte nicht durchgesetzt werden.

1972 befasste sich der damalige Volksausschuss der Stadt Uherské Hradiště mit einem konzeptuellen Vorschlag zur Errichtung eines Reservats für Volksarchitektur auf dem Stadtgelände, konkret auf dem Flurstück Soví hora (Eulenberg) im Vorortpark. Die Idee ergab sich aus Überprüfung der Denkmalpflege auf dem Stadtgelände. Das Thema verarbeiteten mehrere Fachleute unter der Leitung des Architekten Jaroslav Vajdiš und am Schlussbericht beteiligten sich Ing. Arch. Jiří und Zuzana Syrových. Laut diesem Dokument sollten unter Denkmalschutz nicht nur Winzerhäuser, sondern auch Objekte aus anderen Stadtteilen, einschließlich Kunovice, stehen. Dieser Plan wurde jedoch bis heute nicht komplex erfüllt.

Nach 2000 kam Ivo Valenta, Inhaber der Holdinggesellschaft Synot, mit einem Aufbauplan – in der Lokalität Rochus das Erholungsgelände samt einem Freilichtmuseum aufzubauen. Das Projekt wurde Anfang 2006 offiziell vorgestellt. Bestandteil des Projekts sind die Studie und das Durchführungsprojekt für den Hof namens „Mařatský dvůr“ (Mařatice-Hof) als Nachbildung von originalem Bauernhof. Man hat folgende Vorstellung über Ausstattung des Hofes: ein dreistöckiges Haus und darin eine Weinstube und ein Hotel, eine einstöckige Scheune mit zwei Galerien, die als Restaurant dienen würden, einige selbständige Weinkeller und auch ein Schutzdachbau für die Sommergäste. Nicht weit von diesem Eingangsteil sollten weitere zwei Teile des Freilichtmuseums folgen. Diese wären auf die Winzer- und Weinbaukultur ausgerichtet.

Zur Teilnahme an diesem umfangreichen und ambitionösen Projekt wurden die Stadt Uherské Hradiště, der Bezirk Zlín und später auch das Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště herausgefordert. Parallel wurde die Form der Zusammenarbeit in der Partnerschaft vorgeschlagen – Gemeinnützliche Gesellschaft Mařatský dvůr (Mařatice-Hof). Die Partner haben den Vorschlag akzeptiert und die Arbeit an Studien einzelner Aktivitäten auf dem großen Gelände von Rochus aufgenommen. Mit Vorbereitung der Studie für das Freilichtmuseum wurde das Museum der Mährischen Slowakei beauftragt. Das Fachteam unter der Leitung von Direktor PhDr. Ivo Frolec erarbeitete einzelne Abschnitte der Konzeptunterlagen. Dem Bereich Volksbauwesen und traditioneller Weinbau widmeten sich PhDr. Ivo Frolec und Mgr. Olga Floriánová, mit wirtschaftlichen, betrieblichen und programmatischen Bedingungen befassten sich Jitka Zpěváková und Mgr. Jiří Severin. Die Zeichendokumentation führten Ludmila Štefánková und MVDr. Pavel Procházka durch.

In der Planung des Geländes Rochus mit seiner Ausrichtung auf Naturkunde, Umweltschutz, Sport und Erholung ist auch ein Freilichtmuseum einbezogen. Die Idee solchen Museumstyps ist

von besonderer Wichtigkeit für Uherské Hradiště, denn sie kann helfen einen beträchtlichen Teil des Kulturerbes von Uherské Hradiště und Umgebung zu erhalten und zu präsentieren. Gerade diese Region kennzeichnet sich durch Vielfältigkeit und Typenreichtum im ursprünglichen Volksbauwesen, das mehr als andere Bereiche des traditionellen Kulturerbes bedroht und buchstäblich von tag zu tag verschwindet. An traditionellen Häusern nagt Zahn der Zeit, sie erleiden Schäden durch unsachgemäße Umbauten oder Abänderungen – oder werden durch Neubauten ersetzt. Dabei ist es gerade die Volksarchitektur, welche die Kulturlandschaft und Wohnorte prägt. Auf den ersten Blick machen die Volksbauten auf Einzigartigkeit der hiesigen Volkskultur aufmerksam. Die Landschaft rund um die bedeutende Stadt Uherské Hradiště (im Rahmen des Kreises), ist geographisch und ebenfalls ethnografisch verschiedenartig. Es gibt hier Ebenen in der Marchaue, daneben Anhöhen im Vorgebirgsland und auch Berglandschaften von Chřiby (Marsgebirge) und Weißen Karpaten. In diesem Gebiet berühren und durchdringen ethnografische Regionen Dolňácko-Uherské Hradiště und Dolňácko-Uherský Brod, dazu kommen zwei grenzüberschreitende Regionen Zálesí in der Nähe von Luhačovice und mährisches Rodeackergebiet Kopanice. Das Freilichtmuseum stellt das einzige und sehr attraktive Mittel zur Erhaltung dieser traditionellen Kulturwerte in extenso und zur Bewahrung für nächste Generationen dar. Diese kulturelle Vielfalt kann solches Museum seinen in- und ausländischen Besuchern in einem Raum präsentieren.

Das Freilichtmuseum gilt allgemein als ideale Präsentationsform für traditionelle Volkskultur. Hauptexponate sind ursprüngliche ländliche Bauten – originale Häuser, nach wissenschaftlichen Kriterien erstellte Nachbildungen von Originalen, teilweise wissenschaftliche Nachbildungen, rekonstruierte Objekte, die es im Freien nicht mehr gibt. In einem Komplex gestaltet stehen sie für die Baukultur einer bestimmten Region oder Lokalität. Somit bildet das Freilichtmuseum ein architektonisches und urbanes Modell der traditionellen ländlichen Sitze, das die Volkskultur in ihrer natürlichen Form und Breite zeigt: Bauen, Wirtschaften, Wohnen, Kleidung, Kunsttätigkeit, Ernährung, Berufe, Handwerk, Bräuche, Folklore u. s. ä. Dadurch werden auch Kenntnisse über regionale Unterschiedlichkeiten, Entwicklungstendenzen oder Sozialschichten vermittelt. Alle genannten Aspekte der traditionellen Lebensweise im Gebiet von Uherské Hradiště wird auch das vorgesehene Freilichtmuseum in der Lokalität Rochus bieten. Darüber hinaus wird sich dieses Museum auf die regionale Winzertradition spezialisieren. Die Raumplanung rechnet mit der Präsentation der Region Dolňácko-Uherské Hradiště samt Überschreitungen zur Region Uherský Brod. Das breit gefächertes Konzept ermöglicht verschiedene Bautypen und -formen auch aus einzelnen Subregionen zu vergleichen.

Das Freilichtmuseum Rochus wird in drei Räume unterteilt: 1. Als Eingangstor zum Naturgelände samt der anliegenden Weinbergstraße soll der Hof „Mařatský dvůr“ dienen. Die Besucher finden dort Infozentrum, Unterkunft und gastronomische Dienstleistungen. Dieser Teil ist ebenfalls für verschiedene Veranstaltungen geeignet wie Treffen bei Zimbelmusik, Weinkostproben, Hausschlachten u. ä. Das Angebot rechnet nicht nur mit in- und ausländischen Besuchern, sondern auch mit den Bewohnern von Uherské Hradiště und Umgebung. Vorgesehen ist ganzjähriger Betrieb.

Der zweite anschließende Teil des Freilichtmuseums ist der Dorfplatz „Dolňácká návěs“, gestaltet in Form von traditionellen Dorfplätzen der Region. Gedacht ist freier Zugang, ohne Beschränkung. Dieser Dorfplatz soll nicht nur als Raum für die Besucher, sondern auch als Basis zur Sicherung des Museumsbetriebs dienen. Hier sollen sich die Museumsverwaltung, technische Dienstleistungen und Konservierungswerkstätten befinden. Dieser Museumsteil ist auch für thematische Veranstaltungen gedacht. Vorgeschlagen sind z. B. ein Dorfgasthaus mit Angebot der traditionellen Küche und der lokalen Spezialitäten, eine Verkaufsstelle für traditionelle Volkskunst von bester Qualität. Es wäre durchaus möglich, diesen Museumsteil im Rahmen verschiedener Programme auszunützen – z. B. Handwerksvorführungen, Handwerkworkshops, ein- und mehrtägige Kurse, Präsentation von traditionellen Volksbräuchen, Folklorefeste, Vorführungen der Wirtschaftsarbeiten und weitere Aktivitäten. Vorgesehen ist auch ein Umweltbildungszentrum, das auf Naturschutz orientierte Bildungsprogramme für Kinder und Jugendliche den Interessenten anbieten sollte. Einige der ausgestellten Häuser könnten als Urlaubsobjekte zur Verfügung stehen. Auf solche Weise kann man Erlebnisurlaub auf dem Lande genießen, um der traditionellen Lebensweise unserer Vorfahren näher zu kommen, was in unseren Verhältnissen noch nicht üblich ist. Zum wichtigen Bestandteil des Geländes kann eine Freilichtbühne werden, die ihren Besuchern vor allem Folkloveranstaltungen in einem attraktiven und angenehmen ländlichen Umfeld anbieten würde. Die Besucher des Freilichtmuseums ebenso wie die Bewohner von Uherské Hradiště könnten hier zu beliebiger Zeit Entspannung und Erholung finden.

Der dritte und größte Teil des Naturgeländes namens „Dědina“ (Dorf) wird in einem einheitlichen Komplex die traditionelle Dorfform aus dem Gebiet von Uherské Hradiště vorstellen. Der Betrieb in diesem rein fachorientierten Museumsteil soll durch die Betriebsordnung mit festgestellten Öffnungszeiten geregelt werden. In diesem Teil wird ein typisches Straßendorf aus dem Gebiet von Uherské Hradiště vorgestellt, das möglichst authentisch die traditionelle Lebensweise mit Betonung

der Winzertradition darstellt. Einzelne Bauten werden in einem Siedlungsmodell einkomponiert, eingebettet im natürlichen Umfeld traditioneller Bauernhöfe, Gärten, Tennenräume mit ursprünglichen Obstbaumarten, wirtschaftlicher Gebäude, Scheunen, Obsttrockenanlagen, Bienenstöcke, Ställe, hölzerne Staketenzäune u. ä. In einer glaubwürdigen Präsentation des mährisch-slowakischen Dorfes dürfen auch Vorgärten, Bäume, kleine Sakralbauten innerhalb und außerhalb des Dorfes, kleine Felder mit traditionellen Früchten sowie Weinberge und verschiedene Winzerbauten nicht fehlen. Die Periode, in welche die präsentierten Gebäude fallen, reicht vom Ende des 19. Jahrhunderts zur Hälfte des 20. Jahrhunderts. Dichte Bebauung mit kleineren und größeren Bauerngütern wird sich vor allem im Raum nahe dem Dorfplatz konzentrieren. Weiter vom Zentralplatz, wo sich kleine Anwesen der Häusler befinden, soll die Bebauungsdichte gelockert werden. Im oberen Dorfteil werden traditionelle Winzerhäuser mit Weinkellern im unterirdischen Raum und eine Reihe von Weinbergkellern und Weinbuden aus der Umgebung von Uherské Hradiště stehen. Darunter wird sich auch ein traditioneller Weinkellertyp von Mařatice befinden, wo der Prozess der Weinherstellung gezeigt werden soll. Im Weinberg können die Besucher den traditionellen Weinbau und die land typischen Weinreben näher kennen lernen. Als Beispiele für die volkstümliche Wohnkultur sollen mehrere Bautypen vertreten werden: Wohnhäuser, Wirtschaftsgebäude, Sennhütten, Scheunen aus Holz, Stein oder ungebrannter Erde, Ställe, Obsttrockenanlagen, Keller, Bienenstöcke u. ä. In Betracht kommen kleine Sakralbauten, z. B. Kapellen, Kreuze, Heiligenbilder, öffentliche und technische Gebäude, z. B. Schmiede, Gaststätte, Schule, Spritzenhaus, aber auch kleine Gegenstände wie Pumpen, Zäune, Gehege u. ä., die den Dorfcharakter prägen. Die Unterlagen zur Auswahl geeigneter Objekte sind in Archivquellen und in der Fachliteratur zu finden, am wichtigsten für diesen Zweck ist jedoch eine reichhaltige Dokumentation des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště, die in den Jahren 2007–2008 anlässlich einer Geländeuntersuchung gesammelt wurde. Dabei wurden insgesamt 78 Gemeinden detailliert dokumentiert, 9 000 Aufnahmen gemacht und vorläufig 900 für die Lokalität Rochus geeignete Objekte ausgewählt.

POVĚREČNÉ I RACIONÁLNÍ SLOŽKY V LIDOVÉM LÉČITELSTVÍ

(na příkladě lékařské knížky)

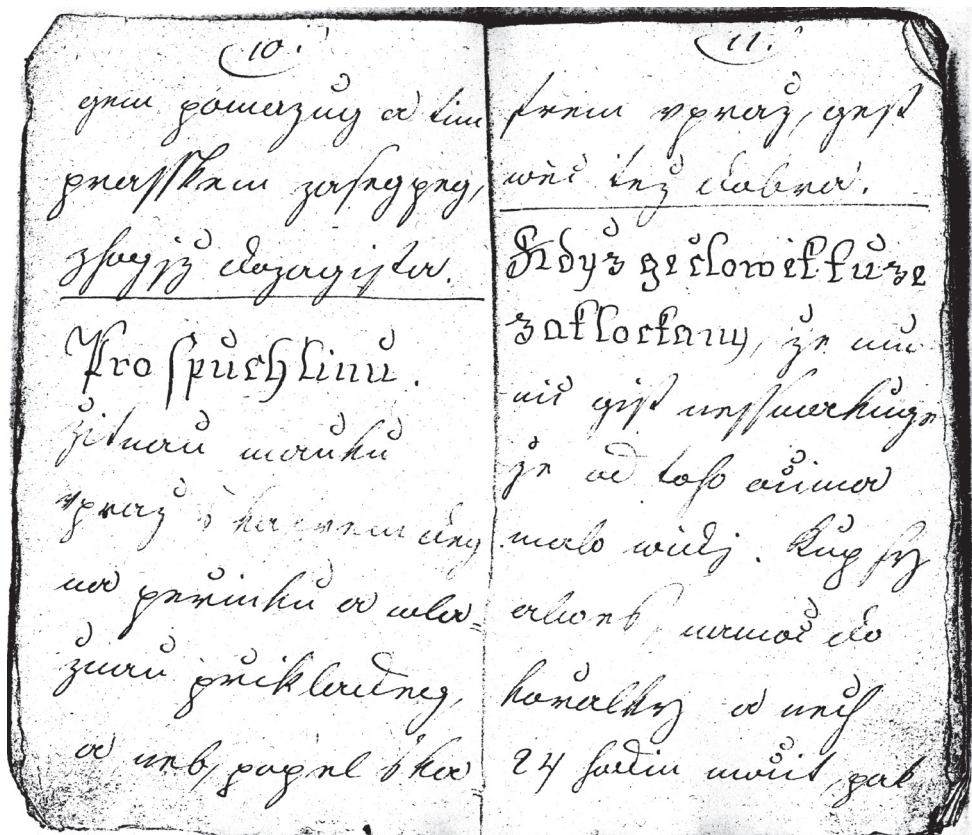
Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Lidskému tělu, jako kulturnímu fenoménu, nebyl ve větší míře věnován zájem etnografů a etnologů přesto, že lze jej studovat z mnoha úhlů pohledů. Patří k němu i lidové léčitelství se svými knihami receptů a pokynů k léčení. Přepis jedné z nich tvoří přílohu tohoto příspěvku.

Problematika lidového léčitelství, které se etnografové věnovali velmi málo, byla v minulosti sledována jen z hlediska samotného léčení; zájem se soustředil jen na příčiny chorob, jejich formy a projevy, přípravu různých druhů léčebných prostředků, používání léčebných zákroků a praktik. Základem vzniku tradičního léčitelství se stalo především blízké soužití člověka s přírodou, a proto během doby se v lidových vrstvách léčilo přirozenými léčebnými praktikami (reálnými) nebo pověrečnými (terciárními). V životě lidu spolu tvořilo jednotnou složku. Výběr praktických postupů a úkonů v tradiční lidové medicíně, které by ozdravily tělo, vycházel z představ o příčinách nemoci. Přirozené nemoci, které se daly racionálně vysvětlit, se řešily léčbou ověřenou po desítky a sta let. Každá žena měla jakési odborné vědomosti o tom, co při které nemoci použít, nebo jak jí předejít. Nejstarší a nejkoušenější ženy pomáhaly při porodu, uměly léčit děti, či ošetřit nemocné domácí zvířectvo. Kromě praktických žen byli to i muži, kteří věděli, jak napravit vykloubené končetiny, vyskočenou sanici, vytrhnout zub, vyléčit zlomeninu, léčit dobytek. Avšak na vesnicích zabezpečovali léčebnou pomoc hlavně lidé, kteří vycházeli z poznatků tradiční lidové medicíny. Mnohdy místní lidoví *léčitelé* měli o něco víc zkušeností a vědomostí, než ostatní v místní komunitě. Ovládali nejzákladnější léčebné úkony. Problematické a nejasné nemoci, kde nebyla poznána příčina, byly v lidových vrstvách pokládány za důsledek očarování a uhranutí a řešily se magickými praktikami. I přesto, že se iracionálním praktikám připisovala větší působnost, byly méně písemně zaznamenávané, většinou dochované jen díky ústní tradici; v průběhu 20. století byly pokládány za pověry. Mnohé z nich se i tak v písemné podobě zachovaly, často ručně přepisovaly, dědily z pokolení na pokolení. Spolu s dalšími konkrétními léčebnými recepty na různé druhy nemocí byly pro lidovou medicínu hodně důležité. Takovýmto soupisem nemocí, které se léčily racionálními a iracionálními postupy, se především pro nižší vrstvy obyvatelstva stala *Lékařská knížka*, kterou jsme měli možnost prostudovat v rámci nabídky ke koupi do sbírek muzea.

Brožovaná knížečka o lidovém léčení obsahuje výčet nemocí s recepturami na nemoci vnější i vnitřní, ale také takové, které přímo s nemocemi nesouvisely. K těm vnějším patřily návody na ošetření ran a běžných poranění, na lišaje, opuchliny a otoky, opaření, bradavice, svrab, kuří oko, bělmo na oku, na bolavé nohy nebo napuchlou žílu, spáleninu, zlámanou kost nebo na bolavé zuby, slabý sluch či zlou paměť. Z vnitřních nemocí jsou zde především ty, které se týkaly špatné trávicího žaludku, *trhání v těle*, bolení na prsou, vysoké horečky, objevily-li se škrkavky, červi, kašel, únava či zimnice, dýchavičnost a dušnost, bolesti vnitřností, střev a bolestí v těle vůbec, bolavý močový měchýř – *kapání neb řezání moče*, nemoc pokožky (svrab) a žloutenka, zchlazení (*zaklockání*) nebo *kamen v těle*.

Léčebná knížka neuvádí jen receptury na vnější a vnitřní nemoci, ale i návody, které již nemůžeme pokládat za léčebné. Důsledkem jejich působení byla přímá pomoc k něčemu reálnému s pozitivním nebo negativním účinkem např. různé praktiky měly působit při růstu vlasů, ovlivnit jejich délku či z kudrnacení. Jiné měly způsobit zapuzení takových jevů v životě lidí nebo v jejich prostředí, které je trápily nebo jim znepríjemňovaly život. Uvedené

Rukopis lékařské knížky.

jsou praktické rady jak se bránit proti vším, dýmějům a veškám a dalším cizopasníkům na lidském těle či ve svém okolí. Lékařská kniha uvádí i další zajímavé léčebné postupy, které měly působit především preventivně. Poskytovala rady co dělat, aby člověk nezískal některé špatné vlastnosti nebo aby byl schopen se bránit před vrozenými negativními stránkami a nepředvídanými činnostmi. Pozoruhodné byly především praktické postupy týkající se neplodných nebo frigidních žen, ale také mužů, kteří si nemohli odvyknout od pití alkoholu. Zvláštní pokyny byly sepsány pro pohlavní vzrušení – *chlípnost vzbuditi*, ale také proti *vrozenému znamení*. Menší část tvoří praktické návody, které měly silu ovlivnit, předejít nebo zabránit činnosti s negativním koncem – *komu přirození bez vůle vychází*.

Zajímavé jsou nejen uvedené druhy nemocí, potíží a problémů, které trápily člověka a lidské tělo, ale i přímo obsah léčebných prostředků a postupů, kterými se nemoci léčily. Léčebných prostředků na obnovení zdraví se používalo v tradiční lidové medicíně na základě racionálních zkušeností a představ o jejich působení. Výběr léčivých prostředků závisel od příčiny nemoci a mnohé léčivé praktiky sloužily jen k ochraně zdraví. Sepsané receptury a aplikace konkrétního léčebného prostředku uvádí lékařská kniha u každé zmíněné nemoci. Praktické racionální léčení se provádělo jak u vnějších, tak u vnitřních nemocí. Vnější nemoci se většinou léčily mastmi, odvary a roztoky k natírání a obkládání poraněných či opuchlých míst. Vnitřním neduhům a nemocím pomáhaly pak pevné, kašovitě i tekuté druhy připravovaných léčebných prostředků, lektvary a čaje. Léčení bylo z větší míry spojené s přípravou léčiv. Tyto medikamenty pocházely z mnoha zdrojů, byly živočišného, rostlinného a nerostného původu. Z těch nejběžnějších to byly domácí **potravin**y, které sloužily k přípravě medicínských prostředků anebo jimi přímo byly. Patřil k nim lín, kořalka, víno,

ocet, olej, louh, kafr, pivo, cukr, máslo, vejce, sůl, med, vosk, samožitný chléb, žitná mouka, pepř, odvar z kuří nohy, ovocná šťáva, cukrkanďl, voda apod. Ani zelenina nechyběla při racionálním léčení, jako česnek, cibule, petržel, ředkev, rebarbora, cizrna (druh luštěniny), melounová semena, především k přípravě čajů, obkladů či k výplachům.

Avšak nejčastějšími léčivy, obsaženými i v daném receptáři byly látky **živočišného původu** – slepičí, vepřové, hadí či jezevčí sádlo, *staré sádlo* (vepřové), jelení a skopový loj, pěna ze šneka, zaječí sliz, ovčí a kozí mléko, ovčí syrovátka, smetana, ale také popel, lidské výkaly, především moč, sliny či koňské lejno.

K těm, které byly nejosvědčenější, ověřené dlouholetou praxí, potřebné pro obnovu a uzdravení člověka, patřila léčiva **rostlinného původu**. Léčivé rostliny se používaly na základě racionálních poznatků i iracionálních představ o jejich účincích. Tvořily nejbohatší složku léčebných a preventivních prostředků v lidové medicíně, které mnohdy lidé pěstovali ve svých zahrádkách. Ještě v první polovině 20. století patřily k nejběžnějším domácím léčivům. Rostliny se používaly celé, někdy jen jejich části nať, kořen, listy, květ, plod, semena či kůra. Aplikovaly se jako obklady, odvary k pití, ke koupelím a inhalacím; byly složkou léčivých mastí. I v tomto pramenu jsou uvedeny nejběžněji používané byliny a zeliny – netřesk, květ pampelišky, devaterník, kořen lilie, vratič, *prostřelenec a vopich*, planá višně, muškátový ořech, jitrocel, hořký mech, kořen slézu, lékořice, osladič, šalvěj, zázvor, blín, celník, květ ze švestky, truskavec, lněná pokrutina (zbývající pevná část po vylisování oleje ze semen), kořen rdesna - *hadovniku, kouřidla*, černé koření, šafrán, koukol, kopidlen (kopytník evropský), řepíček či kokotice. Vzpomínané jsou zde i léčivé produkty připravované z plodů nebo listů stromu olše, jalovce, božího dřeva, semínka *vorličky*, jeřabiny, chvojky, habrové kůry, balšámu, hřebíčkového oleje, chmýří z rákosu. Známá byla i šťáva z topolu, borová jádra, pistacie, kaštiny, mandle, kasie (sennový list), květ švestky. Rostliny se používaly buď čerstvé nebo sušené, často smíšené s tukem nebo máčené v alkoholu.

Za zcela odvážné je možné považovat používání nerostných, přírodních a minerálních látek jako byla aloe – léčivo z pryskyřice, potaš (uhličitan draselný, žiravina), rtuť, sůl, kafr (přírodní látka získávaná původně ze dřeva stromu), vinný kámen (draselná sůl kyseliny vinné), habakukový olej, *dřevěný olej*, líh, ledek, síra, lněný či terpentýnový olej, myrha - jedlová pryskyřice, suřík (olovo), louh apod. Dávkování je v lékařské knize udávané hlavně ve starých mírách, jako je míra na loty a kventlíky (něco přes 4 gramy), žejdlík. Názvy používaných prostředků rostlinného i živočišného původu mají nářeční výrazy.

V lidovém léčitelství se uplatňovaly i magické úkony, které měly ovlivnit zdraví, osobní, rodinný i hospodářský život, a které by měly mít pozitivní výsledek, např. *aby nikdo nemohl psa zastřelit*. Magické úkony jsou spojeny s návodem na přesnou realizaci a s konkrétními podmínkami, např. *v takovém místě, kdy by na ně slunce nesvítilo* (109–118), *dřív než slunce vyjde* (133), *proti východu slunce* (54). Hodně je jich spojeno se zákazy a příkazy – *nesmí se brát předmět do holé ruky* 122, 125, 131; *chodit bosí* 36, 76–84); *a neohlížej se nikam, ani nemluv k žádnému* (134). Aby se např. člověk zbavil *zostuzení* má příkaz: *do toho důlku třikrát dýchni, ve jménu Boha Otce po první, Boha Syna po druhý a Boha Ducha svatého ku třikrát dýchni* (55). Také magická čísla hrála v lidové víře velkou úlohu. Z poměrně značného počtu čísel měla prvořadý význam trojka (130) a v početných magických úkonech patřila k podmínkám úspěchu i její trojnásobné opakování – *tak ji hod' třikrát přes sebe a zas se pomodli tři Otčenáše a tři Zdrávas Maria proti slunci východu a všecka vostuda z tebe spadne* (56–58).

Mnohé praktiky byly vázány na místo, den a hodinu, kdy se mohly konat – pod komínem (98–100), na prahu domu, na Velký pátek (123) v měsíci máji (103). I pro přípravu prostředků k ovlivnění nebo pozitivnímu či negativnímu léčení byla nutná vhodná hodina, den nebo prostředí. Mimořádná moc byla připisována např. Velkému pátku, dnu úmrtí Ježíše Krista. Velkopáteční voda, v níž se lidé koupali a kterou používali k magickým praktikám, měla nadpřirozené vlastnosti; měla uzdravovat a příznivě působit – *čarodějníka potrestat*, který škodí dobytku (118–120). Lékařská kniha uvádí zajímavou praktiku spojenou s tímto dnem, která by měla pomoci *proti myšim, aby obilí v stodole nežraly* (123). Také ke dni sv. Jiří se

v tradiční lidové kultuře vázaly různé lidové představy, praktiky a obyčejy. Některé rostliny a živočišné nalezení před tímto svátkem měli mimořádnou moc, především hadi. Na nemocné oko byla doporučována tato praktika: *Chyt hada do svatýho Jiří (130), dostaň do svatýho Jiří hada, vem z něho sádlo a tím sádlem pod očima párkrát namaž (32).*

Dalšími významnými dny ve výročně obyčejovém cyklu byla Květná neděle, kdy se uctívala zeleň, světlí se ratolesti, které pak byly předmětem pro další úkony v lidových obyčejích – *roční klokoček na Květnou neděli, dej ho posvětit (136).* Posvěcené ratolesti se dávaly za obrazy, za trámy střechy domu pro jeho ochranu. Těmito zelenými ratolestmi se na Štědrý den znamenaly domy – *tím klokočkem dělej tři kříže na všech dveřích při stavení a na vratech (137).* Uvedená praktika se provozovala, *aby ti nemohl nikdo nic ukrást,* jak uvádí lékařská kniha i s doprovodnými slovy z evangelia sv. Jana (136). Praktiky byly spojovány s modlitbami, které měly dopomoci k vytouženému cíli *k tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, Amen (135).*

Zcela výjimečný byl den svátku sv. Jana Křtitele (24. června). Podle tradičních názorů bylo potřeba sbírat v předvečer, anebo v den jeho svátku byliny a zeliny, neboť svatojánské byliny měly prý nejvíce šťávy. *Zkušená pomoc pro kámen neb střevní bolení* se právě soustředila na byliny trhané v tento den. *Na svatýho Jana Křtitele v 12. hodinu natrhej na prostředku cesty jitrocel (75).*

I se dnem sv. Háty se pojily obřadní příkazy, které zabránily tomu, aby se okolo domu a v zahradě nezdržovala veškerá havěť, *aby krtice neryly (128).* Okolí domu se kropilo svěcenou vodou a pro větší sílu působení se pronášela *modlitba za duše v očistci 5 Otčenáš a 5 Zdravas Maria a jednou Věřím v Boha (128–129).* Modlitby se musely i několikrát po sobě opakovat, jinak by se nedosáhlo vytouženého cíle. K modlitbám se dodávala prosba, např. *aby nežraly housenky stromoví, ani nekazily ani neodnímaly užítky jejich, k tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, Amen. Jistý buď, že ti housenky žádnou škodu v zahradě dělat nebudou (135).* Velký vliv se přikládal i rose, která měla pozitivní léčebné a prosperitní účinky. Měl-li člověk *mze nebo ubití* lékařská knížka mu radila – *jdí pod bílý bez ráno před slunce východem, zatřes ním, aby z něho ta rosa na tebe spadla a pomodli se tři Otčenáše a tři Zdravas Maria (98–99).*

Hodně receptů je založeno na kontagiózní neboli dotykové magii; měla úspěšně vyléčit nemoci kontaktem s předmětem, jenž zaručil slibný konec. Návod na zhojení astma řeší lékařská knížka takto: *Když člověk umře, vem černou pentličku a obtoč mu ji okolo ruky pravý a nech ji přes noc tomu umrlému, pak si ji obtoč okolo krku na ty boule, pak vem ruku tomu umrlému a pohlad s ní ty boule jak slunce jde třikrát, slíbuj, že ti sejdou (50–51).* Odvyknutí od alkoholu má také svůj recept. *Kdo nemůže kořalce odvyknout. Proceď mu ji skrz podbradek, který má umrlec přes noc a dej mu ji vypít. Také se praví, že mu ji má procedit skrz koštiště aneb prolejt, postav na mísu dolů metlama a tu kořalku prolejt a dej mu ji vypít, tak se mu zvoškliví (23–24).*

K velmi častým magickým úkonům, založeným na kontaktní magii, patří milostná magie. Obsahuje soubor praktik, úkonů a obřadů založených na představě, že magickým působením je možné dosáhnou náklonnost nebo lásku člověka opačného pohlaví. Tato milostná magie je především založená na působení síly a vlastnostech předmětů v určitém prostoru a čase. *Vezmi bílý šátek neopotřebovaný, na kterém ani štič jehlou udělaný nebyl, když půjdeš do hospody, dej si ho pod levou paždí, a když ho spotíš, tak ním utři pannu mezi očima, tak ona bez tebe nebude moct být (112–113).*

Lékařská knížka, kterou jsme měli možnost prostudovat, je málo dostupným pramenem, který uveřejňujeme v celku. Originál je ve formátu asi 12×20,5 cm, má okraje listů zohýbané a mírně zničené, desky chybí. Schází také několik prvních listů (asi 4 stránky textu), první dochovaný list je silně poškozený a v důsledku toho text na něm částečně chybí a je nečitelný. Stránky jsou číslovány při horním okraji, na prvním listu je číslo stránky odtrženo (s. 5 a 6) na další stránce není čitelné (s. 7). V přepisu jsou tato čísla doplněna v hranaté závorce. Text je psán česky, novogotickým kurzívním písmem (kurentla), v němž převažují rysy z období

1775–1842. Od vzorového kurentu se však liší zaoblenějšími tvary některých písmen. Nadpisy jsou psány novogotickou polokurzívou, několik v textu se vyskytujících latinských výrazů je napsáno písmem humanistickým, a to kurzívním nebo polokurzívním. Písařská ruka je v kurzívním písmu vypsaná, v polokurzívních nadpisech jeví jistou těžkopádnost. Charakter celého rukopisu je jednotný, takže celý text byl zřejmě napsán v průběhu krátké doby, nejspíš opisován z nějaké předlohy. V druhé polovině textu častá zdvojení některých slov nebo naopak vynechání jejich části (nejčastěji při přechodu na další stránku) mohou signalizovat únavu písaře. Pisatel důsledně užíval diakritiku – písmena -č-, -ř- a -ž- jsou měkčena háčkem, písmeno -e- tečkou a krátké -s- dvěma tečkami. Pouze písmeno -š- uprostřed slova je psáno jako dvě dlouhá -s-. Po jazykové stránce můžeme mluvit o běžné hovorové češtině z území Čech nebo pomezí Čech a Moravy. Přesnější zhodnocení je však práce pro jazykovědce. Tento pramen může být srovnatelný s textem v Českém lidu z roku 1896, kde vybral Václav Tille lidové recepty s názvem *Lékařství pro zachování lidského zdraví, kteráž jsou vybraná z rozličných kněh lékařských*. Obsahují návody na léčení podobných, stejných či nejčastěji se objevujících nemocí – pokyny pro těhotné ženy, recept proti zimnici, proti píchání či řezání v životě, proti *červené nemoci a běhavce*, proti šlaku, aby se kámen rozsypal v člověku, proti bolesti očí, bělmu na očích, proti bolení zubů. Podle dialektu je možné usuzovat, že ji psal Moravan, neboť je psaná zvláštním stojatým písmem, asi z roku 1700.

Lidské tělo se stalo objektem zkoumání etnografů a etnologů, kteří své výsledky výzkumů přednesli na Mezinárodní konferenci pro studium lidové kultury MKKK – karpatologické komise pro lidové obyčeje roce 2009 v Hodoníně. Poznatky nejen o jednotlivostech, ale o lidském těle v lidové kultuře vůbec, budou soustředěné ve stejnojmenném sborníku, který poslouží jako podklad pro další studium. Pojednání o lékařské knize je jeho materiálovým doplňkem.

Mé poděkování patří PhDr. Jaromíře Čoupkové, pracovníci Okresního archivu v Uherském Hradišti, která přeložila text a provedla hodnocení dostupného pramenu.

Literatura:

- K u č e r a, J. P.: *Lidové léčení na Veletinsku na Moravě*. Český lid 16 (1907), s. 367.
M o t y č k o v á, D.: *Lidové léčitelství a jeho etnografický výzkum*. Český lid 79 (1992) 4, s. 355–365.
M o t y č k o v á, D.: *Lidové léčitelství. Léčitelé. Alternativní medicína*. Etnologický ústav AV ČR, 2003.
T i l l e, V.: *Lékařství pro zachování lidského zdraví, kteráž jsou vybraná z rozličných kněh lékařských*. Český lid 5 (1896), s. 349–351, 568–572.

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n.1946) je dlouholetou pracovníci Slovákého muzea v Uherském Hradišti. V jejím odborném zájmu je obřadní lidová kultura, především jevy spojené s výročně obyčejovým a rodinným cyklem.

Superstitions and Rational Thinking in Folk Medicine

A b s t r a c t

Folk medicine in the past was looked at from the point of view of treatment only; what mattered was the causes of diseases, their forms and symptoms, preparations of various medicaments, use of medical practices and operations. In traditional folk medicine, the causes of diseases themselves determined methods of treatment to make the body healthier. Natural ailments, easy to explain rationally, were treated by methods that had been proven effective for tens or even hundreds of years. Obscure and dubious diseases with undetected cause were in folk oral tradition considered a consequence of bewitchment and thus treated by magical practices. Even though these irrational practices were seen as very potent, they were not so much recorded in writing but they have been preserved thanks to oral tradition; throughout the 20th century they were regarded as superstitions. Plenty of them were rewritten, passed from generation to generation. A case in point is a written list of diseases that were cured by both rational and irrational methods called *Medical Book* which

was designed for largely lower classes. We could study it through when offered to buy it for our museum collections.

The paperback on folk medicine comprises a list of diseases along with prescriptions for internal and external diseases but also for those unrelated to diseases. If applied, they had a real effect, either positive or negative. Besides the listed diseases also the medical treatments and methods are interesting. Medicaments were of animal, vegetable or mineral origin.

The medical book which contains both superstitions and rational aspects in folk medicine is a rare document. The original is written in Czech, in neo-Gothic italics called "kurent" most probably dating back to 1775–1842. It differs from the actual kurent by slightly rounded shapes of some letters. The headlines are in neo-Gothic semi-italics, a few Latin words in the text are written in humanistic letters, both italic or semi-italic. The italic handwriting looks neat and legible, in semi-italic headlines a certain clumsiness is apparent. The character of the whole manuscripts seems homogenous, obviously the text was written within a short time period, presumably it is a facsimile. In terms of language, the text is in colloquial Czech from Bohemia or the Bohemia–Moravia borderland. This translation of the medical book is a source of further study of folk medicine.

Abergläubische und rationale Komponenten in der Volksheilkunde

Zusammenfassung

Die Problematik der Volksheilkunde wurde in der Vergangenheit nur aus Sicht der Heilbehandlung betrachtet. Das Interesse konzentrierte sich auf Ursachen, Formen und Merkmale der Erkrankungen, auf Vorbereitung verschiedener Heilmittel, auf Heileingriffe und -praktiken. Die Wahl der praktischen Behandlungsmethoden und Leistungen der traditionellen Volksmedizin, die zur Genesung des Körpers verhelfen sollten, ging von den Vorstellungen über Krankheitsursachen aus: Natürliche, rational erklärbare Krankheiten wurden mit seit Jahrzehnten oder Jahrhunderten bewährten Heilmethoden behandelt. Problematische, scheinbar unerklärliche Krankheiten wurden von den Volksschichten einer Bezauberung und Behexung zugeschrieben. Zur Bewältigung solcher Krankheiten wurden deshalb magische Praktiken verwendet. Obwohl den irrationalen Praktiken stärkere Wirkungskraft beigemessen wurde, wurden nur wenige Informationen darüber niedergeschrieben; überwiegend ist das Wissen darüber dank mündlicher Überlieferung erhalten geblieben. Im 20. Jahrhundert galten solche Praktiken als Aberglauben. Manche magische Heilpraktiken sind in schriftlicher Form bekannt, oft wurden sie von Hand abgeschrieben und von einer Generation zur nächsten übertragen. Eine solche Quelle, insbesondere für untere Bevölkerungsschichten, in der diverse rational als auch irrational geheilte Krankheiten gesammelt wurden, stellte ein unserem Museum zum Kauf angebotene *Medizinbuch* dar, das wir durchlesen konnten.

Ein broschiertes Büchlein enthält das Verzeichnis von Krankheiten samt Rezepten gegen äußere und innere Krankheiten, aber auch Anweisungen, die nicht direkt mit Krankheiten zusammenhängen. Die Heilmittel sollten durch ihre reale Wirkung unmittelbar helfen – auf positive oder negative Weise. Von Interesse sind nicht nur die Krankheitsarten, sondern auch die angewendeten Heilmittel und -methoden. Die Medikamente waren tierischen, pflanzlichen und mineralischen Ursprungs.

Dieses *Medizinbuch*, das abergläubische und rationale Komponenten der Volksheilkunde enthält, ist eine nicht gerade leicht fassbare Quelle. Das Original ist verfasst in tschechischer Sprache und geschrieben in neugotischer Kursive (Kurrentschrift) mit Merkmalen der Periode 1775–1842. Vom Musterkurrent unterscheidet sich die Schrift jedoch durch mehr rundförmige Linien bei einigen Buchstaben. Die Überschriften sind in neugotischer Halbkursive geschrieben. Einige lateinische Wörter, die im Text vorkommen, sind in humanistischer Schrift (kursive oder halbkursive) geschrieben. Die Hand des Schreibers erscheint in kursiver Schrift ausgeschrieben, in halbkursiven Überschriften einigermaßen schwerfällig. Der einheitliche Handschriftcharakter im ganzen Manuskript weist darauf hin, dass der Text vermutlich im Verlauf kurzer Zeit abgefasst und höchstwahrscheinlich nach einer Vorlage abgeschrieben wurde. In sprachlicher Hinsicht handelt es sich um tschechische Umgangssprache des Gebietes von Böhmen oder des Grenzgebietes Böhmen/Mähren. Die Übersetzung des *Medizinbuches* stellt eine wichtige Quelle für weiteres Studium der Volksheilkunde dar.

Příloha

[5.]
[.pod očima potí] -
[re]], tak si on u-
[.achar .mola]
pro prašivi-
[nu V]ezmi zvej-
.....tek, kousek
.....asla, kou-
....., kousek
..., trochu ručni-

[6.]
čného p[ra]chu, to vše-
chno v hromadu ro-
zetří, bude z toho
mast na prašivi-
nu velmi d[obrá]
a hojitedná.

Pro lišej prašivý.
Najdi si šneka a
co má tu pěnu,

[7.]
tak si s ní lišeje
maž, kdyby ti ale
pěnu dat nechtěl,
jen ho vždycky pi-
chni jehlou, dá ti
pěnu. Aneb. Vezmi

česnek, potaž [!] a rtuť
jedno s druhým
tři s lačnýmá sli-

8.
nama, za 8 dní mu-
sí pryč, když se s tím
mazat budeš.

Když člověku dobře
žaludek netráví,
neb mu vězí v ži-
votě votok. Vez-
mi sirkový květ,
červený cukrkan-
dr, utluc to, dej

9.
dohromady, pak
rano, v poledne a
navečir uživej
na lžici s vínem.

Velky rány zaho-
jit. Natrhej si

volšový listí, usuš
a utluc na prá-
šek, pak tu ránu
dřevěným ole-

10.
jem pomazuj a tím
praškem zasejpej,
zhojiš dozajista.

Pro zpuchlinu.
Žitnou mouku
upraž s kafrem, dej
na peřinku a vla-
žnou příkládej,
aneb popel s ka-

11.
frem upraž, jest
věc též dobrá.

Když je člověk tuze
zaklockaný, že mu
nic jíst nešmakuje
že od toho očima
málo vidí. Kup si
alves [?], namoč do
kořalky a nech
24 hodin močit, pak

12.
to vypí [!], jistotně
se ti polechčí, nato
se napi [!] vody, bu-
deš laxirovat a
jíst ti bude šmako-
vat.

Kdo se opaří. Na-
maž to dřevě-
ným olejem a
vem z rákosu

13.
šišku, to chmejří
příkládej a za 24
hodin vober a za-
se namaž a tím
hmejřím [!] zasyp,
jest věc tuze do-
brá a jest to ta-
ké dobrý pro jinší
velky boláky.

14.
Pro bolení v prsech

zaopatři si boží-
ho dřeva, vař ho
ve vodě a to často
pi [!], tak se ti polechčí
[!].

Pro horkou ne-
moc, tak že se člo-
věku řeč namate.

15.
Proto polechčení [!] máš
nadevšecko, zaopa-
tři si z vorličky
semínko, vař ho ve
vodě a po lžici
vlažnou uživej,
to můžeš udělat ně-
kolikrát, jest věc
tuze dobrá.

16.
Pro škrkavky.
Máš nadevšecko
habakukový olej, ten
uživej, tak přij-
dou škrkavky
zadkem ven.

Proti vším. Vez-
mi starý sádlo ve-
přový a kafr, to

17.
rozetří do hroma-
dy a maž se s tím
po žilách, tak se tě
držet nebudou.

Když je člověk
v sobě zapuchlý.
Vař jeřábkový
zrnka a to často
pi [!], pak na noc si

18.
vem holbu piva a
do něho cukr, pi [!] to,
tím se dobře vy-
potíš.
Nebo vař ředkev
ve vodě a tu vo-
du často pi [!].

Když nemá žen-
ska svýho květu.

Musíš míti šaf-

19.
rán a devět lístků
kopiádlenu a chvoj-
ku, vař to v čer-
veném víně a to
často pi [!], potom maž
kořalkou v rozkro-
kách hodně, tak ti
tvůj květ dozaji-
sta přijde, neb

20.
jest tato věc mno-
hokrát zkušena.

Když nechtěj vla-
sy růst a pořád
lezou. Naškrab
si kůry habro-
vý, který je hodně
chlupatý a tu ku-
ru pořád vař, až

21.
bude hodná pěna,
potom s tou pěnou
si maž hlavu, tak
ti vlasy dozaji-
sta porostou.

Vlasy kudrnaté
udělati. Dej do
louhu topol a dru-
hý den tím teplým
22
louhem vlasy na-
maž.

Pro mnohé dlouhé
vlasy. Vezmi to-
polový zoft a ma-
zej s ním vlasy.

Kdo nemůže kořal-
ce odvyknout. Pro-
ced' mu ji skrz

23
podbradek, který
má umrlec přes
noc a dej mu ji
vypít.
Také se praví, že

mu ji má proce-
dit skrz koštiště
aneb prolejt, po-
stav na mísu dolů
metlama a tu

24
kořalku prolej a
dej mu ji vypít,
tak se mu zvoškli-
ví.

Kdyby měl člověk
francouze. Máš-li
žilu spuchlou, vař
ve vodě petržel, a co
budeš moct vydržet,

25
v tý vodě teplý drž.
Potom udělej mast,
vezmi modrý [...] ka-
mínek, ledek a jezev-
čí sádlo, vepřový
starý sádlo, dobře
to rozetři a namaž
tím ránu, za 24 ho-
din to v ty vodě
drž, a jestli jinde

26
v zadku, tak vlej
do škopka zvaře-
ný a do toho sedni,
pak zas namaž, dřív
než začneš hojit, mu-
síš užívat pirul-
ky v pivě pro la-
xir, tak se jistotně
zahojí. Když se

27
budeš hojit, chraň
se od zelí a ode všech
kyselých jídel.

Když nemá žena
žádných dětí. Vez-
mi balšám, vař
jej pod pokličkou,
aby z něho pára
nešla, pak na noc,

28
když půjdeš spat
ten soft teplý vypí,

a semenem z kou-
kole se podkuř, po-
tom s mužem obcuj.
To jest věc skušená
že i 45 let sta-
rá osoba tímto
spůsobem obtě-

29
škala [!]. Ještě lepší
prostředek máš,
kdybys mohla do-
stat zajce samici,
která v sobě mladý
má, zabí [!] ji, vem
z ní ty mladý zaj-
čky [!], dej je do ne-

30
potřebovaného hr-
níčku a dej do
ohně spálit, potom
je utluc na prá-
šek a dej tro-
šku toho prášku
do toho balšámo-
vyho zoftu a teplý

31
jej vypí, když spat
jedeš a tím kouko-
lem se podkuř.

Mášli oči během
pošli [!]. Dostaň do
svatýho Jiří hada,
vem z něho sádlo a
tím sádlem pod oči-

32
ma párkrát na-
maž a na židovi-
nach vedle očí, sej-
de ta běl pryč.
Těž ta věc může
být i také do-
bytku všemu do-
brá.

33
Proti suchému
kašli. Vem 2 loty
kořenu z velkého slizu,
2 loty lékořice, je-
den lot zajčího slizu,
to všechno do hro-
mady vařit, pro-

cedit a pít jako
34
thé ráno a na
noc.
Aneb. Vezmi osla-
dič, šalvěj, vař
to spolu v kozím mlí-
ce a pi [!] ráno a na
noc.

Když zuby bolejí.
Kup si řebíčkový

35
olej, omoč v něm
bavlnu a přilož
na zuby, přesta-
nou bolet. Aneb.
Vezmi dobrý
zázvor, uvař jej
s vínem, pak si
s ním zuby vymej-
vej, tak bolet pře-

36
stanou.

Pro zimnici. Vy-
kopej blín i s ko-
řenem, stluč jej
v hromadu, dej do
obuje a bosou no-
hou na něm choď,
přestat musí brzy.

37
Proti třídenní zi-
mnici. Vezmi ji-
trocil menší špi-
čatý neb celník,
utluc jej, vytlač
z něho skrz čistý šat
ten zoft a pi [!] s ví-
nem dřív než zi-
mnice přijde.

38
Proti čtvrtodenní
zimnici. Těž vez-
mi menší jitro-
cil, stluč jej až
ze sebe zoft vydá,
vytlač jej skrz
čistý šat a vypí
v teplým víně

39
na lačný žaludek,
víc nepřijde.

Proti votoku.
Vezmi pokrutinu
lněnou, zestrouhej
ji na struhadle
a vař ji v bílém
pivě, aby to bylo

40
jako kašička, pak
to vlašné na votok
příkládej.
Aneb. Vezmi z tr-
nek ten květ, když
kvetou, a
truskavec, to vař
pod pokličkou, aby

41
z toho pára nešla,
pak to vypí.

Proti červené ne-
moci. Vezmi ko-
řen hadovnik, ze-
tři jej na prach,
vejce upeč na
měko [!] a ten prach

42
do něho vsyp, na
noc to vypí [!], ale tu
noc jiného nic pít
nesmíš.

Černá mast. Vez-
mi lněný olej,
jelení lůj, mini-
um, kouřidla, čer-
ného koření, per-

43
petynový olej, plysky-
řice jedlový a žlou-
tek z vejce, to
vař v hromadě
na rendlíku,
ale netop pod tím
tuze, ať to nevylí-
tne. Lněný olej,
jelení lůj, mini-

44
um, perpetýn, plyskyřici, to vař o samotě, ostatní do toho přidej a dobře rozetři dohromady a na ránu přikládej, třebaš byla kost zlámaná

45
a neb rána zastaralá, zhojí se.

Ránu neb říznutí lehce zahojiti. Vezmi smetanu do hrnku, dej do ní rozsekanou šalvěj a petržel a to dobře spolu

46
míchej, až z toho bude máslo, pak to vytlač skrz čistý šat a když se kdo řízne aneb utne, namaž tím tu ránu otevřenou v teple, tak se beze vši bolesti za-

47
hojí.
Neb vezmi čistý vosk, trochu spáleného kamence, jelení lůj, terpentýnu neb plyskyřice, hausenblos, 50 kapek dřevěného oleje, to všechno

48
na řeřavém uhlí zmíchané, jest velmi užitečné všelikých ran k zahojení.

Pro zahánání volate. Vezmi netřesk, skopový loj a sůl, stluc a zmíchej [!] v hromadu, pak to

49
přilož na vole, to ho zažene.

Máli člověk tlustý krk aneb vole a žádný by ho nemohl zhojit. Když člověk umře, vem černou pentličku a obtoč mu ji okolo ruky

50
pravý a nech ji přes noc tomu umrlému, pak si ji obtoč okolo krku na ty boule, pak vem ruku tomu umrlému a pohlad s ní ty boule jak slunce jde třikrát, slibují,

51
že ti sejdou.

Kdo trpí tuze na kámen. Užívej párkrát za tejdenu na hladový život salnytr s kořalkou, za několik neděl se ti usadí, že na

52
něj do smrti stonati nebudeš.

Pro bradavice. Vezmi itrolínoví [!] olej a maž bradavice, tak opadají.

53
Kdyby byl člověk zvoztuzený. Proti zvoztuzení vezmi v novou neděli trhaný devaterník a velkou vratičku, prostřelenec a vopich, to vař všechno spolu, pak

54
se tím umej a utři a pak jdi pod planou višni a postav se proti východu slunce a urejpi tam drnek a do toho důlku třikrát dýchni,

55
ve jménu Boha Otce po první, Boha Syna po druhý a Boha Duchu svatého po třetí a zas hned ten důlek tím drnkem přikrej, tak jako to dřív bylo, a pomodli se tři Otče-

56
náše a tři Zdrávas Maria proti východu slunci. A pak jdi do takový studnice, z který teče voda proti východu slunci, postav se taky

57
proti slunce východu a vem ty vody, po první ve jménu Boha Otce a hod' ji přes sebe, po druhý Boha Syna a po třetí Boha Duchu svatého, a tak

58
ji hod' třikrát přes sebe a zas se pomodli tři Otčenáše a tři Zdrávas Maria proti slunci východu a všechna vostuda z tebe spadne.

59
Proti spálenině. Vezmi síru, utluc ji a rozetři novým máslem a roz-

pust to a maž se s tím, uschne to brzy.

Kdo se oznobí na nohy. Vezmi šlu-

60
piny z cibule a slepičí sádlo, to spolu smíchej a pomazuj nohy.

Proti souplavce. Vem 2 loty jeleňního praženého rohu, 2 loty re-

61
barbory, " lotu muškátového ořechu, jeden pražený žalud, to všechno utlout na prášek a dvě špičky nože užívat jednou za den na lžici s vínem.

62
Kdo je na prsa dušný. Vezmi jitroci, sesekej jako zelí, uvař, omast a jez, zhojíš se.

Kdo má vnitřnosti tuze skažené. Zaopatři si hořký

63
mech, ten je v apatyce k dostání, ten si vař ve vodě a pi [!] ráno a na noc. Aneb. Pi [!] často ovčí mlíko aneb ovčí syrovátku, při tom ale žádnou vodu pít nesmíš, ani zá-

64
dný jiný pokrm požívat, než samotný chléb a vaření z pšeničný mouky, tak se ji-

stotně zhojíš, neb ovčí mlíko jest na devšecko jiné lékařství neužij-

65
tečnější.

Pro velkou nemoc. Kdybys tuze stonal, zaopatři si pupavu a vař ji, jestli se ti polehčí, když tři lázně užívat budeš, bude

66
dobře, pak-li ale ne, daremný tvý všecko nakládání. Jestli se ti polehčí, vezmi zeleného jalovce, utluc ho a namoč do vejstřelku a nech až to zamokne, pak se

67
tím všude maž a obzvláště po žilách a při tom ten jalovcový zoft užívej pro lehkost těla, zhojíš se.

Kdo má velký boleň v sobě. Vezmi

68
bedrník a persan a to spolu v kozím mlíce vař a teplé pi [!], přestati musí.

Máš li řezavku. Zaopatři si hromový kořen, jináč to jmenují

69
sparkle, to si vař pod pokličkou a párkrát tu vodu z toho pi [!], jistý buď, že ti přestane.

Pro svrab. Kup si za 3 kr[ejary] sabatiny, za 3 kr. rtutě,

70
za 3 kr. dřevěného oleje, za 1 kr. nickamínku, za 1 kr. kručpátu, za 1 kr. šňupavého tabáku, to dobře rozetři dohromady a maž se s tím po žilách,

71
tak se stratí.

Proti zlý paměti. Vem petrželový kořen, stluc jej suchý, smíchej samým vínem a pi [!], to udělá dobrou paměť a čistí krev.

72
Proti unavení na cestě. Vezmi skopový lůj a dřevěný olej, to spolu zmíchej a maž tím ruce a nohy.

Všelijaké rány zahojiti. Vezmi

73
menší špičatý jitrociľ a vainštajn neb vinný kámen, stluc to obojí v medu, namaž tím klůček a přilož na ránu, vyčisti ji a brzo se zahojí.

74
Pro trhání v těle. Vezmi tři stroužky česneku, utři jej dobře a dej do rejnského vína a teplé jej vypí.

75
Zkušena pomoc pro kámen neb střevní bolení. Na svatého Jana Křtitele 12. hodinu natrhej na prostředku cestě větší jitrociľ, ten si usuš a utluc na

76
šek [!], a dej do kořalky a vypí, tak se ti kámen usadí, že na něj do smrti stonat nebudeš.

Komuž přirození bez vůle vychází.

77
Kosatec u vodě leknové vařený a pitý spomáhá těm, jimž přirozeně semeno bez vůle vychází. Kafr s slonovou kostí, s růžovou a leknovou vodou

78
vodou [!] smíšený a pitý, zastavuje mužům přirozeně semeno, které bez vůle vychází, ženám pak bílý tok. Kuří noha syrová jako salát jedená a neb štáva z ní

79
pitá, tolikéž vařená, jedená a neb jíška z ní přijatá, je znamenité lékařství proti suchému kašli a Gonorcheam zastavuje, tj. komuž přirozeně se-

80
meno bez vůle vychází. Z červených růží šípky i s vlášením, když uzrají a změknu, mají se stlouci, mízka z nich vytlačiti a usušiti, z toho se dělá pro-

81
spěšný lék proti tejnému toku semeně, kteréž se jmenuje Gonorchea, i proti obojímu toku ženskému, a jest ta věc v pravdě zkušena. Mů-

82
žou se šípky růží červených tak suché chovati, prve než změknu, a když se u víně zvaří a z nich pije, pomáhaj proti svrchu dotčenému neduhu, tolikéž pro-

83
ti červené nemoci a krvi odplývání.

Komuž přirození bez vůle vychází, ten má listí tučného mužika do obuje vložití a bosýma nohama na

84
něm choditi.

Proti kapání neb řezání moče. Proti palčivému a kapavému moči výborné lékařství, kdožby ho po 14 dní užíval, však dřív

85
musí tělo náležitě vypuryováno býti. Vezmi cizrny

červené 1 ½ čajdlíka, zvař ji v deseti žejdlíkách vody, až třetina uvře, proced' a přidej lékořice dva

86 loty, slizu i s kořenem, pejru, vysokého slizu, řepičku, kokotice, každého prst, přidej také k nim švestek z apatyky, jenž slove Sebestan a Jahube, z každých deset, se-

87 mena melounového vyloupeného 4 loty, morských višňů, vrabího semena, každého lot, pecek višpulových zetřených 3 čtvrtky, to vše opět spolu

88 zvař, až třetí díl uvře a požívej, až povědíno. K purýování pak těla vezmi kasie z apatyky, ztíží 2 " lotů, sněž ji, a neb v jíše z masa

89 rozpustě vypi [!]. Slez proti všelikým nedostatům vnitřně i zevnitřně jest jest [!] velmi prospěšný a hojitedlný, že i mnozí z starých

90 jej omnimorbia, to jest proti všem nemocím dobrý, jmenují. Kdožby každého dne trunk píjel slezové šťávy, že toho dne bude opatřen proti všeli-

91 kým případným nemocem, z té příčiny mezi zeliny k vaření a mezi saláty může pojat býti. Obměkčuje život a obzvláště prospívá proti neduhům mě-

92 chýře a proti palčivé řezavce řezavce (!). Vař čerstvý slez vysoký s pokrmy a požívej v nápojích, v jídle a v pití.

Proti dýmějům a veškám. Někteří

93 vařej v kozím mlíce kořen od bílého lilium a užívaj jej proti tvrdým oteklým prsům a proti dýmějům.

Myrha ztíží jedného škrupule a neb třetího dílu

94 kventliku s vodou z kuří nohy pitá, moří červy v břiše, nebo všecko, cokoliv hořkého jest, zahání červy, vši a jiné podobné neřesti. Proti veš-

95 kám v obouch i v jiných tejných místech jisté lékařství, rozpust aloe succotrinum v růžové vodě a omoče v tom šátek, místa toho potírej.

96 Chlípnost zbuditi. Jesenové semeno

rozpaluje tělesnou žádost a přirození rozhojňuje, často požívané z tíži dvou zlatých s pistacimi, s borovými jádry

97 a s cukrem. Kaštanu suché a neb pečené, pepřem a solí posypané, často jedené, chlípnost zbudují. Mandli sladké jedené, přirození rozhojňují.

98 Máli člověk mze [!?] neb úbití. Vezmi maso hovězí, vařej a tou polívkou se pod komínem umej. Potom tu polívku dej, jeli ženská psovi a jeli mužský

99 čubě, sníst. Potom jdi pod bílý bez ráno před slunce východem, zatřes ním, aby z něho ta rosa na tebe spadla a pomodli se tři Otčenáše a tři Zdrávas Maria

100 proti východu slunce, tak ti sejdou.

Máli člověk rozený znamení. Musíš mítí od třech žen, který poprvé ku porodu pracujou, tu barvu neb po-

101 stýlku a tím to znamení stírej, jak slunce jde třikrát, tak se stratí.

Proti žloutence. Vezmi čestvý koňský lejno, vytlač z něho ten zoft a

102 to pi, tak ti žloutenka přestane, ale mužský musí zít lejno z hřebce a ženská z klisny, a to jest věc dobrá, když se již modrá žloutenka člověka

103 chytá, tak přestati musí.

Proti slabému sluchu. Vezmi měsíce máje borový poupata, vytáhni z nich olej, a když měsíc ubý-

104 vá, s bavlno do ucha dávej. Aneb. Vezmi velký braběnčí vajíčka, vytlač z nich ten zoft a do usí dávej. Aneb. Vezmi Balsam Peruvian,

105 omoč v něm bavlno a dávej do usí.

Kuří oko zahnatí. Vezmi 2 loty žlutého vosku, tolikéž gummy amonyakum, a tři kven-

106 tlíky grinšpanu na nejpěknější prášek ztlučeného dohromady zmíchej a setří, namaž na klůček, a když skrze teplou lázeň kuří oko

107
napařeno, tupým
nožem sestrouháno
a osušeno bude,
malý flastríček
přilož. Pokud v
14 dnech se nestratí [!],
prvním způsobem
opakuj.

109
II.
Věci všelijaké.

Kdyby mládenec pan-
nu chtěl dostat.
Naškrab sobě z ne-
chtů [!] z ruky na
kříž, ale jen z pal-

110
ce z pravý ruky
a z levý nohy a z le-
vý ruky a z pra-
vý nohy, a pak
jdi, kde je hruška,
která nese dvoje
hrušky, a z ní tro-
chu kůry naškrab

111
a zmíchej s tím z těch
nechtů a dej do čer-
hokoliv sníst a nebo
třebas vypít, tak
tebe ani z mysle
spustit moct nebude.
Těž panna
mládeneci to může

112
udělat, to je jedno.
Aneb. Vezmi bílý
šátek nepotřebova-
ný, na kterém ani
štic jehlou uděla-
ný nebyl, když
půjdeš do hospody,
dej si ho pod le-

113
vou paždi, a když
ho spotíš, tak ním
uťři pannu mezi
očima, tak ona bez
tebe nebude moct
být, a kdybys

ji chtěl zas pomoct,
učíš takto: když
z hospody půjdeš

114
a ona tebe vypro-
vázat bude a tre-
filo se vám jíti
přes lávku, tak
když půjdeš spátky,
vem tu lávku a
obrať ji tím kon-
cem za ní, tak jí
zas pomůžeš. A

115
neb. Když bys chtěl
pannu sobě pojmo-
ti za manželku
a ona by si tebe
vzít nechtěla,
tak si zaopatři
pár hrdlíčků, sam-
ce a samici, zabi [!]

116
je, vem z nich ty
srdce, usuš je na
kamnech a neb v
takovém místě, kde
by na ně slunce ne-
svítilo, potom je
utluč na prášek
a dej ten prášek

117
panně v čemkoliv
sníst a nebo vypít,
tak jí dostaneš a
ona milovati tebe
bude do smrti a bez
tebe nebude moct
být. Těž panna
mládeneci to mů-
že udělat, to je

118
jedno.

Čarodějnika potre-
stati. Kup si ma-
zový hrnec, potom
si zaopatř spa-
teční [!] vodu, potom
naber, kde je mez-
ník, trochu hlíny,

119
potom ze studánky
vody, kde na
ní slunce nesvítí,
pak kup špendlíků
lichou a tři tříšky
z prahu toho stave-
ní, z prahu od ma-
štale neb chlíva,
dej to všechno do

120
toho hrnce pod pokli-
čku a vař to, po-
tom uhlídáš, hned
jí tu mít budeš,
která ti dobytku
škodí nebo ona
v sobě pálení a píchá-
ní mít bude a na-
dutá bude, kdyby

121
nepřišla, uhořet
by musela. Aneb
to hoď do bahna ře-
zavého hodně hlubo-
ko, tak ten celý ote-
če a píchání v sobě
mít bude.

Aby ti nemohl žá-
dný psa zastřelit.

122
Vezmi tříšky,
ale ne do holý ru-
ky, kde hrom
uhodil do dřeva,
spal je a ten po-
pel zavaž psovi do
oboeky na krk,
tak ti žádný psa

123
nezastřelí, leč skle-
něnou kulkou.

Pro myši, aby obilí
v stodole nežrali.
Na Velký pátek
do dne udělej rou-
biky a něco zabi [!]
a tou krví namaž

124
špičky těch roubí-

ků, pak je vstrč
v stodole do čtyř
rohů, do každého
jeden ten roubík,
pak ve žni těma
roubíkama važ
všechno obilí, ale

125
musejí být dělá-
ny z dřeva lohový-
ho do dne na Vel-
ký pátek.

Kdybys našel čáry,
neber je do holý
ruky, ale najdi
sobě, kde je od hro-

126
mu dřevo roztlu-
čený, nasekej z ně-
ho tříštěk, zatop
v chlebové peci a
ty čáry na ten
oheň dej, a když
se to bude páliť,
tak ten čaroděj-

127
ník musí k tobě
přijít, jestli ne-
přijde, dlouho tr-
vat nebude, uhořet
musí.

Aby krtice neryly.
Na svatou Hátu
vem svěcenou vo-
du a na Velký pá-

128
tek, dříve než slun-
ce vyjde, s tou vo-
dou krop, kde re-
jou, pak se pomodli
za duše v očistci
5 Otčenáš a 5 Zdrá-
vas Maria a je-
dnou Věřim v Bo-

129
ha, tak rejt ne-
budou.

Pro mušky. Vem
křezu ze studně a

vař ho ve vodě,
potom s tou vodou
krop, kde mušky
jsou, vystěhujou
se pryč.

130
Kunst. Chyť hada
do svatýho Jiří
a uřízni mu hla-
vu s Marií gro-
šem, do tý hlavy
saď tři hrachy a
nech je až zrostou
a budou mít list,

131
pak je utrhni, ale
ne holýma rukama,
a když si jedno
zrno dáš pod ja-
zyk, neviditelný
budeš, a neb když
to jedno zrno sníš,
volovo se tě nechy-

132
tí za 24 hodin, a
neb z tý hrach-
viny udělej vě-
nec, a když ten
věnec dáš člově-
ku na prsa když
spí, tak všechno
poví, co jak živ

133
udělal.

Pomoc od house-
nek v zahradě.
Na Velký pátek,
dřív než slunce vyj-
de, napal z lohovýho
dřeva uhlí, jdi
okolo po zahradě
a tím uhlím kuř

134
a neohlížej se ni-
kam, ani nemluv
k žádnýmu a modli
se za duše v očistci

Otčenáš a Zdravas
Maria a jednou
Věřím v Boha, k to-
mu dolož: Aby ne-

135
žraly housenky
stromoví, ani neka-
zily ani neodníma-
ly užítky jejich, k to-
mu mi dopomáhej
Bůh Otec, Bůh Syn,
Bůh Duch svatý, Amen.
Jistý buď, že ti

136
housenky žádnou
škodou v zahradě
dělat nebudou.

Aby ti nemohl žá-
dný nic ukrást.
Vezmi roční kloko-
ček na Květnou
neděli, dej ho posvě-

137
tit a potom na
Štědrý den tím
klokočkem dělej
tři kříže na všech
dveřích při stave-
ní a na vratech,
ale vždycky při
každých dveřích ho
musíš napálit

138
a ním dělat ty
kříže, a když dě-
láš, při každých
dveřích a vratech
musíš vyříkat Ja-
na Evangelium:
Na počátku bylo

139
slovo atd. Neboj
se ten rok žádný-
ho, že ti kdo co u-
kradne a neb k tvé-
mu stavení při-
stoupí.

LIDOVÉ OLTÁŘÍKY POD ŠTURCEM VE SBÍRKÁCH SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Marta Kondrová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Mezi málo známé projevy lidové zbožnosti patří oltáříky pod skleněnou výdutí, *šturcem*. Odborná literatura je do nedávna opomíjela, přesto jsou součástí řady muzejních sbírek, jak chceme ukázat na příkladu národopisných sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Součástí interiérů bohatších selských stavení a měšťanských pokojů se v průběhu 19. století stávaly také skříňové oltáříky či oltáříky pod skleněnou výdutí *šturcem*.¹ Skleněný zvonovitý poklop, výdutí je často označován jako *šturc*. Z německého *der Sturz* převzalo české prostředí toto pojmenování pro celý předmět představující trojrozměrné aranžmá nejčastěji s ústřední postavou světce, biblického výjevu, méně běžné byly květinové kompozice.² Původně měly stejně jako výklenkové a interiérové plastiky světců a světic ochraňovat domácnost. Staly se také častým dárkem z pouti nebo ke svatbě. Zhotovovali je stejně jako drobné dřevorezby a plastiky i venkovští a městští samoukové řezbáři, častěji však vznikaly v malých poloprofesionálních dílnách rodinného typu. Jejich producenti je prodávali na poutích a jarmarcích, zřídka je zhotovili také na zakázku. Šturce se stavěly většinou na komodu, *kostru*, která se stala součástí interiéru zámožnějších selských usedlostí kolem poloviny 19. století.

Jako základ sloužila kulatá dřevěná podložka často na třech vyřezávaných nožkách, na které byly instalovány plastiky světců z různých materiálů, doplněné o voskové či papírové květiny, ovoce, atributy svatých atd. Velmi rozšířené byly celé aranže či jejich části odlévané z vosku – tzv. ceroplastiky. Voskové plastiky se objevovaly také v betlémech či jako součást relikviářů.³ Zde se pak jednalo o figurky, které byly oblékány do látkových šatů. V oltářících pod poklopem se naproti tomu vyskytují zpravidla celovoskové plastiky, jejichž šaty jsou modelovány z plátkového vosku. Lze se setkat také se dřevem, sklem, papírem, keramikou a tragantem.⁴ Hlavními producenty ceroplastik pod šturcem převážně s poutní tematikou byly voskařské manufaktury. Pro české a moravské prostředí to byly firmy v Mnichově a Salzburku.⁵

Do fondu Slováckého muzea se dostávaly lidové oltáříky pod poklopem již od počátku jeho sbírkotvorné činnosti. Lze je rozdělit do několika skupin podle motivu zobrazeného světce či scenerie. Mezi nejčastější náměty patří ukřižovaný Kristus.

Celodřevěný oltářík v podobě Krista na kříži pod kterým stojí Marie a Maří Magdaléna vzhlížející k Ježíši (E 2.644, obr. 1). Celý výjev je proveden v duchu profesionální řezbářské práce, a pokrytý zlacením. Včetně masivní skleněné výdutě je oltářík vysoký 46 cm, a do muzea se dostal v rámci velké sběrové akce národopisného materiálu v roce 1968 z Babic.

K nejstarším muzejním sběrům náleží šturc s dřevěným černě natřeným křížkem a voskovou plastikou těla Krista (E 2.646, obr. 2). Z obou stran kříže je umístěna popínavá růže z vosku, včetně jemných poupátek a lístků. U paty kříže je scenerie připomínající lesní palouček s voskovým mechem, hříbky a ovocem. Výška celého předmětu je 48 cm.

Motivu Golgoty, je užito na oltáříku ve dřeva a vosku (E 2.656, obr. 3). Na vyvýšenině polepené papírovou trávou je umístěn dřevěný křížek s voskovým malovaným tělem Krista. Kolem kříže jsou umístěny mučící nástroje – kladivo, kleště, kopí, meč, dále žebřík a kohout. Na kříži je zavěšen růženec z nového koření ukončený malým křížkem. Výška oltáříku je 23 cm, patří mezi nejstarší muzejní sbírky a zapsán je ve druhé přírůstkové knize z roku 1946.

Ústředním motivem dalšího oltáříku (E 21.507) je z překližky vytvořený subtilně působící černý kříž s bílým tělem Krista, který doplňují bílé motivy mučících nástrojů a z každé strany tři kopí. Na obou stranách kříže jsou umístěny dvě voničky z papírových květů. Oltářík o výšce 34 cm získalo Slovácké muzeum koupí od A. Vašíčka ze Starého Města v roce 1984.⁶

1. Ukřižování. Dřevo, 2. polovina 19. století, bez lokace (E 2.644).

2. Ukřižování. Vosk, dřevo, 2. polovina 19. století, bez lokace (E 2.646).

3. Ukřižování s mučícími nástroji. Dřevo, papír, tragant, konec 19. století, z produkce firmy Gautsch, Mnichov? (E 21.507).

4. Ukřižování. Dřevo, 2. polovina 19. století, bez lokace (E 21.505).

Od téhož majitele pochází také celodřevěný oltářík (E 21.505, obr. 4). Ten je tvořen stylizovanou horou kamení, na níž je umístěna lebka, nádoba na mast a had. Uprostřed je zasazen dřevěný kříž, pod nímž stojí z jedné strany Maří Magdaléna a z druhé P. Marie. Křížek má jednoduché základní linie se zdobením v podobě rytých čar a vpichů. Celý oltářík je zlacený a vysoký 59 cm.

K rozměrově největším šturcům ve sbírkách Slovákého muzea patří motiv Krista na kříži ze zlaceného dřeva (E 26.736, obr. 5). Jednoduchý dřevěný křížek má přes horní rameno přehozenou textilní zlacenou stuhu. Kříž i vyřezaný korpus Krista jsou zlacené, kompozice je doplněna po stranách vysokými voničkami z papírových květů doplněných kuličkami z foukaného skla. V dolní části na vystýlce papírové trávy jsou umístěny voskové plody červeného a bílého vína a hruška. Přes kříž a v přední části jsou přilepeny dlouhé šroubovitě kroucené skleněné tyčinky. Včetně výduti je oltářík vysoký 60 cm, průměr kulatého černého podstavce činí 20 cm. Do sbírek se dostal tento exemplář v roce 1993 nákupem ze starožitnictví v Uherském Hradišti.

Koupí od O. Hortové z Prahy získalo muzeum celodřevěný velký kříž s tělem Krista a klečící Maří Magdalénou, u jejíchž nohou je postavena nádoba na mast (E 35.664). Kříž a plastika M. Magdalény jsou umístěny na kopci s jeskyní. Celý motiv je vyřezán ze dřeva a pokryt zlacením, opět se jedná o poměrně rozměrný exemplář o výšce 58 cm.

Často zobrazovanou a v domácích oltářích oblíbenou světicí byla P. Marie, zpodobňovaná s malým Ježíškem na rukou, samostatně, v podobě piety nebo jako ikonografický typ P. Marie z některého poutního místa.

Ceroplastika P. Marie Mariazellské s Ježíškem na pravé ruce (E 21.508, obr. 6) je součástí nákupu od A. Vašíčka ze Starého Města z roku 1984. Šat P. Marie je červené barvy, Ježíšek má modrý pláštík, oba zlatou korunku na hlavě. Obě voskové plastiky mají na šatu lemy zdobené dracounem a řetízkem s křížkem a srdíčkem kolem krku. Figurky stojí na válcovitém výstupku pokrytém zelenými voskovými nitkami tvořícími trávu, na které jsou rozesety listy a drobné hruštičky. Výška výduté je 19 cm, datovat lze oltářík na přelom 19. a 20. století. Na základě podobnosti lze usoudit, že se jedná o výrobek salzburské firmy Weinkamer, která začala s výrobou šturců v roce 1857.⁷

Drobná plastika P. Marie Svatohostýnské s Ježíškem na rukou (E 25.021) je vyrobena z tragantu. Roucho P. Marie i děťátka je růžové barvy, na rukou má modrý zřasený pruh látky, obě postavičky mají na hlavě korunku, Ježíšek vypouští z levé ruky svazek blesků. Figurka stojí na stylizovaném kameni, o který je ze přední části opřena květ lilie. Za postavou P. Marie jsou dvě bílé voničky z voskových květů. Skleněný poklop je z oltáříku ztracen a původní majitel ho nahradil zavařovací sklenicí. Výška plastiky na papírovém kruhovém podstavci je 15 cm, zakoupena byla v roce 1989 spolu s dalšími od Františky Štěrbové z Uherského Hradiště-Věsek.

Od stejné majitelky pochází další miniaturní oltářík s P. Marií Svatohostýnskou (E 25.019). Také tato plastika je vyrobena z tragantu, výrazně vymalovány má červené šaty i modrou zřasenou šerpu. Ježíšek vypouští z levé ruky svazek zlatých blesků, které se rozbíhají P. Marii po dolní partii šatu. I s malou skleněnou výdutí je plastika vysoká 9 cm.

K miniaturám patří ceroplastika P. Marie Lurdské (E 2.648). Do muzea byla získána v průběhu 40.–50. let 20. století a patří k fondu, který byl evidován v roce 1965. Celovosková plastika má bílé roucho i závoj a světlé vlasy. V dolní polovině šatu je vidět zbytek modrých voskových plátků, které tvořily spodní roucho. Figurka má sepaté ruce a na levé navlečený růženeček z drátěné spirály s červenými voskovými desátky a masivnějším voskovým křížkem na konci. P. Maria stojí na vyvýšeném podstavci pokrytém zelenými voskovými nitkami představujícími trávu a několika červenými květy. Na přední straně je umístěn papírový štítek s černým nápisem Maria Lourdes. Včetně skleněné výduté má oltářík výšku 13 cm a lze jej datovat do doby kolem roku 1900. Nese znaky výrobků manufaktury Weinkamer.

Tragantová plastika P. Marie Svatohostýnské s Ježíškem na levé ruce (E 2.652, obr. 7) pochází z Uherského Hradiště a zakoupena byla do muzejních sbírek spolu s dalšími oltáříky pod

5. Ukřižování. Dřevo, textil, sklo, počátek 20. století, bez lokace (E 26.736).

6. P. Maria Mariazellská. Vosk, kolem r. 1900, z produkce firmy Weinkamer Salzburg? (E 21.508).

7. P. Maria Svatohorská. Tragant, počátek 20. století, bez lokace (E 2.652).

8. Pietá. Tragant, papír, počátek 20. století, bez lokace (E 16.831).

9. Jezulátko. Vosk, papír, textil, 2. polovina 19. století, bez lokace (E 16.826).

10. Kristus Zkormoucený. Vosk, papír, 2. polovina 19. století, z produkce firmy Weinkamer, Salzburg? (E 2.647).

11. Svatý Josef pěstoun. Dřevo, papír, textil, sklo, počátek 20. století, bez lokace (E 2.645).

12. Svatá Cecílie. Vosk, konec 19. století, z produkce firmy Weinkamer, Salzburg? (E 21.506).

šturcem v roce 1946 od K. Šestákové. P. Maria má spodní roucho vybarvené červeně, horní růžově. Děťátko je zabaleno v modré látce. Obě figurky mají zlaté koruny na hlavách a stojí na vyvýšeném podstavci, pod kterým klečí z každé strany jeden andílek v bílém rouchu se zlatými křídly. Papírový základ, na němž je kompozice adjustována je oválný, stejně jako skleněná výduť o výšce 13 cm.

V poměrně špatném stavu se dostala do Slováckého muzea ceroplastka P. Marie v červeném rouchu (E 16.829). Plastika P. Marie má voskové ručky obráceny dlaněmi vzhůru, na sobě má šat z tmavě červených plátek vosku. Zdobený je bohatě zlaceným dracounem, který napodobuje bohatou výzdobu barokních šatů. Téměř celá dolní část šatů chybí a je nahrazena varhánkově skládaným červeným papírem. Na hlavě má Maria zlatou voskovou korunku a aureolu ze zlatého točeného drátku, kolem krku bílý límeček se zoubkovým okrajem. Na šatu jsou patrné zbytky modrého lemu, které patřily k červenému pláští. Postava stojí na válcovitém výstupku, krytém zčásti zachovalou voskovou výzdobou zelených listů. Pod výstupkem je umístěn papírový popisek s natištěným textem: St. Mutter Maria. 28 cm vysoká postavička pod šturcem byla zakoupena do Slováckého muzea v roce 1978 od A. Gajdoškové ze Zlína. Původně však pochází ze sbírek P. Tomáše Lopraise z Jalubí.⁸ Pravidelně podobně byla vyrobena továrnou Weinkamer ve druhé polovině 19. stol.

Od stejné majitelky pochází také Pieta pod šturcem (E 16.831, obr. 8). Tentokrát je plastika vyrobena z tragantu, zpodobňuje P. Marii s umírajícím Ježíšem na klíně, sedící pod křížem ozdobeným šerpou. Šat P. Marie i rouška zakrývající Kristovo tělo jsou polychromovány a zlatě lemovány. Pieta je adjustována na sádrovém podstavci umístěném na oválné základně. Pod piedestalem klečí se sepjatýma rukama z každé strany jeden andílek. Kolem Piety je slavobrána z drátu omotaného zeleným hedvábným papírem ozdobená papírovými květy kopretin. Šturc zploštělého oválného tvaru je vysoký 17 cm.

Více než 20 cm vysoká vosková plastika P. Marie Lurdské E 25.020 pochází z rozsáhlého nákupu domácích oltářníků pod šturcem od F. Staškové z r. 1989. Figurka má bílý šat a z bílého plátkového vosku vytvořený plášť a závoj, kolem pasu modrou stuhu. Ruce jsou ulomeny, na levém předloktí má Maria růženez z drátěné spirály a zelených voskových kulíček. Umístěna je na podstavci pokrytém zelenými voskovými nitěmi a voskovými kvítky.

Mimo tematiku Ukřížování se jako ústřední body oltářníků pod šturcem objevovaly také motivy Jezulátka, Krista trůnícího či Krista Zkormoučeného a také Svaté rodiny.

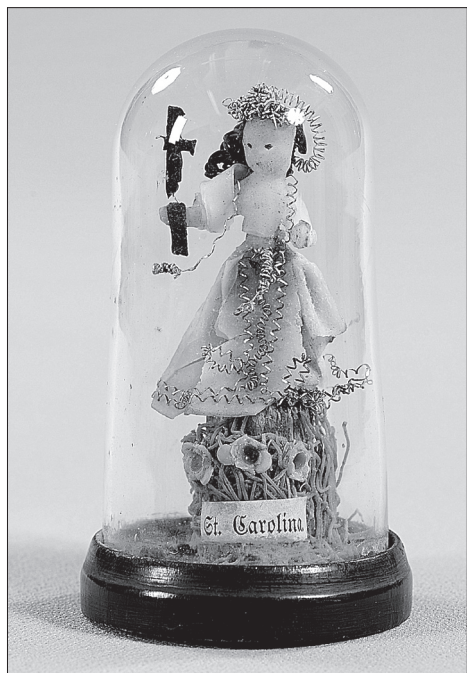
Ve sbírce Slováckého muzea ojedinělý motiv Jezulátka oděného v bílý, zlatou výšivkou zdobený šat, představuje šturc (E 16.826, obr. 9). Postavička Jezulátka je vyrobena z vosku, viditelné jsou však pouze růžové žehnající ručky a hlavička, bíle nalíčená s barevně vyznačenými ústy, nosem a očima a kudrnatými tmavými vlasy. Děťátko má na hlavě malou zlatou korunku a výraznou svatozář v podobě zlatých paprsků. Pozadí tvoří strom s voskovými zelenými listy. Pochází ze sbírky P. Tomáše Lopraise z Jalubí a do muzea se dostala spolu se souborem dalších oltářníků v roce 1978 nákupem od A. Gajdoškové.

Ceroplastika sedícího Zkormoučeného Krista (E 2.647, obr. 10) nese znaky manufakturní produkce firmy Weinkamer. Plastika je voskovým odlitkem, s červeným pláštěm z voského plátku lemovaného kovovým do spirály stočeným drátkem. Z drátěné spirály je vyrobena také gloriola. Kristus sedí na vyvýšenině zdobené trávou z voskových nití a květinami pod voskovou palmou se zelenými listy na vrcholku, v levé ruce drží třtinu, tělo má poseté krvácejícími rankami. Šturc o velikosti 13 cm pochází z nejstarších muzejních fondů evidovaných v roce 1965; získána byla z Kuželova na Horňácku.

Obdobným ikonografickým typem je 22 cm vysoký oltářník pod šturcem (E 16.827). Vosková figurka má červený plášť z plátkového vosku, dosti poničený a zdobený dracouny a zlatou přezkou na krku. Levou rukou opřenou o koleno si podepírá bradu. Stejně jako předchozí typ má po těle a na čele krvácející rány. Figurka je usazena na válcovitém výstupku pokrytém voskovou trávou a posetém barevnými květy. Získáno v r. 1978 od A. Gajdoškové ze Zlína, ze sbírky P. T. Lopraise.

Motiv svaté rodiny se objevuje ve dvou oltářících ze sbírek Slováckého muzea. Je to tra-

13. Svatá Karolína. Vosk, 2. polovina 19. století, z produkce firmy Weinkamer, Salzburg? (E 2.650).

14. Světice. Vosk, kolem r. 1900, z produkce firmy Weinkamer, Salzburg? (E 2.651).

15. Anděl Strážný, Vosk, kolem r. 1890, z produkce firmy Weinkamer, Salzburg? E 2.654.

16. Boží muka. Dřevo, papír, sušené květiny, počátek 20. století, Jalubí (E 16.828).

gantová kompozice (E 2.653). Vedle sebe stojí figurky P. Marie v bílém a modrém rouchu a sv. Josefa s lilii v levé ruce s červeným pláštěm přes bílé roucho. Na schodečku pod Marií a Josefem stojí Ježíšek zpodobněný jako malý chlapec v bílém šatu. Figurky jsou adjustovány na oválné papírové podložce pod skleněnou výduti o velikosti 19 cm. Oltářík se dostal do muzejních sbírek v roce 1946 nákupem od K. Šestákové z Uh. Hradiště.

Mezi poslední přírůstky tohoto druhu patří porcelánové sousoší Svaté Rodiny (E 35.570), získané jako dar od Římskokatolického úřadu v Brně-Lišni. Na vysokém obdélníkovém podstavci potaženém červenou látkou je umístěna porcelánová barevně dekorovaná plastika sv. Josefa, P. Marie a Ježíška v bílých šatech zdobených jemným zlatým lemováním a po ploše drobným vzorkem. Marie má ruce překřížené na prsou, Josef drží v levé ruce lilii, Ježíšek má v ruce zlatý kříž. Kolem Sv. Rodiny je oblouk vytvořený z textilních květů konvalinek, jasmínu, růžiček a zelených lístků. Na kulaté dřevěné podložce jsou v umělé trávě instalovány ovocné plody – hrušky, šípky, jahody, švestky, hrozny apod. Skleněná výdut na oltáříku vysokém 57 cm chybí.

Naopak mezi nejstarší akvizice z roku 1941 patří kompozice sv. Josefa s Ježíškem (E 2645, obr. 11). Sv. Josef držíci na pravé ruce malého Ježíška je vyřezán ze dřeva a pozlacen. Obě postavy mají kolem hlav paprskovitou svatozář. Sedící děťátko drží v levé ruce jablko, Josef držel původně v levé ruce papírovou palmovou ratolest. Nad soškou umístěnou na dřevěném kulatém podstavci je na drátě instalován baldachýn z textilní stuhy lemované dracounem a zdobené zlatými nalepenými ornamenty. Kruhový dřevěný podstavec je vyplněn textilními květy, lístky a skleněnými šroubovitě stáčenými tyčinkami. Skleněný poklop na 54 cm vysokém oltáříku chybí.

Četným námětem kompozic pod šturcem byly světci a světice fungující jako domovní záštita. Ceroplastika sv. Cecilie (E 21.506, obr. 12), pravděpodobně z produkce podniku Weinkamer, se dostala do SM koupí od A. Vašíčka ze Starého Města v roce 1984. Sv. Cecilie je oblečena v tmavě žlutém šatu s bílým límečkem se zoubkovým okrajem a přes sebe má modrý plášť lemovaný zlatým proužkem a dracouny. Šaty jsou zhotoveny z plátkového vosku. Na hlavě má zlatou korunku a drátek v podobě spirály tvořící svatozář. V pravé ruce drží mírně poškozenou palmovou ratolest a v levé drátkem tvořenou a dracounem zdobenou trojúhelníkovou harfu. Plastika stojí na válcovitém podstavci pokrytém zelenou trávou vytvořenou z voskových nití a barvenými voskovými květinami. V dolní části je umístěn papírový štítek se nápisem Svatá Cecilie. Celková výška včetně skleněného poklopu je 44 cm.

Mezi nejmenší šturce ve sbírkách Slováckého muzea patří plastika sv. Karolíny (E 2.650, obr. 13). Pouhých 8,5 cm velká skleněná výdut překrývá poškozenou voskovou plastiku světice v bílých šatech zdobených stříbrnými dracouny. V pravé ruce drží křížek, na hlavě má korunku a svatozář. Menší kulatý podstavec ze zelených voskových nití tvořících trávou částečně překrývá papírový štítek – St. Carolina. Pravděpodobně pochází od firmy Weinkamer z 2. poloviny 19. století. Do muzea byla věnována neznámým dárce již ve 40. letech 20. století, evidována byla spolu s nestaršími muzejními fondy v r. 1965.

Sv. Antonín Paduanský (E 10.233) je miniaturou z tragantu. Postava světce v hnědém mnišském rouchu drží na levé ruce Ježíška, v pravé má lilii. Obě postavy mají kolem hlav kruhovou svatozář. Pochází ze starých fondů evidovaných v roce 1981. Výška včetně skleněné výduti činí 10 cm.

S nákupem souboru šturců od Františky Staškové v roce 1989 se dostala do fondu SM stejně velká kovová soška sv. Jana Nepomuckého se svými atributy – ratolestí, křížem a se svatozáří v podobě hvězdiček kolem hlavy (E 25.018). Kovový stříbrný odlitek stojí na dřevěném válcovitém výčnělku. Zvláštní je zlaté provedení aureoly kolem hlavy.

Panenka z vosku pod skleněným poklopem (E 2.651, obr. 14) pochází z nejstarších muzejních sběrů evidovaných v roce 1965. Ceroplastika dívky s rozpuštěnými vlasy a věnečkem s rudými květy na hlavě má technikou plátkového vosku vytvořeny bílé a světle modré šaty. Bílá halenka s dlouhými rukávy je nezdobená. Naproti tomu modrá sukně a téměř nezachovalý tmavě šedý plášť jsou bohatě zdobeny spirálovým drátkem – dracounem. Celková výška

sošky se šturcem je 19 cm. Stejně jako další obdobné kompozice je umístěna na podstavci zatravněném voskovými nitěmi.

Silně poškozena se od K. Šestákové v roce 1946 dostala do Slováckého muzea vosková plastika svěťice s misijním křížem (berlou ukončenou křížem), který původně držela v ruce (E 2.655). Původně bohaté bílé voskové šaty se dochovaly torzovitě s podobě části zřasené sukně zdobené kovovými spirálkami a dracounem. Původně měla také červený plášť splývající až k nohám figury, ze kterého se zachoval malý zbytek. Plastice zcela chybí ruce. Na hlavě má však znázorněn účes v podobě stočených pramenů vlasů na uších. Na hlavě má zlatou korunku a ze spirály vytvořenou svatozář. Pravděpodobně je také rakouské provenience z druhé poloviny 19 století a měří včetně šturce 23 cm.

S motivem Anděla Strážného se od stejné majitelky dostal do fondu i tento oltářík (E 2.654, obr. 15). Vosková figurka anděla je oděna do bílých šatů z plátkového vosku s krátkými zřasenými rukávy se zoubkovým okrajem a žlutém pláští se zlatým lemem. Anděl má velká zlacená křídla a před ním stojí v modrých šatičkách děťátko. Kompozice je umístěna na travnaté vyvýšenině pod 23 cm vysokým skleněným poklopem. Pochází z produkce manufaktury Weinkamer.

Jako jediný je ve sbírkách zastoupen betlém pod skleněným poklopem (E 2.649). Pochází zhruba z přelomu 19. a 20. století. Šturc patříci k nejstarším muzejním sběrům je umístěn na oválném podstavci, přilepen na tuhou papírovou podložku. Kulisu tvoří jeskyně, na níž stojí hrad. V jeskyni je umístěna betlémská scéna – Ježíšek v jesličkách, P. Maria, Josef a pastýři s ovce. Polychromované figurky jsou vyrobeny z tragantu.

Ojedinělým kusem ve sbírkách Slováckého muzea je oltářík pod skleněným poklopem (E 16.828, obr. 16). Ze dřeva, papíru a sušených květin jsou vytvořena boží muka s nalepenými tištěnými obrázky Antonína Paduánského a Ježíška. Boží muka mají podobu výklenku se sedlovou stříškou zahraněnou šprleným plotem a kompozici sušených květin umístěné na kulatém plátu z březového dřeva položeného na černě natřeném podstavci. Původní majitelkou 26 cm vysokého oltáříku byla A. Gajdošíková, avšak pochází ze sbírek P. T. Lopraise.

Celkově se ve sbírkách Slováckého muzea nachází 30 oltáříků pod skleněnou výduť. Nejčastějším zde zastoupeným námětem jsou rozličné ikonografické typy Panny Marie, často z různých poutních míst – Mariazell, Svatá Hora u Příbrami, Svatý Hostýn nebo typ P. Marie Lurdské (8). Ve sbírkách Slováckého muzea se také velmi často vyskytuje výjev Ukřižování (7), na rozdíl od převážně voskových plastik s mariánskou tematikou je tento motiv většinou vyřezán ze dřeva. Po dvou exemplářích znázorňuje oltářík zkormouceného Krista a Svatou Rodinu, ojediněle je zastoupen sv. Josef pěstoun a samostatná postava malého Jezulátka. Jednotlivé postavy světců převážně z vosku nalezneme ve fondu Slováckého muzea v šesti zastoupeních, motiv Anděla Strážného obsahuje sbírka pouze jeden. Stejně tak lze nalézt jediný exemplář zobrazení betlémské scény a výjimku mezi výhradně sakrálními šturci tvoří aranžmá ze suchých květů s motivem božích muk.

Největší podíl šturců obsažených ve sbírkách Slováckého muzea tvoří ceroplastiky. Oltáříky, jejichž ústřední motiv je vytvořen z vosku obsahuje sbírka celkem 15. Na základě srovnání v dostupné literatuře se lze domnívat, že se jedná téměř výhradně o výrobky rakouské firmy Weinkamer ze Salzburku. Šest plastik je utvořeno z tragantu. Jedná se především o rozměrově menší a miniaturní aranže. Největší oltáříky s motivem ukřižování jsou vyřezány ze dřeva a pozlaceny (6). Ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti i v řadě jiných muzeí zaujímají šturce čestné místo, nejen jako projev lidové zbožnosti, ale také jako doklad tvůrčí invence či rezbářského umění.

Poznámky:

- 1 *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha 2007, heslo: Výklenková a interiérová plastika.
- 2 *D v o ř á k o v á, H.: Svět pod sklem*. Brno 2006.

- 3 P r o c h á z k a, K.: *O betlemech. Kulturně historická studie se zvláštním zřetelem k zemím koruny sv. Václavské a Uherskému Slovensku*. Praha 1908. s. 61–64.
- 4 Tragant se stal oblíbenou surovinou pro výrobu figurek, které se odlévaly do formiček a dobarvovaly potravinářskými barvivami. Na rozdíl od vosku je po zatuhnutí tragant tvrdý a trvale udržuje získaný tvar.
- 5 D v o ř á k o v á, H.: *Svět pod sklem*. s. 27.
- 6 Srov. s plastikou pod skleněným poklopem ve sbírkách EÚ MZM Brno, i. č. LR/C 261, jejíž fotografie je publikována v katalogu Dvořáková, H.: *Svět pod sklem*, s. 28.
- 7 Srov.: Dvořáková, H.: *Svět pod sklem*. Brno 2006; Blažková, A.: *Voskařství*. Praha 2006.
- 8 A. Gajdošíková byla neteří kulturně velmi agilního konsistorního rady Tomáše Loprasie, který působil po první sv. válce jako farář v Halenkovicích a od 30. let v Jalubí. Zde se věnoval mimo jiné sběru národopisného materiálu a nejvíce se zajímal o výrobky jalubských hrnčičů. Část jím sesbíraných předmětů se dostala v několika souborech do sbírek Slovákého muzea. T a r c a l o v á, L.: *Konsistorní rada Tomáš Loprais – kněz a kulturní pracovník*. In: *Aktivita duchovních na poli vědy a kultury*. Rožnov pod Radhoštěm 2003.

Mgr. Marta K o n d r o v á (n. 1979), odborná pracovnice Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se orientuje na lidový oděv, keramiku a postupně zpracovává sbírkový fond národopisného oddělení.

Little Rustic Altars under the “Sturz” in the Collections of Slovacke Museum in Uherské Hradiště

A b s t r a c t

Less known expressions of folk religiosity include little altars under a glass lid alias “*sturz*”. They became part of rustic and urban households during the 19th century where they helped to create a holy corner. Its fundament was a carved three-legged round wooden mat on which a three-dimensional arrangement was set. Its central figure was a saint person or a biblical scene most often made of wax, tragacanth, but also of ceramics or wood the whole composition being decorated with moss, paper, dried or artificial flowers. These altars were neglected until recently in ethnographic literature, still they have been part of museum collections for many years.

Currently Slovacké Museum in Uherské Hradiště houses a collection of little altars under a glass lid from a couple centimetres tall miniatures up to 60 cm arrangements. Most frequent motifs are miscellaneous iconographic types of Virgin Mary from pilgrimage places of Mariazell, Svatá Hora u Přibrami, Svatý Hostýn or Lurdy. Popular were cerographical portraits of saints as patrons and guardians of households. Both groups include wax sculptures of Austrian origin dating back to the second half of the 19th and the turn of the 20th century. The collection of Slovacké Museum contains several scenes of Crucifixion, carved in wood and gilded. These “*sturzes*” are among the largest in the collection. The rustic altars under a glass lid used to be given as souvenirs from pilgrimage, gifts, wedding presents and constituted an original part of the household interior not only in Moravian Slovakia, especially in the second half of the 19th century and in the first decades of the 20th century.

Volkstümliche Hausaltäre unter Glasglocke in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Zu wenig bekannten Artefakten der religiösen Volkskunst, durch welche die Gläubigen ihre Frömmigkeit bezeugten, zählen kleine Hausaltäre unter einer Glasglocke, die „Sturz“ genannt wird. Im Verlauf des 19. Jahrhunderts wurden sie zum Bestandteil der Wohnungen sowohl auf dem Lande als auch in der Stadt und dort haben sie oft den so genannten Herrgottswinkel mitgestaltet. Der Sockel des Hausaltars war rundförmig, wurde meistens aus Holz hergestellt und hatte kleine geschnitzte Füße. Auf dem Sockel befand sich eine dreidimensional ausgeführte Komposition: Die Zentralfigur stellte einen Heiligen oder eine Heilige dar. Sie wurde am häufigsten aus Wachs oder Tragant, aber auch aus Holz oder Keramik gefertigt. Die Komposition wurde durch Moos, Papier, Trockenblumen oder kleine Kunstblumensträuße ergänzt. In der volkskundlichen Literatur wurden diese sakralen Gegenstände bis vor kurzem völlig hinterlassen, obwohl sie seit langem Bestandteil mehrerer Museumsammlungen sind.

Im Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště befindet sich heutzutage eine Kollektion von dreißig Hausaltären unter Glocke (von ein paar Zentimeter langen Miniaturen bis zu großen Kompositionen in einer Länge von 60 Zentimetern). Am häufigsten vertreten sind verschiedene ikonografische Typen von Jungfrau Maria aus Wallfahrtsorten – Mariazell, Svatá hora bei Příbram, Svatý Hostýn, Lourdes. Beliebt waren Ceroplastiken von Heiligen, die als Schutzpatronen von Häusern galten. Beide Gruppen bilden Wachsplastiken österreichischer Provenienz, die aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und der Wende vom 19. zum 20. Jh. stammen. Unter diesen sakralen Gegenständen im Fonds des Museums der Mährischen Slowakei ist auch ein holzgeschnitztes vergoldetes Kreuzigungsmotiv in einigen Exemplaren zu finden. Diese Hausaltäre unter Glasglocke gehören zu den größten in der ganzen Sammlung. Kleine Hausaltäre unter Glasglocke wurden anlässlich Hochzeiten oder zum Andenken an eine Wallfahrt verschenkt und in der zweiten Hälfte des 19. und den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts bildeten sie einen einzigartigen Bestandteil der Innenräume nicht nur in der Mährischen Slowakei

KRESEBNÁ POZŮSTALOST JOŽI DOSTÁLA: KRASLICE NA PODLUŽÍ

Eva Večerková, Etnografický ústav Moravského zemského muzea, Brno

V etnologické literatuře je znám MVDr. Josef Dostál (1894-1970) svými články a studii o lidové kultuře Podluží asi více, než kresebnou dokumentací, pro niž využil svého výtvarného nadání. V mládí uvažoval o studiu na výtvarné akademii. Josefův otec a Jožka Uprka byli dobří přátelé a malíř si povšiml chlapcova talentu. Otec však nasměroval synovu profesní dráhu jinak. Po studiích a absolutoriu na Vysoké škole zvěrolékařské v Brně (1922) pracoval Dostál na brněnských jatkách, kde působil jako městský zvěrolékař. Specializoval se na hygienu potravin a působil v šedesátých letech jako asistent na Katedře pro hygienu a technologii potravin na veterinární fakultě Vysoké školy zemědělské. Mezi svými kolegy byl znám jako autor vtipných kreseb zvířat a lidí, na rodném Podluží jako sběratel lidových památek a malíř a fotograf, zaznamenávající vybrané jevy tradiční lidové kultury. K některým se vyslovil v odborných statích (např. ke kosířku, ke kožichům a šubám, k výšivkám).

Rozsáhlý soubor kreseb a fotografií spolu se sbírkou věcných artefaktů získal v roce 1988 do svého fondu Etnografický ústav Moravského zemského muzea. Obsahuje 54 svazků obrazové a fotografické dokumentace, zachycující různé oblasti lidové kultury Podluží.

Charakteristika dokumentace

Ve dvou svazcích jsou soustředěny kresby kraslic. Jako předlohy posloužily Dostálovi originály z vlastní sbírky a ze sbírek kolegů a přátel, osob, s nimiž se v zaměstnání a na Podluží při svých výzkumných cestách setkával: jedná se o šestnáct soukromých kolekcí, které měl k dispozici a které si prostudoval. Jména jejich majitelů jsou na kartonech uvedena.¹ O současném stavu těchto kolekcí nám zatím není nic známo a možná jsou některé Dostálovy kresby jediným svědectvím kraslic, které obsahovaly. V řadě případů se jedná o kusy datované, a to z třicátých až šedesátých let 20. století. V soukromých sbírkách zachytil Dostál v kresbách i kraslice jiné provenience (např. typy z okolí Uherského Hradiště, z Kyjovska, z Borkovan na brněnském Kloboucku).

Jde o rozsáhlý materiál, o 134 kartonových listů s kresbami z let 1963-1965 a 1970. Autor uvádí, že k 15. 11. 1969 měl „celkem obkresleno 294 kraslic“. Dekor kreslil ze dvou i tří stran vaječného pláště, takže počet obrázků dosahuje čísla 571. Kresby temperou jsou provedeny pečlivě do detailu; srovnání originálu s kresbou potvrzuje přesnost Dostálovy práce.

V průvodní dokumentaci ke svým kresbám si Dostál zaznamenal původ kraslice (lokality), vročení na kraslici, rok, kdy si ji nakreslil, jméno autora (autorky), pokud to zjistil, dále odkud pochází originál, příp. z jakého zdroje si kraslici obkreslil, charakter dekoru („geometrický“, „rostlinný“, „smíšený“, „figurální“) a další poznámky o barvách a výzdobných motivech. Kromě obecné lokalizace „Podluží“ se jedná o kresby kraslic ze 14 obcí.² V prvním svazku má Dostál vloženu mapku Podluží s vyznačením lokalit, z nichž kresby pocházejí. V mapce rozlišuje čtyři podoblasti: vlastní Podluží (obce Lanžhot, Kostice a Tvrdonice), Břeclavsko (s obcemi Lednice, Hlohovec, Ladná, Poštorná, Stará Břeclav), Horní Podluží (Starý Poddvorov, Dolní Bojanovice, Lužice, Prušánky, Těšice, Mikulčice, Hrušky, Týnec) a Dolnorakouské Podluží.

Co kresby zachycují

V letech Dostálova dokumentačního zájmu podávala kraslicová tradice na Podluží poměrně pestrý obraz co do technicko-ornamentálních způsobů výzdoby. V té době až doznávala nejstarší vosková batika; kraslic tohoto typu si Dostál nakreslil 55, a to z různých zdrojů.

Kromě kraslic z publikací³ a ze sbírky Moravského zemského muzea přináší několik nových cenných dokladů (z vlastní kolekce) z Lanžhota, kde se uchovaly nejdéle. Na kartonech jsou kresby 9 kraslic s dekorem v tradičním stylu. Na červeném a fialovém fondu se stylizovaný asymetrický kyticový motiv rozvíjí ve směru svislé osy, vychází z nádoby, z trojúhelníku anebo je bez zvláštního ukotvení. V druhém případě vyplňuje příčný pás ornament na bázi vlnovky se stylizovanými jednoduchými stylizovanými prvky karafiátu, palmety, hrachového lusu (typický motiv zv. *slimák* známý také z výšivek). Na dalších 4 kresbách jsou zachyceny kraslice Marie Uhrové (* 1900), poslední, která malovala v tradičním stylu, a kraslice P. Uhrové (řečené Baňálka) z roku 1963, s velmi zjednodušenou a už zchudlou florální výzdobou, potvrzující zánik staré techniky. V pozdní fázi se vosk nanašel ocelovou špičkou běžného školního pera.

Kraslic zdobených gravírováním si Dostál nakreslil 128 (z 5 obcí) a už z tohoto počtu je možno soudit, jaké oblby a rozšíření nabyl na Podluží tento druh výzdoby, vyznačující se individuálním rukopisem autorů. Nejvíce kreseb má z Moravské Nové Vsi, kde patřily k známým tvůrkyním Viktorie Hřebačková (* 1905) a Františka Svobodová (* 1906), jejichž portrétní fotografie Dostál zařadil do své dokumentace. Obě ženy představují dva styly, dva přístupy k dekorování. Na jedné straně je to preference stylizovaných prvků s vazbou na tradiční prvky výšivky a názední malbu v provázané ornamentální kompozici, na druhé florální dekor, který je na těchto vzorech méně závislý a doplňuje skořáčku v jednotlivých prvcích stylizovaných stínovaných květů a listů.

První je charakteristický pro kraslice V. Hřebačkové, která byla známa také jako předkreslovačka výšivek a malířka žudrů: na černofialovém fondu vyniká lineárně pojatá kresba s tvrdou a přesnou konturou a lehkým stínováním, vertikální motiv velkého květu (růže, růže s mřížkou, plošně pojatý karafiát, klas), pták, hrozen, roh hojnosti, granátové jablíčko. Na starší kompoziční typ batikovaných kraslic navazují kraslice horizontálně členěné, tedy s příčným ornamentálním pruhem v klasické vlnovce, k níž přisedají motivy tulipánu, granátového jablíčka, hroznů, hroznového listu.

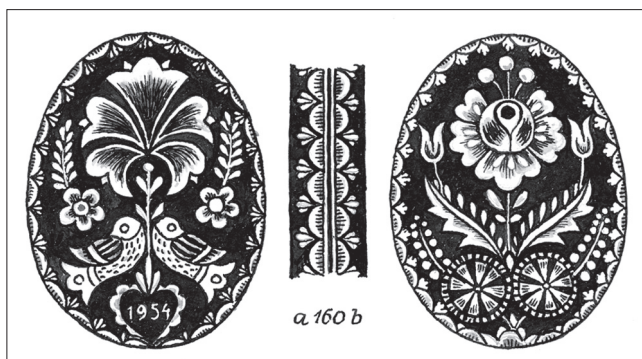
Dostál si v roce 1963 nakreslil dekor z 27 kraslic ze soukromých sbírek a dvě soutěžní z roku 1959 z fondu EÚMZM.⁴ Jsou to dílka z poměrně širokého období, nejstarší je datována rokem 1935, nejmladší s vročením 1961. Nesou nápis, pozdravný a veršovaný text, např. *Veselé Velikonoce, Dávám malý dáreček na vajíčka šáteček* (s vročením 1960), *Na památku z Moravské Nové Vsi* (1937), dedikace. Dostál měl k dispozici 22 kraslic F. Svobodové z různých zdrojů. Z nich šestnáct sahá do třicátých a čtyřicátých let 20. století (nejstarší nese letopočet 1934), na dalších je vročení 1954 (husí vejce), 1959⁵ a 1963. Motiv obilného klasu, chvojky (ptačího pířka?), ptáka na větví, nápisy a veršované texty jsou prvky typické pro tvorbu jmenované autorky.

Ve sbírce EÚMZM si nakreslil několik autorsky neurčených kraslic z Moravské Nové Vsi datovaných do třicátých let 20. století, a vyškabované dekory na velikonočních vejcích z dalších míst Podluží (Lanžhot, Prušánky, Hovorany, Břeclav).

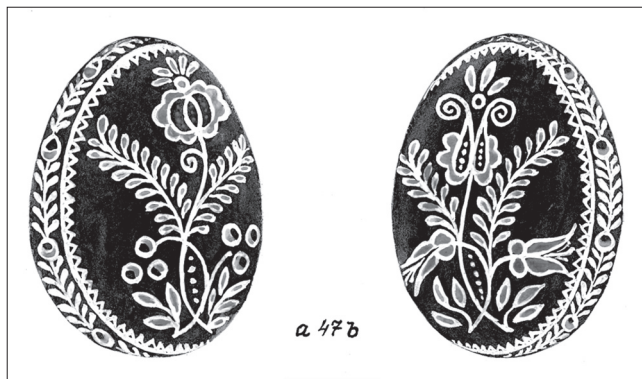
Další tři Dostálovy kresby z roku 1964 zachycují dekor na kraslicích Štěpána Mlátilika (* 1900) z Ladné. O jejich autorovi, jenž se vymyká z jednoznačně ženského profilu kraslicového umění víme, že se k této činnosti dostal ve čtyřicátých letech 20. století z ekonomických důvodů. Také jeho kraslice byly v místě a okolí oblíbeny a děvčata si je u něho objednávala na šlaháčku. Motiv růže ve volně komponovaném svazku a ornamentální kompozice se stylizovaným velkým květem s mřížkováním středem patří k příznačným prvkům individuálního autora.

Početnější je soubor kreseb (31) z Dolních Bojanovic z roku 1963, v nichž Dostál zachytil kraslice z kolekce Marie Bařinové, a to jednak její vlastní výtvoř (pět kraslic), které získal do své sbírky, jednak jiné, což dokládá vcelku známou praxi krasličářek mít pro inspiraci příklady z jiných míst, od jiných autorek. V kresbách jsou zachyceny dále kraslice stařenky A. Ličénkové a další neautorizované kusy, z nichž některé prochazují v rukopisu provenienci z blízkého Kyjovska a z Borkovan (typ vyškabovaného a kolorovaného dekoru na vaječné

1. Vyškrabovaná kraslice, Moravská Nová Ves, autorka Viktorie Hřebačková, 1954.

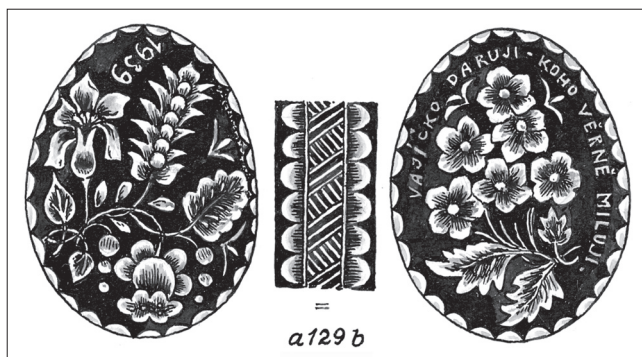
2. Batikovaná kraslice, Lanžhot.

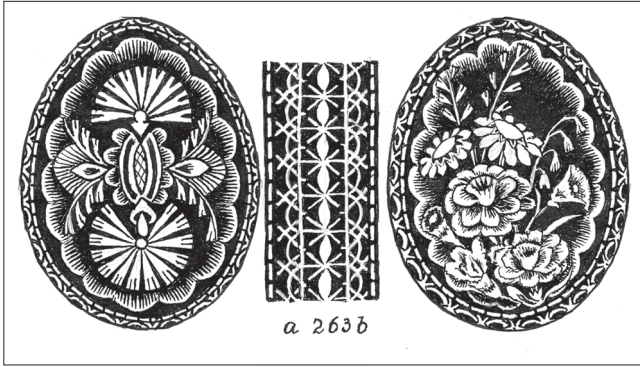

3. Vyškrabovaná kraslice, Moravská Nová Ves, autorka V. Hřebačková, 1958.

4. Vyškrabovaná kraslice, Moravská Nová Ves, autorka Františka Svobodová, 1939.

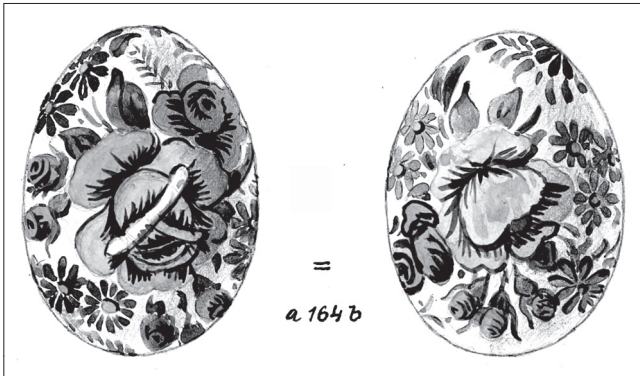

5. Vyškrabovaná kraslice, Ladná, autor Štěpán Mlátílik.

6. Vyškrabovaná kraslice, Dolní Bojanovice, autorka Marie Bařínová.

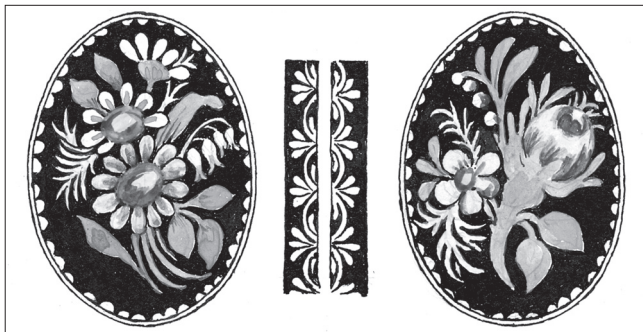
7. Kraslice pozitivně malovaná, Mutěnice, 1963.

8. Batikovaná kraslice, Lanžhot.

9. Kraslice vyškrabovaná a kolorovaná, Kostice, 1965.

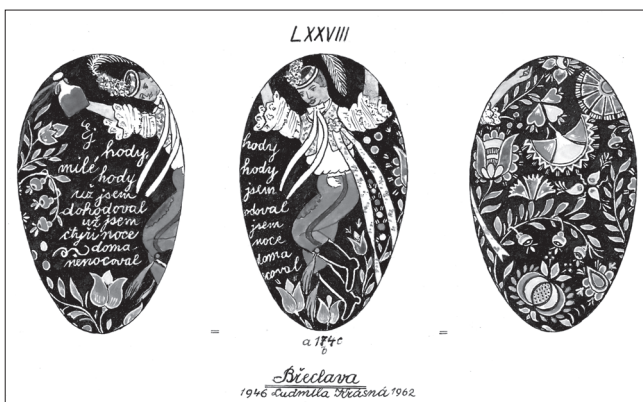
10. Kraslice vyškrabovaná a kolorovaná, Lanžhot, autorka Marie Ciprysová, 1952.

11. Kraslice vyškrabovaná a kolorovaná, Lanžhot, autorka Draha Zonygová, 1939.

12. Kraslice vyškrabovaná a kolorovaná, Břeclav, autorka Ludmila Krásná, 1946.

skořápce). Pro kraslice Marie Bařinové je příznačný velkorysý styl, z florálních prvků vyniká motiv jetelové hlávký. Doznívání tradice v přejímání hotových vzorů z pohlednic dokládají kresby dvou vyškrabovaných kraslic z Hlohovce (s motivem zajíce s kuřaty a s veršovaným textem), k nimž je připsán Dostálův komentář.⁶

Do vyškrabovaných kraslic vstoupila také na Podluží kolem poloviny 20. století barevnost kolorováním rytých kreseb. Nový postup přibližoval rostlinné motivy reálnému barevnému vnímání, soudobé ornamentální malbě na textilu a na průčelí domů. Tato inovace se na Podluží nejspíše přenesla s kraslicemi z brněnského Kloboucka, kde se vyškrabované a kolorované kraslice produkovaly pro velikonoční trh již v letech po první světové válce. Několik takových kraslic zjevně borkovanského stylu (ze soukromých sbírek) je i v Dostálově kresebné dokumentaci.

Nejpočetněji je zastoupen Lanžhot (kresby z 20 kraslic) výtvořů několika známých *maléřek*. Za „zvláštní a pěkné“ považoval Dostál kraslice Drahy Trčkové-Zonygové a šest si nakreslil. Autorka přenesla na vaječnou skořápku prvky ornamentu ze soudobých názedních maleb, jak je to nejvíce patrné v dekoru na husím vejci z roku 1939; jde o velikonoční pomlázkovou kraslici, dárek z lásky, na níž, do středu velkého květu, nalepila fotografii děvčete, které si kraslici objednalo.⁷

K ženám, které se prosadily jako malířky na průčelích domů, na krojových stuhách a kraslicích, patřily Marie Cyprišová a Marie Pejřilová (* 1911, zv. Maretko). Jejich kraslice jsou zastoupeny v kresebné dokumentaci z Dostálových vlastních sběrů a ze soukromých sbírek ing. J. Stöhra a známé zpěvačky Rozálie Horákové-Uhrové spolu s dalšími neautorizovanými kusy, které v dekoru zůstávají ve stylu obou zmíněných tvůrkyň. Ten se vyznačuje naivně naturalistickou rytou a kolorovanou kresbou trsů květin, jahůdek, jehněd, a je tu i zajíc s malovanými vejci a bílí ptáci – holubičky a labuť, husa s housaty, hřibek, zavěšené zvonky atd., zcela v zaujetí malůvkami na předválečných velikonočních pohlednicích. Podélný dělicí pás dělicí kompozici dekoru na dvě poloviny, je zaplněn geometrickým ornamentem. Ryté a kolorované kresby doplnily autorky texty (velikonoční anonce, pozdrav, přání) a příležitostně i vročením do šedesátých let 20. století. Charakteristické je použití zlaté barvy na pásy, zvonky, podkovu. Kresby jsou komponovány do příčného pruhu a do oválu vejce. Tento dekorativní styl byl rozšířen i v dalších obcích, jak to dokládají Dostálovy kresby kraslic z Prušánek, Hrušek, Ladné, Kostic a z Břeclavi z padesátých a šedesátých let 20. století. V kresbách zachytil Dostál kraslice Břeclavanky Ludmily Krásné z roku 1946 s barevnou květinovou a figurální (na husích vejcích), naivně naturalistickou výzdobou, do níž proluly i prvky silně stylizovaného ornamentu. Pracovala na objednávku a podle ústní tradice vystavovala své kraslice o Velikonočích za oknem.⁸

Poslední způsob výzdoby, který se zcela odpoutal od tradičních technik, reprezentují kraslice pozitivně malované lakovými barvami na bílém podkladu. Objevily se kolem poloviny 20. století a inspirací a vzorem se staly malované krojové stuhý. Na Dostálových kresbách jsou zachyceny kraslice z Mutěnic a Starého Poddvorova.

Dostálovo dílo je ojedinělým příkladem soustavného a komplexního zájmu o zachycení jednoho z charakteristických jevů regionální lidové kultury, dokumentem časově a lokálně přesně určeným, pramenem využitelným pro studium lidové kraslicové tradice na Podluží. Zachycuje tvorbu autorů narozených v prvním desetiletí 20. století. V této generaci se jeví příklon k novým trendům ve zdobení kraslic, jak to přijímalo a oceňovalo místní společenství. Sám soubor naznačuje základní obrisy tradice, jako směřování k barevnosti a naivnímu realismu opřenému o projevy soudobé masové kultury a zálibu v lokálním ornamentu. Rozšiřuje počet známých muzejních artefaktů v dokumentárních kresbách o příklady, které nejsou zastoupeny ve veřejných sbírkách.

Příspěvek vznikl na podkladě institucionálního záměru Moravského zemského muzea „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a idea českého národa ve středoevropském kontextu“ č. MK0009486202

Poznámky:

- 1 Jsou to sbírky např. MVDr. Richarda Harnacha, P. L. Horkého (kanovníka brněnské kapituly), Jana Štefana (břeclavského výtvarníka), Ing. Jana Stöhra (člena Slovákckého krúžku v Brně), dále kolekce Dr. Jar. Fialy (Praha), ing. J. Tetery, ing. J. Vokouna, ing. Zd. Kafky (Hodonín), Vl. Hlavičkové (Praha), P.J. Jordána (Tuřany), Jos. Kratochvíla, J. Práška (Brno).
- 2 Břeclav, Hlohovec, Hovorany, Hrušky, Josefov, Kostice, Ladná, Lanžhot, Lužice, Mikulčice, Moravská Nová Ves, Mutěnice, Prušánky, Týnec.
- 3 Moravské ornamenty (Brno 1888); Antonín Václavík, Výroční obyčje a lidové umění (Praha 1959); Zdeněk Wirth, Umění československého lidu (Praha 1928), R. Jeřábek – V. Frolec – D. Holý: *Podluží, kniha o lidovém umění*. Brno 1962.
- 4 Ze soutěže o nejkrásnější kraslici v Praze 1959. – Nejvíce je jich ze sbírky Vl. Hlavičkové (Praha); dalších 16 kraslic od V. H. zachytil v roce 1963 ve fotografiích.
- 5 Ze soutěže o nejkrásnější kraslici v Praze 1959, jejíž výsledky získal EÚMZM
- 6 „Kresleno na všeobecnou, nespécifikovanou objednávku; v Hlohovci už dnes nikdo kraslice nemaluje. Poslední malérka kraslic byla M. Nováková, stařenka; tetička B. Šlichtová kreslila kraslice dle její rady.“ Poznámka na Tab LXXXI.
- 7 Kuriozní originál je ve sbírce EÚ. – V Dostálově dokumentaci je fotografie obou sester Zonygových v krojích z roku 1952.
- 8 Kraslice L. Krásné získal J. Dostál do své sbírky, pak se dostaly v roce 1988 do fondu EÚMZM.

Literatura:

- D o s t á l, F.: *Nad životním dílem dra Joži Dostála (1894-1970)*. Malovaný kraj 1970, č. 4, s. 18–19.
- H e k e l o v á, B.: *Současná lidová dekorativní malba na textilu (na příkladu jihomoravského Podluží)*. Folia ethnographica, 23-24 (1989/1990) 91–111.
- V e č e r k o v á, E.: *Kraslice na Podluží*. Folia ethnographica, 32 (1998) 163–176.
- a k (K a l i n o v á, A.): *Dostál Joža*. In: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. svazek. Edit: Stanislav Brouček a Richard Jeřábek. Biografická část. Praha 2007, s. 45.

PhDr. Eva Večerková, CSc. (n. 1945), vědecká pracovnice Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Ve svém oboru se zaměřuje hlavně na obřadní kulturu.

Joža Dostál's Painting and Photograph Legacy: Painted Easter Eggs in Podluží

Abstract

The contribution relates to the collector's work of Josef Dostál (1894–1970), a veterinary doctor and a popularizer of folk culture in southern Moravia. Utilizing his talent, he systematically documented traditional elements of folk culture in his paintings and photographs in Podluží, his native region. Part of the huge archive deposited in the Ethnographic Institution of Moravian Regional Museum and totalling 54 volumes are two dedicated to the decorating of Easter eggs. The decorations that he himself collected, found in Podluží people's private collections or in museums. In the total of 294 paintings Dostál depicted very accurately and carefully many already forgotten patterns.

The authoress characterizes the sources Dostál came from in his activities (namely his own and private collections) and then she focuses on the documentation value of his paintings. Dostál's paintings illustrate a wide variety of ornaments of that time popular types of decorated Easter eggs. They represent the old tradition of eggs decorated with wax batik in their declining stage, graved eggs and also modern decorative methods when the graved pattern on a dyed egg is finished off with colours or varnish colour patterns are painted directly on eggs. This type of decoration teems with flower patterns and popular motifs are borrowed from viewcards. The value of Dostál's work lies in the number of gathered originals he copied the patterns from and which illustrate in detail the state in which this Easter egg decoration tradition found itself in the 1950s and 1960s. They serve as an important source for further study.

Zeichnerischer und fotografischer Nachlass von Joža Dostál: Bemalte Eier aus der Region Podluží

Zusammenfassung

Der Beitrag bezieht sich auf das Sammlerwerk von Joža Dostál (1894–1970), Tierarzt und Verbreiter der Volkskultur in Südmähren. In seinem Heimatgebiet von Podluží sorgte er für eine systematische Zeichen- und Fotodokumentation von ausgewählten Artefakten der Volkskultur, wobei er sein künstlerisches Talent entfalten konnte. In seiner umfangreichen Dokumentation (insgesamt 54 Bände), die im Ethnographischen Institut des Mährischen Landesmuseums untergebracht ist, gibt es auch zwei Bände, die bemalte Ostereier dokumentarisch darstellen. Dostál hat die Ostereier aus eigener Sammlung, aus Privatsammlungen der in Podluží lebenden Menschen oder auch die in Museen aufbewahrten Ostereier gezeichnet. Der Umfang beträgt 294 Zeichnungen. Dostál ist es gelungen, das erworbene Wissen über die heute nicht mehr existierenden Ostereier sorgfältig und präzise festzuhalten.

Die Verfasserin des vorliegenden Artikels charakterisiert die von Dostál genutzten Quellen (eigene Sammlung, andere Privatsammlungen) und beurteilt den dokumentarischen Wert seiner Zeichnungen. Dostáls Zeichnungen dokumentieren eine breite Palette von den damaligen bunten technisch-ornamentalen Ostereiern: mit Wachsbatik geschmückte Ostereier als Beispiel einer alten nachklingenden Tradition, gravierte Ostereier, aber auch neue Dekorationsarten: Ergänzung des gravierten Dekors auf dem bemalten Ei mit Kolorierung oder Bemalen von Ostereiern mit Lackfarben. Bei diesen Dekortypen überwiegen stilisierte Pflanzenmotive oder Ansichtskartenmotive. Die Bedeutung des Werkes von Josef Dostál besteht in der Vielzahl der von ihm gesammelten Originalstücke, nach denen er seine Zeichnungen machte. Sie gelten als detailliertes Dokument über die Tradition der bemalten Ostereier in den fünfziger und sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts. Somit ist es auch zu einer wichtigen Studienquelle geworden.

SLOVÁCKO OČIMA FRANTIŠKA HORENSKÉHO

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

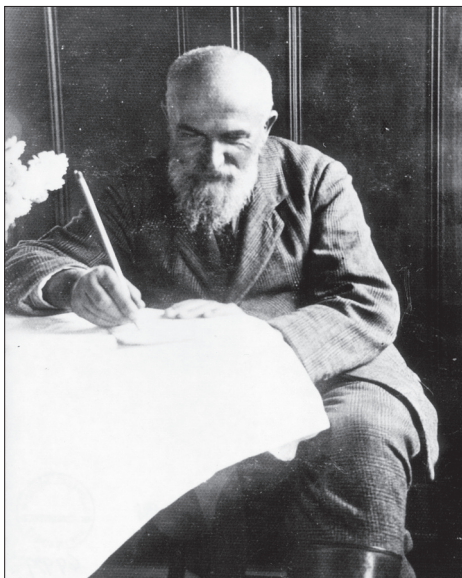
Život na Slovácku, v tomto zpěvumilém kraji, jehož lid si zachoval až donedávna takřka nedotčený kraj i zvyky, kde se lidové umění projevuje stále ještě živoucím ornamentem a smyslem pro barevnost, poskytoval tolik zajímavého a rázovitého, že to stačilo na realistické obkreslování skutečnosti: črty ze Slovácka, obrázky z našich dědin, figurky, lidové dokumenty. Ctižádostí moravských spisovatelů nebylo tvořit, ale pochopit a učit. Bedřich Beneš Buchlovan

František Horenský (20. 2. 1866, Pašovice–25. 8. 1933, Boršice u Buchlovic) patří k méně známým či dokonce k zapomenutým osobnostem našeho regionu. Působil jako pedagog, spisovatel, publicista, a především také jako vášnivý fotograf. Rodiče mu určili kněžskou kariéru. V roce 1884 nastoupil do olomouckého semináře, ale po dvou letech proti vůli rodiny ze semináře odešel. Nastoupil na filozofickou fakultu do Prahy. Z finančních důvodů se vrátil na Slovácko a usadil se v roce 1889 jako učitel v Boršicích u Buchlovic. Udržoval kontakty s řadou regionálních sběratelů a kulturních pracovníků, s Bedřichem Benešem Buchlovanem, Františkem Kretzem, Josefem Klvaňou. Svými články přispíval do časopisů a deníků, do Slováckých novin, Moravské orlice, publikoval dvě sbírky *Slovácké obrázky a Nové slovácké obrázky*.

V majetku obce Boršice, v soukromých sbírkách a rovněž ve fotografickém fondu Slováckého muzea jsou zastoupeny stovky jeho snímků, které jsou výjimečnými svědky minulosti, a to především míst, kde František Horenský působil, kde žil a kudy směřovaly jeho cesty krajem. Ikonograficky hodnotné fotografie pocházejí z Uherskobrodsko a rodných Pašovic, z uherskohradištských Boršic a jejich okolí, kde dokumentoval prostý venkovský život. Ojedinelou kolekci s téměř třemi stovkami skleněných negativů získalo muzeum v letech 1994–1997 díky Ludmile Barčákové z Boršic. Záběry napovídají, jak hluboce F. Horenský miloval potulky do alejí nad Medlovicemi, přes Polešovice do lesů Divoka a Kladichova.

František Horenský při fotografování. Kolem roku 1925.

Učitel František Horenský při své obvyklé práci. Kolem roku 1920.

Jeho kroky vedly přes Smradavku k Pile, kolem bludných kamenů Kozla a Kazatelny přes Hroby až na Cimburk, na Buchlov, na pravěké Hradisko na Holém kopci, kudy se toulával sám, ale – jak fotografie i autorem poznamenané popisky prozrazují – o prožitky z malebné krajiny se dělil i s manželkou, svými žáky a přáteli.

Cenné a nenahraditelné záběry dokumentují sídla a krajinu, tradiční oděv pro všední, sváteční i obřadní, příležitosti výročního i rodinného cyklu a jejich přelomové okamžiky. Středem jeho zájmu se stala rodina a děti, svatby, odvedenci, školní mládež, ale i staří. Jim se věnuje nejen při těchto slavnostních chvílích, ale obdivuhodně postihuje každodenní všední a pracovní povinnosti, hry dětí na pastvě i zábavy dětí a mládeže. Práce na pastvě,

Manželé František a Viktorie Horenských na louce před Petrůvkou. 24. 5. 1925.

Učitel Horenský s mládenci na cestě na Vlčák, za Hutěmi, před Širokým Dubem. Srpen 1924.

v humnech, na poli a v zahradách, koloběh života selské rodiny provázený obřady a obyčejí a celý kolorit ročního zvykosloví, to vše důvěrně znal a zanechal dalším generacím ve svých obrázcích ze Slovácka, jak v písemných, tak vizuálních.

Slovácký párek

*Viděl jsem šohaje od Stříbrnic,
vedl se s družičkou od Buchlovic.*

*Černé nohavice, vesta, klobouk,
košile z pergálu, kytku v oblouk.*

*Vedle šla družička, krok jako laň,
hebounké lokýtky, hebounká dlaň;
bělostné rukávce, okraj tkaný,
vzadu vzácný fěrtoch vrapovaný.*

*Vrzgavé střevíčky, kolem pásu
pentli fialovou plnou jasu.*

*Fěrtůšek z atlasu do růžova,
kordulka květovaná atlasová.*

*Na hlavě věneček, na tváři smích,
bělounké rukávky jak padlý sníh.*

*Smáli se vesele, jdouce zpátky
bylo to nedávno u Smradátky.*

*Slunce je vidělo, smála se zem,
smála se Smradátka, zaplesal jsem.*

*Když jsem je viděl vykračovat,
potěšen musil jsem tak zavolat:*

*Ať si jak chce haní kdo kosárek
není a nebude nad ten párek!*

Novomanželé Josef a Marie Gajdůškoví po obřadu. Pašovice. 27. 7. 1909.

Svatební koláč. Uherskohradištsko. Kolem roku 1925.

František Horenský se narodil 20. února 1866 v Pašovicích, v domě čp. 6, v početné rodině čtvrtlánika Josefa Horenského (7. 3. 1832–?) a Anny Horenské, rozené Jahodové (1833–?). Otec Františka byl synem Tomáše Horenského, čtvrtlánika z Maršova čp. 1 a Marianny Georga Němečkové, dcery čtvrtlánika Martina Jahody a jeho ženy Anny, rozené Jurákové, z Pašovic čp. 32. Do rodiny přišel jako sedmé dítě z osmi sourozenců. Nejstarším z nich byl Jan (20. 6. 1855–29. 6. 1926), druhý Josef (2. 3. 1857), třetí Františka (18. 1. 1859–28. 1. 1859), která záhy umřela pro tělesnou slabost. V roce 1860 se narodil František (17. 3. 1860–21. 4. 1864), po něm Tomáš (3. 1. 1862–10. 12. 1864) a Anna (11. 3. 1864–?). Oba chlapci však v roce 1864 umírají, František na *žaludeční nemoc*, Tomáš na *úbytí a chřadnutí*. Během šesti let ztratila rodina Horenských tři děti. V roce 1866 se narodil František (20. 2. 1866–25. 8. 1933) a posledním sourozencem byl Jakub (24. 4. 1868–15. 4. 1869), který záhy podlehl *záškrtu*. Manželé Horenských tak vychovávali čtyři děti. Jan jako nejstarší syn převzal usedlost po otci, neboť se v té době grunty ještě nedělily. Hospodařil zde do dvacátých let 20. století. Byl vyhlášeným znalcem koní, včelařil, byl znám rovněž jako výborný zpěvák a tanečník. Mladší chlapci, kteří grunt nedělili, zůstávali na rodném gruntě jako hořeři, kde pracovali za stravu a ošacení. Často opouštěli rodný dům a stávali se z nich nádeníci a pacholci v *cizích službách*. Druhý bratr Josef hospodařil na podsedku v Pašovicích čp. 31, později si pronajal obecní hospodu čp. 24. Josef však majetek v Pašovicích prodal a s rodinou se odstěhoval do Napajedel. Sestra Anna se po rodinných útrapách rozhodla vstoupit do kláštera, ale i ona umřela mladá.

Chlapcům ze slováckých rodin se v minulosti rodiče snažili zabezpečit budoucnost se slušným hmotným zajištěním. Pokud to sociální poměry rodiny dovolovaly, byli mladí muži oproti dívkám v mnohem výhodnějším postavení. Jejich inteligence a nadání nabízely možnosti studií, mezi nimiž k vyhledávaným pro talentované mladíky patřilo např. studium bohosloví. Rodina Horenských nebyla příliš nábožensky založena, ale možnost sociální jistoty rozhodla, že se chopili právě této příležitosti. Po ukončení obecné školy v Pašovicích nastoupil nadaný devítiletý František na gymnázium do Kroměříže a odtud v roce 1884 do semináře olomoucké teologické fakulty, kam jako osmnáctiletý vstoupil na přání rodičů a zařadil se mezi čekatele kněžství.

František Horenský tuto „milost“ nevnímal příliš vážně a necenil si pobytu v semináři, jak by to rádi viděli jeho rodiče. Jeho vize o studiu bohoslovecké fakulty nebyla naplněna. Po dvou letech studia v roce 1866 odešel do Prahy, kde se nechal zapsat ke studiu na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jeho rodina se s odchodem z teologie neztotožnila a syna odmítla na studiích *pro neposlušnost* dále podporovat. František žil v nouzi, přivydělával si kondicemi, soukromými večerními hodinami pro žáky za úplatu. Ani tento přivýdělek mu však nestačil. Mezi rodinnými příslušníky se traduje, že František často hladověl. *Šetřil si na tvrdou kůrku chleba, kterou si nemohl dovolit ani celou sníst, jen ji pocumlal a schoval do kapsy, aby mu co nejdéle vydržela*. Chudoba byla pravděpodobně důvodem, kvůli kterému musel F. Horenský v roce 1889 studia z nedostatku finančních prostředků přerušit. Vrátil se domů na Slovácko, ne však do rodných Pašovic, ale do Boršic u Buchlovic, kde nastoupil 15. září 1890 jako učitel na tamní obecné škole. Pedagogické vzdělání dokončil zkouškami učitelské dospělosti v Příboře v letech 1892 a 1894. V těchto letech byl už literárně činný. V roce 1893 mu vyšla v Telči nákladem knihkupce Emila Šolce knížka *Slovácké obrázky*.¹

Ve Slováckých novinách, které redigoval Horenského přítel, bývalý učitel, hudebník, známý sběratel lidového umění, organizátor a propagátor Slovácka František Kretz,² poskytoval mladý redaktor mj. také Františku Horeenskému a jeho literárním vyjádřením prostor pod čarou nebo sloupky v rubrice Besídka fejetonům, obrázkům a črtám. Dne 7. března 1894 vyšla v novinách upoutávka o vydání Horenského knížky *Slovácké obrázky* opatřená Kretzovým komentářem: *Spisovatel jest plnokrevný Slovák, jenž prožil několik let v Praze, vrátil se zase mezi své. Jeho Slovácké obrázky zajímavě nám předvádějí bujarý život svérázného kraje. Spisovatel nechá nás naslouchati hovorům pasáků koní v noci, provází junáka při záletech o muzikách, seznamuje nás s životem mladých slováckých žen. Věrně zachyceno jest*

Chlapci při pasení krav v části obce, nazvané *Svobody*. Boršice u Buchlovic. Kolem roku 1925.

Chlapci – školáci při *tragačových závodech*. Mařatice. Kolem roku 1910.

Děti a pasáček mezi stádem ovcí. Strání. Kolem roku 1915.

Pohled na zmlou před Občanskou záložnou na Městečku. Polešovice. 1922.

nářečí a výrazná mluva Slovákova. Horenského obrázky značnou podobu jeví se s malbami Úprkovými: jsou věrně dle přírody svérázné a mluví k srdci, třebaš některý na první pohled zdál se drsný...³

Slovácká dívka

Vídáváte ji teď už častěji na Úprkových obrazech, národopisných výstavách, o poutích a jiných příležitostech. Dívka slovácká jest tělesně zdatná, úplně vyvinutá a pracovitá co nejvíc, po stránce duševní nadaná a velmi pilná, ale po stránce osvětové zůstává ještě po zadu za dívkami a vůbec jinými kmeny moravskými. Proti nim jest též tělesně méně ladná, hrubší a tvrdší, ale na druhé straně hrdější a mnohem pyšnější, pozorujeme-li ji ze stanoviska domácího a doma. Krojově patří mezi největší parádnice celé Moravy, byť se i neuměla jak se patří vyparáditi, protože nemá třebaš do čeho. Po řeči jest jadrná a bystrá, má jadrnou a bystrou výřečnost, ohebný a mrštný jazyk, a jest veliká řečnice. Slychávati ji často na svatbách, když zve na svatbu „hostě“ a když přijíjí družbovi, a také jindy doma neb ve společnosti jiných kamarádek na ulici neb na besedě. Po stránce náboženské jest ducha veselého. Jen tu a tam, nemůže-li se vdáti, vstupuje do řádů. Ráda chodívá do kostela, na procesí a na pouti, ačkoliv nečiní tak z veliké nábožnosti.

Matka co chvíle musí jí napomínati, když stojí u zrcadla a chystává se na nějakou pobožnost: „Pořád nestoj u toho zrcadla a běž už. Dyť snáď nejdeš k muzice, ale do kostela. A neohlédaj sa pořád na sebe!“

Zejména o Božím těle, o Velikonocích a o poutích bývá jí viděti vystrojenou jako světici. Na pouti nechodí také ze zbožnosti, jako spíš proto, aby se udělala nápadnou, aby ji všici viděli, a zvláště její galán. Chodí s processím, avšak i sama, není-li poutnické místo daleko. Tu obyčejně za dědinou dohoní ji už někde galán a jdou na pouť spolu, tam i sem. Jen u dědiny na cestě zpáteční, nejdou-li nazpět s processím, rozejdou se od sebe, aby je všichni neviděli. Ale ostatní pouť vykonali už pospolu.

V kostele, aby jí bylo dobře viděti, tlačí se „ke stolicám“, anebo na okraj do předu, také tam, kde je viděti na chlapce a kudy by ji chlapci viděli. Pořád se opravuje a popravuje, místo knížek hledí často po očku jinam na druhé, aby viděla jak jsou nastrojené, a aby sama se mohla doma pochváliti, jak ona byla nastrojena.

Pletek velice nemiluje, ale až se vdá, bývá první klevetnice.

Za muzikou a za tancem je celý blázen, „celá zblázněná“. Jen se ozvou první zvuky před hospodou na dědině, kde obyčejně muzikanti první dva kousky zahrají, už neví věru kudy kam, ze které nohy na kterou. Popráskala by se vším v kuchyni, nebo co drží v ruce, i s motli-tebními knížkami – když je to v neděli odpoledne a náhodou z nich právě zpívala – a utekla by k muzice. Maměnka má co dělati, aby jí doma ještě zdržela a jde-li, odejde-li už z domu, má co dělati, aby se zase vrátila: „Ať tam netrčíš do půlnoci! Vydržela bys velice, kdybych mosela pro ta chodit! Pamatuji si to!“ volává na ni ještě do dveří. „A k pokludu sa vrať. Potem možeš zas odejít.“

„Děvčica jako blázen“ už je pryč, už ani nečuje. Vrací se zase k poklidu večer okolo klekání, ale jakmile podojí a popraví si co je potřeba, tam ta zas – neřekne ani s Pánem Bohem a už jí celý večer doma neviděti. Odběhne znova k muzice. Vrací se zase k desáté, ale kdyby se nebála maměnky, anebo kdyby pro ni matka skutečně někdy nedošla, vydržela by tam až do rána.

Obyčejně bývá to zvykem že děvčata jsou dotud u muziky, dokud neodejde první některá z kola, ve kterém stojí všechny, anebo z hromady v některém koutě, kde jsou postaveny. Jakmile však odejde jedna, odejde za ní druhá, třetí, a pak už jistě všechny ostatní rázem a jako na povel opustí najednou hospodu. Zůstanou jen chlapci a pak několik starších děvčat nebo tetiček, které se na muziku přišly podívat.⁴

K vnímavým žákům a obdivovatelům učitele Františka Horenského patřil např. František Martán (5. 12. 1910–27. 2. 1984), který se stal následovníkem svého kantora v učitelském povolání na boršické škole, kde sám v letech 1939 až 1959 učil, poté působil na střední

Hroby až na Cimburk. Jindy zase na Buchlov a na pravěké hradisko na Holém kopci s mohutným valem. To posvátné ticho lesů, bez chat a křiku rekreantů s tranzistory, poskytovalo mé duši tolik dojmů, že dodnes na ně vzpomínám s touhou, aby se vrátily. Prchly však do nenávratna. Nezapomenutelné byly jeho vlastivědné hodiny, ve kterých nám líčil dějiny a krásy našeho kraje plného slunné pohody... Jeho prvním a posledním působiš-
tém se stala obecná škola v Boršicích, kde v roce 1933 zemřel. Látku ke svým knížkám čerpal z rodných Pašovic a okolí. V obou knihách najdeme prostou vyjadřovací formu, upřímnou řeč. To je hlavní podmanivé kouzlo obou knih. Není tu rafinovanosti ani idealisování a příkrášlování. Realisticky líčí děj podle skutečnosti, věrně. Zdá se jako by spisovatel svého kraje vdechl větrům své škol-
ské a literární vzdělání a stal se tak jedním z těch svých lidských postav, od kterých se liší jen mistrnou obratností v písemné stylizaci.

Chlapci – malí školáci při hře. Boršice u Buchlovic. Kolem roku 1916.

Cítí jako oni, smýšlí jako oni a mluví jako oni sytou zvučnou a krásnou mluvou slováckou. ...Z Boršic a okolí napsal několik fejetonů pod čarou jako dopisovatel „Slováckých novin“. Z nich se dochovaly např. „Návštěva u Jože Úprky“, „Náboženská a mravní stránka Slovákova“, „Slovácké ukolébavky“, „Sušírny“, „Rauštítk“. V rukopise se zachovaly: „Ze života boršických hotařů“, „28. říjen 1918 na boršické škole“, „P. Jan Boršický“, „Johánek z Pomuku“, „Lunz am See“ (spisovatelovy zážitky z 1. světové války).

Pozoruhodné jsou i záznamy o životě v Boršicích na přelomu století. Klerikální a zpáteč-

Řezání dříví k otopu. Boršice u Buchlovic. Kolem roku 1930.

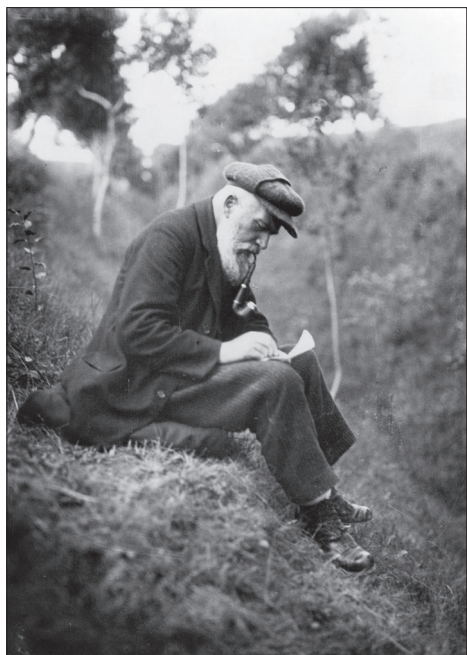
Ottův mlýn. Kunovice. Kolem roku 1910.

Manželé František a Viktorie Horenských před svým domem v Boršicích. 1915.

nické hospodaření a úřadování se tehdejšími pokrokovými občanům, mezi něž patřil i učitel Horenský, nelíbilo. Boj se přenášel i do novin. Obšrně o tom píše spisovatel Oldřich Zemek v knize „Světovým požárem“ v článku Denunciace (diskriminace). Učitelé v Boršicích neměli na růžích nikdy ustláno. Neměl ani učitel František Horenský. Když bylo vypsáno místo řídícího učitele konkursem, byl zařazen až na třetí místo. Dnes dřímá na boršickém hřbitově tichý sen

František Horenský při práci v přírodě. Kolem roku 1930.

Alej nad Medlovicemi. Medlovice. 1915.

Pohled na lázeňskou budovu Leopoldov. Buchlovice. 1912.

mezi svými žáky a spolupracovníky. Jen travou zarostlý hrob označený prostinkým pomníkem označuje místo odpočinku našeho milého prostého venkovského učitele.⁵

František Horenský se 25. listopadu 1896 oženil s Viktorií Hanákovou (3. 3. 1875, Boršice–21. 11. 1963, Boršice). Jejich manželství zůstalo bezdětné, a protože jejich vztah k dětem byl hluboký, rozhodli se dětem pomáhat. Z přízně Viktorie přijali v roce 1914 do opatrování dvě děti, čtyřletého synovce Františka Hanáka a desetiletou neteř Vlastu Jatzkovou, které

Buchlov a Barborka od Nového Dvora nad Starými Hutěmi. 1915.

pocházely z početných rodin, jejichž otcové narukovali do války a vrátili se jako váleční invalidé. Práce neschopný otec synovce vychovával se ženou další čtyři nezaopatřené děti, otec Vlasty patřil k nemajetným dělníkům, dojížděl za prací do světa a živil ještě jednu školou povinnou dceru. Opatrovnictví a přijetí dětí do vlastní péče bylo v té době pokládáno za projev hlubokého lidského soucitu a humanity.

Za slováckým stolem

Kdyby nebylo ve slováckých domech vždy více lidí pospolu, Slovák jedinák by stolu pro jídlo ani nepotřeboval. Polévku „vystřebál“ by na lávce u kamen, pery, škubance, kule, báleše a všecko ostatní odbyl by třeba ještě v kuchyni a fajku tabáku – tu beztak vykouří vždy na dvoře nebo v poli. Víc nepotřebuje. Ó jej, a jak by si ještě pochvaloval! „Lepší, než ledajací páni za stolama.“

Ale život rodinný a družný nutí i Slováka zjednati si nějaký stůl pro blahobyť. Jaký, na tom nesejde. „Enom dyž udrží hodnú misu pěr a pevně stójí!“ No nemyslete si proto už, že by slovácké stoly byly načisto zlé. To ne. Pravda, nejsou tak hladké a úhledné stoly ty, jako u jiných, a mají dosti chyb na sobě, zvláště ty staré dubové, ale zato vždy jsou pevné a dají se pěkně použít. Pecen chleba jako hora a rád bych to viděl, aby nevešel do něho ještě vrchovatý „cezák“ šišek, hromada lžiček a několik nožův. A pořád zbývá na zadku přihrádka pro niti, jehly, kleště, hřebíky, „trésky“ nožice, šídlo – bůhví co dále. Kromě toho má na sobě stůl „trnoží“, na kterém vyzouvá Slovák pohodlně boty, nepotřebuje pacholete. A kdyby už nic víc, mohou se přeseň přetahovat chlapi třeba půl dne, který je silnější – stůl je těžký a nepovolí.

Nyní myslíte si, že se za takový stůl sejde k jídlu celá slovácká rodina – hospodář, hospodyň, jejich děti, pacholek a dívka. Stůl je čtyřhranatý a stává zpravidla v koutě u stěny, co nejdál ode dveří. Obvyčně mívá tu každý svoje místo. Hospodyň, aby mohla volně obsluhovati, sedne si na kraj, podle ní hospodář, dále do kouta některý jiný člen rodiny a z druhé strany ostatní. Dívka nejčastěji stává anebo sedí na „legátce“, ale vždycky zvlášť, aby mohla zastávati hospodyni. Nastane bojování. Tři až deset i více širokých lžiček vpadne naráz do veliké mísy, v níž přichystána je na stole vřelá polévka.

„M-m-m, stakra! Tá ňa upálila!“ zahřeší znenadání někdo, maje dosud hlavu vzhůru a hubu otevřenu, aby mu vyšla horkost polévky.

„Ná co tak hřešíš, ty sloto jedna?!“ okřikne ho káravě hospodyň, „neumíš ešče fúkat? Tyyy! – Podívejme sa, jak nejaký starý furiján!“ Ale to se upáleného velice netklo. Zakaboní se trochu, že nemá býti polévka tak horká, a jí spokojeně dál.

Polévky bývají různého druhu. Bývá masová, zasmažená, kelová, rýžová, lokšová, drobková, erteplová, hříbová, po kyselu, mléková – polévek „do pánaboha“, jenomže málokterá zač. Nemají Slováci z čeho uchystati, jsou v chudém kraji. Naštěstí mají dobrou chuť a nehledí tak na jakost jako na obsah jídla. Proto nedivu, že nemají žádného příboru zvláštního. „Dyť nejsme páni, abychom si vykládali na stůl vidličky a talíře“, řekne obyčejně každý a jste odbytí. Co má každý svého, jest jen křivák a místo, na kterém sedí.

Zatím se v jídlu polévky pokračuje, a jak jsem povídal: servitů není, šátků není, vidliček není – no moresy jsou. Všem moresy slovácké, ale přece moresy. Podle nich nesmí kapati polévka po stole, když ji nese k hubě. „Jak to iš, ty nešiko jeden?“, okřikne takového hned někdo, „podívej sa, už máš bařinu před sebou! Nemožeš brat meňej na užicu?!“ Alebo řekněme s odpuštěním, že teče chlapcovi sopol. „Och ty prasacko jedno, ideš sa honem vysmrkat!“, žene ho hospodyň ze zástolí, „ven! ven! až ke dveřám di!“ a chlapec utíká okamžitě, nebo by dostal dozajista několik pohlavků od svého souseda, kdyby neposlechl.

Ústa si otírá každý dlani nebo rukávem od košile; vodu pije ze společného džbánu. Spadne-li náhodou do polévky mucha, vyhodí se jednoduše a je. Chyba však, najde-li se něco takového, když už to bylo dávno v polévce. Slováci mají silnou náturu, ale co je moc, to je moc a byl jsem svědkem, jak se pustil jedenkrát hospodář do hospodyně při podobné nahodilosti. „Si ty švarná hospodyň, si! Vařit nám muchy v polévce! – Lesti toto není k zlosti!“

Hospodyň – mladá, hezká hospodyň – začala se brániti, že to není její vinou, že přikryla hrnce dobře „skřídélkou“ a že se to muselo stát při nalévání polévky na mísu. Ale nepomohlo nic. „Ja di, ty ostudo jedna, zvracat sa ně chce!“ odsekl nahněvaný muž a zahodiv lžici odešel. Proto dávají si švarné hospodyně dobrý pozor hned jak jdou vařit, aby byly hrnce čisté, vymyté a nepostaví jich k ohni, dokud se úplně nepřesvědčí o jejich bezvadnosti a nepřiloží křídélkou. I dívky, které jim v tom pomáhají, hledí, aby zachovaly si chvalnou pověst, nejen o své čistotě vůbec, ale i o kuchyňské zvláště. Vědí dobře, kdyby nedbaly o ni, že by je pomlouvala celá dědina, jak i naše píseň svědčí:

Nezáleží na panence, která pěkně tancuje,
podívaj sa do kuchyně, jak tam hrnce pucuje.

Hrnce staré, roztřepané, smrdíja kyselinů,
staré baby klebetujů, choda hore dědinů.

Z této příčiny také, jsou-li v domě načisto malé děti, oddělí se jim oběd zvlášť, aby nekazily druhým chuti svojí nešikovností. Dá se jim miska a postaví se na zem nebo na lavku u kamen, aby jedly. Zde ovšem vypadá to po cikánsku. Děcka hašteří se vespolek, odhání se navzájem od mísy, až konečně některé shodí misku, miska udělá třesk a celý osah její válí se po zemi mezi střepy. Nastane liskání a lágání. „Já vám dám, vy sloto jedna“, přiskočí hospodyň a začne je drat, „tak sa to má jest?! Včil si to pozbírajte a jezte!“ Děcka se dají „do beču“, a nechtějí-li dostati ještě více, posbírají boží dar a jedí dále.

Ostatní, kteří sedí za stolem, si toho hrubě nevšímají setrvávajíc nerušeně u mísy svojí. Doneslo se jim už také druhé jídlo a trochu polévky zbylé na dně mísy dalo se kočce pod stůl. Místo plechových lžiček pracují tady už křiváky, nebo prsty, anebo zase lžičky, podle toho, jaký je oběd. Myslím, že velice nechybím, řeknu-li, že bývá tento obyčejně v létě makem nebo sýrem posypané „pěry, kule, škubance, báleše a šlízky“ (jídla to vesměs moučná, uvnitř buď bez anebo s povidly a tvarohem), v zimě zelí nebo omáčka s knedlíky. Bývají-li vdolky, skládanky, buchty, koláčky, koblihy, makovníky, nadívanina a podobné, svědčí to již o rodinných událostech a povšíceních – hostinách při křtu, svatbách, hodech. Ale o těchto zde nemíním psáti.

Jsou-li tedy pěry, kule, škubance, nabírají se lžičkou nebo křivákem, poněvadž jsou vařené, jsou-li báleše, šlízky, berou se do prstů jakožto pečené. O to, že se prsty přitom zamastí a pomakují, není. „To sa pěkně olízne. Šak sú to prsty toho, kdo jí, a svých prstů sa nemosí žádný bát.“ A Slováci si ještě pochvaluje. „Sú dobré ty báleše, sú!“

„No šak sem dala na ně půl štvrtky másla a za tři grejcary cukru do maku,“ připomíná

hospodyň, aby se nezdála chvála daremná. Ale nepřipomene toho, byla-li pochvala vyslovena od cizího, od najatého nádeníka nebo nádenice. Tu zase odmítá od sebe všechno lichotivé, a třebaš jí viděti na očích, že má z uznání takového radost, řekne přece, že „druzí mají lepší“. „Ja nemajú, tetko, nevěřte tomu,“ upírá dělník a začne povídati, jak obědval jinde: „Byl sem já už ledasgde, aj u pudmistra sem byl, ale s takovou chutí sem si přeca málogde tak pojedl, jak u vás. Věřte ně, lebo ne.“ A dělník dal by se do probírání některého oběda, kdyby ho hospodyň – bojíc se, že pro řeč se nenají, nepobízela k jídlu: „No jezte už enom radši, dyť vám to druzí zija.“ Nepochybným znamením, že se již oběd ukončil, jest, když dá hospodyň zavolati psa. Tu se již všichni domodlívají za oběd. Pacholek udělá kříž, poděkuje a jde přiložit koňům, dívka utírá věchtem lžičky a nože a hospodář už také řekl „Pámbu zaplat' za oběd“ a jde si hledat klobouk a fajku, aby si na dvoře pokouřil. Každý jde po svých.⁶

V roce 1916 František Horenský narukoval na vojnu „za císaře pána“. Své pocity sepsal v příspěvku „Lunz am See. Vzpomínka z vojny 1916“ a příspěvku „Válka“ ...Když 21. ledna 1916 sedal jsem na vůz s několika boršickými občany, vesměs rekruty 3. výzvy od 47 do 50 let starými, abychom také narukovali do války a pomáhali porazit tu nenáviděnou štyřdohodu, nenapadlo mě tenkrát, že budu někdy i se sympatiemi vzpomínati na jedno místo v rozpadajícím se starém Rakousku, kam mě válečný víchr zanesl.

Bylo to místo v jihozápadních Rakousích na hranicích Štýrska, Dolních a Horních Rakous, ukryté mezi horami, kde byly první výběžky vápencovitých Alp a jmenovalo se Lunz am See, česky Lunz na jezeře. Že tu bylo pěkně, to připomínám předem, poněvadž jinak bych nepsal tuto vzpomínku. Opustiv všechny boršické kamarády již v Brně, kde jsme byli u presentace, a jednoho v Hyppolitě, kde jsem byl u lékařské prohlídky, narukoval jsem 24. ledna do Herzogenburgu a byl přidělen k strážnímu oddílu.

Zde prodělávali jsme po celých šest neděl vojenský výcvik padesátníků a cvičili se ve strážní službě na malém travnatém cvičišti vedle zahradní zdi herzogenburgského kláštera, chodili se dávat očkovat, koupávali se ve škole v tamnější koupelně apod. Bylo nás s počátků 170, později 107 a já byl jediný v tomto oddělení starých učitel.

Cvičivali jsme ráno od 7 do 11, odpoledne od ½ 2 do 5. V neděli ráno, nebo ve všední den, když pršivalo, mívali jsme „školu“, přičemž já musil dělati někdy tlumočnicka a překládati předpisy o válečné službě v poli... Když jsem mohl, odcházival jsem raději ven na procházku; obyčejně to bylo v neděli. Okolí bylo dosti pěkné a připomínalo mi na jedné straně buchlovské Chříby, na druhé bylo rovnější, otevřeně.

V Lunzu byli jsme rozdělení na 6 menších oddílů a rozesláni na 6 míst v délce 3 až ½ 4. hodiny směrem od Lunzu k štýrským hranicím, vzdálených od sebe vždy na půl hodiny cesty. Úkolem naším bylo hlídati vídeňský vodovod, který se táhl někde od štýrských hranic ke Kienbergu, většinou po svazích hor uvnitř horami a měl ve březích vchody jako do jeskyně. Já sám i s naším oddílem byl jsem ubytován ve škole a hlídku u Lunzu konal jsem jenom dvakrát, byv brzy po svém příchodu přidělen jako písař do kanceláře.

Sedíme jednoho dne odpoledne v kanceláři, já, šikovatel učitel jménem Oclinger a hejtman Urban. Bylo to brzy po oné generalmajorově inspekci. Desátník John, který zde také psával, měl právě týden dovolenou. Tu pojednou hejtman, který si četl došlé úřední dopisy, pozdvihne hlavu a prohodí: „Co je to s vámi, Horenský? Jste vyreklamován od zemské školní rady na neurčitou dobu pro školu.“ I můžete si pomyslit, jaké pocity zpráva ta ve mně vyvolala. Na jedné straně radost to úplnou, že budu vysvobozen z vojny – neboť i když tu bylo krásněji nežli jsme se mohli nadáti, válka ta netěšila nikoho – myšlénka, že i vy můžete se ocitnouti někde na frontě, visela stále jak Damoklův meč nad vámi.

...V obchodech nakoupil jsem různých drobností, mezi jinými tři šátečky, z nichž jeden červeno-bíle strakatý dal jsem kreslit později boršickým žačkám ve škole, krabici sestavovacích přírodopisných obrázků pro chlapce, několik drobností a celou řadu pohledů na Lunz a zdejší okolí. A co hlavného, začal jsem sbírat znovu květiny, abych je mohl za čerstva a v přirozených barvách na ukázkou domů dovézt....Dne 16. dubna ubíral jsem se již i se svou manželkou,

kteřá mně přišla naproti, z nádraží uh. hradištského k Boršicím. Za několik dní, když jsem si odpočinul, běhal jsem zase již po horách buchlovských a začal vyučovat ve škole. Jak nízký a jak daleký zdál se mně Buchlov, když po 6 týdenním pobytu v Alpách přijížděl jsem zas vlakem okolo Polešovic a díval se naň! A jak jsem byl rád, když jsem ho zase uviděl.⁷

V Herzogenburgu sešel jsem se několikrát s Boršičany, kteří zde nebo v okolí také sloužili. Tak s Bartošikem mlynářem, Jiřím Kučikem, Janem Gabrielem, synem Pavla Gabriela, s učitelem Frant. Janáčkem, který sem někdy docházel z Hyppolitu, s učitelem Fr. Obdržálkem, Ignácem Hromadou, naposled s Tomášem Gabrielem, který byl umístěn v blízké obci Walpersdorfu. Podobně scházival jsem se někdy i v Hyppolitě, když jsem tam býval poslán, s Jaroslavem Gabrielem, jindy s Jakubem Dvořanem a hned z počátku, když jsem rukoval a dojel do Hyppolitu ku lékařské prohlídce, s Frant. Hromadou, na něhož nejčastěji vzpomínám. Když jsme dojeli poprvé do Hyppolitu „my staří válečníci“ a slézali z vlaku, přišla nám naproti vojenská hudba a několik dobrovolníků a kaprálů, kteří nás ihned seřadili a vedli městem, a mezi nimi byl i Fr. Hromada. Přivítal mne hned, byl veselý, a když zazněla hudba a dali jsme se na pochod, kráčel vedle mne a byl samý šprým a veselost a seznamoval mne hned s vojenským živobytím a tím, co nás teď bude čekat. Mně však bylo smutno a úzko z věcí, které měly přijíti.⁸

Jak F. Horenský sám píše, v armádě příliš dlouho nepobyl. Po čtyřech měsících byl na základě žádosti Zemské školní rady pro školství demobilizován na dobu neurčitou a z rakouského Lunzu, kde sloužil jako písař u jednotky střežící vídeňský vodovod, se 16. dubna 1916 vrátil zpět do Boršic. Horenský byl uvědomělým vlastencem a hluboce národně cítící občan. Ve svých vzpomínkách otevřeně a kriticky vyjádřil odpor proti boji s rakouskou monarchií, o ruských zajatcích, s nimiž se ve válce setkal, hovoří jako o bratrech, zajatcích. 28. říjen uvítal jako den naplnění tužeb českého národa. Vzpomínky na události kolem vzniku Československé republiky zaznamenal v rukopise „28. říjen 1918 na boršické škole“.

František Horenský podporoval děti i po návratu z vojny a byl jim oporou po celý život. František Hanák, v úředních dokumentech uváděný jako schovanec, nalezl u Horenských trvalý domov, Vlasta Jatzková v roce 1921 od rodiny Horenských odešla, nastoupila do učení na náklady strýce Horenského. Na obě děti pobíral F. Horenský jako státní zaměstnanec už

Žáci a učitelé z Obecné školy v Boršicích. Boršice u Buchlovic. 1918.

Stařenka Kutálková a dcera Františka se svými dětmi. Boršice u Buchlovic. 1915–1920.

Filoména, Marie a Anna Taťákovy. Boršice u Buchlovic. 1925.

Děvčátka v obřadním kroji. Boršice u Buchlovic. Kolem roku 1925.

za války drahotní příspěvky. V roce 1922 mu byl příspěvek výnosem Zemské školní rady odepřen na základě zákona, podle něhož mohly být za schovance považováni pouze sirotci nebo osamělé děti, které neměl kdo živit. František Horenský se dostal do dalších problémů, neboť bylo rozhodnuto, že sociální dávky, které na děti pobíral, musí státu vrátit. Františkovi nepomohlo ani odvolání k ministerstvu školství a osvěty. Jeho odvolání nebylo projednáno, protože přišlo několik dní po odvolací lhůtě. Marňě podával svědectví správce školy František Obdržálek, že *učitel Horenský přijal ve válku k sobě dvě děti, kdy jejich otcové byli na vojně*. Úřady první republiky měly své vlastní metody i kritéria k rozhodnutí o tom, zda někdo je či není schopen vyživovat děti. O prošetření bylo požádáno Okresní hejtmanství v Uherském Hradišti, které tím pověřilo četnickou stanicí v Buchlovicích. V důvěrném dopisu okresnímu hejtmanství četnická stanice sdělila: *Vzdor tomu, že jest Čeněk Hanák invalidou, přistihnul ho níže podepsaný několikrát při práci, a jest zřejmo, že tento pro svého syna Františka dostatečné výživy též má*. František Horenský svůj spor prohrál. Zbaven iluzí o spravedlnosti v nové republice se postupně uzavřel a více zůstal v kruhu své rodiny. Jeho zpovědníci a potěšením mu zůstaly cesty do přírody. S koncem roku 1926 odešel František Horenský do penze. Zemřel 25. srpna 1933.

Doposud objevené prameny a získané informace nám umožnily nahlédnout do životních osudů Františka Horenského. Tvorba Františka Horenského byla motivována atmosférou doby, v níž žil. Podstatu jeho literární tvorby shrnul Jiří Jilík, který společně s Bořkem Žižlavským věnovali v posledních letech velké úsilí získání dalších údajů o Františku Horenském.⁹ Jak J. Jilík píše, podstatu literární tvorby tohoto období vystihl Bedřich Beneš Buchlovan konstatováním, že slovácké písemnictví má většinou realistický základ a výchovné poslání. Horenský ve svých obrázcích s úsměvem a porozuměním pro své hrdiny vykresluje příběhy vesnických kluků (*Ze života slováckých chlapců*, Slovácké noviny č. 66, 1892), starost matky o ztraceného syna (*Chlapeček*, SN, 71, 1893), smutnou cestu za nemilovanou nevěstou do Místřic (*Cesta k nevěstě*, SN, 92, 1896), spor rozváděných manželů při senoseči (*Na zdúry*, SN, 64, 1898), pověřivost vesnických žen (*Duha*, SN, 58, 1899). Horenský je dobrým vypravěčem i tragických příběhů sedláků, které zničil alkohol (*Nešťasný osud*, SN, 100, 1899), nebo těch, které soudní výlohy a necitelnost vlastních dětí vyhnaly po žebrotě (*Na prahu vánočních svátků*, SN, 100, 1898). Typy lidových postav zachytil např. v obrázku *V bobkovém* (SN, 12, 1892) a *Anča Skovajsova* (SN, 3, 1898).

U křížku na návsi v Pašovicích. Kolem roku 1930.

U zповědi na pouti. Kolem roku 1915.

V řadě Horenského črt a obrázků je vlastní příběh potlačen a v popředí zájmu autora je zachycení vlastního prostředí, průběh zvyklostních obřadů a obyčejů. Pro etnografa má tato část jeho tvorby nemalý význam dokumentární, často jde o záznam obyčejů, které v uvedených regionech již zanikly. Můžeme být spolu s ním svědky souboje těšovské a pašovské jízdy králů o krále (*Ze slovácké jízdy na krále*, SN, 62, 1902), průběhu jízdy králů v Boršicích u Buchlovic (*Svatodušní črta ze Slovácka*, SN, 62 a dále, 1903), jarmarků v Hradišti a Bzenci (*Lidé náturní*, SN, 45 a dále, 1903, *Sympatie*, SN 69 a dále, 1898), ale také pohřbu dívky ve Velkém Ořechově (*Pohřeb slováckého děvčete*, SN, 85, 1903). K nejzajímavějším pracím tohoto druhu patří črta *Raušík* (SN, 81, 1902), jejímž podkladem je prastará lidová pověra o převtělování člověka do zvířete. Cenné jsou i jeho články, v nichž shrnuje svá pozorování a záznamy o životě a práci lidu na Slovácku i jeho duchovním životě. Sem patří např. pojednání *Slovácké ukolébavky* (SN, 10 a dále, 1901), *Štědrý večer* (SN, 100, 1903), *Za slováckým stolem* (SN, 20 a dále, 1894) a další. Tento druh tvorby vyústil k pokusům o jakousi syntetizující studii o slováckém muži a ženě, která vyšla ve dvou samostatných spiscích, v prvním desetiletí 20. století. Jen ojediněle se setkáme s tematicky nebo žánrově odlišnými pracemi, jako je např. fejeton o návštěvě Uprkovy výstavy v Hroznové Lhotě (*Z Hroznové Lhoty*, SN, 47, 1905), nebo podčárník z toulek po Chříbech *U pily* (SN, 81, 1904).

František Horenský si ve své tvorbě nekladal vysoké umělecké cíle, šlo mu o realistické zachycení života na Slovácku. Je na místě ocenit bohatost výrazových prostředků, přesvědčivé zaznamenání nářečí jednotlivých dědin a výjimečný pozorovací talent se schopností postihnout atmosféru rodinného života i výročních obyčejů a slavností. To, co charakterizovalo tradiční kultury slováckého venkova. To ostatně vystihuje i životní krédo Františka Horenského: *Nejlepším malířem jest příroda sama. Lidé jsou jen její napodobitelé. Nejlepším spisovatelem na světě jest skutečnost děje. Spisovatelé ji jen zachycují. I poesie jest jen kopie skutečných krás přírodních a duševních krás vnitřních. Hudba jest jenom ozvěna lidského a přírodního nitra. Příroda staví, vytváří, maluje, zpívá a básní, člověk opisuje.*

Poznámky:

- 1 Horenský, F.: *Slovácké obrázky*. Telč 1893, 356 s.
- 2 Habartová, R. a kol.: *František Kretz (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář*. Slovácké muzeum v Uh. Hradišti 2009, 204 s.
- 3 Literatura: *Horenského knížka Slovácké obrázky*, Slovácké noviny, 7. března 1894, s. 3.
- 4 Horenský, F.: *O Národních kmenech moravských. III. Slováci*. Rkp.
- 5 Martán, E.: *Můj učitel*. Vzpomínka na učitele F. Horenského u příležitosti Dne učitelů v roce 1976.
- 6 Horenský, F.: *Za slováckým stolem*. Úryvek z rukopisu.
- 7 Horenský, F.: *Lunz am See*. Vzpomínka z vojny 1916. Rkp.
- 8 Horenský, F.: *Válka*. Rkp.
- 9 Poděkování za pomoc při soustředění pramenů a informací pro scénář a výstavu *Slovácko očima Františka Horenského* (Státní zámek Buchlovice, výstavní síně v areálu bývalých koníren, 1. 6.–30. 9. 2007): Petře Knapové z Pašovic, Bořku Žižlavskému, PaedDr. Jiřímu Jilíkovi, PhDr. Jiřímu Pavelčíkovi a Josefu Marečkovi za poskytnuté informace, materiály a fotografie, PhDr. Jiřímu Čoupkovi, řediteli Okresního archivu v Uh. Hradišti, PhDr. Věře Jelínkové, odborné pracovníci vědecké knihovny v Brně, Olze Marjánové z knihovny B. B. Buchlovana v Uh. Hradišti, za zapůjčení archivních materiálů obci Boršice u Buchlovic a Bronislavě Otrusínové, Jakubu Zajícovi z Pašovic (kopie pramenů: Sešit v tvrdých deskách NOTES I. s rukopisem Františka Horenského, dopis vojáka narukovaného do Kroměříže, patrně z r. 1915, dopis pro Viktorii Horenskou, nepodepsaný, od rodiny Zajícovy z Pašovic z 18. 1. 1946, INDEX LECTIIONUM facultes theologiae Olomucensis Františka Horenského z 15. října 1884, INDEX LECTIIONUM Universitatis Carolo-Ferdinandae bohemiae facultatis philosophicae z 12. listopadu 1886, PRŮKAZNÝ LIST řádného posluchače C. K. university Karlo-Ferdinandovy české v Praze Františka Horenského, zapsaného 26. 10. 1888 s fotografií P. Josefa Hofera – rektora olomouckého, potvrzení o zápisu na filosofickou fakultu C. a K. university Carolo-Ferdinandae bohemiae z 8. října 1886, HERBÁŘ ve čtyřech sešitech, jeden z nich alpský, které F. Zajíc obdržel patrně od Františka Hanáka v roce 1993).

PhDr. Romana Habartová (n. 1964) je odborná pracovníce a kurátorka sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se zabývá výzkumem a studiem obyčejové tradice, lidového oděvu, výtvarné kultury a tradičních řemesel. Zájmově se orientuje na taneční a hudební folkloristiku, dětský folklor. Od roku 2009 zastává funkci vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea.

Slovakco through the eyes of František Horenský

Abstract

František Horenský, a relatively unknown man, documented life in Uherské Hradiště and neighbourhood in the years 1890–1933. A true patriot, he became a pedagogue, writer, journalist, but also a photographer whose photos constitute an unusual collection of Uherské Hradiště's museum's archives. He became a priest just as his parents wished. In 1884 he got enrolled at the Olomouc seminary, two years later, though, against his parent's will, he left in order to study at the Faculty of Philosophy in Prague. For financial reasons he returned to Slovácko and having settled in Boršice near Buchlovice in 1889 he started his teaching career. He kept contacts with a number of regional collectors and culture workers such as Bedřich Beneš Buchlovan, František Kretz, Josef Klvaňa. He contributed to magazines and newspapers, mainly Slovácké noviny, Moravian Eagle (Moravská orlice), he published two small collections of *Slovacko pictures* and *New Slovacko pictures*.

In the years 1994–1997, Slovácké Museum in Uherské Hradiště managed to amass a unique collection of 230 glass negatives from Ludmila Barčáková in Boršice and over seventy photographs were donated by Bořek Žižlavský from Buchlovice who had been incredibly lucky to find a badly damaged album on a dump. Some of the photos were even signed by František Horenský, which increased the significance and the historical value of the collection. The photographic archive of the Slovácké Museum contains remarkable photographs depicting the common life of people in places where he lived and worked, particularly in his native village of Pašovice and then in Boršice. He liked hiking around the neighbouring villages, best of all along the alley above Medlovice, Polešovice, he roamed in *Divok* and *Kladivoch* forests. Open landscape and woods were something like *temple* to him. He

would wander alone, with his pupils, family, relatives or *his company* via Smradávka resort, deep into the woods as far as the sawmill, past erratic boulders of Buck and Pulpit, across Graves all the way to Cimburk ruin, then Buchlov castle or the ancient Hradisko fortification on Bare Hill. The everyday life of a country family accompanied by rituals and customs, the whole annual cycle of folk customs were familiar to him and later on he depicted them in his literary work and his *pictures*. Childrens' pleasures in games and duties while pasturing and working on backyards, school education, field and garden work, maternity, children as godsend, family holidays and celebrations, as well as the last moments of man's life, all these things František Horenský managed to describe in words and pictures, sincerely and with admiration.

Mährische Slowakei mit den Augen von František Horenský

Zusammenfassung

František Horenský, der in den Jahren 1890–1933 das Leben im Gebiet von Uherské Hradiště dokumentierte, zählt zu nicht sehr bekannten Persönlichkeiten. Dabei war er ein echter Patriot und behauptete sich als Pädagoge, Schriftsteller, Publizist, aber auch als Fotograf, dessen im Museum der Mährischen Slowakei untergebrachten Aufnahmen eine interessante Kollektion von Zeitdokumenten darstellen. Die Eltern von František Horenský haben für ihren Sohn die Priesterlaufbahn vorbestimmt. 1884 wurde er ins Olmützer Priesterseminar aufgenommen, zwei Jahre später ist er jedoch gegen Willen seiner Familie ausgetreten. Er begann das Studium an der philosophischen Fakultät in Prag. Aus finanziellen Gründen kehrte er in die Mährische Slowakei zurück und ließ sich in Boršice bei Buchlovice nieder, wo er als Lehrer tätig war. Er pflegte Kontakte zu mehreren regionalen Sammlern und Kulturmitarbeitern wie Bedřich Beneš Buchlovan, František Kretz und Josef Klvaňa. Er trug in regionale Zeitschriften und Tagesblätter, vor allem in die „Zeitung der Mährischen Slowakei“ und in den „Mährischen Adler“ bei und veröffentlichte zwei Gedichtsbüchlein: *Bilder aus der Mährischen Slowakei* und *Neue Bilder aus der Mährischen Slowakei*.

Dem Museum der Mährischen Slowakei ist es in den Jahren 1994–1997 gelungen, eine einmalige Kollektion von zweihundertdreißig Glasnegativen zu gewinnen, die ihm Frau Ludmila Barčáková aus Boršice bot. Weitere über siebzig Aufnahmen konnten dank Herrn Bořek Žižlavský aus Buchlovice reproduziert werden. Er hat eine einmalige Gelegenheit ausgenutzt, indem er ein beträchtlich beschädigtes Fotoalbum aus dem Müllhaufen gerettet hat. Einige der geretteten Aufnahmen waren sogar von František Horenský unterzeichnet, was die Bedeutung sowie den Dokumentwert der Kollektion erhöhte. Im fotografischen Fonds des Museums der Mährischen Slowakei sind außerordentliche Fotos vertreten, auf denen gewöhnliches Leben abgebildet ist, wie es der Fotograf besonders dort aufgenommen hat, wo er lebte und wirkte – in Pašovice und dann in Boršice. Er mochte Wanderungen im Freien, Spaziergänge durch umliegende Dörfer, am liebsten hatte er die Alleen oberhalb von Medlovice und Polešovice, er streifte durch die Wälder *Divok* und *Kladichov*. Die freie Natur und den Wald verehrte er als *Heiligtum*. Er wanderte allein, mit seinen Schülern, Familienmitgliedern, Verwandten und *seiner Gemeinschaft* über den Ort Smradávka, durch tiefe Wälder bis zum Sägewerk, an den erraticen Felsblöcken Kozel (Ziegenbock) und Kazatelna (Kanzel) vorbei, über den Berg Hroby zur Burg Cimburk, weiter zur Burg Buchlov und zur urzeitlichen Burgstätte Hradisko auf dem Berg Holy kopec (Kahlberg). Alltägliches Leben der Bauernfamilie, begleitet von Ritualen und Volksbräuchen sowie das Kolorit des Jahresbrauchtums – all das hat er vertraut kennen gelernt und später nicht nur in seinem literarischen Werk beschrieben, sondern auch in seine *Bilder* aufgenommen. Kinderspiele und -pflichten als Hirten, Schulerziehung, Feld- und Gartenarbeiten, Mutterschaft, Kinder als die wertvollste Gottesgabe, Familienfeste und auch die letzten Stunden im Menschenleben – all das konnte František Horenský wahrhaftig und mit Wort und Bild erfassen, was besonders anerkennenswert ist.

VZPOMÍNKA NA VÁCLAVA FROLCE

Dne 27. září 2009 jsme si připomněli nedožitě sedmdesáté páté narozeniny Prof. PhDr. Václava Frolce, DrSc. Je to již více než sedmnáct let, co nás nečekaně opustil uprostřed své neutuchající činorodosti ve vědecké práci, pedagogických i organizačních aktivitách. A právě stále se zvětšující odstup od jeho náhlého odchodu, zvyrazňuje ztrátu, kterou etnologie utrpěla. Je to naprosto jednoznačné pro všechny, kteří se dostávají do kontaktu se studiem lidové kultury a zejména pro ty, které Václav učil, či s ním spolupracovali.

Přes nesmírně rozsáhlou a rozmanitou bilanci jeho působení (srov. např. Václav Frolec 1934–1992, Bibliografická příloha Národopisné revue č. 6, Ústav lidové kultury, Strážnice, 1994, 72 s.), která zahrnuje i publikace syntetické povahy, nebylo mu dopřáno skutečné završení svého díla, ke kterému se teprve připravoval a usilovně shromažďoval materiál. To je patrně v odborné rovině újma největší a nenahraditelná. Nejen pro českou, ale bezesporu i evropskou etnologii, v níž již zaujímal významné místo. Žádný z jeho současníků a ani dosavadních následovníků jej nedokázal alespoň částečně nahradit. Víím, co říkám, neboť jsem měl tu čest a štěstí s Václavem takřka třicet let úzce spolupracovat, učit se od něj a podílet se na řadě jeho projektů.

Nechci spekulovat ani hodnotit úroveň našeho současného studia lidové kultury. Jsem však přesvědčený, že by bylo dalším působením Václava Frolce výrazně progresivně ovlivněno v teoretické, metodologické i obsahové úrovni. Vedle jeho odborné publikované produkce, která je zájemcům přístupná a některé tituly vycházejí opakovaně, bych však rád připomněl další neopomenutelné aspekty jeho působení, které z něj činily výjimečnou osobnost. Byl nadán velkou předvídavostí, vycházející z encyklopedických znalostí materiálu i literatury a velkých zkušeností. Vždy s předstihem uměl formulovat aktuální teoretické i výzkumné cíle. Jen namátkou uvádím například mezinárodně pojeté studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně s akcentem na internetnické vztahy, výzkum a dokumentace vývoje našeho venkova po roce 1948, požadavek studia současných podob a projevů lidové kultury atd.

V mnoha ohledech těmito projekty předstihl svou dobu, a nebýt jeho aktivit, nikdy by nebyl takový materiál shromážděn. Nenacházeli sice vždy pochopení u některých svých kolegů, kteří po roce 1989 jej neobjektivně kritizovali z politicky motivovaného konjunkturalismu a snížili se

k osočování i po jeho úmrtí, což však dokládá jen jejich účelové zkreslování skutečnosti a přizemní osobní pohnutky.

Pro Václava však bylo rovněž příznačné nejen formulování úkolů, ale i jejich naplnění – po obsahové, personální a organizační stránce. Neexistovalo, aby jakýkoliv seminář či konference nevyšla v publikování výstupů. Nepoznal jsem nikoho jiného, kdo v jedné osobě zosobňoval takové komplexní a harmonické spojení nadání, znalostí, organizačních schopností, ale i systematickosti a důslednosti, vše hnáno nevyčerpatelnou energií. Sám vydal za celý tým a svým charismatem strhával další spolupracovníky. Neobyčejná a asi neopakovatelná osobnost.

Rád bych ještě uvedl, že by dnes měl bezpochyby radost ze svých nejbližších. Syn z prvního manželství Ivo, je mnohaletým úspěšným ředitelem Slovákého muzea v Uherském Hradišti, pod jehož vedením zaznamenává tato instituce dynamický rozvoj, a řadu roků navazuje na působení svého otce ve funkci předsedy Programové rady Mezinárodního folklórního festivalu ve Strážnici. Manželka Věra je renomovanou vědeckou pracovnící brněnského pracoviště Etnologického ústavu AV ČR, která vedle vlastní odborné a publikační činnosti, v níž částečně i navazuje na Václavovo dílo, pečlivě opatruje a zpracovává jeho nesmírně rozsáhlou pozůstalost. Obě dcery úspěšně studují Masarykovu univerzitu v Brně. Otce prakticky nepamatují, ale byl by na ně pyšný.

Odkaz a příklad Václava Frolce je stále s ná-

mi. Ať zůstane inspirací i v budoucnu. Etnologie to má zapotřebí. Vděčný žák, spolupracovník a kamarád

Jan Souček

VÝSTAVA O FRANTIŠKU KRETZOVI (1859–1929)

V letošním roce oslavilo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti 95 let od svého otevření (1. června 1914). K tomuto jubileu uspořádalo výstavu pod názvem *Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum*, věnovanou kustodovi a prvnímu řediteli Slováckého muzea, redaktoru, národopisnému pracovníkovi, hudebníkovi a komponistovi, organizátoru kulturního a společenského života na Slovácku, jehož kulatá výročí narození a smrti rovněž připadají na letošní rok.

Výstava představila dnešním divákům všestrannou osobnost Františka Kretze, vystaveného učitele, jehož další směřování silně ovlivnilo kulturní ovzduší rodného Blanska s archeologickými badateli v čele s Dr. Jindřichem Wanklem. Řízením osudu se Kretz na počátku devadesátých let 19. století usadil v Uherském Hradišti, centru regionu s pozoruhodnou lidovou kulturou. Patřil k hlavním představitelům moravského národopisu, kteří současně reprezentovali široké hnutí, usilující o záchranu mizějících dokladů tradiční lidové kultury, považované v tehdejší duchu za kulturu národní. O tyto ideje se opírala také Kretzova sběratelská aktivita, díky níž se postupně vypracoval na jednoho z předních znalců lidové kultury a v níž z dnešního hlediska spočívá jeho hlavní badatelský přínos. Brzy po příchodu na Slovácko se Kretzův zájem obrátil k lidovému výtvarnému umění, reprezentovanému především zdejším kроеm, výšivkou, krajkou či keramikou, ale také malbami, plastikami, malovaným nábytkem, ručně psanými modlitbami nebo skleněnými výrobky. Jeho sběry se postupem času staly základem muzejních fondů Františkova (nyní Moravského zemského) muzea v Brně, Národopisného muzea Národního muzea v Praze, Slováckého muzea v Uherském Hradišti, nebo muzeí v západoslovenské Skalici a na Velehradě.

Výstava o Františku Kretzovi, zaplňující prostor hlavního výstavního sálu, současně podala zajímavé svědectví o úrovni kulturního života a muzejnictví na Moravě na přelomu 19. a 20. století. Architektonická a výtvarná koncepce nápaditě využila dobového výstavního mobiliáře, který zároveň evokoval původní instalaci Kretzových sbírek ve Slováckém muzeu. Vstupní část zahrnovala vitríny s textilními a keramickými doklady a repliku původní prezentace sbírky keramiky

a malovaných dřevěných truhel. Střed výstavního prostoru zaujímala rekonstrukce svérázného interiéru Kretzova staromládeneckého bytu, dovezená do všech detailů, včetně klavíru. Na něm při vernisáži – nápaditě pojaté jako dobové setkání s několika osobnostmi Kretze, zazněly rovněž sběratelovy skladby (např. *Trásák* na piano). Druhou polovinu výstavního prostoru vyplnily vitríny s dokumenty vypovídajícími o Kretzově životě, jehož hlavní náplní se stala publicistická a sběratelská činnost a kterou doplňovaly významné aktivity na poli národopisného bádání, muzejnictví a organizace kulturního a společenského života na Slovácku. Do okruhu Kretzových přátel a spolupracovníků náležela také řada významných malířů tehdejší doby – A. Kašpar, H. Schwaiger, A. Kalvoda, C. Mandel, A. Frolka aj., nejužší vztahy ho spojovaly zejména s Jozou Uprkou, jehož portrét s příznačným názvem *Mecenáš* dominoval ostatním ukázkám výtvarné tvorby Kretzových současníků. Mezi vystavenými exponáty se objevilo několik figurin s ukázkami slováckých krojů, dále textilií s množstvím výšivek a krajek a zejména početný soubor keramiky, reprezentované především západoslovenskou a moravskou fajánsí, ale také doklady holičské a hranické manufakturní produkce (určené proveniencí provedl PhDr. Jiřího Pajer, CSc.). Další expoziční celky vytvořily příklady dřevěných plastik, maleb na skle, relikviářů a ceroplastik pod šturcem, sklářských výrobků i montáží v lahvích, svatebních kytic a dalších artefaktů. Uvedené předměty, jež patří k nejstarším zachovaným dokladům lidové kultury a zároveň tvoří kmenový fond současného muzea, přitahovaly návštěvníky pozoruhodnou výtvarnou úrovní i řemeslným zpracováním. Výstavní prezentaci sbírkového materiálu doplnily vynikající dokumentární fotografie, ilustrující život a lidovou kulturu Slovácka na přelomu 19. a 20. století, ale též přibližující osobnost F. Kretze nebo nejstarší instalaci jeho sbírek ve Slováckém muzeu. V době konání výstavy (14. 5.–20. 9. 2009) se uskutečnily doprovodné programy, odkazující především na Kretzovo hudební nadání.

Autorky výstavního projektu PhDr. Romana Habartová a Mgr. Marta Kondrová se úspěšně vypořádaly se zadaným úkolem, podařilo se jim plasticky vykreslit lidský charakter F. Kretze i jeho tvůrčí přínos a rovněž zachytit atmosféru časů, v nichž se zrodila novodobá muzea a národopisná věda. K prezentaci dané problematiky využily všechny dostupné muzejní prostředky. Hlavní úlohu sehrál především mimořádný sbírkový fond, který posloužil nejen k dokumentaci Kretzových osoby a jeho činnosti, ale i širších dobových souvislostí. Současnému divákovi nabídly také

Nástin atmosféry v bytě čp. 27 Františka Kretze v Královské (dnešní Nádražní) ulici v Uh. Hradišti.

Instalace lidových textilií a holičské fajánse, v pozadí adjustace výšivek ze sběrů F. Kretze a jím pořízené dobové snímky.

Instalace keramiky a nábytku ve výstavě „Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum“.

nevšední zážitek ze setkání s nejstaršími doklady lidové kultury z muzejních depozitářů. O tento účinek se však velkou měrou zasloužili rovněž zdejší konzervátoři a restaurátoři. Výstavu lze hodnotit jako velmi zdařilý příspěvek k oslavě muzejního jubilea. Svým obsahem i originálním zpracováním bude nepochybně patřit k nejvýznamnějším etnografickým výstavním akcím Slovákého muzea posledních let. Přípomínkou pozoruhodné osobnosti Františka Kretze se stane ještě připravovaný katalog, který si klade za cíl zhodnotit jeho působení v rozmanitých sférách. Z dnešního pohledu se jeví jako rozhodující zejména přínos sběratelský, neboť jeho zásluhou byla zachráněna velká část kulturního dědictví našich předků.

Alena Kalinová

Romana Habartová–Stanislav Štěrba: Jízda králů v Kunovicích. Město Kunovice, 2008, s. 344

K řadě titulů pojednávajících o jízdě králů přibyla obsáhlá a výpravná publikace, pod níž jsou podepsáni dva autoři – etnografka PhDr. Romana Habartová a přírodovědec RNDr. Stanislav Štěrba. Již sám titul předurčuje monotematické zaměření textu do jediné lokality Kunovic, jež jsou jednou ze čtyř obcí Slovácka (Hluk, Vlčnov, Kunovice a Skoronice), kde je tato lidová slavnost ve více či méně pravidelných intervalech dosud organizována. Oba autoři mají ke Kunovicím velmi osobní vztah. Romana Ha-

bartová, která se do Kunovic přivdala a založila zde svoji rodinu, jako členka a později i vedoucí folklorního souboru a zakladatelka a organizátorka festivalu Kunovské léto, pronikla do kulturního podhoubí města, které však v mnoha ohledech nezapře svůj vesnický charakter. Stanislav Štěrba se coby kunovický rodák sám jízdy králů v roli pážete aktivně účastnil a později se jako jeden z vedoucích někdejšího slováckého krúžku podílel na jejím organizování. Oba dva, jak Habartová, jako profesionální etnograf a Štěrba, jako vlastivědný a národopisný nadšený pracovník a sběratel, se také po řadu let zabývali záznamem „místní paměti“ o jízdě králů, tedy vypravováním pamětníků o všem, co s jízdou králů a její organizací souvisí. Jejich vzájemná generační vzdálenost zde sehrála pozitivní roli – obsáhli vlastní zkušenosti zvyk a jeho proměny v delším časovém úseku než je umožněno jedinci. Autorské spojení této dvojice mělo ještě jednu přednost – spájala se v ní odborná etnografická erudice a editorská a stylistická zkušenost Habartové na straně jedné, na straně druhé, u Štěrby, pak znalost zvláštností historického vývoje a cit pro genia loci Kunovic.

Ambicí autorů nebylo připojit k desítkám výkladů a hypotéz o původu jízdy králů nějaká další řešení. Jejich snahou bylo vyexcerpovat z oné „obecnosti“ zvyku, kdysi vlastního většině slováckých obcí to, čím je specifická a od jiných odlišná právě jízda králů kunovická, jak a čím zvyk obohatil život obyvatel Kunovic a naopak, čím Kunovjané obohatili jízdu králů. Právě v této vzájemné interakci vesnického člověka a lidového zvyku, v knize zdařile zachycené, spočívá největší přínos publikace. Autoři se prostřednictvím výpovědí pamětníků stále pohybují mezi těmi, kteří se na organizování jízdy králů podíleli a zaznamenávají jejich názory, pohnutky i soudy, neboť jsou si vědomi, že právě z tohoto zázemí vyrůstá potřeba i síla udržovat zvyk i na počátku třetího tisíciletí.

Při hodnocení práce bychom neměli zapomenout na archivní fotografické přílohy, v jichž defilují roduvěrní Kunovjané, kteří naplnili své životy nejen prací, ale i tvůrčí schopností obohatit prostřednictvím tradice svůj svět krásou, která jim pomáhala v těžkých dobách nést jejich úděl.

Kniha je sice o kunovické jízdě králů, ale ještě více je právě o těchto lidech, jejichž památka z obrazu nových Kunovic postupně vyprchává. Autorům knihy se podařilo na pozadí „jízdokrálovské“ fresky zachytit okamžiky, kdy člověk tradicí přesahuje sám sebe, jako jeden článek nekonečného generačního řetězce. A čtenář musí pomyslně smeknout. Před dílem obou autorů, ale snad ještě více před těmi, o nichž je psáno.

Jiří Jilík

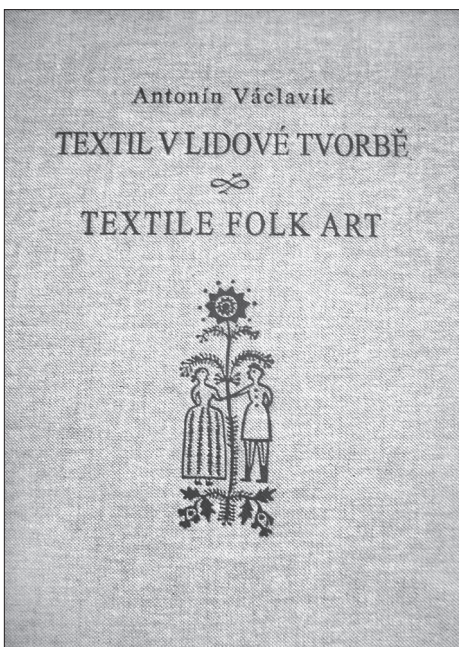
Antonín Václavík: Textil v lidové tvorbě. Lidové umělecké textilie v Čechách a na Moravě. 2. doplněné vydání v Ateliéru IM Luhačovice 2009, 384 s.

Zájemci o studium lidového textilu čekali dlouhé roky na vydání česká verze knihy A. Václavíka *Textil v lidové tvorbě*. Ti, kteří vládli odbornou němčinou, angličtinou či francouzštinou mohli z tohoto pramenu čerpat již před padesáti lety. Měli možnost nahlédnout do trojjazyčně vydané obrazové práce o lidových uměleckých textiliích, z nichž každá vyšla samostatně – *L'art populaire du textile* a *Textile Folk Art* a *Volkskunst und Gewebe*, kterou vydala Artia Praha v roce 1956.

Nové české vydání se zrodila zcela náhodou při objevení rukopisu v pozůstalosti Václavíkovou dcerou. Úvodní textová část, která je v češtině a angličtině (francouzské a německé je jen resumé s popisy obrázků), tvoří jednu čtvrtinu díla, zbytek je barevná a černobílá příloha. Monografie je souhrnem Václavíkových teorií na ornamentální motiviku, kterou rozebírá, snaží se vysvětlit její vznik, třídí motivy podle jejich funkcí – ochranná, blahonosná, věštící a motivy spojené se zeměděly nebo matřimoniálního a svatebního významu. V následující části rozebírá styl ornamentiky, který u nás existuje; jednak západní, který je charakterizován spíš realistickým vinutým ornamentem nebo východní, který je více geometrického rázu a to v části Slezska okolo Jablunkova, v nejnižnější části Valašska a na celé jihovýchodní Moravě (Václavík píše Moravském Slovensku). Václavík uvádí, že i přes dobové vlivy, které působily na vývoj ornamentiky, se lidovost v ornamentu dochovala i *po obsahovém a stylovém přetvoření*.

Pro lidovou ornamentiku a výtvarnost, v lidové kultuře vůbec, je velmi důležitá barevnost. O problematice barev pojednává jednotlivě, charakterizuje ji, přesně určuje její funkci v lidovém prostředí a datuje její rozšíření či oblibu, ale také vývoj barevnosti a kombinace barev. O ukázkách materiálů, ze kterých se šily různé druhy krojových součástek a na které se vyšivalo nebo zdobilo šňůrováním, aplikacemi, pojednává v následující části. Dotýká se přímo druhů zdobených textilií a konkrétně vyjmenovává, jaký materiál se k čemu používal v domácnosti, na obřadní, pracovní i sváteční součástky. V neposlední řadě vzpomíná vyšíváče a vyšíváčky a jejich práci v lidovém textilním zdobení.

Poslední část odborného textu tvoří stat Jaroslava Orla o technikách v textilním lidovém umění, jímž dal základ materiál, na který se vyšivalo. Autor uvádí jednotlivé druhy stehů, spojující, tvořící ornament, stehy ukončující a formující

a uvádí výčet stehových technických prvků i se vzorníkem. Stejně jako Václavík ve svém výkladu i Orel doplňuje svá fakta ukázkami v barevné příloze označené římskými číslicemi nebo černobíle fotografické příloze, které je označená arabskými číslicemi. Autor ukazuje v příloze techniky, styl nebo motiviku na krojových součástkách, které bezpečně znal. Při běžném prohlédnutí obrazové přílohy je třeba konstatovat, že lokální určení nejsou správná – tab. XXV–XXVII – výšivky nejsou z obcí uvedených na popiskách, stejně jako datace u dýnka z Podluží č. 273. Dýnka z ženského čepce na č. 174 není z Vlčnova, ale z Uherskohradištska, č. 175 není z Drslavic, ale z Vlčnova, dýnka na příloze č. 183 není z Hradčovic, ale z Uherskohradištska. Zcela mylná je popiska na obrázku č. 178, která uvádí detail vyšívání přes vrapy a v závorce je dodatek – pracovní halena. Zvláště je, že přesto, že autor pojednává o výšivkách z Hradčovic na str. 46, je popiska doprovázející toto pojednání v tabulce XXI a XXII popsána jako výšivka z ženského kroje z Vlčnova. Nevím, zda kontrola textu s popiskami, popř. jen popisek byla při přepisu práce dostatečná. Omyly uvádíme jen u předmětů, u kterých jsme si opravdu jistí. Tento nedostatek poškozuje výjimečnou práci, na kterou několik generací čekalo desetky let. Kniha Antonína Václavíka *Textil v lidové tvorbě* patří k řadě jeho publikací, které jsou nejen pramenem k teoretickému bádání, ale především výzvou k hlubšímu zamýšlení nad dalšími nevybádanými jevy v lidové kultuře.

Ludmila Tarcalová

Veronika Géciová-Komorovská: Ludový kult svätých patrónov na západnom Slovensku. Bratislava 2009, 128 s., obr. príloha.

Uctívání světců v lidovém prostředí západního Slovenska, rozšíření a forma se zvláštním přihlédnutím k oblasti ležící západně od řeky Nitry na základě terénního výzkumu, archivních pramenů i dostupných odborných prací - to byl hlavní cíl autorky publikace. Pomocí historicko-srovnávací metody autorka zkoumala problematiku v časovém i prostorovém horizontu a vedla k vytyčení specifík lidového uctívání patronů na Slovensku, které srovnala s projevy lidové religiozity v jiných zemích. Zaměřila se také na geografické vymezení kultu jednotlivých patronů a sledování migrace jejich uctívání.

V. Géciová vymezila základní pojmy jako kult, lidová víra a uvedla je také v pojmání slovenských i evropských etnografů a antropologů; zmínila klasifikace lidových patronů podle jiných badatelů. O vlastní zařazení světců do určitých skupin se nepokusila. Svoji práci rozčlenila na okruhy - zemědělské patrony, zde větší pozornost věnuje zejména svatému Vendelínovi, patronům chránící před živelnými pohromami (sv. Florián, sv. Jan Nepomucký) a světcům chránící zdraví lidí i dobytka.

Do okruhu zemědělských patronů zahrнула autorka světe, kterým je připisována ochranná moc nad polnostmi, vinicemi, úrodou obecně, měli chránit i domácí zvířectvo a dobytek. Fakt, že v oblasti západního Slovenska kult některých zemědělských patronů upadl, zmiňuje v kontextu s rozšířenější uctívání sv. Martina, ale i další z okruhu těchto světců v českém prostředí a na Moravě. Mezi ojedinělé světe, uctívání v několika málo lokalitách západního Slovenska, zařadila autorka sv. Štěpána, jako patrona koní, a připomněla obyčej svěcení ova (26. prosince), dále sv. Leonarda (6. listopadu) patrona vězňů, zajatců a ochránce dobytka před nemocemi, zejména před morem. Výjimečnými byly případy uctívání španělského světe Izidora (15. května) v obcích Radošovce a Nová Lehota, jako patrona rolníků, obzvláště ženů. V západoslovenských horských oblastech byl místně rozšířen také kult sv. Huberta (3. listopadu), patrona lesníků a myslivců.

Autorka rozebírá více uctívání sv. Vendelína (20. října), patrona dobytka, které bylo značně rozšířené i díky převážně pasteveckému způsobu obživy, chovu hovězího dobytka a ovcí ve sledované oblasti. V tomto kontextu je zde zmíněna legenda o životě sv. Vendelína a počátku jeho uctívání v oblasti Porýní, na jehož rozšíření měl vliv především vzkvétající obchod s dobytkem. Na Moravu a jihozápadní Slovensko se dostal kult

tohoto světe zřejmě z dolního Rakouska. Pomocí obrazů, soch a sakrálních staveb zasvěcených sv. Vendelínovi, které V. Géciová etnokartograficky zpracovala zjistila, že největší koncentrace míst kultu tohoto světe je na jihovýchodní Moravě a jihozápadním Slovensku. Podrobně byly popsány zobrazování a atributy sv. Vendelína - poutnická hůl, mnišské roucho a knihy, jako symboly poustevnictví a šíření křesťanství; v průběhu 15. století byly obohaceny o oblek pastýře, pastýřskou hůl a pasoucí se ovce. Určité prvky se v zobrazení světe lišily i ve zkoumaných lokalitách; cenné je zde srovnání s moravským prostředím. Obšírně pojednává o formách uctívání sv. Vendelína. Mezi ně patří obyčej spojené s jeho svátkem nebo s prvním výhonem dobytka na pastvu, např. pro ochranu dobytka se do krmení podávaly nastříhané modlitby *Nejlepší Vendelíne, oroduj za nás*. Den svátku sv. Vendelína byl často také termínem, kdy končila pastva; kolem sochy světe bylo zvykem hnát dobytek na pastvu.

Obdobným způsobem v celé šíři rozebírá autorka velmi uctívaného světe ve vinařských oblastech, patrona vinařů, sv. Urbana (25. května). Tento den byl mezníkem prací ve vinici, konávalo se procesí za dobrou úrodu a k jeho svátku se vážala řada pranostik. Plastiky tohoto světe nechyběly téměř v žádné kapličce ve vinohradech a často se umísťovaly do výklenků v lisovních a vinných sklepích.

Do skupiny patronů, kteří měli chránit před živelnými pohromami, řadí autorka sv. Floriána a sv. Jana Nepomuckého. Oba světi zemřeli mučednickou smrtí, která souvisela s vodním živlem, čímž jim byla přičtena moc vládnout nad vodami. V obcích a městech byl sv. Florián (4. května) uctíván jako ochránce před požárem nejen na celém území Slovenska, Moravy a Čech, ale také v dalších evropských zemích. Kult sv. Floriána se rozšířil patrně z Polska a Rakouska, kde byl již od 15. století zobrazován s vědrem, ze kterého lije vodu a tím hasí požár. Jeho sošky bylo možno nalézt v kapličkách, ve výklencích štítů domů nebo v jizbách domů. K jeho sochám byly konány také procesí a slouženy mše.

Snad jako ještě rozšířenější vidí autorka kult sv. Jana Nepomuckého, o jehož popularizaci se zasloužili jezuité brzy po kanonizaci v roce 1729. Zde je velmi podrobně rozebrána historická skutečnost smrti Jan z Pomuku i legendy související s jeho mučednictvím. Podle lidových představ měl tento světec, který se utopil po shoení z mostu do Vltavy, moc nad vodním živlem a mohl odvrátit záplavy a povodně. Rozšíření jeho uctívání na Slovensku dává autorka do souvislosti s velkými a častými záplavami, kterými své okolí ohrožovaly řeky Dunaj, Váh a jejich přítoky.

Poslední skupinu tvoří ochránci zdraví a obzvláště patroni před nakažlivými chorobami a jejich epidemiemi. K nejrozšířenějším patřil na Slovensku kult sv. Rocha, sv. Šebestiána a sv. Rozálie, jejich uctívání sahá až do středověku. Velkým ochráncem před morem a patronem celého města byl v Trenčíně sv. František Xaverský. V tomto kontextu se opět autorka věnuje i srovnání úcty k těmto patronům na Moravě, jmenovitě v Uherském Hradišti a Uherském Brodě.

Své patrony prosili lidé o pomoc i při konkrétní nemoci; proti nemocem krku měla pomáhat přímlyva sv. Blažeje (3 února). Poměrně velké množství kostelů je na slovenském území, převážně však v jeho východní části zasvěceno lékařům sv. Kosmovi a Damiánovi (27. prosince). V závěru je věnována pozornost kultu sv. Antonína Paduánského, se zvláštním zřetelem na jeho schopnost přinést bezdětným manželům dítě. Autorka zde upozorňuje hlavně na významné poutní místo Horu sv. Antonínka nad Blatnicí.

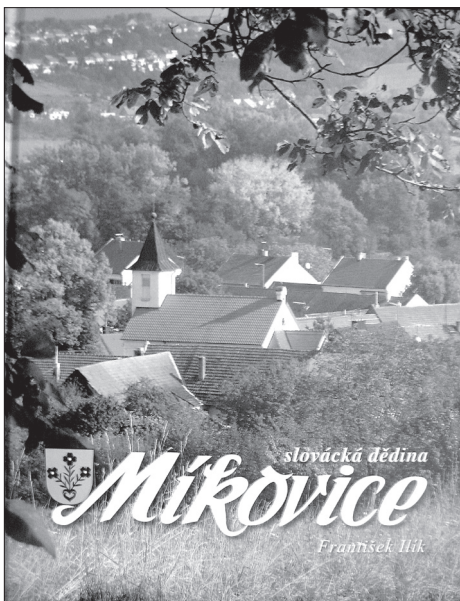
Práce Veroniky Géciové – Komorovské je přínosem pro poznání lidové religiozity v určitém regionu. Škoda, že autorka nevyužila studie pojednávající o světcích, jimž byla věnována Mezinárodní konference karpátologické komise pro lidové obyčeje s názvem *Světcí v lidové tradici* v roce 1995. I tak je publikace cenná tím, že zpracovává v podstatě nedotčené téma lidové zbožnosti, její formy, prostředky a projevy. Předložené dílko může být inspirujícím pramenem pro práci podobného tématu v dalších oblastech, nejen na Slovensku.

Marta Kondrová

František Ilík: Míkovice, slovácká dědina. Uherské Hradiště 2009, 144 s.

Návrat ke kořenům, takový by mohl znít podtitul knihy Františka Ilíka (1944) *Míkovice, slovácká dědina*. Nebyl asi první z rodáků Míkovic, kteří pocítili potřebu získat poznání o svém rodišti, historii, osobnostech či místních lidových tradicích. Na základě svých životních prožitků, vyprávění nejstarších pamětníků a s využitím zápisků kronikářů obce se rozhodl sepsat knihu o obci Míkovice, kterou vydalo Město Uherské Hradiště. I když psaní knih nepatří k jeho každodenním činnostem, za pomoci PhDr. Blanky Rašticové, pracovnice Slováckého muzea, napsal monografii, kterou věnoval svým dětem. Za knihu budou jistě vděční a rozumět jí budu i samotní občané Míkovic, neboť ta kniha je vlastně o nich a tedy pro ně.

Autor začíná svoji knihu pojednáním o nejstarších dějinách obce s poukázáním na konkrétní archeologická sídliště a objevy. Důležitá

je první zmínka Míkovic z roku 1258 a historie příslušnosti samotných Míkovic; pak autor přechází ke správě obce, místnímu soudnictví, přes poslední léta monarchie, první světovou válku a období mezi dvěma světovými válkami. Výklad je doplněn historickými dokumenty zachycující míkovické občany v různých situacích popisovaného období. Tak jako jiných obcí, i Míkovic, se nejvíce v posledních padesáti letech dotkla druhá světová válka a násilná kolektivizace, kterou Ilík popisuje podle skutečných výpovědí. Spolkový a společenský život dodnes patří k velmi bohatým; především činnost dobrovolného spolku hasičů či myslivců, sportovců a divadelníků. To vše zahrnuje publikace doprovázena bohatou fotografickou dokumentací. Historie školství, která se zde začala psát rokem 1841, doplňuje autor citáty z kronik. K lidovým tradicím se František Ilík vrací v kapitolách, které pojednávají o tom, jak se dříve bydlelo, jedlo a co se vařovalo. V kapitole přímo nazvané *Lidové tradice* se jen letmo zmiňuje o obřadní lidové kultuře, která je součástí společenského a kulturního života obce. Je škoda, že autor tuto kapitolu nerozpracoval obsáhleji až popisněji, neboť Míkovice jsou obcí, která je bohatá na výroční i rodinné zvyky a obyčeje, na lidové tradice vůbec.

V následující malé kapitole vyjmenovává pohromy, které Míkovice stihly za léta své existence. Konec knihy tvoří dvě kapitoly, které pojednávají o okolní přírodě, vinohradnictví, ovocnářství a nakonec autor uvádí zajímavé stavby a objekty v obci. Součástí knihy jsou i míkovické osobnosti, seznam všech starostů a předsedů Místního

národního výboru a také všech stárek a stárků od roku 1951.

František Ilík bude svou knihou připomínat místa či události, především svým rodákům, kteří již žijí roky mimo svoji obec, které se jim jistě dávno vytratily z paměti. Autorovo osobité podání a subjektivní hlediska dodávají knize na dokumentační hodnotě. Knihou o Míkovcích vzdal autor hold své obci, která si to právem zaslouží.

Ludmila Tarcalová

Pavel Valíček: „...mně bude muzika do rána, do dna hrát!“ O lidové hudbě a kroji v Hroznové Lhotě. Hroznová Lhota 2009, s. 216.

Hroznová Lhota se po pěti letech dočkala další publikace týkající se samotné obce. V roce 2004 sepsal Marek Junek knihu, jež se týkala dějin obce, další rodák, Pavel Valíček, se s vehemencí sobě vlastní, pustil do sepsání knížky o lidové hudbě a o kroji v rodné Hroznové Lhotě. Přesto, že víme, že autor není školený etnograf či historik, podařilo se mu vydat knihu, která má pro národopisce a zájemce o lidovou kulturu velký význam. Autor nashromáždil nesmírnou spoustu písemného, dokumentačního, archivního materiálu a nevynechal základní prameny týkající obce a oblasti Hroznolhotska. Problematiku historie lidové hudby a kroje v Hroznové Lhotě dovádí až do současnosti.

V úvodní části zmiňuje sběratelský zájem badatelů od přelomu 19. do konce 20. století; zahrnuje sem i pojednání o tanečním a hudebním repertoáru. Zde využívá starých zvykoslovných záznamů Rozky Falešnikové z 30. let 20. století, které popisují fašank a zcela zapomenutý tanec *klátkový*. Vyjmenovává tance, které se tančí při různých příležitostech za doprovodu různých druhů muzik. Kapitola má doplněnou fotografiemi výročních obchůzek o šlaháče, masopustu, dožínkách nebo Novém roce.

Lidové muziky a muzikanty mapuje již od roku 1795. Na základě Štěpkovy kroniky a sčítacích operátů popisuje vývoj gajdošské tradice přes muzikantský rod Nekarů a Strachotů i s rodokmeny. Celou kapitolu doprovázejí dobové fotografie s obsažnými popiskami, které umocňují hodnotu obrázku. Autor neopomněl ani vliv lidových muzikantů a muzik z okolí, např. z rodu Trnů, Kubiků, Ňorků či myjavskou Samka Dudíka. V poslední závěrečné stati první části vzpomíná kněždubské rodáky a časté návštěvy významných osobností v Hroznové Lhotě. Zmiňuje i kulturní přesahy z Hoňacka na Hroznolhotsko a vzájemné ovlivňování již od druhé poloviny 19. století; na-

konec uvádí pochybnost o správnosti zařazení obce Hroznové Lhoty k dolňáckým obcím.

Pojednání o krojích tvoří druhou polovinu knihy. Hned na začátku se snaží přiblížit vývoj a změny kroje v Hroznové Lhotě od počátku 19. století do dneška. Jako pracovní pomůckou si zvolil vývojové období do roku 1850, od roku 1850 do 1. světové války a kroj v období po 1. světové válce. V úvodu autor zmiňuje, že vývojové změny u kroje šly pozvolna, ale chybí nejstarší vývojová fáze, kterou nezachytil ani Klvaňa. Ten popisuje stav kroje až v poslední třetině 19. století. Kroj byl původně jednotný, jehož první vývojové období můžeme posunout do období druhé poloviny 18. století. Pod vlivem nových farností a dalších historických a společenských událostí, docházelo k mnohem podrobnější diferenciaci, k vytvoření vlastních krojových typů, které se vyvíjely po celé 19. století. Ani Klvaňa neměl z tohoto časového údobí více informací o lidovém oděvu. O úpadku kroje mluvíli již známé osobnosti (J. Uprka, A. Frolka, F. Dvorský) koncem 19. století, i když z našeho pohledu to bylo období, které klasifikujeme jako stadium vývoje kroje vrcholící v rozvinutých formách a dekoru. Až období po 1. světové válce můžeme pokládat za období, kdy kroj zaniká jako obecně užívané oblečení vesnického kolektivu a začíná ztrácet kolektivní závaznost.

V jednotlivých vývojových obdobích, které se v podstatě shodují s naší vývojovou linkou, popisuje autor jednotlivé krojové součástky a snaží se nastínit podobu kroje. Vše dokumentuje spoustou dobových a velmi výstižných fotografií. U popisu kroje na str. 114 je snad třeba zmínit, že bílý fěrtoch v daném období plnil funkci obřadní sukně a pojem *šírky* je krajové pojmenování a je tedy krojovou součástíku pojmenovat jako spodnice (i). Stejně tak *kadle* na širším Uherskohradištsku *kadrle*, by měly být popisovány jako volány u rukávů. Škoda, že nezjistil další názvy motivů výšivek, které by byly jistě dobrou pomůckou pro odborníky a zájemce o lidovou výšivku. Autor velmi dobře zachytil vývoj kroje i s jednotlivými součástkami, které by měl při popisu nejrve nazvat obecným názvem a pak místními názvy asi psát v kurzívě.

Na závěr se snažil o historicko-etnografický rozbor vývoje a podoby kroje. I když v mnohém je možné s autorem souhlasit, i pro fundované odborníky je problém zjistit všechny vlivy, které působily na vývoj kroje, co je nejvíce ovlivnilo a proč dostaly právě takovou podobu, jakou známe z písemných a ikonografických dokladů. Věřím, že se najdou i v dalších obcích takovyto jedinci, nadšenci, kteří na základě důvěrně známých skutečností své obce mohou sepsat podobné dílo jako autor této knihy. Patří k řadě těch, kteří se

snáží o krojovou čistotu a o rozvoj lidové kultury v tradiční podobě. Vydanou knihou, vybavenou i CD s nahrávkami cimbálové muziky s primášem P. Mičkou a J. Valíčkem, dal autor pokyn ostatním obcím v jeho následování, a za to mu patří upřímný dík.

Ludmila Tarcalová

Mezinárodní konference „TĚLO JAKO KULTURNÍ FENOMÉN“ s podtitulem „JÁ NEJSEM DŘEVO, JSEM DUCH A TĚLO“

Historii tradičních dvouletých cyklů tematických etnologických setkání subkomise pro lidové obyčejy v rámci Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech obohatila konference, která proběhla ve dnech 16. a 17. září 2009 v Hodoníně. Jejím uspořádání v letošním roce významně napomohly Slovácké muzeum v Uheruském Hradišti, Masarykovo muzeum v Hodoníně a Sekce pro lidové obyčejy České národopisné společnosti. Téma vyvolalo i živý mezinárodní zájem a tak vedle odborných pracovníků a specialistů z různých výzkumných oborů z Čech přijali pozvání kolegové ze Slovenska a Chorvatska. Na konferenci odeznělo 30 příspěvků, jejichž stručná rešerše by přesáhla možnosti této zprávy. Sborník z vystoupení, který k tisku připravuje Slovácké muzeum, umožní obohatit poznání z rozmanitých pohledů na problémy minulosti i na jejich přesah do potřeb a zájmů současnosti, od minulosti jen zdánlivě vzdálených. Přednesené

příspěvky vyváženě postihly teoreticko-metodologické otázky fenomenologie smyslu a projevů lidského těla v prostředí tradiční kultury i její časové a místní vázanosti, spojené s otázkami estetizace a humanizace lidské existence v antropologickém rozměru. Analyzovaly formy ritualizace tělesných znaků a projevů prostřednictvím médií a komunikací v konkrétních rodinných a společenských prostředích. Značná pozornost byla věnována jedné ze stěžejních oblastí tradiční lidové kultury - úloze těla a tělesnosti v magických rituálech a věštbách, symbolizacím jednotlivých částí těla (např. vlasů, očí, rukou, nohou, srdce) v sociální komunikaci, v utváření identity v obřadní kultuře, umění či náboženství. Stranou nezůstaly ani rozbor reflexe těla a tělesnosti v literárních pramenech, ve slovesném folklóru, ve výtvarném umění a v materiální kultuře. Zaujaly referáty, věnované místu, významům a potřebě tělesného krášení a hygieny, klopotným cestám v uplatňování praktických forem péče o zdraví těla - léčebných praktik a přínosu lidového léčitelství. Mezioborové příspěvky zejména z historie, teologie a religionistiky podnětně exponovaly kontrpozice a souvztažnosti vztahu těla a duchovní očisty, duchovna a tělesna v biblickém pojetí. Referát z oblasti lékařské etiky mimo jiné poukázal na změny dosavadních představ o limitech lidského těla. Naplnil se tak záměr organizátorů, aby tématem byl duch a tělo v jejich rozporné jednotě, ztvárňující antropologické konstanty lidské rodové existence.

Shrňeme-li, pak konference potvrdila, že tělo jako (nejen) kulturní fenomén a tradicí zprostředkované sebevymáření lidských potřeb, zájmů a intencí, je v kontextu etnologických zkoumání i v mezioborovém přesahu inspirujícím tématem pro soudobá bádání, a to jak z hlediska dotváření obrazu české kulturní paměti, tak pro zkoumání jeho současných žitých forem.

Alexandra Navrátilová

Konference „ANTONÍN VÁCLAVÍK (1891–1959) A EVROPSKÁ ETNOLOGIE. KONTEXTY DOBY A DÍLA“

V roce 2009 si celá etnografická obec připomněla padesát let od úmrtí PhDr. Antonína Václavíka, profesora Masarykovy univerzity v Brně. Při příležitosti výročí úmrtí tohoto významného vědce, zakladatele luhačovického muzea a autora mnoha stěžejních odborných publikací a studií, uspořádal Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno a Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně ve spolupráci s Katedrou etnologie a kulturnej antropologie Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, Českou národopisnou společností v Praze a Městem Luhačovice ve dnech 14.–16. října 2009 v kulturním domě Elektra v Luhačovicích mezinárodní vědeckou konferenci. Konference se zúčastnilo přes osmdesát etnografů, folkloristů, historiků umění a dalších odborníků z několika zemí, kteří během tří denního jednání referovali

v sedmi tématických okruzích – *Antonín Václavík – zakladatel moderní české a slovenské etnologie, Projekty a teoretická východiska I., Etnologická slavistika a balkanistika, Mezi národopisem, etnologií a antropologií, Metodologie a historiografie oboru, Projekty a teoretická východiska II.* a *Antonín Václavík a rodný kraj.*

Mezi čestnými hosty byla i dcera A. Václavíka Iva Drápalová, která tento obor taktéž vystudovala a v diskuzi přispěla osobními zážitky a připomínkami. Součástí konference byla prohlídka lázní, otevření Václavíkova naučného chodníku v Pozlovicích a večerní kulturní program, který finančně podpořil městys Pozlovice. V Pozlovicích se totiž Antonín Václavík narodil, v prostředí zemědělské rodiny i v blízkosti luhačovických lázní prožil své dětství a mládí.

Konference byla velkým poděkováním dosud žijící první generace vysokoškolsky vzdělaných moravských etnografů a folkloristů, kteří absolvovali Václavíkem založený samostatný seminář pro etnografii a etnologii, ale také jejich pokračovatelů – absolventů Katedry etnografie a folkloristiky UJEP či Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brně.

Ludmila Tarcalová

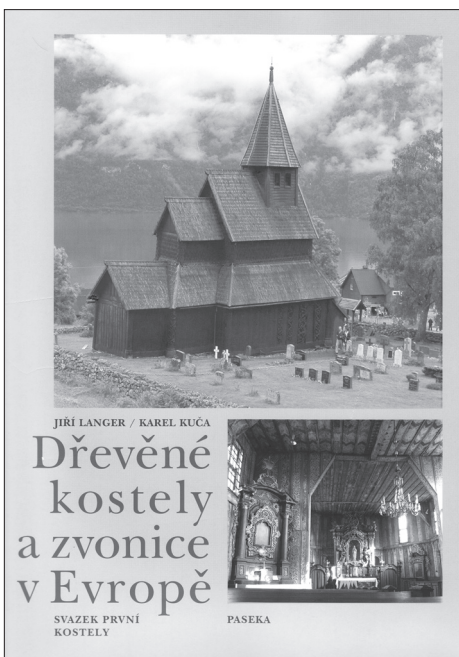
Langer, Jiří–Kuča, Karel: Dřevěné kostely a zvonice v Evropě. Dvousvazkové dílo. Svazek první – Kostely, svazek druhý – Zvonice. Vydalo nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka v Praze a Litomyšli v roce 2009, grafická úprava Pavel

Štefan, svazek první 526 s., svazek druhý 500 s., kolem 2 500 fotografií a kreseb.

V roce 2009 se mezi vydanými tituly objevil zcela mimořádný počín – dvousvazkové dílo Jiřího Langra a Karla Kuči *Dřevěné kostely a zvonice v Evropě*. Jde o naprosto výjimečné a jedinečné dílo, které nemá obdoby nejen u nás, ale i v celé Evropě. Autory jsou dvě významné osobnosti v oboru lidového stavitelství – PhDr. Jiří Langer, CSc. a Ing. arch. Karel Kuča. Jiří Langer, historik, etnograf a muzejník, se dlouhodobě ve svém odborném zájmu věnuje lidovému stavitelství. Po ukončení vysokoškolského studia historie a postgraduálního studia muzeologické etnografie na Filozofické fakultě UK v Praze a složení aspirantury v Národopisném ústavu SAV v Bratislavě, dlouhodobě působil ve slovenské Oravské galerii a Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Celoživotně se věnuje, kromě i jiného zvláště terénním výzkumům lidového stavitelství a problematice muzeí v přírodě. Od roku 1964 pracuje v mezinárodní *Komisi pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně*, je šéfredaktorem periodika *Ethnologia Europae Centralis*. Svě odborné zkušenosti, znalosti i množství etnografického materiálu získaného dlouhodobým terénním výzkumem zúročil v bezpočtu hodnotných příspěvků a studií uveřejněných v mnoha odborných časopisech, sbornících, ve velmi přínosných samostatných i spoluautorských publikacích a encyklopediích, podílel se na koncepcích a budování muzeí v přírodě, především na Slovensku, ale i u nás. Významný je i jeho přínos v problematice metodologie a terminologie lidového stavitelství. Svůj odborný zájem dlouhodobě zaměřuje na tematiku dřevěných kostelů.

Karel Kuča, architekt a publicista. Vystudoval Fakultu architektury Vysokého učení technického v Brně. Působil v památkových ústavech v Brně a Českých Budějovicích, od roku 1991 se věnuje historii architektury, urbanismu, zabývá se teorií památkové péče. Je autorem i spoluautorem mnoha knih i odborných článků. Obdivuhodné jsou především jeho práce lexikografického a encyklopedického charakteru vztahující se svým zaměřením na urbanismus a architekturu měst, architektonické památky a zvláště se specializuje na výzkum a dokumentaci zvonice.

Vydané dílo autorů vychází z dlouholetých terénních výzkumů dřevěných kostelů a zvonice nejen u nás, ale i v mnoha evropských zemích, z jejich dokumentace fotografické i kresebné, z odborných poznatků získaných badáním o dané problematice, jejíž hloubkou a podrobnou znalost v díle přesvědčivě prokazují. Teritoriálně zahrnuje rozsáhlé území Evropy, od Anglie po Rusko a od

Norska po Rumunsko. Oba svazky jsou obrazovým materiálem doslova nabitě, obsahují na 2 500 barevných fotografií a kreseb, které jsou výběrem z databáze sdružení *Společnost pro výzkum dřevěných kostelů a zvonice* čítajícího na statisíce obrazových položek, v textu knihy píše o 1 986 kostelech a 3 076 zvonících. Jak uvádí předmluva díla, oba autoři se dané tématice věnovali mnoho let nezávisle na sobě. Při práci nad jiným obdivuhodným dílem – encyklopedií *Evropská muzea v přírodě (Atlas památek)*, se zrodilo rozhodnutí: výsledky svých mnohaletých badání a terénních výzkumů společně uspořádat a vydat ve společné publikaci. Pro uskutečnění tohoto cíle také založili odborné sdružení *Společnost pro výzkum dřevěných kostelů a zvonice*. V letech 2005–2008 uskutečnili množství zahraničních cest po evropských zemích, v nichž navštívili a dokumentovali několik tisíc dřevěných a roubených kostelů a zvonice a pořídili přibližně 300 tisíc snímků. Přesto autoři upozorňují na fakt, že nepředkládají kompletní katalog evropských dřevěných sakrálních staveb, ale snaží se o to, prezentovat tyto stavby v jejich nadregionálním významu, jako určitý kulturní fenomén, který překračuje politické hranice států, a poukázat na jejich celoevropské a genetické souvislosti. Svou práci považují za souhrn existujících poznatků v této problematice a materiálovou základnu pro další badání. Tematika dřevěných kostelů je samostatně zpracována v první knize. Druhá kniha se věnuje dřevěným zvonícím. Každá z nich je uspořádána a pojata jiným způsobem, tak

jak si to vyžaduje stav bádání a charakter dané problematiky.

Autor prvního svazku, Jiří Langer, jej obsahově člení z hlediska různých úhlů pohledu – z hlediska teritoriálního, významového, regionální náboženské tradice a historických souvislostí, ideologických opodstatnění, konstrukčního řešení i památkové ochrany. Kniha je tak rozdělena do pěti základních kapitol. Nejobsáhlejší je kapitola první – I. *Investorské představy o sakrální architektuře a úkoly jejího řešení*, jež je tvořena sedmi podkapitolami, v nichž kostely člení podle jednotlivých částí Evropy, jejich konkrétních zemí či regionů a vývoje historického i místní náboženské tradice západokřesťanské a východokřesťanské oddělené, nevylučuje v to ani náboženství židovské a islám, všímá si vlivu uměleckých historických slohů na architekturu dřevěných kostelů. Tvarosloví a typ kostelů dává do souvislosti s motivy a důvody, které ovlivňovaly v různých časových etapách a v různých částech Evropy investory dřevěných kostelů. Představu členění může dát například druhá podkapitola *Rané a dřevěné kostely v západní a severní Evropě*, jež je dále strukturovaná na *Západní Evropu, Francii, Anglii a Skandinávii, Zdroje gotiky*; třetí podkapitola je dělena na *České země, Slovensko, Horní Slezsko, Velkopolsko, Malopolsko, Severovýchod Polska a Litva, Barokizace a klasicismus* atd.

U každé evropské země či regionu je uváděno množství konkrétních příkladů staveb, jejich popisů i jejich zasazení do historických, náboženských, kulturních, společenských i ekonomických vývojových souvislostí. U architektonicky typově obdobně řešených dřevěných kostelů v zemích dané části Evropy poukazuje na vzájemné vztahy a vazby. Text doplňuje velkým počtem obrazového materiálu fotografického i kresebného. Kresebná dokumentace vybraných kostelů z pohledového úhlu dává podrobnější představu o stavební konstrukci i vnitřním prostorovém členění konkrétního sakrálního objektu.

V kapitole II. *Ideologická hlediska vytváření dřevěných kostelů* se v jejich jednotlivých podkapitolách zaměřuje na liturgické funkce a významy křesťanských kostelů, na jejich členění prostorové, symboliku kněžišť, vnitřní malby, zabývá se církevními regulacemi. Snaží se jít hlouběji v odkrývání symboliky, významu, ideologického působení, smyslu a motivace architektonického tvarosloví, členění i výtvarného pojetí kostelů, než jen v nejčastěji přijímaném významu estetickém. Podrobně a zasvěceně vysvětluje funkce, význam, symboliku dřevěných sakrálních staveb a jejich výtvarného pojetí vývojovou analýzou související problematiky náboženské a církevní, historické, sociálně společenské i kunsthistorické. Uvádí

konkrétní příklady výtvarných či architektonických symbolových, významových projevů a jejich územní rozšíření a vztahovost. Poukazuje na vzájemné šíření vlivů a vzorů. Vliv proměny funkce v konkrétním projevu od magické, ochranné přes křesťanskou, náboženskou znakovost až po funkci estetickou. Při budování kostelů upozorňuje i na podstatné hledisko obranné a mnohé jiné aspekty. Bohatý obrazový materiál dává konkrétní představu o vnitřním členění, zařízení a vybavení kostelů, dokládá způsob výmalby i jiných výtvarných projevů. Umožňuje srovnání interiérů a jejich výzdoby v různých typech kostelů, v různých evropských regionech a v různých dobách. Samostatně pojednává o mocenských a regulačních zásadách církve, které měly významný vliv na architekturu dřevěných kostelů, o herezích a dalších vývojových tendencích, vlivech a působení reformátorů, které vedly ke změnám v církvi a vzniku nových křesťanských církví. Tyto církevní proměny vnímá v historických souvislostech a specifiích v jednotlivých částech Evropy (v Německu, Anglii, v skandinávských zemích, ve střední Evropě, Rusku, Ukrajině apod.). Upozorňuje rovněž na významné důsledky státních nařízení a stavebních regulací na architekturu kostelů.

Kapitola třetí III. *Konstrukce dřevěných kostelů* se zaměřuje, jak již název napovídá, na samotnou konstrukci těchto dřevěných sakrálních staveb. Zabývá se stavebním materiálem – dřevem. Všímá si možností použití dřeva a jeho druhů podle zeměpisné a klimatické polohy té které evropské oblasti. Z typů použitého dřeva pak vyplývá jeho opracování do různých typových profilů, jeho trvanlivost v závislosti na klimatických podmínkách. Podrobně se zabývá jednotlivými způsoby konstrukce sakrálních staveb – kůlové, rámové, sloupové, hrázdné. Podrobně popisuje roubené konstrukce a druhy jejich trámových spojů. Samostatně se zabývá střešními konstrukcemi, klenbami, krovky, střešními krytinami. Uvádí územní rozšíření jednotlivých konstrukčních typů a jejich vývojové souvislosti. Text opět dokládá početnou fotografickou dokumentací i názornými nákresey staveb ve spodní axonometrii, schématickými nákresey krovů, vazeb, trámových profilů, řezů apod. Kapitola doplňuje informacemi o stavitelích kostelů, charakterizuje práci i postavení vesnických tesařů. Popisuje způsob jejich práce, druhy a typy nářadí (seker, pořízů apod.), používané dělkové míry v té které zemi, záleželo i na používaném materiálu apod. Tyto všechny okolnosti měly vliv na charakter dřevěné stavby. V jednotlivých oblastech Evropy i v různých časových údobích se lišily. Autor poukazuje na rozdíly, typy práce tesařů v jednotlivých zemích, na vlivy, jež na ně působily.

Ve čtvrté kapitole IV. *Regionální členění dřevěných kostelů v Evropě* vytváří na základě poznatků o dřevěných kostelech získaných z mnoha evropských zemích vlastní regionální rozdělení, a to podle způsobu proměn tradice stavební konstrukce dřevěných kostelů té které evropské oblasti. Rozlišuje oblasti s kontinuální tradicí minimálních změn, s vývojem architektury formou vnitřních proměn a oblasti s převrstvováním a vzájemným nahrazováním několika tradic. Tyto způsoby a míry proměn a podněty a příčiny, které je vyvolávaly, pak uvádí v konkrétních částech Evropy.

V poslední páté kapitole V. *Památková ochrana dřevěné sakrální architektury* se věnuje dřevěným sakrálním stavbám z hlediska památkářského, poukazuje na jejich hodnoty a potřebuje je chránit. Množství z nich je zapsáno v Seznamech památkové péče jednotlivých zemí, vybrané se dostaly na *Seznam světového dědictví UNESCO*. Přesto vyjmenovává množství dřevěných kostelů, které zanikly – shořely, byly zbourány apod. Poukazuje na možnosti a způsoby jejich ochrany – kromě zápisů mezi památky je to i možnost přenesení objektu do muzea v přírodě, patřičná údržba. Všimá si nevhodných, stavbu poškozujících úprav, použití nových stavebních trendů, například zateplování. Upozorňuje na přínos a prospěšnost tradičních způsobů úprav i údržby dřevěných konstrukcí kostelů, hodnotí celkově stavební technický stav dochovaných objektů. Vše opět dokládá na příkladech z různých evropských zemí. Kniha je opatřena rozsáhlým místním rejstříkem.

Druhý svazek díla autora Karla Kuči je věnován tématice dřevěných i zděných zvoníc v celoevropském měřítku. Její členění se od prvního svazku zaměřeného na dřevěné kostely liší. Tyto odlišnosti vycházejí z charakteru zkoumané problematiky, z její odlišné podoby současného stavu bádání a řešení. Přesto autoři upozorňují na spojitost daných témat, jejich podobnost a do určité míry i provázanost. Práce o zvonících je ve svém přístupu více zaměřena na typologii, regionální členění, katalogizaci. Autor však upozorňuje, že nejde o kompletní katalog všech dochovaných památek tohoto typu, proto ani zpracování problematiky nepovažuje za definitivní, ačkoli množství nashromážděného materiálu je obdivuhodné a představuje obrovskou materiálovou databázi s vysokou vypovídající hodnotou. Jak autor uvádí, *cílem publikace je především co nejúplněji představit zvonice v jednotlivých zemích, shromáždit k nim dostupnou plánovou dokumentaci a na základě tohoto podniknout pokus o sestavení typologie a zčásti i vývoje*. Karel Kuča se terénním i dalším odborným výzkumem zvoníc zabývá dlouhodobě. Shromáždil velké množství

dokumentačního materiálu z celé České republiky i rozsáhlých oblastí evropských. Ve svém díle se snaží o systematizaci a zhodnocení získaného materiálu, rozděluje jej regionálně, vytváří typologizaci. Z takto zpracovaného materiálu vychází v další snaze o zachycení vývojových tendencí, historických i jiných souvztažných souvislostí a vlivů, zabývá se konstrukcí, tektonikou a architekturou staveb. Na základě uvedených parametrů knihu obsahově dělí do čtyř základních kapitol.

1. *Zvonice, jejich definice a funkce*. Zde definuje jaké stavby lze zahrnout pod pojem zvonice, co je charakterizuje, rozebírá pojmové ekvivalenty termínu zvonice v jiných evropských jazycích, shrnuje stručně význam zvoníc. Druhá kapitola

2. *Typologie konstrukce zvoníc, vztah konstrukce, tektoniky a architektury* se zaměřuje na popsání konstrukčních typů a variant zvoníc v návaznosti na jejich geografické rozšíření, zabývá se vztahem konstrukce a tektoniky a architektury zvoníc, udává příklady jednotného typu konstrukce a různých podob vnějšího architektonického ztvárnění stavby. Podrobně se věnuje vývoji zvonice a jejich odlišnostem či souvislostem v rámci evropského měřítka, poukazuje na vlivy – církevní, historické, umělecké, místních stavebních tradic apod. působící na odlišný charakter jejich vývoje v jednotlivých částech Evropy. V třetí kapitole

3. *Přistavěné zvonice* se věnuje tomuto specifickému jevu. Charakterizuje zde co lze považovat za typ tzv. přistavěné zvonice, rozebírá tuto problematiku staveb, uvádí jejich konkrétní příklady v různých koutech Evropy, popisuje konstrukci a jejich vztah ke stavbě kostela, vysvětluje důvody a význam vzniku těchto památek apod. Čtvrtá, stěžejní a nejobsáhlejší kapitola 4. *Regionální rozšíření zvoníc* má charakter katalogizační. V něm rozděluje zvonice podle typologie do několika základních evropských oblastí podle rozsahu rozšíření určitého typu – např. je přiřazuje do oblasti západní Evropy, za velkou oblast rozšíření daného charakteru zvoníc považuje Polsko, dále západní a jihozápadní Ukrajinu, Rusko, samostatné oblasti určuje i ve střední Evropě atd. V každé z těchto základních oblastí určuje další samostatné regiony, nejčastěji v souladu s historickým členěním zemí. Tímto členěním tak vytváří autor v rámci zkoumaného evropského teritoria několik desítek regionů a subregionů podle charakteru, typu a variant zde dochovaných dřevěných zvoníc. Například v západní Evropě samostatně vyčleňuje oblast Anglie, Severní Francie, oblast historického Fríska (na území Nizozemí a Německa), které dále dělí na oblasti Dřevěných zvoníc ve středním Frísku, Cihlových zvoníc na severovýchodě středního Fríska, Cihlových zvoníc ve středním Frísku atd. Na území Polska dělí zvonice například

do regionů Zadní Pomorany, Západní a Východní Prusy, Slezsko, Velkopolsko, Malopolsko, Mazovsko a Podlesí a tak podobně na území celé Evropy. Každý taktó vymezený region všeobecně charakterizuje podle typu výskytu zvonice, uvádí jejich konkrétní příklady, které podrobně popisuje konstrukčně, jejich tvarosloví, zabývá se historickým i stavebně historickým vývojem, poukazuje na vlivy, které na stavby v daných regionech působily, sleduje vzájemnou vztahovost jednotlivých objektů, popřípadě regionů či jejich podoblastí. Tato část knihy tvoří její převážnou část, soustřeďuje zde konkrétní obsáhlý obrazový materiál – velké množství barevných fotografií zvonice, jejich názorných nákrešů a konstrukčních schémat. Obrazový materiál dává ucelenou představu o množství těchto památek v jednotlivých regionech, o jejich různorodosti a pestrosti architektonického tvarosloví, umožňuje srovnání mezi nimi. Knihu doplňuje bohatá mapová příloha s označením rozšíření určitých typů dřevěných zvoníc v Evropě, představu srovnání náboženských vlivů umožňují historické mapy rozšíření náboženských konfesí, národnostní mapa Evropy, mapy jednotlivých evropských zemí s jejich správním rozdělením apod. Celkem příloha obsahuje 32 map. Nechybí ani cizojazyčné resumé, seznam použité literatury i rozsáhlý místní rejstřík.

Dvousvazkové dílo *Dřevěné kostely a zvonice v Evropě* je dílem jedinečným, nemajícím dosud obdoby. Hodnotný obsah díla umocňuje velmi zdařilé grafické provedení knihy, množství kvalitních barevných fotografií i kreseb. Kniha přináší neuvěřitelné množství materiálového bohatství podrobně a do hloubky odborně vysoce v publikaci zhodnoceného renomovanými autory a odborníky ctěnými ve svých oborech – dr. Jiřím Langerem a ing. arch. Karlem Kučou, kteří obdivuhodnou dlouholetou, systematickou a náročnou práci v terénu tento materiál shromáždili, utřídili, popsali. V krátké anotaci nelze plně zhodnotit a postihnout všechny úhly pohledů, nové informace, poznatky a souvztažnosti v odborném textu zaznamenané. Význam díla je bezesporu vysoký. Jistě jej čas a příští generace ještě více zhodnotí, znásobí, ocení. Přesto, že je publikace doslova nabitá množstvím informací a materiálu, autoři si skromně nekladou nárok na vyčerpávající zpracování tématu a považují jej za základ dalšího bádání. Velkým přínosem však je již i samotná tematika dřevěných kostelů a zvoníc, které se dosud nikdo v takovém rozsahu, do takové hloubky a v tak široce pojatých souvislostech, vazbách a rozsáhlém teritoriálním záběru dosud nevěnoval. Jde o dílo bezesporu ojedinelé.

Olga Floriánová

PODNĚTNÁ KONFERENCE V HUSTOPEČÍCH

V dubnu 2009 se v Městském muzeu a v Galerii Hustopeče uskutečnila konference na téma *Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi*. Na jednání byla přítomna odborná i laická veřejnost, organizátoři přizvali jedenáct referujících. Mezi nimi byli nejen etnografové, odborníci muzeí, kteří se problematikou oděvní kultury zabývají profesionálně, zkušení folkloristé, jež se s řešením této problematiky setkávají ve své dlouholeté souborové praxi, ale také starostové okolních obcí jako hlavní představitelé místních samospráv. Vzhledem k tomu, že organizátorem byla Mgr. Soňa Nezhodová, Ph.D. z muzea v Hustopečích, přidružila jednání podtitul *Hanácké Slovácko, jeho tradiční kultura a současnost*. Jako pořadatelka se v úvodu ujala slova nad Heldovou jazykovou mapou Moravy. V příspěvku *Hanácké Slovácko a jeho oděvní kultura* přiblížila průvodní jevy severního a jižního hanáckého Slovácka. V závěru svého prvního vstupu specifikovala a charakterizovala některé vybrané obce severu a jihu tohoto subregionu s nevhodnými vlivy okolních podoblastí i s kritickým pohledem na současný stav deformace krojů v této oblasti. Představila rovněž působivou rekonstrukci kroje z Hustopečí, vytvořenou na základě předlohy - litografie z obrazového díla amatérského malíře Wilhelma Horna. Na rekonstrukci se podílela právě Soňa Nezhodová a výtvarnice Yveta Petrášková, která ji příkladným citlivým způsobem realizovala v praxi, svůj podíl nese i Mgr. Šárka Seifertová, která předkreslovala výšivku, oděvní doplňky zajišťovali Alan Kvasnička z Brna (ušil boty), Ivana Blanářová z Brumovic (klobouk a věnec), opasek zdobený pavím brkem zhotovil Jiří Hýža.

Příspěvek PhDr. Lenky Novákové z EÚ MZM v Brně na téma *Cesty ke zdaru a nezdaru krojové rekonstrukce* přiblížil úspěšné i neúspěšné konkrétní výsledky konzultací veřejnosti s kurátorkou obsáhlé sbírky textilu v brněnské instituci a také postesek nad tím, že často zadavatelé nerespektují rady a doporučení odborníků, což vede k mrhání velkého úsilí a negativním výsledkům, které vlasti nezdařil实现ce představují. Mgr. Blanka Vaněčková z Kobyli představila kroje a rekonstrukce krojů z Kobyli a okolí a jejich uplatnění v rámci roku.

PhDr. Blanka Petráková z Muzea luhačovickeho Zálesí v Luhačovicích zahájila svůj přínosný referát *Krojové rekonstrukce v souborovém hnutí a jejich úskalí* krátkým exkurzem do minulosti a posluchačům přiblížila zajímavou a specifickou přechodnou oblast luhačovickeho Zálesí. Stěžejní

část příspěvku představovala specifikace práce folklorních souborů, v nichž si často vedoucí neuvědomují, že taneční hudební a také krojová stránka musí být v harmonii. Na konkrétních ukázkách demonstrovala vývoj kroje od konce 18. století do současnosti s poukázáním na zdařilé rekonstrukce pro soubor Malé Zálesi v Luhačovicích a také vzpomenula záslužnou práci a obnovu krojů v Kaňovicích.

PhDr. Romana Habartová ze Slovákého muzea v Uherském Hradišti v příspěvku *Rekonstrukce, stylizace, imitace kroje a jeho dnešní podoby* v krátkosti vysvětlila pojmy lidový oděv a kroj, poukázala na „ovlivňovatele“ podoby kroje v průběhu vývoje, specificky pak ve 20. století, čímž zdůraznila zodpovědnou a nezastupitelnou roli krojových krejčích, švadlen, vyšivaček a také družstev a dílen, které se hotovením a výzdobou krojů zabývají. Stěžejní část příspěvku představovalo vysvětlení pojmů rekonstrukce, stylizace, imitace kroje, způsob jeho provádění vždy s vědomím toho, k jakému účelu je replika kroje zhotovovaná. V závěru přiblížila možné inspirační zdroje pro krojové realizace s výběrem ukázek úspěšných rekonstrukcí a stylizací pro některé folklorní soubory z Dolňácka.

Na ni navázala příspěvkem *Používání krojů, jejich rekonstrukce a stylizace v souborové praxi na Uherskohradištsku* PhDr. Ludmila Tarcalová, která zvýraznila důležitost kroje a jeho znakovou funkci a synkretičnost s tancem a zpěvem. Názorně na konkrétních příkladech přiblížila krojové originály, oblekané o svátčích a slavnostech, malé a velké stylizace se zachováváním lokálních prvků a rekonstrukce pro scénické uplatnění, které oživují doklady krojů již v terénu neexistující.

Zlatislava Krůzová z Mikulova jako umělecká vedoucí mikulovských souborů informovala v příspěvku nazvaném *Krojové vybavení v národopisných souborech* o problematice minulosti nově osídlovaného území, o strastech a úspěších obnovování krojů v průběhu třiceti let existence

folklorních skupin a souborů v tomto subregionu s důraznějším upozorněním na kroj Chorvatů a kroj z Drnholce.

Příspěvek *Rekonstrukce vlčnovského kroje* pro soubor Vlčnovjan přednesla etnografka Slovákého muzea Mgr. Marta Kondrová, která seznámila posluchače s specifickým krojovým ostrůvkem, který Vlčnov, situovaný v oblasti Uherskobrodská představuje. Názorně ukázala promyšlenou přímočarou cestu k realizaci zdařilé rekonstrukce vlčnovského kroje podle muzejních dokladů z poloviny 19. století.

Mgr. Blanka Vaněčková z Kobylí v referátu *Kroj v Kobylí* přiblížila vývoj zdejšího tradičního odívání s poukázáním na některé zajímavé krojové součástky, na specifické úpravy pokrývky hlavy, ale i na rekonstrukci kroje z Kobylí pro místní vdané ženy.

V referátu *Krojování Bítešané dříve a nyní* zaměřila Mgr. Silva Smutná pozornost na oblast vstupní brány z Moravy na Vysočinu. Věnovala se stavu krojů v této oblasti a specifikovala jednotlivá období pořizování krojů v průběhu sta let s pochvalným vyjádřením k uspokojivé situaci dneška.

Závěr jednání patřil domácím zástupcům Lukáši Stávkovi a Ivaně Smolákové ze souboru Zavádka s příspěvkem *Národopisný soubor Zavádka a jeho krojové vybavení*, kteří vyjádřili naději na brzké a optimální řešení krojového fondu ve svém souboru.

Jednání se nezúčastnili z důvodu velkého pracovního vytížení Doc. PhDr. Alena Křížová, PhD., z jejichž úst měl zaznět příspěvek *Svéráz a druhá fáze existence kroje*.

V listopadu 2009 byl jako 4. svazek Edice Města Hustopeče vydán sborníček z konference s názvem *Příspěvky z konference. Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi*, v němž je možno blíže se seznámit s odpřednášenými tématy.

Romana Habartová

ARCHEOLOGIE

AURIGNACIEN DOLNOMORAVSKÉHO ÚVALU

(1. díl)

Petr Škrdla, Archeologický ústav AV ČR, Brno

Aurignacien představuje první celoevropskou kulturu, jejímiž nositeli byli prokazatelně první anatomicky moderní lidé (*Homo sapiens*).

1. Úvod

První souhrnná zpráva o paleolitickém osídlení Uherskohradištska je z pera Viléma Hrubého (1951). V letech 2002–2008 byla realizována rozsáhlá terénní prospekce, jejímž cílem byla lokalizace všech dříve v literatuře zmíněných nalezišť i objevení dosud neznámých lokalit, které by byly vhodné pro systematický výzkum. Výsledkem této prospekce byly kolekce artefaktů z řady lokalit, které byly publikovány v monografii z roku 2005 (Škrdla 2005) a v sérii navazujících článků zejména na stránkách časopisu *Přehled výzkumů*. Jelikož dosud byla větší pozornost věnována gravettskému osídlení (Škrdla 2005; Škrdla et al. 2006a; Škrdla et al. 2008), je tento příspěvek zaměřen na souhrnnou publikaci aurignackého osídlení Dolnomoravského úvalu, zprávy o kterém dosud byly roztržštěny v řadě oddělených článků (např. Škrdla 2005, 2006, 2007, 2008a).

Zájmové území lze vymezit Napajedelskou branou na severu a její jižnějšími výběžky Kyjovské pahorkatiny na jihu. Jelikož řeka Morava je na moravské straně lemována výraznějšími návršími, na kterých se dá předpokládat aurignacké osídlení, přibližně po Bzenec a na rakouské straně taková návrší zcela chybí, zahrnuje tato studie na pravobřeží řeky Moravy území celého Dolnomoravského úvalu až po soutok Moravy s Dunajem. Problém nastává na levobřeží řeky Moravy na slovenské straně, kde jsou zajímavá návrší v jižní části Bílých Karpat a v Malých Karpatech, ale informace o aurignackém osídlení chybí nebo jsou neprůkazné. Přesto se domnívám, že v tomto prostoru aurignacké lokality jsou a jejich současná absence je způsobena stavem výzkumu.

Již v předchozí práci (Škrdla 2005) jsem pro přiřazení kolekcí štípané kamenné industrie k aurignacieniu použil přítomnost atributů charakteristických pro tuto kulturu. Je to především přítomnost vysokých škradel, strmě retušovaných čepelí a kanelovaných rydel. Nově se podařilo prokázat i přítomnost charakteristických mikročepeledek včetně typu Dufour (Napajedla-Zámoraví, Kudlovice-Za Hradskou, Boršice-kóta 331). Dalším atributem je shoda s aurignackou sídelní strategií (cf. Škrdla 2005, 2006). Nutno ovšem konstatovat, že aurignacké elementy se objevují i v chronologicky mladších industriích a aurignacká sídelní strategie je identická s časně mladopaleolitickou sídelní strategií. Přiřazení některých menších kolekcí k aurignacieniu na základě výše zmíněných atributů nemusí být proto spolehlivé.

Popisované lokality jsou rozčleněny do tří základních skupin – na lokality prokazatelně aurignacké, na lokality s vysokou pravděpodobností aurignacké a na lokality, většinou malé, u nichž není pro aurignackou klasifikaci dostatek indicií, ale které by k aurignacieniu mohly také patřit (zejména na základě jejich umístění v krajině). Tento příspěvek – 1. díl – zahrnuje pouze lokality s vysokou pravděpodobností aurignacké, další lokality včetně vyhodnocení budou zveřejněny v dalším čísle (2. díl).

2. Lokality prokazatelně aurignacké

2.1. Napajedla-Zámoraví (cihelna)

Napajedelské cihelna představuje nejdůležitější aurignackou lokalitu regionu. Záchraným výzkumem redeponovaných intaktních sedimentů byla získána absolutně datovaná a pro aurignacien typologicky charakteristická kolekce štípané kamenné industrie (Škrdla et al. 2006b; Škrdla 2007).

Napajedelská cihelna je situována v trati Zámoraví, po levé straně silnice do Halenkovic (nezaměňovat s cihelnou po pravé straně téže silnice, pod lokalitou Napajedla I). Hliník cihelny je založen v poměrně prudkém svahu v rozmezí nadmořských výšek 205–270 m. Těženy jsou kvartérní sedimenty, které jsou značně postiženy resedimentací a svahovými sesuvy (dodnes aktivními). Lokalita je situována na velmi exponovaném a strategicky položeném místě přímo v Napajedelské bráně, na okraji úvalu (který je pro ostatní lokality stanoven pomyslnou vrstevnicí 200 m) a v bezprostředním sousedství současného koryta řeky Moravy.

Sedimenty s nálezy jsou situovány při patě svahu v rozmezí nadmořských výšek 205–215 m, kam se s největší pravděpodobností dostaly přemístěním z vyšších partií svahu. Délku tohoto posunu nelze odhadnout, původní poloha sedimentů mohla být i na návrší označovaném jako Napajedla II (gravettská lokalita). Svah je dodnes nestabilní a sesuvná činnost pokračuje. V roce 2004 byla v hliníku bývalé cihelny obnovena těžba sedimentů. Na několika místech byly nalezeny štípané kamenné artefakty a ojedinělé fragmenty osteologického materiálu. V několika po sobě jdoucích letech jsme na perspektivní poloze při severním okraji cihelny provedli drobnou sondáž. Zachytili jsme šedavou vrstvu, která obsahovala hojné štípané kamenné artefakty, ojedinělé fragmenty kostí, uhlíky a zlomky spálených kůstek. Proto byl téměř všechn prokopáný sediment plaven.

Výzkumem a průzkumem jsme získali několik pro aurignacien charakteristických strmě retušovaných škrabadel a plavením jsme získali drobné mikročepelky. Vzhledem k významu lokality v následujícím příspěvku shrnuji všechny dosavadní nálezy. Soubor z lokality je rozčleněn na dva celky:

1 – Artefakty, které pocházejí výhradně z vrstvy šedavých sedimentů na kterou se vážou radiokarbonová data (tj. pouze kopané a vyplavené).

2 – Ostatní artefakty z prostoru severního okraje cihelny (tj. kopané i posbírané na povrchu).

Artefakty z vrstvy šedavých sedimentů (datovaná poloha)

V letech 2005 a 2006 bylo ze zmíněné vrstvy (geologický popis viz Škrdla et al. 2006b) získáno 34 (2005) respektive 36 (2006) artefaktů větších než 1, 5 cm a dalších 305 respektive 334 (z toho 249 ks eratického silicitu, 12 ks radiolaritu, 5 ks křemene a 68 ks přepáleného silicitu) drobných mikroústěpků/mikrozlomků z výplavu.

Surovinovému spektru výrazně dominuje eratický silicit, který je doplněn radiolaritem, křemenem a silicifikovaným pískovcem (obitý kus suroviny). Přepálené artefakty jsou pravděpodobně vyrobeny také z eratického silicitu.

Z technologického pohledu v kolekci převažují úštěpy. Za pozornost ale stojí vyšší podíly mikročepelí a nástrojů. Jádra, která jsou zastoupena pouze exempláři drobných tvarů na úštěpu (obr. 1:25, 26), byla určena nepochybně na výrobu mikročepelí (bladelets). Díky plavení (rozměr oka síta 1 mm) byla získána kolekce 639 mikroústěpků/mikrozlomků (tj. artefaktů drobných rozměrů o velikosti v rozmezí 2 mm – 1, 5 cm).

Z nástrojů stojí za pozornost série devíti strmě retušovaných škrabadel. První je mírně vyčnělé (obr. 1:9), druhé vějířovité (obr. 1:10), třetí vyčnělé a kombinované s mikrojádrém (obr. 1:13), čtvrté, páté a šesté na úštěpu (obr. 1:14, 16, 22), sedmé je okrouhlé (obr. 1:15), osmé a deváté představují části odlomených hlavic škrabadel (obr. 1:11, 12). Další skupinou nástrojů jsou drásadla různých tvarů (obr. 1:17, 18, 20), výčet nástrojů pak uzavírají fragment čepele se strmou (aurignackou) retuší a rydlovým úderem (obr. 1:27), další fragment čepele se strmou (aurignackou) retuší (obr. 1:21), zlomek čepele s místní retuší a rydlovým úhozem (obr. 1:19), bilaterálně retušovaná drobná čepel (obr. 1:8) a zlomek drobné mikročepelky s otupující retuší (obr. 1:1).

Díky plavení jsme ze sedimentu separovali ojedinělé uhlíky po spálení dřeva a přibližně 7 g spálených drobných kůstek, jejichž část jsme spolu se vzorkem uhlíků ze stejné polohy zaslali na datování do laboratoří v Groningen a v Oxfordu. Získaná série výsledků

v rozmezí 30–32 000 BP (nekalibrovaných, tab. 1) potvrdila aurignackou klasifikaci kolekce (střední aurignacien ve smyslu dělení J. Svobody a kol. 2002). Pro další výzkumy v oblasti tak byla získána stratifikovaná a absolutně datovaná kolekce, kterou můžeme použít jako referenční. Po kalibraci pomocí programu CalPal a kalibrační sady CalPal2007_HULU se stáří pohybuje v intervalu 34–38 000 let před současností.

Tab. 1. Napajedla-Zámoraví. Datace / Dating.

No.	Název / Description	Materiál / Material	Hodnota / Value		
GrA-32566	Napajedla-Brickyard-02	uhlíky	29 820	+180	BP
				-170	
GrA-32568	Napajedla-Brickyard-03	spálené zlomky kostí	30 620	+190	BP
				-180	
GrA-28280	Napajedla-Brickyard	mamutí kel (reziduální uhlík)	32330	±900	BP
OxA-18304	Npjdla 1	spálené zlomky kostí	32230	±190	BP
OxA-18305	Npjdla 2	uhlík ze smrku/modřínu	32540	±200	BP

Artefakty ze severního okraje cihelny (mimo nálezů z datované polohy)

Do této skupiny byly zahrnuty nálezy z výkopů v letech 2004 a 2005 (ca 15 m níže po svahu od datované polohy), nálezy z nadložních vrstev nad datovanou vrstvou šedavých sedimentů a povrchové nálezy z prostoru celého severního okraje cihelny. Jelikož tato kolekce působí homogenním dojmem, je hodnocena vcelku.

Surovinové a technologické spektrum kolekce je obdobné spektru z datované vrstvy šedavých sedimentů.

Typologické spektrum sestává pouze z 18 nástrojů. Strmě retušovaná škrabadla v případě této kolekce opět představují významnou složku. Jsou zastoupena okrouhlým exemplářem (obr. 1:30), drobným škrabadélkem na ústěpu (obr. 1:37), škrabadlem na širokém ústěpu (obr. 1:44) a kombinací vyčnělého škrabadla s rydlem (obr. 1:33). Další rydla jsou na hrotitém fragmentu ústěpu (obr. 1:24), na zlomené čepeli (obr. 1:35) a klínové rydlo je kombinováno s drásadlem (obr. 1:41). Kolekci nástrojů doplňují zobec (obr. 1:32), vrub (Škrdla 2005, Fig. 3.33:8), retušovaný ústěp, hrot (obr. 1:34), čepel se strmou retuší (obr. 1:28, 43) a fragment čepel se strmou retuší (obr. 1:31), čepel s bilaterální vrubovitou otupující retuší (obr. 1:29), retušovaná čepel (Škrdla et al. 2006b, obr. 16:6), zlomek retušované čepel, a drobná čepelka s jemnou bilaterální retuší (obr. 1:39).

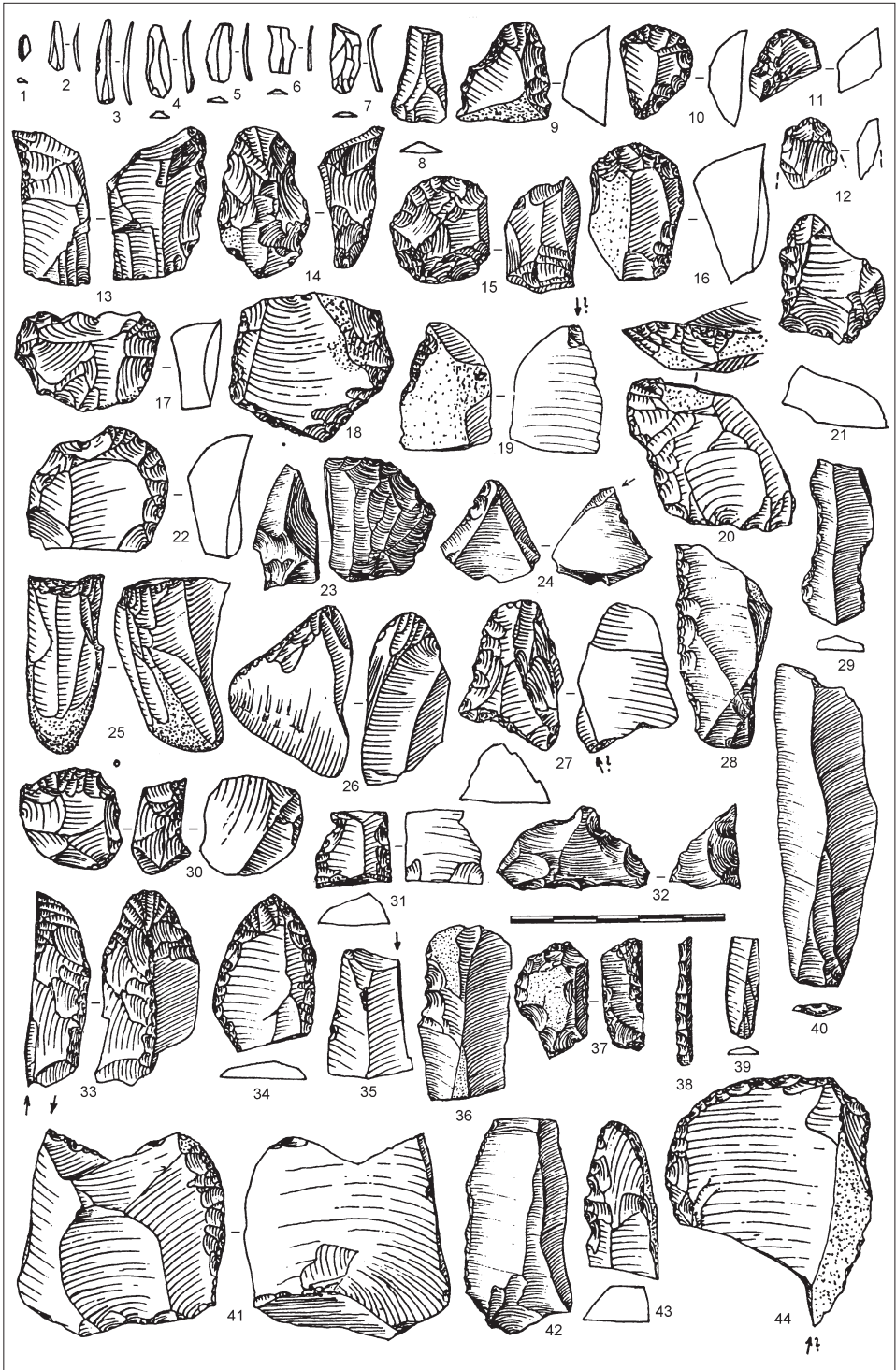
Hrubotvará industrie je zastoupena křemenným otloukačem (Škrdla et al. 2006b, obr. 16:20).

Nálezy z ostatních míst cihelny

Přestože na více místech v prostoru cihelny byly zachyceny ojedinělé artefakty, nebyly nalezeny žádné charakteristické typy a jejich kulturní klasifikace zůstává otevřená.

Závěr

Výzkumem a povrchovým průzkumem v těžbou rozrušených sedimentech byla nashromážděna zajímavá kolekce aurignackých artefaktů. Lokalita představuje v pořadí čtvrtou absolutně datovanou lokalitu aurignacien na Moravě (ostatní jsou Stránská skála, kde je více poloh, Milovice a Mladeč, Svoboda a kol. 2002). Za pozornost stojí téměř výhradní orientace na importované eratické silicity a převaha aurignackých škrabadel v typologickém spektru. Díky plavení sedimentů byla získána kolekce drobných prohnutých mikročepel (bladelets), které dosud na moravských aurignackých lokalitách nejsou příliš čtené. Dvě z těchto drobných čepel, které jsou retušované (obr. 1:8, 39) by mohly být zařazeny k typu

1. Napajedla-Zámoraví. Vybrané artefakty. 1–25: datovaná poloha, 26–45: severní okraj cihelny (mimo datovanou polohu).

Dufour, ale bude-li se striktně vycházet z definice, nemají střídající se (dorsální a ventrální) retuš. Přiřazení mikročepelk k typu Dufour se ale autor od autora různí, někteří autoři mezi ně kladou i neretušované kusy (cf. Elston–Kuhn eds. 2002 s lit.).

Nejbližší analogie (nejenom geograficky) k popisované kolekci lze spatřovat v lokalitách v okolí Napajedelské průrvy, jmenovitě jde o více lokalit na katastrech Nové Dědiny nebo Žlutavy (cf. Oliva 1987). Srovnatelná jsou nejen surovinová spektra, kdy dominují eratické silicity, které jsou doplněny radiolaritem (oproti Napajedlům se ale objevují i lokální moravské silicity), ale i typologická spektra, která jsou charakterizována převahou aurignackých strmě retušovaných a vyčnělých škrabadel a přítomností mikročepelí (bladelets včetně typu Dufour).

Na lokalitě jsme provedli pouze zjišťovací sondáž, více nám majitelem nebylo umožněno.

2.2. Kudlovice-Za Hradskou

Lokalita je situována ne temeni, přibližně 400 m severně kóty Hradská (297,7 m). Jelikož v mapě není v daném prostoru žádný traťový název, nazvali jsme ji podle polohy vzhledem ke kótě Hradská „za Hradskou“. Její vzdálenost od dnešního regulovaného koryta řeky Moravy je 3,5 km, od pomyslného okraje Dolnomoravského úvalu pak 2 km. Nálezy byly získány v nadmořské výšce 294–297 m. Z lokality je dobrý výhled do Dolnomoravského úvalu i do údolí Vrbky a Kudlovického potoka. Úzké a protáhlé temeno je podélně rozděleno úvozovou cestou (Hradská cesta). Jelikož industrie z obou stran cesty vykazuje odlišnosti, nálezy jsme oddělili. Nálezy severně cesty jsou označeny Za Hradskou (více debitáže, méně nástrojů, drobnovarejší charakter industrie), jižně cesty Za Hradskou – A (více nástrojů, méně debitáže). Povrch pole je tvořen naorávanou pleistocénní terasou s obsahem valounů lokálních rohovců včetně rohovců typu Krumlovský les s charakteristickou černou kúrou. Další artefakty byly získány ze satelitních poloh (B, C) a z nedaleké kóty Hradská. Nálezy z lokality mohou souviset se zmínkou o nálezu paleolitických artefaktů (dnes nezvěstných) Stanislavem Švubem v trati „Křížany“ (Hrubý 1951, 81). Lokalitu jsme objevili v roce 2002 a občasně navštěvovali do roku 2008. Část kolekce byla publikována v roce 2005 (Škrdla 2005).

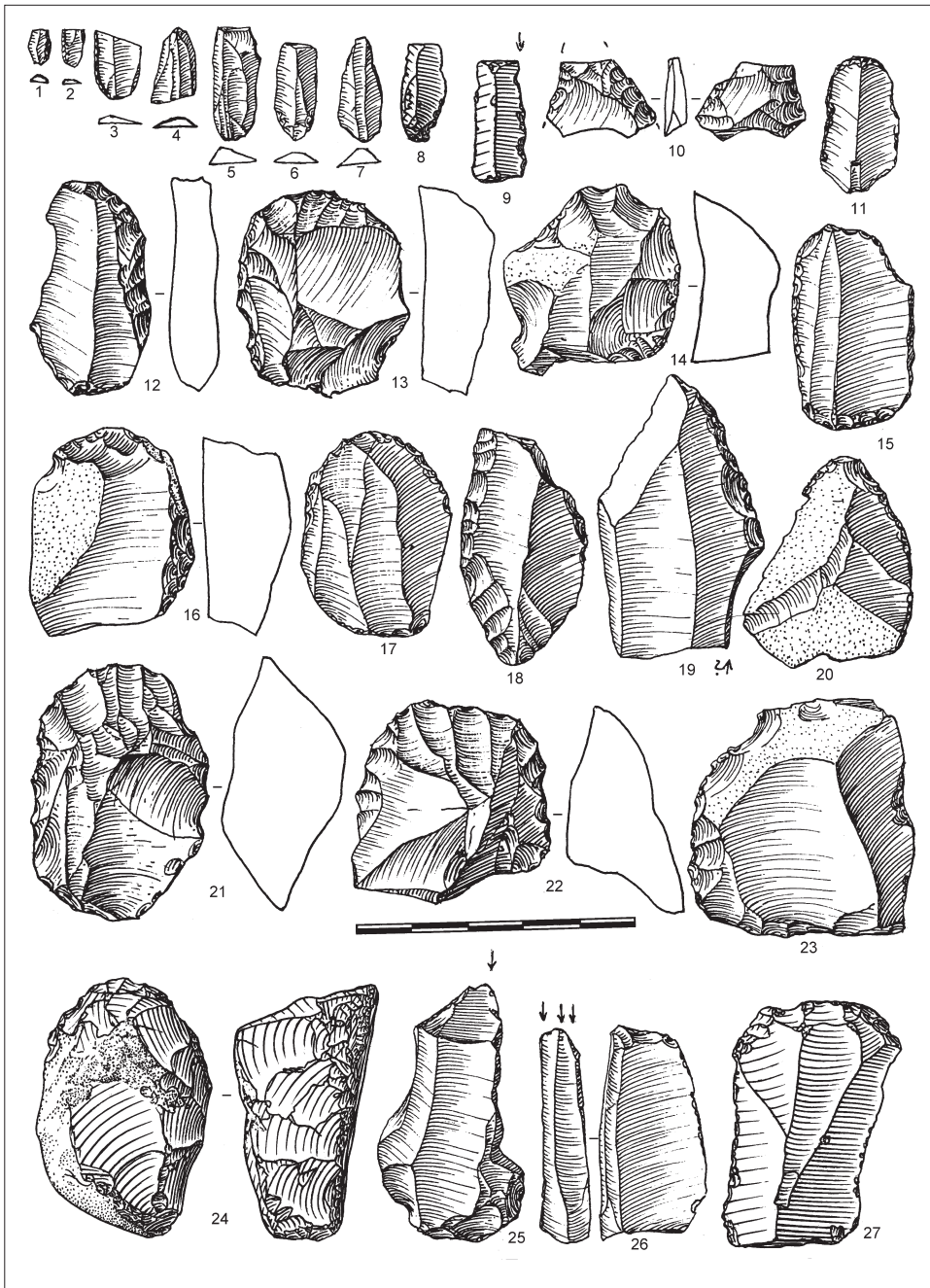
Kolekce celkem zahrnuje 404 artefaktů štípané kamenné industrie.

V surovinovém spektru výrazně převažuje eratický silicit (280 ks), doplněný radiolaritem (46 ks), rohovcem typu Krumlovský les (26 ks), rohovcem typu Troubky/Zdislavice (15 ks), rohovcem typu Boršice (12 ks), blíže neurčenými lokálními rohovci (11 ks), dále pak limnosilicitem, silicifikovaným pískovcem a křemenem (po jednom kuse). 11 kusů je přepáleno.

Technologické spektrum je tvořeno 6 jádry (obr. 4:13) a 6 mikrojádry (obr. 4:10–12), 137 úštěpy, 82 mikroúštěpky a mikrozlomky, 14 čepelí, 59 zlomky čepelí, 10 mikročepelí (obr. 2:5–8), 15 zlomky mikročepelí (obr. 2:4), 14 zlomky, 2 rydlými odpady, 3 čepelí s místní retuší, 7 zlomky čepelí s místní retuší, 6 úštěpy s místní retuší, 2 zlomky s místní retuší a 41 nástroji.

Kolekce nástrojů obsahuje 14 škrabadel, 9 rydel, 3 mikrolitické nástroje – retušovaný zlomek mikročepelky (obr. 2:3) a dva zlomky mikročepelk s mírně otupující retuší (obr. 2:1, 2), 3 drásadla (obr. 2:20, 23), 3 retušované čepelí (obr. 2:18, 19; 4:2), zlomek retušované čepelí (obr. 4:5), 3 strmě retušované fragmenty čepelí (obr. 4:6, 14), 2 odštěpovače (obr. 4:9), čepel s příčnou retuší a zlomek bifaciálně plošně retušovaného hrotu (obr. 2:10; nelze ale vyloučit, že tento artefakt z patinovaného radiolaritu může představovat eneolitickou intruzi; cf. Kuča–Škrdla 2006a).

Skupina škrabadel sestává ze 3 exemplářů na retušovaných čepelích (obr. 2:11, 12, 15), na neretušované čepeli (obr. 2:27), 3 na úštěpech (obr. 2:17), na zlomku (obr. 2:22), 4 strmě retušovaných aurignackých (obr. 2:13, 16, 21, 24; dvě poslední stojí již na rozhraní škrabadel a jader), zlomku hlavice strmě retušovaného škrabadla a nepravidelného kruhového, strmě retušovaného škrabadla (obr. 2:14).

Obr. 2. Kudlovice-Za Hradskou. Vybrané artefakty.

Skupina rydel sestává ze 3 klínových (obr. 4:1, 3), rydla na zlomené čepeli (obr. 2:25), rydla na zlomené drobné čepeli (obr. 2:9), rydla na zlomené retušované čepeli (obr. 4:3), rydla na příčně retušované hraně (obr. 2:26), rydla na příčně retušovaném ústěpu, a vícenásobného rydla na zlomené čepeli (obr. 4:7).

Celkově lze shrnout, že na lokalitě byl preferován importovaný eratický silicit, přestože leží přímo na výchozu štípatelné suroviny. Škrabadla převažují nad rydly (14:9), pokud bychom zohlednili aurignacká škrabadla a rydla, aurignacké typy škradel výrazně převažují nad ojedinělým kanelovaným rydlem (v poměru 6:1). Kolekci doplňují zlomky aurignackých mikročepek, které by mohly být přiřazeny k typu Dufour. Zajímavým prvkem je plošně retušovaný artefakt. Oproti jiným aurignackým souborům v regionu chybí vyčnělá škrabadla.

Lokalita poskytla řadu charakteristických aurignackých nástrojů (strmě retušovaná škrabadla a čepele, čepelky) a je situována na charakteristické aurignacké poloze.

Kudlovice-Za Hradskou – A

Lokalita je od výše popsané polohy Za Hradskou oddělena pouze úvozovou cestou a pásem asi 10 m bez nálezů. Absence nálezů je pravděpodobně způsobena erozí v nejvyšší partii temene vlivem narušení cestou a zemědělskou činností. Hypotézu o erozi podporuje i struktura industrie, kdy téměř chybí drobná debitáž a převažují větší kusy včetně jader a nástrojů. Je ale pravděpodobné, že obě lokality tvořily původně jeden celek.

Mezi surovinami opět výrazně převažuje eratický silicit (71 ks), který je doprovázen radiolaritem (4 ks), rohovcem typu Troubky/Zdislavice (3 ks), blíže neurčenými lokálními rohovci (7 ks), rohovcem typu Krumlovský les (2 ks), limnosilicitem (1 ks) a spáleným silicitem (2 ks).

Technologické spektrum je tvořeno 8 jádry, 27 úštěpy, 9 mikroúštěpkou, 6 čepelemi, 7 zlomky čepelí, 2 mikročepelemi, 2 rydlovými odpady, 2 zlomky čepelí s místní retuší, mikročepelí s místní retuší, 4 úštěpy s místní retuší a 22 nástroji. Je zajímavé, že nástroje tvoří čtvrtinu technologického spektra.

Typologické spektrum sestává ze 9 škradel, 6 rydel, dvou mikrolitických nástrojů – zlomku retušované mikročepelky (obr. 3:1) a zlomku mikročepelky s bilaterální otupující retuší (obr. 3:2), vrtáku (obr. 3:11), do hrotu strmě retušované čepele s retuší (jakoby do vrubu) na ventrální straně (obr. 4:17), 2 zlomků retušovaných čepelí (obr. 3:13) a retušovaného zlomku.

Skupina škradel zahrnuje vysoké na krátkém masivním úštěpu (obr. 3:8), 2 drobná na krátkých úštěpech (obr. 3:9, 18), 2 vysoká, téměř po celém obvodu retušovaná na korových úštěpech (obr. 3:16, 17), strmě retušované mírně vyčnělé škrabadlo složené ze dvou mrazem vzniklých zlomků (obr. 3:15; první část – Škrdla 2005, obr. 29:20), nehtové škrabadlo (obr. 3:7), okrouhlé strmě retušované (obr. 3:10) a okrouhlé škrabadlo, částečně strmě retušované (obr. 3:14).

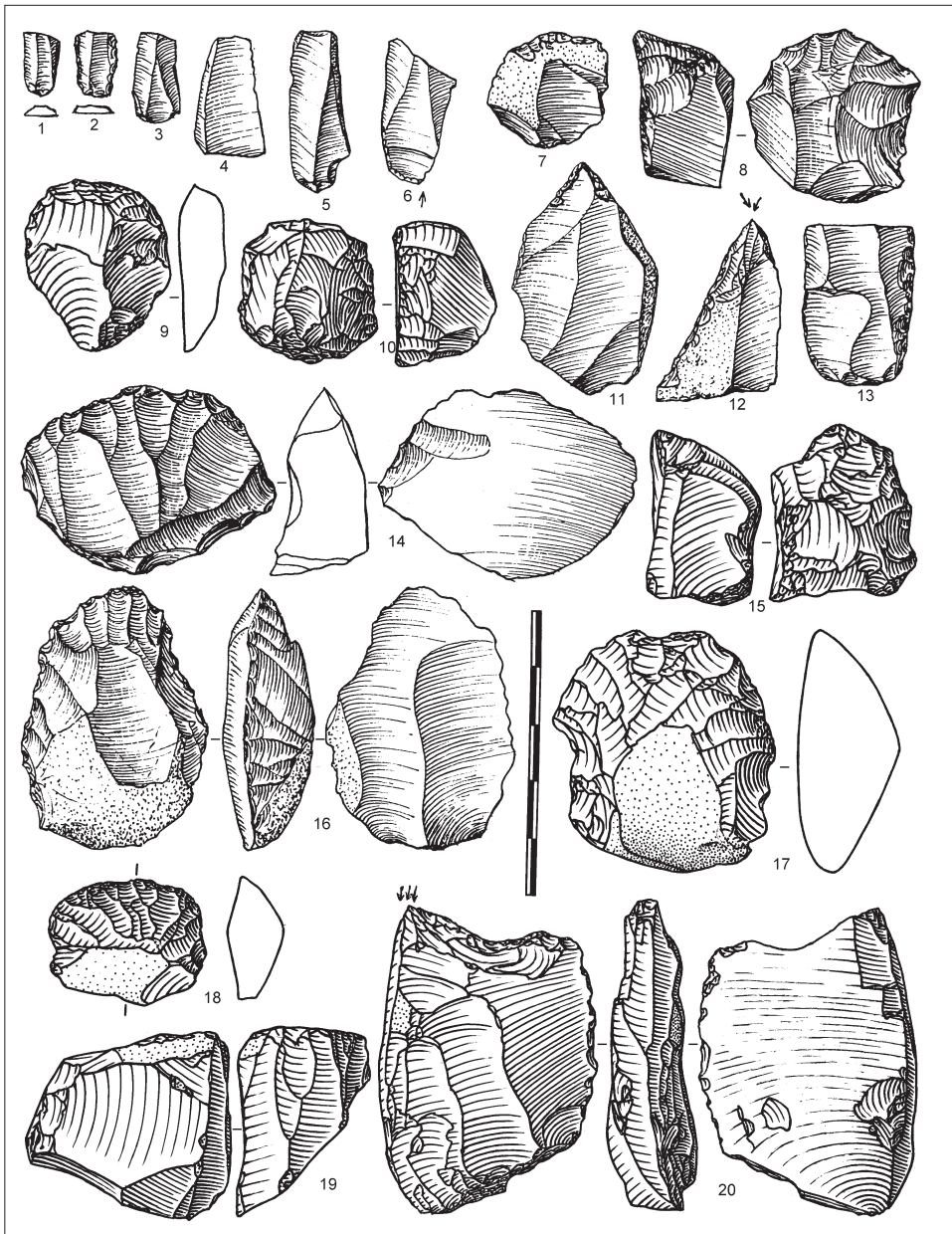
Skupina rydel je tvořena 2 jednoduchým klínovými (obr. 3:12; 4:18), na příčně retušovaném úštěpu (obr. 3:20), na příčně a laterálně retušované čepeli (obr. 4:16), další na retušované čepeli (obr. 3:6) a na příčně retušovaném masivním úštěpu.

Celkově lze shrnout, že na lokalitě byl preferován importovaný eratický silicit, přestože leží přímo na výchozu štípatelné suroviny. Škrabadla převažují nad rydly (9:6), pokud bychom zohlednili aurignacká škrabadla a rydla, aurignacké typy škradel výrazně převažují nad ojedinělým kanelovaným rydlem (v poměru 7:1). Kolekci doplňují zlomky aurignackých mikročepek, které by mohly být přiřazeny k typu Dufour.

Lokalita poskytla řadu charakteristických aurignackých nástrojů (strmě retušovaná škrabadla a čepele, čepelky) a je situována na charakteristické aurignacké poloze.

Kudlovice-Za Hradskou – B

Místo nálezů pěti artefaktů je vzdáleno 150 m jižně od lokality Za Hradskou – A. Kolekce sestává z úštěpu a zlomku lokálního rohovce, drobného protisměrně těženého jádra (obr. 4:19), odštěpovače (obr. 4:20) a retušované čepele s odlomeným distálním koncem, původně pravděpodobně čepelového škrabadla (obr. 4:21); posledně zmíněné artefakty jsou vyrobeny z eratického silicitu.

Obr. 3. Kudlovice-Za Hradskou A. Vybrané artefakty.

Kudlovice-Za Hradskou – C

Místo nálezu tří izolovaných artefaktů je vzdáleno 350 m severně od lokality Za Hradskou. Artefakty jsou vyrobeny z eratického silicitu. Za pozornost stojí dvojité, vyčnělé a strmě retušované škrabadlo (obr. 4:22).

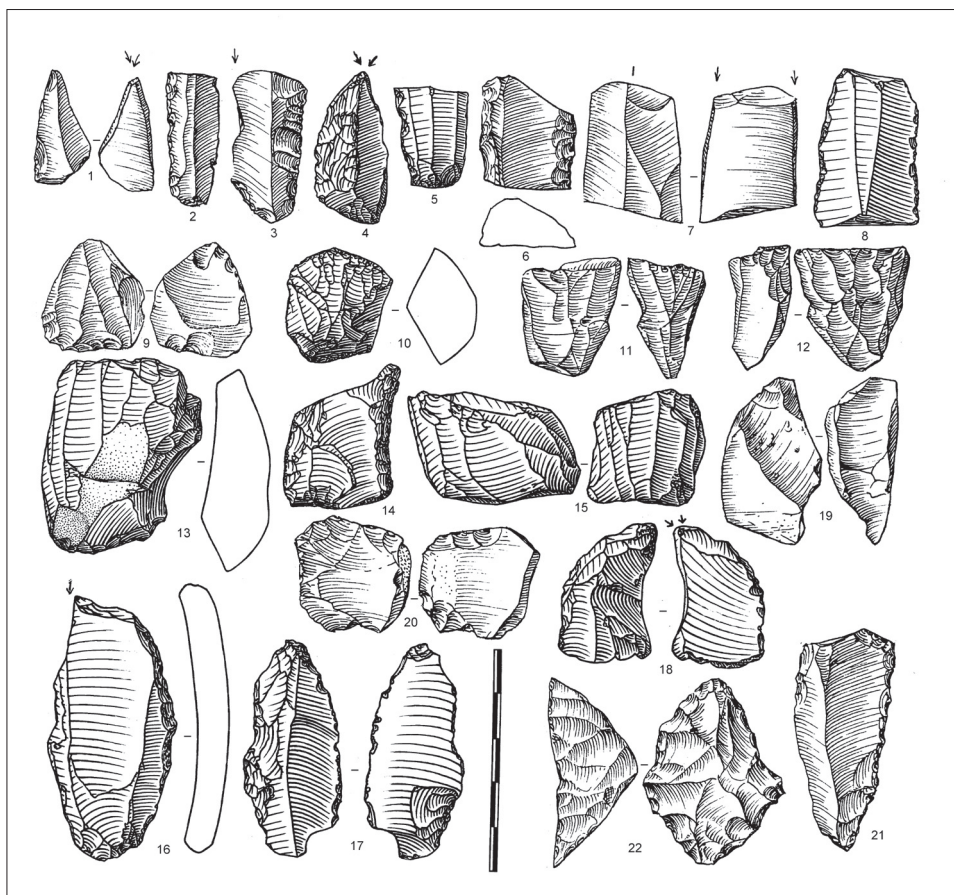
2.3. Traplice-Bukáčová

Lokalita je situována západně od Traplic na temeni, které vybíhá z hlavního hřebene Chřibů jihovýchodním směrem do údolí Moravy. Lemováno je Jankovickým potokem na

severovýchodě a Jalubským potokem na jihozápadě. Vzdálenost od současného regulovaného koryta Moravy je 7 km, vzdálenost od okraje Dolnomoravského úvalu pak 4 km. Koncentrace nálezů byla zjištěna přibližně 200–600 m jihovýchodně kóty Bukáčová (344, 0 m) v rozmezí nadmořských výšek 325–335 m. Lokalita je povrchová a vzhledem ke geologické situaci nelze očekávat nalezení artefaktů v intaktních sedimentech. Na povrchu pole vystupují šterky, které obsahují hojně hlízy rohovce typu Krumlovský les (s charakteristickým pouštním lakem na povrchu) a typu Boršice. Lokalita byla objevena na jaře roku 2003 a opakovaně sledována do roku 2008. Část kolekce byla publikována v roce 2005 (Škrdla 2005).

Dosud byla získána kolekce čítající 48 artefaktů. Surovinové spektrum odráží dostupnost lokálních surovin přímo na lokalitě a přibližně polovina artefaktů je z těchto rohovců vyrobená – 8 kusů z rohovce typu Krumlovský les, 10 kusů z rohovce typu Boršice, 1 kus z rohovce typu Troubky/Zdislavice a 5 kusů z blíže neurčených lokálních rohovců. Importované suroviny představuje 16 kusů eratického silicitu a 5 kusů radiolaritu. Surovinové spektrum rozšiřují artefakty vyrobené z hrubozrnnějších surovin – silicifikovaného pískovce (2 ks) a kvarcitu (1 ks).

Z technologického pohledu kolekci tvoří 7 jader, čepel (obr. 5:5), místně retušovaná čepel, zlomená čepel, 11 ústěpů, 2 mikroústěpy, zlomek a 19 nástrojů. Převažujícím typem nástroje jsou škrabadla (11 ks), doplněná drásadly (3 ks; obr. 5:12, 16, 19), zlomky retušovaných čepelí (3 ks, obr. 5:8, 11, 13), klínovým rydlem (obr. 5:10) a odštěpovačem. Skupina

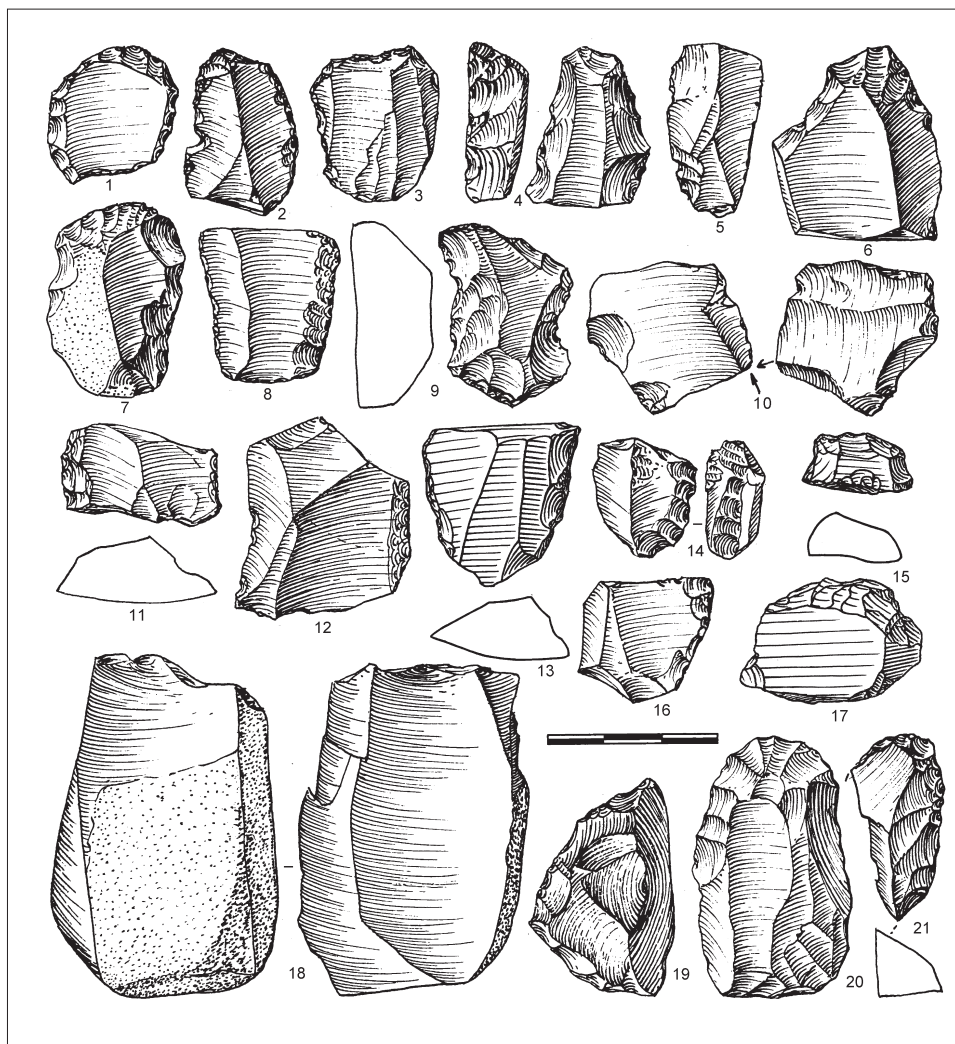

4. 1–14: Kudlovice-Za Hradskou. 15–18: Kudlovice-Za Hradskou A, 19–21: Kudlovice-Za Hradskou B, 22: Kudlovice-Za Hradskou C. Vybrané artefakty.

škrabadel sestává z okrouhlého škrabadla (obr. 5:1), škrabadla na retušované čepeli (obr. 5:2), polostrmě retušovaného čepelového škrabadla (obr. 5:20), úštěpového škrabadla (obr. 5:7), dvou strmě retušovaných úštěpových škrabadel (obr. 5:3, 17), fragmentu vysokého škrabadla na strmě retušované čepeli (obr. 5:21), vysokého škrabadla na bilaterálně strmě retušované čepeli (obr. 5:4), vyčnělého škrabadla (obr. 5:6), dvojitého škrabadla vyčnělého a s vrubem (obr. 5:9) a distálního zlomku strmě retušovaného škrabadla (obr. 5:15).

I přes nízký počet nálezů lze získanou kolekci, zejména na základě přítomnosti charakteristických aurignackých typů škrabadel a strmě retušovaných čepelí, ale i charakteristické polohy, spolehlivě přiřadit k aurignacienu. Pozoruhodnými rysy souboru jsou vysoké zastoupení nástrojů, lokálních surovin a jedna z nejvyšších nadmořských výšek v regionu.

5. Traplice-Bukáčová. Vybrané artefakty.

2.4. Boršice/Buchlovice-kóta 331 (Vrchní horky, Nadhorky, Svobody, Povinná)

V záhlaví tohoto příspěvku zmíněné traťové názvy jsou lokalizovány v prostoru výrazného návrší, které je situováno jižně nad dnešní vodní nádrží Smraďavka (dříve nad údolím Dlouhé řeky). Lokalita se rozprostírá na rozsáhlém návrší s vrcholovou kótou 331 m, přes kterou vede hranice katastrálních území Boršic u Buchlovic a Buchlovic. Takže posledně jmenovaná poloha, trať „Povinná“, již katastrálně spadá pod obec Buchlovice. Nálezy mají značný prostorový rozptyl a byly získány v rozmezí nadmořských výšek 310–330 m. Přestože se původně pravděpodobně jednalo o nejméně tři alespoň částečně izolované výskyty (viz rukopis V. Hrubého, Archiv AÚ AV ČR v Brně, bez č. j.), nálezy již dnes není možno oddělit, a proto jsou hodnoceny dohromady. Vzdálenost od současného regulovaného koryta Moravy je 6 km, vzdálenost od okraje Dolnomoravského úvalu pak 4 km. Lokalita umožňuje dobrý výhled do okolní vrchoviny, dobrý výhled do Dolnomoravského úvalu a kontrolu údolí Dlouhé řeky a Medlovického potoka. Nedaleko pramení sirnaté vody.

Podle V. Hrubého (1951, 78) lokalitu objevil boršický rolník J. Suchánek v letech 1941–1942. Naleziště bylo následně intenzivně vysbíráváno Suchánkem a Hrubým a pravděpodobně i dalšími členy spolku Starý Velehrad. Tyto nálezy jsou dnes uloženy ve SM v Uherském Hradišti.

Další kolekce byla získána v průběhu 50.–60. let 20. století B. Vyskočilem, bývalým pracovníkem Státního archeologického ústavu, který spolupracoval s B. Klímou (dopis v Archivu AÚ AV ČR v Brně, č. j. 477/53). O B. Vyskočilovi je známo, že se narodil 22. 2. 1888 v Letovicích a dosáhl hodnosti štábního kapitána v. v. (Skutil 1965, 210). Jeho zájem o archeologii dokládá příspěvek v časopise Příroda z roku 1941. Počátkem 50. let, již jako důchodce, přesídlil do Buchlovic, kde se začal věnovat intenzivnímu průzkumu regionu (např. Klíma 1972, 17; dopisy B. Vyskočila uložené v Archivu AÚ AV ČR v Brně).

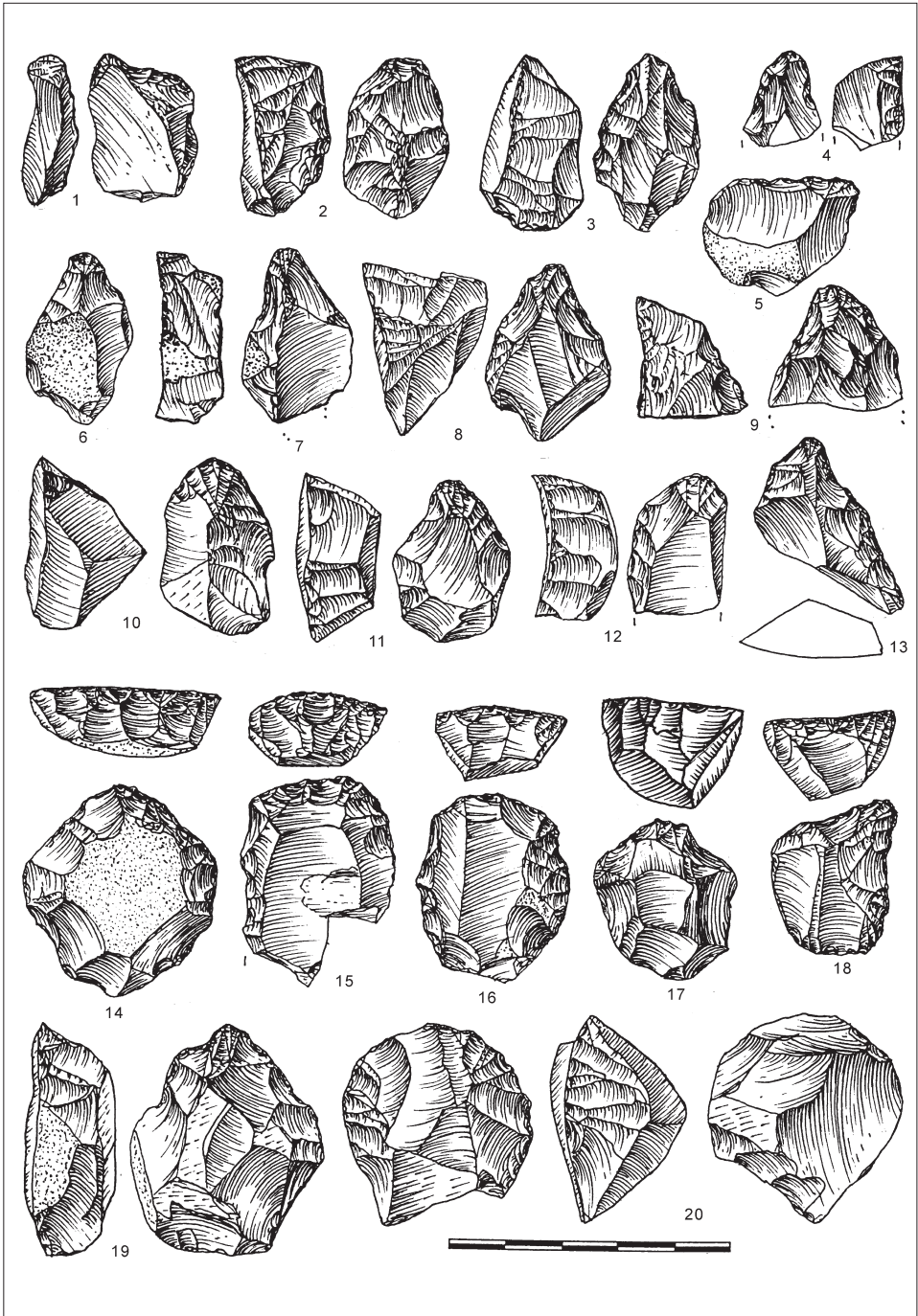
Další kolekce vlastní pravděpodobně i řada místních sběratelů. V povědomí místních občanů se udržely vzpomínky na intenzivní prosbírávání lokality ve 40.–50. letech dvacátého století, kdy se na lokalitě pohybovaly „celé třídy dětí“ (což pravděpodobně souvisí s průzkumy prováděnými V. Hrubým). Přestože lokalita je v současnosti již značně vyčerpaná, artefakty je na ní možno sbírat dodnes (při průzkumu jsme ve čtyřech lidech získali během jedné hodiny 90 kusů).

V následujících řádcích uvádím detailní popis nejvíce reprezentativní kolekce, kterou na lokalitě nashromáždil B. Vyskočil a která je dnes uložena na Archeologickém ústavu v Brně. Tato kolekce již byla publikována (Škrdla–Přichystal 2003; Škrdla 2005).

Suroviny byly hodnoceny pouze makroskopicky, pouze vybrané kusy z každé makroskopicky vydělené skupiny a všechny kusy zahrnuté v kategorii „ostatní“ byly A. Přichystalem ověřovány mikroskopicky. Surovinové spektrum tvoří výrazně převažující, kvalitní bílé patinované silicity (2810 ks; většinou eratický silicit, nelze ale vyloučit, že se do této skupiny dostaly i ojedinělé artefakty vyrobené z nejkvalitnějších variet moravských rohovců), radio-larity nejrůznějších barevných odstínů (334 ks), rohovce typu Troubky-Zdislavice (232 ks), rohovce typu Boršice (78 ks), lokální rohovce ze štěrků včetně rohovce typu Krumlovský les (336 ks) a ostatní suroviny (141 ks).

Skupina ostatní zahrnuje nejen přepálené kusy, u kterých nelze materiál identifikovat, ale i různé rozlišené suroviny, které jsou zastoupeny pouze ojedinělými kusy. Z posledně jmenovaných se jedná o:

- silicifikovaný pískovec s glaukonitem, jehož zdroj představuje lokální flyš; relikty valounových povrchů indikují sekundární zdroj (2 drásadla a 3 úštěpy);
- limnosilicit (ústěp, místně retušovaný úštěp, retušovaná zlomená čepel);
- křídový spongiový rohovec medově žluté barvy (2 drásadla);
- rohovec typu Stránská skála, který pochází s vysokou pravděpodobností přímo z prostoru Stránské skály (3 úštěpy, 1 retušovaný úštěp);

6. Boršice/Buchlovice – kóta 331. Vybrané artefakty.

- křemenec z devonských bazálních klastik, který byl transportován řekou Moravou ze severu, valounový povrch svědčí o původu ve štěrcích Moravy (drásadlo);
- révait z lokálních štěrků (drásadlo).

Technologické spektrum je tvořeno 148 jádry, 47 mikrojádry, 1 389 úštěpy, 688 mikroúštěpy a mikrozlomky, 122 čepelí, 461 zlomky čepelí, 135 mikročepelí, 63 zlomky mikročepelí, 89 rydlovými odpady, 271 zlomky, 14 čepelí s místní retuší, 61 zlomky čepelí s místní retuší, 4 mikročepelí s místní retuší, 84 úštěpy s místní retuší, 3 zlomky s místní retuší a 378 nástrojů.

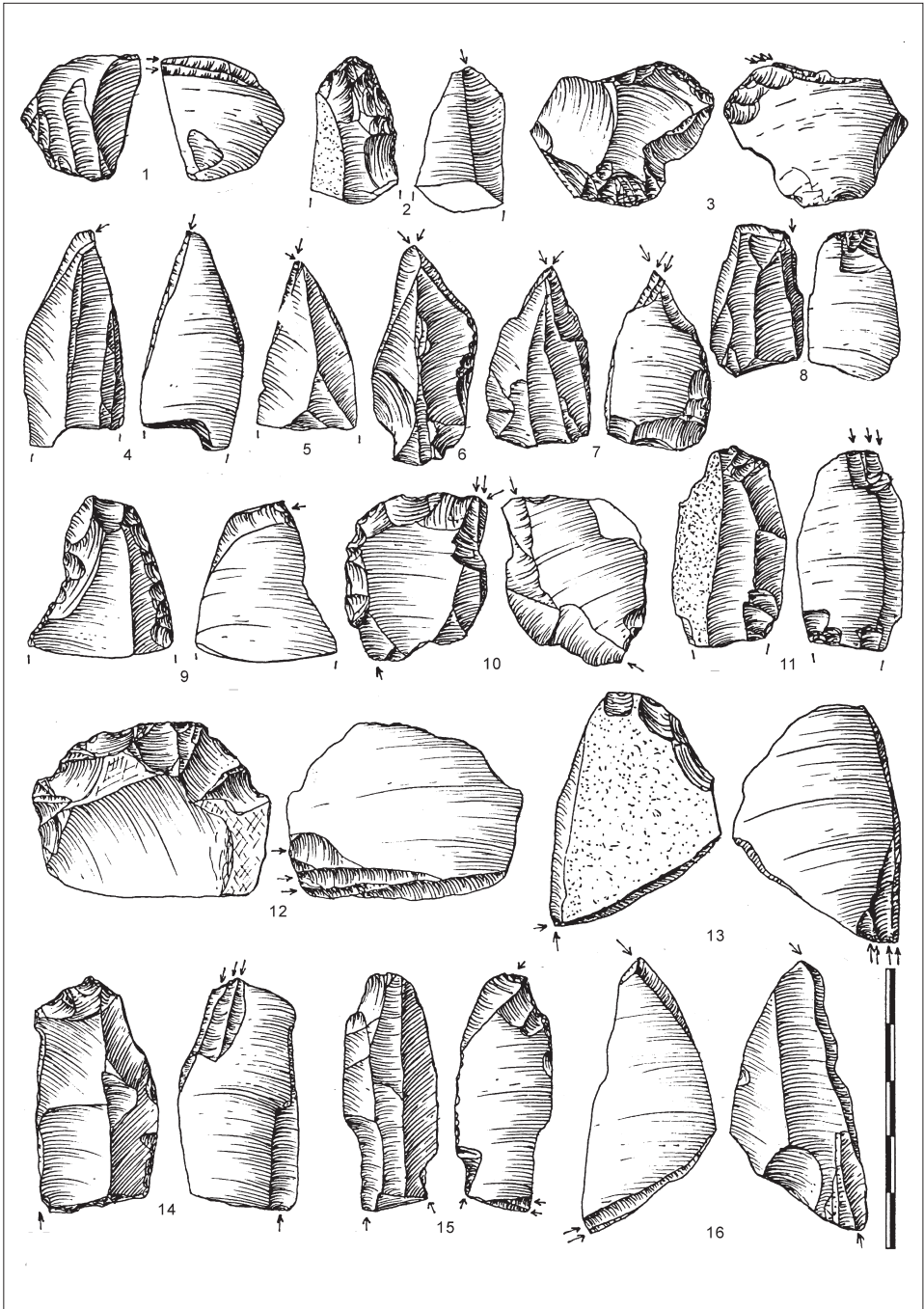
Technologická spektra podle jednotlivých surovin byla porovnána v dřívějších publikacích (Škrdla 2005, tab. 3.3). Podíl jader je poměrně nízký u kvalitních silicity, což odráží nejen ekonomičtější využívání této suroviny, která se transportovala z větší vzdálenosti, ale i její nesporné technologické kvality ve srovnání s místními silicity. Kvalitní silicity umožňují jemnější zpracování, což dokládá především přítomnost mikroodštěpků a mikrozlomků. Je nápadný rozdíl mezi průměrnou velikostí artefaktů vyrobených z kvalitních silicity, která je výrazně menší ve srovnání s ostatními surovinami. Radiolarity byly na lokalitu transportovány často i ve formě velmi nekvalitních hlíz, což se zrcadlí v technologickém spektru, kde ve srovnání s kvalitními silicity stoupá podíl zlomků, úštěpů a jader na úkor čepelí, mikročepelí a mikroodštěpků. Z hlediska hospodaření s rohovci typu Troubky-Zdislavice je významný vyšší podíl jader a zlomků čepelí a mikročepelí na úkor především úštěpů.

Nejčastěji jsou zastoupena jádra i mikrojádra prizmatických forem, těžená většinou z jedné podstavy (obr. 10:3–5). Objevují se i jádra pyramidální (obr. 10:1), která je v případě mikrojader obtížné odlišit od strmě retušovaných škrabadel. Dalším méně častým typem jsou jádra na masivních úštěpech (obr. 21:9), která se v ojedinělých případech mohou morfologicky překrývat s rydlí. Výjimečně se objevilo atypické drobné klínové jádro připomínající klínová mikrojádra pro těžbu tlakem (obr. 10:2; cf. Svoboda 1995). Tyto artefakty byly zaznamenány na několika stanicích v prostoru Napajedelské průrvy (cf. Oliva 1987; Svoboda 1995; Pělučová Vitošová 2008). Dalším specifickým typem jsou jádra na plošně retušovaných polotovarech (obr. 9:3, 5, která jsou opět morfologicky (s výjimkou rozměrů) blízká klínovým mikrojádrům definovaným Svobodou (1995). Další plošně retušované artefakty, které jsou vyhodnoceny jako drásadla nebo atypické listovité hroty (obr. 9:1, 2, 4, 6), by mohly být polotovarem těchto jader respektive forma připravené suroviny. V této souvislosti je vhodné zmínit plošně retušované artefakty z aurignacké stanice Karolín I (cf. Oliva 1981) a další obdobný kus, který pochází z Nové Dědiny II (Oliva 1987, obr. 25:14). Tyto artefakty by totiž taktéž mohly představovat připravené kusy suroviny. Zatímco Valoch (2004) předpokládá spíše středopaleolitické stáří těchto artefaktů, já je považuji za připravenou surovinu nebo jádra pro těžbu tlakem a preferuji jejich přiřazení k mladému paleolitu (Škrdla 2005, 92).

Typologické spektrum tvoří 99 škrabadel, 104 rydel, 19 mikrolitických nástrojů, 13 kombinovaných nástrojů a 63 retušovaných artefaktů. Z dalších nástrojů stojí za pozornost četné odštěpovače (35 ks) a drásadla (21 ks; obr. 9:4, 6). Další typy se vyskytly pouze ojediněle – 4 dlátka, 6 příčně retušovaných artefaktů (obr. 8:15), 3 hroty (obr. 8:17, 23, 32), 2 vruby, zobec, vrták. Je třeba se zmínit i o plošně retušovaných artefaktech. Ve čtyřech případech se vyskytly atypické listovité hroty (dva celé exempláře – obr. 9:1, 2, a dva zlomky), ve 3 dalších případech byla plošně opracována drásadla, která tak připomínají bifasy (obr. 9:4, 6).

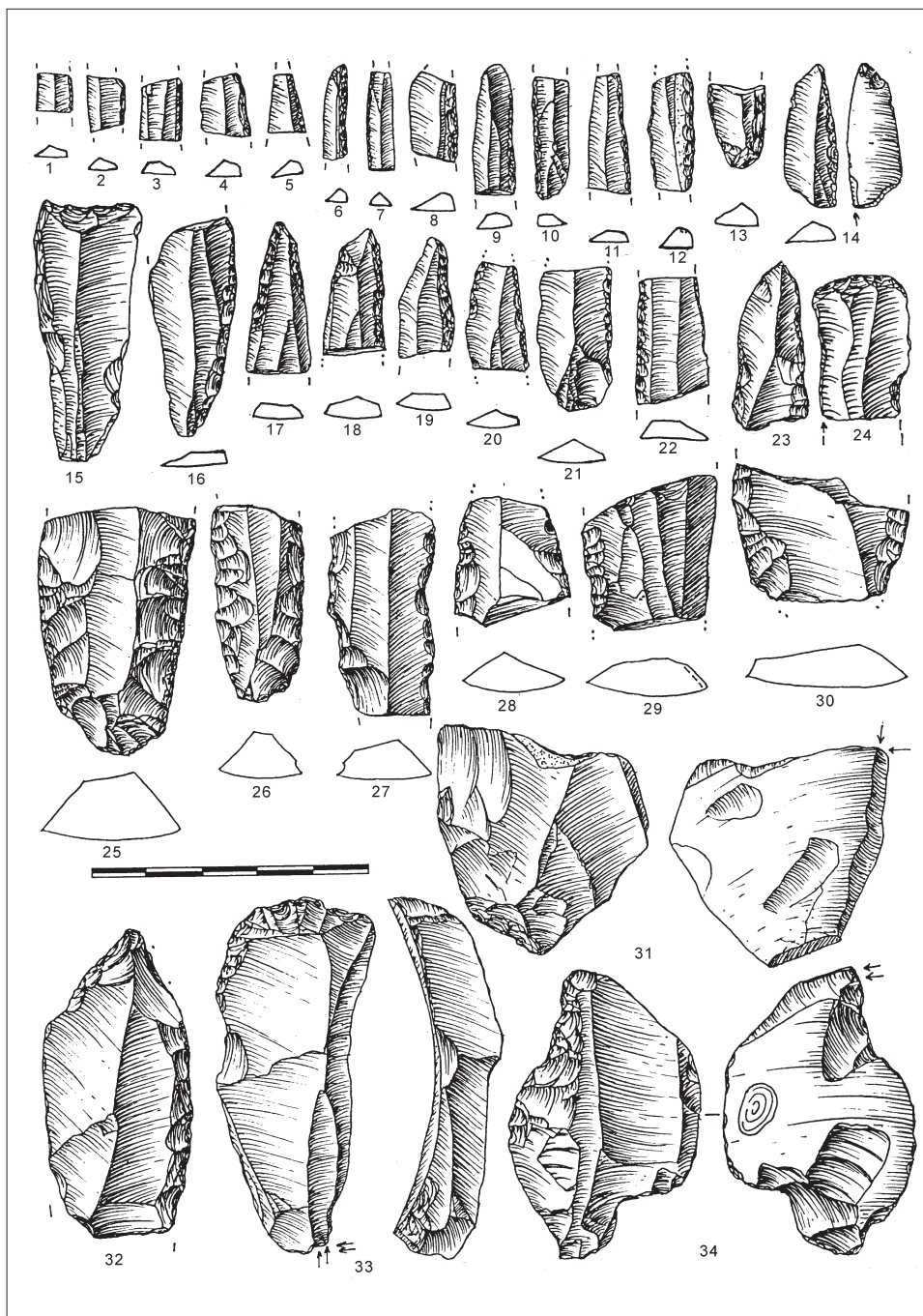
V kolekci jsou nejčastěji zastoupeným typem škrabadel vyčnělá vysoká škrabadla (38 ks; obr. 6:1–3, 5, 8–13, 19), která jsou následovaná strmě retušovanými škrabadly (17 ks; obr. 6:15, 20) a škrabadly na zlomené čepeli (14 ks). Asi jednu třetinu vyčnělých škrabadel představují extrémně vyčnělé exempláře odpovídající typu „Lhotka“ (obr. 6:4, 6, 7, 18; cf. Oliva 1979). Z dalších typů jsou zastoupena okrouhlá (většinou strmě retušovaná; 8 ks; obr. 6:14, 16, 17), na čepeli (7 ks), úštěpová (14 ks) a v jednom případě se vyskytlo škrabadlo dvojité.

Rydlá jsou nejčastěji vyrobená na zlomené čepeli (32 ks) nebo na příčně retušované hraně (15 ks). Dalším častým typem rydel jsou jednoduchá klínová (21 ks; obr. 7:4–7; 8:31).

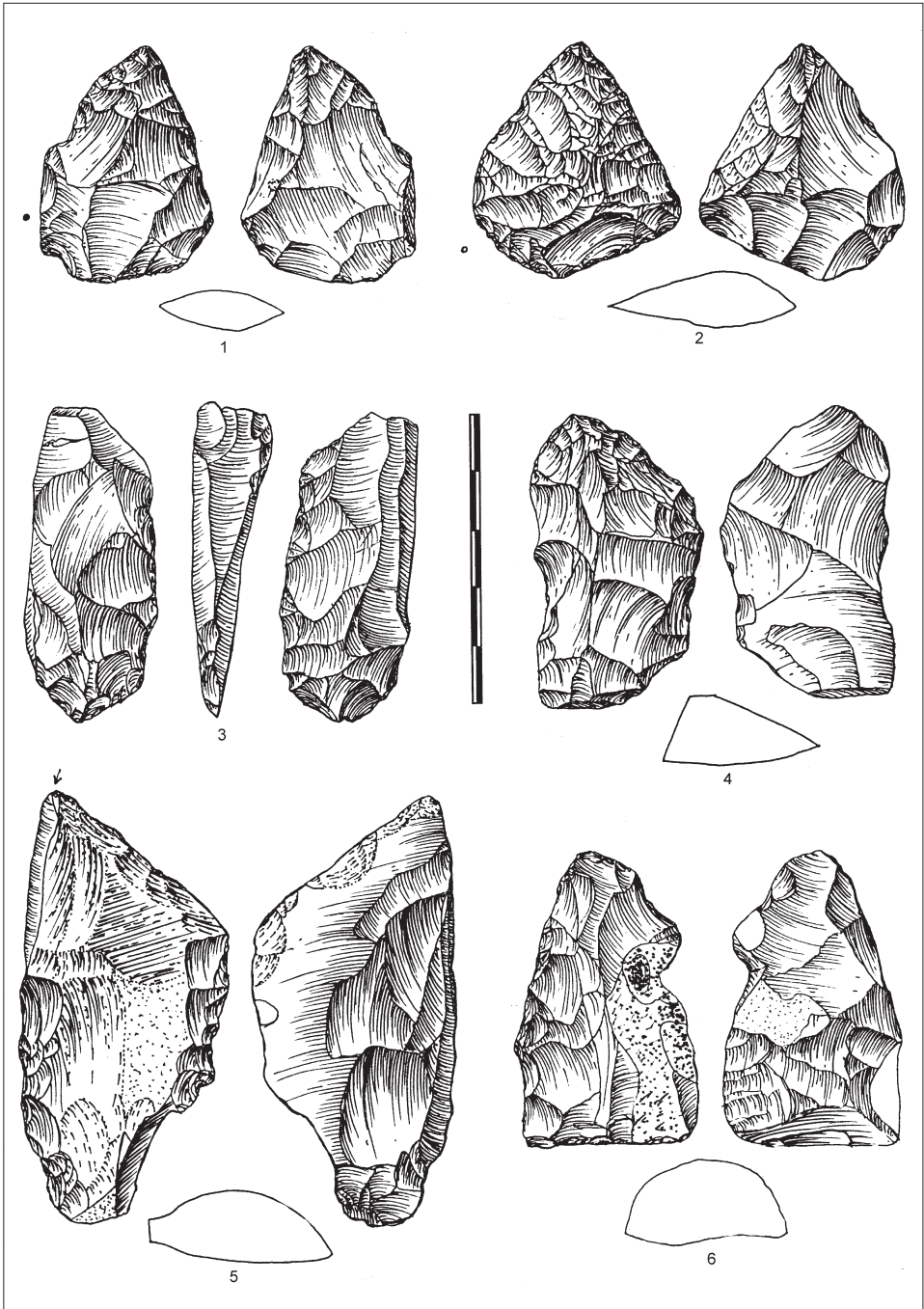

7. Boršice/Buchlovice – kóta 331. Vybrané artefakty.

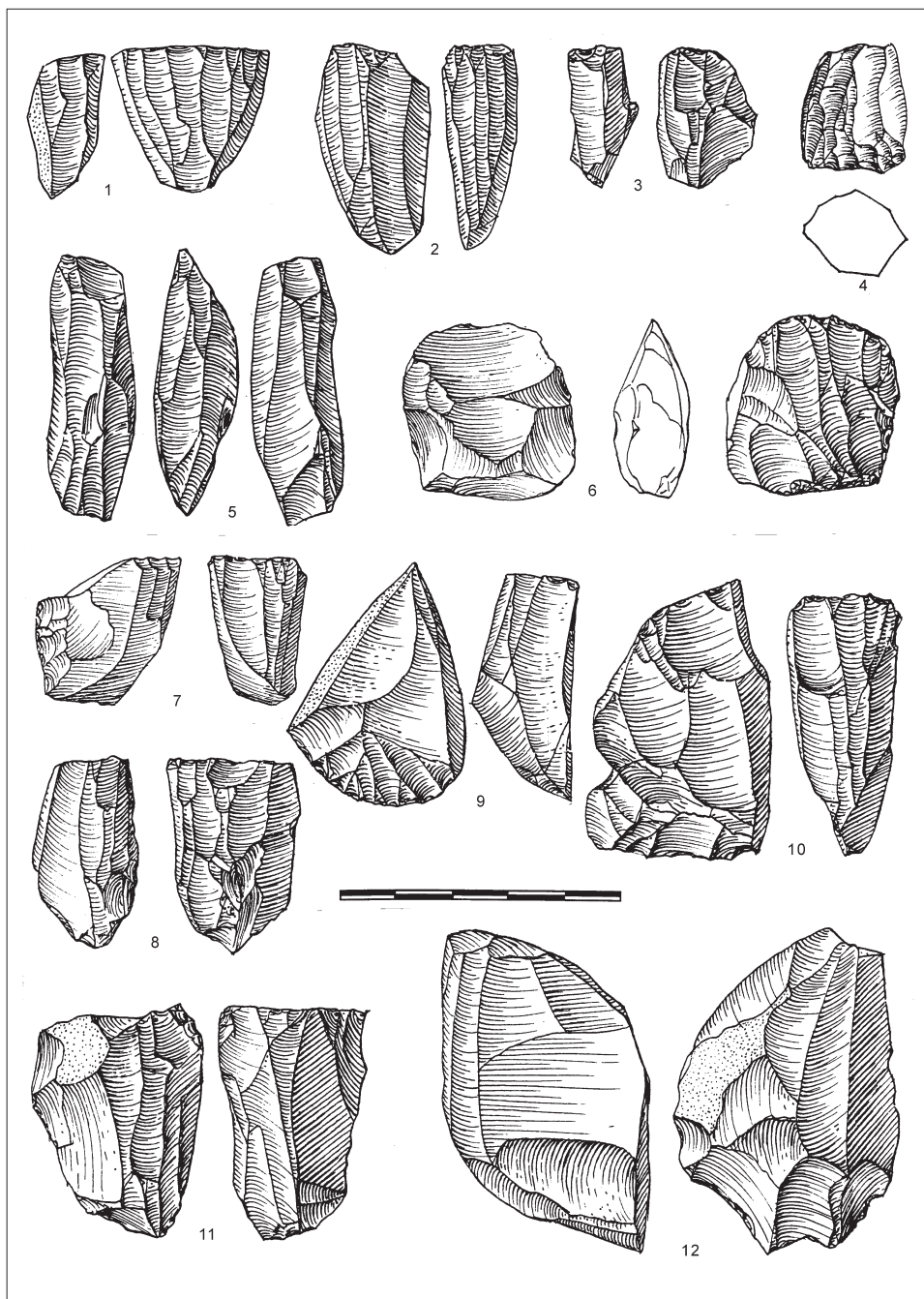

8. Boršice/Buchlovice – kóta 331. Vybrané artefakty.

9. Boršice/Buchlovice – kóta 331. Vybrané artefakty.

10. Boršice/Buchlovice – kóta 331. Vybrané artefakty.

Za pozornost stojí přítomnost klínových kanelovaných rydel (7 ks; obr. 7:13). Častá jsou rydla vícenásobná (14 ks; obr. 7:10, 11, 14–16). Ostatní typy rydel jsou zastoupeny pouze několika exempláři – 6 plochých (obr. 7:3, 12), 3 příčná (obr. 7:1, 9; 8:34), 3 na zlomeném úštěpu, 2 na hrotu, 1 na zlomku.

M. Oliva (1987) ve své syntéze aurignacienu na Moravě vyzdvihuje význam poměru škrabadla/rydla, který je v případě Boršic–Buchlovic vyrovnaný. Toto platí pro všechny suroviny dohromady, v rámci jednotlivých surovin je tento poměr vyrovnaný pouze v případě kvalitních silicítů. U radiolaritu, rohovce typu Boršice, lokálních rohovců a ostatních surovin převažují škrabadla, naopak, v případě rohovce typu Troubky-Zdislavice převažují rydla. Je možné, že variabilita zmíněného poměru závisí na technologických vlastnostech použité suroviny. Pokud bychom brali v úvahu pouze aurignacké typy škradel a rydel, aurignacká škrabadla téměř pětinašobně převažují nad aurignackými kanelovanými rydly.

Mikrolitické nástroje se s jednou výjimkou (zlomek mikročepele s otupeným bokem z rohovce typu Troubky-Zdislavice) vážou na kvalitní silicity. Nejčastěji zastoupeny jsou prosté mikročepele s otupeným bokem (11 ks; obr. 8:1–5, 7–11), ojedinele retušované (3 ks; obr. 8:12, 13, 20) nebo s vrubem (1 ks). Dvě mikročepele s otupeným bokem jsou hrotité (obr. 18:6, 19) a jedna další má ventroterminální retuš a na lomu rydlovitý úder (pravděpodobně následek impaktu; obr. 8:14). Otupení má většinou odlišný charakter než známe z gravettských souborů.

Mezi kombinovanými nástroji převažují kombinace škrabadla s rydlem (7 ks; obr. 8:24, 33). Ojedinele se vyskytly kombinace rydla se zobcem (2 ks), drásadlem dlátkem, příčnou retuší a kombinace škrabadla s drásadlem (vše po jednom kuse).

Do skupiny retušovaných artefaktů byly zařazeny retušované čepele (4 ks; obr. 8:16, 26, 27) a jejich zlomky (33 ks; obr. 8:18, 21, 22, 25, 28–30), retušované úštěpy (15 ks) a zlomky (13 ks), z nichž posledně jmenované představují pravděpodobně fragmenty nástrojů.

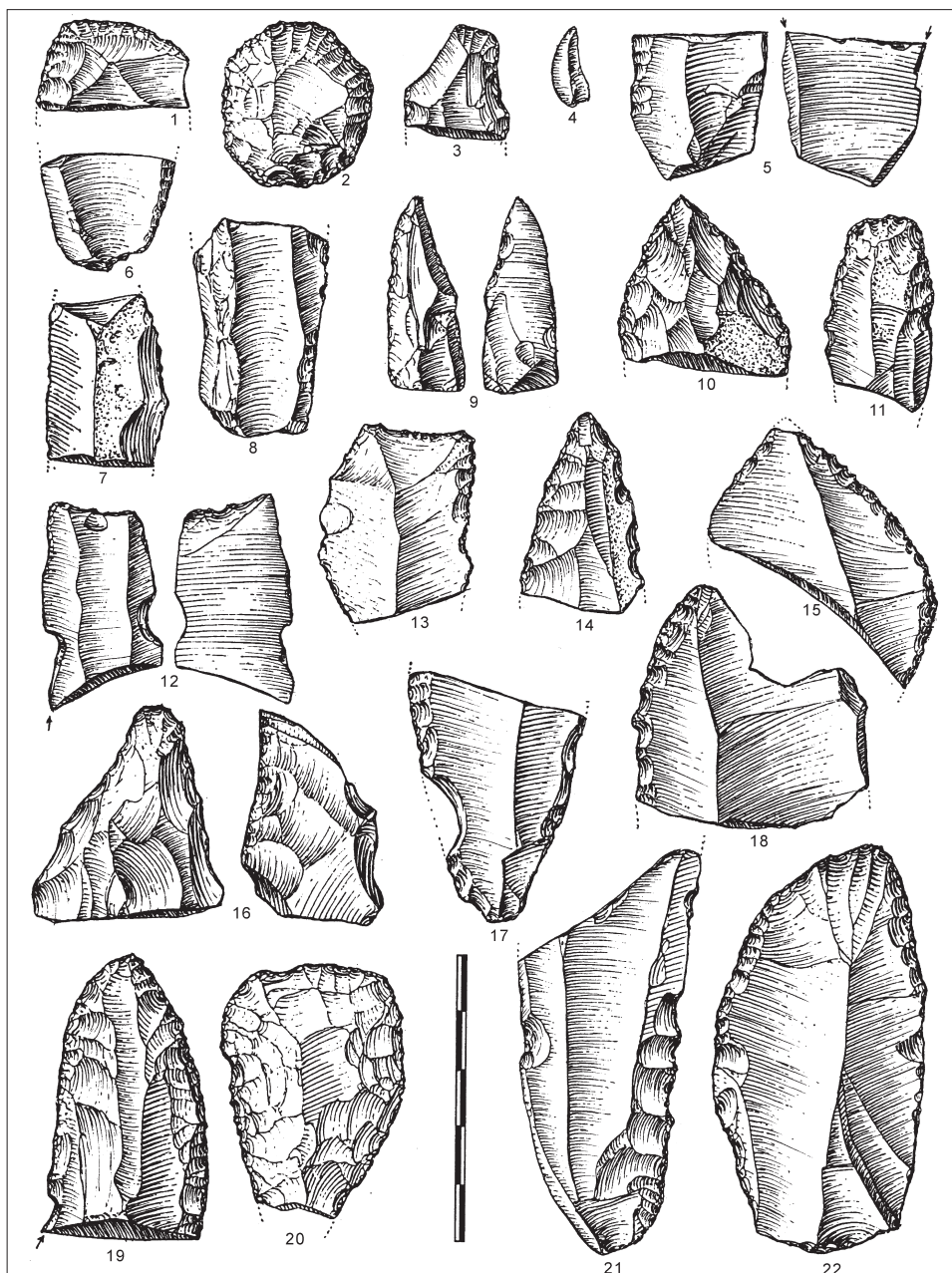
Závěrem je možné konstatovat, že lokalita poskytla řadu charakteristických aurignackých nástrojů (škradel, rydel, retušovaných čepelí) v doprovodu specifických artefaktů – zejména plošně retušovaných (včetně listovitých hrotů) a mikrolitických nástrojů s otupeným bokem. Lokalita byla intenzivně osídlena kulturou, pro kterou B. Klíma (1978) zavedl termín aurignacien pomoravského typu. Je pravděpodobné, že polohu navštívili i gravettští lovci z nedalekého sídliště v poloze „Chráška“, kteří zde mohli zanechat ojedinelé artefakty. U některých eolizovaných masivních artefaktů z místních surovin je možno teoreticky uvažovat o středopaleolitické klasifikaci, i když ji nelze pokládat za příliš pravděpodobnou. Tyto artefakty mohou představovat pouze hrubotvarou složku, tak jak je to známo i u jiných mladopaleolitických industrií.

Sídliště je situováno na výrazném návrší, které poskytuje přehled o dění v Dolnomoravském úvalu. Současně umožňuje kontrolu dvou lokálních vodotečí, jež návrší, na němž se rozkládá lokalita, obtékají; Medlovický potok z jihu a Dlouhá řeka ze severu. Zmíněné toky v tomto prostoru opouštějí úzká údolí v pohoří Chřibů a vytékají do otevřenější krajiny. Lokalita je tedy situována na rozhraní nížiny a vrchoviny a kontroluje vyústění dvou údolí. V nejbližším okolí lokality (Smraďavka) vyvěrají sirné prameny, které mohly být v zimním období nezamrzajícím zdrojem vody a přitahovat nejen lidi, ale i zvěř. Tato výhodná terénní konfigurace by mohla souviset s loveckou strategií. Taktéž je pravděpodobné, že vzhledem ke značné rozloze lokality, náznaku členění nejméně na tři polohy (viz rukopis V. Hrubého, Archiv AÚ AVČR v Brně, bez č. j.) a vysokému počtu nalezených artefaktů (kolekce B. Vyskočila – 3, 931 ks, kolekce uložená v SM Uherské Hradiště ≈ 500 ks a řada nezvěstných soukromých sbírek) byla tato poloha byla osídlována opakovaně.

2.5. Stříbrnice-Hořístky

Lokalita je situována na temeni, které vybíhá východním směrem z bezejmenného návrší, jehož vrchol dosahuje 416,6 m, v rozmezí nadmořských výšek 315–325 m. Temeno je ze severu obtékáno Dlouhou řekou a z jihu Medlovickým potokem. Malá bezejmenná vodoteč

11. Stříbrnice-Hořistky. Vybrané artefakty.

protéká přímo pod jižním okrajem lokality. Lokalita je již relativně hluboko ve vysočině a nemá vizuální kontakt s Dolnomoravským úvalem. Její poloha umožňuje kontrolu okolní vysočiny a přilehlých údolí. Vzdálenost od současného regulovaného koryta Moravy je 7 km, vzdálenost od okraje Dolnomoravského úvalu pak 5 km.

Lokalitu objevil v roce 1952 Bedřich Vyskočil, který shodou šťastných náhod navštívil čerstvě zorané poličko (parcela 297/1) uprostřed lesního porostu. Lokalitu navštívil i B. Klíma, který přidal popis stratigrafické situace. Podle Klímy artefakty ležely v souvislém

horizontu, který bylo možné sledovat při severním a jižním okraji pole, nehluboko pod povrchem. Políčko bylo pravděpodobně záhy zatravněno a dnes pomalu zarůstá náletovými dřevinami. Na lokalitě jsme v letech 2004-2005 vyhloubili sondy k ověření stratigrafické situace. Zachytili jsme pouze přemístěné písčité sedimenty. Artefakty jsem nezískali. Zůstává tak pouze 147 artefaktů, které na lokalitě nasbíral B. Vyskočil a které jsou uloženy v MZM v Brně. Lokalitu publikoval již Klíma (1972), později nálezy přehodnotil Škrdla (2005).

Surovinové spektrum sestává z dominujícího eratického silicitu, který je doplněn radiolaritem (2 ks), rohovcem typu Boršice (1 ks) a silicifikovaným pískovcem (1 ks – úštěp se zaoblenými hranami, který připomíná retušér). Technologické spektrum je tvořeno jádrem, čepelí, 19 úštěpy, 195 mikroodštěpky a mikrozlomky, 10 čepelí a jejich zlomky s místní retuší a 21 nástrojů. Mezi nástroji převažují škrabadla (7 ks), retušované artefakty (7 ks; obr. 11:6, 15, 17, 18, 21), které doplňují hroty (2 ks), rydlo na čepeli (obr. 11:5), čepel s příčnou retuší (obr. 48: 13) a dva kombinované nástroje – kombinace dlátka s rydlem na zlomené čepeli (obr. 11:12) a kombinace hrotu na bilaterálně retušované aurignacké čepeli s rydlem na zlomené čepeli (obr. 11:19). Skupina škrabadel zahrnuje čepelová škrabadla (obr. 11:11, 22), odlomenou hlavici škrabadla (obr. 11:1), vyčnělé strmě retušované škrabadlo (obr. 11:16), atypické vyčnělé škrabadlo (obr. 11:3), kruhové škrabadlo (obr. 11:2) a škrabadlo na bilaterálně strmě retušované čepeli s odlomeným proximálním koncem (hrot?; obr. 11:20). Mezi hroty byl zařazen distální zlomek strmě retušovaného hrotu (obr. 11:10) a distální část hrotu na čepeli (obr. 11:14).

Klíma (1972) klasifikoval lokalitu jako aurignacien pomoravského typu a přirovnal ji k ne-dalekým lokalitám Boršice/Buchlovice – kóta 331, Nová Dědina, Žlutava, a Zlín-Louky.

Celkově lze shrnout, že na lokalitě byl preferován importovaný eratický silicit. Škrabadla převažují nad rydly (7:1), pokud bychom zohlednili aurignacká škrabadla a rydla, kolekce obsahuje pouze aurignacká škrabadla.

Lokalita poskytla řadu charakteristických aurignackých nástrojů (strmě retušovaná škrabadla a čepel) a je situována na charakteristické aurignacké poloze.

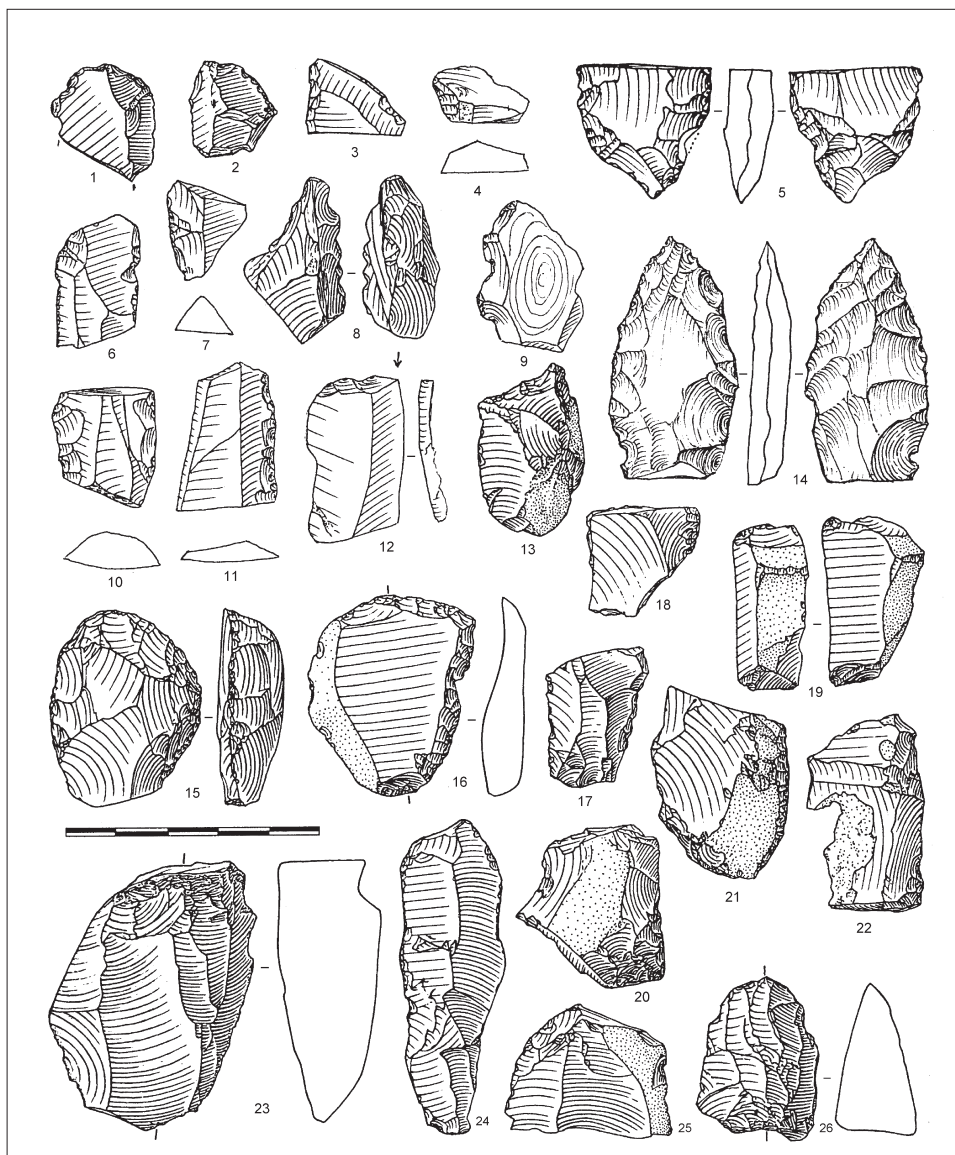
2.6. Domanín – Domanínský kopec

Domanínský kopec je výrazná vyvýšenina (s vrcholovou kótou 313,2 m n. m.) nad pravým břehem řeky Moravy. Lokalita je situována na temeni, které vybíhá z vrcholu Domanínského kopce východním směrem k řece Moravě. Nadmořská výška temene v místě nálezů má rozmezí 300–305 m, ojedinělé nálezy ale byly získány i z poloh níže na svazích. Vzdálenost od současného regulovaného koryta Moravy je 5,5 km, vzdálenost od okraje Dolnomoravského úvalu pak 2 km. Lokace umožňuje dobrý výhled směrem do Dolnomoravského úvalu, kterým protékají řeka Morava a Dlouhá řeka.

Ve vzdálenosti 4,5 km severně navazuje Tučapský kopec s klastrem časně mladopaleolitických lokalit (cf. Škrdla 2005), jižním směrem pak Horní hory bezprostředně nad Bzencem, kde byly zaznamenány již pouze ojedinělé nálezy (Škrdla 2008b). 5 km severozápadním směrem, hlouběji ve vrchovině, je situována lokalita Osvětimany/Žeravice (cf. Škrdla 2005; Valoch 1985 lokalitu publikoval pod názvem Hostějov).

Lokalita byla objevena na základě počítačového 3D modelu paleolitického osídlení Uher-skohradištska (cf. Škrdla 2005, 2006) v květnu 2005. Od té doby byla nepřetržitě sledována a poloha většiny nálezů byla zaznamenána pomocí ručního GPS přijímače – zaznamenáno bylo celkem 78 artefaktů. Bohužel, kvalita orby měla od doby objevu lokality sestupnou tendenci, takže se kolekci nepodařilo významně rozšířit a ta dnes čítá pouze 118 prokazatelně paleolitických artefaktů. Artefakty jsou rozptýleny na poměrně velké ploše o průměru 220 m (max. rozptyl dvou nejvzdálenějších artefaktů je 325 m).

Nálezy byly sbírány na povrchu, kde pod tenkou vrstvou ornice následuje terciární podloží vídeňské pánve (vápnitý a nevápnitý prach, polohy jílu a písků; neogén, panon – cf. Základní geologická mapa ČR 34-222B Vracov; zdroj ČGS). Přestože na svazích bezprostředně pod lokalitou nasedá spraš neznámého stáří, nepodařilo se v ní dosud žádné stratifikované nálezy

12. Domanín-Domanínský kopec. Vybrané artefakty.

zachytit. Navíc žádný nalezený artefakt neměl na povrchu stopy vysráženého uhličitanu vápenatého, který by ukazoval na uložení ve spraši.

Spektrum kamenných surovin, které byly na lokalitě rozpoznány, je překvapivě pestré. Výrazně převažující surovinou je rohovec typu Krumlovský les, který dosahuje téměř 40% podíl (47 ks). Zde je třeba konstatovat, že zdroje této suroviny jsou i ve štěrcích Dyje, jejíž tok je dnes ve vzdálenosti přibližně 40 km jihozápadně od lokality, nebo v reliktech štěrkových sedimentů v prostoru Traplice-Spytihněv, tj. přibližně 17 km severovýchodním směrem, a nemusejí tudíž pocházet z klasických zdrojů v oblasti Krumlovského lesa, které jsou vzdáleny přibližně 70 km západním směrem od lokality. Zmíněnou surovinu doplňují blíže neurčené moravské rohovce lokálního původu (6 ks), jejichž místy dochované fragmenty povrchu dokládají, že byly sbírány ve štěrcích. Ze surovin lokálního nebo semilokálního původu lze

jmenovat ještě křídové spongiové rohovce snad ze šterků Dyje (2 ks), rohovec typu Boršice (cf. Škrdla 2005; 5 ks) a rohovec typu Troubky/Zdislavice ze vzdálenosti přibližně 24 km severním směrem (6 ks). Celkově tak podíl surovin, u nichž můžeme předpokládat původ v blízkém okolí lokality, dosahuje 56 %. Hlavním představitelem surovin importovaných z větších vzdáleností je eratický silicit (28 ks). Z větší vzdálenosti (60 km východním směrem za předpokladu zdrojové oblasti v prostoru Vlárského průsmyku v Bílých Karpatech) byl transportován radiolarit (10 ks). Objevily se i různé typy opál-chalcedonových hmot (dohromady 3 ks), které mohou být importované nebo snad i lokálního původu, pouze u jednoho případu jde o typ Moravská brána ve smyslu definice A. Přichystala (os. sdělení). Za pozornost stojí přítomnost limnosilicítů, které mohou pocházet z prostoru středního až východního Slovenska, případně severního Maďarska (5 ks). Pouze jeden kus nebyl určen. Vzhledem ke skutečnosti, že na lokalitě byly získány i postpaleolitické artefakty štipané kamenné industrie, nebyly přepálené artefakty do soupisu zahrnuty (mezi přepálenými artefakty s výjimkou jednoho zlomku hlavice strmě retušovaného škrabadla, nebyly artefakty prokazatelně paleolitického charakteru).

Technologické spektrum na lokalitě je ovlivněno rozpuštěním artefaktů vlivem mrazu a recentním poškozením orbou. Řada artefaktů se tak zachovala pouze ve fragmentárním stavu.

Technologickému spektru dominují úštěpy (52 ks), které jsou následovány skupinou mikroúštěpů a mikrozlomků (17 ks) a zlomky (11 ks). Jádra (5 ks) jsou zastoupena jedním větším prizmatickým z rohovce typu Troubky/Zdislavice (obr. 12:23), drobným protisměrně těžným (obr. 12:26) a třemi nevýraznými exempláři. Poměrně málo zastoupeny jsou čepele (2 ks), zlomky čepelí (4 ks) a zlomky mikročepelí (2). Několik artefaktů (8 ks) vykazuje stopy místních retuší (obr. 12:20). U většiny místně retušovaných artefaktů je vzhledem k fragmentárnosti kolekce obtížné říct, zda-li se jedná o fragmenty nástrojů či nikoliv. Jde o zlomky čepelí (obr. 12:6, 17, 22, 25), úštěpy (obr. 12:2, 13) a zlomek s místní retuší (obr. 12:18). Nástroje tvoří 14,4 % souboru, což je docela vysoké číslo.

Kolekce nástrojů sestává ze 17 kusů, z nichž jsou 4 škrabadla, 2 drásadla (obr. 12:20, 21), 2 zlomky bifaciálně retušovaných listovitých hrotů (obr. 12:5, 14), hranové rydlo na retušované konci čepele (obr. 12:12), 3 zlomky retušovaných čepelí (bilaterálně retušovaná – obr. 12:10 a 2 unilaterálně retušované – obr. 12:3, 11), 4 zlomky retušovaných hran nástrojů (ve 3 případech je retuš strmá – obr. 12:4, 7, 19) a zoubkovaný nástroj (obr. 12:9).

Skupina škradel zahrnuje vyšnělé, strmě retušované (obr. 12:8), strmě retušované okrouhlé (obr. 12:15), na retušovaném úštěpu (obr. 12:16) a nevýrazné na zlomku čepele (obr. 12:1).

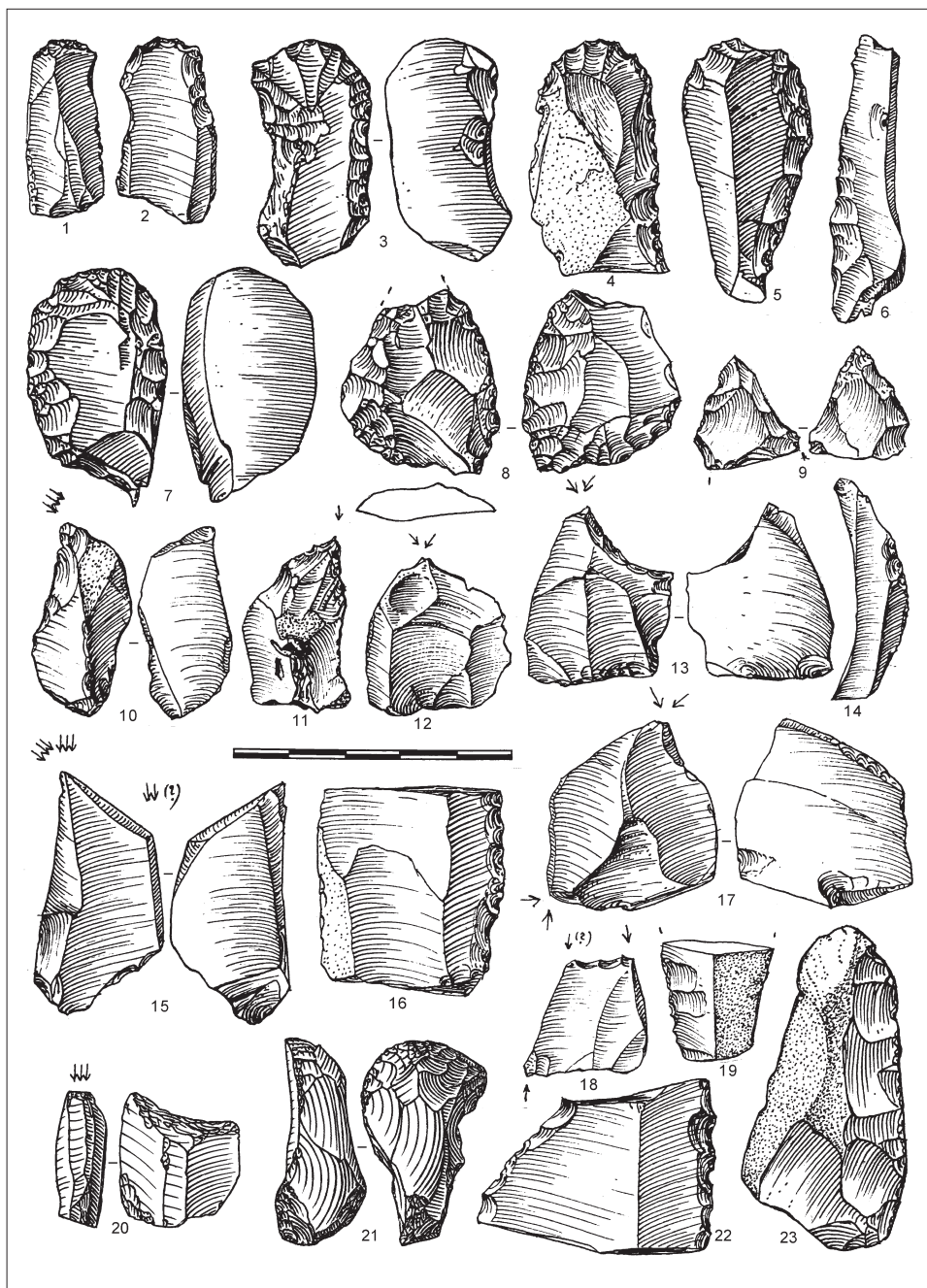
Celkově lze konstatovat, že lokalita má zajímavé surovinové spektrum, které je orientováno především na využití lokálních surovin a je velmi pestré. Kolekce obsahuje dvě aurignacká škrabadla – strmě retušované a vycnělé a tři strmě retušované čepele. Zajímavým rysem je přítomnost listovitých hrotů.

Kolekce může být spolehlivě přiřazena k aurignacieniu jak na základě charakteristických typů nástrojů tak charakteristické polohy.

2.7. Jarošov-Rochus (Černá hora, Rovňa, kaple sv. Rocha)

Lokalita je situována na západním okraji výrazného návrší Rovnina, které ohraničuje Dolnomoravský úval. Poloha je velmi strategická a umožňuje sledování velké části Dolnomoravského úvalu až po Napajedelskou bránu. Vzdálenost lokality od současného regulovaného koryta Moravy je 1 km, vzdálenost od okraje Dolnomoravského úvalu pak 0,6 km. Nálezy byly získány na poli, které bezprostředně přiléhá ke kapli sv. Rocha, v rozmezí nadmořských výšek 300-305 m. Většina nálezů pochází ze zmíněného pole, ojedinělý artefakt je i z výzkumu před vchodem do kaple (Škrdla–Vaškových 2009). Dá se proto předpokládat pokračování lokality v zatracněném a zalesněném prostoru při západním okraji pole. Zmíněný výzkum neprokázal přítomnost artefaktů v intaktních sedimentech,

13. Jarošov-Rochus. Vybrané artefakty.

pouze ojedinělý artefakt byl nalezen v hloubce 40 cm v nevápniých, silně jílovitých, pravděpodobně svahových sedimentech. Na lokalitě je přítomno i neolitické a pozdně-paleolitické/mezolitické osídlení (cf. Škrdla 2002). Lokalitu objevil v roce 1945 V. Hrubý (1951), z jehož sběrů je ve Slovákckém muzeu v Uh. Hradišti uložena kolekce 28 artefaktů (pod nesprávným označením Mařatice), drobná kolekce (11 ks) je v Moravském zemském

muzeu v Brně (sběry B. Klímy a dalších) a největší část kolekce byla získána v letech 1995–2008 autorem (větší část již byla publikována – Škrdla 2005). Všechny kolekce jsou v následujícím hodnocení sloučeny.

Surovinovému spektru výrazně dominuje eratický silicit (127 ks), který doplňuje radiolarit (16 ks), rohovec typu Troubky/Zdislavice (11 ks), rohovec typu Boršice (4 ks), blíže neurčené rohovce lokálního původu (6 ks), silicifikovaný pískovec (5 ks), limnosilicit a silicit z prostoru Krakovsko-Čenstochovské jury (po 1 ks). Další přepálené artefakty a artefakty z radiolaritu nebyly vzhledem k prokázanému postpaleolitickému osídlení klasifikovány.

Technologické spektrum tvoří 8 jader, 70 úštěpů, 10 mikroúštěpků, 7 zlomků, 5 čepelí, 22 zlomků čepelí, 2 rydlové odpady (obr. 13:6, 14, 6 čepelí s místní retuší, zlomek čepele s místní retuší, 4 úštěpy s místní retuší, zlomek s místní retuší a 35 nástrojů.

Skupina nástrojů zahrnuje 10 rydel, 7 škrabadel, 6 zlomků retušovaných čepelí (obr. 13:16, 19, 22), oboustranně plošně retušovaný listovitý hrot trojúhelníkového tvaru a odlomenou špičkou (obr. 13:8), špička dalšího listovitého hrotu (obr. 13:9), 2 kombinace škrabadlo/rydlo (obr. 13:7), 4 drásadla (obr. 13:23), 2 odštěpovače, zobec (obr. 13:2) a příčně retušovanou čepel (obr. 13:4). Skupina škrabadel je tvořena sérií 5 trmě retušovaných škrabadel na retušovaných čepelích (obr. 13:3-5, 21), 2 na retušovaných čepelích (obr. 13:1, 2) a čepelového škrabadla. Skupina rydel obsahuje 2 klínová rydla na krátkých úštěpech (obr. 13:12, 13), příčné rydlo (obr. 13:10), vícenásobné rydlo na příčně retušovaném konci distálního zlomku čepele (obr. 13:18), rydlo na hrotité čepeli (obr. 13:11), rydlo na proximálním, hrotitém konci čepele, rydlo na příčně retušované čepeli, vícenásobné klínové rydlo na úštěpu (obr. 13:17), kanelované klínové rydlo na zlomku čepele a kanelované rydlo na distálním zlomku příčně retušované čepele (obr. 13:20).

Celkově lze kolekci charakterizovat jako výrazně zaměřenou na zpracování importovaných surovin a s mírnou převahou rydel (většinou vyrobených jedním úderem) nad škrabadly (v poměru 10:7). Pokud bychom zohlednili aurignacká škrabadla a rydla, aurignacké typy škrabadel převažují nad kanelovanými rydly (v poměru 4:3). Kolekci doplňují aurignacké strmě retušované čepele. Zajímavým prvkem jsou plošně retušované artefakty – listovitý hrot trojúhelníkovitého tvaru a zlomek dalšího listovitého hrotu. Mikrolitické artefakty nebyly nalezeny. Oproti jiným aurignackým souborům v regionu chybí vyčnělá škrabadla.

Kolekce může být spolehlivě přiřazena k aurignacieniu jak na základě charakteristických typů nástrojů tak charakteristické polohy.

Ojedinelá čepelka s jemnou retuší (Škrdla 2005, Fig. 3.57:2) byla nalezena v nedaleké podobné poloze Jarošov-Rovnina, ve vzdálenosti 1,2 km východně od Rochusu v nadmořské výšce 325–335 m. Další strmě retušovaný artefakt (Škrdla 2005, Fig. 3.32) byl získán opět z podobné polohy Javorovec-Rovňový losok ve vzdálenosti 2 km severovýchodně od Rochusu v nadmořské výšce 330 m.

2.8. Kunovice-Hluboček

Hluboček je výrazné návrší s vrcholovou kótou 351,4 m n. m., které je situováno na levém břehu řeky Olšavy, v místě, kde Olšava opouští úzké koryto, kterým protéká Vizovicovou vrchovinu, a vytéká do Dolnomoravského úvalu. Tato poloha má strategickou pozici, umožňuje kontrolu soutoku Moravy a Olšavy, a leží tak na křižovatce dávných stezek. Její vzdálenost od dnešního regulovaného koryta řeky Moravy je 8,5 km, od pomyslného okraje Dolnomoravského úvalu (vrstevnice 200 m) pak 4 km. Přímo v prostoru severozápadního okraje vrcholové plošiny, v místě, odkud je dobrý výhled na soutok Moravy s Olšavou, v nadmořské výšce 345–350 m, byla v průběhu posledních pěti let získána kolekce artefaktů. Prvních několik nálezů z lokality byly publikovány v roce 2005 (Škrdla 2005) a detailnější zpráva, ze které vychází i následující stať, v roce 2008 (Škrdla 2008a).

Poloha všech nalezených artefaktů byla průběžně zaznamenávána pomocí ručního GPS přijímače. Na základě takto získaných polohových údajů lze konstatovat, že nálezy jsou rozptýleny na přibližně eliptické ploše o délce 100 m a šířce 50 m. Pouze ojedinělé nálezy byly

mimo tuto koncentraci, níže po svahu. Lokalita je povrchová, v podloží nevýrazné ornice jsou zvětraliny a svahové sedimenty.

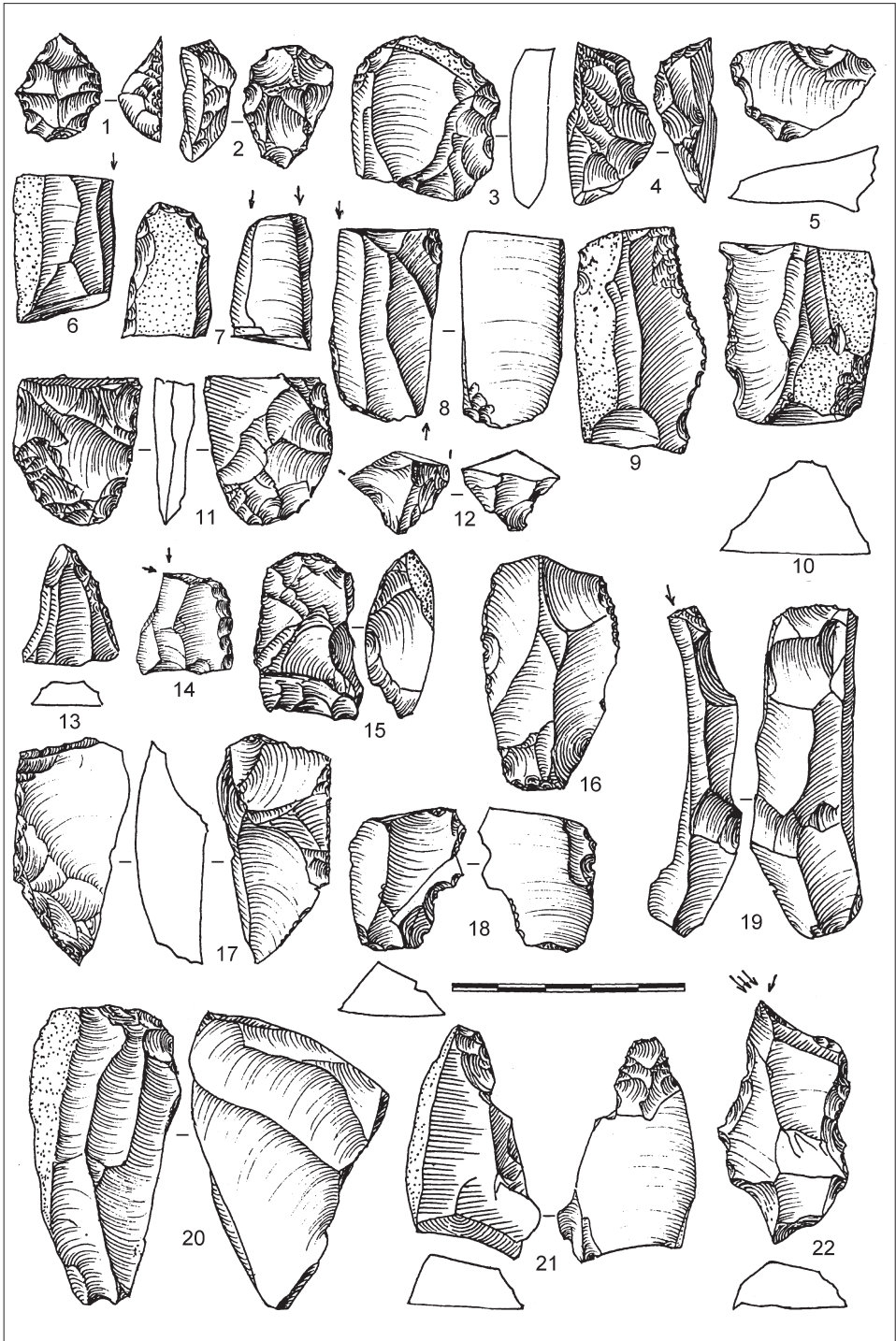
Kolekce sestává ze 185 kusů. Zajímavé je surovinové spektrum. 33 kusů představují úštěpy silicifikovaných pískovců. Tyto artefakty by měly být klasifikovány jako industrie z hrubých surovin, respektive hrubotvará industrie. Je ale třeba upozornit, že se vždy jedná o větší úštěpy, žádné „hrubší tvary“ jako podložky, otloukače apod. nebyly nalezeny. Zbytek kolekce je tvořen eratickým silicitem (73 ks), radiolaritem (55 ks), méně pak lokálními rohovci (3 ks rohovec typu Troubky/Zdiskavice, 12 ks blíže nerozlišené moravské rohovce) a limnosilicity bohatými na rostlinné makrozbytky (3 ks; identifikace A. Přichystal a N. Doláková). Šest artefaktů je přepáleno.

Na lokalitě byly zaznamenány i postpaleolitické nálezy – nepatinované kamenné artefakty (neolit-eneolit?, cf. Kuča–Škrdla 2008a) a zlomek broušeného nástroje (eneolit?, cf. Kuča–Škrdla 2008b). Tyto skutečnosti je třeba vzít v úvahu při klasifikaci paleolitického souboru, zejména u té jeho části, která je vyrobena z méně výrazně patinujících surovin, jako je radiolarit a silicifikované pískovce. Nelze vyloučit, že část artefaktů ze zmíněných surovin patří k postpaleolitickému osídlení, na druhou stranu jejich výrazně vyšší četnost vzhledem k postpaleolitické industrii a technologicko-typologické odlišnosti hovoří spíše pro paleolitickou klasifikaci této části souboru. V následujících odstavcích jsou přesto artefakty z různých druhů surovin popsány odděleně.

Technologické spektrum kolekce vyrobené z eratického silicitu je tvořeno 16 úštěpy, 15 mikroúštěpy, 2 čepelemi, 17 zlomky čepelí, 3 zlomky mikročepelí, 1 rydlovým odpadem, 4 úštěpy s místní retuší a 12 nástroji. Technologické spektrum kolekce vyrobené z radiolaritu je tvořeno 2 jádry, 24 úštěpy, 3 mikroúštěpy, 1 zlomkem, 5 čepelemi, 7 zlomky čepelí, 2 čepelemi s místní retuší, 1 zlomkem čepelí s místní retuší, 1 úštěpem s místní retuší, 1 zlomkem s místní retuší a 6 nástroji. Technologické spektrum kolekce vyrobené z moravských rohovců je tvořeno 3 jádry, 1 mikrojádrem, 6 úštěpy, 1 zlomkem, 1 zlomkem čepelí a 2 nástroji. Výše zmíněný výčet technologických kategorií uzavírají 3 přepálené zlomky čepelí, 3 přepálené mikroúštěpy a jádro, zlomek a nástroj z limnosilicitu.

Z technologického pohledu kolekce není příliš výrazná. Z jader stojí za pozornost dvoupodstavové (protilehlé podstavy) mladopaleolitické jádro těžené z úzké hrany z rohovce typu Troubky/Zdislavice (obr. 14:20) a dva kusy, které mohou být klasifikovány jako bifasy, připravená jádra na drobné čepelky nebo i rezidua jader; v obou případech jsou vyrobeny z lokálních rohovců. Objevila se i nepravidelná jádra z radiolaritu a limnosilicitu. Srovnání technologických spekter pro různé typy surovin vykazuje určité odlišnosti. Silicifikované pískovce jsou zastoupeny výhradně úštěpy. Podíl nástrojů je obdobný u eratického silicitu, radiolaritu i moravských rohovců. U eratického silicitu je ve srovnání s radiolaritem vyšší podíl mikroodštěpků (může být způsobeno vyšším kontrastem drobných bíle patinovaných odštěpků eratického silicitu vůči ornici než je tomu v případě radiolaritu) a čepelí a jejich zlomků na úkor úštěpů a jader. Vyšší podíl jader vykazují lokální moravské rohovce.

Mezi nástroji vyrobenými z eratického silicitu je 5 rydel, drobné strmě retušované škrabadlo (obr. 14:2) a část dalšího strmě retušovaného škrabadla (obr. 14:4), baze listovitého hrotu (obr. 11:11), fragment dalšího bifaciálně opracovaného artefaktu (snad dalšího, tentokrát hrubšího listovitého hrotu, obr. 11:12), drásadlo (respektive jeho fragment, obr. 14:17), retušovaná čepel (obr. 14:9) a vrub (obr. 11:18). V kolekci rydel je zastoupeno rydlo na zlomené čepeli (obr. 14:6, 19), klínové (obr. 14:14) a dvě vícenásobná – na retušované hraně (obr. 14:7) a na retušované hraně a zlomené čepeli (obr. 14:8). Mezi nástroji vyrobenými z radiolaritu je drobné okrouhlé strmě retušované škrabadlo (obr. 14:1), škrabadlo na distálním zlomku čepelí (obr. 14:3), drásadlo na zlomku masivní čepelí (obr. 14:10), zlomek retušované hrany nástroje se strmou retuší (obr. 14:5), odlomená špička hrotu (obr. 14:13) a odštěpovač (obr. 14:15). Kolekci nástrojů z eratického silicitu i radiolaritu doplňují místně retušované artefakty (radiolarit – obr. 14:16, 21). Ve skupině moravských rohovců jsou zastoupeny pouze dva nástroje – klínové rydlo na bilaterálně strmě retušované čepeli

14. Kunovice-Hluboček. Vybrané artefakty.

z rohovce typu Troubky/Zdislavice (obr. 14:22, vzhledem k rozdílům v patinaci ale nelze vyloučit, že k vytvoření rydla došlo recentním poškozením) a nevýrazný bifaciálně opracovaný artefakt z blíže neurčeného lokálního rohovce. Z limnosilicitu bylo zaznamenáno atypické, strmě retušované škrabadlo.

Celkově lze kolekci charakterizovat jako výrazně zaměřenou na zpracování importovaných surovin a s mírnou převahou rydel (většinou vyrobených jedním úderem) nad škrabadly (v poměru 5:4). Pokud bychom zohlednili aurignacká škrabadla a rydla, aurignacké typy škradel převažují nad kanelovanými rydly (v poměru 3:1). Zajímavým prvkem jsou zlomky plošně retušovaných listovitých hrotů. Mikrolitické artefakty nebyly nalezeny. Oproti jiným aurignackým souborům v regionu chybí vyčnělá škrabadla.

Kolekce může být spolehlivě přiřazena k aurignacienu jak na základě charakteristických typů nástrojů tak charakteristické polohy.

Průzkumy byly podpořeny granty č. B8001203, 404-05-0305 a IAA 800010801. Radiokarbonová data z Oxfordu poskytl W. Davies. Autoři kreseb L. Dvořáková a autor.

Literatura:

- El s t o n, R.G. – K u h n, S. L., eds., 2002: *Thinking Small: Global Perspectives on Microlithization*. Archaeological papers of the American Anthropological Association 12. Berkeley: University of California press.
- H r u b ý, V., 1951: *Paleolitické nálezy z Uh.-Hradištska*. Acta Mus. Moraviae, Sci. soc., 36, 65–101.
- K l í m a, B., 1972: *Nová paleolitická stanice u Stříbrnic*. Časopis Moravského muzea, Sci. soc. 57, 17–25.
- K l í m a, B., 1978: *Paleolitická stanice u Přestavlky, okr. Přerov*. Archeologické rozhledy 30, 5–13.
- K u č a, M. – Š k r d l a, P., 2008a: *Kunovice (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 49, 277.
- K u č a, M. – Š k r d l a, P., 2008b: *Kunovice (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 49, 298.
- O l i v a, M., 1979: *Nové paleolitické stanice Milovice a Lhotka, okr. Kroměříž*. Studie Muzea Kroměřížska 79, 36–42.
- O l i v a, M., 1981: *Acheulian finds from Karolín, District of Kroměříž (Czechoslovakia)*. Anthropologie N. S. 19, 27–32.
- O l i v a, M., 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska '87. Gottwaldov: MTZ.
- P ě l u c h o v á - V i t o š o v á, L., 2008: *Napajedla (okr. Zlín)*. Přehled výzkumů 49, 242–243.
- S k u t i l, J., 1965: *Bibliografie moravského pleistocénu 1850-1950*. Brno.
- S v o b o d a, J., 1995: *Wedge-shaped microblade cores from Moravia and Silesia*. Archeologické rozhledy 47, 651–656.
- S v o b o d a, J. a kol., 2002: *Paleolit Moravy a Slezska. 2. aktualizované vydání*. Brno: AÚ AV ČR.
- Š k r d l a, P., 2002: *Uherské Hradiště (k.ú. Jarošov u Uh. Hradiště, okr. Uh. Hradiště)*. Přehled výzkumů 43, 147–149.
- Š k r d l a, P., 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Dolnověstonické studie 13. Brno: AÚ AV ČR.
- Š k r d l a, P., 2006: *Mladopaleolitické sídelní strategie v krajině: příklad středního Pomoraví*. Přehled výzkumů 47, 33–48.
- Š k r d l a, P., 2007: *Napajedla (okr. Zlín)*. Přehled výzkumů 48, 317–321.
- Š k r d l a, P., 2008a: *Kunovice (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 49, 231–237.
- Š k r d l a, P., 2008b: *Bzenec (okr. Hodonín)*. Přehled výzkumů 49, 228.
- Š k r d l a, P. – N ý v l t o v á - F i š á k o v á, M. – N ý v l t, D., 2006a: *Sídelní cluster Jarošov II. Výsledky výzkumu v roce 2005*. Archeologické rozhledy 58, 207–236.
- Š k r d l a, P. – N ý v l t o v á - F i š á k o v á, M. – N ý v l t, D., 2006b: *Napajedla (okr. Zlín)*. Přehled výzkumů 47, 90–93.
- Š k r d l a, P. – N ý v l t o v á - F i š á k o v á, M. – N ý v l t, D., 2008: *Gravettské osídlení Napajedelské brány*. Přehled výzkumů 49, 47–82.
- Š k r d l a, P. – P ř i c h y s t a l, A., 2003: *Boršice u Buchlovic (okr. Uh. Hradiště)*. Přehled výzkumů 44, 177–187.
- Š k r d l a, P. – V a š k o v ý c h, M., 2009: *Uherské Hradiště (k.ú. Jarošov u Uh. Hradiště, okr. Uh. Hradiště)*. Přehled výzkumů 50, 338–339.

Aurignacian of the Lower Morava River Valley. Part 1

A b s t r a c t

During 2002–2008 an intensive surface survey aimed in identification of previously published sites as well as in search for till yet unknown Paleolithic sites has been realized in Lower Morava River Valley. The finds were partly reported in monograph published in 2005 (Škrdla 2005). The actual article deals with materials published in 2005 that are completed with new finds collected during 2005–2008. While my previous articles from the region in interest were focused on Gravettian occupation, the actual article is aimed in Aurignacian occupation, till yet dispersed in many isolated articles (published in *Přehled výzkumů Journal*). The sites are separated in three groups – undoubtedly Aurignacian sites (including absolutely dated site Napajedla-Zámoraví), probably Aurignacian sites, and maybe Aurignacian sites. This article (1st part) present only undoubtedly Aurignacian sites, other sites and evaluation will be published in the next volume (2nd part). Each site is analyzed from the point of view of its geographic location, raw material supply, technological and typological spectra.

Aurignacien in unterem Marchtal. Teil 1

Z u s a m m e n f a s s u n g

In den Jahren 2002–2008 wurde eine extensive Oberflächenprospektion in unterem Marchtal durchgeführt. Die Ziele dabei waren Lokalisierung einiger aus der Fachliteratur bekannten Fundorte sowie Entdeckung neuer archäologischer Gelände. Ein Teil der Funde wurde in einer umfangreichen Monographie präsentiert (Škrdla 2005). Der vorliegende Beitrag übernimmt die Beschreibung der bereits 2005 veröffentlichten Fundsachen und ergänzt sie um neue Funde, die im Zeitraum 2005–2008 neu gewonnen wurden. Während ich mich in meinen früheren Beiträgen eher der Besiedlung des unteren Marchtals im Gravettien widmete, wende ich diesmal meine Aufmerksamkeit einer zusammenfassenden Präsentation der Besiedlung des genannten Gebiets im Aurignacien, die nicht weniger intensiv war. Die publizierten Erkenntnisse darüber waren aber bisher in mehreren separaten Beiträgen verstreut, vor allem auf Seiten der Zeitschrift *Přehled výzkumů* (Untersuchungsübersicht). Die Lokalitäten wurden in drei Gruppen eingegliedert: 1. Nachweislich Aurignacien-Besiedlung (einschließlich einer absolut datierten Lokalität Napajedla-Zámoraví); 2. Wahrscheinlich Aurignacien-Besiedlung; 3. Vielleicht Aurignacien-Besiedlung. Die vorliegende Arbeit (1. Teil) bringt das Verzeichnis der nachweislich Aurignacien-zeitlichen Lokalitäten. Sonstige Lokalitäten, inklusive Auswertung, werden in dem nächsten Heft (2. Teil) erscheinen. Bei jeder Lokalität wird die Lage erforscht, der Rohstoffgehalt analysiert und die Technologieklassifikation sowie Typologie werden festgestellt.

ANALÝZA POVRCHOVÉ KOLEKCE Z VÝŠINNÉ NEOLITICKÉ LOKALITY V POPOVICÍCH-MILONÍNĚ

Martin Kuča – Petr Škrdla – Milan Vokáč, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno, Archeologický ústav AV ČR, Brno, Muzeum Vysočiny, Jihlava

Lengyelské osídlení má ve středním Pomoraví a v přilehlých mikroregionech specifický charakter, který se liší od publikačně známějších oblastí jihozápadní Moravy a Brněnska. Výšinná lokalita v Popovicích, která je situována ve stykové zóně Pomoraví a Poolšaví, byla objevena teprve v roce 2005 a v průběhu let 2006–2008 sledována povrchovým průzkumem. Ukazuje se, že lokalita má do budoucna potenciál k prohloubení poznání mladoneolitického osídlení Moravy.

1 Úvod

Rozlehlé návrší s vrcholovou kótou Milonín (323,5 m n. m.) se rozprostírá přibližně 1 km východně obce Popovice, nad pravým břehem řeky Olšavy, v místech, kde se úzké údolí Olšavy, které je v úseku mezi Uherským Brodem a Popovicemi lemováno poměrně strmými srázy Vizovické vrchoviny, otevírá do Dolnomoravského úvalu (obr. 1). Od současného soutoku Moravy s Olšavou je vzdálen přibližně 9 km. Lokalita poskytuje dobrý výhled na soutok Moravy s Olšavou, ale přímý výhled na koryto řeky Olšavy, která protéká při úpatí návrší, z ní není. Z geomorfologického hlediska náleží do Prackšické pahorkatiny, která patří pod Hlucouku pahorkatinu (Demek–Mackovčín et al. 2006)

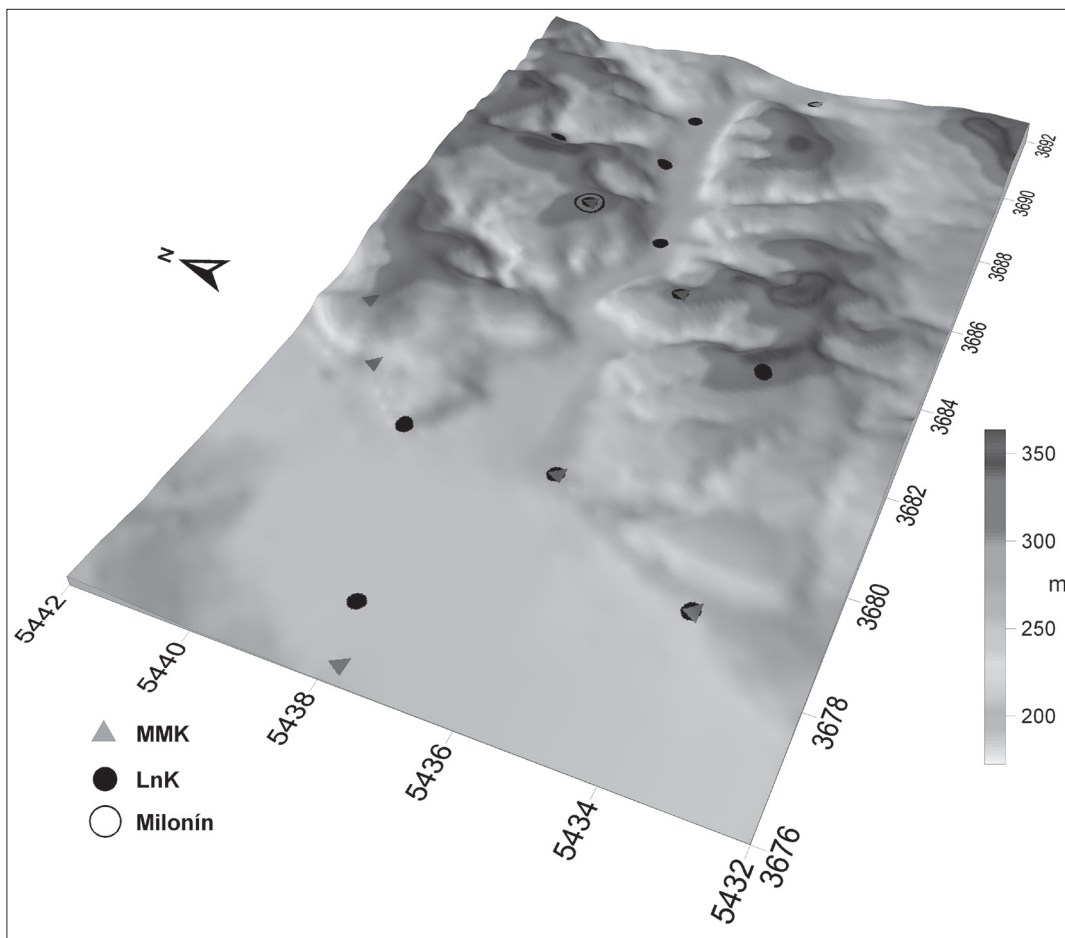
Lokalita byla objevena na jaře roku 2005 v souvislosti s projektem zaměřeným na průzkum poloh s potenciálem objevení nových paleolitických lokalit. Je ale s podivem, a to vzhledem ke strategičnosti pozice, že lokalita nebyla významněji osídlena již v paleolitu. Přítomnost paleolitických lovců a sběračů je dosud doložena pouze ojedinělým patinovaným artefaktem – úštěpem. Bez zajímavosti není ani preference lokality pro neolitické osídlení, kde strategičnost pozice při ústí tzv. „Poolšavské brány“ (srov. Marešová 1985) zřejmě převážila nad vhodností lokality pro zemědělství (nekvalitní a tenký půdní pokryv). Neolitické nálezy jsou rozptýleny na poměrně rozlehlé ploše o délce přibližně 1 km a šířce 300 m, přičemž jádro lokality, které je situováno v prostoru kóty Milonín a v jihozápadním sousedství této kóty, má rozměr přibližně 400×200 m. Nadmořská výška naleziště je v rozmezí přibližně 310–323,5 m.

2 Keramika

Keramický inventář z popovického sídliště není příliš početný, ale i přesto poměrně zajímavý. Základní klasifikace byla provedena podle Numerického kódu moravské malované keramiky (Podborský et al. 1977). Keramickou třídu pohárky, zvláštní typy a drobné keramické tvary se nepodařilo prokázat.

2.1 Hrnce a jiné hrncovité tvary

Vzhledem k silné fragmentárnosti studovaného materiálu byly sloučeny keramické třídy hrnce a jiné hrncovité typy. Především se jedná o 4 zaoblené okraje nádob (obr. 2:8, 10, 11) a rohatá ucha v rozličném stavu dochování. Podařilo se rozlišit jen stlačené rohaté ucho, další dva jedinci byli silně poškozeni. Keramická hmota je u střeptů jemnozrnná až středozrnná. Jeden okraj ukazuje na globulární nádobu, která nevyklučuje příslušnost ke kultuře s lineární keramikou.

1. Popovice-Milonín. Poloha lokality.

2.2 Mísy a mísy na nožce

Ze stejného důvodu jako v případě předchozích dvou keramických tříd byly sloučeny i základní dvě kategorie mís. Ve všech (5) případech je doložen pouze zaoblený okraj mís, objevily se i 2 kusy mís na nožce. Keramická hmota je stejná jako u předchozích keramických tříd.

2.3 Jiné užitkové tvary

Tuto keramickou třídu zastupuje jen kus drobné tulejky z naběračky.

2.4 Plastika

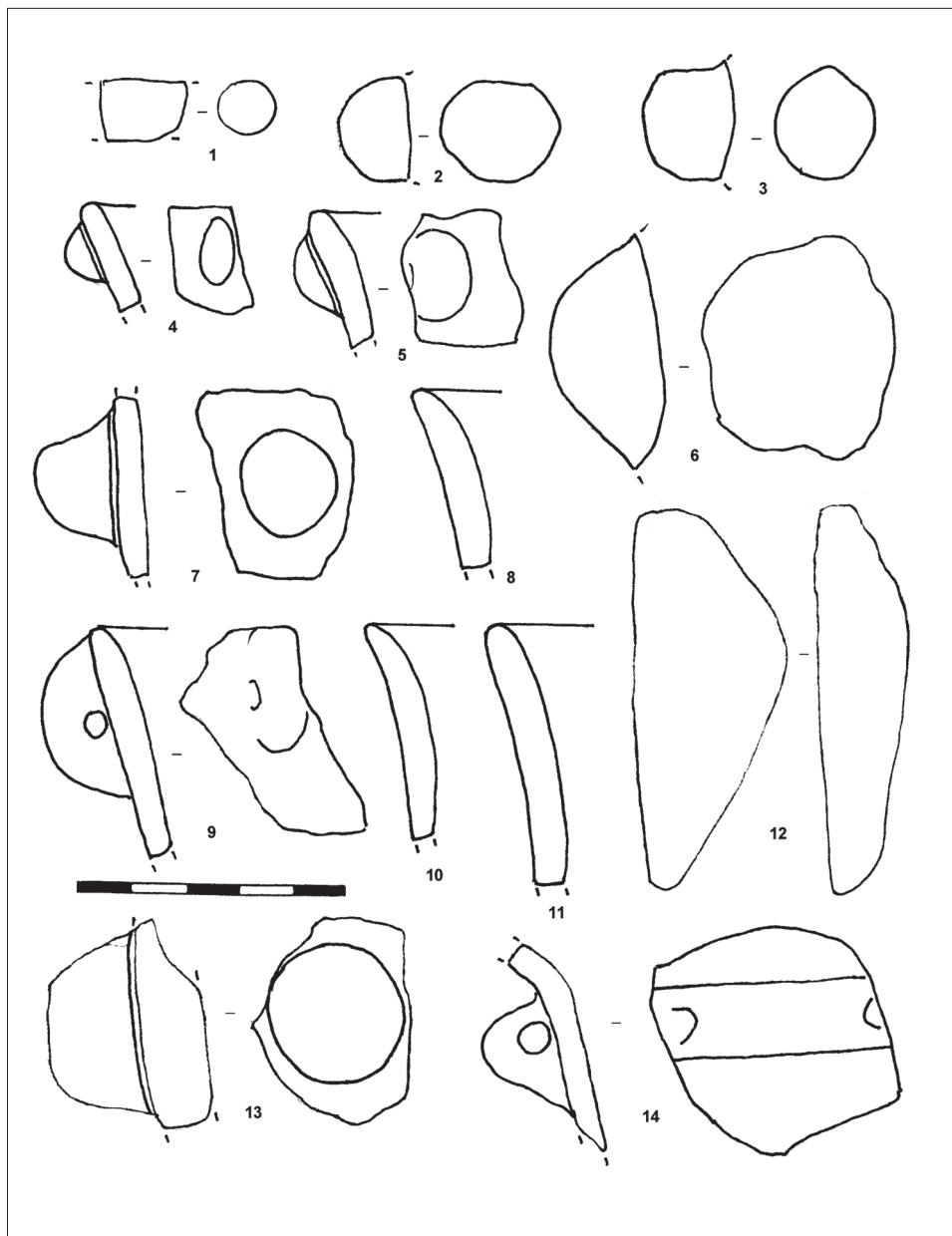
Zvláštní pozornost zaujímají fragmenty antropomorfních plastik. Jedná se o část ruky (obr. 2:1), polovinu hýždí ženské plastiky (obr. 2:12) a část spodní partie nohy (Kuča – Škrdla 2006, obr. 10:5). Ve všech případech byly předměty vyrobeny z jemné (jemnozrné) keramické hmoty.

2.5 Neurčitelná keramická třída

Vzhledem k povrchovému charakteru kolekce keramiky je tato skupina nejpočetněji zastoupena. Kolekce sestává z 5 zaoblených okrajů a z několika typů výčnělků. Tuto sérii

zastupují svisle protáhlý (1 ks; obr. 2:4), polokulovitý (4 ks; obr. 2:2, 5, 7), odsazený (1 ks; obr. 2:13), knoflíkovitý (1 ks; obr. 2:3), bochánkovitý (1 ks; obr. 2:6), svisle protáhlý s horizontálním otvorem (1 ks; obr. 2:9) a tunelovité ucho (1 ks; obr. 2:14). Umístění výčnělků bylo zaznamenáno nejčastěji na maximální výduti nádoby, ve dvou případech i při okraji.

2. Popovice-Milonín. Výběr keramiky.

3 Štípaná kamenná industrie

Povrchová kolekce čítá celkem 221 kusů štípané kamenné industrie (není sem započítán malý soubor, který již byl publikován, srov. Kuča–Škrdla 2006). Surovina byla autory určována makroskopicky.

3.1 Artefakty ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury

Do této skupiny náleží 82 kusů včetně jednoho přepáleného. Z technologického hlediska kolekce sestává ze 2 jader, 40 úštěpů, 17 čepelí, 4 kusů odpadu a 20 nástrojů. Větší jádro lze zařadit jako typ se změněnou orientací (obr. 3:29) a druhé jádro bylo reutilizováno jako otloukač. Objevila se i tableta z jádra.

Skupina nástrojů je tvořena sérií škrabadel (obr. 3:5, 7, 8, 15, 16, 19, 25), z nichž jsou dvě vytvořena na úštěpu, osm na čepeli. Jedno úštěpové škrabadlo je atypické (obr. 3:25). Na úštěpu se dále vyskytl vrub nebo příčná retuš. Na čepeli se objevila i laterální retuš. Zajímavý je jádrovitý kus, který je eolizovaný a podle kontrabulbů vzniklých zřejmě opotřebením by se mohlo jednat o křesadlo. Jeden artefakt lze interpretovat jako hrot (obr. 3: 28), další dva artefakty jako rydla (na čepeli a na úštěpu; obr. 3:9,10) a konečně byla determinována čepel s příčnou retuší (obr. 3:14).

Jedno z výše zmíněných rydel má na svém povrchu stopy lesku (obr. 3: 10) a jedna čepel nese stopy přepálení.

3.2 Artefakty z čokoládového silicitu

Druhou nejpočetnější skupinu surovin představuje čokoládový silicit v počtu 30 kusů. Tato surovina byla ve srovnání s ostatními surovinami zastoupena největším podílem nástrojů a čepelí (obr. 3:21, 24). Technologicky nebylo zjištěno žádné jádro, dále soubor sestává z 15 úštěpů, 4 čepelí (jedna z nich s leskem), 10 nástrojů a 1 odpadem. Velmi zajímavá je skupina nástrojů. Zastoupena jsou tři škrabadla (jedno na úštěpu a dvě na čepeli; obr. 3:4, 6) a u jednoho z nich tvoří hlavice zobec (obr. 3:18), dále se vyskytly dva vruby (na čepeli a na úštěpu), tři příčné retuše (dvakrát na úštěpu a jednou na čepeli), laterální retuš na ventrální straně na zlomené čepeli (obr. 3:26) a hrot s rydlovým úderem (obr. 3:11). Pozoruhodná je opět přítomnost rydla v souboru – tento typ není podle dosavadních poznatků typický pro neolitickou industrii (viz závěr).

Stopy lesku jsou zaznamenány na oboustranně přelomeném úštěpu (obr. 3: 20).

3.3 Artefakty ze silicitu glacienních sedimentů

Silicit glacienních sedimentů je zastoupen 15 kusy. Technologicky kolekce sestává z 9 úštěpů, 3 přelomených čepelí (obr. 3:22), 2 kusů odpadu a 1 nástroje. Jediný nástroj představuje čepel s laterální, až škrabadlovitou, retuší (obr. 3:23).

3.4 Artefakty z radiolaritu

Kolekce radiolaritu čítá 12 kusů. Z technologického hlediska se objevily jádro, 1 nástroj, 8 úštěpů a 3 čepele. V případě nástroje je zastoupen zbytek odštěpovače.

3.5 Artefakty z obsidiánu

Výrazná je na lokalitě přítomnost obsidiánu, a to v počtu 12 artefaktů. Objevily se 1 jednodřevové jádro (obr. 3:17), 5 úštěpů, 4 čepele (obr. 3:1–3, 12), 1 odpad a 1 nástroj. Nástroj představuje čepel s vruby.

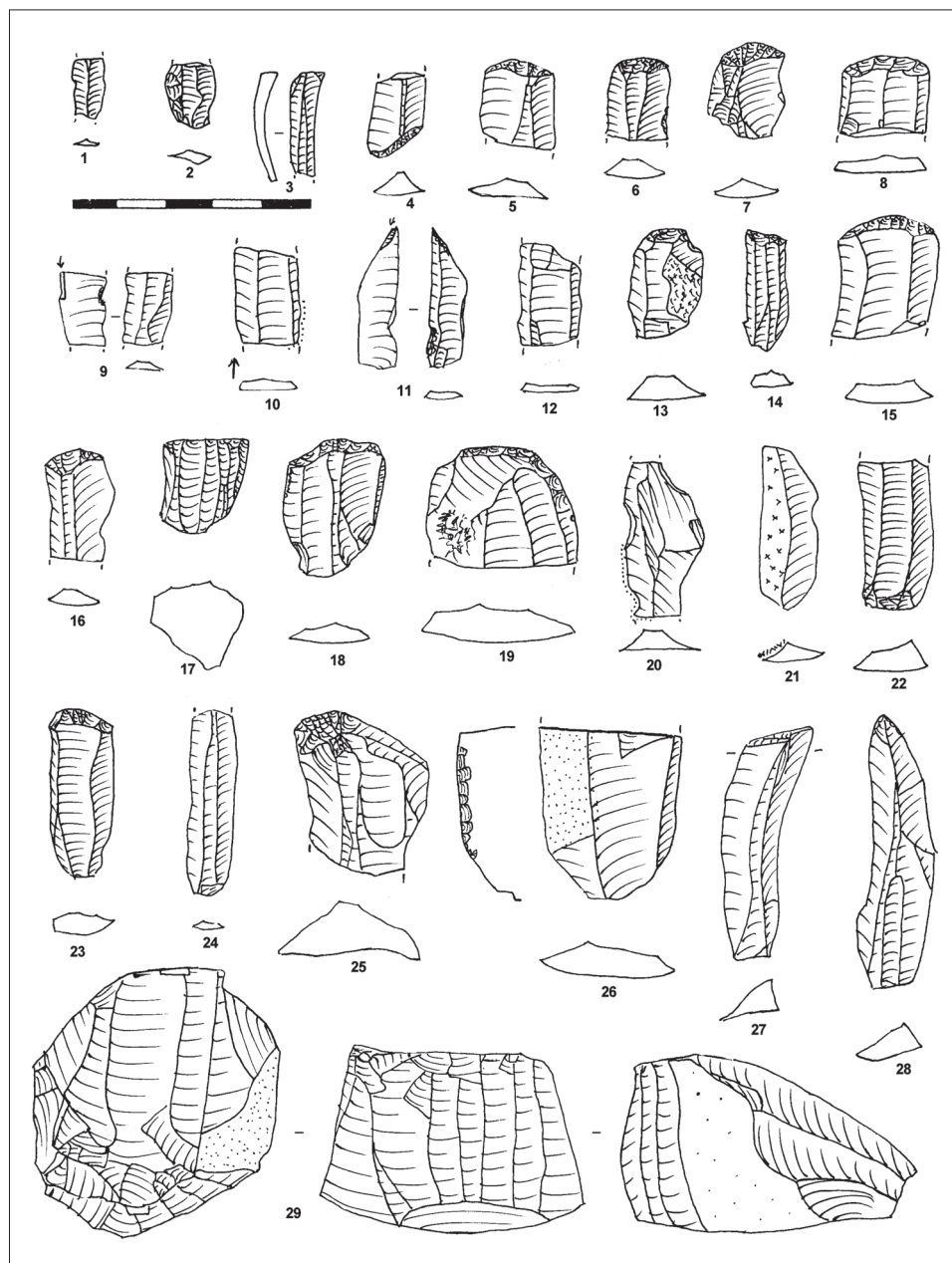
3.6 Artefakty z minimálně zastoupených surovin

Do této kategorie spadají úštěp u radiolaritu typu Szentgál a jeden další snad ze stejné suroviny, dále po jednom kusu úštěp ze silicifikovaného pískovce, z porcelanitu (nemusí se však jednat o artefakt), opálu. Dva úštěpy a jeden odpad nešlo blíže specifikovat.

3.7 Přepálené artefakty

Nezvykle početně silnou složku představují přepálené artefakty, u kterých nelze zjistit provenienci, v počtu 62 exemplářů. Technologicky kolekce sestává z 1 rezidua jádra, 35 úštěpů, 10 čepelí, 14 kusů odpadu a 2 nástrojů. Nástroje jsou přelomená čepel s příčnou retuší, čepelové škrabadlo.

Na jedné přelomené čepeli jsou patrné stopy lesku.

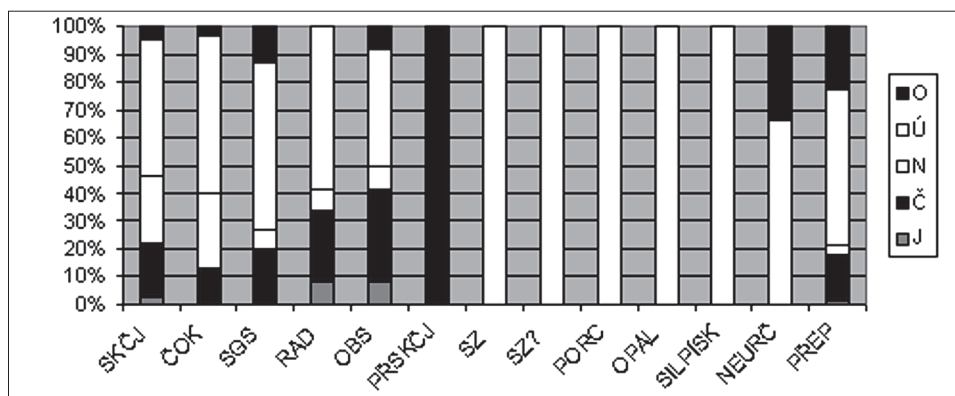

3. Popovice-Milonín. Výběr štípané kamenné industrie.

Tab. 1. Surovinové spektrum.

Surovina	n	%
Silicit krakovsko-čenstochovské jury (SKČJ)	81	36,7
Čokoládový silicit (ČOK)	30	13,6
Silicit glacienních sedimentů (SGS)	15	6,8
Radiolarit (RAD)	12	5,5
Obsidián (OBS)	12	5,5
Přepálený silicit krakovsko-čenstochovské jury (PŘSKČJ)	1	0,4
Radiolarit typu Szentgál (SZ)	1	0,4
Radiolarit typu Szentgál ? (SZ?)	1	0,4
Porcelanit (PORC)	1	0,4
Silicifikovaný pískovec (SILPÍSK)	1	0,4
Opál (OPÁL)	1	0,4
Neurčeno (NEURČ)	3	1,4
Přepáleno (PŘEP)	62	28,1
Celkem	221	100,0

Graf 1. Technologické skupiny kamenné štípané industrie podle použitých surovin.

Legenda: J – jádro, Č – čepel, N – nástroj, Ú – úštěp, O – odpad. Ostatní legenda viz Tab. 1.

4 Broušená kamenná industrie

Z neolitického sídliště bylo získáno celkem 20 kusů broušené kamenné industrie. Surovina byla stejně jako u případů štípané kamenné industrie určena makroskopicky. Některé artefakty určil A. Přichystal (jsme mu za určení především makroskopicky sporných surovin zavázáni).

4.1 Artefakty ze zelené břidlice typu Želešice

Z typologického hlediska jde v jednom případě o týlovou část vrтанého sekeromlatu (obr. 5:2). Devíti kusy byla zastoupena nevrтанá industrie – sekerky. Zjištěné sekerky jsou hlavně mírně, ale i silně trapezovitých nárysů, v ojedinělých případech i obdélného nárysu. V kompletním stavu jsou dochovány pouze dvě sekerky (obr. 4:3, 6), přičemž jedna z nich je malých rozměrů. U příčného průřezu sekerek dominuje oválný tvar. Ostří sekerek je v nárysu rovné i mírně obloukovité, tyl bývá v nárysu mírně obloukovitý. Povrch nástrojů nebyl ve většině případů precizně vyleštěn.

4.2 Artefakty z blíže neurčeného metabazitu

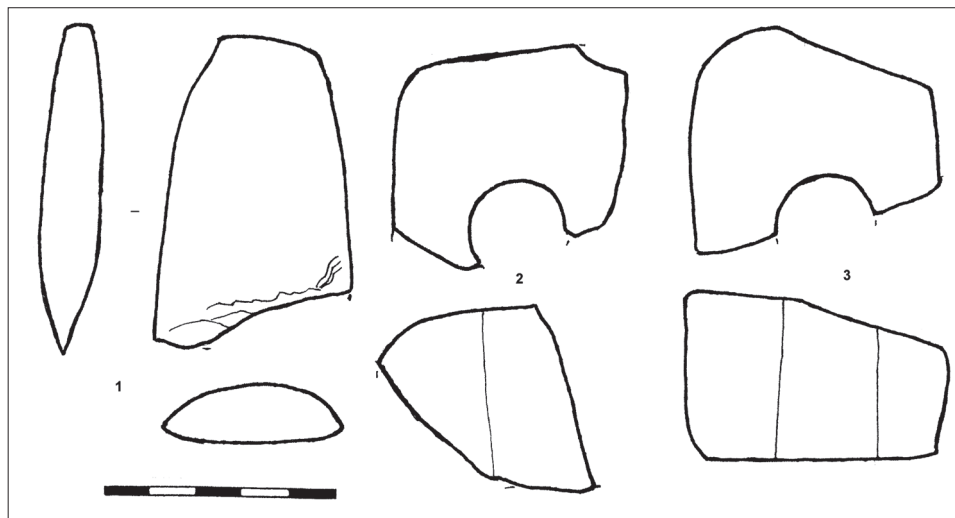
Další skupinu představují artefakty, které jsou zhotoveny z metabazitu neznámé proveniencí (Malé Karpaty?). Jedná se o týlovou část sekeromlatu (obr. 5:3), další část s naznačeným provrtem, téměř kompletní sekerku (obr. 4:4), miniaturní precizně vybroušenou sekerku (obr. 4:2), drobný klínek (obr. 4:5) a dva hůře determinovatelné artefakty. Sekerky mají opět oválný příčný průřez.

4. Popovice-Milonín. Výběr broušené kamenné industrie.

4.3 Artefakty z minimálně zastoupených surovin

Tuto skupinu představují téměř kompletní sekerka s poškozeným ostrím snad z metabazitu typu Jizerské hory (obr. 5:1), dále zlomek trapezovité sekery vybroušené ze světlého tufu – tufitu (?) blíže neurčené provenience, který je i váhově poměrně lehký – jde nejspíše o doklad „nepracovního“ artefaktu (obr. 4:7) a část sekeromlatu (obr. 4:8). V posledně jmenovaném případě se jedná o světle zelenavě šedý metabazit – porfyrický magmatit se zelenými, krystalově omezenými vyrostlicemi. Vyznačuje se vyšší magnetickou susceptibilitou $15,2 \times 10^{-3}$ SI jednotek. Surovina sice nepochází z Brněnského masivu, ale jinak její primární zdroje nejsou dosud spolehlivě zjištěny, na Moravě nebyla dosud v souborech kamenných artefaktů registrována. Podobná (ne-li totožná) surovina se vyskytuje i na Slovensku, uvádí se možné primární výskyty například ve šterkových terasách Váhu anebo v souvislosti s výchozy dioritů ve Štiavnickém pohoří středního Slovenska (Hovorka–Illášová 2002, 89).

5. Popovice–Milonín. Výběr broušené kamenné industrie.

5 Relativní chronologie

Keramické fragmenty vykazují rozporuplné parametry. Na keramice není doloženo rýsování ani malování, což je obecný jev pro střední Pomoraví (Vaškových 2006). Zatím nejbližší známé lokality spolehlivě staršího stupně jsou lokalizovány v Archlebově, Bohuslavicích, Nechvalíně–Bukovanech, Ostrovánkách a Koryčanech (Kazdová et al. 1994; Šmarda 2007; Šmarda et al. 2009), zřejmě sem náleží i soubory ze starších výzkumů z Tasova a Uherského Hradiště–Mařatic (Vaškových – Pavelčík 2000, 169; Vaškových 2006, 81). Jsou doloženy svisle protáhlé výčnělky, které jsou typické spíše pro starší stupeň kultury s MMK (cf. Koštuřík 1979, 53). Nejsou doloženy zesílené okraje u mís ani výčnělky typu sovi hlavička, které jsou typické a běžné pro II. stupeň této kultury. Rohatá ucha a polokulovité výčnělky jsou víceméně průběžné pro větší část trvání MMK.

Dochované části antropomorfních plastik mnoho o relativní chronologii nevyprávějí. Partie hýždí není tolik zdůrazněná, jak bývá u plastik střelického typu, čili fázi Ia MMK lze spolehlivě vyloučit (cf. Vildomec 1929, 22; 1950, 8; Podborský 1985, 69). Umístění některých výčnělků při okraji se také objevuje od fáze Ib MMK.

Koštuřík (1973, Taf. 22) uvádí tunelovité ucho charakteristické pro fázi IIb kultury s MMK na jihozápadní Moravě, popsal jej dále např. ze Ctidružic (Koštuřík 1983, obr. 4). Velmi podobné výčnělky se objevují na Slovensku v tamní lengyelské fázi Moravany (Lengyel III; dle Čizmář et al. 2004), např. v Dubovanech, okr. Piešťany (Pavúk 2001, 153, obr. 4:1, 7).

Na základě keramiky nelze neolitické sídliště jednoznačně relativně datovat. Jeden střep a úštěpy z radiolaritu typu Szentgál indikují osídlení kulturou s lineární keramikou (snad dokonce již fáze Ia). Intenzivní osídlení nastalo v období lengyelské kultury, a jak napovídají výše uvedené indicie (dále i např. značný plošný rozsah lokality), můžeme předpokládat dvojitě osídlení. Zdá se, že první vlna lengyelského osídlení spadá ještě do průběhu I. (!) stupně (vyjma Ia fáze) a druhá do fáze IIb (Lengyel III) této kultury. Toto tvrzení může ověřit jedině řádný archeologický výzkum.

6 Závěry

Lengyelské sídliště v Popovicích spadá do řetězce lokalit ve vyústění Poolšaví do středního Pomoraví (např. Míkovice nad Olšavou–Na drahách, Záhumenice, Podolí–Strážné, Uherské Hradiště–Mařatice–cihelna; Horsák 1941; 1942; Kuča–Škrdla 2006a; Vaškových 2002; 2007, 65), které jsou většinou známy pouze z povrchových sběrů. Jedná se o výšinnou polohu, dominantní svému okolí, která však zapadá do rámce ostatních výšinných lokalit, která jsou charakteristická právě pro toto období (cf. Rakovský 1990 ad.).

Rozbor štípané kamenné industrie přinesl několik zajímavých výsledků. Převažuje silicit krakovsko-čenstochovské jury, ale vysoký je i podíl artefaktů z čokoládového silicitu. Překvapivě méně byl využíván eratický silicit. Podle Grafu 1 lze vysledovat, že kolekce obecně obsahuje velmi málo jader a u čokoládového silicitu je nápadný vysoký počet nástrojů, což je u této suroviny poměrně častý jev.

Ačkoli se jedná o povrchovou kolekci, je zajímavé tyto artefakty porovnat s dalšími lengyelskými lokalitami. Největší soubor štípané industrie v regionu středního Pomoraví je k dispozici z povrchové stanice v Březolupech–Čertoryjích (Kuča et al. 2005). Na zdejším mladolengyelském sídlišti ale převažuje SGS a výskyt SKČJ a čokoládového silicitu je jen symbolický. Jedním z mála společných rysů je velké množství přepálených artefaktů. Na dalším mladolengyelském sídlišti v Uherském Brodě–Odjaté, které je lokalizováno dále proti proudu Olšavy, má podle J. Pavelčíka (1972) podíl SKČJ až 90 %. Na základě revize pramenů z Hlinska podle referátu L. Šebely na konferenci Otázky neolitu a eneolitu našich zemí v Rosicích 2005 však Pavelčíkovo určení nemusí odpovídat realitě. Obecně je na mladolengyelských lokalitách v regionu patrná převaha SGS (Vaškových et al., 2008 s další lit.). Lze shrnout, že v surovinovém spektru štípané kamenné industrie se v Popovicích vyskytují suroviny především z větších vzdáleností, což odpovídá současnému stavu poznání využívání surovin štípaných artefaktů v kultuře s moravskou malovanou keramikou na jihovýchodní Moravě (Kuča 2008; Kuča et al., 2009).

Počátek mladšího stupně kultury s MMK spadá na základě několika málo dostupných radiokarbonových dat (datum z fáze IIb MMK zatím není k dispozici) do období kolem let 6400–6500 caBP (Kuča et al., 2009) a fáze IIc MMK kolem let 5700–5900 calBP (Košťurík et al. 1984). Právě toto období je na základě paleoklimatických poznatků charakterizováno ochlazením a zvýšenými srážkovými úhrny (Mayewski et al. 2004). Není jisté náhodou, že v tomto období dochází ke stěhování sídlišť do vyšších poloh dále od řek, které mohly hrozit povodněmi (Vaškových et al., 2008). Vyšší polohy jsou oproti nivním charakterizovány méně kvalitním půdním pokryvem a jsou tudíž méně vhodné pro zemědělské využití. V této souvislosti stojí za pozornost výsledky dostupných osteologických analýz, které dokládají vysoké procento kostí lovené divoké fauny v lengyelské kultuře, konkrétně v rozsahu od 3 % (Jezeřany–Maršovice, Košťurík et al. 1984) do 40 % (Těšetice–Kyjovice, Dreslerová 2006). U lokalit, kde byly stanoveny minimální počty jedinců se tento poměr pohybuje v širokém rozmezí 14 % (Popůvky, Trampota 2008) až 60 % (Troubsko, Trampota 2008), které může být ale zapříčiněno i menší velikostí těchto souborů. Hypotézy, zda-li je lov reakcí na stres vlivem přesunu sídlišť do méně výhodných poloh nebo má kulturní či sociální příčiny je dnes obtížné testovat. Přesto ale stojí za pozornost sama skutečnost, že lov hrál v kultuře s MMK významnou roli, ať již šlo o lov cílený nebo pouze o likvidace škodné, která ohrožovala pěstované plodiny (doložené lovené druhy předpokládají otevřenější krajinu s poli

a lesy – jelen, srnec, kuň, pratur, srnec, zajíc). Dalo by se předpokládat, že lov by se měl odrazit v přítomnosti loveckého náčiní – projektilů. Ty ale nejsou ze sídlišť nejen mladšího stupně MMK známy. Je zde tedy jistý rozpor. Vyloučit sice nejde ani lov do pastí (jam – ty by se ale měly při rozsáhlých záchranných archeologických výzkumech najít) či sítí, ale lov pomocí luku a šípu, případně kopí se jeví jako pravděpodobnější. Vzhledem k analogiím z paleolitu a mezolitu je možné předpokládat, že projektily mohly být složené, kdy nosiče byly vyrobeny z organického materiálu (nejspíše ze dřeva - kostěná industrie se dochovala, ale charakteristické hroty se žlábků pro vsazení kamenných ostří v ní chybí) a do žlábků v těchto nosičích byly vsazeny a zatmeleny řady kamenných ostří, ať již přímých nebo harpunovitě vsazených. V Popovicích bylo nalezeno několik artefaktů, které v souvislosti s touto hypotézou stojí za zmínku. Jde o hrotitý artefakt s vrubem při proximálním konci, na jehož hrotu je patrný impakt ve formě rydlového úhozu. U dalších dvou zlomků čepelí jsou patrné drobné rydlové úhozy na lomech. Tyto rydlové úhozy nepochybně vznikly v následku impaktu směřujícího ve směru podélné osy artefaktu. Právě tyto rydlové úhozy či impakty mohou indikovat užívání projektilů a složených ostří. Naznačenou hypotézu bude třeba testovat na vhodnějším (stratifikovaném) souboru a pomocí traseologické analýzy. Nástroj určený k lovení zřejmě představovaly i harpuny, jak je známo z především z paleolitických a mezolitických analogií. Důkazem toho je např. i harpuna zhotovená z parohu z Jezeřan-Maršovic (Rakovský 1985, 123, obr. 41:11; Podborský 1993, obr. 88:37 – zde mylně uvedeno pod lokalitou Těšetice–Kyjovice).

Suroviny broušené kamenné industrie vykazují výraznou vazbu na oblast Brněnského masívu jižní Moravy. Šest kusů bylo totiž zcela jistě vybroušeno ze zelené břidlice typu Želešice pocházející z primárních výskytů v Želešicích u Brna (ca. 70 km západně od lokality). Jedna trapezovitá sekerka nebyla surovinově bezpečně určena, je však nejspíše také ze zelené břidlice typu Želešice (zdroje 70 km daleko). Tvarově stejná sekerka byla vyrobena nejspíše z metabazitu typu Jizerské hory. Zvětralá sekerka a miniaturní kus byly vybroušeny ze světle šedavého skvrnitého metabazitu, který se pravidelně objevuje v souborech broušených artefaktů kultury s MMK na východní Moravě a surovina má zřejmě analogie na lokalitách jihozápadního Slovenska, například v Bajči (Hovorka–Cheben 1997). Surovina může pocházet snad z výchozů v Malých Karpatech, v Burgenlandu, případně z jiných zdrojů (asi 80–200 km daleko). Ojedinelý broušený artefakt byl zhotoven ze světlého tufu – tufitu (?) blíže neurčené provenience.

V surovinách spíše regionálního původu je dobře patrná silná vazba lokality na zdroje kvalitní suroviny na Brněnsku (zelené břidlice typu Želešice), ale další směr přísunu suroviny byl s největší pravděpodobností od jihu až jihovýchodu (metabazit, tufit a porfýrit). Prostor východní Moravy suroviny vhodné k výrobě broušené industrie téměř neposkytoval. Nejbližší kulturně srovnatelná lokalita se zpracovanou kolekcí broušené kamenné industrie jsou Březolupy–Čertoryje (Kuča et al. 2005). Tam typologicky převažují vrtané artefakty nad nevrtanými a v surovinovém spektru artefakty ze surovin metabazitové zóny brněnského masívu a pak i blíže neurčené metabazity.

Lokalita v Popovicích-Miloníně má na základě rozboru hmotné kultury z povrchových průzkumů potenciál pro výzkum vnitřní chronologie kultury s moravskou malovanou keramikou na východní Moravě.

Příspěvek je podporován GA ČR 404/09/H020.

Literatura:

- Č i ž m á ř, Z. – P a v ú k, J. – P r o c h á z k o v á, P. – Š m í d, M., 2004: *K problému definování finálního stádia lengyelské kultury*. In: B. Hänsel, E. Studeníková (eds.), *Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková*, 207–232.
- D e m e k, J. – M a c k o v č i n, P. (eds.), 2006: *Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČR*. Brno.

- Dreslerová, G., 2006: *Vyhodnocení zvířecích kostí z neolitického sídliště Těšetice-Kyjovice (okr. Znojmo, Česká republika)*. Archeologické rozhledy 58, 3–32.
- Horsák, A., 1941: *Výkopy v Kunovicích, Derfli, Mikovicích, Ostrožské Nové Vsi a Starém Městě*. Sborník Velehradský NR 12, 88–92.
- Horsák, A., 1942: *Výkopy v Kunovicích, Derfli, Mikovicích, Polešovicích, Tučapech a v Boršicích u Buchlovic*. Sborník Velehradský NR 13, 70–71.
- Hovorka, D. – Chaben, I., 1997: *Raw material of Neolithic polished industry from site Bajč (Southwestern Slovakia)*. Mineralogica Slovaca 29, 3, 322–334, Bratislava.
- Hovorka, D. – Illášová, L., 2002: *Anorganické suroviny doby kamenné*. Nitra.
- Kazdová, E. – Košťuřík, P. – Rakovský, I., 1994: *Der gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalter Keramik*. In: *International Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988*. Brno–Łódź, 131–155.
- Košťuřík, P., 1973: *Die Lengyel-Kultur in Mähren. Die jüngere mährische bemalte Keramik*. StAÚ, ČSAV Brno, Praha.
- Košťuřík, P., 1979: *Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Jaroměřic nad Rokytnou*. StAÚ, ČSAV Brno, Praha.
- Košťuřík, P., 1983: *Poznámky k II. stupni kultury s moravskou malovanou keramikou na jihozápadní Moravě*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada E 28, 127–159.
- Košťuřík, P. – Rakovský, I. – Peške, L. – Přichystal, A. – Salaš, M. – Svoboda, J., 1984: *Sídliště mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou v Jezeřanech-Maršovicích*. Archeologické rozhledy 36, 378–410.
- Kuča, M., 2008: *Exploitation of raw materials suitable for chipped stone industry manufacture in the Moravian Painted Ware Culture in the Brno region*. Přehled výzkumů 49, 93–107.
- Kuča, M. – Přichystal, A. – Schenk, Z. – Škrdl, P. – Vokáč, M., 2009: *Lithic raw material procurement in Moravian Neolithic: Search for extraregional networks*. Documenta Praehistorica 16. Ljubljana, 313–326.
- Kuča, M. – Škrdl, P., 2006: *Popovice (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 47, 112.
- Kuča, M. – Škrdl, P., 2006a: *Podolí (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 47, 111–112.
- Kuča, M. – Vokáč, M. – Škrdl, P., 2005: *Březolupy (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 46, 215–219.
- Marešová, K., 1985: *Uherské Hradiště – Sady. Staroslovanské sídliště na Dolních Kotvicích*. Uherské Hradiště: ONV Uherské Hradiště.
- Mayewski, P. A., Rohling, E. E., Stager, J. C., Karlen, W., Maasch, K. A., Meeker, L. D., Meyerson, E. A., Gasse, F., van Kreveland, S., Holmgren, K., Lee-Thorp, J., Rosqvist, G., Rack, F., Staubwasser, M., Schneider, R. R., Steig, E. J., 2004: *Holocene climate variability*. Quaternary Research 62, 243–255.
- Pavelčík, Jiří 1972: *Město v pravěku*. In: Uherský Brod, minulost a současnost slováckého města. Brno, 19–27.
- Pavúk, J., 2001: *Postavenie fázy Moravany vo vývoji lengyelskej kultúry*. In: M. Metlička (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2000*. Sborník příspěvků z 19. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu České a Slovenské republiky. Plzeň 9.–12. 10. 2000. Plzeň, 151–160.
- Podborský, V., 1985: *Těšetice-Kyjovice 2. Figurální plastika lidu s moravskou malovanou keramikou*. Brno.
- Podborský, V., 1993: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno.
- Podborský, V. – Kazdová, E. – Košťuřík, P. – Weber, Z., 1977: *Numerický kód moravské malované keramiky*. Brno.
- Rakovský, I., 1985: *Morava na prahu eneolitu*. Rukopis kandidátské práce. Brno.
- Rakovský, I., 1990: *Zur problematik der äneolitischen Höhensiedlungen in Mähren*. Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte 73, 149–157.
- Šmarda, J., 2007: *Nové lokality s moravskou malovanou keramikou na jižním okraji Chřibů*. Rkp. bakalářské diplomové práce na FF MU, Brno.
- Šmarda, J. – Hložek, M. – Kuča, M. – Vokáč, M., 2009: *Sídliště s moravskou malovanou keramikou v Koryčanech (okr. Kroměříž)*. Slovácko 50, 141–158.
- Tramptota, F., 2008: *Lengyelské osídlení Střelické kotliny na Brněnsku*. Rukopis magisterské diplomové práce na FF MU, Brno.

- V a š k o v ý c h, M., 2002: *K poznání kultury s moravskou malovanou keramikou a počátkům eneolitu na Uherskohradištsku*. Slovácko 43, 57–72.
- V a š k o v ý c h, M., 2006: *Vývoj osídlení středního a severní části dolního Pomoraví v neolitu a na počátku eneolitu*. Rkp. disertační práce na FF MU, Brno.
- V a š k o v ý c h, M. – P a v e l č í k, J., 2000: *Poznámky k vývoji neolitu a eneolitu na jihovýchodní Moravě*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada M 4, 167–177.
- V a š k o v ý c h, M. – S c h e n k, Z. – K u č a, M. – Š k r d l a, P. – L a n g o v á, J., 2008: *Předběžná zpráva o struktuře neolitického osídlení středního a severní části dolního Pomoraví a dolního Pobečví*. In: I. Cheben, I. Kuzma (eds.), *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2007*, 215–304.
- V i l d o m e c, F., 1929: *O moravské neolithické keramice malované*. Obzor prehistorický 7–8, 1–43.
- V i l d o m e c, F., 1950: *O mých nálezech neolitických sošek*. Z dávných věků 2/1, 6–26.

Mgr. Martin Kuča (n. 1979) je odborným pracovníkem Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně a zaměřuje se na problematiku neolitu, zejména lengyelskou kulturou, kamennou industrií a sídelními strategiemi moravského neolitu.

Ing. Petr Škrdla, Ph.D. (n. 1970) absolvoval FS VUT v Brně, v současné době je odborným pracovníkem na Archeologickém ústavu AV ČR v Brně. Zabývá se paleolitickým osídlením Moravy.

Mgr. Milan Vokáč, Ph.D. (n. 1977) je odborným pracovníkem Muzea Vysočiny Jihlava a zabývá se kamennou industrií, archeologií středověku až novověku.

Analysis of Surface Collection from Upland Neolithic Locality of Popovice-Milonín

A b s t r a c t

The Lengyel occupation on the middle course of the Morava River and adjacent microregions differs from more famous areas of southwestern Moravia and Brno basin. The Popovice hilltop site is located in the border zone between the Morava River valley and the Olšava River valley. The site was discovered in 2005 and surveyed during 2006–2008. The analysis of pottery fragments, knapped and polished artifacts collected during this survey is a subject of this article. The site seems to be a perspective site for understanding of Late Neolithic occupation of Moravia.

Analyse der Ergebnisse archäologischer Oberflächenprospektion in einer Anhöhenlage der neolithischen Lokalität Popovice-Milonín

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Lengyel-Besiedlung im mittleren Marchgebiet und in den umliegenden Mikroregionen hat einen spezifischen Charakter, der sich von den bekannteren und in Publikationen häufiger behandelten Gebieten von Südmähren und Brno (Brünn) unterscheidet. Die auf einer Anhöhe gelegene Lokalität Popovice in der Berührungszone von Pomoraví und Poolšaví wurde erst 2005 entdeckt und im Verlauf der Jahre 2006–2008 mittels Oberflächenprospektion untersucht. Dadurch konnte eine reichhaltige Keramik- und Steinindustrie- Kollektion (Spalt- und Schleifindustrie) aufgenommen werden. Alle diese Komponenten werden in dem vorliegenden Beitrag analysiert. Es zeigt sich, dass die Lokalität ein Potential für künftige Vertiefung des Wissens über die jungneolithische Besiedlung Südmährens besitzt.

NOVÉ POZNATKY K PRŮBĚHU STŘEDOVĚKÉHO A RANĚ NOVOVĚKÉHO OPEVNĚNÍ UHERSKÉHO HRADIŠTĚ

Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Záchranné archeologické výzkumy posledních několika let v historickém jádru Uherského Hradiště, které vedla a zpracovávala autorka článku, přinesly nové poznatky k průběhu opevnění v západní, jihozápadní a jižní části města. Jejich zhodnocení a možnosti interpretace jsou tématem předkládaného článku.

Pevnost Uherské Hradiště

Město Uherské Hradiště plnilo od dob svého založení Přemyslem Otakarem II. v polovině 13. století důležitou roli v obraně neklidné východní hranice země (srovnej Mítáček–Procházka 2007, 61–65). Strategickému významu města odpovídalo i jeho opevnění, které z části využívalo příhodné přírodní poměry, např. meandrujícího toku řeky Moravy a jejích ramen, bez skutečných kamenných hradeb by se město ovšem neobešlo. Počáteční a do značné míry provizorní opevnění valem a palisádou bylo postupně nahrazováno kamennými hradbami, a to nejspíše od počátku 14. století. Důležitým impulzem k výstavbě, respektive k urychlení výstavby kamenných hradeb, se stal vpád Matúše Čáka Trenčanského (1315). Dnes se předpokládá, že jistou část zděného opevnění mělo město nejspíše již roku 1319 (nejnověji Mítáček–Procházka 2007, 65, 71; Rašticová–Čoupek 2007, 103–104). Po vybudování dosahovala kamenná hradba výšky kolem čtyř metrů. Vystavěna byla z přitesaných pískovcových kamenů spojených maltou. Před hradbou probíhal příkop, do něhož vystupovalo sedm věží (tři válcové a čtyři hranolové). Přístup do města zajišťovaly dvě brány Kunovická a Staroměstská, k nimž později přibyla menší branka nazývaná jako Zadní, Shorelá a posléze Královská. Tento charakter opevnění si město zachovalo až do počátku třicetileté války. Kámen ke stavbě hradeb získávalo město od roku 1355 z kamenolomu v Mařaticích, do té doby z pozemků velehradského kláštera (Rašticová–Čoupek 2007, 103).

Archeologické výzkumy opevnění města

Ulice Dlouhá a Sojákova 2007–2008

Z písemných pramenů a z vedut města známé, byť poněkud kusé, informace o vzhledu a charakteru hradištského opevnění je možné na základě archeologických výzkumů posledních let (obr. 1) doplnit o podrobnější a v určité míře i překvapivé údaje. Dlouhodobě probíhající rekonstrukce kanalizace ve městě totiž na několika místech právě středověké, popřípadě v novověku opravované opevnění protнула, což umožňuje vytvořit si plastičtější a přesnější představu o průběhu a charakteru alespoň části hradištských hradeb.

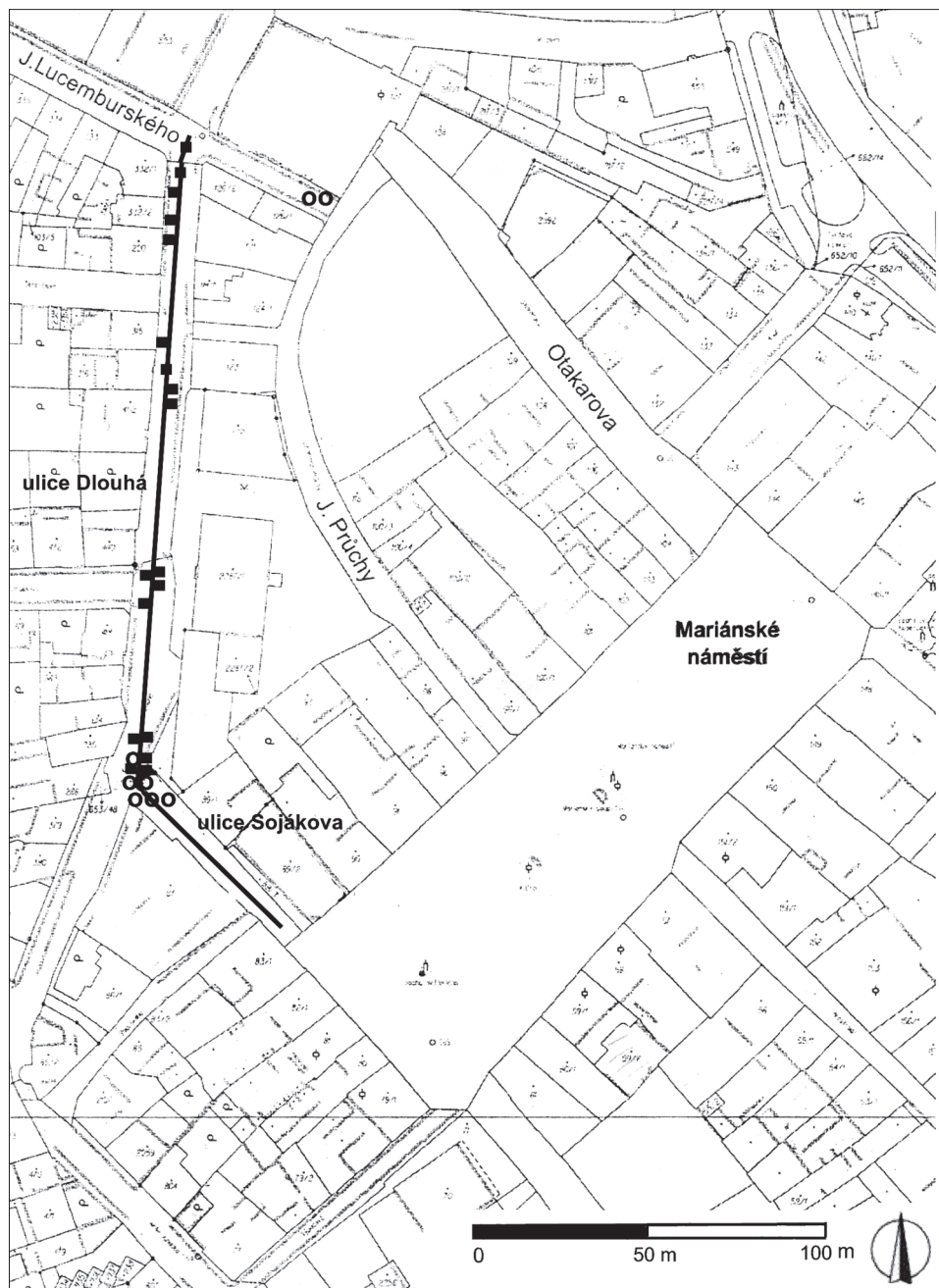
Nejzápadněji bylo opevnění v podobě příkopu s palisádou na vnější straně a kamenné hradby na straně vnitřní (dochované ovšem už jen v několika torzech) zachyceno v ulicích Dlouhé a Sojákově (obr. 3; k tomu již Menoušková 2009a, 184–185). Stručně lze shrnout, že se v rámci trasy kanalizačního výkopu podařilo zachytit průběh příkopu o délce 173,5 m a zdokumentovat 49 zahrocených a opracovaných dubových kůlů dřevěné palisády, které původně vytvářely souvislou řadu (obr. 2). Kůly byly hráněné (obr. 4) a měly vesměs čtvercový průřez o rozměrech stran 0,2–0,3×0,2–0,3 m, zaraženy byly 4–5,5 m pod úroveň současného terénu. Délka jednotlivých kůlů se pohybovala od 0,3–3,51 m v závislosti na stavu zachování. Původně byly raženy ve vzdálenosti 0,5–1,3 m od sebe.

Průběh příkopu, potažmo palisády, nebyl samozřejmě zcela shodný s trasou výkopu, který vedl v ose dnešní ulice Dlouhé (viz též obr. 2). Nejprve, v křižovatce ulic J. Lucemburského, Otakarovy a Dlouhé, procházela palisádová řada středem výkopu, ve směru sever–jih, ná-

1. Výřez z katastrální mapy Uherského Hradiště s měřítkem a směrovou růžicí. Záchrané archeologické výzkumy posledních let, při nichž došlo k zachycení opevnění města, to je označeno kroužky. 1a – trasa liniového výzkumu na ulicích Dlouhá a Sojákova (2007–2008); 1b – torzo hradby v kanalizační šachtě na ulici Jana Lucemburského (2007); 2 – trasa liniového výzkumu v Nádražní ulici (2008); 3 – trasa liniového výzkumu na náměstí Komenského (2009) – 4 část hradby zachycené v rámci liniového výzkumu v ulici U Reduty a na Komenského náměstí (2007); 5 – zdivo barokního bastionu sv. Josefa zachycené záchranými archeologickými výzkumy v letech 2000–2009.

2. Výřez z katastrální mapy Uherského Hradiště s měřítkem a směrovou růžicí, detail. Výkop šachty na ulici J. Lucemburského s torzem hradby a záchraný archeologický výzkum na trase liniového výkopu v prostoru severozápadně od historického jádra na ulicích Dlouhá a Sojákova (2007–2008). Trasa výzkumu vyznačena jako silná rovná čára, vyplněné čtverečky na ní značí nálezy dubové palisády, nálezy hradebního zdiva označeny kroužky.

sledně se stáčela k západu. Od 23,5.–53,5. m délky výkopu pozorována nebyla a znovu se jí podařilo zachytit na západním profilu výkopu od zmíněného 53,5. m jeho délky. Zajímavý byl další průběh palisády, neboť v úseku 54,5.–62. m prošla diagonálně středem a následujících 7 metrů až do celkové délky výkopu 69 m se objevovala na východním profilu. Na tomtéž profilu byla zachycena i v úseku 116–120 m délky. V této části se navíc na západním profilu podařilo zachytit torza příčně položených kúlů vytvářejících jakési vzpěry. Dva kůly na západním profilu by mohly naznačovat zdvojení palisády v tomto úseku opevnění. Na východním profilu byla palisáda opět zřetelná od 166.–173,5. m a minimálně v tomto úseku byla dle dochovaných nálezů zdvojená. Západní řada kúlů se těsně před křížením ulic Dlouhé a Sojákovy zřetelně zatáčela k východu a totéž lze předpokládat i u východní řady ležící však již mimo zkoumaný výkop.

Z kúlů, které vykazovaly patriční počet letokruhů, byly odebrány vzorky za účelem určení druhu a datování Dendrochronologickou laboratoří Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, zpracování Ing. M. Rybniček, PhD. (viz Menoušková 2009b a tam rkp. této zprávy). Získat se podařilo 8 dat vytvářejících dvě chronologické skupiny vypovídající o dvou etapách budování této části hradby. Starší horizont představoval data vesměs z druhé poloviny 15. století (datování po 1465, 1476–1496, 1477–1492, 1479–1499, po 1426, 1457–1477). Jedná se o nálezy z úseku od počátku výkopu až po 69. m délky. Mladší horizont tvoří nevelká skupina chronologicky se hlásící do druhé poloviny 17. století (1683–1703 a datum po 1662), tu je možné ztotožnit s nálezy z úseku 116–120 m, tedy z části, kde lze předpokládat zpevnění palisády příčnými vzpěrami.

Obě skupiny dat lze přitom dát dobře do souvislosti s historickým děním ve vlastním Uherském Hradišti. Druhá polovina 15. století byla v dějinách města spojena s útoky Matyáše Korvína, který město neúspěšně obléhal v době česko-uherských válek (1468–1479). První část dendrodat ze získaných vzorků dubových kúlů palisády tak koresponduje s nutnou opravou hradeb po uklidnění situace (tzv. olomouckou smlouvou) na přelomu 70. a 80. let 15. století. K místu původu dřeva se lze vyjádřit jen obecně, a to v souvislosti se zmínkou, že král Zikmund Lucemburský daroval městu již roku 1421 právo svobodně bráti dřevo z královských hvozduů buchlovských (Fišer 1921, 76).

Jak mohlo vypadat středověké opevnění příkopem s palisádou, popisuje R. Procházka (Mitáček–Procházka 2007, 71), když v souvislosti s archeologickým výzkumem na Velehradské třídě uvádí příkop zahloubený až 3 m do povodňových vrstev, na jehož dně byly zjištěny ražené kůly, a to místy ve dvou řadách. Obdobnou situaci je možné pro barokní období shlédnout na vedutě města od Theofila Henela z roku 1676 (Rašticová–Čoupek 2007, 109), která ukazuje palisádu v rámci příkopu opevňujícího město (obr. 5).

S nezbytnou a v pramenech doloženou (Fišer 1921, 78; Rašticová–Čoupek 2007, 107) opravou opevnění po třicetileté válce se shodují mladší dendrodata z dubových kúlů palisády. V úvahu připadají především dvě zmínky: k roku 1662 o znovuzřízení městské zdi (tamtéž) a k roku 1683, kdy město čelilo novému vojenskému vpádu, který si na sklonku 80. let 17. století vyžádal vypsání daně na fortifikaci (Fišer 1921, 79). Vzhled opevnění ve druhé polovině 17. století dobře ukazuje veduta města z roku 1670 (viz např. Rašticová 2007, 190–191). Ta zachycuje prstenec starších gotických až pozdněgotických hradeb, kolem nichž na vnější straně probíhal příkop a barokní bastiony.

Vedle příkopu a relativně dobře datované palisády se v této části města podařilo v několika úsecích zachytit i vlastní zdivo pozdně gotické hradby. V ulici Dlouhé byla zachycena jen jako destrukce v hloubce 0,5–2,5 m pod současným povrchem. Nečetné keramické střepy ji datují do 14.–15. století (viz Menoušková 2009b a tam tabulky keramiky a plány profilů).

Další pozůstatek kamenného opevnění města byl zjištěn v křížení ulic Dlouhé a Sojákovy (obr. 6), tedy jen 11,4 m severně od dosud patrného a památkově chráněného nadzemního reliktu hradby. Výzkumem bylo torzo hradby zachyceno 0,55–0,65 m po současném povrchem, výška zachovaného zdiva činila 1,6 m. Ve výkopu dosahovalo zdivo šíře kolem 1,3 m, s ohledem na omezený rozsah výkopu však nebylo prozkoumáno v celé šíři. Třetí místo,

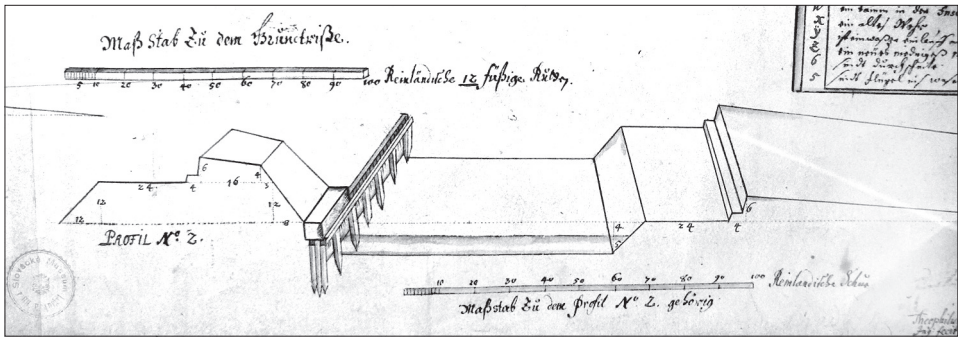

3. Pohled od jihu na začátek výzkumu v křižovatce ulic Dlouhé, Jana Lucemburského a Otakarovy.
Foto D. Menoušková.

4. Dubové, opracované kůly z prostoru výkopu v křižovatce ulic Dlouhé, Jana Lucemburského a Otakarovy, dendrochronologicky datované do druhé pol. 15. stol. Foto D. Menoušková.

5. Výřez z veduty města od Theofila Henela z roku 1676. Převzato z Rašticová–Čoupek 2007, 109. Originál uložen ve Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti. Situace příkopu a palisády.

6. Zachované zdivo hradby v křižovatce ulic Dlouhá a Sojákovy, pohled na jihozápadní profil. V pozadí patrné dochované nadzemní torzo. Hradba ve výkopu i stojící hradba označeny šipkami. Foto D. Menoušková.

7. Zachované zdivo gotické hradby v ulici Sojákově, jihozápadní profil. Foto D. Menoušková.

kde se podařilo v rámci tohoto liniového výzkum zachytit část kamenné, maltou spojované hradby, bylo v ulici Sojákově (obr. 7). Zdivo hradby zde bylo zjištěno 0,4 m pod povrchem současné vozovky a dosahovalo výšky 1,9 m. Šíře hradby se pohybovala mezi 1,9 až 2,3 m. Na základě historických zpráv (např. Fischer 1921, 75–77) lze její stavbu datovat nejdříve do 1. poloviny 14. století. R. Procházka (Mitáček–Procházka 2007, 71; totéž Rašticová–Čoupek 2007, 103) uvádí pro stavbu zděných hradeb rozmezí dat 1315–1342, a to na základě listinných dokladů.

Při výčtu pozůstatků zděných hradeb v této části města je na závěr ještě nutné zmínit nález z jara 2007, kdy v souvislosti s opravou páteřní kanalizační sítě došlo při výkopu šachty situované k jižnímu nároží Galerie Slovákckého muzea¹ na ulici Jana Lucemburského (obr.1:1b) k zachycení torza kamenné hradby o rozměrech 0,5×0,5 m.

Ulice Nádražní 2008

Cenné informace o průběhu opevnění se podařilo získat také z jihozápadního okraje historického jádra. Byl to opět výkop pro vyměňované kanalizační potrubí v ulici Nádražní (obr. 9), díky němuž došlo přibližně v polovině délky této ulice² k protnutí původně středověké, v novověku opravované, hradby (obr.1:2, 8). Ta byla postavena z pískovcových bloků spojovaných maltou. Ze stratifikovaných situací souvisejících s hradbou se nepodařilo získat žádný datující materiál, proto je hradba datována na základě historických údajů, které, jak již bylo výše zmíněno, výstavbu kamenných hradeb kladou do průběhu 14. století. V horní části byla původně pískovcová hradba opravena a dozděna cihlami, stalo se tak patrně při opravě hradeb kolem poloviny 17. století (1643–1653) v souvislosti s opravou po třicetileté válce (viz výše). Výkop hradbu přetínal šikmo, hradba dosahovala celkové šíře 1,85 m. Pozůstatky zdíva byly zřetelné již 0,6 m pod povrchem vozovky a jejich mocnost činila 1,45 m. Zdivo hradby bylo sledováno i v jedné z bočních přípojek směřujících na severozápad od hlavní trasy výkopu.

V této souvislosti lze připomenout, že ulice Nádražní byla od středověku důležitou komunikační tepnou města, vedoucí k jednomu ze dvou náměstí (dnes T. G. Masaryka). Tradicí je do jejího prostoru situovaný vjezd krále Matyáše Korvína po podepsání tzv. olomoucké smlouvy roku 1479, díky níž se Matyáš Korvín stal králem tzv. vedlejších zemí koruny české, mimo jiné i Moravy. Odtud také pochází starší označení pro ulici „Královská“ (Čoupek 1984).

Výzkumy na náměstí Komenského a ulici U Reduty (2007, 2009)

Nejsložitěji se situace v souvislosti s opevněním města jeví v jeho jižní části, kde byla torza hradeb zachycena několika novodobými výzkumy. Interpretace vývoje opevnění v této části však není za dosavadních spíše kusých indicií jednoznačná.

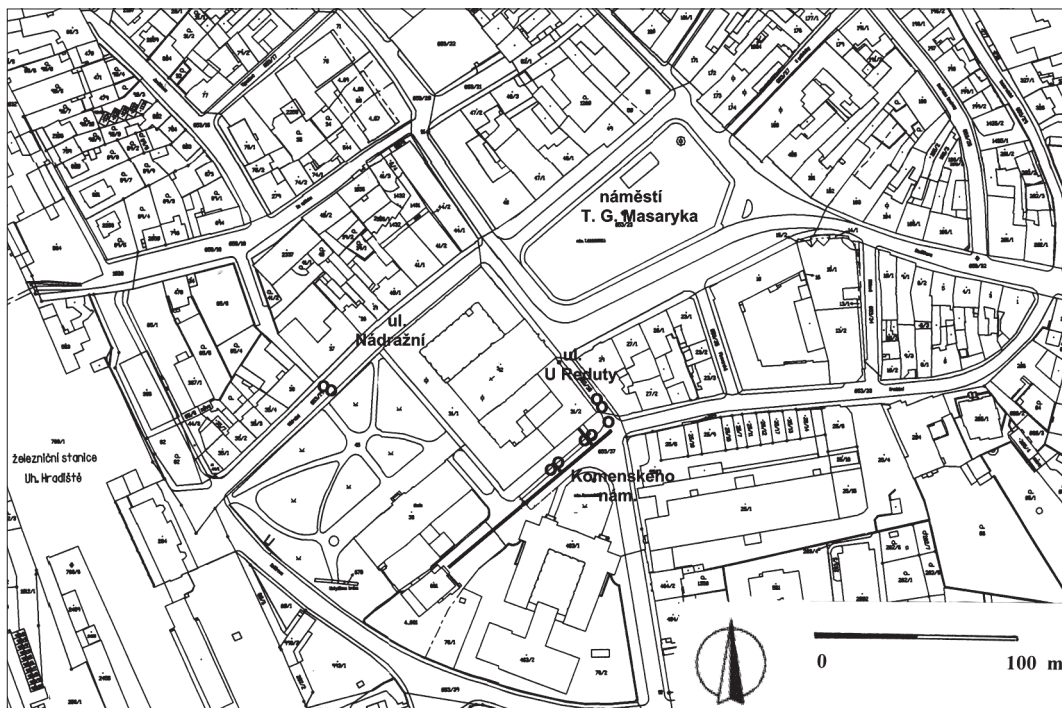
V jižní části historického jádra města se těleso hradby podařilo zachytit během února až března 2009, a to v prostoru Komenského náměstí,³ opět v souvislosti s výměnou kanalizace (obr.1:3, 8, 10). Zachycená hradba a její destrukce probíhaly paralelně podél jihovýchodní strany budovy Reduty. Destrukce hradby byla zachycena po celé trase výkopu kanalizace, tedy v délce 67,3 m. Objevovala se již 0,1–0,5 m pod současným povrchem a její celková mocnost činila od 0,2 m na jihozápadním konci výkopu, přes 0,5 m ve střední části výkopu až po 0,8–1,2 m na severovýchodě. Mocnost destrukce tedy směrem od jihozápadu na severovýchod narůstala. Mimo vrstvu s destrukcí, popřípadě přímo s hradebním zdivem, nebyly v této části města zjištěny žádné antropogenní aktivity. Jílovohlinité či jílovité vrstvy potvrdily, že zde v minulosti probíhalo jedno z ramen řeky Moravy (k tomu viz Galuška 2008, 118). Nejstarší antropogenní zásahy je tak možné v daném prostoru spojit až s pozdním středověkem, popř. novověkem, a to v souvislosti se stavbou opevnění. Dříve zvažovaná existence staršího opevnění v prostoru Komenského náměstí a nejbližšího okolí se tedy nepotvrdila (nejnověji Galuška 2008, 115–127; Menoušková 2009a, 183).⁴

Vedle zmíněné destrukce, kterou lze datovat do doby po zrušení statutu pevnosti – roku 1782, kdy docházelo jak k samovolnému, tak k záměrnému rušení hradebního tělesa, se na dvou místech podařilo kolmo protnout i vlastní poškozené těleso hradby, a to díky přípojkám, vedoucím od hlavní trasy kanalizace na sever k budově Reduty (viz obr. 1:3; 8). Jejich výzkum ukázal, že hradební těleso probíhalo 7,5–12,5 m jižně od jihovýchodního nároží Reduty. Hradba byla postavena z pískovcových, maltou spojovaných bloků s cihlovou dozdívkou (patrně při opravách po třicetileté válce, udávána jsou data 1643–1653; Fišer 1921, 78). Byla zachycena v celkové šíři 5 m, její dochovaná výška odpovídala maximální hloubce výkopu v těchto místech, tj. 1,93–2,3 m. V rámci výkopu přípojky na 12,5 m se podařilo dobře odlišit asi 0,4 m mocný úsek lícování na vnitřní straně hradby. Lícování tvořily svisle, popř. diagonálně vyskládané plošší kameny (obr. 11). Z výkopu se opět nepodařilo získat žádný chronologicky citlivý materiál. Datování do pozdního středověku až počátku novověku vychází vedle historických zpráv také z celkové nálezové

situace zjištěné 10–20 m severně, v prostoru ulice U Reduty a při vyústění této ulice do Komenského náměstí (viz níže).

Již na jaře 2007 bylo zdivo vnitřní a vnější hradební zdi sledováno v rámci výzkumu při opravě páteřní kanalizační sítě ve zmíněné ulici U Reduty (obr. 1:4; 8, 12). Báze kamenného maltou spojovaného zdiva se nacházela 3–3,4 m pod úroveň současného povrchu. Hradba byla zachycena v podobě dvou samostatných hradebních zdí o mocnosti 0,8–1 m. Maximální zachovaná výška činila 2,2 m, zdi nasedaly asi 0,8 m pod úroveň současného povrchu. Základ vnitřní hradební zdi byl zasazen do jílovitého lůžka, které přerušilo středohradištní vrstvu. Prostor mezi vnitřní a vnější kamennou zdí byl vyplněn kamennou destrukcí a nevýraznými, popř. silně narušenými kulturními vrstvami. Součástí zdiva byly také rozměrné kamenické články (zmetky či nedodělky), z nichž jedno pískovcové ostění okna se podařilo za pomoci mechanizace vytáhnout (viz Menoušková 2009a, 180–184, obr. 9). Tři v něm zachované pravoúhlé otvory pro osazení mříží naznačují, že ostění bylo zamýšleno pro nějakou veřejnou budovu.

Na toto hradební zdivo, starší než zdivo zachycené výzkumem z roku 2009, navazovaly v prostoru křižovatky Komenského náměstí s ulicí Hradební a Svatováclavskou četné kůly. Ty se však vzhledem ke stavu zachování a absenci nutných podkorních letokruhů podařilo datovat jen velmi málo. Na základě stratigrafické situace a analogií v opravování (viz tamtéž) byly datovány do rozmezí 2. poloviny 13.–poloviny 14. století na jedné straně a 15.–16. stoletím na druhé straně (podrobněji viz Menoušková 2007, zde rovněž přehled získané keramiky a plány stratigrafické situace). Také jejich interpretace (možný vnější hradební příkop s palisádou?) je vzhledem k rozsahu výzkumu a informacím z něj získaným jen hypotetická.

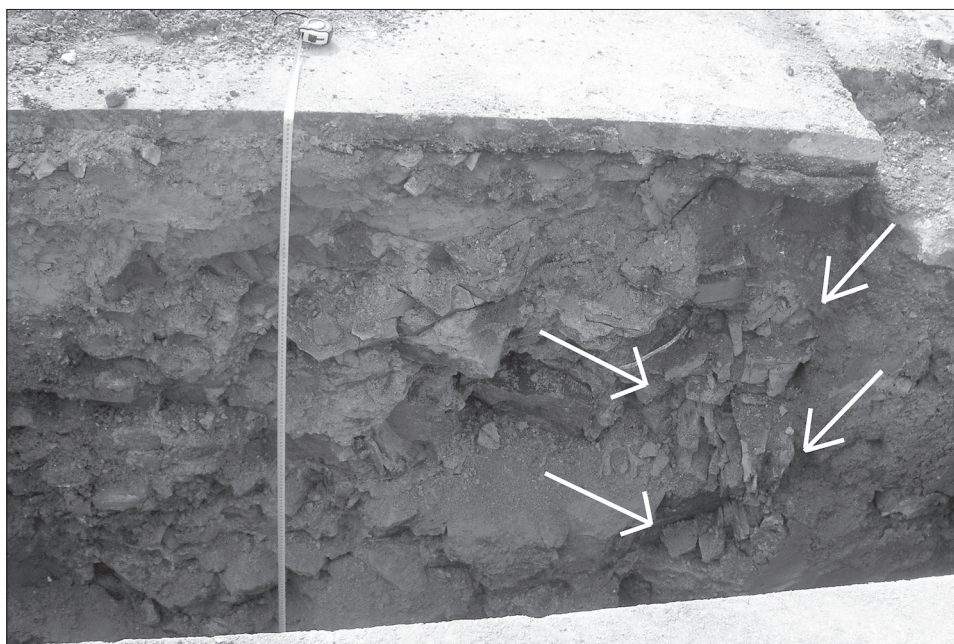
8. Výřez z katastrální mapy Uherského Hradiště s měřítkem a směrovou růžicí, detail. Záchrané archeologické výzkumy na trase liniových výkopů v prostoru jižně od historického jádra na Komenského náměstí (2009) a v ulici U Reduty (2007) a v prostoru jihozápadně historického jádra – Nádražní ulice (2008). Nálezy hradebního zdiva označeny kroužky. Výzkum na Komenského náměstí s nálezem destrukce hradebního zdiva vyznačen celý, včetně přípojek, a to jako silná rovná čára.

9. Pohled na trasu výkopu v ulici Nádražní od jihozápadu směrem k náměstí T. G. Masaryka (v pozadí). Foto D. Menoušková.

10. Pohled od jihozápadu na trasu výkopu v rámci Komenského náměstí. Počátek v prostoru křížení ulic Hradební, U Reduty a Svatováclavské. Foto D. Menoušková.

11. Komenského náměstí, jihozápadní profil přípojky na 12,5 m s tělesem hradby. Šipky ukazují lícování na vnitřní straně zdiva. Foto D. Menoušková.

12. Ulice U Reduty 2007. Situace vnitřní hradební zdi s jílovým základovým zářezem do tmavé, humózní středohradištní vrstvy (označeno šipkou). Foto D. Menoušková.

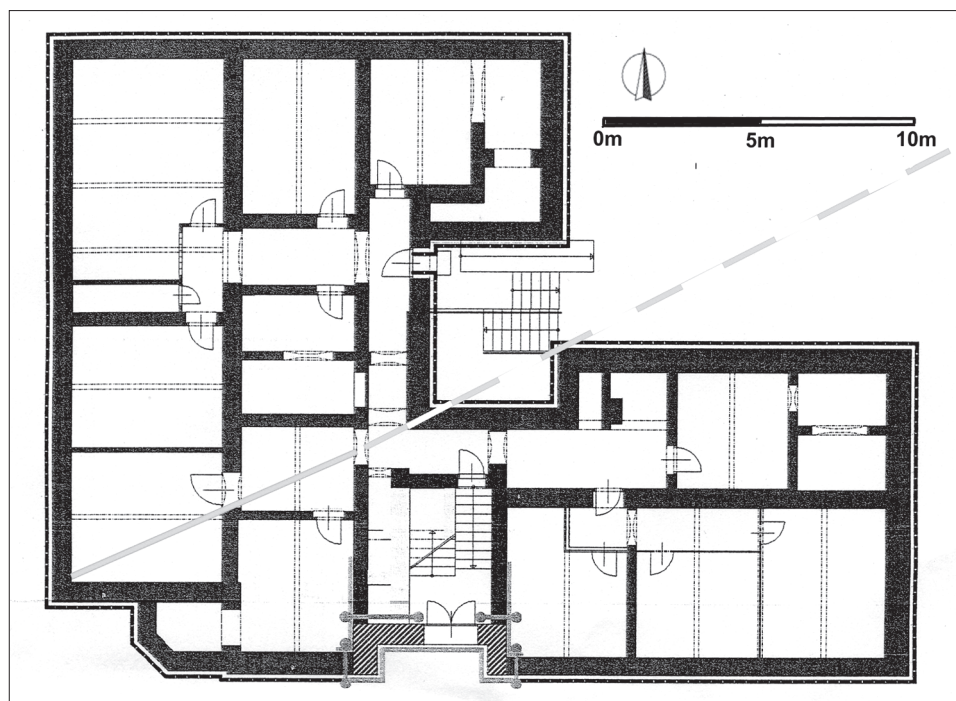
13. Kollárova ulice, celkový pohled na upravovaný a zkoumaný bytový dům od jihu. Šipka vlevo ukazuje místo nálezů zdiva bastionu sv. Josefa z roku 2007, šipka nahoře místo nálezů bastionu v suterénních prostorech tohoto objektu v roce 2009. Foto D. Menoušková.

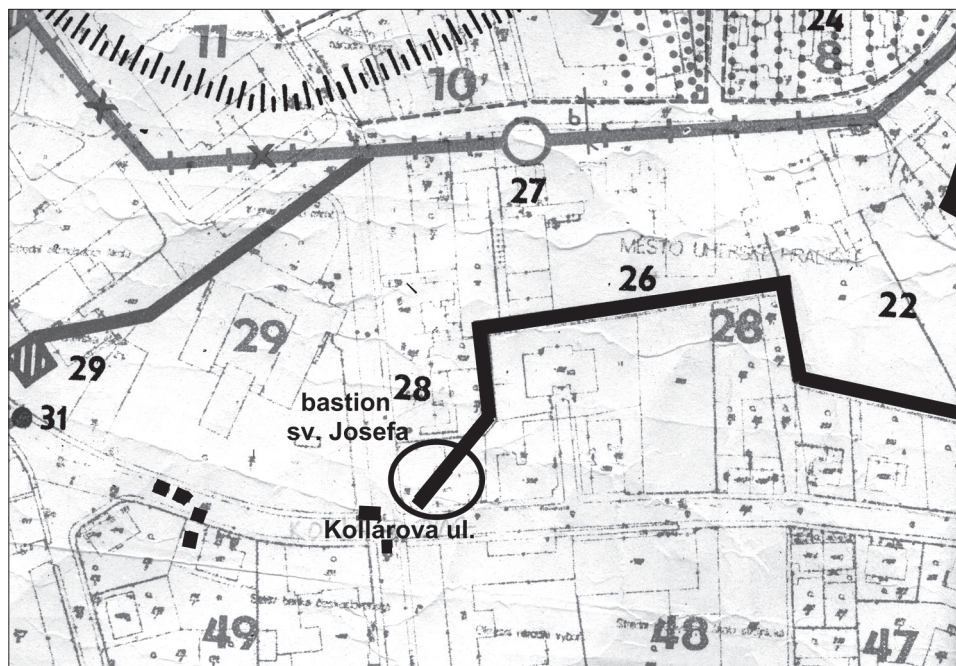
Jižně od zachycených kúlů se v roce 2007 podařilo odkrýt pozůstatky pozdějšího hradebního tělesa zkoumaného ve větší míře až roku 2009. Otázkou zůstává interpretace hradebního zdiva z prostoru ulice U Reduty. Toto zdivo, jak již naznačil R. Procházka (Procházka–Sulitková 1984, 51–52), můžeme nejspíše spojit se starší středověkou trasou hradebního tělesa. Hradba, která se nacházela v těsné blízkosti rozsáhlé požárové vrstvy související patrně s dobýváním města na počátku 14. století (Menoušková 2009a, 182), tak mohla být první reakcí na neklidnou situaci a nahradila již nedostačující někdejší provizorní opevnění (val a palisádu). V důsledku rozrůstání města, případně posunu uliční sítě v souvislosti s budováním jezuitské koleje (nejpozději během 17. století) však mohlo dojít k jejímu zrušení a nahrazení novou hradbou situovanou přibližně 10–20 m jižněji. S ohledem na záchrannou povahu všech zmiňovaných výzkumů a tím limitované možnosti práce archeologa, potažmo interpretace zjištěných situací, nelze prozatím ani vyloučit hypotézu spojující hradbu z ulice U Reduty s nějakým zpevňujícím článkem umístěným mimo hlavní linii opevnění.

Barokní bastion sv. Josefa na ulici Kollárově 2000–2009

Posledním příspěvkem archeologie k lokalizaci a interpretaci opevnění v rámci historického jádra města je opětovné zachycení zdiva 11. barokního bastionu sv. Josefa (označovaného též Josefhus, který byl vystaven na přelomu 17. a 18. století) na ulici Kollárově (obr. 1:5). Poprvé byl tento zachycen již roku 2000 v souvislosti s rekonstrukcí kanalizace v prostoru dvora a v nejbližším okolí Komerční banky, tj. 50–60 m jihozápadně od naposledy (2009) zkoumané plochy, a to v podobě kamenného maltou spojovaného zdiva, které se objevovalo 0,3–0,55 m pod úrovní současného povrchu a bylo sledováno v celé hloubce výkopu, tedy až do 2,2 m. Tentýž bastion se podařilo zachytit i při budování plynové přípojky v letech 2000–2001 opět v ulici Kollárově 60–70 m a 10 m západně (Menoušková 2000; 2006, 84) od situace zjištěné v roce 2009. Opětovně se zdivo tohoto bastionu, který zpevňoval obranou linii města v době, kdy plnilo funkci barokní pevnosti, podařilo zdokumentovat

14. Půdorys opravovaného domu č. p. 403 v ulici Kollárově. Plnou světlou čarou vyznačeno zdivo bastionu zachycené výzkumem, přerušované označeno Z. Gardavským předpokládané pokračování

15. Výsek z plánu Z. Gardavského z roku 1778 s předpokládaným průběhem barokní hradby (tučná linie ve spodní části obrázku), bastion sv. Josefa vyznačen č. 28. Zkoumaný dům č. p. 403 označen kroužkem. Přerušovanou linií uprostřed a vlevo dole označeny další pozůstatky zdiva bastionu známé z výzkumů posledních let.

v roce 2007 v rámci opravy páteřní kanalizační stoky v prostoru křižovatky ulic Kollárovy a Svatováclavské, a to v těsné blízkosti nyní zkoumaného obytného objektu (Menoušková 2007; 2009a, 183–184).

Nejnověji byl jeho průběh ověřen v roce 2009 v souvislosti s úpravami bytového domu č. p. 403 na nároží ulice Kollárovy. Zde bylo kamenné zdivo bastionu sv. Josefa povrchově obnaženo při úpravách podlah chodby a sklepa v jihozápadní části suterénu budovy (viz obr. 13, 14), a to v délce 10 m a v hloubce 1,7 m pod současným povrchem. Zdivo bylo v rámci úprav interiéru zachyceno v šíři asi 0,3–0,5 m v místech, kde došlo v podlaze chodby a sklepa k hloubení rýh. Skutečnou šíři zdiva barokního bastionu, který prochází pod obytným objektem č. p. 403, tak neznáme. Nově zachycený průběh zdiva (obr. 15) koresponduje se závěry stavebně historického průzkumu Z. Gardavského (Gardavský 1978).

Dle historických zpráv (Rašticová–Čoupek 2007, 107–111) lze vznik bastionu položit patrně do období po pol. 17. století. Zachycen je také na vedutě města z roku 1670, znovu jej zmiňuje i plán související s přestavbou barokní pevnosti z roku 1743, kde se již uvádí jmenovitě jako bastion sv. Josefa (např. Fišer 1921, 80). Po zrušení statutu pevnosti za císaře Josefa II. (1782) docházelo k likvidaci jednotlivých prvků obrany, které ztrácely svůj význam. Dobu zániku tohoto bastionu tak lze vztáhnout do období konce 18. až druhé poloviny 19. století.

Závěr

V nedávné době realizované záchranné archeologické výzkumy v historickém jádru Uherského Hradiště (viz obr. 1) výrazně přispěly k upřesnění naší představy o průběhu a charakteru opevnění středověkého města i raně barokní pevnosti. Interpretačně jasná a nekonfliktní je situace na západním okraji historického jádra (ulice Dlouhá a Sojákova), kde se vedle tří míst s pozůstatky samotné hradby podařilo velmi dobře dokumentovat vnější

hradební příkop s dubovou palisádou, jejíž datace byla podpořena i dendrochronologicky. V souladu s historickými údaji tak tuto hradbu můžeme datovat do 14. století – do závěru 15. století, kam náleží datace i větší části zde zachycené palisády. Rozsáhlejší opravy (zvláště palisády) pak spadají do období konsolidace po třicetileté válce (závěr 17. století). Také nález obdobně datovaného hradebního tělesa probíhajícího zhruba v polovině ulice Nádražní je velmi přesvědčivým dokladem opevnění města nejpozději v pozdním středověku. Odůvodněně lze také předpokládat, že opevnění z prostoru ulice Nádražní pokračovalo směrem na jihovýchod, současným parkem, kolem jižního nároží Reduty a odtud dále na severovýchod. Tady byl jeho průběh potvrzen archeologickými výzkumy. Právě zachycení a protnutí tělesa hradby v jižní části města (Komenského nám.), jakož i rozptýl jeho destrukce (v délce celého výkopu, tj. 67,3 m) je velmi důležitým příspěvkem k poznání průběhu a vývoje pozdně středověké hradby, a to zvláště v souvislosti s nálezem patrně starší hradební linie, kterou se podařilo v roce 2007 zachytit 10–20 m severně, v ulici U Reduty.

Částečně zachycené zdivo barokního bastionu č. 11 – sv. Josefa plně koresponduje s dosavadními poznatky o průběhu opevnění pevnosti Uherské Hradiště v této části města a doplňuje v souladu se staršími předpoklady Z. Gardavského naši představu o jeho průběhu.

Poznámky:

- 1 Podrobné údaje o lokalizaci a zaměření jednotlivých výzkumů, jakož i fotodokumentaci, plány profilů a tabulky keramiky, popř. popis nálezů je možné najít v NZ k jednotlivým výzkumům (viz Menoušková 2000, 2007, 2008, 2009b, 2009c, 2009d) uloženým v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea a archivu Archeologického ústavu AV ČR Brno; souhrnněji též Menoušková 2009a, 175–193.
- 2 O nálezu hradebního tělesa v ulici Nádražní se zmiňuje již R. Snášil a R. Procházka (1981) při výzkumu jihozápadního nároží domu č. p. 25 (parcelní číslo 37). Hradbu situovali na západní konec Nádražní ulice. Nález středověké, v novověku opravované hradby přibližně v polovině ulice Nádražní z výzkumu v roce 2008 je však evidentní. Nicméně prostor zmiňovaný oběma někdejšími hradištskými archeology lze dát do souvislosti spíše s novověkými aktivitami. Ty v prostoru před vyústěním ulice Nádražní do křižovatky u budovy Českých drah zachytil v nevelkém rozsahu i tento výzkum.
- 3 Patrně do totožného či velmi blízkého prostoru, jako probíhal novodobý liniový výzkum, byl dle dostupných informací situován výzkum R. Snášila a R. Procházky (srovnej Menoušková 2006, 82; Snášil–Procházka 1983, 63). Autoři zprávy uvádí, že v prostoru Komenského náměstí (označený pracovníě za úsek C) byla „výkopem protata další zeď, odchylující se od průběhu městské středověké hradby. Přesné určení stáří a funkce zdi nebylo možné provést“.
- 4 V těsné blízkosti nyní zkoumané plochy probíhala celá řada významných archeologických výzkumů. Poněkud rozporuplným se ve světle nových poznatků jeví kdysi prezentovaný závěr výzkumu R. Snášila při stavbě blízkého Domu kultury (např. Snášil 1986, 35–36; 1987, 149–156; Procházka–Havlíček 1996, 200–212), který sem situoval opevnění ještě předvelkomoravského stáří. To se dnes s ohledem na hydrologickou situaci i zpřesněné znalosti o rozsahu a charakteru středohradištního osídlení jeví jako málo pravděpodobné (srovnej Galuška 2008, 116–118).

Nálezové zprávy, zprávy stavebněhistorického průzkumu a literatura:

- Čoupek, J., 1984: *Seznam ulic města Uherského Hradiště*. Uherské Hradiště–Staré Město.
- Fišer, B., 1921: *Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště.
- Galuška, L., 2008: *K otázce raně středověkého opevnění Ostrova sv. Jiří, velkomoravské staroměstsko-uherskohradištské mocenské aglomerace*. Acta Musei Moravice, XCIII, 115–127.
- Gardavský, Z., 1978: *Uherské Hradiště. Předpokládaný vývoj území a opevnění historického jádra*. Brno. Rkp. zprávy stavebněhistorického průzkumu. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.
- Menoušková, D., 2000: *Uherské Hradiště, Kollárova – Svatováclavská (Komerční banka)*. Rkp. nálezové zprávy 699/00. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.
- 2006: *Archeologické doklady osídlení katastru Uherského Hradiště*. Slovácko 2005, XLVII, 67–131.

- 2007: *Uherské Hradiště (Promont / SVAK) – nám. T. G. Masaryka, ul. U Reduty, Komenského nám., Svatováclavská ul.* Rkp. nálezové zprávy 767/06 – 2. část. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
  - 2008: *Uherské Hradiště – Nádražní ul.* Rkp. nálezové zprávy 775/08. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
  - 2009a: *Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti a v Uherském Ostrohu v letech 2005–2008*, Slovákcko 2008, L, 175–193.
  - 2009b *Uherské Hradiště (Promont / SVAK) – ul. Dlouhá, Sojákova.* Rkp. nálezové zprávy 779/09. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
  - 2009c: *Uherské Hradiště – Kollárova ul. č. p. 403 – bytový dům.* Rkp. nálezové zprávy 782/09. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
  - 2009d: *Uherské Hradiště – Komenského nám.* Rkp. nálezové zprávy 781/09. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
- Mitáček, J.–Procházka, R., 2007: *Město královské*. In: Uherské Hradiště královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště, 61–78.
- Procházka, R.–Havlíček, P. 1996: *Die slawische Besiedlung von Uherské Hradiště und ihr natürliches Milieu*. In: Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa – mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung. Brno, 200–212.
- Procházka, R.–Sulitková, L., 1984: *Uherské Hradiště ve 13.–15. století*. Uherské Hradiště.
- Rašticová, B., 2007: *Obrazy novověkého města*. In: Uherské Hradiště královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště, 185–204.
- Rašticová, B.–Čoupek, J., 2007: *Pevnost Uherské Hradiště*. In: Uherské Hradiště královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště, 103–118.
- Snášil, R., 1986: *Výsledky archeologických výzkumů Slovákckého muzea za období 1981–1985*. Slovákcko XXVIII, 33–46.
- 1987: *Pokus o nový výklad vzniku, vývoje a funkce velkomoravské aglomerace v oblasti uherskohradištské*. In: XVI. Mikulovské sympozium 1986. Praha, 149–156.
- Snášil, R.–Procházka, J., 1981: *Nádražní ulice*. Rkp. nálezové zprávy 391/95. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
- 1983: *Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1981 (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1981, 62–64.

Použitá zkratky:

- AV ČR – Akademie věd České republiky
- NZ – nálezová zpráva
- obr. – obrázek
- PV – Přehled výzkumů
- rkp. – rukopis
- SVAK – Slovákcké vodovody a kanalizace

Mgr. Dana M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, se ve svém odborném zájmu soustřeďuje na archeologické výzkumy z období středověku.

New Information Regarding the Development of Middle Age and Early Modern Era Bulwark of Uherské Hradiště

Abstract

From its foundation by Přemysl Otakar II in the mid-13th century the town of Uherské Hradiště played an important role in the defense of the unstable eastern borderland (compare Mitáček–Procházka 2007, 61–65). The strategic importance of the town was also emphasized by the bulwark utilizing well-fitting natural conditions such as the meandering Morava river and its arms, but it could not do without an actual stone rampart. The initial, and more or less provisional wall with a palisade was gradually replaced by a stone bulwark, most probably from the early 14th century. The process gained momentum with the raid by Matúš Čák Trencanský (1315). By today's assumptions, the town had had a considerable part of its bulwark by 1319.

Recent rescue archaeological research in the historical centre of Uherské Hradiště (picture 1) has

helped a lot in the broadening of our knowledge of the development and nature of both the bulwark of the Middle Age town and the early Baroque citadel. Clear and unquestionable appears the western periphery of the town (streets of Dlouhá and Sojákova, pictures 2–7) where, besides three sites with the relics of the historical wall we were able to identify an outer moat with an oak palisade whose date was confirmed dendrologically. In line with historical facts we can date this bulwark to the 14th–late 15th century, the latter also being probably the time when the major part of the palisade was erected. Extensive reconstructions (mainly palisades) date back to the late 17th century, the period of post-Thirty Years' War consolidation. The analogically dated wall situated roughly in the middle of Nádražní street (pics 8–9) is evidence of the late Middle Age fortification, if not earlier. Our assumptions that the wall in Nádražní street once stretched south-eastward across today's park past the southern corner of Reduta seem justifiable. In addition, archaeological researches have proven this. What supports our presuppositions is the discovery of the wall intersection in the southern part of the town (Komenský square, pictures 8, 10–11) as well as the scattered ruins (in the length of the excavation, i.e. 67.3 m). This looks like a very important contribution to the study of the town's late Middle Age bulwark, especially in association with another find of probably even older line of walls discovered 10–20 meters to the north in 2007, not far from the middle of U Reduty street (pic 12).

The partly unearthed wall of Baroque bastion No 11 – that of St. Joseph (pictures 13–15) corresponds exactly with the present knowledge of the development of fortification of Uherské Hradiště stronghold in this particular part of the town and, together with Z. Gardavský's older construction and history research, also supports our concept.

Neue Erkenntnisse zur Linienführung der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Befestigung von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Die Stadt Uherské Hradiště spielte seit seiner Gründung von Přemysl Otakar I. in der Mitte des 13. Jahrhunderts eine wichtige Rolle in der Verteidigung der unruhigen östlichen Landesgrenze (vgl. Mitáček–Procházka 2007, 61–65). Die strategische Lage der Stadt wurde durch eine Befestigung unterstützt, die zum Teil auch günstige Naturverhältnisse ausnutzte wie zum Beispiel den meandrierenden Fluss March samt seinen Armen. Feste Steinwälle hätte die Stadt jedoch nicht entbehren können. Die anfängliche, teilweise provisorische Stadtbefestigung durch einen Wall und eine Palisade wurde allmählich mit Steinwällen ersetzt, was wahrscheinlich ab Anfang des 14. Jahrhunderts verlief. Zum wichtigen Anlass für den Aufbau, bzw. die Beschleunigung des Aufbaus von Steinwällen wurde der Angriff des ungarischen Magnats Matúš Čák Trenčanský (1315). Man vermutet heute, dass die Stadt einen gewissen Teil der ererbten Befestigung bereits 1319 besaß.

Die im historischen Kern von Uherské Hradiště neulich durchgeführten archäologischen Rettungsuntersuchungen (Abb. 1) trugen wesentlich zur Präzisierung unserer Vorstellungen über Aufbau und Charakter der Befestigung einer mittelalterlichen Stadt und zugleich einer frühbarocken Festung bei. Klar zu interpretieren und unbestritten ist die Lage am westlichen Stadtrand – Straßen Dlouhá und Sojákova (Abb. 2–7) –, wo neben drei echten Mauerresten auch der äußere Burggraben mit einer Eichenpalisade dokumentiert werden konnte. Die Datierung dieser Palisade konnte auch dendrochronologisch belegt werden. In Bezug auf die historischen Angaben kann diese Stadtmauer in den Zeitraum vom 14. Jh. bis Ende des 15. Jahrhunderts datiert werden. Ende des 15. Jahrhunderts ist ebenfalls die Datierung der entdeckten Palisade. Umfangreichere Reparaturen, insbesondere an der Palisade, fallen in die Zeit der Konsolidierung nach dem dreißigjährigen Krieg Ende des 17. Jahrhunderts. Der Fund eines ähnlich datierten Wallkörpers ungefähr in der Mitte der Straße ist ein überzeugender Beweis für die spätestens im Spätmittelalter errichtete Stadtbefestigung. Es liegt eine begründete Vermutung vor, dass die Befestigung von der Stelle in der heutigen Straße Richtung Südwesten führte, und zwar in der Linie durch den heutigen Park an der südlichen Ecke der heutigen Redoute vorbei. Hier im südlichen Stadtteil wurde diese Linie auch durch archäologische Untersuchungen belegt. Gerade die Entdeckung und Überschneidung des Wallkörpers in diesem Stadtteil sowie eine große Dispersion der Dekonstruktion (gestreut über die gesamte Grube, d. h. in der Länge von 67,3 m) tragen bedeutend zur Erkenntnis der Entwicklung und Linienführung des spätmittelalterlichen Walls bei, insbesondere im Zusammenhang mit einem weiteren Fund – einer vermutlich älteren Walllinie, die 2007 etwa 10–20 m nördlich in der zweiten Hälfte der Straße „U Reduty“ (Abb. 12) entdeckt wurde.

Das teilweise entdeckte Mauerwerk der Barockbastion Nr. 11 (Abb. 13–15) entspricht völlig den bisherigen Erkenntnissen über die Linienführung der Befestigung von Uherské Hradiště in diesem Stadtteil und ergänzt unsere Vorstellung in Übereinstimmung mit älteren Vermutungen aufgrund der bauhistorischen Untersuchung von Zdeněk Gardavský.

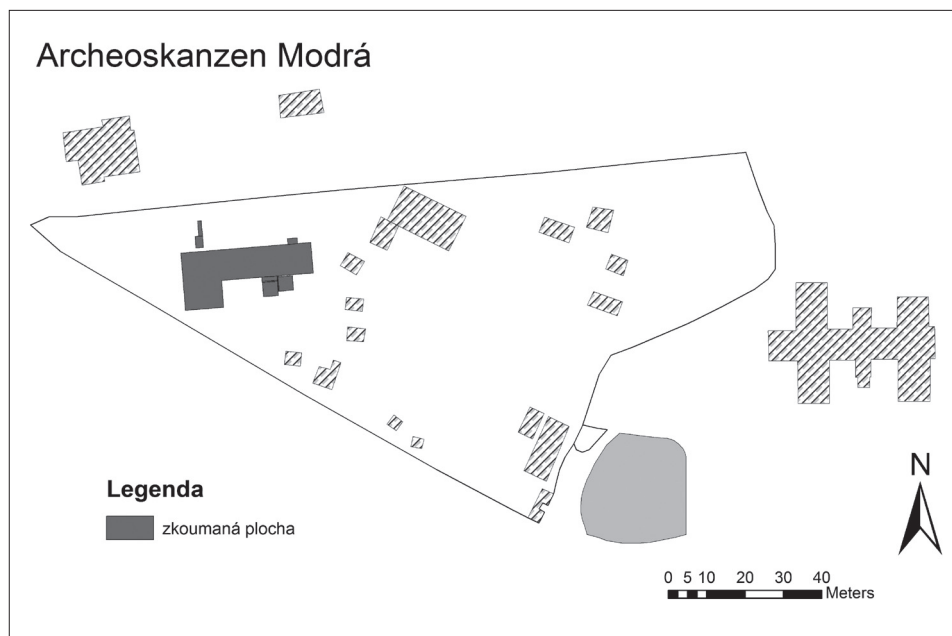
ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM NA KATASTRU OBCE MODRÁ – HRUBÝ DÍL V ROCE 2009

Tomáš Chrástek, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V červenci roku 2009 proběhl archeologický výzkum na polykulturním sídlišti Modrá – Hrubý díl. Zkoumaná plocha měla výměru necelých 400 m² a celkem bylo prozkoumáno a zdokumentováno asi 306 tun zeminy. Bylo zachyceno 7 objektů a získána bohatá kolekce archeologického materiálu.

V červenci roku 2009 provedli pracovníci Slováckého muzea na základě objednávky obce Modrá zjišťovací archeologický výzkum v prostoru archeoskanzenu. Archeologický výzkum předcházela plánovaná výstavba rekonstrukce takzvaného Metodějova paláce z Uherského Hradiště-Sadů. Cílem archeologického výzkumu bylo zjistit nálezkové situace a archeologické kontexty v prostoru budoucí stavby.

Lokalita se nachází na katastrálním území obce Modrá v areálu archeoskanzenu, na ostrožně nad údolím Salašky a Modřanského potoku v nadmořské výšce 211 m. n. m., severovýchodně od křižovatky silnice Staré Město–Velehrad–Modrá. V souvislosti s výstavbou archeoskanzenu zde probíhal intenzivní výzkum od roku 2001 do roku 2006. Bylo zde zachyceno např. obydlí s otopným zařízením a jeden blíže neurčitelný sídlištní objekt z konce doby halštatské (Vaškových 2001), 4 časně laténské objekty a zásobnice ze střední doby hradištní (Vaškových 2003), destrukce germánské pece datované do fáze C3/D1 (Zeman 2008). Zkoumaná plocha z roku 2009 se nacházela západně za obytnými srubovými stavbami, v místech bývalého ovocného sadu, jižně od okraje ochranného pásma NKP. Severovýchodní roh sondy byl ve vzdálenosti 14,8 m od jihozápadního rohu kuchyně a 9,6 m od západního rohu pekárny, severozápadní roh sondy byl 49,5 m od jihozápadního rohu kuchyně a 41,8 m od západního rohu pekárny (obr. 1).

1. Lokalizace plochy výzkumu v rámci archeoskanzenu.

Metodika výzkumu a postup prací

Plocha výzkumu byla odkrývána po jednotlivých vrstvách až na sprašové podloží, přičemž každá vrstva byla geograficky a fotograficky podrobně dokumentována systémem úrovní a podúrovní. Úroveň značí dokumentovanou plochu, podúroveň poté vrstvu pod dokumentovanou plochou. Dle půdorysu zamýšlené stavby byla vyměřena základní sonda S1. Tvar sondy měl podobu písmene L, nejdelší strana měla rozměry 34×8 m a orientaci západ-východ, boční výběžek přesahoval o 10×7 m. Plocha sondy byla rozčleněna na 16 sektorů, označených písmeny A až P. Sektory A, B, C, D, J, K, L, M, N, O měly rozměr 5×5 m, sektory E, F, G, H měly 5×3 m, sektor I měl 4×3 metrů a sektor P 4×5 m. První vrstva – PUR00 (drn), o síle 10–15 cm, byla po celé ploše sondy S1 skryta bagrem, všechny následující odkryvy již probíhaly ručně, mocnost jednotlivých vrstev byla mezi 25–30 cm.

Jako první byly po celé ploše na UR03 skryty sektory J, K, L. Vyrýsovaly se 4 objekty (O1, O2, O3, O6).

Severně od sektoru J a K byla vytyčena sonda S2, rozdělená na dvě části (severní a jižní) S2J s rozměry 2×3 m, S2S s rozměry 4×1 m. Mezi sondou S1 a S2 zůstal profil o šířce 1 m. Obě části sondy byly skryty až na UR03, nebyly zde však již zachyceny žádné objekty.

Odkryv pokračoval v sektorech N, O, P, G, H, I. V sektoru O byl na UR02 zachycen okraj propálené mazanice (objekt O4). Sektor N byl skryt na UR03 po celé ploše, sektory G, H, I, O, P byly skryty po celé ploše na UR02 a ve vybraných místech provedeny kontrolní řezy na UR03. Při jižním okraji sektoru G ve vrstvě PUR02 byla zachycena koncentrace keramiky a v místech koncentrace se na UR03 vyrýsoval vrstvou černozemě severní okraj objektu O5.

V místech mazanice byla vytyčena sonda S3 s rozměry 2,5×1,5 m. Byla skryta na úroveň UR02 a zachycen celý objekt O4.

Jižně od sektoru G byla vyměřena sonda S4S 4×1,1 metr, S4J 4×4 m a na východ od nich navazující S5 s rozměry 4×4 m. Mezi sondami byl ponechán profil o šířce 25 cm. Materiál ze sond byl odebírán a tříděn po vrstvách a po čtvercích o rozměrech 1×1 m, přičemž veškerá hlína byla přesívána, aby se získal reprezentativní vzorek materiálu. Obě sondy byly skryty až na UR03, kde se podařilo zachytit celý objekt O5.

Sektory A, B, C, D byly skryty po celé ploše až na UR03. Zde se na rozhraní sektorů C a D podařilo zachytit objekt O7. Na severní straně byl ponechán mezi sektory C, D a J, K profil o šířce 20 cm.

Sektory E, F, M byly ponechány jako kontrolní a v závěru byly pouze křížově prokopány až na UR03. Nebyly zde zachyceny žádné objekty (obr. 2).

Objekt O1

Objekt nejasného srdcovitého tvaru o rozměrech 2×4,5 m. Objekt se na jižní straně kaskádovitě svažuje, hloubka v severní části je 15 cm, na první terase 25 cm a v nejnižším místě na jihu 40 cm. Výplň objektu byla tvořena tmavším odstínem žlutohnědé podložní spraše, nebyl zde nalezen žádný materiál. Severní část objektu byla narušena uložením telekomunikačního kabelu (tab. 1; obr. 1).

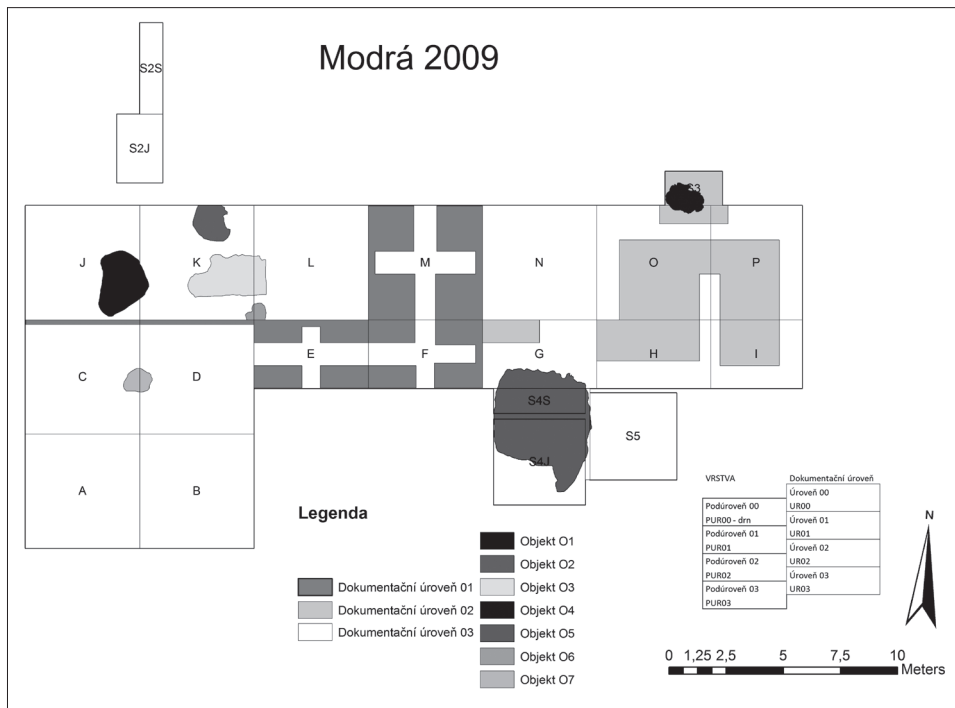
Objekt O2

Objekt elipsovitěho tvaru o rozměrech 1,4×1,6 m, severní část objektu zabíhala pod severní profil sektoru K. Výplň objektu byla tvořena slabou (cca 5 cm silnou) vrstvou spraše sytě žlutého odstínu, v objektu nebyl zachycen žádný materiál (tab. 1; obr. 2).

Objekt O3

Objekt obdélníkového tvaru o rozměrech 2,4×1,7 metru a orientaci Z–V. Na jižní polovině západní strany se k objektu připojuje elipsovitého výběžek o rozměrech 1×1 m. Výplň objektu byla tvořena vrstvou podložní spraše tmavšího odstínu o síle 5–10 cm, byl zachycen materiál v podobě drobných úlomků mazanice a malého fragmentu železného slitku (tab. 1; obr. 3).

Obr. 2. Plán výzkumu s jednotlivými sondami, objekty a prozkoumanými úrovněmi.

Foto 1. Pohled z východu na zkoumanou plochu v průběhu výzkumu (foto i kresba autor).

Foto 2. Křížové prokopání kontrolních čtverců E, F, M, brigádníci: dolní trojice zleva – K. Gálová, J. Kadlčík, J. Habartová; horní trojice zleva: A. Dudová, A. Plintovičová, M. Mynář.

Objekt O6

Objekt nepravidelného elipsovitého tvaru s výběžkem na západní straně, o rozměrech 0,9×0,7 m, hloubka objektu je 15 cm, v severní části se nachází křivá prohlubeň klesající až do hloubky 40 cm. Výplň objektu byla tvořena vrstvou podložní spráše tmavšího odstínu, v objektu nebyl zachycen žádný materiál (tab. 1; obr. 4).

Objekt O7

Objekt kruhového tvaru, stěny objektu se směrem dolů jehlanovitě rozšiřují, rozměry ústí jsou 1,1×1 m, u dna potom 1,5×1,2 m, hloubka objektu je 20 cm. Výplň objektu je tvořena vrstvou černozemě, v objektu nebyl zachycen žádný materiál (tab. 1; obr. 5).

Objekt O4 – pec

Ve vrstvě PUR01 zachycena koncentrace mazanicové destrukce a na UR02 již samotný obrys objektu. Nadúrovňová část objektu je tvořena mazanicovou destrukcí, samotný objekt je poté zahlouben do sprašového podloží. Objekt byl postupně odkrýván v 6 fázích (tab. 2).

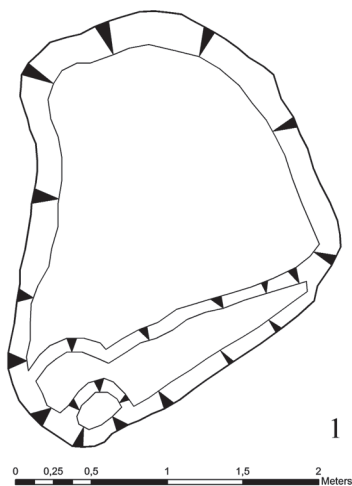
Fáze 1 – Nahrubo byla vypreparována celá zborcená horní část destrukce ve vrstvě PUR01. Destrukce měla podélný nepravidelný tvar a orientaci Z–V. Výška destrukce je 10–20 cm, délka je 1,4 m, šířka 0,7 m v nejširším místě a 0,4 m v nejužším místě. Destrukce je tvořena převážně hlínou a mazanicí.

Fáze 2 – Byly jemně vypreparovány velké kusy mazanic a odebrána většina hlíny. Rozměry a výška destrukce zůstávají stejné jako ve fázi 1, je však již přesně zřetelná samotná stavba destrukce. Většinu destrukce nyní tvoří mazanice a objevují se drobné úlomky uhlíků (tab. 2; obr. 1, 2).

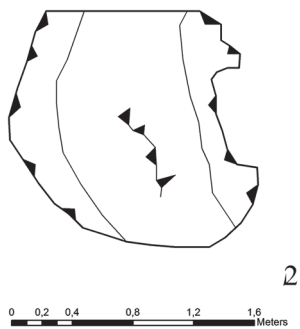
Fáze 3 – Celá destrukce ve vrstvě PUR01 byla vybrána. Na UR02 se v podložní spraši vyrýsoval tmavě černým odstínem obrys zahloubené části pece. Zaznamenaný obrys je neurčitěho tvaru o rozměrech 1,8×1,4 m.

Modrá 2009

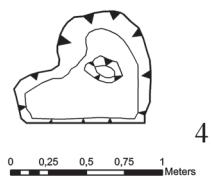
Objekt O1

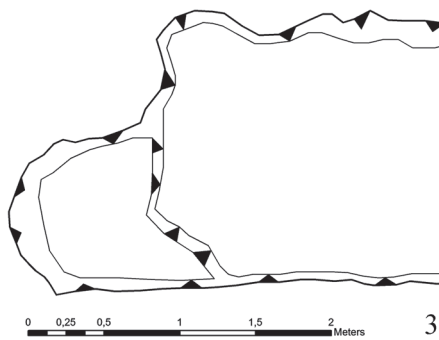
Objekt O2

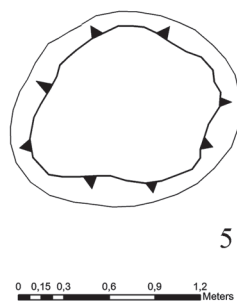
Objekt O6

Objekt O3

Objekt O7

Tab. 1. Plány objektů: 1 – objekt O1, 2 – objekt O2, 3 – objekt O3, 4 – objekt O6, 5 –objekt O7.

Fáze 4 – Byla vypreparována zahloubená část pece, z materiálu ponechány velké mazanice kusy a propálená vrstva s uhlíky. Zahloubená část je tvořena elipsovitou jámou o rozměrech 1,6×1 m, hloubce 35 cm a orientaci Z–V. Stěny západní části jámy se pozvolna svažují ke středu, zatímco ve východní části jsou stěny mnohem prudší. Ve východní části byla zachycena masivnější destrukce tvořena propálenými kusy mazanic, uhlíky a popelovitou vrstvou. Západní část je vyplněna pouze hlinou s drobnějšími úlomky mazanic (tab. 2; obr. 3, 4).

Fáze 5 – Byl odebrán téměř veškerý materiál ze zahloubené části pece, ve východní části byla pod propálenou vrstvou zaznamenána cca 20 cm silná popelovitá vrstva. V objektu byly ponechány pouze kusy mazanic zahloubené do dna jámy (tab. 2; obr. 5).

Fáze 6 – Byl vybrán veškerý materiál, zůstal pouze samotný obrys zahloubené části pece ve formě jámy elipsovitého půdorysu. Stěny západní části jámy se pozvolna svažují, východní část vytváří spíše kotlíkovitou prohlubeň (tab. 2; obr. 6).

Objekt O4 – popis nálezů a interpretace

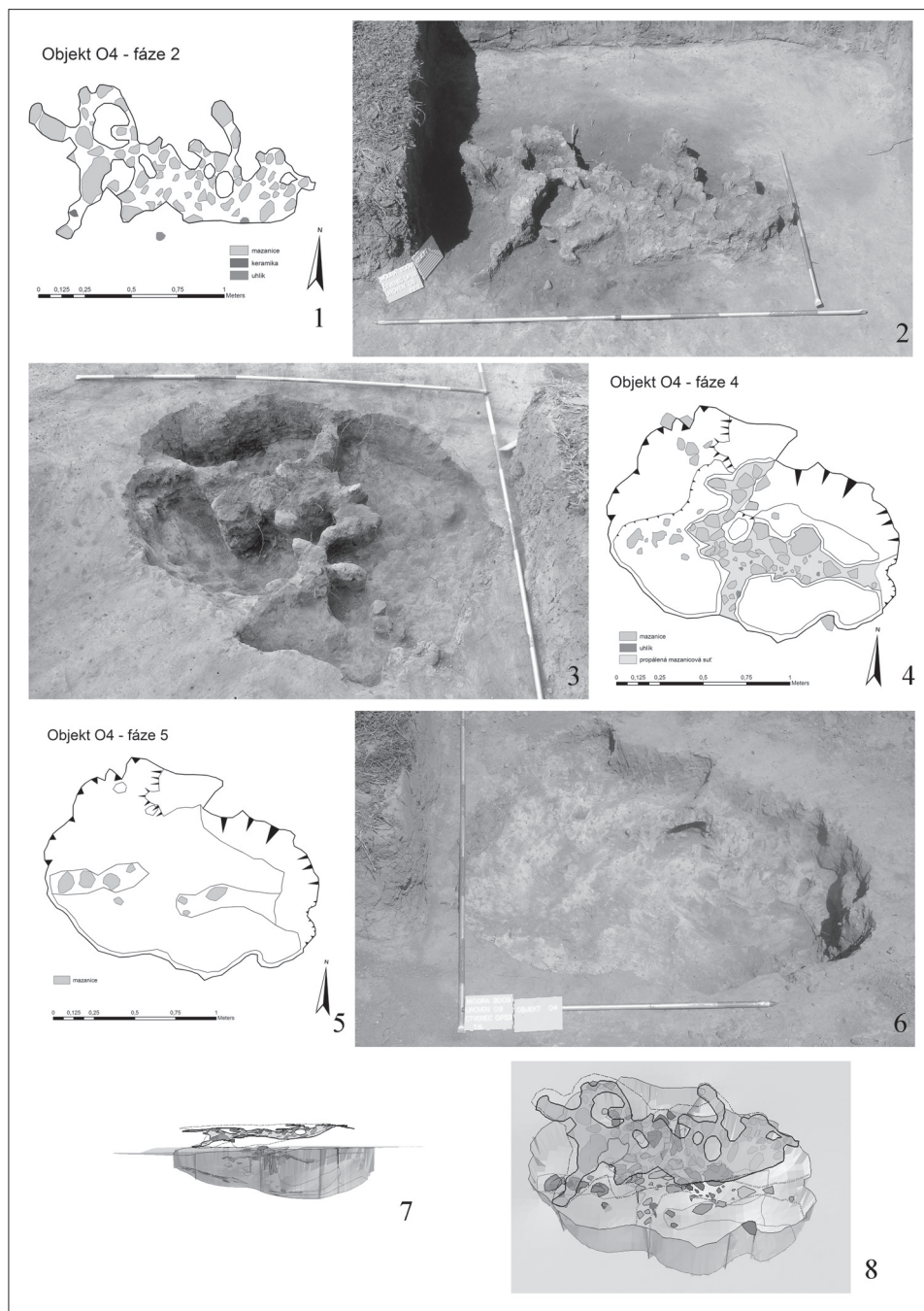
Většinu materiálu z tohoto objektu tvoří kusy mazanice, dále bylo nalezeno několik drobných zlomků keramiky a úlomek opracovaného kamene (pravděpodobně zrnotěrky). Mezi mazanicemi se objevují jak drobné úlomky, tak velké kusy. Množství mazanice je z vnitřní strany opáleno a na mnohých z nich se objevují otisky proutí. Tvarově se objevují jak kusy neurčitých tvarů, tak i fragmenty, jejichž jedna strana je konvexně nebo konkávně ohlazená. Keramického materiálu bylo získáno jen nepatrné množství, vyjma jednoho kusu dna se jedná o nezdobené výduti. Keramika pochází ze středohradištního období, je vytáčena na kruhu, v keramickém materiálu je zratelná drobná příměs ostrůva, materiál je kvalitně do šeda až šedočerna vypálen.

U elipsovitého půdorysu objektu můžeme rozlišit: menší východní půloblouk o rozměrech 0,8×0,9 m více zahloubený do terénu se strmými stěnami a talířovitým tvarem dna, větší západní půloblouk o rozměrech 0,8×1 metr s pozvolna se svažujícími stěnami. Většina mazanic v nadúrovňové části i v místech zapuštěných do podloží se koncentruje na východní straně, stejně tak jako popelovitá vrstva s uhlíky. Na této straně tedy můžeme nad úrovní terénu předpokládat mazaniceovou konstrukci půlkruhového až kruhového půdorysu a v jámě ohniště, zahloubené do spráše. V západní části jámy se tedy nacházelo topeniště. Z mazanice destrukce nelze jednoznačně určit, zda byla pec zaklenuta kopulovitě celá, nebo byla pouze po obvodu vystavěna stěna o výšce několika centimetrů. Dle tvarů mazaniceových fragmentů se jeví jako pravděpodobnější možnost první, jednalo by se tedy o pec kopulovité konstrukce umístěnou mimo sídelní objekt. Co se týče funkce pece, nenacházíme indicie ani v získaném materiálu, ani v konstrukci. Otázka funkce tedy zůstává otevřená.

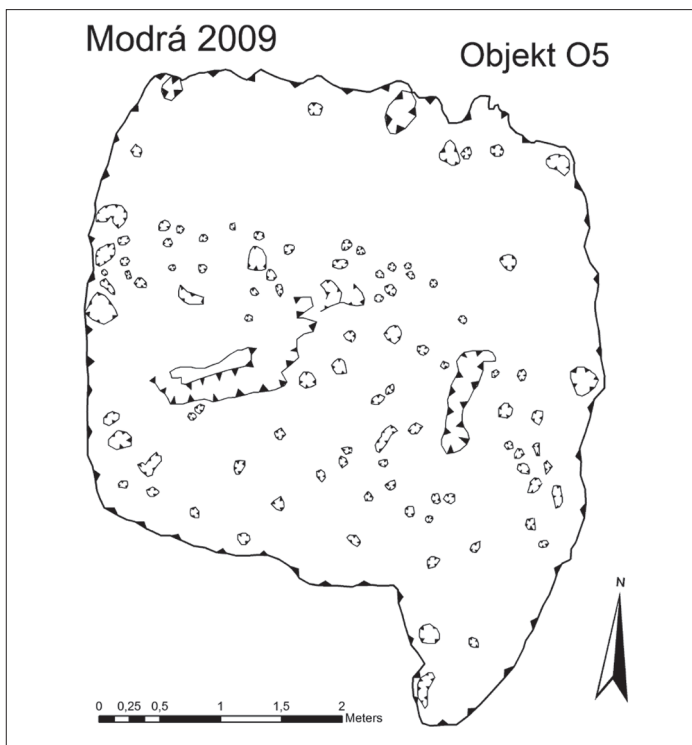
Objekt O5 – zahloubená chata

Objekt obdélníkového tvaru o rozměrech 4,2×4 m a orientaci Z–V. Na východní polovině jižní strany se k objektu připojuje elipsovité vstupní výběžek o rozměrech 1×1,3 m. Severní polovina objektu je více zahloubena do svahu, aby bylo dosaženo vodorovného dna. Ve vrstvě PUR02 byla zachycena koncentrace materiálu (keramika, mazanice, kosti), samotný tvar objektu byl však zaznamenán až na UR03. Výplň objektu byla tvořena vrstvou černozemě, celková mocnost vrstvy tvořící výplň objektu je cca 25 cm. Uprostřed západní a východní strany byly zaznamenány masivní kúlové jamky (průměr 25–30 cm), další již však drobnější kúlové jamky (průměr 15–20 cm) byly zachyceny podél severní strany objektu. Samotné dno objektu je porýto drobnými kúlovými jamkami (průměr 5–10 cm), jež se shlukují do menších skupinek a utvářejí nepravidelné řady. V jihovýchodní čtvrtině objektu se poměrně nápadně vyrýsoval asi 1 m dlouhý a 20 cm široký žlábek orientovaný S–J, podobný žlábek se objevuje uprostřed západní poloviny objektu, jeho orientace je však SV–JZ a rozměry 1,2 m délka a 20 cm šířka (obr. 3).

Tab. 2. Jednotlivé fáze odkryvu objektu O4 – pece: 1 – O4 fáze 2 – plán situace, O4 fáze 2 – foto z jihu, 3 – O4 fáze 4 – foto ze severu, 4 – O4 fáze 2 – plán situace, 5 – O4 fáze 5 – plán situace, 6 – O4 fáze 6 – foto z jihu, 7 – model pece s jednotlivými fázemi – pohled na profil z jihu, 8 – model pece s jednotlivými fázemi – pohled z jihovýchodu.

Obr. 3. Plán nálezové situace objektu O5.

Objekt O5 – Popis nálezů a datování

Z objektu O5 bylo získáno poměrně velké množství materiálu, většina pochází z vrstvy PUR02.

Celkem bylo nalezeno 860 fragmentů keramiky z časně laténského stupně Lt – A. Nejvíce je zastoupena keramika z tuhovaného materiálu, dále se objevují i zlomky keramiky potuhované a v neposlední řadě také užitková keramika z hrubého materiálu. Co se týče tvarů, jsou v nálezovém celku zastoupeny okraje misek s dovnitř zataženým okrajem (tab. 4; obr. 1–8) či misky s esovitou profilací hrdla z jemného materiálu (tab. 4; obr. 9–14). Dále se objevují okraje hrdel hrnců z hrubšího tuhového materiálu zdobené plastickou lištou (tab. 5; obr. 1, 3, 4, 7), dolíčky či zářezy (tab. 5; obr. 2, 5, 6), fragment dna z hrubšího tuhovaného materiálu zdobený na výduti nehtovými vrypy (tab. 4; obr. 17), a také 2 fragmenty láhve z jemného plaveného materiálu zdobené kolkováním (tab. 4; obr. 15, 16).

Nezanedbatelnou část v nálezovém materiálu tvoří mazanice, celkem 783 kusů o hmotnosti 7 406 g. V poměrně velkém množství mazanice se dalo rozpoznat celkem 21 fragmentů závaží (tab. 3; obr. 11, 12) z nepříliš kvalitního mazanicového materiálu, není proto vyloučeno, že ve zbylém množství mazanic je velké množství dalších fragmentů, avšak přes jejich velkou zlomkovitost je nebylo možné rozeznat.

Z dalších nálezů je třeba zmínit 2 železné nože (tab. 3; obr. 6, 7), 1 železné kování (tab. 3; obr. 8), 4 přesleny (tab. 3; obr. 1–4), 2 kostěné jehly (tab. 3; obr. 9, 10) a fragment bronzového náramku zdobeného na jednom konci několika souběžnými rýhami (tab. 3; obr. 5).

Objekt O5 – prostorové rozmístění materiálu a interpretace

Z hlediska celkové konstrukce objektu máme poměrně dost informací k tomu, abychom jej mohli interpretovat jako částečně zahloubenou chatu se sedlovou střechou, jíž nesly dva ma-

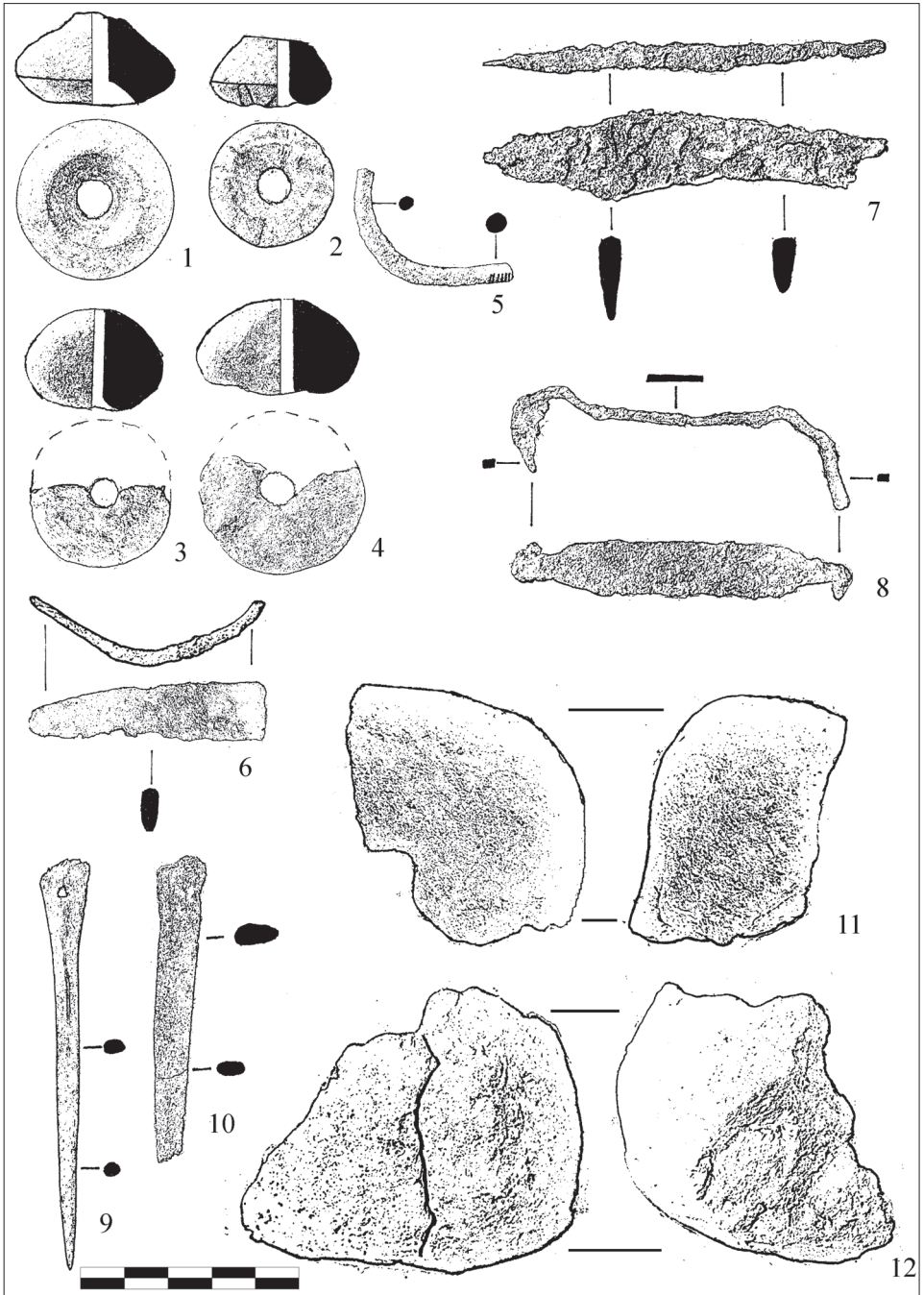

Foto 3. Sonda S4 s profilem a vypreparovaným objektem O5, pohled ze severu.

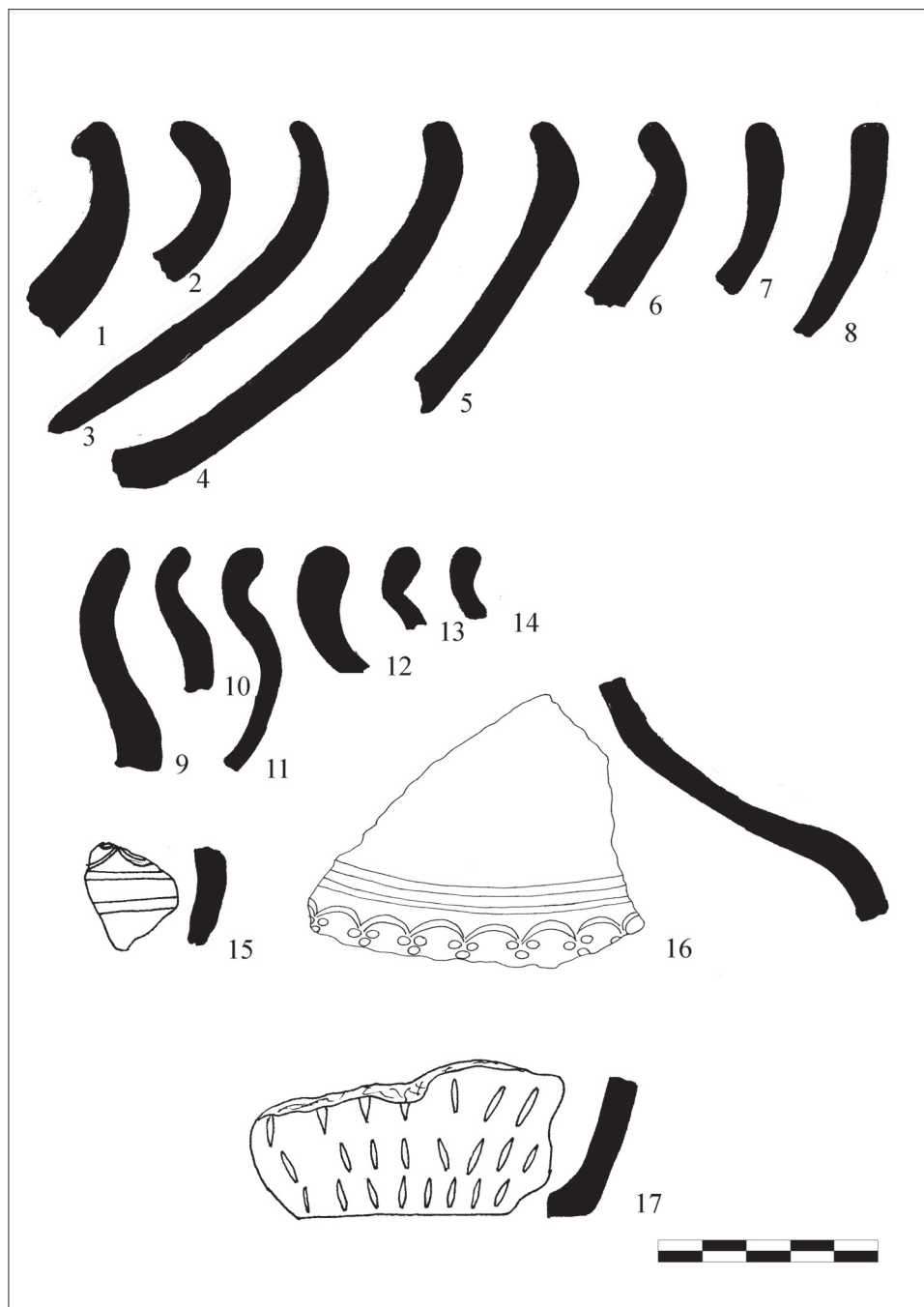
Foto 4. Sonda S4, začišťování objektu O5, brigádníci: zleva – J. Kadlčík, K. Gálová, E. Kohelová, F. Duda.

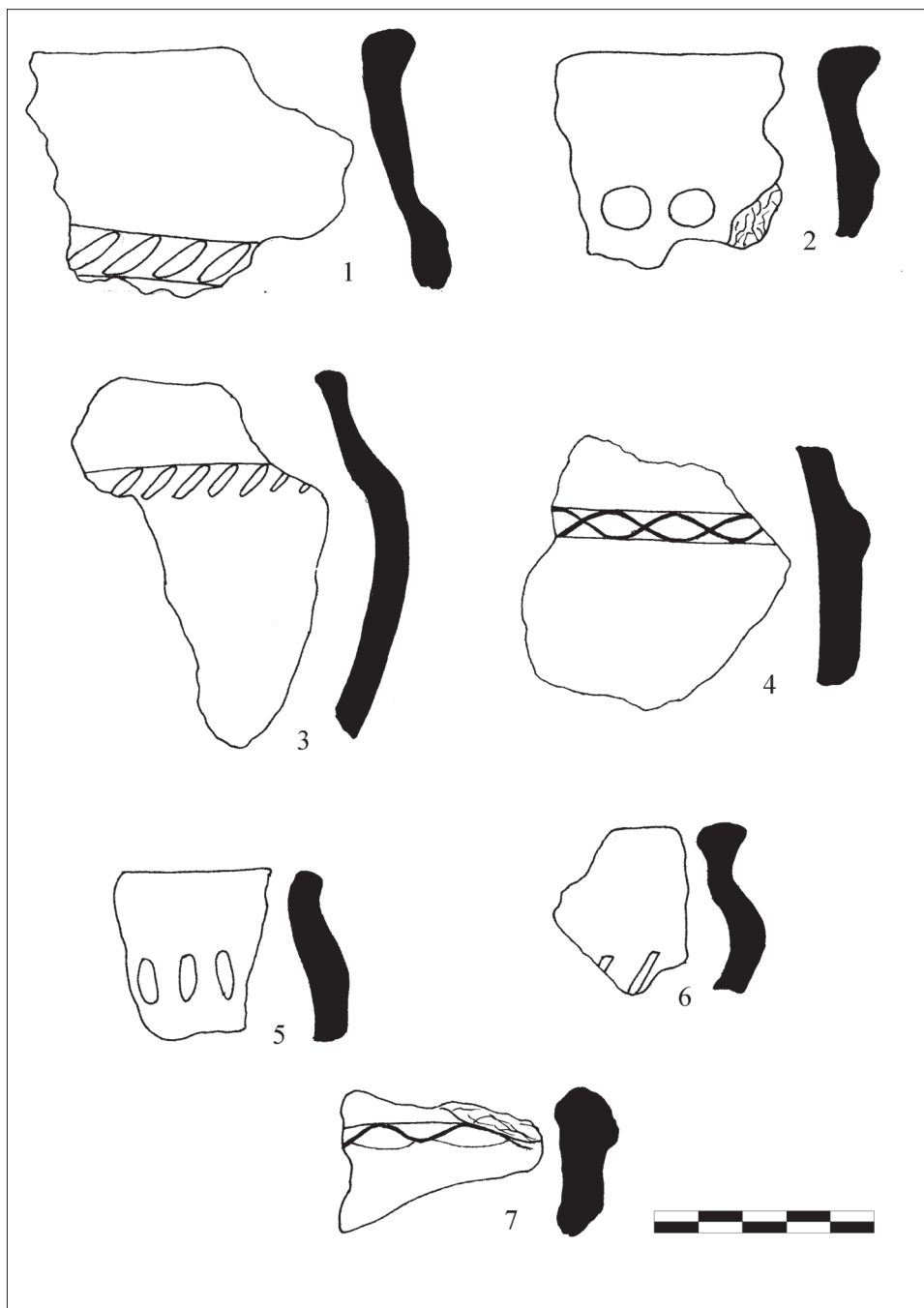

Tab. 3. Nekeramický materiál z objektu O5.

Tab. 4. Keramický materiál z objektu O5. 1–14 profily okrajů, 15–17 zdobené fragmenty keramiky.

Tab. 5. Keramický materiál z objektu O5, zdobené fragmenty nádob.

sivní kůly, jejichž pozůstatky se podařilo zachytit v podobě velkých kůlových jamek uprostřed kratších stěn. Stěny chaty byly pravděpodobně pouze vypltené a vstup byl v jihovýchodním rohu. Co se týče interpretace funkce a vnitřní dispozice chaty, je otázka složitější. Nálezy 4 přeslenů, 2 jehel a celkem 21 fragmentů závaží nabízí možnost interpretace jako textilní dílny. Pro toto období bohužel nemáme z Moravy žádnou známou analogii. Z Moravy je známa textilní dílna z doby římské, prozkoumána 1967 v Brně-Chrlicích, obsahující sadu 22 závaží (Pernička 1968). Pro dobu laténskou je třeba hledat analogie v Čechách: Křinec – 2 řady závaží a sklad v rohu zahloubené chaty (Sedláčková 1991), Soběsuky – 18 závaží ve 2 řadách při delší stěně (Streit 1938), Praha-Hostavice – nejméně 14 závaží, Dobev – 3–40 závaží (Dubský 1949). Jelikož se z vnitřního vybavení nepodařilo zachytit nic in situ, může více informací přinést prostorová analýza dislokace materiálu v rámci objektu.

Analýza prostorového rozmístění materiálu byla provedena výpočtem kernel density a vstupní data byla vázána na body, ležící ve středech polygonů, odkud pocházel daný materiál. Pro analýzy nebyl zahrnut materiál z vrstvy PUR01, jelikož množství materiálu v této vrstvě je zanedbatelné a materiál se zde nenacházel v původním uložení, vrstva byla narušena zemědělskou činností a mohlo by dojít ke zkresleným výsledkům. Další zkreslení, které bylo korigováno matematickou úpravou, je způsobeno narušením objektu v prostoru sondy S4S uložením telekomunikačního kabelu až na UR03.

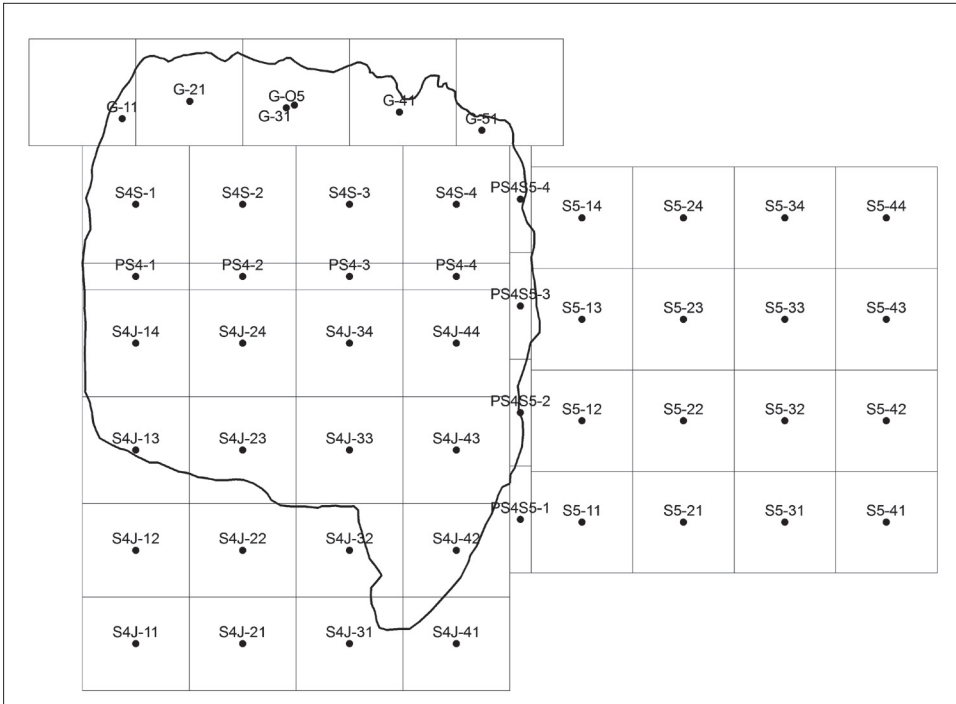
Analýzovaný materiál pochází tedy ze sektorů PUR02 – G (jedná se o severní okraj objektu nepravidelné velikosti), PUR03 – G21, G31, G41 (již samotná výplň objektu, šířka polygonů 1 m a výška dle tvaru objektu). PUR02 – S4S (vrstva byla narušena položením telekomunikačního kabelu) PUR03 – S4S 1, 2, 3, 4 (1×1,1 m, aby bylo dosaženo reprezentativních výsledků, byl materiál z PUR02 rozpočítán dle poměru získaného v této vrstvě a sečten dohromady). Profil S4 1,2,3,4 (1×0,25 m). PUR 02 a PUR03 – S4J (materiál 12, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 31, 32, 33, 34, 41, 42, 43, 44 (1×1 m). Profil S4S5 (1×0,25 m). PUR02 – S5 11, 12, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 31, 32, 33, 34, 41, 42, 43, 44 (1×1 m) (obr. 4).

Jako proměnné byly do analýzy použity: mazanice – počet kusů a hmotnost v g, keramika – počet kusů a hmotnost v g, uhlíky – počet kusů, závaží – počet kusů a hmotnost v g. Další proměnnou, která byla sledována, je zlomkovitost materiálu (počet kusů děleno hmotností ks/g = f, vyšší číslo značí drobnější úlomky materiálu). Pro výpočet koncentrace zlomkovitosti byly použity zprůměrované hodnoty zlomkovitosti mazanice a keramiky: $f_{\text{keramika}}/2 + f_{\text{mazanice}}/2 = f$. Z důvodu zanedbatelného množství materiálu z oblastí mimo objekt byly použity pouze hodnoty prostorově spadající do objektu O5 (tab. 6).

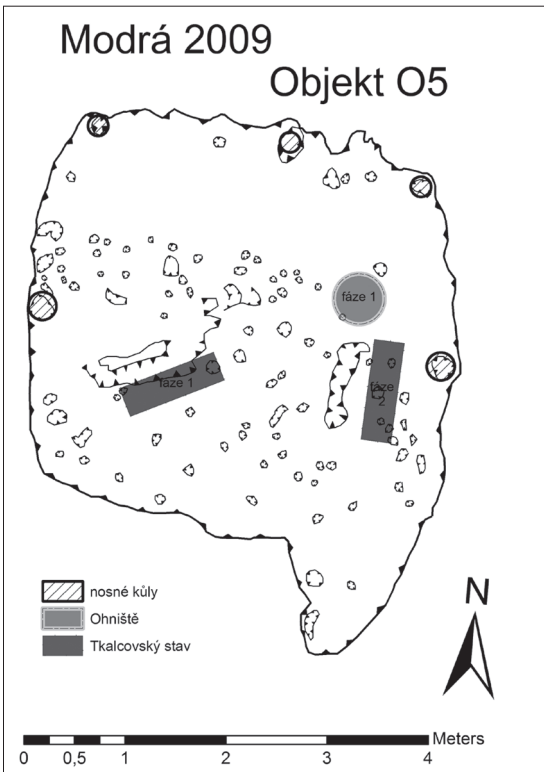
Vyhodnocením koncentrací materiálu získáme tato fakta:

1. Uhlíky se koncentrují ve středu východní části objektu.
2. Jsou patrná čtyři místa s vysokou zlomkovitostí materiálu – ve vstupním výběžku, v jihozápadním rohu objektu, ve středu západní strany a ve středové východní části.
3. Fragmenty závaží vytváří dva shluky – v jihozápadním středu objektu a při východní stěně.
4. Keramika se vyskytuje v celém objektu téměř rovnoměrně, větší koncentrace je pozorovatelná v jižní části.
5. Mazanice se koncentrují v severovýchodním rohu a při východním okraji objektu.
6. Zlomkovitost mazanice a keramiky se téměř shoduje, lze tedy jejich zprůměrováním vytvořit celkový plán.

Pokud budeme předpokládat, že místa s větší zlomkovitostí jsou místy, kde byl větší pohyb (což je patrné hlavně v místech vstupního výběžku), získáme oblasti, kde nebyl pravděpodobně vnitřní inventář, ale pouze jen podlaha. Naproti tomu oblasti s menší zlomkovitostí indikují místa s vnitřním inventářem. Poměrně zajímavé informace nám může přinést koncentrace uhlíků, což by mohlo indikovat výskyt ohniště či jiného drobného otopného zařízení v těchto místech. Vystává však otázka, zda 18 drobných uhlíků je pozůstatkem ohniště. Pro existenci otopného zařízení je ale i skutečnost, že je v těchto místech patrná koncentrace mazanice, jakožto teoretická konstrukce topeniště. Jako nejpodstatnější z hlediska konečné

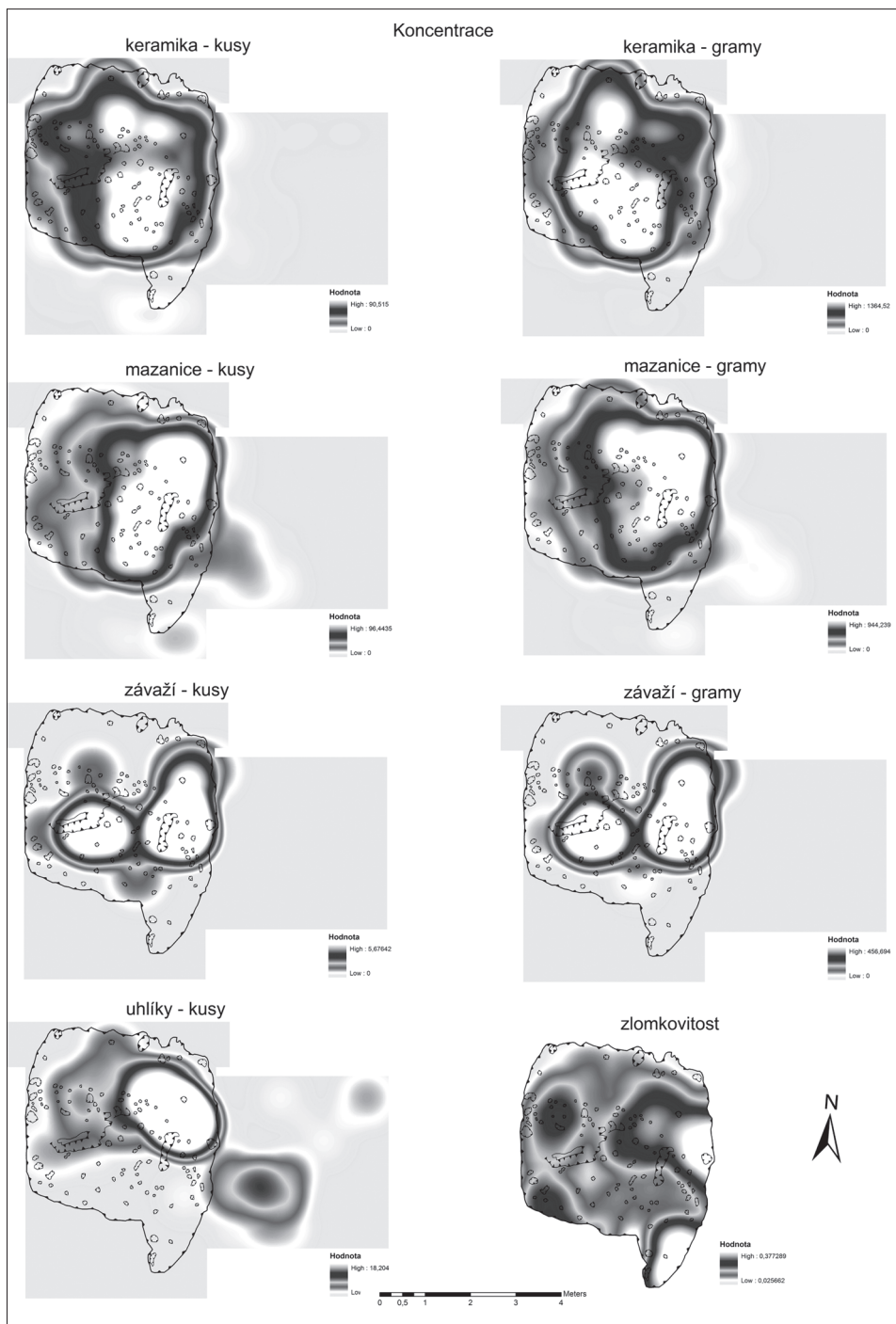

Obr. 4. Rozmístění čtverců použitých pro analýzu prostorového rozmístění materiálu.

Obr. 5. Interpretace koncentrací materiálu v objektu O5.

Tab. 6. Plány koncentrace materiálu z objektu O5.

interpretace objektu je rozmístění fragmentů závaží indikující umístění tkalcovského stavu. První koncentrace u stěny objektu může souviset s koncentrací mazanic, jakožto dalších drobných fragmentů závaží, jež nebylo možné rozpoznat. Oproti tomu se ale staví blízkost otopného zařízení. Druhá koncentrace závaží v jihozápadním středu objektu již není, oproti první, podložena výraznou koncentrací mazanic.

Jako nejpravděpodobnější se jeví tedy možnost dvou fází využití chaty. Předpokládaná velikost vertikálního tkalcovského stavu je cca 100 cm (Holodňák 1993). Ve fázi první (obytně-výrobní) je umístěn tkalcovský stav v místech druhé koncentrace závaží nad žlábkem, který je také cca 100 cm dlouhý. Chata je v počátcích svého využití a teprve se začíná ukládat materiál, tudíž zatím nedochází k výrazné zlomkovitosti materiálu. V místě koncentrace uhlíků je postaveno drobné otopné zařízení s mazanicovou konstrukcí. Ve fázi druhé (výrobní) otopné zařízení zaniká a stav se přesunuje k východní stěně, dochází k rozbití a rozvlečení mazanicové konstrukce otopného zařízení a vzniká oblast větší zlomkovitosti materiálu důsledkem většího pohybu okolo tkalcovského stavu. Na místě prvního umístění stavu vzniká jiný inventář stavby, snad pracovní plocha. Řešení významu drobných kúlových jamek ve dnu objektu je již čistě hypotetické, některé mohly sloužit jako základ stavu, jiné mohou být pozůstatky po vnitřním vybavení (obr. 5).

Shrnutí

Celková výměra zkoumané plochy byla necelých 400 m², v průběhu výzkumu bylo z této plochy prozkoumáno a zdokumentováno zhruba 180 m³ zeminy. Při průměrné hustotě zeminy 1800 kg/m³ tedy prošlo rukama pracovníků asi 300 tun. Celkem se podařilo zachytit 7 objektů, 4 z nich se ukázaly jako archeologicky negativní, v 1 bylo nalezeno jen nepatrné množství materiálu, zbylé 2 se ukázaly, co se týče materiálu jako velmi bohaté.

Většinu materiálu z objektu O4 destrukce pece tvořily kusy mazanice, pouze několik zlomků keramiky datuje pec do středohradištního období. Pec se nacházela mimo obytné objekty, těleso pece bylo zahlobeno do sprašového podloží a nad kruhovou pecní jámou stála pravděpodobně kopulovitá konstrukce. Z materiálu získaného z objektu se nedá určit původní funkce a poměrně slabá popelovitá vrstva a nepřilíš opálené stěny jámy můžou poukazat pouze na krátkodobé využití.

Jako materiálově nejbohatší a nejvýznamnější se ukázal objekt O5, byla z něj získána kolekce materiálu z časně laténského stupně Lt – A. Tento objekt měl původně podobu zahlobené chaty a pravděpodobně sloužil jako tkalcovská dílna. Díky vyhodnocení prostorového rozmístění materiálu můžeme usuzovat na 2 fáze využití objektu – fáze obytné výrobní a fáze výrobní.

Výzkum sídliště na lokalitě Modrá – Hrubý díl v roce 2009 přinesl nové poznatky, které jsou důležité nejen pro místní historický vývoj, ale mohou mít význam i v rámci vývoje osídlení na území celé jižní Moravy. Polykulturní sídliště se ukázalo jako velmi bohaté na nálezy a výzkumy v dalších letech by mohly přinést spoustu dalších zajímavých nálezů a podkrýt tak roušku minulosti.

Tímto bych chtěl poděkovat M. Vaškovým za cenné rady během výzkumu, L. Galuškoví za určení materiálu z pece a v neposlední řadě také všem brigádníkům za odvedenou práci za příznivých i nepříznivých podmínek.

Literatura:

- B e r k o v e c, T., 2001: *Střelice (okr. Brno-venkov)*. Přehled výzkumů 43, str. 228–229. Brno.
- B ř e z i n o v á, H., 1997: *Doklady textilní výroby z 6. – 12. století na území Čech, Moravy a Slovenska*. PA LXXXVIII.
- D r e s l e r, P., M a c h á č e k, J., 2008: *Digitální dokumentace archeologického výzkumu opevnění*. Počítačová podpora v archeologii 2, str. 237–251.
- D u b s k ý, B., 1949: *Pravěk jižních Čech*. Strakonice.

- G a l u š k a, L., 2004: *Slované- doteky předků*. Brno.
- H o l o d ň á k, P., 1993: *Textil- und Ledererzeugung, Knochen- und Geweihverarbeitung*. in: J. Waldhauser: *V Das hallstatt- und latenezeitliche Seidlung mit Gräberfeld bei Radovesice in Böhmen*, Praha.
- P e r n i č k a, R. M., 1968: *Nově objevená hrnčářská dílna z doby římské v Chrlicích*. SPFFBU 13.
- R u t t k a y, M. 1990: *Pece na ranostředověkých sídliskách juhozápadného Slovenska*. *Archaeologia historica* 15, str. 337–348.
- S e d l á č k o v á, H., 1991: *La Tene sunken-floored houses at Křinec, distr. of Nymburk*. *Archaeology in Bohemia* 1986 – 1990, str. 228–232.
- S k r u ž n ý, L., 1980: *Několik poznámek k otázce vývoje a funkce pece ve Slovanských, středověkých a novověkých objektech*. *Archaeologia historica* 5. str. 221–242.
- S k r u ž n ý, L., 1963: *Příspěvek k třídění a chronologii slovanských otopných zařízení na území ČSSR*. PA LIV, str. 234–265.
- S t r e i t, C., 1938: *Saazer Latenefunde*. Praha.
- V a š k o v ý, M., 2001: *Modrá (okr. Uherské Hradiště)*. *Přehled výzkumů* 43, str. 223.
- V a š k o v ý, M., 2003: *Modrá (okr. Uherské Hradiště)*. *Přehled výzkumů* 44, str. 235.
- V e n c l o v á, N. 2002: *Výroba a sídla v době laténské Projekt Loděnice*. Praha.
- V i g n a t i o v á, J., 1992: *K otázce původu a funkce hliněných pecí v zemních 9.stol na Moravě a na Slovensku*. SPFFBU 37, str. 203–214.
- Z e m a n, T., 2008: *Další podklady germánského osídlení na polykulturním sídlišti v Modré*. *Slovácko* 50, str. 195–212.

Tomáš Chrástek (n. 1987) je studentem archeologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zaměřuje se na Geografický informační systém a raně středověkou archeologii.

Archeological Research on the Area of the Village of Modrá – Hrubý díl in the Yar 2009

A b s t r a c t

The total area of the researched area was a little under 400m², in the course of the research about 180m³ of soil were examined and documented. With an average soil thickness of 1,800 kg/m³, some 300 tons went through the workers' hands. Altogether, 7 objects were detected, four of them turned out to be of no historical value, one contained a tiny amount of material, but the remaining two were remarkably rich in it.

Most of the material from O4 object (destruction of furnace) was pugging stuff, only some potsherd of ceramics date back to the period of fortification. The furnace was located off the residential area, the body of the furnace was embedded in loess subsoil and above the circular furnace pit there was probably a cupolaed construction. The examined material does not reveal much about the purpose of the object and relatively thin ash layer and singed walls of the pit are evidence of short-term use.

In terms of material, the richest and the most significant seems to be O5 object, which contained materials from early Laten period La – A. Originally, this object looked like an recessed hut and served as a weaver's workshop. After examining the interior we can guess two stages of the use of the object – a residential and manufacturing, and purely manufacturing.

Archäologische Untersuchung von 2009 im Gebiet der Gemeinde Modrá – Flurstück Hrubý díl

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Untersuchungsgebiet umfasste knapp 400 km², davon wurden rund 180 m³ Boden ausgehoben. Bei durchschnittlicher Bodendichte von 1800 kg/m³ sind somit ungefähr 300 Tonnen durch die Forscherhände gegangen. Insgesamt 7 Objekte konnten entdeckt werden – 4 davon wurden als archäologisch negativ festgestellt, 1 Objekt erbrachte nur geringe Funde, die übrigen 2 lieferten reichhaltige Materialfunde.

Die meisten Gegenstände vom Objekt O4 (Destruktion eines Ofens) sind Lehmstücke; von Wichtigkeit sind nur ein paar Keramikbruchstücke, auf Grund derer sich der Ofen in die Mittelburgstätte-Zeit datieren lässt. Der Ofen befand sich außerhalb von Wohnobjekten, der Ofenkörper

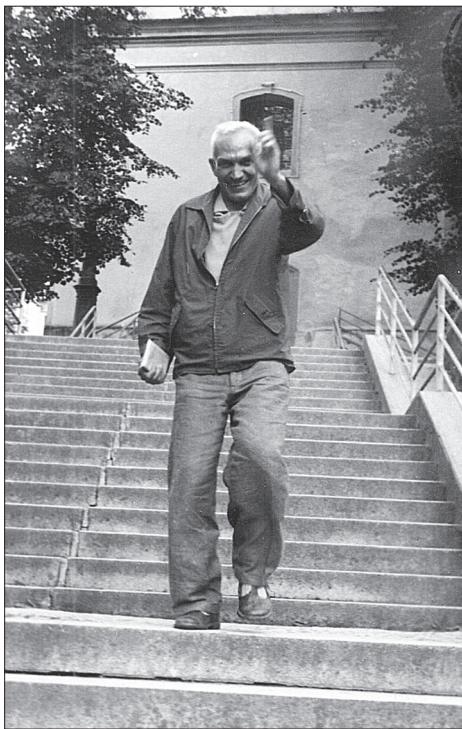
wurde in den Lößboden vertieft, über der rundförmigen Ofengrube stand vermutlich eine Kuppelkonstruktion. Das gefundene Material ermöglicht nicht, die ursprüngliche Funktion des Ofens zu klären, eine ziemlich dünne Aschenschicht und gering angerauchte Grubenwände weisen nur auf eine kurzzeitige Ausnutzung hin.

Die ergiebigsten und wichtigsten Funde enthielt das Objekt Nr. 5, die einen Materialkomplex aus der Frühlatènezeit (Stufe Lt-A) ergab. Das genannte Objekt wurde früher in Form von einer vertieften Hütte erbaut und kann als Webwerkstätte gedient haben. Die Auswertung der einzelnen Materialstandorte lässt auf zwei Phasen bei der Objektnutzung zu schließen: 1) zu Wohn- und zugleich Erzeugungszwecken, 2) zu Erzeugungszwecken.

JIŘÍ MARIA VESELÝ O. P.

Jiří M. Veselý se narodil 15. listopadu 1908 v Protivanově u Boskovic, kde také vychodil základní školu. V roce 1930 vstoupil do dominikánského řádu, přičemž jeho prvním působištem se stala Olomouc. Nicméně už v roce 1933 začal v Římě navštěvovat papežskou univerzitu „Angelicum“, kterou po čtyřletém studiu zdárně dokončil. V následujícím roce 1937 byl v Olomouci vysvěcen na kněze, v roce 1938 se v německém Walbenbergu (Bonn–Köln) stal lektorem teologie. Ještě v témže roce však opět působí v Olomouci, a to jako učitel-novicmistr. Ne však dlouho, protože už v roce 1941 získává na univerzitě v Miláně doktorát klasické filozofie. Tamtéž v následujících čtyřech letech působí jako docent slovanské vzdělanosti a v plné míře se jako duchovní pro „vládní vojsko“ dostává do víru válečných událostí. Jak sám říká, byl „německým hauptmanem“ a posléze i „americkým majorem“, vždy však Čechem, který ve svých kázáních vysvětloval Italům protiněmecké postoje našich vládních vojáků a jim samotným byl útěchou i oporou. Pamětníci vzpomínají jeho umění bavit se s lidmi, navazovat kontakt a přátelství. S bývalými vládními vojáky se často setkával i po válce, to však již jako převor kláštera dominikánů u sv. Jiljí v Praze. Zde působil v letech 1945 až 1950, než byl spolu s dalšími mnichy a duchovními zatčen a internován nejprve do kláštera v Broumově a poté do internačního střediska v Želivi. Přežil díky heslu „nebrat nic tragicky“, jak sám říká v dokumentu, který o něm natočila Česká televize v roce 2004. Propuštěn byl v roce 1955 a usadil se v Protivanově. Ovšem ne na dlouho, protože vadilo, že byl nezaměstnan. A tak se po „protekcí“ ocitl jako dělník u tehdy již významného archeologa Viléma Hrubého, na jeho výzkumech v oblasti Starého Města. Byl účasten objevů ve Zlechově, Uherském Hradišti-Sadech, na „Špitálkách“ nebo na hradisku sv. Klimenta u Osvětiman. Již tehdy sepsal „Svatoklimentský listář, cyrilometodějské dílo v pramenech a svatoklimentském proboštví“ (1963), které však tiskem vyšlo až v Římě v roce 1969. Spíše než skutečným dělníkem byl J. M. Veselý tehdy V. Hrubému jakýmsi konzultantem, či důvěníkem, což vedlo některé kolegy k tvrzení, že právě na jeho popud odkryl Vilém Hrubý v roce 1964 ve zdi kostela v Uherském Hradišti-Sadech „hrob Metodějův“. Sám Veselý tato tvrzení vždy dementoval. Dne 15. srpna 1968 odjel J. M. Veselý

na univerzitu do Milána. Zde ho zastihly zprávy o obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy, takže v Itálii zůstal, jen přesídlil na římskou univerzitu „Angelicum“. Stalo se tak i proto, že v Miláně od 40. let 20. věku jako profesor působil M. St. Ďurica, známý kromě jiného svým odmítáním názvu „Velká Morava“ a razením pojmu „Velké Slovensko“ či „Staré Slovensko“. S tím se J. M. Veselý nikdy nesmířil. Právě v tom, tedy ve vytvoření jakési odborné protiváhy vůči „velkoslovenskému“ vykládání dějin Velké Moravy v zahraničí (zde v Itálii), spatřuji největší význam působení J. M. Veselého vůbec. Jeho argumenty přitom byly podloženy vlastními zkušenostmi, které získal na výzkumech Viléma Hrubého a také díky tomu, že čas od času si s Hrubým vyměnil korespondenci. Svě poznatky a názory publikoval v knihách „Scrivere sull'Acqua. Cirillo, Metodio, l'Europa“ (1982) a „Il Terzo Angolo. Cirillo, Metodio, l'Europa“ (1985). J. M. Veselý se také osobně znal s papežem Janem Pavlem II., byl dokonce na „Angelicu“ jeho pedagogem (viz publikace

J. M. Veselého „Grideranno le Pietre, commento all'enciclica Slavorum Apostoli J“ (Řím 1987). Po listopadu 1989 se začal J. M. Veselý stále častěji vracet domů, do Československa. Prezentoval přednášky různé kvality, působil jako průvodce Čechů při návštěvách Říma, často navštěvoval Protivanov, Velehrad i archeologické výzkumy ve Starém Městě. V 90. letech 20. století vyšly v Římě tiskem jeho odborné závěry, zážitky, glosy i reakce

na studie či názory s nimiž polemizoval. Stalo se tak v česky psaných knížkách „Most a cesta domů“ (1989) a „O přátelství s Jitřenkou“ (1990) a v Olomouci vydané „Co dává Velehrad Evropě“ (1994), jež jsou známy i u nás. Ještě ve velmi pokročilém věku byl J. M. Veselý účasten při mších, hýřil dobrou náladou. Zemřel dne 31. srpna roku 2004 ve věku nedožitých 96 let.

Luděk Galuška

HISTORIE

ŽIDOVSKÁ PŘÍSAHA V UHERSKÉM BRODĚ ROKU 1671

Marcel Sladkowski, Společnost pro dějiny Židů v České republice, Brno

Edice pozoruhodného dokumentu zachycujícího podobu židovské přísahy před městským soudem v raném novověku.

V rámci dlouhodobého projektu *Bohemia, Moravia et Silesia Judaica*, který se věnuje vyhledávání a průzkumu archivních pramenů k dějinám židů v 16. a 17. století, byly také prohlédnuty písemnosti Archivu města Uherský Brod uložené ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti.¹ Materiál získaný excerpací tohoto fondu bohatě vypovídá o životě početné uherskobrodské židovské komunity, o jejím vztahu s křesťanskou většinou i širších společenských a teritoriálních vazbách. Bez studia pramenů z Archivu města Uherský Brod se jistě neobejde žádná práce o židech nejen v tomto městě, ale i v širším okruhu východní Moravy. Tento článek představuje dílčí pozoruhodnost, jíž je tzv. židovská přísaha zachovaná v městské formulářové sbírce přísah z poloviny 17. století.²

Přísaha byla běžným důkazním prostředkem soudních řízení u zemských i městských soudů ještě v 17. století, i když její váha již klesala.³ K přísaze se zpravidla sahalo tehdy, když jedna ze sporných stran nemohla předložit důkaz o své nevině a případ směřoval do slepé uličky. Přísahy nebyly tak silnými důkazními prostředky, aby při rozhodly, ale představovaly pro sporné strany možnost pozitivní prezentace před soudním orgánem. Trest případného křivopřísežníka se nepředpokládal hned, nýbrž v posmrtném životě a v tom smyslu byly také přísahy formulovány.

Přísaha křesťanů před městským soudem měla poměrně ustálenou formu, v níž se přísahající za přítomnosti purkmistra a městské rady obracel před křížem ke svaté Trojici, Panně Marii a všem svatým. Aktéry sporů však byli také židé, jejichž přísaha měla odlišnou podobu. Většinou vypadala tak, že žid přísahal Bohu oděn do pláště, opásán a s pokrývkou hlavy, čelo a levé rameno měl ovinuto řemínkem. Obrácen k Jeruzalému při přísaze líbal obálku s posvátnými texty knih Mojžišových, která byla předtím přinesena ze synagogy. Někdy stál na vepřové kůži.⁴

Městská formulářová sbírka přísah z Uherského Brodu datovaná mezi roky 1629-1673 zachycuje v zásadě přísahy dvojího typu. První skupinou jsou přísahy obecného charakteru, které skládali adeпти přijetí do některé městské služby nebo úřadu. Druhou skupinu tvoří případy konkrétních osob, které skládaly přísahu před městským magistrátem ve věci osobních sporů, obvinění a žalob.

Formulářová sbírka přísah zachycuje pestrou škálu případů, v nichž se jedná o různé krádeže, podvody, ale také vraždy. Židé jsou zachyceni ve třech případech z let 1667-1671. Dvakrát vystupují jako žalobci vůči křesťanům, v jednom případě sledujeme opačnou situaci. Izák Abrahamů tu se svým tovaryšem Danielem Zelenkům čelil žalobě Václava Čubíka z Bystřice pod Lopeníkem o krádež 13 zlatých. Václav Čubík vinil Abrahama z toho, že mu při návštěvě v jeho domě ukradl měšce s penězi, nebo k tomu navedl svého tovaryše Daniela. Oba nařčení židé se žalobě bránili židovskou přísahou datovanou v říjnu 1671. Její forma se od křesťanské v mnohém lišila. Křesťanská přísaha v Uherském Brodě měla zpravidla tuto podobu: „Přísaháme Pánu Bohu Všemohúcímu, Otcí, Synu i duchu svatému, blahoslavené Panně Marii, Matce Boží i všem Svatým Božím před tímto křížem Umučení Božího a moudrým a opatrným pánům purgmistru a radě města Brodu Uherského i vseekej obci.“⁵ Dochovaná židovská přísaha je delší, v literárně opracovaném tvaru se odvolává na Boha a praotce Mojžíše a líčí odplatu křivopřísežníkům. Nakolik se při ní dodržovala výše popsaná přísežní ceremonie, nevíme. Z textu přísahy však vyplývá, že ji Izák Abrahamů a Daniel Zelenkům vykonali stojíce na vepřové kůži.

Židovská přísaha Izáka Abrahamů a jeho tovaryše Daniela Zelenků proti žalobě Václava Čubíka o krádež 13 zlatých.

Přísaha židovská

Já Izák žid v městě Brodě Uherském, tak jakož jsem před slavným magistrátem a poctivým tímto právem téhož města Brodu Uherského od Václava Čubíka, souseda Bystrického blíž Bánova, obžalován, a to strany 13 zl[atých] r[ýnských] ve dvou měsících v domě jeho jemu zmařených, neb se stracených tak, že bych já je jemu ustraniti, vzíti neb nějak druhému o nich navésti učiniti měl. Kdežto nevědouce já Izák žid o ničem, aniž sem v ten čas a tu chvíli bytu mého v domě jeho jaký peníze neb měšce s penězi viděl, jemu vzal neb nějakým fortelným způsobem ustranil, ale ani taky aby je můj tovaryš Daniel zhlídl, z vědomostí mou vzal, přechoval a k užitku svému nebo spolu se mnou obrátil, nejmenší vědomosti, i kdo by to učiniti měl, nemám. Tedy já nadepsaný žid Izák přísahám Pánu bohu, kterýž stvořil nebe a zemi i všecky věci, kteréž v nich jsou, i také mne žida, přísahám skrze všecka jména jeho svatá, kteráž napsal Mojžíš, služebník jeho, přísahám skrze patery knihy Mojžíšovy, v nichž jest napsáno desatero přikázání jeho Božské, kteréž jest sám Pán Bůh svou pravou rukou napsal a je na hoře Sinai skrze Mojžíše, služebníka svého, vydati ráčil a mně křivě přísahati zapověděl, že nahoře psanému Václavovi Čubíkovi v obmezené příčině neb těmi penězi k ztrátě příšlymi vinen nejsem. Tedy což napřed podotknuto jest, tuto přísahám, že tomu tak a ne jináče jest. Toho mi dopomáhej Pán Bůh, jenž jest počátek i konec, jehož jest jméno veliké Adonaj, jehož jsou jména slavná, divná a mocná, jakž se koliv jmenovati mohou, jehožto jméno j[es]t nejsvětější mezi sedmdesáti jmény božími, o němž nám židům písma naše vysvědčují IEHOVAH. Jestliže já Izák žid spravedlivě přísahám, toho mne Pán Bůh dopomáhej, ten kterýž stvořil z ničehož[!] nebe i zemi, hory i doly, povětří, vody, a s tí[m] také i mne Izáka žida. Jestliže bych pak nepravě a křivě přísahal, tedy aby mně Izákovi dal Pán Bůh dal[!] za dobrořečení zlořečení, taky aby mně Izákovi modlitba má Canidre slove, kteráž jest v knihách Taferkeisim napsaná, nic neprosněla, ale abych usechl jako hory Gelboe, kteréž proklel David král a prorok Boží, na kterýchž zamordován j[es]t Saul a tři synové jeho, ano aby mně napadlo a na mně Izáka přestoupilo jako já chci malomocenství Namanovo. A jestliže bych já Izák žid křivě přísahal, aby na mně přšla a padala síra, smola a oheň lápolající, jako padala na Sodomu a Gomoru devět dní a devět nocí, a abych já Izák se obrátil v solný sloup, jako se obrátila žena Lotova, a aby mně zpálil žida Izáka oheň, jako Nádaba a Abiu, dva syny Aronovy, pro přestoupení rozkazu božího a jako 50 mužů spáleno na žádost Eliáše proroka, a aby mé křivé přísahy země sněsti nemohla, ale mně žida Izáka jako Chore, Datana a Abirona živého pozřela a abych já Izák nepřišel mezi děti Abrahamovy a abych nikdá já Izák nepřišel do Jeruzaléma a Mojžíš v budoucím životě aby mně židu Izákovi nedal jísti Shervaj a Leviatan. A tak mně židu Izákovi, že spravedlivě přísahám, dopomáhej Bůh věčný, jehož jest svaté jméno veliké ADONAJ Amen.

Dne 16. octobris 1671

Izák syn Abrahamů žid brodský a Daniel syn Zelnků taky brodský každý obzvláštně[!] touto přísahu na svinské kůži učinili o těch 13 zl[atých] r[ýnských] Publice.

Poznámky:

- 1 Práce na projektu v České republice zaštiťuje a organizuje Společnost pro dějiny židů v České republice se sídlem v Brně. Rešerše archivních pramenů je umožněna dotací Grantové agentury ČR, č. grantového projektu 404/07/1565. Blíže k projektu viz například Pavel KOCMAN, „*Bohemia, Moravia et Silesia Judaica*“ – další fáze projektu archivní rešerše a edice pramenů k dějinám židů v českých zemích v raném novověku. In: Židé a Morava XIV, Kroměříž 2008, s. 211–222.
- 2 SOKA Uherské Hradiště (dále SOKA UH), Archiv města Uherský Brod (dále AMUB), i. č. 70.

3 Kl a b o u c h, J.: *Staré české soudnictví*, Praha 1967, s. 314 an.

4 Tamtéž, s. 322–323.

5 SOKA UH, AMUB, i. č. 70, pag. 13.

6 SOKA UH, AMUB, i. č.70, pag. 49–53.

Mgr. Marcel S l a d k o w s k í (nar. 1974), historik a archivář, pracuje jako archivář brněnské diecéze Církve česko-slovenské husitské. Zabývá se dějinami židů, církevními a regionálními dějinami.

Jewish Oath in Uherský Brod in the Year 1671

A b s t r a c t

The town's form collection of oaths (1629–1673) from the Archives of Uherský Brod (deposited in the State regional archive in Uherské Hradiště) comprises precious examples of oaths, then a common means of evidence at courts. A homogenous group of oaths in this collection relates to civil lawsuit, accusations and suits between particular persons. Among them, there is a Jewish oath from the year 1671, by which Izak Abraham and Daniel Zelenka pleaded non-guilty to the charge of money theft. The oath, whose text the article brings, is an elaborate and colourful picture of a post-mortal revenge on false witnesses illustrating the affidavit before the town's magistrate's court.

Judeneid in Uherský Brod im Jahre 1671

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die aus dem Archiv der Stadt Uherský Brod stammende städtische Formularsammlung der Eide aus den Jahren 1629–1673 (aufbewahrt im Staatsarchiv Uherské Hradiště) beinhaltet wertvolle Eide, die zu üblichen argumentativen Mitteln bei den damaligen Rechtsstreitigkeiten zählten. Eine einheitliche Kategorie der Eide in dieser Sammlung betrifft Personalkonflikte, Beschuldigungen und Klagen zwischen konkreten Personen. Darunter befindet sich auch ein Judeneid (aus 1671) der Beschuldigten Izák Abrahamů und Daniel Zelenků, die einer Klage wegen Gelddiebstahl standhielten. Der Eidtext, den der Artikel bringt, kennzeichnet sich durch eine literarisch verfeinerte Form, schildert lebhaft eine jenseitige Vergeltung für Meineidige, wobei er den Verlauf der Vereidigungszeremonie einsehen lässt.

STAV ŠKOLNÍ DOCHÁZKY NA TRIVIÁLNÍCH ŠKOLÁCH UHERSKOBRODSKÉHO PANSTVÍ PO ZAVEDENÍ VŠEOBECNÉHO ŠKOLNÍHO ŘÁDU

Jitka Bártková, Zlín

Předložená studie zkoumá dopad školských reforem Marie Terezie a Josefa II. na obecné školy nacházející se v panství Uherský Brod. Klade si za cíl především zjistit stav školní docházky a její případný nárůst po zavedení Všeobecného školního řádu v roce 1774.

Školské otázky volaly po nápravě už za vlády Josefa I. (1705–1711) a Karla VI. (1711–1740), byla to však až Marie Terezie (1740–1780), která začala ve věci školství podnikat nezbytné kroky, a její školské reformy se později zapsaly do dějin nesmazatelným písmem. Úkol mladé panovnice na habsburském trůně nebyl vůbec jednoduchý. Ačkoliv její otec zasvětil značnou část svého života prosazování Pragmatické sankce, musela si Marie Terezie trůn hájit od samého počátku své vlády a válečné střety s nepřítelem provázely v podstatě celé období jejího čtyřicetiletého panování.¹ Vedení války připravovalo státní pokladnu o značné finanční obnosy, ale ekonomický vývoj země spíše stagnoval. Navíc přišla habsburská monarchie o nejbohatší části říše (Slezsko a Kladsko), které připadly Prusku. V druhé polovině 18. století se stále zřetelněji ukazovalo, že feudalismus působí jako brzda hospodářského rozvoje země. Tyto a také další skutečnosti přinutily panovnici hledat východisko v radikální přestavbě vnitřního života země, které mělo mít za následek zásadní posílení ekonomické, politické a vojenské moci státu. Důsledná centralizace státní správy na úkor starých stavovských privilegií a omezení světské moci katolické církve upevňovaly absolutní moc panovnice.² Jednou z cest vedoucích ke zlepšení hospodářské situace bylo vzdělání obyvatelstva. Gramotnost se stávala nezbytnou podmínkou hospodářského vzestupu země, což si postupně začala uvědomovat i Marie Terezie.³ Prvním evidentním krokem panovnice na cestě k provedení převratné školské reformy bylo zřízení studijní dvorské komise v roce 1760.⁴ Ustavením tohoto orgánu položili představitelé centralizované státní moci základy školské a studijní reformy. To ovšem neznamená, že se otázkou školství do tohoto data panovnice nezabývala. Jak dokazuje pramenný materiál, snažila se císařovna vnést do školství alespoň částečný řád už dříve svými patenty. Uvedme například patent vydaný 2. listopadu 1750, který měl být nápomocen při ustanovování a propouštění učitelů z jejich místa.⁵

Reformním snahám bránila v realizaci až do roku 1773 otázka financování tak rozsáhlého projektu. Právě proto má pro dějiny rakouského školství převratný význam zrušení jezuitského řádu papežem Klimentem XIV. v tomto roce. Nejen, že po převzetí jezuitských škol státem byly vytvořeny podmínky pro úspěšnou reorganizaci školství, ale také veškerý majetek zrušeného řádu připadl nově založenému studijnímu fondu.⁶ Tzv. studijní fond byl zřízen 25. ledna 1774 a byl do něj převáděn movitý i nemovitý majetek jezuitů.⁷ Fond se měl stát ekonomickou základnou připravované školské reformy. Jeho výše byla odhadnuta v českých zemích na osm milionů zlatých (šest milionů z Čech a dva miliony z Moravy).⁸

Zpracováním návrhu na reformu byl pověřen zaháňský opat Jan Ignác Felbiger⁹, který zcela zreorganizoval základní školství a zasloužil se o úpravu jeho vnitřní náplně. Do Vídně byl povolán v květnu 1774 a už po několika měsících prezentoval výsledky své práce vycházející z pruského vzoru. Dne 6. prosince téhož roku byly jeho návrhy schváleny a vydány tiskem pod názvem *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialschulen im sämtlichen kaiserl. königl. Erbländern*.¹⁰ Felbigerův školní řád se stal základem pro strukturu obecného školství v Rakousku a s některými změnami platil téměř 100 let, až do

vydání školského zákona roku 1869. Vznikla jím první soustava elementárního školství, v níž na sebe jednotlivé školy obsahově navazovaly.¹¹ Tímto kritériem korespondovala s principem jednotnosti, jak ho známe z pedagogického díla J. A. Komenského.¹²

Felbiger ve svém řádu rozlišoval tři druhy škol: triviální (Trivialschulen), hlavní (Hauptschulen) a normální (Normalschulen). Každá země monarchie, pokud tak ještě neučinila, zřídila vlastní školskou komisi, která zakládala a řídila veřejné školy. Tyto komise sestávaly ze zástupce ordinariátu (plnomocníka biskupova), z ředitele normální školy a ze sekretáře. Metodické vedení náleželo dolnorakouské komisi se sídlem ve Vídni, a ta byla odpovědná dvorské studijní komisi.¹³ V sídelním městě každé školní komise měla být zřízena normální škola, s rozšířeným obsahem školy hlavní a přípravkou pro učitele. Tyto školy se měly stát vzorem všem ostatním v zemi (proto se někdy označují také jako vzorové) a vyučovalo v nich vedle ředitele čtyři až pět učitelů. Moravská normální škola byla zřízena už v dubnu 1775 a jejím ředitelem se stal Ignác Mehoffer. V každém větším městě nebo alespoň v jednom městě každého kraje měla být zřízena škola hlavní, která by připravovala k dalšímu studiu. Hlavní školy se postupně staly nástrojem germanizace, neboť na nich byla jako vyučovací jazyk prosazována němčina. Zpravidla v první třídě hlavní školy se vyučovalo ještě česky, v druhé třídě pak už částečně německy a od třetí třídy byla povolena pouze němčina. Na Moravě byly zřízeny hlavní školy podle nové osnovy už v roce 1775, a sice v Jihlavě, v Uherském Hradišti, ve Znojmě, v Olomouci a piaristické školy ve Staré Vodě, v Kroměříži a v Kyjově. Následujícího roku vznikla další hlavní škola v Uničově a piaristická škola v Mikulově. V roce 1777 bylo zahájeno vyučování na piaristických hlavních školách v Lipníku, v Hustopeči a o rok později ve Strážnici a v Příboře.¹⁴ Školy triviální byly zřizovány v sídlech far jako školy farní, v jiných obcích jako školy filiální nebo obecní. Vyučovalo se v nich kromě náboženství takzvanému triviu, které tvořilo čtení, psaní a počty. Na venkově byly tyto předměty doplněny ještě o hospodářskou nauku a ve městech výkladem o průmyslu a ručními pracemi. Triviální školy byly jednotřídní nebo dvojtřídní a děti je měly navštěvovat od šesti do dvanácti let. Mimo to se zaváděly dvě nedělní hodiny, tzv. opakovací, pro školáky ve věku 13 až 20 let.¹⁵

Školní rok byl podle řádu rozdělen na dvě vyučovací období. Zimní kurz, jak byl označován, trval v městských školách od 3. listopadu do konce března. Na vesnici se výuka zahajovala teprve na začátku prosince, ovšem končila také březnem. Průběh letního kurzu už byl na všech školách stejný, a sice od poloviny dubna do konce září.¹⁶ Denní rozvrh měl obsahovat pět vyučovacích hodin. Ve venkovských oblastech byl však brán zřetel na zapojování dětí do zemědělských prací, proto zde bylo vyučování během žní na tři týdny vždy přerušeno a děti ve věku devíti až třinácti let byly v létě od návštěvy školy osvobozeny úplně. Naopak v zimních měsících měly určité úlevy děti mladší, neboť v mrazivém počasí pro ně byla cesta do školy velmi nebezpečná a náročná nejen s ohledem na jejich věk, ale také vzhledem k nedostatečnému ošacení a většinou špatné schůdnosti cest.¹⁷

Všeobecným školním řádem byla vyhlášena všeobecná vyučovací povinnost, což znamenalo v podstatě zavedení povinné školní docházky pro venkovské a chudé děti, ale nikoliv bez výjimky. Děti musely mezi šestým a osmým rokem věku navštěvovat školu v teplejších měsících, mezi devátým a třináctým rokem věku i od prosince do konce března, aby se potom mohly věnovat polním pracím. Minimální počet vyučovacích hodin v kalendářním měsíci byl stanoven na 28.¹⁸ O povinnosti dětí navštěvovat v příslušném věku školu pojednává § 12 Všeobecného školního řádu, ve kterém se píše: „*Kinder, beyderley Geschlechts, deren Eltern, oder Vormünder in Städten eigene Hauslehrer zu unterhalten nicht den Willen, oder nicht das Vermögen haben, gehören ohne Ausnahme in die Schule, und zwar sobald sie das 6te Jahre angetreten haben, (...) bis zum 12ten Jahr ihres Lebens.*“¹⁹ Schulpatentem, takový název se vžil pro Všeobecný školní řád, byla tedy pro všechny děti žijící v dědičných zemích rakouské monarchie zavedena všeobecná vyučovací povinnost (Schulzwang), která se postupem času měla změnit v povinnou školní docházku (Schulpflicht). Zákon připouštěl domácí výuku. Děti rodičů schopných platit si domácího učitele byly od návštěvy školy osvobozeny. Jejich

vědomosti musely být však dvakrát do roka prověřeny představitelem některé hlavní či normální školy.²⁰

Nová školská organizace z období vlády Marie Terezie se dále rozvíjela za Josefa II. Charakteristické rysy josefínského osvícenství jako centralismus a germanizace se začaly ve školské politice prosazovat vedle snahy školu zcela sekularizovat a zestátnit. V osmdesátých letech 18. století byla především v oblasti národních škol přijata opatření pro rozšíření jejich sítě, aby všeobecné vzdělání bylo skutečně zajištěno širokým vrstvám obyvatelstva. Patentem z roku 1781 bylo stanoveno, že na každých 90 až 100 dětí školního věku má připadnout jedna škola. Školné v národní škole bylo omezeno na jeden krejcar týdně na vesnici a dva krejcarey ve městě. Děti z nemajetných rodin byly od placení školného osvobozeny. Ještě dříve bylo omezeno využívání dětské práce v řemeslech, zemědělství a v církevních službách. Kromě toho se vláda snažila zainteresovat rodiče na školním vyučování. I když nezbytnost vzdělání tehdy zdaleka všichni nechápali, smysl vyučování praktickým zemědělským poznatkům byl jasný každému, proto vláda podporovala spojení všeobecného a odborného vyučování v národních školách.²¹

V rámci snah školství sekularizovat a omezit tak moc katolických kněží nad ním, nechal Josef II. pro každý kraj zřídit úřad světských školních dozorců, tzv. krajských školních komisařů. Ti byli povinni navštívit alespoň jednou v roce všechny triviální školy ve svém kraji. Při vizitaci měla komise, skládající se obvykle z krajského komisaře, představeného nebo zástupce místní obce, faráře respektive kaplana a panského úředníka, zjišťovat stav školy a příjmy učitele a vyhotovit o výsledku písemnou zprávu na předepsaném formuláři. Tyto elaboráty byly vypracovány ve všech moravských krajích,²² v úplném rozsahu však pouze jedenkrát. S prvními vizitacemi bylo započato již koncem roku 1787, práce si ovšem vyžádala několik let. Například v Hradištském kraji byla práce skončena teprve v listopadu 1789 a v Přerovském kraji dokonce až v srpnu 1791. Ke každému výkazu byla přikládána tzv. fase, což byla listina obsahující podrobný rozpis učitelových příjmů.²³ Elaboráty vyhotovené v těchto letech byly také jediným souhrnným výsledkem činnosti moravských školských krajských komisařů, jejichž působení zaniklo vydáním dvorského dekretu 19. července 1798.²⁴

K uherskobrodskému panství se vztahovaly zprávy a popisy škol hradištského krajského komisaře. V záznamech z let 1787 až 1788 se uvádí triviální školy v následujících obcích: Bánov (příškoleny obce Suchá Loz a Bystřice pod Lopeníkem), Hradčovice (Lhotka a Drslavice), Nezdenice (Záhorovice), Prakšice (Pašovice), Rudice (Přečkovice), Šumice, Újezdec (Těšov, Polichno a Maršov), Veletiny, Velký Ořechov (Kelníky, Částkov, Doubravy, Březůvky, Hřivínův Újezd, Dobrkovice, Kaňovice) a Vlčnov. V Uherském Brodě se nacházela kromě katolické triviální školy, k níž bylo příškoleno Předměstí a Havřice, také židovská triviální škola.²⁵

Do pravomocí krajského školního komisaře spadalo také navrhování nových škol v místech, kde to uznal za vhodné. Na přeplněnou školu v Bánově reagoval například slovy: „V Suché Loze a Bystřici jest nutno zřídit školu, poněvadž bánovská škola je se svými 137 školou povinnými dětmi dostatečně obsazena a tyto obce nemohou být přičleněny k žádné jiné bližší škole. Mimo to se obě obce zavazují, že zřídí vlastní školu a že budou udržovat učitele.“²⁶ Stejně tak navrhoval z kapacitních důvodů postavit školu v Havřicích, neboť do uherskobrodské triviální školy chodili mimo havřických dětí také školáci z Předměstí a školní budova všem nedostačovala.²⁷ Dalším důvodem pro návrh zřízení nové školy mohla být také velká vzdálenost stávající školy, nevyhovující stav cesty k ní vedoucí, nebo její špatná schůdnost. K těmto okolnostem bylo přihlédnuto například při návrhu krajského školního komisaře na zřízení filiální školy v obci Doubravy, kam měly docházet také děti ze sousedních Březůvek.²⁸

Mimo jiného uváděl krajský školní komisař ve zvláštní rubrice u každé školní obce, zda je nutné školu nadále udržovat, popřípadě z jakého důvodu. Jako jednoznačný argument pro zachování školy platila farní obec. Školská územní organizace byla totiž odvozena od církevní a školy byly zřizovány především ve farních obcích, přičemž přífařené obce se rovnaly obcím příškolným. Výjimkou mezi již existujícími školami uherskobrodského

panství byla škola v Praksčicích a ve Veletinách, neboť tyto vesnice nebyly farními obcemi.²⁹ Nově založené školy se již neřídily striktně pravidlem farní obce, ale vznikaly také jako školy filiální. Příkladem nám mohou posloužit výše zmíněné obce Suchá Loz, Bystrice pod Lopeníkem, Havřice a Doubravy.

U některých vsí uherskobrodského panství se nám zprávy krajského komisaře z let 1787 a 1788 nedochovaly. Existenci škol v daných lokalitách nám však potvrzují podobné výkazy vypracované v roce 1807. Jde například o obec Březovou, kde je v kolonce školní budova uveden rok výstavby 1748.³⁰ Podobné informace se nám dostávají také pro obec Korytnou. Školní budova zde, dle autora výkazu, byla vystavena přibližně před padesáti lety, to znamená v 50. letech 18. století. Dále se dočteme, že nynější učitel nastoupil své místo už 12. května 1786.³¹ Právě tyto dvě obce měly bohatou školní tradici již v době předbělohorské a na tu navázaly i v obtížném období po Bílé hoře, spojeném s násilnou rekatolizací. Je tedy víc než pravděpodobné, že existovaly i v 80. letech 19. století, ačkoliv se pramenný materiál v podobě školských fasí pro tato léta nedochoval.

Z obcí spadajících v daném období pod panství Kouniců v Uherském Brodě nebyly dosud zmíněny Nedachlebice, Olšovec a Zlámánek. Malá vesnička s názvem Olšovec byla až do roku 1867 považována za součást obce Březová. V Olšovci škola nikdy nebyla a děti docházely za vyučováním do farní školy v Březové.³² O historii nedachlebské školy se dozvídáme opět až z výkazů vyplněných v roce 1807, kde se uvádí jako letopočet výstavby zdejší školní budovy rok 1782.³³ Ve Zlámanci byla školní budova dle obdobného výkazu postavena v roce 1792.³⁴

Chodit do školy byly povinny všechny děti, které dosáhly věku šesti let a jejich rodiče neměli možnost zajistit jim soukromého učitele, tak to stanovil už v roce 1774 Všeobecný školní řád. Prosazování tohoto nařízení však trvalo léta a neutěšená školní docházka byla problémem ještě za vlády Josefa II. i jeho nástupců. Císař podnikl mnohá opatření za účelem zvýšit počet dětí pravidelně navštěvujících školu. Například nařizoval učitelům, aby v čase prázdnin obcházel vesnice dům od domu a zapisovali si děti předškolního věku. Svoje poznámky poté srovnávali se záznamy v matrice, a tak zkompletovali seznam dětí, které měly v daném roce nastoupit do školy. Nezřídká se totiž stávalo, že rodiče svoje děti úmyslně zapírali, aby je nemuseli do školy posílat.³⁵ Mimo seznamu školou povinných dětí si měl každý učitel vést katalog, do něhož zaznamenával absenci a prospěch jednotlivých žáků. Na konci každého měsíce z něho pořídil výtah k předložení místnímu faráři. Jednou za půl roku, vždy v březnu a v září, byly pak záznamy o docházce a prospěchu žáků podepsané učitelem, farářem a místním dozorcem, postoupeny vrchnostenskému úřadu. Ten byl oprávněn k postihu rodičů, kteří neposílali své děti do školy.³⁶ Ve městech o potrestání rodičů rozhodovala městská rada. Takový případ je nám znám také z Uherského Brodu, kde městská rada v roce 1785 potrestala proviněné rodiče dokonce vězením.³⁷ Běžnější formou postihu byla však finanční pokuta v podobě dvojnásobného školného vyměřená zámožnějším rodičům a chudé rodiny byly trestány výkonem prospěšné veřejné práce bez nároku na odměnu a v případě, že pobíraly almužnu z chudinské pokladny, byla jim odňata.³⁸

Jedním z dalších kroků Josefa II. ve prospěch školní docházky bylo nařízení z 21. září 1782 ukládající farářům povinnost ohlašovat vždy začátek školního roku z kazatelny a zároveň vysvětlit v rámci svého kázání posluchačům prospěšnost a potřebu obecného vzdělání.³⁹ Školní docházka se částečně zlepšila v důsledku nařízení z roku 1786, které stanovilo povinnost doložit vysvědčením minimálně dvouletou školní docházku na normální nebo hlavní škole u všech chlapců, kteří by se chtěli vyučit nějakému řemeslu.⁴⁰

Děti musely často docházet do několik kilometrů vzdálené školy po špatných a v zimě také nebezpečných cestách. V chudých oblastech a na vesnicích bylo obvyklé, že děti pomáhaly už od velmi nízkého věku rodičům vydělávat, zastávaly práce v domácnosti i na poli, chodily pást dobytek nebo přinejmenším hlídaly sourozence. To samozřejmě rovněž bránilo jejich každodenní návštěvě školy. Úřady postupně reagovaly všemi možnými opatřeními.

Například dekret moravsko-slezskému guberniu z roku 1787 ukládá krajským školním komisařům, že ani pasení dobytka nesmí být překážkou školní docházky dětí.⁴¹

Jak vyplývá z dochovaných pramenů, špatný stav školní docházky nebyl vždy pouze na vině dětí, respektive jejich rodičů, ale mnohdy mohl být způsoben také nevyhovujícím stavem školní budovy či učebny. Například v Újezdci nemohly děti řádně chodit do školy, protože stačila svou kapacitou pouze pro čtvrtinu žactva, nehledě k tomu, že byla tmavá a bez zařízení. Ani v Bystřici pod Lopeníkem nekorespondovala s počtem tamějších dětí. Většinou malé, nedostatečné a zdravotně nevyhovující školní budovy patřily mezi hlavní problémy tehdejšího školství. Výjimkou nebyla ani učebna fungující zároveň jako byt učitele. Takový případ je potvrzen ve Zlámanci. Ve Veletinách se pro změnu přes kantorův byt chodilo do třídy. V Korytné, Suché Lozi, Březové a v Bánové zely školní prostory prázdnotou, neboť zde neměli žádné zařízení, ani tak základní vybavení jakým jsou lavice a tabule.⁴²

První souhrnnou zprávu o stavu školství na uherskobrodském panství nám podává tabulární extrakt o stavu moravských triviálních škol na konci zimního kurzu roku 1780.⁴³ Pro srovnání uveďme čísla ze všech moravských krajů. Nejvíce triviálních škol bylo v Brněnském kraji, a sice 202, druhé nejvyšší číslo měl kraj Olomoucký s počtem 178 triviálních škol. Ve Znojemském kraji se vyučovalo na 106 triviálních školách, v Přerovském to byla rovná stovka, v Hradištském 93 triviálních škol a konečně 57 jich bylo v rámci Jihlavského kraje. Pro celkový obraz moravského školství v této době dodejme, že normální škola zde byla pouze jedna a to v Brně. Hlavních škol pak bylo po všech moravských krajích rozeseo 15 (Olomoucký 3, Přerovský 4, Brněnský 2, Znojemský 1, Hradištský 3 a Jihlavský 2).⁴⁴

Údajů vztahujících se ke školám v uherskobrodském panství je pouze devět a jde o školy v Bánově, Březové, Hradčovicích, Uherském Brodě, Korytné, Nezdenicích, Velkém Ořechově, Šumicích a Vlčnově. Co se docházky dětí týče, věnují se jí dva sloupce tabulky, z nichž v jednom se udává počet dětí školou povinných a ve druhém je uvedeno číslo, kolik žáků školu skutečně navštěvuje. Tato čísla jsou téměř ve všech případech zcela šokující, neboť patnáct let po vydání Všeobecného školního řádu a zavedení školní povinnosti je procento dětí navštěvujících školu mizivé. Největší rozdíl je zaznamenán ve Velkém Ořechově, kde je také nejvyšší počet školou povinných dětí, neboť k této farní škole bylo přiškoleno osm okolních obcí. Poměr školou povinných a do školy skutečně chodících dětí je v tomto případě 427 ku 11 dětem! Pro větší názornost uvádíme další čísla formou přehledné tabulky:

Tab. 1. Školní docházka na panství Uherský Brod v roce 1780.⁴⁵

Školní obec	Počet dětí školou povinných	Počet dětí školu navštěvujících	Počet přiškolených obcí
Bánov	255	18	2
Březová	99	17	1
Hradčovice	154	28	3
Uherský Brod	31	11	0
Korytná	71	6	0
Nezdenice	158	15	3
Velký Ořechov	427	11	8
Šumice	271	22	4
Vlčnov	300	25	0

Nakolik byla platná veškerá výše zmíněná opatření Josefa II. nám napoví srovnání číselných údajů z roku 1780 se zprávami krajských školních komisařů z let 1787 až 1788. V těchto výkazech jsou žáci rozdělení podle pohlaví, přičemž ve většině případů převyšuje počet chlapců nad dívkami. Rozdíl mezi počtem školou povinných a školu navštěvujících dětí už není zdaleka tak do očí bijící jako v případě tabulky z roku 1780.

Tab. 2. Školní docházka na panství Uherský Brod v letech 1787–1788.⁴⁶

Školní obec	Přískolená obec	Počet dětí školou povinných		Počet dětí školu navštěvujících	
		dívky	chlapci	dívky	chlapci
Bánov		80	57	66	38
	Suchá Loz	48	40	42	33
	Bystřice pod Lopeníkem	49	52	33	25
Uherský Brod		46	40	35	27
	Předměstí	31	20	8	8
	Havříce	28	30	0	0
Hradčovice		33	30	37	4
	Lhotka	14	10	11	6
	Drslavice	31	24	21	8
Nezdenice		21	19	19	18
	Záhorovice	48	39	48	37
Prakšice		33	19	33	19
	Pašovice	17	6	17	6
Rudice		19	24	15	20
	Přečkovice	23	29	22	22
Šumice		55	47	53	45
Újezdec		23	15	18	12
	Polichno	11	10	6	4
	Maršov	6	1	6	1
	Těšov	15	16	13	10
Veletiny		36	26	33	25
Vlčnov		74	57	56	35
Velký Ořechov		12	16	9	13
	Kelníky	13	10	8	6
	Částkov	16	14	9	3
	Hřivínův Újezd	22	14	9	6
	Dobrkovice	15	14	7	9
	Kaňovice	18	16	5	0
	Doubravy	35	14	11	4
	Březůvky	21	19	8	3

Zpracujeme-li údaje uvedené v tabulce zjistíme, že na území panství Uherský Brod bylo ve sledovaném období 1 621 školou povinných dětí, z čehož bylo 893 chlapců a 728 dívek. Děti, které byly ve školním věku, ale přesto do školy nechodily, se zde nacházelo 1 095. Opět se jednalo z větší části o chlapce (648 chlapců), neboť jich bylo celkově více než dívek. Do školy nechodících děvčat bylo 447. Na základě těchto čísel je možné určit školní docházku na uherskobrodském panství procentuálně, je to 67,5 %.

Školní docházka během krátkého období necelého desetiletí tedy vzrostla o 58,8 %, neboť na základě čísel uvedených k zimnímu kurzu roku 1780 je možné vypočítat školní docházku pro toto období na pouhých 8,7 %. Zcela evidentně to potvrzují čísla 1 766, což byl počet školou povinných dětí a 153 označující počet dětí školu skutečně navštěvujících.

Rostoucí tendence školní docházky v 80. letech 18. století byly narušeny školskými opatřeními následovníků Josefa II. na trůně. Během krátkého panování Leopolda II. (1790–1792) se sice již nespokojené hlasy především z řad duchovenstva začaly ozývat, teprve však za vlády Františka I. (1792–1835) se projevil naplno. Duchovenstvo, vedené arcibiskupem Migazzim, neúnavně upozorňovalo císaře na „škodlivé důsledky a vady“ osvícenské školy, kterou vinilo přímo z ateismu. Domáhalo se především revize učební osnovy a učebnic, posílení náboženství a navrácení středních škol do rukou mnišských řádů.⁴⁷ František I. podlehl nátlaku duchovenstva, šlechty a v neposlední řadě svého kancléře hraběte Jindřicha

Františka z Rottenhanu. Tento panovníkův rádce zastával názor, že školy by měly být na všech úrovních pod státním dozorem a jejich jedinou náplní by měla být výchova poctivých a pracovitých občanů. Roku 1795 byla tedy zřízena opravná komise studijní⁴⁸, která měla vypracovat nový organizační řád obecného školství.⁴⁹ Komise vypracovala požadovanou instrukci a roku 1805 byl vyhlášen zákon obecného školství Politické zřízení německých škol v Rakousku. Všechna dosud platná nařízení byla shrnuta v jednotný celek, takzvaný Schulkodex⁵⁰, který byl výrazem zesílení reakčních sil v zemi. Základní zásadou nového plánu bylo, že Rakousko nepotřebuje lidi vzdělané, ale dobré poddané. Tímto řádem se obecné školství upravovalo a řídilo více než půl století.⁵¹

Dalším téměř kompletně dochovaným pramenem k dějinám školství nejen na uhersko-brodsku jsou školské fise pořízené v roce 1807,⁵² tedy dva roky po vydání Schulkodexu. Bohužel je v nich však uveden pouze počet dětí školu navštěvujících, tudíž nemůžeme určit procento školní docházky, neboť chybí podklady v podobě počtu dětí školního věku, které do školy nechodily. Porovnáme-li čísla z roku 1787/8 vyjde najevo, že počet žáků navštěvujících vyučování se o mnoho nezměnil. Pouze v některých případech jsou rozdíly markantnější, jako například v případě obce Havříce, odkud dříve do školy nikdo nedocházel, kdežto v roce 1807 zde bylo již 60 žáků. Stejně tak narostl počet žactva v Uherském Brodě, a sice zhruba o polovinu. Zvýšení počtu školních dětí je možné zaznamenat rovněž v obcích Bystřice pod Lopeníkem, Doubravy, Březůvky, Lhotka, Pašovice, Rudice, Šumice, Újezdec, Těšov, Polichno, Maršov, Veletiny a Velký Ořechov. Většinou však jde o zanedbání hodný nárůst. V ostatních obcích (Bánov, Hradčovice, Drslavice, Nezdenice, Záhorovice, Prakšice, Přečkovice, Suchá Loz, Hřivínův Újezd, Částkov, Dobrkovice, Kelníky, Kaňovice) se naopak projevil úbytek školáků.⁵³

Tab. 3. Srovnání počtu žáků v roce 1787/8 a v roce 1807.

Školní obec	Přiškolená obec	Počet žáků (rok 1787/8)	Počet žáků (rok 807)
Bánov		104	79
Bystřice pod Lopeníkem		58	62
Doubravy		15	24
	Březůvky	11	19
Havříce		0	60
Hradčovice		41	39
	Drslavice	29	15
	Lhotka	17	31
Nezdenice		37	14
	Záhorovice	85	28
Prakšice		52	42
	Pašovice	23	26
Rudice		35	40
	Přečkovice	44	15
Suchá Loz		75	59
Šumice		98	107
Uherský Brod		62	120
Újezdec		30	57
	Těšov	23	51
	Polichno	10	36
	Maršov	7	20
Veletiny		58	61
Velký Ořechov		22	28
	Hřivínův Újezd	15	1
	Částkov	12	2
	Dobrkovice	16	6
	Kelníky	14	4
	Kaňovice	5	0

Důsledkem špatné školní docházky dětí bylo, že i to minimum informací nabytých ve škole, brzy zapoměly a v dospělosti se úroveň jejich základních vědomostí v podstatě rovnala analfabetismu. Tuto skutečnost nám potvrzují například zápisy z jednání obecních rad a podobně, kde se místo podpisů obecních zástupců často nacházejí pouze křížky. Jako doklad výše zmíněné skutečnosti nám poslouží zápis vyhotovený v roce 1810 v obci Nedachlebice, který byl sepsán učitelem tamější školy a pod nímž je kromě podpisu učitele naznačeno pouze sedm křížků. Je tedy zřejmé, že ani jeden ze sedmi zúčastněných neuměl psát. Nutno také dodat, že tento list vypovídá mimo jiného o nízké úrovni učitelova vzdělání, neboť je napsán s mnoha chybami.⁵⁴

Postupný vývoj školní docházky dětí si ukážeme na číslech vztahujících se ke školství v kraji Uherské Hradiště, jehož bylo uherskobrodské panství součástí. V roce 1791 bylo v tomto kraji celkem 163 triviálních škol, z toho byly tři evangelické a pět židovských. Do těchto škol příslušelo 19 137 školou povinných dětí, z toho 10 054 chlapců a 9 083 dívek. Školu však navštěvovalo více méně pravidelně a to i v letních měsících pouze 6 773 dětí, z toho 3 729 chlapců a 3 044 dívek (tedy 34, 4 %). V zimních měsících chodilo do školy dětí více, asi 12 587, z toho 7 022 chlapců a 5 565 dívek (tedy 65,7 %).⁵⁵

V roce 1811 bylo v Hradištském kraji 178 triviálních škol, do kterých mělo chodit celkem 24 724 dětí, ale ve skutečnosti je navštěvovalo jenom 16 420 žáků, což činí pouhých 66, 4 %. Oproti předchozímu roku se ovšem školní docházka navýšila o 1 529 žáků,⁵⁶ což naznačovalo následující trend, neboť i v dalších letech se docházka dětí do školy pomalu zlepšovala. Hned roku 1812 přibýlo v rámci Hradištského kraje sedm triviálních škol. V tomto roce zde bylo 24 938 školou povinných dětí, z nichž do školy chodilo 16 774 dětí.⁵⁷ Byl tedy zaznamenán nárůst o necelé jedno procento.

Pro rok 1817 bylo v Hradištském kraji nahlášeno 183 triviálních škol a školní docházka činila už 78,5 %, neboť z 24 111 dětí školního věku chodilo do školy 18 931.⁵⁸ V roce 1822 se školní docházka vyšplhala až na 90,3 %, když z celkového počtu 27 148 školou povinných dětí pouze 2 628 chlapců a dívek školu nenavštěvovalo.⁵⁹

Tab. 4. Nárůst školní docházky v uherskohradištském kraji.

Rok	Počet triviálních škol	Počet školou povinných dětí			Počet školu navštěvujících dětí			Počet školu nenavštěvujících dětí	Školní docházka v %
		chlapci	dívky	dohromady	chlapci	dívky	dohromady		
1811	178	12 488	12 236	24 724	8 514	7 906	16 420	8 304	66,4
1812	185	13 124	11 814	24 938	8 973	7 801	16 774	8 164	67,3
1817	183	12 128	11 983	24 111	9 710	9 221	18 931	5 180	78,5
1822	183	13 615	13 533	27 148	12 277	12 243	24 520	2 628	90,3

Otázka školní docházky zůstala tedy nevyřešena a byla velkým problémem ještě po celou první polovinu 19. století. Měla sice mírně rostoucí tendence, ale ty se projevovaly jen velmi pomalu. Jestliže v roce 1791 činila školní docházka v Hradištském kraji 65,7 %, v roce 1820 byla potom asi 85,5 % a teprve koncem čtyřicátých let 19. století se zvýšila na velmi dobrý průměrný stav tj. asi 97,6 %.⁶⁰

Poznámky:

- 1 O období panování Marie Terezie: Bělina, P.–Kaše, J.–Kučera, J. P.: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. X. (1740–1792), Praha a Litomyšl 2001, 766 s. – Tapié, Victor-L.: *Marie Terezie a Evropa*. Praha 1997, 398 s. – Herre, F.: *Marie Terezie. (Velká žena na habsburském trůně)*. Praha 2004, 280 s.
- 2 Kuzmin, M. N.: *Vývoj školství a učitelského vzdělání v Československu*. Praha 1981, s. 52–53. – Srov. Veselá, Z.: *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno 1992, s. 8.
- 3 Rozvoj manufaktur v 18. století byl v rozporu s nedostatkem pracovních sil v důsledku nevolnictví a také zvláště s absencí vyučených dělníků. Tento problém se majitelé manufaktur mnohdy snažili řešit sami zřizováním vlastních škol při manufakturách; viz Kuzmin, M. N.: *c. d.*, s. 53.
- 4 Někteří autoři zabývající se dějinami školství a pedagogiky uvádí chybně rok 1759 jako rok založení Studijní dvorské komise, např. Štverák, V.: *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha 1983, s. 184.; Riedl, M.: *Školství Uherskobrodská (1863–1869)*. Kandidátská disertační práce. Rkp. (Uložen v knihovně Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě.) Brno 1970, s. 157.; Štverák, V.–Mrzena, J.: *Felbiger a Kindermann reformátoři lidového školství*. Praha 1986, s. 14. – Správné datum uvádí a zároveň dokazuje Engelbrecht, H.: *Erziehung und Unterricht im Bild. (Zur Geschichte des österreichischen Bildungswesens)*. Wien 1995, s. 178. Písemný souhlas Marie Terezie, vyjádřený slovem „placet“, s návrhem hraběte Migazzioho na povýšení Studijní komise na Studijní dvorskou komisi z 22. 3. 1760. Originál uložen v Rakouském státním archivu – Österreichisches Staatsarchiv / Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále jen ÖStA/AVA), f. Sthk., kart. 1, sign. 1, Studienhofkommission, 25 ex 1760. – Srov. Engelbrecht, H.: *Geschichte der österreichischen Bildungswesens. (Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs)*. Band 3. (Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz.) Wien 1984, s. 84–85. – Strakosch-Graßmann, G.: *Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens*. Wien 1905, s. 87. – Šafránek, J.: *Školy české. (Obraz jejich vývoje a osudů.)* Sv. I. (862–1848), Praha 1913, s. 130–131.
- 5 ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 22 ex 1750. Patent de dato 2. Novembris 1750. Wie es mit der Aufnahm, und Absezung deren Schulmeistern generaliter im Lande gehalten werden solle.
- 6 Štverák, V.: *c. d.*, s. 185 – Rýdl, K.: *Možnosti a meze Všeobecného školního řádu z hlediska dalšího vývoje organizace školství ve střední Evropě*. In: Mezinárodní konference Všeobecné vzdělávání pro všechny, Praha 4.–5. 11. 2004, Praha 2004, s. 79. – Grimm, G.: *Zur Diskrepanz von Anspruch und (Schul-) Wirklichkeit: Die „Allgemeine Schulordnung“ von 1774 und ihre Umsetzung in den österreichischen Ländern*. In: Mezinárodní konference Všeobecné vzdělávání pro všechny, Praha 4.–5. 11. 2004, Praha 2004, s. 15. – Štverák, V.–Mrzena, J.: *c. d.*, s. 17–18.
- 7 Reakce Marie Terezie na zrušení řádu a zřízení studijního fondu viz ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 1, sign. 1, Studienkommission in generell, 162 ex 1774. List císařovny Marie Terezie adresovaný hraběti Blümegenovi z 25. 1. 1774. – Srov. ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 77, sign. 17, Studienkommission in genere – Normal – Haupt – und Trivialschulen (Organisation), List císařovny Marie Terezie adresovaný hraběti Kolowratovi z 25. 1. 1774. (Jedná se o zcela totožný list, změněn je pouze adresát.)
- 8 Čapka, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha 1999, s. 408.
- 9 Jan Ignác Felbiger (1724–1788), syn královského pošmistra povýšeného Karlem VI. na šlechtice. Vystudoval teologii a svou pedagogickou proslulost získal v Zaháni. Jako opat zdejšího kláštera se od roku 1760 zabýval reformou nižšího školství z katolického hlediska. Přemýšlel jako přesvědčený přívrženek osvícenských a filantropických idejí o zkvalitnění školství a došel k názoru, že lidové vzdělání je možno pozdvihnout zavedením lepších vyučovacích způsobů, jestliže i učitel bude přiměřeně schopen podle nich vyučovat svěšené žáky (viz Somr, M. a kol.: *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha 1987, s. 153–154).
- 10 Všeobecný školní řád pro německé normální hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích; kompletní text Všeobecného školního řádu viz Gernert, D.: *Österreichische Volksschulgesetzgebung. (Gesetze für das niedere Bildungswesen 1774–1905.)* In: Klöcker, M. (ed.): *Sammlungen der Gesetze, Verordnungen, Erlasse, Bekanntmachungen zum Elementar- bzw. Volksschulwesen im 19./20. Jahrhundert*. Band 9. Wien 1993, s. 1–58. – Srov. Všeobecný školní řád komentovaný J. A. von Helfertem s přihlédnutím k Felbigerově Knize metodní, Jádru knihy metodní a k různým soudobým politicko-pedagogickým spisům a školským nařízením, který je součástí knihy Štverák, V.–Mrzena, J.: *c. d.*, s. 96–133.
- 11 Veselá, Z.: *c. d.*, s. 9.

- 12 O vztahu Felbigera k dílu a odkazu Jana Amose Komenského pojednává Uhlířová, J.: *Česká východiska tereziánského školství (J. I. Felbiger a J. A. Komenský)*. In: Mezinárodní konference Všeobecné vzdělávání pro všechny, Praha 4.–5. 11. 2004, Praha 2004, s. 107–119. – Srov. Strnad, E.: *Didaktika školy národní v 19. století*. Díl I., Praha 1975, s. 32–36.
- 13 Rýdl, K.: c. d., s. 80. – Veselá, Z.: c. d., s. 9–10.
- 14 Výčet nově zřízených hlavních škol na Moravě viz Kameníček, F.: *O reformě obecného školství na Moravě za císařovny Marie Terezie*. In: *Obzor*. List pro poučení a zábavu, 1890 (roč. 12), č. 6, s. 113.
- 15 Srov. Strnad, E.: c. d., s. 23–30.; podrobný popis Felbigerova školního řádu podle jednotlivých paragrafů. – Králíková, M. – Nečesaný, J. – Spěváček, V.: *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích*. Praha 1977, s. 26–27. – Kádner, O.: *Vývoj a dnešní soustava školství*. Díl I., Praha 1929, s. 60–62. – Týž: *Dějiny pedagogiky*. Díl II. Praha 1910, s. 621–622. – Štverák, V.: c. d., s. 186. – Rýdl, K.: c. d., s. 80 – Riedl, M.: *Školství Uherskobrodská ...*, s. 148–150. – Veselá, Z.: c. d., s. 10. – Kameníček, F.: c. d., s. 89–99. – Morkes, F.: *Největší reforma školství v dějinách. (230. výročí Všeobecného školního řádu.)* Učitelské noviny. 2004, roč. 107, č. 33, s. 15. – Štverák, V. – Mrzena, J.: c. d., s. 21–22. – Hengl, M.: *Das Schul- und Studienwesen Österreichs im aufgeklärten Absolutismus. (Studienhofkommission – Schulwirklichkeit – Schulbauten.)* Disertační práce. Rkp. (Uložen v Univerzitní knihovně Universität Wien.) Wien 2001, s. 90–94. – Mayer, E.: *200 Jahre österreichische Unterrichtsverwaltung. (Geschichte Darstellung, I. Teil)*. In: Kolbabeck, A. (ed.): *200 Jahre österreichische Unterrichtsverwaltung 1760–1960*. Wien 1960, s. 50–51. – Engelbrecht, H.: *Geschichte der österreichischen Bildungswesens...*, s. 103–106.
- 16 Ve Všeobecném školním řádu je jako konec letního kurzu uveden „Michaelis“, tedy svátek sv. Michala, jež připadá na 29. září.
- 17 Hengl, M.: c. d., s. 94.
- 18 Rýdl, K.: c. d., s. 81. – Srov. Veselá, Z.: c. d., s. 11.
- 19 Cit. podle Grimm, G.: c. d., s. 17–18.
- 20 Rýdl, K.: c. d., s. 84. – Srov. Štverák, V. – Mrzena, J.: c. d., s. 21.
- 21 Kuzmin, M. N.: c. d., s. 57–58.
- 22 Na Moravě to byly tyto: brněnský, hradištský, jihlavský, olomoucký, přerovský a znojemský kraj.
- 23 Tyto fase tvoří jeden samostatný fond Moravského zemského archivu v Brně (dále jen MZA), viz MZA, f. B 12 (Školská fase).
- 24 Musilová, M.: *Školské fase (1672) 1763–1869*. Inventář MZA. Brno 1972, s. 2. – Srov. Riedl, M.: *Zavádění povinné školní docházky na území současného Jihomoravského kraje*. Díl I., Brno 1981, s. 76–78. – Šafránek, J.: *Vývoj soustavy obecného školství v království českém 1769–1895. (Příspěvek k dějinám českého vyučování.)* Praha 1897, s. 23–24.
- 25 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 a 17, inv. č. 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 a 105.
- 26 Cit. podle Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství na Moravě koncem 18. a začátkem 19. století, zvláště v tehdejších krajích hradištském*. In: *Sborník prací Pedagogického institutu v Gottwaldově*, sv. IV, Praha 1965, s. 121.
- 27 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 1, inv. č. 90.
- 28 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 7, inv. č. 95. – Srov. Bártková, J.: *Národní škola Doubravy 1785–1869*. Ročníková práce. Rkp. (Uložen v Ústřední knihovně Slezské univerzity v Opavě), Opava 2006, s. 14–17.
- 29 Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství na Moravě ...*, s. 121–122.
- 30 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 31–32.
- 31 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 25–26.
- 32 Kol. autorů: *Uherskohradištsko*. Brno 1992, s. 603–604.
- 33 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 17–18.
- 34 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 29–30.
- 35 Hengl, M.: c. d., s. 105–106.
- 36 Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství na Moravě ...*, s. 151.
- 37 Kučera, J.: *Paměti královského města Uherského Brodu*. Brno 1903, s. 396.
- 38 Gabriel, V.: *Obrázky ze školství českého a rakouského z XVIII. a XIX. století*. Praha 1891, s. 25. – Srov. Hengl, M.: c. d., s. 106.
- 39 Šafránek, J.: *Vývoj soustavy obecného školství ...*, s. 35.
- 40 Gabriel, V.: c. d., s. 25. – Případné potrestání rodičů, kteří neposílají své děti do školy, stejně tak

- povinnost učňů vychodit alespoň dva roky školy normální nařizuje moravsko-slezskému guberniu také dekret z 27. srpna 1787, viz ŐStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 163 ex 1787. Dekret moravsko-slezskému guberniu z 27. 8. 1787.
- 41 ŐStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 294 ex 1787. Dekret moravsko-slezskému guberniu z 28. 2. 1787.
- 42 Wurmová, M.: *Obecné školy v Hradištském kraji v roce 1791*. In: Slovácko, sv. 2, Uherské Hradiště 1960, č. 6, s. 20.
- 43 ŐStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 115 ex 1781. Tabellarischer Extract über die Geschaffenheit der Mährischen Trivialschulen mit Ende des Winterkurses dto. 1780.
- 44 Tamtéž.
- 45 Tamtéž.
- 46 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 a 17, inv. č. 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 a 105.
- 47 Kádner, O.: *Vývoj a dnešní soustava školství ...*, s. 69.
- 48 Studien-Revisions-Hofkommission; jejím předsedou se stal hrabě Jínřich František z Rottenhanu (1731–1809).
- 49 Kádner, O.: *c. d.*, s. 70.
- 50 Celý název zní: Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k. k. deutschen Erbstaaten. Kompletní text dokumentu viz Gernet, D.: *c. d.*, s. 71–438.
- 51 Veselá, Z.: *c. d.*, s. 12.
- 52 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869.
- 53 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 15, 16, inv. č. 527, 528.
- 54 Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství ...*, s. 155–156.
- 55 Wurmová, M.: *c. d.*, s. 20. – Srov. MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1600, sign. 35/5, 17632 ex 1792.
- 56 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 3692 ex 1811. Haupt Sumarium Uiber den Stand der deutschen Schulen, in der Ollmützer, Brünnner und Breßlauer Dioeces, vom Jahre 1811.
- 57 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 3054 ex 1812. Haupt Sumarium Uiber den Stand der deutschen Schulen, in der Ollmützer- Brünnner- und Breßlauer- Dioeces, vom Jahre 1812.
- 58 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 2720 ex 1817. Haupt Sumarium Uiber den Stand der deutschen Schulen, in der Ollmützer, Brünnner und Breßlauer Diözös vom Jahre 1817.
- 59 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 175 ex 1822. Haupt Uibersichts Tabelle uiber den Stand der Volksschulen in Mähren und Schlesien im Jahre 1822.
- 60 Wurmová, M.: *Obecné školství v Hradištském kraji v 1. pol. 19. století*. In: Slovácko, sv. 4–5, Uherské Hradiště 1962–63, s. 25.

Mgr. Jitka B á r t o v á (n. 1982) je odborným pracovníkem oddělení dokumentace v Židovském muzeu v Praze. Absolvovala Slezskou univerzitu v Opavě, obor historie – muzeologie. V současnosti je na postgraduálním studiu na FF UK, obor české dějiny. V jejím odborném zájmu je období osvícenství a dějiny školství.

School Attendance at Elementary (Trivial) Schools of Uherský Brod Demesne after the Implementation of the General School Code

A b s t r a c t

The study covers lower education system under Marie Theresie and Joseph II's enlightenment reforms on example of a particular territory – Uherský Brod demesne. It introduces changes ensuing from the implementation of the General School Code in the year 1774 for general school system, for the state inspection and mainly for increasing children's school attendance.

On the grounds of reports of district school superintendents, deposited in Moravian Regional Archive in Brno under the name of School phases, the authoress studies school attendance in individual schools within Uherský Brod demesne in the recorded years. This administrative unit came under

Uherské Hradiště district school inspector. From his reports and analyses we learn that elementary schools were in the years 1787 to 1788 in the villages of Bánov, Hradčovice, Nezdenice, Prakšice, Rudice, Šumice, Újezdec, Veletiny, Velký Orechov, Vlčnov, and in Uherský Brod there were two elementary schools – Catholic and Jewish. Each of the above listed villages incorporated a bunch of neighbouring villages. Another series of school stages was not worked out until 1807, in some cases the existence of a school was proved already at the time when the first stages were being worked out, i.e. in 1780s or even earlier, cases in point are the villages of Březová, Korytná, Nedachlebice and Zlámánek.

The gist of the report is dedicated to monitoring and comparing school attendance in the last third of the 18th century and over the turn of the century. For the year 1780 we can only compare nine schools, however the number of children at school age and those who did attend school suggests that school attendance on the examined territory fifteen years after the implementation of the General School Code is dismal. Slightly better figures in favour of school attendance we get if we look at a chart showing numbers of schoolchildren and those actually attending school in the above mentioned villages in 1787 or 1788 respectively. From these figures we can calculate school attendance in percents in Uherský Brod demesne – 67.5% at the end of the 18th century was a 50% rise compared to about a decade earlier.

In the first half of the 19th century school attendance grew steadily, the rise was slow though. In 1811, 178 elementary schools in Uherské Hradiště district were allegedly attended by 24,724 pupils. In reality, the school attendance reached mere 66.4% and in the following year it only rose by 1%. Statistics did not reveal favourable figures until the late 1940's when it.

Schulpflicht an den Trivialschulen im Herrenbesitz Uherský Brod nach Einführung der Allgemeinen Schulordnung

Zusammenfassung

Die vorliegende Studie befasst sich mit der Situation an niederen Schulen unter der Regentschaft von Maria Theresia, die im Zuge der Aufklärung die Schulreform durchsetzte, und unter Joseph II., der die Reformen fortsetzte, und zwar am Beispiel eines konkreten Gebiets – des Herrenbesitzes Uherský Brod. Die Autorin erläutert die Rolle der Allgemeinen Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen (1774 von Maria Theresia unterzeichnet) im staatlichen Schulwesen, beschreibt die Struktur der Bildungsaufsicht und berichtet über die damaligen Bemühungen um Verlängerung der Unterrichtspflicht.

Auf Grund einiger von Bezirksschulinspektoren gemachten Eintragungen, die unter der Bezeichnung Schulphasen im Mährischen Landesarchiv in Brünn untergebracht sind, verfolgt die Verfasserin den Stand der Schulpflicht an einzelnen Schulen im Herrenbesitz Uherský Brod, und zwar in den Jahren, für die es schriftliche Quellen gibt. Die Situation im genannten Gebiet bezeugen Berichte über Schulen, die dem Bezirksschulinspektor von Uherské Hradiště unterstellt wurden. Diese Berichte und Beschreibungen belegen die Trivialschulen in den Gemeinden Bánov, Hradčovice, Nezdenice, Prakšice, Rudice, Šumice, Újezdec, Veletiny, Velký Orechov, Vlčnov und in Uherský Brod, wo es 2 Trivialschulen – eine katholische und eine jüdische – gab. Jedem der oben genannten Dörfer wurden noch einige umliegende Dörfer zugeordnet. Eine weitere Serie der Schulphasen wurde erst 1807 errichtet. Diese Berichte bezeugen in einigen Fällen die Schulexistenz bereits in den achtziger Jahren des 18. Jahrhunderts, wo die ersten Schulphasen entstanden, oder noch früher. Es handelt sich um die Schulen in Březová, Korytná, Nedachlebice und Zlámánek.

Der Hauptteil der Arbeit widmet sich der Schulpflicht im letzten Drittel des 18. Jahrhunderts bis hin in das 19. Jh., wobei der Stand an einzelnen Schulen verglichen wird. Für das Jahr 1780 sind zwar nur 9 Schulen zu vergleichen, jedoch wenn man die Zahl der Kinder im Schulalter mit der Zahl von Schulbesuchern vergleicht, geht daraus klar hervor, dass die Erfüllung der Schulpflicht in der Zeit mehr als 15 Jahre nach Einführung der Allgemeinen Schulordnung trist war. Etwas bessere Ergebnisse weist eine weitere tabellarische Übersicht über die Gemeinden aus dem Jahr 1787, bzw. 1788, auf. Aus diesen übersichtlichen Angaben kann die Prozentzahl für Erfüllung der Schulpflicht berechnet werden: Ende der 80. Jahre des 18. Jahrhunderts bewegte sich die Prozentzahl um 67,5%. Im Vergleich zu den um 10 Jahre älteren Verhältnissen beträgt der Prozentanstieg mehr als 50%. Im Verlauf der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts verbesserte sich die Erfüllung der Schulpflicht, jedoch nur allmählich. 1811 waren im Bezirk Uherské Hradiště 178 Trivialschulen und 24724 schulpflichtige Kinder. In Wirklichkeit wurde die Schulpflicht nur zu 66,4% erfüllt und ein Jahr später stieg die Prozentzahl nur um ein Prozent an. Befriedigender Stand 97,6% wurde erst Ende der vierziger Jahre des 19. Jahrhunderts erreicht.

PÁNI NA ČÁSTKOVSKÝCH TVRZÍCH

Zdeněk Pokluda, Zlín

Článek přibližuje majitele vsi Částkova, kteří zde sídlili postupně na dvou tvrzích. Starší, středověké sídlo zaniklo na sklonku 15. století. Novější tvrz se jako sídlo majitelů připomíná mezi r. 1583 a 1688, poslední zmínky o ní jsou z konce 18. století.

V soupisu moravských hrádků a tvrzí z r. 1981 se v Částkově zaznamenávají dvě sídla: starší, středověká tvrz, která byla r. 1497 zbořená a úplně zpustla, a pak druhá, mladší tvrz, obývaná zdejšími pány v 17. století.¹ Částkovské pány, sídlící na obou těchto tvrzích, chtějí připomenout následující řádky.²

Jméno vsi Částkova poprvé zaznívá r. 1321 ve šlechtické titulaci Jaroslava z Částkova (Jaroslaus de Schasticow), jenž tehdy daroval klášteru vizovických cisterciáků majetek v blízkém Újezdě (Zlámaný Újezd, Zlámanec) – šlo o část vesnice s poddanskými usedlostmi v rozsahu 8 lánů.³ Jaroslav jistě patřil k nižší šlechtě a podle titulatury byl Částkov jeho hlavním majetkem kde také sídlil.

O dalších držitelích částkovského statku pak prameny dlouho mlčí, teprve r. 1398 se objevuje paní Maněta z Částkova (Manyetha de Czastkow) jinak psaná též jako Manítka, která podle všeho pocházela z rodu místních vladyků; k držbě Částkova měl práva – jak napovídá pozdější zmínka – její syn Proček ze Slivna. Někdy v té době tu došlo ke změně majitele. Nejsou k tomu přímé zprávy, ale z pozdějších soudních zápisů se dá vyrozumět, že od Manítky či Pročka převzal Částkov (někdy mezi r. 1391 a 1398) Jenec z Honbic. Ten brzy zemřel, a tak v letech 1405–1406 jeho syn Zikmund z Honbic žaloval u soudu, aby paní Manítka dodržela dřívější úmluvy ohledně vydání majetku, což se dá asi vztahovat k převodu Částkova.⁴ (Zikmund se natrvalo usadil na Velkém Ořechově a podle toho si osvojil i šlechtický přídomek – 1407, 1408 Zikmund z Ořechova.)

Příští zprávy o Částkově se objevují až po letech, když se Zikmundův mladší syn Jan tituloval jako zdejší pán: Jan z Ořechova a Částkova (1447), Jan z Částkova (1447), Jan Kapřík z Ořechova (1447), Jan z Honbic a Částkova (1460, 1463).⁵ Jan Kapřík postupně rozmnožoval své jmění, získal díl Březolup (1447) a díl Hradčovic (1454). A ještě víc se vzmožil, když někdy kolem r. 1464 převzal Dolní Němčí a zástavní držbu Moravské Nové Vsi – a zároveň právě v této době mizí z jeho titulatury přídomek „z Částkova“, možná proto, že tento statek prodal na úhradu nových nákupů. Jan Kapřík se připomíná naposled r. 1466, zemřel zřejmě bezdětný a jeho statky (díly Březolup a Hradčovic, Dolní Němčí, zástavní Moravská Nová Ves) připadly jeho staršímu bratru Jiříkovi Ořechovskému z Honbic.⁶ Mezi zanechanými majetky Částkov podle všeho chyběl. Co se s ním dělo po r. 1463, je nejasné, dovídáme se pouze tolik, že o nějakých pětadvacet let později byl v rukou držitelů Kunovic.

Z hrstky zpráv, o kterých byla právě řeč, vyrozumíme, že mezi r. 1321 a 1463 byl Částkov samostatným šlechtickým statkem, jeho držitelé se podle Částkova titulovali a také zde sídlili. K tomu jim sloužila tvrz, která se ale připomíná až v době kdy byla opuštěná a zpustlá – do zemských desek se totiž r. 1497 zapisoval statek Částkov „s tvrzí zbořenou“. Jak zaznamenává zmíněný soupis moravských hrádků a tvrzí, do naší doby po ní zůstal ve výšinné poloze „kopeček oválného až obdélníkového půdorysu o rozměrech 30×16 m“.⁷

Na další majitele vrhá trochu světla jedna kratičká zmínka z r. 1490, podle které varadinský biskup Jan spravoval statek Kunovice, a to „i s Částkovem, kterýž jest ... k tomu přijednal dědičně od pana Viléma Pernšteinského“.⁸ Už asi nezjistíme, kdy a pod jakým majetkoprávním titulem se Částkov octl ve vztahu k Pernštejnovi, a tak se spokojme s faktem, že spojení osudů Částkova a Kunovic nastalo někdy mezi r. 1485 a 1490 – v době, kdy velkovaradinský biskup Jan Filipec, významný prelát a vlivný diplomat, vykonával poručnickou správu jmění

svého nezletilého synovce Jana z Kunovic. K sirotkovým Kunovicím přikupoval strýc-poručník další majetky, a tak k nim přibyl také Částkov.⁹ K této době se vztahuje také zmínka, že biskup své sestře Zuzaně z Prostějova (matce nezletilého Jana) dovolil užívat částkovský rybník, jak na to pak r. 1497 poukazovala u soudu.¹⁰

V r. 1490 byl Částkov už v rukou držitelů Kunovic a podrobněji se o obou feudálních statcích dovidáme r. 1497, kdy nový majitel přebíral podle zápisu v zemských deskách „tvrz Kunovice a městečko ... a vsi jiné, totiž Vésky, Novú Ves, Minkovice, kteréž k Kunovicím příslušejí a Částkov s tvrzi zbořenú a ves Kelník a Nezdenky, pustú ves, to oboje zboží...“¹¹ Samozřejmě nás tu zaujme, že k částkovskému statku náležely také sousední Kelníky, ale sotva se dopátráme, odkdy toto spojení trvalo; stejně nejasné je to i u zpustlých Nezdenek.

Spojení s kunovickým statkem mělo za následek, že majitelé necítili nutnost obnovovat částkovskou tvrz, páni ji k bydlení nepotřebovali, protože dávali přednost tvrzi v Kunovicích. A tak staré šlechtické sídlo v Částkově zaniklo (ještě r. 1510 se do zemských desek zapisoval Částkov pustá tvrz, ale to je už poslední zpráva).¹² Trvalo pak dlouhá desetiletí kdy Částkov setrval jako příslušenství jiných statků – napřed náležel ke Kunovicím (1490–1535/36), pak k Ostrožské Nové Vsi (1535/36–1554) a nakonec k Uherskému Ostrohu (1554–1569).¹³

Při ostrožském panství zůstal Částkov s Kelníky do doby, než se jeho majitel pan Jetřich z Kunovic rozhodl provést změnu, chtěl totiž získat Těšov a s jeho pánem Vilémem Hřivínem se dohodl na výměně: pán z Kunovic převzal Těšov a Hřivín za to dostal Částkov s Kelníky. Stalo se tak zřejmě r. 1569 (toho roku byl Těšov už v rukou pana z Kunovic)¹⁴ a Částkov se po osmdesáti letech opět stal samostatným statkem.

Rytíř Vilém Hřivín z Újezda vzešel ze zchudlé, nezámožné rodiny, sám se ale dost vzmohl a jako majitel částkovského statku už měl patřičné šlechtické postavení. Na získaném majetku hospodařil jen pár let, neboť zemřel už r. 1573, jak o tom čteme zápis v Bartoškově kronice: „V první čtvrtek v postě umřel urozený pán Vilím Hřivín z Oujezda a na Částkově, a druhý čtvrtek v postě pochován v brodském dolním kostele.“¹⁵

Částkov zdědil nebožtíkův syn Václav a vládl zde pak přes třicet let. Jeho jméno čteme r. 1578, kdy se také připomíná dvůr v Částkově.¹⁶ A kromě toho se dovidáme, že kolem r. 1583 nedržel celý částkovský statek pohromadě, protože Kelníky měl tehdy v užívání rytíř Jan Léva z Brozánků (byl to zřejmě Hřivínův švagr a Kelníky měl asi jen krátce nějakou formou dočasného užívání).¹⁷ Onoho r. 1583 se Václav Hřivín oženil s Kateřinou ze Železného, vdovou po nedachlebickém sousedovi Lackovi Janaurovi; svatba se odbývala v Částkově na ženichově tvrzi, což je první zpráva o tomto sídle a zároveň svědectví, že Hřivín měl ve vsi trvalé šlechtické bydlení.¹⁸ Škoda že nevíme, zda se zřízením nové částkovské tvrze začal tento Václav Hřivín, anebo snad už jeho otec.

Na tvrzi vedl Václav Hřivín obvyklý život venkovského šlechtice a když ovdověl (jeho žena Kateřina se připomíná ještě r. 1595), oženil se podruhé asi r. 1603 s Annou Vojskovou z Bogdunčovic.¹⁹ Jak běžela léta, zápasil pan Hřivín stále obtížněji s dluhy; třeba r. 1601 si vypůjčil 6 000 zlatých, sumu, kterou při svých majetkových poměrech už nedokázal splatit, a tak musel něco z majetku prodat. Smlouvou uzavřenou v dubnu 1602 na částkovské tvrzi, odprodal za 7 000 zlatých ves, tvrz a dvůr Kelníky, čímž jeho jmění ztratilo víc než třetinu hodnoty.²⁰

Na Částkově vládl Václav až do konce života; čteme o něm ještě v dubnu 1605, ale nějaký čas poté přišel o život, u zemského soudu se totiž r. 1608 zajišťovala péče o jeho sirotka, vdovu a pozůstalost, neboť pan Hřivín od nepřítelů zahynul. Ukázalo se přitom, že po nebožtíkovi zůstalo příliš mnoho dluhů, takže zanechané jmění nebude možné pro sirotka udržet. Muselo se sáhnout k prodeji, a tak byla na tvrzi Částkově uzavřena 24. dubna 1609 smlouva, podle které zmocněnci zemského hejtmana prodali urozenému vladykovi panu Erazimu Kokorskému z Kokor statek „po nebožtíku urozeném vladyce, panu Václavovi Hřivínovi z Oujezda pozůstalý ... tvrz a ves Částkov s dvorem poplužním, s mlejnov ... s pivovárem, s kovárnou a vším náčením pivovarnejm i kovářskejm ...“. Z kupní ceny 11 100 zlatých měla dostat skoro všechno vdova Anna, která byla největší věřitelkou zemřelého manžela (šlo

o 10.025 zlatých), a za dalších 400 zlatých se měly ze zástavy vyplatit „také některé klínoty její vlastní od zlata a stříbra od neboštika dotčeného manžela jejího zastavené v Uherském Brodě v jisté sumě pod lichvami u nějakého Samuele žida“.²¹ Prodejem částkovského statku Hřivínové úplně zchudli a tento rod, usazený ve zdejším kraji přes dvě století, zmizel; o sirotkovi, kterého Václav zanechal, se už nic nedovídáme.

Nový majitel rytíř Erazim Kokorský z Kokor vzešel z nemajetných poměrů, spolu se svými staršími bratry Hynkem a Václavem toho asi moc nezdědil. Zpočátku působil (1578–1580) ve službách holešovské paní Anny ze Šternberka a v Holešově měl i vlastní dům (1585). Později jako úředník spravoval otrokovický statek (1596, 1599), a časem nabyl majetek v Kvasicích, kde mu patřil svobodný dvůr (1602) a potom dům (1609).²² Zakoupením Částkova r. 1609 si pomohl, usadil se na zdejší tvrzi a hospodařil tu řadu let. Připomíná se r. 1619 jako držitel částkovského statku, na kterém se tehdy evidovalo 16 poddanských usedlostí, a tento majetek zůstal v držení rodiny i po Bílé hoře.²³ Po r. 1619 se o Erazimovi nic bližšího nedovídáme, zřejmě je pouze tolik, že po jeho smrti byl majetek spravován zemským hejtmanstvím pro jeho děti.

Dědic, Erazimův syn Karel Kokorský, nebyl po řadu let přítomen na Moravě a cosi se dovídáme aspoň z toho, co sám pak o tom napsal, totiž – kterak jsem ve věku mém mladém a nezletilém od někdy pana Ladislava Veleny z Žerotína ze země této vlasti mé milé do cizích zemí vyvezen. (O Žerotínovi víme, že r. 1619 jako nekatolík patřil k nejřednější rebelům proti Habsburkům a musel se pak zachraňovat odchodem do exilu.) V cizině se Kokorský dostal k vojsku a sloužil v katolické, císařské armádě v pluku knížete Holštýnského. Se svým vojskem se pak dostal na Moravu a r. 1631 se ozval se svými nároky – zemským úřadům sděloval, že se zde dověděl o otcově úmrtí a žádal o předání otcovského jmění. Úřady vyhověly a v dubnu 1631 rozhodly, ať je mu pozůstalost vydána. Rytíř Karel Kokorský z Kokor, důstojník císařského vojska („fendrych JMtiC regimentu JMti knížete z Holštejna“) se otcovského statku ujal, avšak majetek velmi brzy prodal, protože už na jaře 1633 byl Částkov v rukou jiného majitele, pana Lhotského.²⁴

Nový pán, rytíř Jan Jetřich Lhotský ze Ptení, byl už dlouhá léta (od r. 1616) usazen na blízkém Zlámaném Újezdě, a nyní měl titul ještě košatější když se psal jako pán na Zlámaném Újezdě a Částkově (1633).²⁵ Úřední převod částkovského statku se provedl až po několika letech: místo Karla Kokorského, jenž už nebyl naživu, věc vyřizovaly jeho čtyři sestry a dědičky Ludmila, Eliška, Anna a Dorota Kokorské, které v červenci 1637 zapsaly do zemských desek paní Apoloně Lhotské rozené Martinkovské z Rozseče „tvrz a ves Částkov s dvorem poplužním, pivovarem, mlejnem, ovčírnou“, tak jak to drželi jejich otec a bratr.²⁶

Majetkoprávní zápis zněl na jméno Apolonie Lhotské a přitom se jako pán na Částkově zároveň dál tituloval Jan Jetřich Lhotský (1637, 1638), což jistě znamená, že pán a paní, jako manželé, byli zde spoluvlastníky. Lhotský měl tehdy mezi šlechtou dost významné postavení, už r. 1629 měl pověření vykonávat úřad nejvyššího písaře markrabství moravského a od r. 1637 tuto hodnost zastával s plnými pravomocemi.²⁷ Paní Apolonie, už jako vdova, prodala r. 1640 Zlámaný Újezd, ale Částkov si ponechala ještě dlouhá léta. Teprve po dalším čtvrtstoletí se ho zřekla, když smlouvou uzavřenou v Uherském Hradišti 22. prosince 1665 prodala za 8 000 zlatých tvrz a ves Částkov s dvorem, pivovarem a palírnou rytíři Karlovi Oseckému z Osecka.²⁸

K vrchnostenským objektům ve vsi se za Karla Oseckého počítaly r. 1667 panské obydlí („herrschaft. wohnung“) s pivovarem, dvorem, ovčínem, mlýnem a hospodou, ve vesnici stálo 14 poddanských usedlostí a dalších 12 bylo opuštěných. V dubnu 1671 v pánově česky psaném přípisu pak čteme: Já Karel Osecki z Osecka a na Částkově vyznávám ... na statku částkovském se komínů nachází – 3 v stavení kde zůstávám, 1 ve dvoře při témž stavení, 1 v pivovare, 1 v palírně, 1 v mlýně, 1 v šenku.²⁹ Po vládě trvající skoro čtvrtstoletí rytíř Osecký prodal Částkov 26. dubna 1688 za 15 000 zlatých bohatému sousedovi hraběti Kounicovi, jenž ves připojil k uherskobrodskému panství.³⁰

Šlechtické sídlo v Částkově, nazývané jako tvrz (1637), panské obydlí (1667) nebo

panské stavení (1671) přetrvávalo pak, spolu se zdejším panským dvorem, ještě dlouhou dobu: v místopisném přehledu Moravy z r. 1786 se Částkov popisuje jako ves se starou tvrzí („Dorf mit einem alten Rittersitz“) a v podobném popisu z r. 1794 se zaznamenává tato ves s dvorem a bývalou tvrzí („Dorf mit einem Mayerhof, und ehemaligen Rittersitz“).³¹ Pak už zmínky mizí a paměť o částkovském panském sídle se vytrácela.

Poznámky:

- 1 N e k u d a, V. – U n g e r, J.: *Hrádky a tvrze na Moravě*. Brno 1981, s. 95–96.
- 2 K častěji citovaným základním pramenům se bude odkazovat pod zkratkami: ZDO – Moravské zemské desky, Kraj Olomoucký I–III, Brno–Praha 1856–1953; LCS – Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové I–VII, Brunae 1872–1911; PB, PO – Moravský zemský archiv v Brně, Stavovské rukopisy, knihy půhonné – Brno, Olomouc.
- 3 Codex diplomaticus Moraviae VI, č. 174.
- 4 ZDO I–VI, 829; LCS I, s. 134, 137; II, s. 367.
- 5 ZDO I–X, 552; LCS III, s. 593, 595; IV, s. 272, 287.
- 6 P o k l u d a, Z.: *Statek Velký Ořechov*. Zlínsko od minulosti k současnosti 1992, s. 222–223.
- 7 ZDO II, s. 118. N e k u d a, V. – U n g e r, J.: *Hrádky a tvrze na Moravě*, s. 95–96.
- 8 Archiv český XVI, s. 359.
- 9 *Kunovice v proměnách času*. Kunovice 1996, s. 65–66.
- 10 PO VI, 203.
- 11 ZDO II, s. 118.
- 12 ZDO II, s. 173.
- 13 P o k l u d a, Z.: *Tvrze na Zlínsku*. Zlínsko od minulosti k současnosti 1993, s. 121–122. *Kunovice v proměnách času*, s. 66–73, 259.
- 14 P o k l u d a, Z.: *Tvrze na Zlínsku*, s. 122.
- 15 *Bartoškova kronika*, vyd. P. Zemek. Uherský Brod 2004, s. 88.
- 16 PO XXIX, 330.
- 17 P o k l u d a, Z.: *Tvrze na Zlínsku*, s. 122–123.
- 18 PO XXX, 579.
- 19 PO XXXIV, 273; XXXVI, 165.
- 20 PO XXXVI, 197, 236, 311, 312, 436, 440.
- 21 PB XL, 262, 339. ZDO III, s. 454.
- 22 PO XXX, 654, 736, 805; XXXIII, 454; XXXV, 6; XXXVI, 130. ZDO III, s. 454.
- 23 H r u b ý, F.: *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*. Časopis Matice moravské 1922, s. 152.
- 24 PB XLI, 216–217. Moravský zemský archiv v Brně, Rodinný archiv Ditrichštejn, i. č. 1664. ZDO III, s. 613.
- 25 H o s á k, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, s. 429. ZDO III, s. 554.
- 26 ZDO III, s. 613.
- 27 ZDO III, s. 520, 589, 608, 625.
- 28 H o s á k, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*, s. 429. Wolny, G.: Die Markgrafschaft Mähren IV, Hradischer Kreis, Brünn 1838, s. 93.
- 29 Moravský zemský archiv v Brně, Rektifikační akta, sign. R 261.
- 30 W o l n y, G.: *Die Markgrafschaft Mähren IV*, s. 93.
- 31 *Topographische Schilderung des Markgrafthums Mähren I*. Prag–Leipzig 1786. Schwoy, F. J.: *Topographie vom Markgrafthum Mähren II*. Wien 1794, s. 512.

PhDr. Zdeněk P o k l u d a (n. 1946) se věnuje dějinám šlechtických sídel na jihovýchodní Moravě. Zabývá se též dějinami Zlína včetně jeho vývoje ve 20. století spjatým s působením firmy Baťa a jejím podnikáním. Žije ve Zlíně.

Feudal Lords on Castkov Forts

A b s t r a c t

In the village, first mentioned in 1231, resided its feudal lords (Jaroslav of Částkov 1321, Jan of Honbice and Částkov 1463). The early days of the local ancient feudal settlement are completely unknown, during property transfers in the years 1497 and 1510 this object was referred to as a “dilapidated fort” only. Some of its relics can be found at the edge of the village, which belonged to the neighbouring demesne from 1490 to 1569, then Částkov became an independent feudal estate (1569) and some time later its owners, Hřivín knights of Újezd, built a new fort in the village. The second fort is first mentioned in 1538, after Hřivín there successively resided the houses of Kokorský of Kokory, Lhotský of Ptení and Osecký of Osečko until 1688. In this year the Částkov estate was incorporated into the estate of Uherský Brod with the fort losing its residential function. The last report of the object dates back to the year 1794.

Herren in den Kastellen von Částkov

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der Gemeinde Částkov, 1321 zuerst erwähnt, hatten ihren Sitz die adeligen Herren Jaroslav von Částkov (1321), Jan von Honbice und Částkov (1463), die Besitzer von dieser Gemeinde waren. Über die Anfänge dieses mittelalterlichen Adelssitzes ist nichts bekannt. Bei den Eigentumsübertragungen 1497 und 1510 wurde das Objekt nur noch als „zerstörtes Kastell“ eingetragen. Die Spuren danach sind am Rande der Gemeinde erhalten geblieben. Nach 1490 gehörte das Dorf zu Nachbargütern. 1569 wurde Částkov wieder ein selbständiges adeliges Gut 1569. Nach einiger Zeit errichteten neue Gutsherren Ritter Hřivín von Újezd ein neues Kastell. Dieses zweite Kastell wurde zum ersten Mal 1583 erwähnt und nach der Familie von Hřivín besaßen es weitere Adelige – die Familien Kokorský von Kokory, Lhotský von Ptení, Osecký von Osečko. 1688 kam das Kastell an das Herrngut in Uherský Brod. Seitdem wurde das hiesige nicht mehr als Wohnsitz genutzt. Zum letzten Mal wurde es 1794 erwähnt.

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ BAROKNÍ PŘESTAVBY OPEVNĚNÍ HRADU BUCHLOVA

Radim Vrla, Národní památkový ústav, Kroměříž

Nové objevy umožnily zpřesnění znalostí o velmi složitém stavebním vývoji Buchlova. Týkají se jihovýchodní části hradního opevnění, představující unikátně dochovaný fortifikační systém z druhé poloviny 17. století, související s významnými moravskými pevnostními stavbami své doby. Hodnotu popisovaného díla zvyšuje i dochovaný hřeben (spouštěcí mříž) ve vstupní věži, který náleží k ojedinělým památkám v rámci naší vlasti.

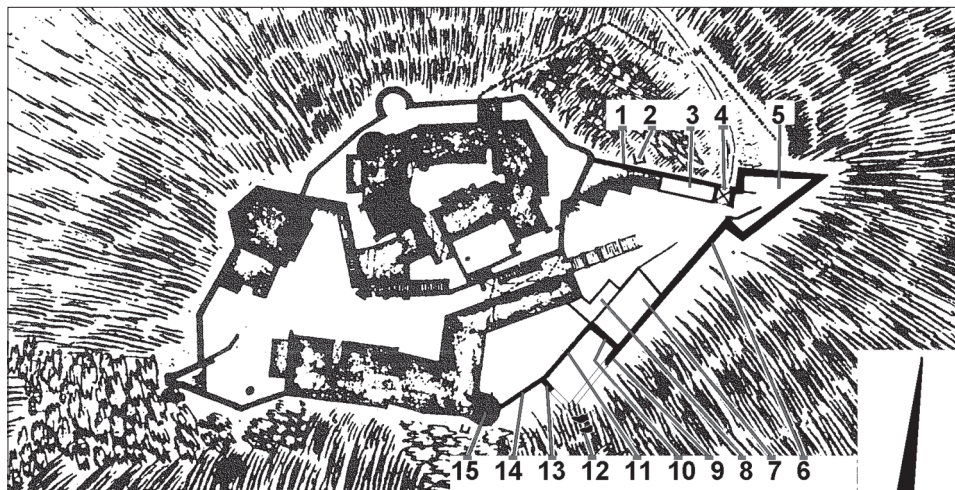
Hrad Buchlov náleží nejenom k nepřehlédnutelným dominantám Uherskohradištska, ale i k nejdůležitějším kulturním památkám na území celé české republiky (obr. 1). I přes tuto skutečnost však jeho stavebnímu vývoji nebyla doposud věnována odpovídající pozornost. V souvislosti s přípravou sanačních prací na jihovýchodní části opevnění, proběhl v nedávné době dílčí průzkum, v rámci kterého se podařilo zjistit některé nové skutečnosti. Ty nám umožňují poněkud plastičtější pohled na stavební dějiny tohoto významného moravského hradu (obr. 2). Cílem článku je především stručná sumarizace nových poznatků, které jsou již zčásti publikovány na jiných místech (Kyncl–Vrla 2008, Vrla–Novotný 2009).

Sledovaná část opevnění vymezuje jižní, východní a severní stranu dnešního prostoru prvního hradního nádvoří (obr. 2, 3); na jihu se napojuje na starší věž Andělku (obr. 2/15), dále pokračuje k východnímu bastionu (obr. 2/5), od něj pak probíhá přes hranolovou vstupní věž (dnešní první bránu – obr. 2/4) k západu až ke styku se starší parkánovou hradbou jádra.

1. Hrad Buchlov; pohled od severovýchodu; vpravo dominantní hradní jádro s pozdně románskými prvky, vlevo věž Andělka, pod ní východní bastion.

2. Hrad Buchlov; Püdorys hradu s vyznačením sledované části opevnění. Čísla v obrázku odpovídají označením v textu. Jako podklad využito püdorysné schéma hradu z počátku 18. století (převzato: Plaček, M., 2001, str. 141, obr. č. 256).

3. Hrad Buchlov; pohled z hradního jádra na část jihovýchodního opevnění hradu; uprostřed věž s průjezdem 1. brány, nad ní bastion. Nalevo od věže severní část opevnění s objektem, obsahujícím vřátnici, napravo část jižního úseku opevnění.

Stručný popis

Jednou z nejvýraznějších částí sledované partie opevnění je **vstupní věž** (obr. 2/4), jejíž strohé, ale důstojně utvářené průčelí dnes vítá návštěvníky (obr. 4). Dominantou zmíněného průčelí je rozměrná architektura v kameni sekaného portálu průjezdu, nad kterým je nasazena kamenná deska se sekaným nápisem v jednoduché kartuši (obr. 5):

„ANNO.DOMINI.1 6.6.3.“

4. Hrad Buchlov, hlavní průčelí vstupní věže; nalevo navazuje bok bastionu a napravo úsek severní hradby.

5. Hrad Buchlov; detail vnější fasády vstupní věže s letopočtem a aliančními znaky Petřvaldů a Šeréniů.

Nad kartuší je do zdiva věže vsazena kamenná deska s aliančními erby Hanuše Zikmunda z Petřvaldu a jeho ženy Anny Marie Šerény. Jak bylo zjištěno při opravách v roce 1994 byla omítková nároží věže opatřena rytými pásovými lisénami, imitujícími nárožní armaturu.

Zmíněná vstupní věž je hranolová, dvoupodlažní, subtilní stavba se střechou, skrytou za průběžnou atikou. Její půdorysné rozměry jsou cca 5×6 m, čelní zeď a zdi boční dosahují šíře cca 90 cm, zadní, jižní stěna je o málo tenčí (cca 70 cm). Jak je možno zjistit, zdivo věže je svázáno s okolními fortifikačními prvky a tvoří s nimi celek, vystavěný v jediné etapě.

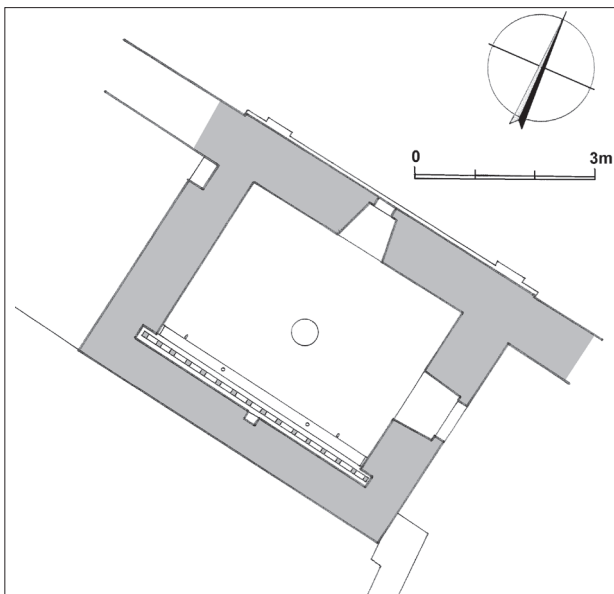
Přízemí věže zabírá vysoký, valeně klenutý prostor průjezdu s kruhovým otvorem přibližně ve středu vrcholnice. Vnější portál je vybaven mohutnými dvoukřídlými vraty s dvírkou pro pěší, v horní části vrat je zvenčí vyřezán letopočet 1736. Postranní sloupky vrat jsou na koncích uloženy do ložisek, nahoře v průběžném, horizontálním trámu, dole v kamenných prvcích. Nad trámem s ložisky je volný prostor, ukončený nahoře dalším trámem, na kterém již spočívá zdivo. Po stranách průjezdu jsou zevnitř patrné dvě dvojice mělkých otvorů pro vložení závor. V západní stěně průjezdu je osazeno okénko s jednoduchým kamenným ostěním s mříží, které vizuálně propojovalo prostor průjezdu se sousední místností strážnice. Na západní straně valená klenba průjezdu nedoléhá až ke zdi s portálem. Mezi uvedenými konstrukcemi je ponechán úzký výřez obdélného půdorysu, otevřený do patra věže, který proniká svislými nikami i do bočních stěn průjezdu. Tento výřez je součástí původního řešení a sloužil k vertikálnímu pohybu spouštěcího dřevěného hřebene, který je zde dodnes zachován. Průjezd je zadlážděn plochými kameny, pod současnou dlažbou v blízkosti západního odrazníku vnitřního portálu byl v roce 2008 obnažen úsek skalního výchozu vyjetým žlábkem od kol vozů.

Věžní patro (obr. 6), přístupné z prostoru terasy východního bastionu, patří (přes některé utilitární zásahy) k nejlépe dochovaným hradním interiéřům. Hlavní zásluhu na tom má především hřeben (spouštěcí mříž), kompletně dochovaný včetně spouštěcího mechanismu. Tento unikátně dochovaný prvek neunikl pozornosti starších badatelů (např. Piper 1912, str. 308).

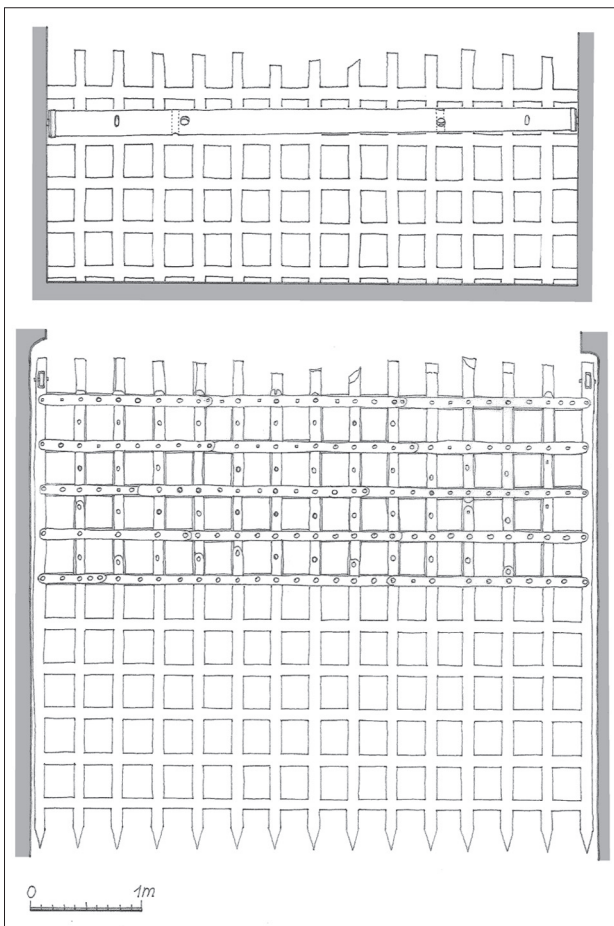
Povšimněme si této zajímavé konstrukce blíže. Hřeben je tvořen jedenácti vodorovnými a patnácti svislými, dubovými trámkami (přibližně čtvercový průřez o straně 6–10 cm), které jsou ve své dolní části jehlanovitě zaostřeny (obr. 7). Oba krajní svislé prvky jsou ve svých horních částech opatřeny obdélnými výřezy, ve kterých jsou na dřevěných osách osazena kolečka ze stejného materiálu, umožňující pohyb hřebene v prostoru bočních nik (obr. 8). Čelní, tedy k přichozímu obrácené plochy prvků hřebene, jsou pečlivě okovány úzkými, železnými pláty, uchycenými k dřevěným prvkům kovanými hřeby. Železné pláty různé délky jsou na svých koncích zaobleny a jsou opatřeny čtvercovými otvory (cca 1×1 cm) pro hřeby. Kované hřeby mají průměr hlavičky 2–3 cm. Jak lze z dochované situace vyvozovat, okovány byly nejprve svislé prvky, podle překrytí okrajů železných plátů bylo postupováno odshora dolů. Následně došlo k okování prvků vodorovných, na které byly železné pláty kladeny většinou zprava. Jak je patrné, v minulosti byly železné prvky hřebene z vnější strany minimálně jednou opatřeny nátěrem tmavé barvy – a to při spuštění konstrukce; horní okraj plochy s nátěrem kopíruje průběh klenby průjezdu, natřeny byly rovněž horní partie, přístupné po spuštění hřebene z prostoru druhé NP brány. Ostatní části hřebene dnes nevykazují stopy nátěrů.

S malým odstupem před čelem hřebene je v interiéřu patra dochován rumpál, umožňující jeho zvedání. Hlavní součástí této konstrukce tvoří cca 415 cm dlouhý dubový válec o průměru cca 20 cm, jehož čela jsou sepnuta železnými obručemi. Čepy válce jsou vloženy do ložisek, umístěných v bočních stěnách interiéřu (v západní stěně je ložisko vydlabáno v dřevěném prvku, na opačné straně je to prvek kamenný). Tělem válce, kolmo k jeho ose, procházejí dvě dvojice navzájem kolmých otvorů o průměru cca 7 cm, sloužících pro zasunutí manipulačních pák. V nevelké vzdálenosti od čel válce (60 a 45 cm) jsou v jeho těle upevněna kovaná oka pro pevné uchycení konců dvou kovaných řetězů, navinutých

6. Hrad Buchlov; půdorys patra vstupní věže, na jižní straně interiéru se nachází spouštěcí hřeben se zvedacím mechanismem.

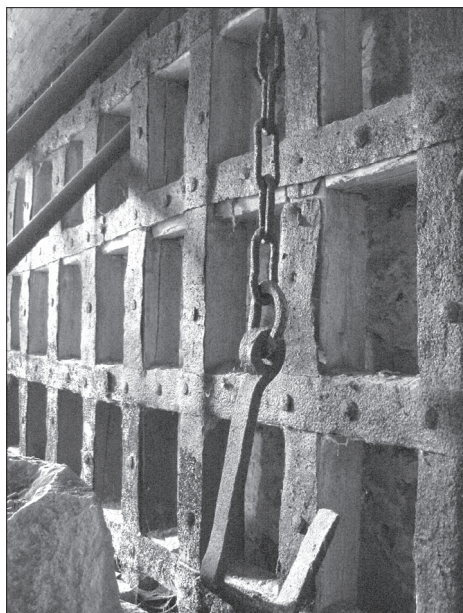
7. Hrad Buchlov; náčrt spouštěcího hřebene s částí zvedacího mechanismu: Nahoře – pohled na zařízení z interiéru patra věže, v popředí navíjecí buben s okovanými čely, oky pro uchycení řetězů a otvory pro zasunutí páky, v pozadí obrys hřebene. Dole – pohled na hřeben z téže strany; na přístupných partiích (nad podlahou 2. nadzemního podlaží věže) je vyznačeno kování.

8. Hrad Buchlov – detail kolečka v levém krajním svislém prvku hřebene.

9. Hrad Buchlov, detail kování spouštěcího hřebene, v popředí hák na konci řetězu zvedacího mechanismu.

na válec. Druhé konce řetězů jsou zakončeny hranatými, z pásoviny kovanými háky, které bylo možno uchytit za některý z vodorovných prvků hřebene (obr. 9).

Jak je již výše uvedeno, vstupní věž je vevázána do sousedních fortifikačních prvků; na východě je to poměrně mohutný **bastion** (obr. 2/5), obracející se ostrým břitem proti východnímu předpolí hradu (obr. 10). Jeho spodní, kónická část je budována z převážně kamenného, lomového zdiva, které je pečlivě vrstveno. Nároží jsou pečlivě armována mohutnými, horizontálně kladenými bloky pískovce. Na jihovýchodním průčelí této partie si můžeme povšimnout několika anomálií: Především se jedná o situaci u jižního nároží, kde ve spodní části zeď boku bastionu nepřerušeně pokračuje k jihovýchodu. Jihozápadní líc této zdi je kónický a bez viditelného přerušení na něj navazuje horní část zdiva bastionu. Armatura jižního nároží na tuto partii nasedá. Další průběh sledované zdi k jihovýchodu je ubourán a jizva zčásti zaplentována. Jinou anomálii zde představují novější zazdívka, či vysprávka líce uprostřed stěny a vypouklé partie u její paty, související zřejmě s obezděním skalního výchozu. Jejich charakter odpovídá zdivu plenty, kryjící jizvu po výše zmíněné zdi. Popsaná spodní, kónická část vnějšího průčelí zdiva bastionu je nahoře ukončena horizontálním pásem profilovaných, kamenných, římsových prvků. Prvky použité v nárožích nesou stopy druhotné úpravy pro osazení (odsekání svislé plochy).

Nad touto římsou se nachází průběžná, subtilní poprsní zídka s rozměrnými, vně špaletovanými střílnami, krytými shora dřevěnými trámy (střílny jsou nejlépe dochovány na západní a severní straně). Zídka je budována převážně z lomového, kamenného zdiva s příměsí cihel (cihly jsou použity především ve špaletách střílnových otvorů a v horních partiích zdiva). Horní partie poprsních zídek, počínající přibližně pod úrovní dřevěných překladů střílen, mají jiný charakter vrstvení líce, než partie dolní. Dominantu stíhlého bastionu tvoří subtilní pozorovací věžička, korunujiící jeho východní nároží. Interiér bastionu je vyplněn zeminou až po úroveň paty zmíněné poprsní zídky. Hrdlo bastionu bylo od prostoru nádvoří odděleno zdí s průchodem na zmíněné schodiště propojujícího plochu 1. nádvoří s výše položenou terasou bastionu. Dnes se v jeho jihozápadní části nachází nedávno realizovaný drobný provozní objekt.

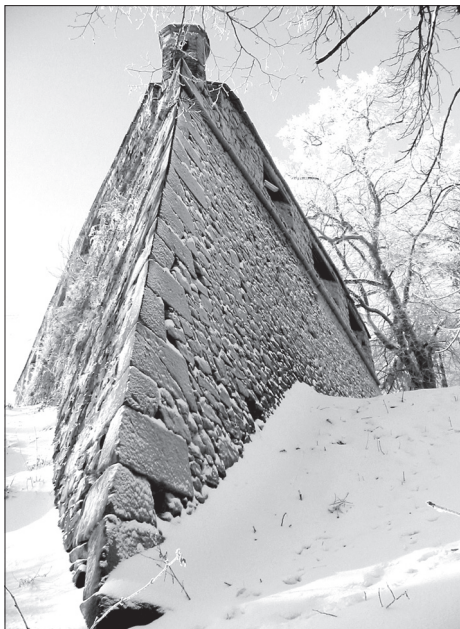
Úseky **hradeb**, navazujících na vstupní věž i bastion mají několik shodných prvků, prokazujících jednotnou dobu jejich vzniku. Poprsní zídka hradeb prolamuje řada vně špaletovaných, segmentem sklenutých střílnových otvorů, jejichž parapet nasedá z vnější strany na průběžnou cihelnou římsu, jejíž původní profilace s velkou pravděpodobností opakovala tvar kamenných prvků římsy bastionu (na severním, stoupajícím úseku je římsa druhotně odsekána, srov. obr. 12). Pod římsou se vnější průčelí hradby kónicky rozšiřuje, podobně jako u bastionu (obr. 11). Zajímavou anomálií zaznamenáváme u severní partie hradby (obr. 2/1), kde ve zdivu pod šikmým průběhem římsy je patrný rovnoběžně s římsou do zdiva vložený trám (obr. 12). Obdobná situace je dochována i na vnitřním líci hradby. Vně před touto partií se pod úroveň skalnatého terénu nachází drobný, valeně klenutý sklípek zřejmě čtvercového půdorysu, se vstupní šíjí směřující k jihu. Sklípek (obr. 2/2) má dnes proraženou klenbu a je zčásti zasypan; jeho případné propojení s hradem je přerušeno. Stopy případného vyústění šíje nejsou dnes v areálu hradu patrný. S její existencí však mohl souviset výše zmíněný trám (vylehčující překlad?).

U hradby, navazující na bastion (obr. 2/6) se z vnitřní strany střílny projevují jako prosté, obdélné, cihlami obložené otvory, pod kterými je patrný horizontální pás zaslepených otvorů po dřevěných trámčích ochozu (ty se však na vnější fasádě neprojevují) (viz obr. 3). V jihozápadní části je z vnitřní strany mírně nad úroveň terénu patrná starší, poněkud širší substrukce, na které je založen vnitřní líc tohoto úseku hradby.

Dále k jihu probíhající část hradby, navazující na bastion, je snížena pod úroveň horizontální římsy a v její horní partii jsou dochovány dva okenní otvory, opatřené jednoduchými kamennými ostěními s otvory po mřížích.¹ Na jižní straně je tento úsek hradby ukončen pravouhlým nárožím, armovaným lomovým kamenem (ve spodní partii je druhotně použit blok ostění s otvory po mříži). Ve spodní části je však dochováno torzo poměrně širokého zdiva, které v krátkém úseku plynule pokračuje dál k jihu (obr. 2/9).

Za zmíněným pravouhlým nárožím následuje kratší úsek zdi se svislým lícem (obr. 2/10, obr. 13). Pod korunou této partie zdiva je patrna trojice mírně obdélných, dodatečně zaslepených okének se segmentovými záklenky. Pod prostředním z nich se v jinak kompaktním zdivu projevuje rozsáhlá plomba zdiva jiného charakteru, která je ve spodní části ukončena špaletami a bankálem zazděného otvoru. Při levém okraji této plomby je v její ploše úzké, štěrbinové okénko s cihelnými špaletami a kamenným překladem. V osách okének pod korunou zdiva jsou v dolní části sledované partie tři vně široce špaletované, segmentově zaklenuté střílnové otvory. Na ploše jejich špalet i bankálů jsou dochovány zbytky exteriérových omítek s líčkami. Obě krajní okna jsou zaslepena v místech vnitřního vyústění, prostřední má odstraněný záklenek a jeho prostor vyplňuje spodní část výše zmíněné plomby.

Další pokračování hradby (obr. 2/11), ke kterému je výše popsán úsek přiložený na spáru, je výrazně odlišný od ostatních partií (obr. 14). Na jeho vnějším líci jsou patrné stopy po dodatečných stavebních zásazích. Koruna této části zdiva dosahuje přibližně úroveň koruny

10. Hrad Buchlov; špice bastionu při pohledu od východu; nároží bastionu jsou armována kvádry, pod střílnami probíhá kamenná římsa, nahoře cihelná, pozorovací věžička.

11. Hrad Buchlov; pohled na část vnějšího líce jižní hradby, navazující na bastion; na spodní, kónickou část nasedá cihelná římsa, nad ní řada střílen.

12. Hrad Buchlov; detail vnější fasády jižní hradby; vlevo zazděná střilna, napravo od ní stoupající úsek odsekané, cihlové římsy, pod ní zazděný trám, nacházející se zřejmě nad zrušenou vstupní šjí sklípku.

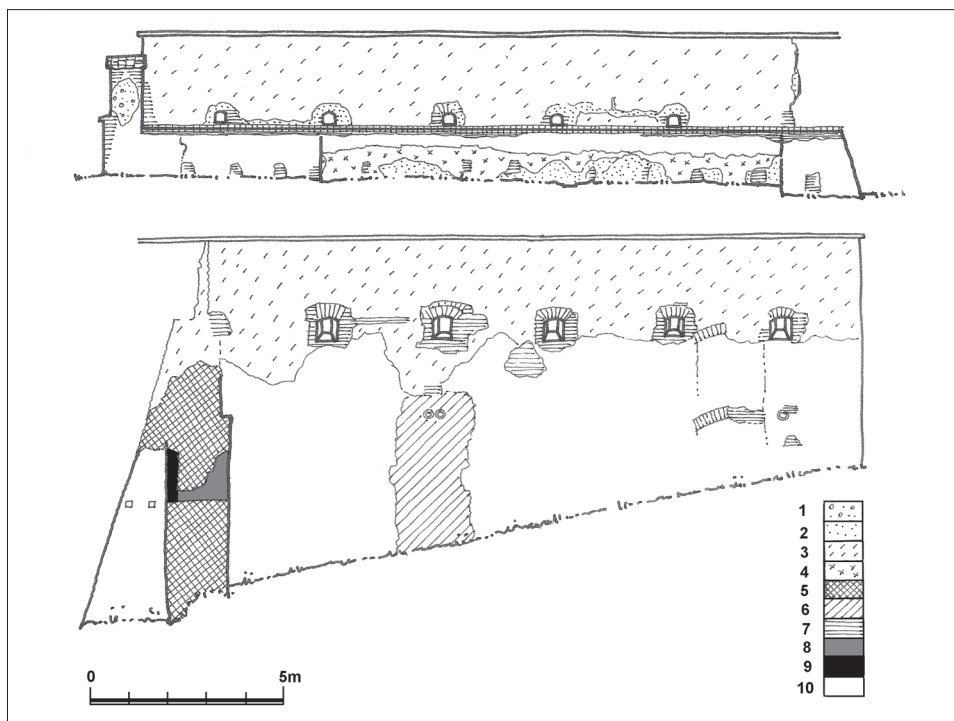

13. Hrad Buchlov; pohled na vnější fasádu krátkého úseku jižní části hradby (obr. 1/10).

úseku hradby u bastionu a partie pod ní je prolomena pětici drobných střílnových otvorů, obdobného tvaru, jako na jiných úsecích. Jejich provedení však svědčí o druhotném vložení do zdiva (nepravidelné plochy cihelného zdiva v okolí špalet), použité cihly jsou pozdější, ostře pálené. Zdivo je od úrovně otvorů nahoru zčásti pokryto vrstvou šedé malty a má poněkud odlišný charakter od spodní partie zdiva (patrně mladší nadezdívka). Mezi první dvojicí oken od severovýchodu je v ploše fasády patrný odlehčovací cihelný pas, od jehož okrajů sbíhá dolů dvojice svislých spar. Pravá část pasu je zřejmě poškozena (při budování střílny?) a je v lici nahrazena kamenným zdivem. Pod tímto pasem pak je u paty průčelí dochován pas další, stejného provedení, širší, obdobně je i poškození jeho pravé části. Pravděpodobně se jedná o pozůstatky dveřních otvorů. Ve zdivu jsou patrné ještě další zásahy, související s novodobými průrazy drenážních trubek. Z vnitřní strany je úsek líc této partie rozdělen horizontálním mělkým ústupkem, krytým cihlami, na širší část spodní a na část horní, která je mírně užší. Spodní partie, má, kromě okrajových částí, nepravidelně vrstvený líc. Levý okraj sledované plochy má líc svislý, a po pravé straně je ukončen rovněž svislou linií, za kterou líc mírně ustupuje (ve vzniklém koutě je pozůstatek hlazené omítky s vápennými líčkami). Parapety pětice zmíněných střílnových okének leží přibližně v úrovni ústupku.

V místech, kde se sledovaná hradba lomí v tupém úhlu, vyběhá z její linie vně torzo příčné zdi, vevázané do severního úseku hradby. Tato zeď je dnes na jihovýchodní straně ukončena amorfní jizvou a její šířka dosahuje cca 160 cm. V amorfním zdivu, cca 270 cm nad dnešní úrovní terénu, je patrný zbytek horizontální plochy a na ni navazující zlomek svislé, lícované partie s amorfním výlomem u jihozápadního líce. Situaci lze interpretovat jako torzo okenního otvoru – parapet, špaleta a jizva po vytrženém ostění. Cca 430 cm nad stávajícím terénem je v severovýchodním úseku zdiva patrný cca 30 cm široký úskok v síle zdiva. U dochované části jihozápadního líce této zdi můžeme sledovat dva, co do utváření svislého profilu, odlišné úseky. Při styku s jižním úsekem hradby, který je k popisované partii přizděn, má tento líc kónický průběh, v jihovýchodní části je líc svislý. Ve svahu pod

14. Hrad Buchlov; nákres fasád části jižního úseku hradby (obr. 1/11): Nahoře – vnitřní líc, dole – vnější líc. 1 – omítky s líčkami, 2 – maltové vrstvy, související s průrazy střílen a novodobé vysprávky cementovými maltami, 3 – horní, zřejmě mladší část zdiva, 4 – úseky nerovného líce spodní partie zdiva, 5 – amorfní zdivo torza příčné zdi, 6 – novodobé, kamenné zazdívky, 7 – cihelné zdivo (obezdění střílňových otvorů, cihelné plomby), 8 – plocha špalety v úseku F, 9 – jizva po vytrženém ostění (?).

popisovanou partii se nachází trojice bloků zříceného kamenného zdiva s lícovanými úseky (obr. 2/12). Bloky jsou evidentně v druhotné poloze, jejich původní uložení nelze určit, pravděpodobně souvisejí s existencí destruované příčné zdi.

Zmíněná jižní část hradby (obr. 2/14) propojuje zmíněné tupé nároží s věží Andělkou (obr. 2/15), ke které je přiložena na spáru. Celkovou výškou a úpravou koruny odpovídá sousednímu úseku hradeb, provedením střílen a charakterem zdiva je tato partie blízká úseku u bastionu, postrádá však horizontální římsu a spodní, kónickou část. Vnější, ani vnitřní fasády nevykazují žádné anomálie, působí dojmem jednorázové výstavby bez pozdějších, výrazných zásahů (vyjma obnovované koruny). Pod střílnami je rovněž patrný horizontální pás otvorů pro nosné konstrukci ochozu, otvory procházejí skrze tloušťku zdi.

Závěrem si povšimneme dvojice zajímavých objektů, přiléhajících dnes zevnitř ke sledované hradbě. V první řadě je to **objekt u brány** přiléhající k severnímu úseku hradby (obr. 2/3, obr. 3). Jedná se o nízký, přízemní trakt, krytý pultovou střechou. Na severozápadní straně navazuje na patrovou budovu, přiléhající k východnímu čelu bašty, vybíhající z parkánu obklopujícího jádro. Tento objekt nebyl předmětem výše zmíněného průzkumu, přesto je nutno uvést alespoň základní údaje, které doplňují naše vědomosti o popisovaném opevňovacím díle. Východní část tohoto objektu je s největší pravděpodobností současná s popisovaným fortifikačním systémem, budovaným ve 2. polovině 17. století. Tvoří ji tři místnosti s trámovými stropy, z nichž největší, východní, je původní strážnicí, vybavenou okénkem, směřujícím do průjezdu brány. Tato místnost byla vytápěna (otopné zařízení není dochováno, komínové těleso s příkladacím otvorem ze sousední místnosti stojí dodnes). Ko-

mín, na jehož tělese jsou v dnešním půdním prostoru zachovány otisky původní, mělčí střechy a zbytky dvou vrstev jeho zajímavé omítkové výzdoby, zaslepuje jednu ze střílen, patrných ve vnějším líci. Tato zajímavá skutečnost je zřejmě podle všeho dokladem postupné výstavby fortifikačního systému a změn, které jej provázely. Západní část objektu je pravděpodobně dílem mladších stavebních úprav.

Dalším je **torzo podsklepeného objektu**, který je vložen do nároží v jižním úseku sledované hradby (obr. 2/7, obr. 15). Jeho nejzachovalejší část představuje rozsáhlé, valeně klenuté sklepení, přístupné od severovýchodu vstupem, opatřeným nadsvětlíkem s mříží. Kamenné ostění tohoto vstupu nese letopočet 1745. Klenba je vynášena po každé straně šesticí pilířů, které jsou, podobně jako klenba sama, budovány z cihel. Podle všeho je cihelná klenba do tohoto prostoru vložena dodatečně. Svislé, obvodové zdivo je na přístupných částech budováno převážně z kamene. Jihozápadní čelo sklepení je zčásti kryto novodobou konstrukcí karbovny; na přístupných partiích je patrné, že spodní část zdíva je opět převážně kamenná, horní pak, je kompletně cihelná. V cihelné části je patrné výše zmíněné, zaslepené, štěrbinové okénko, po jehož bocích jsou v cihelném zdivu dochovány svislé špalety nějakého širšího otvoru. Nad sklepením, v prostoru podlahy někdejšího přízemí objektu, se dnes nachází travnatá terasa, vymezená ze tří stran nízkými zídkami. V jihozápadní z nich jsou patrna vnitřní vyústění trojice okének, zaslepených cihelnou zadržkou (viz výše), v protější zdi se rýsuje vynášecí pas nadsvětlíku.

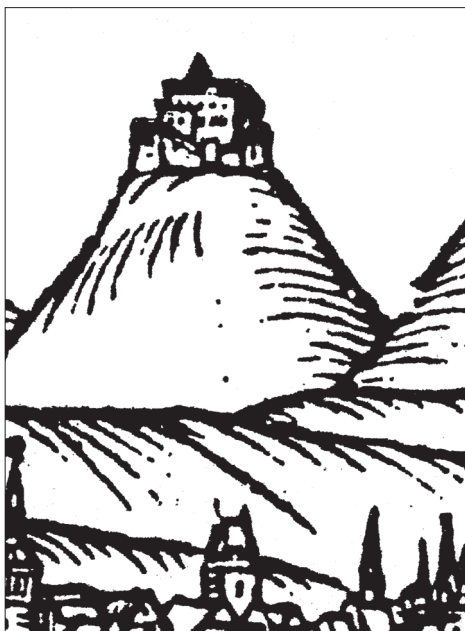
15. Hrad Buchlov; pohled na podsklepený objekt od severovýchodu; nalevo vnitřní líc jižního úseku hradby, napravo od něj vstup do sklepa, nad ním plocha bývalého objektu, ještě výš další průběh hradby s tupouhlym nárožím. V pozadí věž Andělka, napravo východní nároží objektu druhé brány.

Poznámky ke stavu jihovýchodní části hradního areálu před rokem 1663

Prostor, ležící východně od hradního jádra, představoval vždy strategicky významné území, vytvářející ve starších dobách nejbližší předpolí před vstupem do hradu.² Při pokusu o rekonstrukci původní terénní situace této části hradního návrší můžeme usuzovat na to, že její severní část tvořil klesající skalnatý hřebínek, který byl na východě, v místech dnešního bastionu, zakončen výraznější skalní vyvýšeninou. Jihovýchodní část sledovaného areálu pravděpodobně tvořila sníženina, přecházející postupně ve strmý svah hradního návrší.

Naše dnešní vědomosti o stavebním vývoji hradu nám zatím neumožňují stanovit, jakým způsobem byla tato plocha ve starších dobách využívána a kdy došlo k jejímu začlenění do hradního areálu. Předbarokní architekturu prozatím nemůžeme ve sledované části hradního areálu spolehlivě identifikovat. Zdá se však nepravděpodobné, že až do druhé poloviny 17. století by se tato partie nacházela mimo opevněný areál hradu.

Podobu hradu v samotném závěru 16. století nám nepříliš jasně zachycuje vyobrazení od J. Willenbergera (obr. 16). Hrad je zde znázorněn právě v pohledu od jihovýchodu; i přes jeho schematicnost zde lze rozpoznat určité detaily. Pod blokem jádra, jehož dominantu zřejmě tvoří dnes již neexistující zastřešení západní hranolové věže, je znázorněn prstenec opevnění s několika objekty. Zcela vlevo je nepochybně věž Andělka, od které doprava probíhá

16. Hrad Buchlov; detail dřevorytu J. Willenberga z r. 1593, hrad je zachycen na pozadí vyobrazení města Uherského Hradiště; pohled na hrad od jihovýchodu (Převzato: Petrů J. 1982).

hradba s výrazně se sklánějící korunou. Na ni navazuje nižší stavba, a napravo je vyobrazení ukončeno dalším objektem s vyznačeným otvorem a zastřešením. Je možné, že vyobrazení zachycuje později zaniklé objekty, situované v námi sledovaném areálu. Hradba klesající napravo od Andělky může kopírovat terén a sbíhat po svahu směrem k severovýchodu, kde se napojuje na další objekt (brána?), který se nacházel někde v dnešní jihovýchodní části hradu. Pozůstatkem objektu, vyobrazeného zcela vpravo, může být dnešní objekt sklípku,³ ležícího před hradbami, s jehož existencí již jejich stavitelé zřejmě počítali (viz dřevěné překlady ve zdivu). Uspokojivou odpověď na tuto otázku však může přinést až případný archeologický výzkum.

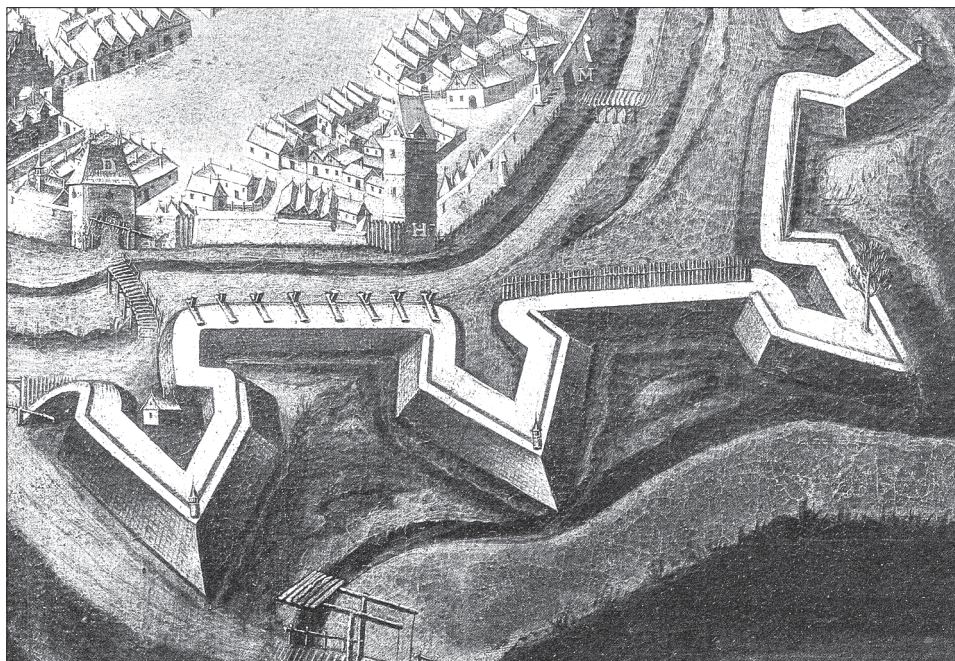
Výstavba opevnění po roce 1663, záměr a realizace

Stávající podobu fortifikačního systému jihovýchodní části hradního areálu určila především rozsáhlá výstavba, datovaná letopočtem nad průjezdem 1. brány a některými časově blízkými výsledky provedené dendrochronologické expertízy.⁴ Ty byly získány z překladu v severní hradbě (nad

předpokládanou vstupní šjí do sklípku); u tohoto prvku lze pouze předpokládat pokácení někdy kolem poloviny 17. století. Významná data se však podařilo získat z interiéru vstupní věže. Výsledky dendrochronologického výzkumu zde dokládají, že duby, použité k výrobě spouštěcího dřevěného hřebene, včetně rumpálu zvedacího mechanismu, byly pokáceny v roce 1663, další, použitý pro jeden ze stropních trámů patra brány byl pokácen na počátku 90. let téhož věku. Letopočet 1663 vysekaný nad vstupem 1. brány tedy spíše náleží počátečnímu období této stavební aktivity.

Stavebníkem, který započal toto rozsáhlé dílo a za jehož života byla zřejmě provedena jeho podstatná část, byla pozoruhodná osobnost, zastávající mimo jiných významných funkcí i post hejtmana hradištského kraje, stavitel architektonicky mimořádně kvalitní kaple sv. Barbory na protějším návrší – Hanuš Zikmund z Petřvaldu. Po jeho smrti († 1688) v díle pokračoval jeho syn Jan Dětrich, spojovaný především s výstavbou architektonicky mimořádně kvalitního zámku v nedalekých Buchlovicích; na Buchlově inicioval především výstavbu mohutného objektu dnešní 2. brány (srov. např.: Žižlavský 2006, str. 87–90).

Jedním z podnětů k modernizaci hradního opevnění byly jistě vojenské akce, které se dotkly především nedalekého královského města Uherského Hradiště (např. 1663, či 1683 – kol. 1992, str. 721). Výstavba buchlovského bastionu je některými autory kladena do souvislosti s opevňovacími pracemi tohoto významného města (J. Petrů 1982, nestr.). Zřejmě kolem poloviny 17. století zde započalo budování mohutného, bastionového opevnění, které postupně obepjalo středověké město i se staršími hradbami, k jejichž stavu se v roce 1644 vyjadřoval G. Pieroni (Jůzovi 1958, str. 24–25). Stav rozestavěného hradištského opevnění věrně zachycuje olejomalba z roku 1670. Bastiony zde mají podle všeho již zděný líc a jejich hroty jsou vybaveny strážními věžičkami (obr. 17). Poměrně složitý proces dlouhodobé výstavby hradištského bastionového opevnění, fragmentárnost dochovaných pozůstatků i celkově nedostatečný stupeň jeho poznání, zatím neumožňují stanovit jasný závěr. Na

17. Uherské Hradiště; detail vyobrazení města z roku 1670 s rozestavěným bastionovým opevněním (převzato: Rašticová, B., Čoupek, J., 2007, str. 191).

základě výše uvedených skutečností a rovněž dle dochovaných lícových úseků jednoho z městských bastionů, vybaveného rovněž v kameni sekaným, oblým římsovým prvkem⁵⁾, lze však mít výše naznačenou souvislost za velmi pravděpodobnou.

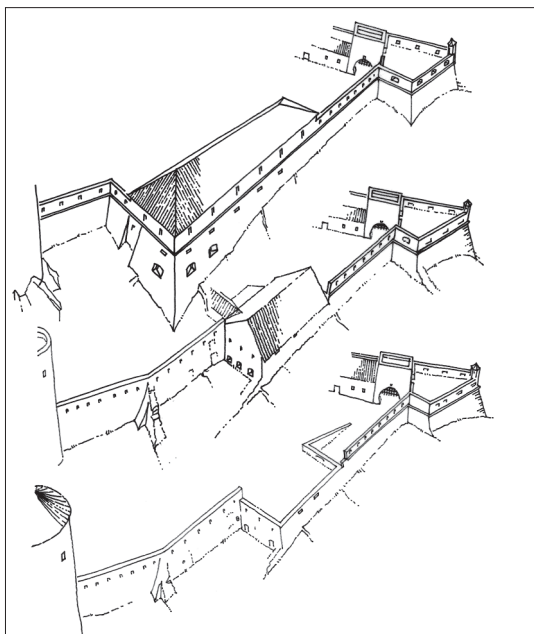
Na základě informací získaných průzkumem lze konstatovat, že podstatná část obvodových konstrukcí této části hradu pochází právě z doby kolem a po roku 1663. Jako první mohlo být započato s výstavbou severní hradební zdi (obr. 2/1; přímo v hradbě nejsou dochovány stopy po zásadních změnách plánu, postupná realizace dalších částí systému – vstupní věže i přílehlé strážnice – však přinesly zaslepení dvojice střílen). Vnější líc hradebních zdí, budovaných v této stavební etapě má několik shodných prvků. Předně je to jejich spodní, kónicky se rozšiřující partie, na kterou nasedá průběžná, oblounová římsa, budovaná z profilovaných kamenných bloků, či ze dvou řad naplocho kladených cihel. Předpokládáme, že cihelné římsy byly opatřeny omítkovou vrstvou, jejíž povrch byl tvarován stejně, jako u kamenných prvků bastionu; podle některých dochovaných detailů lze důvodně předpokládat, že i líce hradeb byly opatřeny omítkou. Tato, dnes již téměř setřená povrchová úprava, dílo výrazově zcelila. Odlišná materiálová skladba říms, která se dnes významně projevuje ve výrazu opevnění, tedy nepopírá vyslovený předpoklad vzniku v jedné stavební etapě.⁶⁾

Hradby byly z vnitřní strany opatřeny ochozem, jehož podlaha byla vynášena vetknutými trámy. U severní hrady byla situace složitější, původní mělká střížka strážnice zde zřejmě navazovala na úroveň podlahy ochozu. Bastion, tvořící nejdůležitější prvek obrany systému, mířil ostrým hrotem k východně položenému vrchu Modla (Barborka) a západním bokem flankoval vstupní věž. Pro postavení zbraní v bastionu sloužila terasa, vybavená rozměrnými, vně se rozšiřujícími střížkami v poprsních zídkách.

Jak vyplývá z dochované situace, výstavba opevnění probíhala v delším časovém úseku, nebyla jednoduchá a v průběhu prací došlo k několika změnám (obr. 18).

Jedna z důležitých změn se dotkla bastionu. Svědčí pro to úsek zdiva, vyběhající z jeho jihozápadního boku. Z této situace může vyplývat, že jižní nároží bastionu mělo být původně situováno dále do svahu a že bastion snad měl být širší.

18. Hrad Buchlov; axonometrický nákras jihovýchodního opevnění hradu Buchlov, pohledy od jihu. Nahoře – pokus o rekonstrukci možné podoby původního záměru kol. roku 1663; uprostřed – rekonstrukce podoby skutečné realizace areálu, stav na počátku 18. století; dole – dnešní stav.

součástí byla zřejmě i dvojice dnes zaslepených okenních otvorů pod úrovní římsy dnešní hradební zdi. Z uvedeného vyplývá, že objekt měl původně zabírat i plochu dnešního sklepa, ležícího severovýchodně odsud. Jeho zamýšlené (?) ukončení na severovýchodní straně dnes nejsme schopni určit. Dále lze předpokládat, že objekt měl být poměrně rozsáhlý a minimálně dvoupodlažní; úroveň stropu může indikovat horizontální úskok v šířce torza zdiva, vyběhajícího vně z hradby, dvojice zazděných otvorů v severovýchodní partii vnějšího líce tohoto úseku tyto prostory pravděpodobně zpřístupňovaly od severozápadu.

V průběhu realizace došlo ke změně záměru, která znamenala změnu půdorysu bastionu i rezignaci na dobudování objektu na jižní straně areálu. Je možné, že funkci tohoto zamýšleného a rozsáhlého objektu převzala mohutná budova dnešní 2. brány, budovaná v 90. letech 17. století (vročení nad průjezdem 1691). Je možné že k popisované změně vedly statické problémy, které mohly způsobit zřícení části stavby (viz bloky zdiva ve svahu – obr. 2/12). Tato redukce záměru s sebou přinesla nutnost uzavření pevnostního obvodu krátkým úsekem zdiva se zazděnými, široce špaletovanými střílnami (obr. 2/10) a přestavbu zamýšleného nádvorního průčelí (zaslepení vstupních otvorů, průraz střílen, subtilní nadezdívka, ... obr. 2/11). Opevnění bylo uzavřeno jihozápadním úsekem, který pravděpodobně zároveň uzavřel jižní stranu prostoru předpokládaného staršího příkopu (obr. 2/14).

K dalším, drobným anomáliím, vzniklým snad již při budování popisovaného opevnění, náleží pravděpodobně i zmíněné detaily severní části hradby, dokládající poněkud neorganické zasazení vstupní věže a s ní současně strážnice, přiléhající k jejímu západnímu boku (zcela zaslepená východní střílna a komínové těleso, překrývající další střílnový otvor).

Stav po ukončení popsanych prací zachycuje vzácné vyobrazení z r. 1719 (obr. 19). Napravo vidíme jihovýchodní stěnu bastionu s výraznými otvory střílen, nad její korunou pak zprava strážní věžičku, atiku vstupní věže a snad část patrového traktu objektu u brány. Nalevo pak

Jasně stopy další významné změny nalezneme v jižní části sledovaného opevnění. Pozůstatkem původního záměru je pravděpodobně spodní část hradby, která v pobořeném torze směřuje pod pravouhlým nárožím dále k severozápadu. Je velmi pravděpodobné, že na jižní straně se hradba původně lomila k severozápadu a pozůstatkem jejího pokračování je torzo zdiva, vyčnívající z dnešního tupouhlého nároží hradby. Jeho utváření však naznačuje, že situace zde byla ještě složitější. Jak zlomek severovýchodní fasády zmíněného torza, tak i líc přilehlého úseku hradby, budí dojem součástí zaniklých, či pouze zamýšlených interiérů (pozůstatky okenních i dveřních otvorů, úskoky v síle zdiv mohou dokládat úroveň zaniklých stropů). Ten měl pravděpodobně náležet obdélnému objektu, situovanému právě v jihozápadní části sledovaného areálu. Spodní část jeho jihovýchodní fasády byla pravděpodobně utvářena stejně, jako přilehlá hradba (šikmý líc, nad ním oblounová římsa, patrně budovaná z kamenných prvků), jeho

19. Hrad Buchlov; vyobrazení hradu z roku 1719, pohled od jihovýchodu (Převzato: Petrů J. 1982).

vyobrazení zachycuje jižní úsek hradby s různě vysokými korunami a s širokou sedlovou střechou nad dnešním sklepením. (změna výškové úrovně korun obou úseků odpovídá dnešní situaci). Další průběh hradby k jihozápadu i s tupouhlým nárožím je zachycen vlevo.

Kvalitní půdorysné schéma hradu z počátku 18. století (srov. obr. 2) zachycuje ve sledované části plochu zastřešeného objektu v ploše dnešního sklepa. K jeho severozápadní straně je přiložen, dnes již neexistující, drobný objekt půdorysu ve tvaru „L“, který se napojuje na jihovýchodní nároží objektu s dnešní druhou bránou (obr. 2/8). Severovýchodní stranu hradu obíhá pás opevnění lehčí konstrukce, s jednoduchou bránou v trase přístupové cesty.

Jak už jsme výše naznačili, nejsilnějším prvkem tohoto fortifikačního systému byl bezesporu východní bastion, který mohl střelbou pokrýt poměrně širokou plochu, (východně odtud se nachází vrch Barborka, mírně přesahující výškovou úroveň hradního areálu, propojený s hradním návrším širokým sedlem). Ostatní úseky opevnění, sestávající z hradební zdi, vybavené prostými střeleckými ochozy, ani samotná brána, uzavíraná vraty a hřebenem, jistě nepředstavovaly špičku soudobého fortifikačního stavitelství. Navíc z hlediska účinné obrany celého hradu nebyla nijak zásadněji řešena problematika severní strany areálu, kde nadále zůstala jediným významným obraným prvkem starší parkánová hradba obíhající jádro, byť s provedenými modernizačními úpravami.⁷

Srovnání sledované fortifikace s jinými, soudobými díly na moravských hradech naráží jednak na jejich poměrně malou četnost, související především s dozníváním fortifikační funkce hradů, jednak na nedostatečné poznání těchto stavebních úprav, kterým nebyla doposud věnována patřičná pozornost. Rámcově lze konstatovat, že buchlovské opevnění samozřejmě nenáleželo k výjimečným, uceleným bastionovým systémům, které mohly přebrat podstatnou část tíhy obrany objektu, (např. starší příklady opevnění Strážnice, Nového Světlova, Sovince, nebo časově bližší fortifikace na Špilberku, Plumlově či Mírově). Buchlovské barokní opevnění tvořilo doplněk starší, postupně budované fortifikace, kterou posílilo na citlivém, vstupním místě. Z tohoto pohledu je lze přirovnat k zajímavému a snad staršímu zajištění čela hradu Brumova, či obdobným, téměř současným úpravám na Hukvaldech.

Kvalitu realizované podoby raně barokního fortifikačního díla v jihovýchodní části areálu hradu Buchlova lze však spatřovat i v poloze působení jeho architektury na příchozího. Svým strohým, přísným výrazem, spoluvytvářeným kvalitní kamenicko – sochařskou výzdobou vstupního průčelí brány, kombinovanou s iluzivní nárožní armaturou omítané

části, průběžnou římsou, „spínající“ celý systém se vstupní věží i jednotnými, omítanými plochami liců hradeb i bastionu, představoval důstojný a pohledově působivý celek, jasně prezentující význam osoby stavebníka.

Druhé předpokládané pozdější úpravy (18.–20. století)

K rozsahu a posloupnosti pozdějších úprav jihovýchodního opevnění hradu Buchlova se lze stěžejně přesněji vyjádřit. Jisté je, že vnější portál vstupní věže byl záhy, v roce 1736 vybaven novými, dodnes existujícími vraty. Rozsáhlý klenutý sklep (resp. klenba tohoto prostoru) byl zřejmě do staršího objektu vložen až v době kolem r. 1745, což dokládá letopočet vyrytý v kamenném ostění nad vstupem. Konstrukce klenby zřejmě vyřadila z provozu minimálně obě krajní střílny ve spodní partii příčné zdi jižního úseku hradeb (obr. 2/10). V pozdější době došlo ke stržení sedlové střechy a prostor nad sklepem byl proměněn v zatravněnou plochu. Nejpozději v rámci této úpravy bylo provedeno i odstranění traktu, přiléhajícího k severozápadnímu průčelí objektu (srov. obr. 2/8).

Dílem dalších úprav jsou především zásahy, související s údržbou korun zdí. Sem patří především přestavba a úprava zdiva bastionu, jejímž dílem jsou i trámové překlady nad střílnami. Podle výsledků dendrochronologické expertízy byl dub k výrobě jednoho z nich pokácen v zimě 1848/49. Nepřístupné koruny zdív byly opatřeny betonovými plotnami, nižší a pohledově exponovanější koruny byly zastřešeny plochými kameny.

Další utilitární zásahy se do výrazu zkoumaných ploch promítly méně podstatným způsobem (průrazy zdí pro meliorační roury, zřízení karbovny ve sklepě, ...). Poslední větší zásah přineslo zřízení drobného objektu pokladny v jihozápadní části bastionu.

Sledovaný úsek opevnění hradu Buchlova náleží k nemnoha poměrně zachovaným fortifikačním dílům 17. století, budovaným na moravských hradech. K hodnotě díla přispívají i zachované podstatné části původní výbavy brány (především hřeben se spouštěcím mechanismem) a relativně spolehlivá datace jeho výstavby.

V rámci předložené studie nebylo možno uspokojivě vyřešit otázku případné starší stavební fáze opevnění v těchto místech, ani problematiku detailního řešení původního záměru, který nebyl zcela realizován. Byly zde však shromážděny nové informace, které bude možno využít při dalším průzkumu tohoto pozoruhodného moravského hradu, jehož poznání jsme, jak je již zmíněno v úvodu, neustále mnoho dlužni.

Poznámky:

- 1 Západní okno má kamenné ostění kompletní, sousednímu schází pravá stojka a polovina parapetu, které jsou vyžděny z lomového kamene; tyto okenní otvory jsou zevnitř zaslepeny a jejich funkce pravděpodobně ukončila výstavba stávajícího klenutého sklepa.
- 2 K problematice vývoji hradního jádra a jádra obklopujícího parkánu – srov. např.: Janiš, Kohoutek 2002, str. 167–170, Samek 1994, str. 316 a Plaček 2001, str. 143.
- 3 Nejasná situace kolem sklípku může rovněž nasvědčovat pro jeho vložení do skalní rozsedliny, přetínající skalnatý hřeben (starší příkop?). Ohledně dosavadních odborných názorů na vznik sledované části opevnění uvedme B. Samka, alternativně uvažujícího o úpravě starších zdí, ke kterým byl přiložen dnešní jihovýchodní bastion (Samek 1994, str. 316), či P. Šimečka, který ve své kresebné rekonstrukci teoreticky předpokládá existenci zděného opevnění této části hradu již na přelomu 15. a 16. století (Janiš–Kohoutek 2002, obr. 6, str. 171).
- 4 Dendrochronologickou expertízu všech dřevěných prvků z předmětné části opevnění hradu Buchlova provedl Ing. Tomáš Kyncl (srov. Kyncl–Vrla 2008).
- 5 Zmíněný bastion se nachází na jihovýchodní straně městského jádra, za objektem Měšťanské Besedy; dochované části jeho vnějšího líce jsou kamenné a oblá, kamenná římsa je zřejmě jejich integrální součástí. Za současného stavu poznání však nejsme schopni stanovit, je – li přístupná partie bastionu dílem 2. poloviny 17. století, či pochází z pozdějšího období budování hradištské pevnosti (nejnověji srov.: Rašticová, Čoupek 2007, str. 101–118).
- 6 Situace kolem kamenných římsových bloků je však složitější. Poměrně velké množství prvků stejné profílance je dnes deponováno v hradním lapidáriu (jedná se cca o 14 ks různé délky od 63 do 165 cm),

jeden z nich byl vyzvednut při archeologickém výzkumu v roce 1974 v západní části parkánu, obklopujícího hradní jádro, tři kusy jsou uloženy u tarasní zdi před vstupem do podsklepeného objektu. Vzhledem k těmto skutečnostem a k druhotným úpravám bloků při jejich instalaci do zdiva bastionu je možné, že prvky byly vyhotoveny v předstihu a pro jinou stavbu. Pravděpodobněji však pro nedokončený, rozměrný objekt na jižní straně sledovaného areálu a pro původně plánovaný, rozměrnější východní bastion.

- 7 Starší parkánová hradba zde byla pravděpodobně již v 16. století zesílena půlkruhovou, později upravovanou baštou, úpravy se dotkly i hradeb, jejichž část byla např. ve spodní partii vybavena kónickou přízdívkou, která svým provedením připomíná partie sledovaného úseku. Vzhledem k tomu, že průzkum této části zatím není dokončen, není možno stanovit, které ze zmíněných úprav případně souvisejí s obdobím 2. poloviny 17. století.

Literatura:

- J a n i š, D.–K o h o u t e k, J., 2002: *Hrad Buchlov a jeho úloha ve fortifikačním a správním systému středověké východní Moravy*. Slovácko XLIV., str. 167–181, Uherské Hradiště.
- J ů z o v i, A. a V., 1958: *Uherské Hradiště, monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Gotwaldov.
- K o l.: *Uherskohradištsko*. Vlastivěda Moravská, 1992, Brno.
- K y n c l, T.–V r l a, R., 2008: *Vstupní věž Hanuše Zikmunda z Petřvaldu na hradě Buchlově*. Zprávy památkové péče, str. 497–500, roč. 68, č. 6, Praha.
- P e t r ů, J., 1982: *Státní hrad Buchlov, dějiny, stavební a umělecký vývoj a význam hradního areálu*. Brno.
- P i p e r, O., 1912: *Burgenkunde bauwesen und gesichte der burgen zunächst innerhalb des deutschen sprachgebietes*. München.
- P l a č e k, M., 2001: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha.
- R a š t i c o v á, B., Č o u p e k, J., 2007: *Pevnost Uherské Hradiště, In: Uherské Hradiště, královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště.
- S a m e k, B., 1994: *Umělecké památky Moravy a Slezska 1*. Praha.
- V r l a, R.–N o v o t n ý, J., 2008: *Jihovýchodní část opevnění hradu Buchlov*. Castellologia Bohemica, str. 437–455, č. 11, Praha.
- Ž i ž l a v s k ý, B., 2006: *Buchlov, historie a příběhy hradu*. Hýsly.

Radim Vrla (n. 1961) působí v Národním památkovém ústavu v Kroměříži. Jeho hlavní zájem se týká problematiky hradů a také na toto téma publikuje v odborném tisku.

Contribution to Baroque Reconstruction of Buchlov Castle Bulwark

Abstract

The area east of the castle itself played a strategic role in the defense of the castle. Most likely, the fortification dates back to the first half of the 17th century. The current shape of the fortification of the south-east part of the castle grounds is a result of extensive construction from the year 1663, as seen above the first gateway. This year was confirmed among others by T. Kyncl's dendrological assessment. The architect of this large construction as well as that of an extraordinary, exquisite Chapel of St. Barbora on the opposite hill was the district commissioner of Uherské Hradiště, Hanus Zikmund of Petřvald. Undoubtedly, one of the incentives to modernize the castle bulwark were military operations that affected a nearby royal town of Uherské Hradiště (e.g. in 1663, or 1683). The construction of Buchlovice bastion is thought to be associated with the fortifying of this significant town and with the building a huge bastion around the middle of the 17th century. Another valuable part of Buchlov's baroque bulwark is the entrance tower in which a portcullis is still preserved. In the course of the construction of the bulwark a few things had to be altered as against the original plan. First, the bastion was narrowed, and second, even more important, the realization of a relatively large building on the southern part of the bulwark. This change resulted in additional adaptations which, instead of some planned interior constructions, constituted elements of the castle circle. After Hanus died († 1688), his son Jan Dětrich continued in his work designing for example the chateau in a nearby village of

Buchlovce; on the Buchlov castle he initiated the building of a large gate No 2 which most probably took over the function of the unrealized building by the southern bulwark.

It is hard to compare the fortification in-question with other modern constructions in Moravian castles the reason being that their number is relatively small because the fortifying function of castles became less and less important, and the construction arrangements have not been given due attention yet. Generally speaking, Buchlov fortification was not considered an outstanding, compact bastion system that carried a substantial part of the burden of defense (e.g. the earlier fortifications of Strážnice, Nový Světlov, Sovinec, or later fortifications on Špilberk or Mírov). The Buchlov baroque bulwark supplemented the earlier, gradually built fortification in the most sensitive place, the entrance. From this point of view it can be compared to an interesting, maybe even older frontage of the Brumov castle or to similar, almost contemporary adaptations in Hukvaldy. The merit of the early baroque fortification in the south-eastern section of the Buchlov castle can also be seen in how its architecture affects visitors. Its stringent, strict expression, along with the fine stone-cutting and sculpture decoration of the frontage combined with the illusive facade, continuous cornice, "locking" the whole system with the front tower and individual, outer plastered walls of the bulwark and the bastion, gave the impression of a dignified and eye-catching building clearly demonstrating the personality of the architect.

Beitrag zu Erkenntnissen über den Barockumbau der Burgbefestigung von Buchlov (Buchlau)

Zusammenfassung

Der östlich vom Burgkern gelegene Platz stellte ein für die Burgverteidigung strategisch bedeutendes Gebiet dar. Es ist wahrscheinlich, dass es bereits vor der Mitte des 17. Jh. befestigt wurde. Die bestehende Form des Fortifikationssystems im südöstlichen Teil des Burggeländes wurde durch umfassenden Aufbau im Jahre 1663 geprägt. Diese Jahreszahl steht am Torbogen des ersten Burgtors. Diese Datierung bestätigt auch eine von T. Kyncl durchgeführte dendrochronologische Expertise. Die mächtige Befestigung wurde vom Hauptmann des Bezirks Uherské Hradiště Hanuš Zikmund von Petřvald erbaut. Er baute auch die architektonisch außerordentlich gelungene Kapelle der Heiligen Barbara auf der gegenüberliegenden Anhöhe. Einer der Anlässe zur Modernisierung der Burgbefestigung waren zweifellos Militärkämpfe, welche die unweit liegende königliche Stadt Uherské Hradiště betrafen (z. B. 1663 oder 1683). Den Aufbau der Buchlauer Bastion verbinden einige Autoren mit Befestigungsarbeiten in dieser bedeutenden Stadt, wo um die Mitte des 17. Jahrhunderts mit dem Bau einer mächtigen Bastion begonnen wurde. Ein weiterer Teil der Barockbefestigung von Buchlau ist der Eingangsturm in dem sich ein Fallgatter und eine Bewegungsvorrichtung befinden. Im Verlauf der Befestigungsarbeiten kam es zu einigen wichtigen Änderungen gegenüber dem ursprünglichen Plan. Die Bastion wurde verengt, aber vor allem wurde auf ein ziemlich großes Objekt an der Südseite der Befestigung verzichtet. Diese Änderung führte zu einigen nachträglichen Korrekturen, welche die ursprünglich geplanten Interieurkonstruktionen zum Bestandteil des Burgrings machten. Nach Hanuš's Tod († 1688) setzte sein Sohn Jan Dětřich den Bau fort. Sein Name ist insbesondere mit dem Aufbau des Schlosses in Buchlovce verbunden. Auf der Burg Buchlov initiierte er vor allem den Bau des heute zweiten Burgtors. Dieses Tor übernahm vermutlich die Rolle des nicht realisierten Objekts an der Südseite.

Beim Vergleich der beschriebenen Fortifikation mit anderen zeitgenössischen Befestigungen auf den mährischen Burgen stößt man einerseits auf ziemlich niedrige Anzahl solcher Bauwerke, was mit Abklingen der Fortifikationsrolle von Burgen zusammenhängt, andererseits auf ungenügende Kenntnisse über solche Umbauten, denn bisher bekamen sie wenig Aufmerksamkeit. Allgemein kann man feststellen, dass die Buchlauer Burgbefestigung natürlich nicht zu außerordentlichen kompletten Bastionssystemen zählte, die den Großteil der Verteidigung übernehmen konnte wie z. B. ältere Befestigungen von Strážnice, Nový Světlov, Sovinec oder jüngere Fortifikationen von Špilberk oder Mírov. Die Buchlauer Barockbefestigung galt als Ergänzung einer älteren, allmählich gebauten Fortifikation und als Verstärkung am Burgeingang, der eine heikle Stelle darstellte. In dieser Hinsicht ist die Buchlauer Fortifikation mit einer vermutlich älteren Befestigung der Frontseite der Burg Brumov oder mit ähnlichen gegenwärtigen Reparaturen der Burg Hukvaldy.

Das frühbarocke Fortifikationswerk im südöstlichen Teil des Burggeländes beeindruckt den Besucher auch durch seine Architektur. Die schmückenden Steinmetz- und Bildhauerarbeiten am Eingangsportal verleihen der Burg einen harten, strengen Ausdruck und in Kombination mit der Eckarmatur des verputzten Teils, dem durchlaufenden Gesims, das das ganze System mit dem Eingangsturm „verbindet“, und den einheitlichen verputzten Flächen an der Vorderseite von Wällen und an den Bastionen bilden sie einen würdigen und wirkungsvollen Komplex, der die Kunst des Baumeisters klar zum Vorschein bringt.

DOVĚTEK KE VZTAHŮM J. KLVANI S J. L. HOLUBYM

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Několik dopisů přírodovědce J. L. Holubyho dokresluje jeho vztah s národopiscem J. Klvaňou v době rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku samostatného Československa.

V minulém svazku Slovácka jsem publikoval obsáhlejší stať, věnovanou vztahům Josefa Klvani se slovenským přítelem Jozefem Ludovítem Holubym.¹ Učinil jsem tak především na základě korespondence prvně jmenovaného, poměrně obsáhle dochované v pozůstalosti druhého. Holubyho dopisy se naopak dochovaly, pokud je mi známo, jen v omezené míře² a navíc vlastně dokládají jen poslední dva roky jejich vzájemných vztahů, trvajících celkem přes tři desetiletí. Protože naděje na případné rozšíření jejich počtu je ale velmi malá, laskavostí redakce Slovácka chci rozšířit informace, které již čtenář má k dispozici a doplnit tak obraz, který si o obou osobnostech s blízkými zájmy utvořil. Ani Holubyho dopisy nejsou bez zajímavostí, uvádějí nás totiž svým obsahem do období vzniku samostatné Československé republiky a zachycují, jak na její vznik oba reagovali.

První Holubyho dochovaný list vznikl ovšem ještě o něco dříve. Byl napsán 31. prosince 1917 a byl vlastně odpovědí na Klvaňův dopis ze 17. prosince uvedeného roku. Ten v něm Holubymu přál vše nejlepší do nastávajícího roku a fyzickou i duševní svěžest: „*Budte i v nastávajícím roce hodně zdráv a čiperný, abyste mohl zase chodit za svými milovanými rostlinami a abyste hodně mnoho napsal svému lidu i všem svým ctitelům svých upomínek krásných z dob minulých i svých nynějších zkušeností.*“ Zmiňuje se dále o tom, že gymnázium v Kyjově, jehož byl ředitelem, bylo znovu otevřeno a s tím mu začaly i starosti, protože chyběla řada členů profesorského sboru (celkem 14), odvedených do armády. Má také starosti s nedostatkem uhlí a rovněž s tím, že z vojny přicházejí někdejší žáci dodělat si maturitu. Konstatoval: „*Věru až se divím, že vše to jsem při své chorobnosti přežil.*“ Příteli zároveň sděluje, že se ale bojí toho, až bude muset jednou školu opustit. Nicméně se těší na konec války: „*Kéž by už jen ten mír nastal, aby člověk byl klidnější a přestal se tolik starati o aprovisaci, o uhlí, o šaty, obuv atd.*“ Konečně uvádí, že během uplynulých dvou let, kdy bylo gymnázium v Kyjově uzavřeno, napsal některé stati do publikace Moravské Slovensko, „*o přírodě, o kroji, o vinařství atd. Až vše vyjde tiskem, dovolím si Vám po exempláři poslati na památku. Jistě Vás to bude zajímati. Teď juž na takové práce nemám pokdy ani poklidu. Ba ani ne dosti zdraví, neboť práce přechetná školská neslouží mé šmatlavé noze, ani ochromělé pravici. Ale co naděláme? Osud je osud.*“

Přítel, tehdy již po léta žijící v rodině u dcery v Pezinku,³ mu obsáhle odpovídal zmíněným listem ze silvestra 1917. Je rád, že si na něj, „*pračlověka*“, ještě někdo vzpomněl. K lamentacím na nouzi dodává, že on, jako „*82. letý dědek*“, ani lepších časů nečeká; jinak je zdráv a protože ve sněhu se nemůže toulat po okolí, krátí si čas řezáním a štípáním dřeva. Skončilo také jeho dočasné zastupování v místní církvi, když na místo faráře nastoupil jeho vnuk Milan. „*V neděli po instalaci překvapila mne návštěva osmi presbyterů zdejší slovenské církve, z nichž jeden pěknou řečí děkoval jménem církve za půlroční obstarávání agend kněžských, a na znak uznalosti mi daroval čestný dar 600 korun a kurátor filiálky doložil k tomu, že mi dali do mlýna jeden metrický cent reži, abych mohl jísti chutný a zdravý chléb, nebo mouka chlebová, kterou na ceduli dostávám, není ta nejlepší. Já sem žádný platy za své služby nežádal a nečekal, ale když mi to církev jako dobrovolný dar votovala, s poděkováním sem to přijal.*“

Další Holubyho dopis pochází z 5. února 1918. Týká se portrétní fotografie, kterou po něm Klvaňa v jakémsi dopise zřejmě požadoval. Oslovený se omlouval, že žádnou nemá momentálně k dispozici a případně zajet do Bratislavy a nechat se tam vyfotografovat není pro něj z důvodu namáhavé cesty a při špatném počasí možné. Ale vybral ze svého rodinného

Jozef Ludovít Holuby při odpočinku za botanické vycházky v Pezinku (cca 1920). Foto Slovenská národní knihovna Martin – Archiv literatury a umenia.

alba aspoň svou starší fotku z r. 1897 a tu mu zasílá. K tomu ironicky podotkl: „*Od té doby ovšem sem se zase hodně změnil, nebo mi všechny zuby až na jeden vypadaly a nové se mně ještě nevyřezaly.*“ Klvaňa reagoval až po měsíci, teprve dopisem z 18. března 1918, kde děkoval za zaslouhou fotografii. Aby svou liknavost kompenzoval, chtěl by mu zaslat své separáty stati otištěné v publikaci *Moravské Slovensko*,⁴ realizované předním českým národopiscem Luborem Niederlem. Táže se: „*A jak se Vám celkem líbí Mor. Slovensko? Jste s ním spokojen? Je to ve válku vydané a tak nebylo papíru na obšírnější vydání. Mně hlavně z „Vinařství“ více než polovinu vynechali. Vůbec ke konci za „Krojem“ již toho polovičku redakce odložila.*“ A k připravovanému pokračování zmíněné publikace dodává: „*Jak ten druhý oddíl dopadne a kdy vyjde, věru nevím. Niederle chtěl by to již k Vánocům mít hotovo. Já mám připravit stať o umění lidovém (architektura, kraslice, kancionály, výšivky mimo technickou část), a teď mám tak málo času, co zase učím, a celou zimu také postonávám. No ale co naděláme?*“

Klvaňův dopis se ale míjel s dopisem přítelovým, napsaným o den dříve, 17. března

1918. V něm se Holuby hlavně zmiňoval, že má zdravotní potíže: „*Se mnou to začíná jít s kopce. Ráno mívám závrat, jakobych byl opilý, a předce nepiji než vodu.*“ Dále píše o podívaném, jíž je svědkem, totiž že již po dva týdny se z věže evangelického kostela snímá měděný plech a je nahrazován plechem bílým. A také, že v uvedeném kostele zůstaly všechny zvony, protože byly ocelové, zatímco katolíkům kromě jednoho bronzové zvony odebrali.

Co si dále přátelé sdělovali, po řadu následných měsíců nevíme. Je jisté, že si psali, dopisy ale zřejmě nejsou dochovány. Mlčení pramenů prolamuje teprve Klvaňův list z 13. prosince 1918. V úvodu autor uvádí, že své vánoční a novoroční blahopřání adresuje především svým dvěma nejstarším přátelům, totiž Holubymu a básníku Heydukovi,⁵ s nímž se seznámil již r. 1878, právě když se vracel ze Slovenska. Dále reaguje na nedochovaný Holubyho list, poštou doručený teprve deset dní po jeho odeslání⁶ a jehož původce mu psal o pogromu na Židy, který se v Pezinku odehrál. Ani se tomu moc nediví: „*Náš lid všude zuří proti svým „dobrodincům“, Židům a lichvářům, a dlouhá vojna jej velice zesurovatěla. I u nás dějí se podobné případy, třebaže vzácněji.*“ Pisatel však v listě reaguje především na změnu státoprávních poměrů. Padlo staré Rakousko, vznikl mj. i nový, samostatný Československý stát, jehož součástí se stalo Slovensko i Slováci. „*Mnoho, mnoho se od loňského roku změnilo, hlavně ve vašem okolí a já přejú, aby vše se brzy skončilo i na dobro drahého lidu slovenského. Škoda, že nejsem o třicet let mladší, hned bych se pustil k Vám, abych sloužil dobrému lidu vašemu. Znáám Slovensko a milé jeho obyvatelstvo již přes čtyřicet let a věnoval bych se jemu s nadšením. Bojím se, že mnozí k Vám přijdou jen za chlebičkem a nebudou mít lásky k lidu a ovšem i ne znalosti jeho a krajů Vašich čarokrásných. Ale časem i to se poddá!*“

V další části listu si Klvaňa stěžoval na své zdraví a na poměry, které se příliš nezměnily od poměrů válečných. A také se – jako ve více svých předchozích dopisech – vyjádřil znovu na adresu místní židovské komunity: „*Jinak se u nás v Kyjově máme skorem tak jako před*

rozpadnutím se Rakouska. Drahoty a lichvy neubývá. Měli jsme tu čtyři leta polských židů plno a ti oběmu naše rolníky a obchodníky naučili důkladně.“

Přítel ze vzdáleného Pezinku reagoval až 24. prosince 1918. Ne proto, že by se mu nechtělo odpovídat, či proto, že by byl nemocen, ale pro opoždování poštovních zásilek: „*Děkuji co nejsrdečněji za Váš milý list, který sem až dnes s hromadou novin dostal, neboť od více než 15 dní byli jsme jako odřezaní od celého světa. Když nám nechodily železniční vlaky, a tak ani tisku, ani novin jsme nedostávali žádných; až dnes po tak dlouhé přestávce dojel vlak od Žiliny.“* Holuby však Klvaňu především informuje o neklidných poměrech, které s koncem války v jeho kraji nastaly. Cituji z toho listu poněkud obsáhleji, protože je zajímavým svědectvím z počátků česko – slovenského státu: „*Nikdo z nás ještě toho roku neměl ani tušení o tom, jak vzácný vánoční dar nám přinese letos dobrotivý Pán Bůh, že budeme pozbavení toho těžkého jha panství krutého cizoty, a že budeme tak úzce spojení s našimi milými bratřími českými; že už nebudeme jako dva bratři každý pod jinou střechou, ale jako to náleží v jednom domě jednoho státu. Buď za to pochváleno jméno Otce nebeského.*

Podivno, ani v nejtěžší válce neměli sme zde v Pezinku také nepokojné časy jako nyní. Nedaleko našeho města potloukaly se bandy maďarských vojáků, kteří měli s Čechy časté šarvátky v Trnavě, u Časté a při Senci. Ještě minulého týdne slyšávali sme často střelbu z děl. Ze Sence se sice odpratali Maďaři, zato po dědinách okolo Sence tuho rekvirují, tj. loupí. I dnes večer po ¾ 6. h. slyšel sem silnou ránu, jako z děla, a zdálo se mi, že ta rána ne od Sence, dobré dvě hodiny vzdáleného, ale někde z blízka byla vypálena. Můj vnuk se šel na městský dům zeptat, co to bylo. Tam mu pověděli, že to na předměstích vybuchl ruční granát. Zato ale v blízkosti dědiny Schweinsbachu⁷ natrefili Češi na 4 setniny honvédů, kteří ihned dali se do střelby, ale Češi je rozehnali a neměli ani jednoho mrtvého neb raněného, zato honvédi měli něco raněných. Pomály i zdejší Němci přivykají na naše Čechy, kteří se vzorně chovají a nezbednou chasu, která by ráda ještě trošku rabovala, v šachu drží. Hned, jak přišli, židy odzbrojili a zdejší spolehlivé vojáky pověřili stráží noční v městě, i sami stráž vykonávají. Na stanici, na městském domě a na poště vlají naše zástavy. Lidé, o kterých bych se byl nazdával, že neumějí ani slova slovensky, až ostentativně mluví po ulicích slovensky. Kterým se jedná o chlebiček, ti se dušují, že jsou Slováci!“

V podobném duchu psal Holuby rovněž o několik týdnů později, 14. března 1919, když Klvaňovi blahopřál ke jmeninám. Naznačoval zároveň, jak by se podle jeho mínění měl politický vývoj v střeoevropském prostoru dále ubírat: „*Když Vám dal Pánbůh dožití znovuzrození českého státu, osvobození od cizího panstva, ať Vám popřeje, abyste se dlouho těšiti mohl na dalším rozkvětu národa našeho československého. Dalo se to hned od počátku války předvídat, že panovačnost a rozpínavost Německa – nebo Rakousko-Uhersko, Turecko a politováníhodné Bulharsko byly jen nástroji Německa – smutně se skončí, ale že by ta porážka centrálních států tak hroznou býti měla, jakou se skutečně stala, a že z těch trosk povstanou nové, životaschopné říše, jako Česko-Slovensko a Juhoslavia, to sme si snad ani netroufali očekávat. Jen Poláci by měli přibrat rozumu a nepokoušet Čechy, ale raději úžeji přimknouti k nám, aby se společnému nepříteli mohli úspěšněji bránit. Též Italové neměli by dráždit Juhoslovany. Ale vře a kypí to ještě na všechny strany, a rozháraná Germanie vlastní své útroby rozryvá. Bude to potřebovat ještě mnoho roků, až se ty vzbouřené vlny náruživosti utiší a národy zase v pokojných kolejích pohybovati se budou. Za posledních 5 let zkusili a zažili sme více, než naši předkové za celá storočí. Nebyl by Vilém⁸ nastrojil válku, kdyby jen slabé tušení byl měl o tom, jako se ona pro něj skončí!“*

Dále informuje adresáta dopisu, že jeho syn Cyril Holuby,⁹ dosavadní ředitel lázní v Luhačovicích, byl jmenován ředitelem lázní v Tatranské Lomnici. Pro pokyny byl přímo u ministra Šrobára¹⁰ v Bratislavě. V dubnu plánuje, že se na jeden či dva dny zastaví u otce v Pezinku. Ještě se zmiňuje o peněžní reformě, resp. o kolkování peněz, které proběhlo 6. až 8. března. Podotýká: „*Se mnou neměli mnoho práce, nebo sem měl jen jeden stokorunový a jeden padesátikorunový papírek...“*

Dotyčný Holubyho list se o den či dva minul s listem Klvaňovým z 16. března 1919, po-

sledním jeho známým dopisem zasláným vzdálenému slovenskému příteli. Tam vyslovuje mínění, že poměry se v dohledné době uklidní a umírní. Kdyby byl o třicet let mladší, hned by šel na Slovensko jako profesor, s podotknutím: „*Ne direktorovat, ale profesorovat. Direktování jsem se nabažil v Kyjově až po krk; profesorování ale v Uherském Hradišti mně zůstalo vezdy drahým.*“ Zmiňuje se dále o tom, že řada jeho někdejších žáků nyní působí na Slovensku: „*Z Hradiště mám nyní u Vás dosti žáků svojich. Dr. Vladimír Fajnor¹¹ je dokonce županem ve Zvoleně, Haluzický¹² ředitelem gymnázia v Ružomberku, Jiří Nerád¹³ (rodák od Vás ze Štvrťku) ředitelem gymnázia v Trenčíně, Borek¹⁴ redaktorem novin pro východní Slovensko v Košici, dr. Ulehla¹⁵ – ten již z gymnázia kyjovského – slůžným v Holíci a mezi legionáři jich mám celou sílu, od Užhorodu přes Lučenec a Bratislavu do Žiliny.*“ Přání je ale jen přáním, zdravotní stav mu přikazuje zůstat jen u snů: „*Ale jsem stár a chorobný a tak musím hlídat chalupu doma. Rád bych šel juž na penzi, ale nikde nemohu najít bytu a tak táhnu dál i v těchto rozvířených časech, kdy školu převracujeme od základu.*“ Snaží se i něco dělat vedle plnění školních povinností: „*Nyní diktuju čtyřleté vzpomínky válečné z Kyjova, v němž nás vládá a hlavně vojenští páni tolik trápili, věznilo a k smrti odsuzovali a do něhož se nám hned roku 1914 nastěhovali tisíce židů polských, těch úžerníků drahotu působících.*“

To je dosud poslední doklad jejich vzájemných vztahů. Je možné, že si ještě nějaký list vyměnili, ale Klvaňův zdravotní stav se toho roku 1919 postupně zhoršoval. Po novém záchvatu mrtvice zemřel 13. srpna 1919 a byl pochován na kyjovském hřbitově. Přítel Holuby jej přežil o čtyři roky (zemřel 15. 6. 1923 v Pezinku ve věku 87 let).

Škoda, že nejsou dochovány Holubyho listy z prvních let jejich přátelství, kdy se oba intenzivně zajímali o národopis. Ale i tak toto malé torzo doplňuje obraz, který jsem o obou Josefech, tj. Jozefu Holubym a Josefu Klvaňovi, přinesl dříve. Jsou také krátkým svědectvím, jak reagovali na rozpad staré říše a vznik národního státu. Jeden z Klvaňových listů pak připomíná, jak mnozí jeho někdejší žáci z uherskohradištského gymnázia zaujali významná místa ve státní správě Slovenska. Ve svém souhrnu jsou pak dopisy svědectvím intelektuálních i praktických výkonů obou osobností, které za poměrně skromných existenčních poměrů i za ne vždy optimálních podmínek pro vědeckou práci dokázali pro své národy i pro jejich vzájemné poznání a sblížení vykonat nemalou práci.

Příspěvek byl zpracován s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea v Brně IZ 00009486202 – „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu“.

Poznámky:

- 1 F i š e r, Z.: *O přátelství dvou Josefů aneb Co psal Moravan Josef Klvaňa Slovákovi Jozefu Ludovítu Holubymu.* In: Slovácko L, 2008, s. 257–276.
- 2 V počtu pěti kusů jsou uloženy v pozůstalosti J. Klvani v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.
- 3 Holubyho dcera Božena Emilie († 1949) se do Pezinku provdala za tamního evangelického faráře a konseniora Júliusa Žarnovického.
- 4 Moravské Slovensko – rozsáhlá dvoudílná publikace, vydaná Čsl. národopisným muzeem v Praze za hlavní redakce Lubora Niederleho a spoluúčasti J. Klvani a K. Chotka. První svazek o rozsahu 399 stran s 325 obrázky a 40 přílohami vyšel v r. 1918, druhý svazek podobného rozsahu (číslováno s. 401 až 887) se 168 obrázky vyšel až po Klvaňově smrti v r. 1922.
- 5 Adolf Heyduk (1835–1923), patřil ještě k básnické generaci májovců. V jeho díle se prolíná přírodní lyrika i velké epické náměty.
- 6 List se nedochoval.
- 7 Schweinsbach, od r. 1948 Viničné, obec v blízkosti Pezinku na silnici do Sence.
- 8 Vilém – myšlen německý císař Vilém II. (1859–1941, císařem v letech 1888–1918) z dynastie Hohenzollernů, považovaný za strůjce 1. světové války.
- 9 Cyril Holuby (1863–?) byl správcem luhačovických lázní v letech 1902–1919. Mj. studoval v Přerově a v Brně. Po nastoupení místa v Tatranské Lomnici záhadně zmizel, a tak byl od 19. 5. 1919

- prohlášen za nezvěstného. Nikdy se nezjistilo, zda byl zavražděn či někde v okolí lázní zahynul; nenašly se ani jeho ostatky. Za pobytu v Luhačovicích z místa vytvořil centrum česko – slovenské spolupráce.
- 10 Vavro Šrobár (1867–1950), slovenský a československý politik, v letech 1918–1920 ministr pro správu Slovenska.
  - 11 Vladimír Fajnor (1875–1952), právník a politik, základní školu vystudoval v Senici (1881–1885), na gymnáziích studoval postupně v Hradci Králové, Uherském Hradišti, Banské Bystrici, Rimavské Sobote a Soproni (do 1893), pak práva na univerzitách v Berlíně a Budapešti. Titul JUDr. získal r. 1900, docenturu 1922, od 1936 univerzitní profesor. Jako zvolenský župan se sídlem v Banské Bystrici působil jen krátce (1918–1919). Následně prezident soudní tabule v Bratislavě, v letech 1931–1939 prezident nejvyššího soudu v Brně. Dvakrát byl ministrem (1920–1921 a 1938).
  - 12 Bohumil Haluzický (1879–1957), pedagog, literární historik a kritik, novinář. Gymnázium studoval v Uherském Hradišti a v Brně (do 1898), pak slovanskou a germánskou filologii na univerzitách v Praze, Lipsku a Heidelbergu. Jako středoškolský profesor působil v Praze (1906–1908), Uherském Brodě (1908–1910), Brně (1910–1917), od r. 1917 pak byl školním inspektorem v Uherském Hradišti a v r. 1919 krátce ředitelem gymnázia v Ružomberku. Pak následovala léta práce v Bratislavě a v letech 1926–1939 v Brně, kde byl redaktorem Lidových novin. Od r. 1939 žil v důchodě v Uherském Brodě, od 1946 v Bratislavě.
  - 13 Jiří Nerád, o němž se bližší údaje nepodařilo zjistit, byl ředitelem gymnázia v Trenčíně jen krátce v r. 1919.
  - 14 Edmund Borek (1880–1924), český spisovatel, redaktor a publicista, který základní školu vychodil v Kyjově a gymnázium v Uherském Hradišti. Po nedokončeném studiu práv ve Vídni pracoval jako redaktor v řadě periodik, v letech 1906–1915 a 1920 redigoval Slovenské robotnické noviny. V r. 1918 jmenován přidělcem pro správu Slovenska v Žilině, 1919 se stal zakladatelem a prvním šéfredaktorem novin Slovenský východ v Košicích, kde byl i správcem Komenského ústavu. R. 1920 však již byl redaktorem Dělnických listů ve Vídni. Spolupodílel se na organizování slovenské sociální demokracie.
  - 15 Byl jím zřejmě Miloš Ůlehla (1890–1965), který v letech 1902–1910 studoval na gymnáziu ve Strážnici, 1910–1914 práva v Praze; 1925 JUDr. V letech 1914–1918 byl účastníkem 1. světové války, následně 1918–1922 správcem skalického okresu a starostou Skalice, 1923–1924 okresním náčelníkem v Kremnici, pak v Banské Bystrici. Účastník osvobození Slovenska od maďarských vojsk, souběžně se podílel na zakládání čs. správy.

PhDr. Zdeněk F i š e r (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první pololobiny 20. století, zvláště pak na vývoj národní českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Annotation to the Relationship between J. Klvaňa and J. Ľ. Holuby

A b s t r a c t

The text is a supplement to an in-depth article published in the previous volume of *Slovakia* which comes out of Klvaňa's correspondence. Nowadays, only a few well-preserved letters of Holuby's are the object of attention. The contents manifest the friendship between the two of them in their declining years (ca 1917–1919). The correspondence is strikingly interesting since it mirrors the decline of the Austrian-Hungarian Empire and the rise of independent Czechoslovakia. Also, it mentions some of Klvaňa's ex-pupils' significant positions in the newly formed state administration in Slovakia.

Nachtrag zum Bericht über die Beziehung zwischen J. Klvaňa und J. Ľ. Holuby

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Aufsatz ist als Ergänzung eines umfangreichern Artikels anzusehen, der im letzten Sammelband „Mährische Slowakei“ (*Slovakia*) veröffentlicht wurde. Der vorige Bericht basierte vor allem auf der Korrespondenz von J. Klvaňa, diesmal stehen jedoch im Mittelpunkt des Interesses nur einige vereinzelt erhaltene Briefe des anderen Briefpartners. Der Inhalt dieser Briefe bezeugt wieder die

gegenseitige Freundschaft beider Brieffreunde in ihren letzten Lebensjahren (ungefähr der Zeitraum 1917–1919). Von besonderem Interesse ist die Tatsache, dass die Korrespondenz den Zerfall der alten Österreichisch-Ungarischen Monarchie sowie die Gründung des unabhängigen Tschechoslowakischen Staates widerspiegelt. In dem Zusammenhang ist zu beachten, dass einige ehemalige Schüler von Klvaňa wichtige Stellen in der neu errichteten Staatsverwaltung in der Slowakei eingenommen haben.

DRAMATICKÉ DROBNOSTI LADISLAVA RUTTEHO

Pavel Portl, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Studie pojednává o nepříliš rozsáhlé dramatické tvorbě JUDr. Ladislava Rutteho, začleňuje ji do širšího kontextu a zmiňuje autorův zájem o loutkové divadlo.

Úvod

Se jménem JUDr. Ladislava Rutteho se pojí především nevšední folkloristické nadšení, zájem o lidovou hudbu, architekturu, umění vůbec, dále pak tradice, zvyky a způsob života na vesnici. Jeho propagátorská práce i rozsah zájmu dnes udivuje. Část jeho zatím nezpracované pozůstalosti obsahuje mimo jiné stovky stran článků a poznámek, tisíce novinových výtřížků o různých celospolečenských tématech.

Narodil se v Praze roku 1893, ovšem od mládí jezdil na prázdniny na jižní Moravu, jejíž prostředí mu natolik učarovalo, že po skončení vysokoškolských studií se rozhodl zde trvale žít. Nejprve se usadil v Uherském Hradišti, resp. v Mařaticích a v roce 1936 se přestěhoval do Zlína, kde také roku 1967 zemřel. Ačkoliv je Rutteho publicistická činnost téměř výhradně soustředěna na etnografickou problematiku, nalezneme v bibliografii jeho publikovaných děl tři divadelní hry. Ty reflektují Rutteho zaujetí folklorem jen částečně; spíše naznačují, že druhou oblastí jeho zájmu byla historie, a odhalují, jak hluboké sympatie choval ke slovenskému národu.

Dramatické počátky

Přestože stěžejní dramatická tvorba Ladislava Rutteho spadá do první poloviny 20. let, vztah k divadlu se u něj utvářel podstatně dřív. Můžeme jej časově zařadit na počátek 20. století, kdy jsou datovány i první dramatické pokusy, pokud tak označíme skeče a výstupy pro pobavení rodinné společnosti. V roce 1963 Rutte zavzpomínal, že se odehrávaly v jejich bytě v Žitné ulici; jeviště se rozprostíralo v hostinském pokoji a otec výstupy doprovázel z jídelny na klavír. „*Masky byly barvy kupované v Celetné ulici »U města Paříže« – oděvy – na př. i kostým baletky – pořizovala má babička Jindřiška Kycerová, která se někdy i s tatínkem v kabaretu sama účastnila v přestrojení, na př. při předvádění jarmarečních písní! [...] Byla to zábava, na niž se nezapomíná, a obecenstvo ze smíchu nevycházelo. Hotový cirkus! V mé »operetě« r. 1903 hrál jsem krále Menelaose, Jiřík Jícha (sousedů) Helenu, Pepík Jícha Achilesa, a synek nakladatele Řivnáče, můj spolužák, sluhu.*“¹

Dochovalo se celkem pět záznamů z let 1904–1905, které tedy Rutte sepsal v jedenácti, resp. dvanácti letech. Vesměs jde o krátké veršované texty, určené pro přednes i zpěv, psané s nadsázkou a sklonem ke komičnu. Bylo by zbytečné hledat v nich hlubší podloží než jen zábavu, jsou natolik přímočaré, že v podstatě nenesou ani děj, a zůstává otázkou, zda nebyly součástí rozsáhlejšího celku. Jde totiž vždy jen o výstup jedné postavy, o jedinou delší repliku. Dramatickou ucelenost má jen *Opilý kamarád z mokré čtvrti* s hlavním hrdinou opilcem, který vtipně zpívá o své nechápající ženě, a jeho výstup se završí, když žena přijde a začnou se prát. Podobně „lamentáční“ charakter má i monolog nazvaný *Čertova nehoda*; inspirační zdroj z antických pověstí pro změnu vykazuje hrdinský zpěv *Achyles* (s refrémem: *Já jsem Achyl statný / já jsem Achyles. / Jsem rek přeudatný / a vždycky vítěz*); nejméně smysluplný (nebo nejvíce dadaistický) je *Číňan od Pekínka*, v němž se objevuje aktuální zmínka o obléhání Port Arthuru. Jako groteska působí pátý skeč *Bernardi*, který je však dochován jen z části a pouze ve formě jakéhosi technického scénáře. Objevuje se v něm pět osob a opět je jeho tématem svár mezi mužem a ženou.

„Kabaretní“ výstupy pro domácí salon svědčí o Rutteho zájmu o divadlo od raného mládí, dokládají jeho smysl pro komiku, ovšem o dramatickém talentu nemohou pro svůj

rozsah příliš vypovědět. Sledovat další jeho vývoj je pro nedostatek pramenů nemožné. V pozůstalosti Ladislava Rutteho je kromě pozdějších her dochován již jen rukopis I. jednání historické hry *Jan z Jenštejna* datované lednem 1909.²

Hodnotit hru na základě jediného dějství je ošidné. Podle něj se totiž zdá, že název je zavádějící, neboť hlavní hrdinkou je v něm Adéla, dcera služebníka krále Václava IV., a jde o velmi emocionálně vypjaté drama. Jeho podstata spočívá v tom, že dívka se nechá svést neznámým šlechticem, který ji vyláká do svého paláce v Praze. Adéla zaslepená vidinou bohatství opouští svého otce, bratra i snoubence, aniž by tušila, že jejím vysněným mužem je arcibiskup pražský, Jan z Jenštejna. Takto zajímavě Rutte rozehrál drama, které na papíře nedokončil. Můžeme jen hádat, zda Adéla skončí tragicky, nebo zda si projde utrpením i prozřením a prožije happyend, což by také odpovídalo melodramatickému pojetí úvodních scén. Přístup k osobě Jana z Jenštejna coby bezcharakterního svůdníka se může jevit jako dehonestující, avšak není tomu tak ani v kontextu doby vzniku rukopisu. Pražský arcibiskup byl do svých třiceti let i přes svou vysokou církevní hodnost vskutku pověstný jako milovník světských požitků a králův kumpán. Z dalšího vývoje hry se jako problém jeví, jak by autor udělal z Jana z Jenštejna hlavního hrdinu, aby to odpovídalo názvu hry. Je možné, že v dalších dějstvích měl v důsledku vyléčení z moru projít jeho charakter, stejně jako ve skutečnosti, radikální proměnou v asketického Božího sluhu.

Nicméně dochované první dějství neumožňuje vnímat Rutteho hru jako psychologickou sondu do nitra hrdiny (jakkoli jí mohla být), zcela jistě však nešlo o co nejvěrnější historickou hru a nejspíše ani o podobenství. Torzo, navíc rukopisné, může být zavádějící i pro hodnocení textu a dynamiky hry. Lze jen poznamenat, že některé projevy jsou velmi exaltované, psané příliš šroubovaně a neživotně; expozice dramatu se může jevit poněkud zmatená (Proč se objevují a zase mizí kolegové ze studií Adélina bratrance Jana? A bude on sám hrát nějakou roli v dalším vývoji, podobně jako postava Václava IV., která se mihne v jednom výstupu?). Ovšem právě neukončenost hry, nebo spíše pouhé uvedení do ní, vyvolávající množství otázek, je to, co z ní dnes činí tolik přitažlivou.

Divadlo pro děti

Rok 1922 byl pro mařatickou Národní jednotu významný, neboť slavila deset let od svého založení. Její odbor si výročí připomínal již v létě o svatodušních svátcích velkou národopisnou slavností, nad níž převzal protektorát malíř Antoš Frolka. Krojovaný průvod vystřídala jízda králů, odpolední lidová veselice pro některé možná přešla ve večerní taneční zábavu, v divadelním sále hostince U Floriánů sehráli ochotníci jednoty *Vojnarku* od Aloise Jiráska. O půl roku později zval odbor do téhož hostince na představení školní mládeže z Mařatic. Na premiéře 26. prosince (speciální představení pro děti se odehrálo na Nový rok 1923) předvedly děti *Vánoční pohádku o chudobném Ondřejkovi*, kterou právě pro ně napsal Ladislav Rutte.

Na Slovácko přišel Rutte po absolvování právnické fakulty v roce 1920. V červnu „vypravil jsem se s mamíčkou na Moravu kvůli místu koncipienta, které jsem si hodlal vyhledati. Jeli jsme přímo do Uher. Brodu, kdež jsme byli rodinou zvěrolékaře p. Chaloupky velmi srdečně uvítání. Zůstali jsme tu přes neděli i pondělí. Brod učinil na mne velmi pěkný dojem útulného, téměř horského městečka. Bydlili jsme v hostinci »U Nováků«, odkudž pěkný výhled na náměstí zpestřené nesčíslnými kroji z Vlčnova, Nivnice, Brezové, Hrozenkova i od hradištské strany. V pozadí nádherné kopce pohraniční, od nichž šla silná vůně skoseného sena,“³ zapsal si dojmy o mnoho let později Ladislav Rutte. Poté cestoval na sever na Valašsko, ale nakonec se usadil v Mařaticích, kde si nechal v roce 1921 postavit dům ve stylu (pseudo)lidové chalupy, kterou zařídil lidovým nábytkem, keramikou, obrázky na skle, vším, co sbíral již od studentských let.⁴ V téže roce se stal členem místní Národní jednoty a vedl mládež i děti v hudbě, tanci a divadle. Jeho zaujetí slováckým folklorem bylo opravdové, což nerozhodovalo v tom, jak ho lidé přijímali. Není tedy divu, že se dům Rutteových záhy stal místem setkávání, společných besed, hudebních a divadelních vystoupení; byl označován za „slovácké centrum“.

Odbor Národní Jednoty v Mařaticích
 sehraje s mařatickou školní mládeží, navštěvující místní školu
 obecnou a měšťanské školy v Uh. Hradišti, dne 26. prosince
 o půl 8. hod. večer pro dospělé a dne 1. ledna 1923 o 3. hod.
 odpol pro děti vánoční náladovou dětskou hru v divadelním
 sále pana Floriana. Mařatice stanou se po oba dny dostave-
 níčkem všech, kdož milují čistou dětskou poesii vánočního
 období a přijdou se s dětmi potěšiti vzpomínkami na minulé
 dny svého mládí.

Doprovází slovácká hudba s cymbálem.

Vánoční pohádka o chudobném Ondrejčkovi.

Starosvětská hra se zpěvy o 3 obrazech.

Mařatickým dětem napsal JUDr. Ladislav Rutte.

I. a III. obraz na Slovácku, II. kdesi v Čechách.

OSOBY:

Staňka	Kníže	Šimko,
Anička,	Komorník	Mikéš,
Marinka,	Hájny Bůkovec	Jano,
Babauška,	Babicka Roubalka	Bárta,
děti	Ponocný Vaňura	Kubiš,
Antošek,	Pin otec Pařtek	Katka,
Ondrejko, širotek	Sv. Maria,	Béza,
Isra,	Sv. Josef,	osoby
Petr,	Ježíš,	Maryša
pastevci	Anděl strážný,	štedrovečerní
Václav, muzikant	Anděl,	sen
Gajdók		Čilka,
Sv. Mikuláš,	mikulášská	Milka,
obchůzka		Kašpar,
Cert,		Melichar,
Anděl,		Baltazar,

Chasa, maškary, muzikanti.

Vstupné: 26. prosince I. místo 5 Kč, II. místo 4 Kč,
 k stání 2 Kč.

1. ledna 1923 při polovičních cenách.

Předprodej vstupenek ochotně převzal p. Lapčík, majitel
 tabáční trafiky v Mařaticích.

Plakát na divadelní představení Rutteho hry o Ondrejčkovi.

Vánoční pohádka o Ondrejčkovi představuje typ dramatické báchorky se zpěvy o třech dějstvích (obrazech). Už podle názvu ji autor situoval do zimního, konkrétně vánočního času – první obraz se odehrává na Mikuláše, druhý nese pojmenování *Štedrovečerní sen* a ve třetím obraze hra vrcholí o tříkrálovém večeru. Výběr rozhodně nebyl náhodný, naopak volba tzv. sakrálního času⁵ vykazuje smysl autora pro dramatickosti. Úvod je přes přítomnost sociálního problému (chudoby) díky mikulášské oslavě nesen v atmosféře veselí, radosti, rozvernosti, kterou podporuje mikulášský průvod hrou na housle a dudy a zpěvem chasy. Doba štedrovečerní naopak přináší zklidnění, utišení, její podstatou je umírněnost, pokora a jistá rozjítřenost, která dává prostor klidnému vánočnímu snu i šťastnému rozřešení. Finále představuje večer tříkrálový, magický a tajuplný, kdy se podle pověr vyjevuje budoucnost. Ta může znamenat nový začátek, ale také tragický konec (jak ji v této polaritě zachytil K. J. Erben), a měla by vyznít jako efektní vyvrcholení celé hry. Poslední výstupy se svojí atmosférou vracejí na počátek – a hra končí optimisticky a vesele, opona padá, když všichni zpívají: *Žalo děvča, žalo trávu...*

Dramatická báchorka se zpěvy má v české literatuře prototyp ve *Strakonickém dudákově* Josefa Kajetána Tyla. Dramatický oblouk zde znamená cestu hlavního hrdiny, která má zásadní vliv na jeho život. Během ní jej čekají peripetie, vzestupy i pády, změny charakteru a přátel, ale především důležité poznání, s nímž se vrací zpět domů, kde jeho cesta i začala. S ohledem na intencionálního dětského diváka je tato šablona v Rutteho hře značně zjedno-

dušena. Ondrejкова cesta je pouze naznačena, všechny dramatické okamžiky nebo zvraty jsou zatlačeny, dokonce hra neobsahuje ani nadpřirozené postavy, jejichž zásah pomůže hrdinovi změnit jeho osud. Jedinou scénickou zvláštností je snový výstup v druhém obraze, v němž Ondrejko v lese na chvíli usíná, těsně předtím vzpomíná na domov a zdá se mu o starém rodinném betlému. Jakoby z mlhavé opony vystupují lidé z jeho vesnice a příznačně zpívají koledu *Půjdeme spolu do Betléma*. Vizuální paralela chudého Ondrejka spícího na pařezu s představou Svaté rodiny nekončí se zmizením snu, ale jako pokračování můžeme vnímat příchod knížete, který Ondrejka obdaruje měšcem dukátů.⁶

Vůbec určení dětskému divákovi předznamenalo i další zjednodušování zvoleného dramatického tvaru. Týká se to především postav. Ty jsou tradičně typizované, nicméně střet dobrých a špatných charakterů je zmírněn na odlišení soucitných (Anička, stařenka) a posměváčků (Petr, Jura, strýc Valenta), kteří v závěru procházejí bleskovou proměnou k pokoře. Svým způsobem jde zároveň o vymezení podstaty mužského a ženského principu. S charaktery také souvisí absence humoru, neboť v Rutteho hře chybí typická žoviální lidová postava, resp. u strýce Valenty není tato poloha akcentována. Ani prolnutí světa prostých lidí a světa šlechty není vyhocen, ba naopak kníže nese romantické rysy lidumila, který dojatý zvukem lidové koledy dopomůže neznámému chlapci k bohatství. A konečně pro hlavního hrdinu dějová omezení znamenají, že jeho charakter není podroben zkoušce. Pouze místo zasmušilého se vraci usměvavý chlapec, jehož nezměnily ani peníze a ve své dobrosrdečnosti odpouští Petrovi a Jurovi.

Jestliže se dramatické báchorky užívalo jako metafory pro výsměch vadám národního charakteru a jako nástroj při útoku proti dobovým nešvarům,⁷ pak je pochopitelné, že ve hře určené dětem je tento aspekt zcela pominut. Nicméně hra neztrácí sociální rozměr, který je přítomen od začátku. Příběhy sirotků se v české dětské literatuře výrazně prosazují již v období před první světovou válkou, kdy se objevují tendence zprostředkovat malým čtenářům reálný svět v jeho komplexní podobě, tedy včetně bolestných stránek života. Žánr pohádkové hry však sociální ostří záměrně otupuje a mísí smutek s radostí. V případě hry o Ondrejkovi je dále obohacen o folklorní motivy, nejen písně a lidovou mluvu, ale také o výklad zvyků. Ten se může jevit pro dramatické provedení jako příliš popisný, nicméně alespoň v textu je jeho integrální součástí, aniž by nabýval didaktického rázu. Je to docíleno postavou stařenky, jejíž repliky propojují vysvětlování s osobní zkušeností a vzpomínkami. Bylo to samozřejmě autorovo zaujetí pro život slováckého lidu, které jej vedlo časově zasadit pohádkovou hru o Ondrejkovi do období, které je z folkloristického hlediska značně bohaté na lidové zvykosloví.⁸

V pozůstalosti Ladislava Rutteho se dochoval jeden list, který dokazuje, jak pečlivě se na tuto hru připravoval. Obsahuje seznam písní, které se naučily děti v Mařaticích v roce 1921, a autor vybíral z 36 písní rozdělených na táhlé, vrtěné, čardáše a kombinace. Z knižního vydání, které vzniklo až po odehrání premiéry (česky Praha 1924, slovensky Žilina 1926), zase víme, že při prvním uvedení v Mařaticích hudební doprovod tvořil cimbál, troje housle a basa, nicméně podle autorových pokynů bylo možno nástroje rozšířit o klarinet, flétnu nebo cello. Děti musely mít pro vystoupení speciální povolení: „*Účinkování jednotlivých školních dětí ve veřejných výstavách, divadelních představeních a koncertech je dovoleno toliko výjimečně, a to jen tehdy, když prováděný kus nebo program po mravní a náboženské stránce je nezávadný a když ani chování, pilnost, prospěch a školní návštěva dětí nezbuzují obavy.*“⁹

Hrou o Ondrejkovi však Rutteho divadelní činnost pro děti ani zdaleka nekončila. Ještě v roce 1966 v reportáži z domu Rutteových psal Jindřich Uher, že „*v podkrovní světničce za zimních večerů sedávala děcka a bez dechu sledovala v jejich představeních nejmohutnější podívanou – loutkové divadlo. Ještě dnes kryje rozměrná skříň zabudovaná ve zdi kompletní Alšovo loutkové divadlo.*“¹⁰ Paní Rutteová čas od času sezvala děti z okolí, uvařila jim čokoládu a její manžel pro ně hrál loutková představení. Některé hry sám vymýšlel – pokud je zapisoval, jejich texty se bohužel nedochovaly. Podobný osud potkal i loutky. Uhrem zmiňované tzv.

Alšovo loutkové divadlo se vyrábělo pod názvem Dekorace českých umělců. První série byla vydána v roce 1913, pracovali na ní přední čeští výtvarníci – Fr. Kysela, A. Kašpar, R. Lívora, S. Panuška, S. Lolek aj. Dekorace i proscénia se daly koupit jako nepodlepené tiskové archy, současně vycházely návody na jejich zpracování a na stavbu scény. Bylo však možné zakoupit i hotová divadla. Z původních loutek se nedochovala ani jedna, neboť po smrti JUDr. Rutteho je jeho syn Jurij z prvního manželství prodal do tehdejší Německé spolkové republiky. Podobně skončily ještě cennější loutky, které pocházely z konce 19. století. Byly vysoké přibližně 15 cm, s velmi drobnými obličejí a bohatě, detailně zdobenými kostýmy. Ty zase prodala jeho manželka. Jejich popis známe jen díky tomu, že sedm z nich si na památku schoval druhý Rutteho syn Milan a v mařatickém domě jsou dodnes uschovány, stejně jako řada kulis k loutkovému divadlu, ať už originální výroby, nebo podomácku malované a vystříhované.¹¹

A nebyl by to Ladislav Rutte, kdyby se hlouběji nezajímal také o různé aspekty loutkového divadla. S pečlivostí jemu vlastní si vystřihoval a lepil do sešitu články o dějinách loutkářství v českých zemích, o soudobém loutkářském dění, hrách, scénách, výrobě loutek. V rozsáhlé, nikdy nepublikované studii *Staropražské lidové tradice předvánoční* (rukopis dochovaný v pozůstalosti L. Rutteho má 144 strojopisných stran, je datován r. 1960) několik stran věnoval i loutkovému divadlu s názvem *Loutková divadla na někdejší Staroměstském rynku*. Popularizační tendence v první části pojednání se svým charakterem projevuje téměř jako reportáž, zvláště sugestivní líčení představení budí dojem přímého přenosu. Rutte si všímá především maximálních požadavků na hlas herce (principála) a možností jeho variability a modifikace; dále pronikání germanismů do jazyka, především však vulgárních a surových výrazů, které podle autora porušily i samotný charakter některých her. Zároveň zdůrazňuje význam loutkového divadla v procesu národního uvědomování, poněkud v rovině jazykové. V podobě článku nabídl Rutte text redakci časopisu *Československý loutkář*. Byl však odmítnut, neboť popularizační charakter neodpovídal odbornému zaměření periodika. Nicméně Rutteho význam zde nespočíval v publicistické činnosti, ale v radosti, kterou rozdával svým malým divákům jako „principál“ domácího loutkového divadla.

Na úsvitě

Od 20. ledna do 17. února 1924 vznikala hra *Na úsvitě*. Ladislav Rutte se v ní obrátil do minulosti, i když ne tak hluboko jako v nedokončeném pokusu z před patnácti let. Její myšlenku vyložil v předmluvě knižního vydání z roku 1925: „*Slavný den 28. října 1918 měl v historii našeho národu jediného předchůdce, jehož význam jeví se rovněž tak všestranně a zasáhl podobně veškeré vrstvy obyvatelstva. Byl to 16. březen 1848, kdy došly do Prahy zprávy o vyhlášení konstituce – na venkově 17. březen, kdy zprávy o převratu vzhledem k tehdy panujícím poměrům se rozletěly i po vzdálených dědinách. Dobu na přelomu oněch význačných dějinných událostí hledí vyličiti tento obrázek vrstevníkům, zaživším dobu prohlášení samostatnosti našeho státu, aby z něj seznali bolesti, tužby předků a prostředí, z něhož ony tužby vyrůstaly.*“¹² V poslední větě de facto autor rozklíčoval celou koncepci hry. Vlastní děj je totiž podružný, dokonce naznačené drobné zápletky jsou rozřešeny pod vlivem vnějších okolností, vše je maximálně soustředěno k přiblížení doby a pocitů lidí těsně před šířením konstitučního příslibu v březnu 1848.

Neoddělitelnou součástí zobrazení obrozeneckého venkova je společenské téma panského útlaku a s ním související sociální problematika. Ani Rutteho hra v tomto směru ničím nepřekvapuje, i když zpočátku má nádech sentimentální idyly. Svým způsobem tomu nahrává i prostředí mlýna, do něž je zasazeno první jednání. V české literární (dramatické) tradici je spojeno především s Jiráskovou pohádkovou *Lucernou*, nicméně zde se svým charakterem daleko více blíží selankovitému pojetí Boženy Němcové jako místu přirozeného pracovního i společenského ruchu. Tento dojem navíc podtrhuje postava chůvy Kačenky, která dětem vypráví pověst o vodníkovi. Z expozice hry výrazněji vystupují dvě zápletky – (ne)možnost nadaného mlynářova syna Toníka jít studovat a poblouznění krejčího Švertásk, který chce

Jediná dochovaná fotografie domácího loutkového divadla L. Rutteho.

Zbytky cenných loutek L. Rutteho z konce 19. století.

finanční tíži rodiny řešit nalezením pokladu. Oba problémy prostupují druhým dějstvím, které se odehrává ve městě, v příbytku kantora Skřivánka. Kontrastní změna prostředí s sebou přináší i vyhocení sociálních rozporů ve výstupu kantora s panským direktorem Ganzwohlem (volbu jména v doslovném překladu „zcela dobrý“ je možno interpretovat

např. jak autorovu ironii), který až schematicky představuje typ nadřazeného a nadutého úředníka. V posledním dějství se protagonisté vrací zpět do mlýna a hra graduje zvěstí o slibu konstituce a zrušení roboty. Ve všeobecném veselí kantor vyprosí službu pro Švertáška a na mlynáři vymámí slib, že pošle svého syna studovat.

Rutteho hra se může v době prosazování avantgardních stylů (expresionismus, vitalismus, Osvobozené divadlo) jevit jako anachronismus. Námětově přeci jen poněkud vyčerpané téma je zpracováno s dějovou jednoduchostí, bez výraznějších inscenačních zajímavostí, plakátové charaktery postav působí spíše jako figurky v obraze. A právě obraznost, snad dokonce názornost je podstatou hry *Na úsvitě*. Líčí atmosféru na venkově, několik prostých lidí má víc než cokoli jiného přiblížit pocity a způsob myšlení v době jen krátce před zásadním historickým zlomem, jejich očekávání, pochyby, naděje. Jednoduše, nicméně přesně je pojmenovává mlynář, když říká: „... člověk neví, esli se má z toho radovat nebo strachovat. Jak to jenom všechno skončí?“ Rozpornost pocitů, vyplývající z nevědomosti a nedostatku informací, vyjadřuje nejistotu z budoucnosti obyčejného člověka, strach a hrůzu z války, z něčeho neznámého, ale také radost plnou víry a doufání v možnou svobodu.

Pro hodnocení hry je podstatná korespondence s nakladatelem Františkem Švejdou, konkrétně jeho dopis z 4. září 1924, v němž Ruttemu sděluje, že nemůže jeho hru vydat v edici pro mládež, ale mohla by vyjít v edici „Švejdův divadelní sborník“, jak se také stalo.¹³ V řadě pro mladší čtenáře vycházely spíše dramatické pohádky pro děti, i když mezi tituly najdeme dvouaktovku *V předvečer republiky* (1924) od Jaroslava Hlouška, svým zaměřením velmi podobnou Rutteho hře. Důležité však je, že původně byla určena pro zcela jinou věkovou skupinu a také sledovala jiný – didaktický – cíl, než bylo ochotnické předvedení. Z tohoto úhlu je třeba vnímat hru *Na úsvitě* jako poměrně působivou ukázkou myšlení lidí v dané historické epoše, která místo moderních dramatických experimentů vyžadovala zpracování „tradičními“ postupy.

Slovenská struna

Úspěšnost Rutteových her se hodnotí jen obtížně, ovšem drama *Píseň hor* (1926) podávající „obraz ze slovenských bojů za svobodu o 4 dějstvích“, jak zní jeho podtitul, lze v každém případě označit za nejambicióznější. Vždyť i recenzent, který hru vřele doporučoval ochotníkům, upozornil, že sice „*má v každém dějství rychlý spád, ale scénování 2. a 4. dějství bude dělati na našich maloměstských jevištích značné potíže [...] Podotýkám ještě, že vyžaduje kroje kopaničářského; proto rychle, neboť už ho brzo nebude.*“¹⁴ Nehledě na to, že k hudebnímu doprovodu je zapotřebí gajd a cimbálu.

Volba tématu nebyla u Ladislava Rutteho překvapivá, dokonce můžeme říci, že se přímo nabízela. Slovensko, resp. Slováci a jejich národní osud jej totiž zajímal od mládí. Poprvé je vědomě zaznamenal, když mu bylo 14 let a svět obletěla zpráva o krvavém incidentu v Černové nedaleko Ružomberku. Celkem 15 místních obyvatel zemřelo po střelbě do demonstrativního shromáždění, které mělo zabránit vysvěcení jejich kostela jiným knězem než zdejším rodákem Andrejem Hlinkou. O rok později právě Hlinka podnikl po českých zemích propagačně-přednáškovou cestu a jeho sugestivní líčení černovských událostí udělalo na mladého Rutteho velmi silný dojem. Ten umocnila účast Slováků vedených MUDr. Pavlem Blahem na Jubilejní výstavě, kteří nadchli Prahu svými kroji, hudbou a tancem. Kvintán Rutte se seznámil s MUDr. Blahem a začal navštěvovat schůzky Akademického odboru Československé jednoty, který úzce spolupracoval se slovenským akademickým spolkem Detvan.¹⁵ „*R. 1909 mi bylo dopřáno poznati prvně Slovensko v drsné hrůze šovinistického maďarského útlatku, a v té souvislosti i Slovácko, které jsem si stejně zamiloval a napříště tam trávil veškeré prázdniny. Nezapomenutelné byly Sjezdy pokrokové mládeže slovenské, utužující vzájemnou spolupráci mezi moravskými a tehdejšími uherskými Slováky, jakým byl sjezd hodonský r. 1911 a hradištský r. 1913. Akademický odbor pořádal spolu s Detvanem propagační zájezdy po českých městech za účasti Dra Blaha, jež se setkávaly s bouřemi nadšení. Národopis šel ruku v ruce s politikou, česko-slovenská vzájemnost se utužovala a naše studentstvo plnilo tak své poslání.*“¹⁶

V první polovině 20. let dokonce Ladislav Rutte založil v Mařaticích Sdružení přátel lidového umění a rázu Slováků, jehož se stal jednatelem a které propagovalo česko-slovenskou vzájemnost. Myšlenka sounáležitosti obou národů (nelze ji ztotožnit s koncepcí čechoslovakismu, tedy politickou linií propagovanou třeba T. G. Masarykem, E. Benešem nebo V. Šrobárem, na níž byl postaven základ první československé republiky) našla svůj výraz v setkáních na Javořině, která se stala jejím symbolem. Tato setkání měla velmi silnou tradici již od poloviny 19. století a po vzniku ČSR byla znovu obnovena v roce 1922.¹⁷ Okolí Javořiny se proto stalo přirozeným dějištěm hry, která si kladla za cíl vypovědět o těžké národnostní situaci Slováků v minulosti. Rutte chtěl pro autentičnost co nejlépe poznat prostředí, a tak se na počátku května 1926 na čtyři dny vypravil do Velké nad Veličkou a odtud do hor.¹⁸ Stručně zápisky poskytují více méně jen itinerář cesty, avšak dokládají, že se měl setkat se synem gajdoše Filúse a snad i synů zbojníka Jána Tučky, vedlejších postav jeho hry.

Drama *Píseň hor* o čtyřech dějstvích se odehrává v letech 1848–1849 a Rutte je s patosem věnoval „minulému utrpení a jasné budoucnosti slovenského lidu.“ Ten ostatně předznamenává i ladění celé hry. Kromě historického dramatu ji můžeme považovat i za drama ideové s revolučně romantickými prvky, řešící hned v prvním výstupu otázku svobody jako problému národního i osobního. Na jedné straně se odehrává významný historický okamžik, otevřená revolta proti útlaku, na straně druhé se ukazuje způsob vnímání svobody obyčejným nevzdělaným člověkem (po zrušení roboty) jako bezbřehé volnosti dovolující mu téměř cokoliv. Postupně je však tato myšlenka relativizována samotným textem a rozplyne se do prázdných nebo patetických dialogů střídaných informativními monology.

První dějství je situováno do tradičního českého prostředí – hospody U Modré hvězdy v Uherském Brodě dne 17. září 1848. Okamžitě v prvním výstupu prvního dějství je čtenář/divák uveden do dobového kontextu a dozvídá se o bouřích v Uhrách. Uplatnění aditivního přístupu znamená, že v každém dalším výstupu přijde nová postava, která doplní vývoj událostí o čerstvé události (hajný Hajduk, gajdoš Filús, student Záhorský). Tento princip se objevuje i v dalších aktech a pro Rutteho je jediným hybatelem děje, resp. dalšího přísunu informací, neboť *Píseň hor* je ponejvíce statická hra, v níž se toho příliš dramatického neděje, stojí na výrazech obličejů postav (což při realizaci může být poněkud problematické) a na promluvách. Zřejmě si to uvědomoval i autor, a tak od druhého dějství postavy alespoň častěji zpívají, dokonce je do hry věleněna i postava gajdoše.

Volba historického dramatu sebou nese i zvážení množství historických reálií včetně postav. *Píseň hor* zaměřuje pozornost na obyčejné, prosté lidi, historické postavy se v něm nevyskytují. Cílem autora bylo pokusit se přiblížit myšlení, pocity a problémy lidí, do jejichž životů zasáhne revoluce, ale zároveň být historicky věrný, přinést co nejvíce informací. Výsledek je rozpačitý. Banální a natahované dialogy se mísí s přehnaně patetickými nacionálními výstupy, informační pozadí dodávají monology o vojenském dění a vše odlehčují hudební pasáže nebo vyprávění o vědmách-bohyních. Značně problematická je zápletka hry, neboť není zcela jasné, či příběh vlastně sledujeme, nebo zda jde o personifikaci osudu slovenského národa. Teprve na konci předposledního dějství vyplyne, že záhadně se tvářící postava Kalmana je ve skutečnosti odrodilý slovenský zeman, který se toulá po horách a chce zabít studenta-dobrovolníka Štefka Záhorského, velmi agilního organizátora odboje proti Maďarům. Jde o jedinou zápletku v celé hře a nutno podotknout, že ne právě dobře vystavěnou a uvěřitelnou. Podobně je tomu s hledáním hlavního hrdiny. Opět se nabízí možnost slovenského lidu jako kolektivního hrdiny, zde zastoupeného odhodlanými a statečnými slovenskými povstanci. Tím spíš že i přes rozdílnost věku jsou typově snadno zaměnitelní. Nicméně postavou čnicí nad ostatní je student Záhorský, kterého ostatní uznávají až obdivují, jako by jeho osobnost vyzařovala zvláštní auru. Svým solitérním charakterem představuje romantického hrdinu, odhodlaného obětovat sebe ve prospěch vyššího cíle, jemuž se musí podřídit i láska k dívce Zuzce. Vyústění jejich vztahu i celé hry ovšem překonává koncepci romantismu, Záhorský nemusí položit svůj život za svobodu národa, neboť jeho vrah je

včas odhalen. V osobní rovině je hra završena happyendem, v širším pojetí nadějí v lepší budoucnost.

Na možné problémy s inscenováním hry upozornil redaktor Zájmu Slovače. První a třetí dějství se odehrávají v hostinci, nejprve v Uherském Brodě, poté o rok později na slovenských kopanicích. Ladislav Rutte byl maximalista, pokud se týká scénografie, jak o tom svědčí požadavek pro první dějství: má se odehrávat v „klenuté nálevení“, v levém rohu mají stát historická kachlová kamna, vedle nich malé okno v silné zdi, po stěnách cínové nádoby a několik obrázků na skle. Rutteho však nelze podezírat z laciné povrchnosti nebo touhy po efektu, spíše je třeba za tím hledat přesnost a smysl pro detail. Problematičtější se jeví příprava druhého a čtvrtého dějství, situovaných do hor, konkrétně na Javořinu. Druhý akt podle autorových instrukcí totiž vyžadoval z jedné strany lesní horský svah, z druhé strany vyvýšeninu porostlou smrčínami, výhled na lučiny, kameny a mohutný javor, pod nímž dohasíná oheň. V posledním dějství sice jde jen o pastvinu a hustou mlhu, ovšem pod javorem má být „planoucí oheň“. Bohužel nevíme, kde a jakým způsobem se hra inscenovala, neboť by jistě bylo zajímavé, jak se její tvůrci vypořádali třeba s poměrně technicky náročnými přetavbami scény mezi jednotlivými akty.

Už z podstaty svého námětu se hra dotýká otázek svobody a revolty, statečnosti a zrady, ovšem neřeší je. Nejsilnějším dojmem tak zůstává pocit vlastenečství, resp. vyznání lásky k domovu, k horám, které pro hrdiny symbolizují pevnost a jistotu. Do hor utíkají pro ochranu, avšak přicházejí s pokorou, neboť si uvědomují skrytou, neproniknutelnou moc lesů. Konkrétně Javořina vnímaná jako posvátná hora je pro ně zdrojem síly i útěchy. Co představuje píseň hor, vysvětluje až v úplném závěru Záhorský: „*Šum větru ve hlavách omšných velikánů, bouře letící nad lesy, hlasy fujar, zpěvy pastevců, ptactva, to jejich věčná, tajemná píseň. Tě naslouchali jsme nesčíslněkrát s utajeným dechem a zněla nám v duši, když bloudili jsme v dáli jako psanci a kdy návrat značil nové boje za tuto zemi. [...] Píseň hor táhla mi hlavou jako dávná zkazka mládí, podněcovala odvahu, dávala zapomenouti i na ta slova, která mi ranila duši.*“¹⁹

Závěr

Dramatická tvorba Ladislava Rutteho je svým rozsahem nepatrná, zvláště v kontextu celé Rutteho publikační činnosti, jakkoli tato představuje výsostně uměleckou tvorbu. Tři publikované hry dobou vzniku spadají do první poloviny 20. let a pravděpodobně další hry nevznikly. Vystavávají proto dvě otázky:

1. Jak vysvětlit mezeru mezi pokusem *Jan z Jenštejna* z roku 1909 a hrou o Ondrejkovci, prokazatelně prvním ukončeným dramatem z roku 1922.

2. Proč po roce 1925 Rutte nenapsal další drama.

Přitom ani pro jednu z odpovědí nemáme důkazy, zůstávají jen hypotézy – vždyj nejméně dvě. Nelze s jistotou tvrdit, že by Rutte po nedopsání hry o Janu z Jenštejna nepokračoval ve svých dramatických pokusech; víme jen, že žádné jiné drama nepublikoval. Velmi nepravděpodobné se jeví, že by se znovu věnoval skečům, které nepotřebovaly písemnou fixaci, neboť je vhodné spojovat je s jeho dětstvím. Je možné, že pokud se v období druhého desetiletí 20. století snažil o další hry, pouze se nedochovaly jejich texty. Ale jako nejpravděpodobnější se zdá, že v době dospívání se jeho zájem soustředil na další oblasti včetně studia. Stejně vysvětlení se nabízí i jako odpověď na druhou otázku – je vskutku reálné se domnívat, že stále více času vyžadovala jeho nová advokátní praxe, rodina (oženil se v roce 1920, o čtyři roky později se narodil první syn Jurij), ale také vlastivědná práce, jíž se věnoval snad každou zbývající volnou chvíli. Možná byl i zklamaný, že jeho hry nemají odezvu, kterou očekával; z dochované korespondence vyplývá, že kamenná divadla, jimž nabízel např. drama *Píseň hor*, zdvořile odmítla (např. Národní divadlo v Brně).

V každém případě hodnotit dramatickou tvorbu Ladislava Rutteho znamená zvažovat především tři publikované hry, svým rozsahem tedy skutečně drobnosti. Vzhledem k počtu je nemyšlitelné poukazovat na vývoj jeho schopností dramatika nebo proměnu témat, navíc

hry vznikaly v krátkém údobí let 1922–1925. Přesto mezi nimi existují vnitřní spojitosti a můžeme stanovit i některé jejich společné rysy. *Vánoční pohádka o chudobném Ondrejкови* a *Na úsvitě* propojuje jejich určení – obě byly věnovány dětem; zatímco první z nich měla konkrétního adresáta, v případě druhé hry můžeme předpokládat „echo efekt“, čili odezva hry o Ondrejкови Rutteho inspirovala a motivovala k napsání další hry mládeži. Druhou a třetí hru zase propojuje žánr historického dramatu, dokonce totožného období. Nejde však o paralelu nebo srovnání situace Čechů a Slováků v revolučním roce 1848, ovšem s jistými výhradami je lze vnímat jako pokračování: tam kde končí hra *Na úsvitě*, jako by začínalo drama slovenského národa *Píseň hor*.

Na první pohled mají hry společné zasazení do venkovského prostředí. V případě Ladislava Rutteho, který svůj život vlastně zasvětil propagaci národopisu, by bylo nadbytečné hledat důvod. Výrazným znakem je však jazyk, tedy užití nářečí. Zatímco v báchorce o Ondrejкови je slovácký dialekt jedním z určujících rysů, ve hře *Na úsvitě* překvapuje nekonkrétní jazykovou lokalizací, pouze občasně protetické „v“ napovídá, že děj je situován někde na český venkov. Poněkud zvláštní je jazyková situace v posledním Rutteho dramatu, které se povětšinou odehrává na slovenské straně pomezí v okolí Javořiny, ovšem postavy mluví česky, takže paradoxně autentičtější vynívá slovenský překlad. Snad nejcharakterističtějším rysem Rutteho dramatiky jsou hudební party, ať už jde o sólově zpívané lidové písně nebo jejich hudební doprovod. V historických hrách jsou vnímány jako běžná součást každodenního života, jemuž se přizpůsobují svojí povahou. A tak zatímco v první z nich převažují písně radostné, čímž podtrhují dychtivé očekávání lepší budoucnosti, ve druhé zaznívají písně teskné a samozřejmě vojenské. Ještě podstatnější význam mají v dětské báchorce o Ondrejкови. Nejen že rezonují s proměňující se náladou, ale především fungují jako integrální prvky lidových zvyků.

Rutteho hry nesledují soudobé trendy v dramatické tvorbě ani divadelním inscenování. Pojímá je veskrze realisticky – míněno bez formálních experimentů –, zato s důrazem na vnější znaky. V knižních vydáních autor podává velmi podrobné popisy postav, jejich kostýmů, detailní pokyny pro stavbu scény; v poslední hře předepisuje gesta a mimiku některých osob. Taková návodnost však byla potřebná pro ochotníky, jimž byly hry primárně určeny. Postavy nemají hlubší psychologické prokreslení, částečně proto, že Rutte na scénu přivádí poměrně početné obsazení. Ale spíše je důvodem funkce postav coby zprostředkovatelů událostí, k nimž jen zaujímají určitý postoj. Zvláštností je, že v prvních dvou hrách v podstatě chybí záporné postavy. Dokonce nadřazený úředník Ganzwohl v závěru budí spíše posměšný soucit. Teprve do *Písně hor* autor dosadil pro zvýšení dramatickosti zlověstně tajemného Andreje Kalmana, který jako symbol maďarského útlatku je v závěru zastřelen jedním ze slovenských povstalců.

Dramatická tvorba Ladislava Rutteho tvoří vskutku jen drobnou část v celé autorově činnosti, nepatrnou svým rozsahem i významem. Ačkoliv v jeho hrách je možno vysledovat tradiční Freytagovo rozvržení dramatu do pěti částí,²⁰ chybí jim podstatné prvky – moment překvapení a dynamika. Nelze je vnímat jinak než jako zajímavost a texty vhodné pro ochotnické soubory, i když alespoň s poslední hrou měl autor vyšší ambice. Těžiště a skutečná hodnota Rutteho tvorby spočívá v jeho populárně-vědných pracích, jež dosud čekají na hlubší prozkoumání a zhodnocení.

Poznámky:

- 1 Rutte, L.: *Různé výstupy „kabaretní“ 1904–5*. [Rukopis.] Pozůstalost L. Rutteho.
- 2 Přelom 19. a 20. století se nese v českém dramatu ve znamení realismu, naturalismu a později symbolismu. Historické hry poněkud ustupují sociálním a také psychologickým dramatům, ovšem vznikají i v prvním desetiletí minulého století a jsou s úspěchem hrány, např. historicky popisný *Jan Žižka* (1903) Aloise Jiráska, podobenství *Kníže* (1908) Arnošta Dvořáka nebo ryze symbolistní *Jánošík* (1910) Jiřího Mahena. Charakteristickým rysem pro dramatickou tvorbu tohoto období je konflikt jedince a společnosti. Torzo Rutteho hry naznačuje zcela odlišné uchopení látky.

- 3 R u t t e, L.: *Príspevky k štúdiu života ľudu na moravskom Slovácku a v Čechách*. [Rukopis.] Pozůstalost L. Rutteho.
- 4 R u t t e, L.: *Mé vztahy k národopisu*. [Rukopis.] Pozůstalost L. Rutteho.
- 5 Za sakrální čas je v teorii kompoziční výstavby textu označován čas církevní, liturgický: „Rozhodující úlohu hraje především v lidovém prostředí, kde dostává výrazné zvykové zabarvení. Autoři se při volbě tohoto času, určené už tématem látky, zaměřují v podstatě na ty dny a na ta období kalendáře, během nichž podle lidového podání dochází k nadpřirozeným, záračným, podivuhodným nebo alespoň zvláštním událostem.“ V š e t i č k a, F.: *Stavba dramatu*. Olomouc 1996, s. 22.
- 6 O mnoho let později příběh zrození Krista Rutte zpracoval prozaicky jako *Štědrovečerní pohádka o českém Betlěmu*. Dokončil ji na Silvestra 1965 a na Nový rok ji věnoval svému synovi Milanovi. Jde o aktualizaci biblického příběhu, umístěnou na český venkov, a její podstata spočívá ve výčtu příchozích, kteří za zvuků lidových písní a hudby přinášejí různorodé dary.
- 7 K a r p a t s k ý, D.: *Malý labyrint literatury*. Praha 2001, s. 565.
- 8 Zájem Ladislava Rutteho o lidové prostředí má široký záběr a jen obtížně jej lze postihnout v rámci jedině poznámky. Určitý přehled poskytnete tematicky dělená bibliografie jeho publikací, studií a článků čítající 151 položek (K u n z, Ludvík: *Národopisné dílo Ladislava Rutteho*. Podřevnicko 3, 1969, s. 61–69). V první řadě je třeba zmínit zaujetí pro lidovou hudbu, mj. zakládal slovácké krúžky, stál u zrodu Hradišťanu, působil v porotách různých soutěží, jeho dům se stal místem řady koncertů a vystoupení; publikoval knihu o gajdošských tradicích (*Gajdy a gajdošské tradice na Valašsku a Slovácku*. Strážnice 1964). Zvlášť jej zajímala oblast Valaška a Hornácka, již věnoval obsáhlou studii *Hornácko ve zpěvu, hudbě a tanci* (1. vyd. 1942, 2. vyd. 1950). Jako odborný poradce se podílel na filmech *Maryša* (1935) nebo *Její pastorkyně* (1938), za druhé světové války dokonce přednášel o lidové kultuře na Škole umění ve Zlíně (1940–1944), v roce 1945 zorganizoval velkou národopisnou slavnost ve Zlíně, která předznamenovala pozdější Strážnické slavnosti (konají se od roku 1946). Zřejmě nejrozsáhlejším Rutteho projektem se stal nerealizovaný skanzen – Bartošovo národopisné muzeum v přírodě, které mělo po druhé světové válce vzniknout v okolí někdejší pily pod Hradiskem u Zlína. Zůstává tedy otázkou, proč v dalších dvou dramatech pro dospělé diváky nezvolil námět z lidového prostředí, jímž se zabýval další desítky let.
- 9 Zřejmě jde o výpis ze školního řádu. Je uložen v pozůstalosti Ladislava Rutteho spolu s konceptem žádosti Jednoty křesťanských matek okresní školení radě v Uherském Hradišti o povolení dětem účinkovat v divadelním představení. Nedatováno.
- 10 U h e r, J.: *Dvě kapitoly z jednoho života*. Rovnost, 23. 10. 1966, s. 3.
- 11 Informace o osudech loutek a loutkového divadla poskytla snacha JUDr. L. Rutteho, paní Alena Rutteová.
- 12 R u t t e, L.: *Na úsvitě*. Praha 1925.
- 13 V edici „Divadelní sborník mládeže“ vycházely hry v letech 1913–1948, Národní knihovna zaznamenává 293 svazků. Šlo především o hry pro menší čtenáře, jejichž hrdinou byl nejčastěji Kašpárek, nicméně objevují se i hry pro starší děti se závažnými tématy, např. zcela poslední svazek *Partyzánská dcera* od Otakara Kriebla přibližuje život u nás za nacistické okupace. V letech 1941–1942 Švejda vydával také edici „Programové besedy a večery pro dospívající mládež“. Její náplň tvořily zábavné kuplety, komická dueta nebo veselé výstupy, o čem ostatně svědčí samotné názvy, např. *Pryč s mužskou něžností!*: *Sólový výstup pro dívku* (Václav Klen), *Neposlušný chlupáč* (Miloslav J. Sousedík), *Traktát o studentském humoru* (Karel Balák).
- 14 H a v e r l a n d, J. V.: *Píseň hor*. Zájmy Slovače, 6. 3. 1926, s. 5.
- 15 Detvan (existoval v letech 1882–1948) sdružoval v Praze studující slovenskou mládež, sledoval vzdělávací a národně uvědomovací cíle, ale orientoval svou činnost i na otázky společenské a politické. Zpočátku byl pod vlivem myšlenek L. N. Tolstého, od 90. let 19. století českého filozofického realismu (T. G. Masaryk). K nejvýznamnějším členům před první světovou válkou patřili mj. M. Kukučín, Jégé, V. Šrobár, J. Gregor-Tajovský, I. Krasko. V roce 1924 ze spolku vystoupila skupina komunisticky orientovaných studentů (V. Clementis, J. Poničan, D. Okáli) a založili Volné sdružení studentů-socialistů ze Slovenska, z něhož ještě téhož roku vznikla skupina DAV.
- 16 R u t t e, L.: *Mé vztahy k národopisu*. [Rukopis.] Pozůstalost L. Rutteho.
- 17 Blíže např. P a v l o v á, B.: *Javorina*. Bzince pod Javorinou 1979; M i č k a, A.: *Z historie česko-slovenské vzájemnosti v kraji pod Javořinou*. Malovaný kraj 38, 2002, č. 4, s. 10–11.
- 18 R u t t e, L.: *Príspevky k štúdiu života ľudu na moravskom Slovácku a v Čechách*. [Rukopis.] Pozůstalost L. Rutteho.
- 19 R u t t e, L.: *Píseň hor*. Praha 1926, s. 122.

- 20 Gustav Freytag (1816–1895), německý prozaik, dramatik a kritik, v knize *Technika dramatu* (1863, česky 1944) stanovil rozvržení dramatu do pěti částí: expozice, kolize, krize, peripetie, katastrofa (rozuzlení), někdy označovaného jako „Freytagova pyramida“. Tato teorie přes výhrady i zpochybňování zůstává stále v platnosti, především pro realistické drama.

Mgr. Pavel P o r t l (n. 1979), historik Slovákého muzea v Uherském Hradišti, zabývá se kulturními dějinami, především literární historií.

Dramatic Trifles by Ladislav Rutte

A b s t r a c t

The study examines the dramatic work by JUDr. Ladislav Rutte (1893–1976) whose core is made up by three plays in book form: *Christmas Fairy-tale about poor Ondrejko* (1924, *Mountain Song* (1926) and *At dawn* (1926). Apart from the text itself, the plays are interesting for their explicit frankness with which the author describes his relation to children, folklore and emancipating attempts of Slovaks in the 19th century. For this reason, the analysis of his literary texts reflects Rutte's attitudes, views and life experience. In the field of drama he shows his interest in puppet theatre whose development he watched carefully being a puppet player himself. This study is based on the research of the bare heritage of JUDr. Ladislav Rutte, which made it possible to use a lot of unpublished materials – notes, memoirs, letters and manuscripts of his works.

Ladislav Ruttés Kurzdramen

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Studie behandelt dramatisches Werk von JUDr. Ladislav Rutte (1893–1976). Er publizierte nur drei Theaterstücke, die den Kern seines literarischen Werkes darstellen: *Vánoční pohádka o chudobném Ondrejčkovi* (Weihnachtsmärchen über armen Ondrejko) 1924, *Píseň hor* (Lied der Berge) 1926 und *Na úsvitě* (Im Morgengrauen) 1926. Seine Theaterstücke sind außer anderem dadurch interessant, dass sie die Beziehung des Verfassers zu Kindern, zur Folklore, aber auch seine Sympathien für das slowakische Emanzipationsbestreben im vorletzten Jahrhundert widerspiegeln. Aus diesem Grund wurde die Analyse seiner literarischen Texte in einen breiteren Rahmen eingefügt, der Ruttés Einstellungen, Ansichten und Lebenserfahrungen offenbart. Sein Interesse für dramatisches Schaffen wurde mit seiner Neigung zum Puppentheater abgerundet. Er verfolgte aufmerksam die Entwicklung dieser Theaterform und war selbst Puppenschauspieler. Die vorliegende Studie basiert auf der Untersuchung von seinem bisher nicht aufgearbeiteten Nachlass, sodass dazu viele unveröffentlichte Unterlagen – Notizen, Erinnerungen, Korrespondenz sowie Manuskripten seiner Werke – verwendet werden konnten.

SOUPIS OBECNÍCH KRONIK ULOŽENÝCH VE STÁTNÍM OKRESNÍM ARCHIVU UHERSKÉ HRADIŠTĚ

2. ČÁST

Jiří Čoupek, MZA-Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Jaromíra Čoupková, MZA-Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Soupis obecních kronik (2. část) navazuje na úvodní studii o obecních kronikách okresu Uherské Hradiště, která byla publikována v minulém čísle sborníku Slovácko, roč. L (2008). Předkládaná závěrečná část obsahuje obce Pašovice až Žitková.

PAŠOVICE

1. svazek **1933–1941**, 99 s. (AO Pašovice, inv. č. 1)

Obsahuje stručný přehled dějin od počátku 20. století s podrobnými záznamy od roku 1914.

2. (1.) svazek **1951–1969**, 594 s. (MNV Pašovice, inv. č. 44)

Obsahuje popis obce k roku 1951, doplnění událostí za léta 1945–1955 a roční záznamy od roku 1956.

3. (2.) svazek **1970–1976**, 397 s. (MNV Pašovice, inv. č. 45)

4. (3.) svazek **1977–1983**, 401 s. (MNV Pašovice, inv. č. 46)

5. (4.) svazek **1984–1991**, 400 s. (ObÚ Pašovice, nezpracováno)

Kronikáři:

Jan Rychetník (nar. 1889), řídící učitel, kronikářem v letech 1933–1934. Zapsal úvodní přehled a první zápisy do roku 1934.

Martin Gajdůšek (1898–1983), rolník, kronikářem v letech 1937–1938, zapsal léta 1935 a 1936.

1. neznámý, zapsal léta 1938–1941.

Jakub Zajíc (1915–2006), učitel základní školy, pedagogický pracovník, kronikářem v letech 1950–1993.

Poznámka:

Ve fondu Archiv obce se nachází Pamětní kniha z let 1784–1910. Obsahuje pamětní zápisy úředního a kronikářského charakteru včetně zápisů obecního výboru z let 1890–1903. Svazky od roku 1951 byly znovu číslovány od jedné, v pořadí šestý svazek z let 1992–1999 a sedmý od roku 2000 se nacházejí na obecním úřadu.

PITÍN

1. svazek **1935–1955**, 423 s. (MNV Pitín, inv. č. 1)

V letech 1940–1945 nebyla kronika vedena a zápisy nebyly doplněny.

2. svazek **1956–1983**, 586 s. (MNV Pitín, inv. č. 2)

Nebyla zapsána léta 1965–1969.

3. svazek **1984–1994**, (MNV Pitín, inv. č. 3)

Kronikáři:

František Macek (1883–1941), řídící učitel, kronikářem v letech 1935–1940.

Kamil Hnídek (nar. 1904), učitel základní školy, kronikářem v letech 1945–1975, avšak nezapsal léta 1965–1969.

Kamil Milička (nar. 1938), podnikový vodohospodář, kronikářem v letech 1975–1983.

Bohumil Šátek (nar. 1920), kronikářem v letech 1983–1989.

Marie Kuželová (nar. 1960), kuchařka, kronikářkou od roku 1990.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1995 se nachází na obecním úřadu.

PODOLÍ

1. svazek 1924–1959, 314 s. (AO Podolí, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin a podrobnější zápisy od roku 1890, součástí je obsah kroniky.

Kronikáři:

1. neznámý, sepsal úvod v roce 1924.

2. neznámý, sepsal přehled dějin a zápisy do roku 1933.

František Pilka (data neuvedena), kronikářem v letech 1934–1938.

Karel Bača (1889–1971), učitel základní školy, kronikářem od roku 1960, zapsal léta 1938–1959.

Poznámka:

Druhý svazek z let 1960–2006 a třetí od roku 2007 jsou na obecním úřadu.

POLEŠOVICE

1. svazek 1927–1945, 288 s. (AO Polešovice, nezpracováno)

2. svazek 1945–1961, 425 s. (MNV Polešovice, inv. č. 1)

3. svazek 1962–1976, 364 s. (MNV Polešovice, inv. č. 2)

4. svazek 1976–1985, 391 s. (MNV Polešovice, inv. č. 3)

5. svazek 1986–1990, 221 s. (MNV Polešovice, inv. č. 4)

Kronikáři:

Emil Bazalka (data neuvedena), kronikářem v letech 1927–1938, zapsal roční záznamy už od roku 1918.

Jaromír Zapletal (nar. 1898), učitel základní školy, kronikářem v letech 1945–1955, zapsal léta 1938–1954.

Bohumil Petratur (nar. 1920), učitel základní školy, kronikářem v letech 1955–1963.

Antonín Běhávkva (data neuvedena), kronikářem v letech 1963–1964, zapsal rok 1963.

Antonín Hladný (nar. 1904), učitel v důchodu, kronikářem v letech 1966–1971, zapsal léta 1964–1970.

Jiřina Hyánková (nar. 1943), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1971–1973, zapsala léta 1971–1972.

Ludmila Cilečková (nar. 1948), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1973–1984.

Bořivoj Kryš (nar. 1946), agronom, kronikářem v letech 1985–1993.

Poznámka:

Další svazky od roku 1991 jsou na obecním úřadu.

POPOVICE

1. svazek 1932–1962, 364 s. (MNV Popovice, inv. č. 1)

2. svazek 1963–1982, 173 popsaných listů (MNV Popovice, inv. č. 2)

3. svazek 1983–1986, 317 s. (MNV Popovice, inv. č. 3)

4. svazek 1987–1997, 399 s. (MNV Popovice, inv. č. 4)

Kronikáři:

Oldřich Šulc (nar. 1891), řídící učitel, zapsal léta 1932–1949.

Jan Dvořan (nar. 1917), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1950–1959.

Marie Dvořanová (data neuvedena), zapsala za svého manžela léta 1960–1961.

František Fojta (1907–1978), ředitel základní školy v Kunovicích, zapsal léta 1962–1965 a 1967–1970.

Bedřich Aufrata (1907–1973), ředitel základní školy, zapsal rok 1966.

Josef Šilhavík (nar. 1950), technik, kronikářem v letech 1975–1976, zapsal léta 1971–1976.

Jarmila Brabcová (nar. 1953), výtvarnice, kronikářkou v letech 1977–1986.

Jarmila Prajzová (nar. 1960), účetní MNV, kronikářkou v letech 1988–1990.

Jaroslav Myslík (data neuvedena), kronikářem v letech 1990–1992.

Jarmila Batková (nar. 1951), kronikářkou od roku 1997, dopsala léta 1993–1997.

Poznámka:

Pátý svazek od roku 1998 je na obecním úřadu.

PRAKŠICE

1. svazek 1924–1957, 448 s. (AO Praktice, nezpracováno)
2. svazek 1958–1987, 532 s. (MNV Prakšice, inv. č. 1)

Kronikáři:

Josef Šustek (data neuvedena), rolník, kronikářem v letech léta 1924–1929.

František Hanák (nar. 1903), učitel národní školy, kronikářem v letech 1929–1930.

Jan Běhůnek (nar. 1901), rolník, kronikářem v letech 1931–1952, léta 1940–1945 dopsal zpětně.

Jan Kusák (data neuvedena), kronikářem v letech 1953–1954.

Matěj Švehlík (1911–1991), ředitel školy, právník, kronikářem v letech 1955–1959.

Karel Máťa (nar. 1932), ředitel základní školy, kronikářem v roce 1960, žádné zápisy nezapsal.

Ludmila Kostelníková (nar. 1932), vedoucí školní jídelny, kronikářkou v letech 1964–1987, zapsala léta od roku 1960.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1988 na obecním úřadu.

PŘEČKOVICE

1. svazek 1932–1975, 180 s. (MNV Přečkovice, inv. č. 1)
2. svazek 1976–1991, 394 s. (MNV Přečkovice, inv. č. 2)

Kronikáři:

Arnošt Šíma (1890–1976), učitel národní školy, kronikářem v letech 1932–1933.

Oldřich Sviták (nar. 1922), učitel základní školy, kronikářem v roce 1951, zpětně zapsal léta 1933–1951.

František Maca (nar. 1934), učitel základní školy, kronikářem v roce 1952.

Marie Jašková (1909–1993), archivářka, kronikářkou v roce 1955, dopsala léta 1953–1954.

František Malaňák (nar. 1924), ředitel základní školy, kronikářem v roce 1960, žádné zápisy nezapsal.

Pavel Zemčík (1951), technik, kronikářem v letech 1969–1995, dopsal léta 1955–1968.

Jaroslav Valášek (1909–1989), učitel základní školy, funkcionář MěNV Bojkovice, v době kronikáře Pavla Zemčíka vyhotovil zápis za rok 1976 s přehledem starších dějin.

Poznámka:

Obec od roku 1980 místní částí města Bojkovice, avšak vede vlastní kroniku. Třetí svazek od roku 1992 na městském úřadu v Bojkovicích.

RUDICE

1. svazek 1926–1975, nestránkováno (MNV Rudice, inv. č. 1)
Kronika byla založena roku 1936, zápisy zpětně zapsány od roku 1914.
2. svazek 1976–1994, 395 s. (MNV Rudice, inv. č. 2)

Kronikáři:

František Šabršula (nar. 1878), řídící učitel, v roce 1926 sepsal úvodní část.

Jakub Pešát (data neuvedena), obecní tajemník, kronikářem v letech 1936–1938, zpětně zapsal léta 1914–1937.

Václav Pešát (nar. 1897), rolník a funkcionář MNV, kronikářem v letech 1946–1960, zpětně zapsal léta 1938–1945 a pokračoval ročními zápisy z let 1946–1957.

Miroslav Kopřiva (data neuvedena), technický úředník, kronikářem v letech 1963–1967, zapsal léta 1958–1967.

Oldřich Matějčík (nar. 1934), učitel základní školy, kronikářem od roku 1968

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1995 na obecním úřadu.

S A D Y

1. svazek **1924–1964**, nestránkováno (MNV Sady, nezpracováno)

Obsahuje přehled starších dějin s ročními zápisy od roku 1919, schází zápisy za léta 1949–1953 v době sloučení obce s městem Uherské Hradiště.

Kronikáři:

František Kočnar (nar. 1880), učitel národní školy, kronikářem v letech 1924–1927.

Antonín Tvrdoň (data neuvedena), kronikářem v letech 1928–1930

1. neznámý, zapsal léta 1931–1933.

2. neznámý, zapsal léta 1934–1935.

Vincenc Pastyřík (nar. 1896), učitel národní školy, kronikářem v letech 1945–1948, zapsal léta 1936–1948.

Václav Ondrášek (nar. 1904), učitel základní školy, kronikářem v letech 1954–1955.

František Novák (nar. 1901), učitel základní školy, kronikářem v letech 1956–1964.

Poznámka:

Obec je od roku 1960 místní částí města Uherské Hradiště a nevede vlastní kroniku.

S A L A Š

1. svazek **1922–1968**, 382 s. (MNV Salaš, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin, na konci záznamy o zlatých svatbách a sjezdech rodáků z let 1969–1971.

2. svazek **1969–1984**, 398 s. (MNV Salaš, inv. č. 68)

Kronikáři:

Jan Vaněk (data neuvedena), hajný, kronikářem v letech 1922–1939.

Inocenc Janovác (nar. 1889), důchodce, kronikářem v letech 1946–1965, zapsal léta 1939–1964.

Josef Zapletal (1922), technik, kronikářem od roku 1966, zapsal léta 1965–1984.

Poznámka:

Třetí svazek z let 1985–1999 a čtvrtý od roku 2000 jsou na obecním úřadu.

S L A V K O V

1. svazek **1924–1965**, 143 s., další nestr. (MNV Slavkov, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin.

3. svazek **1987–1990**, 85 pops. stran (MNV Slavkov, inv. č. 2)

Kronikáři:

Josef Svoboda (nar. 1895), učitel základní školy, kronikářem v letech 1925–1963.

1. neznámý, zapsal léta 1964–1965.

František Uher (data neudána), kronikářem v letech 1973–1974.

Josef Zálešák (data neudána), učitel základní školy, kronikářem v roce 1975.

Vlastimila Krhovská (nar. 1943), sekretářka, kronikářkou od roku 1979.

Poznámka:

Druhý svazek kroniky za léta 1966–1986 nedochován. Čtvrtý svazek od roku 1991 na obecním úřadu.

S T A R É H U T Ě

První stále neuzavřený a mezerovitý svazek od roku 1924 je uložen na obecním úřadu.

S T A R É M Ě S T O

1. svazek **1918–1934**, 307 s. (AO St. Město, inv. č. 1)

2. svazek **1935–1948**, 1961–1962, 186 s. (AO St. Město, inv. č. 2)

3. svazek **1949–1960**, 495 st. (MNV St. Město, nezpracováno)

4. svazek **1962–1967**, 329 s. (MNV St. Město, nezpracováno)

Dokumentace–samostatné album z let 1949–1960 obsahující potravinové lístky, plakáty, reklamy, letáky, novinové výstřižky, programy a vstupenky.

Kronikáři:

Antonín Zelnitius (1876–1957), řídicí učitel a archeolog, kronikářem v letech 1918–1948.

Josef Štus (nar. 1897), učitel základní školy, kronikářem v letech 1949–1967, nezapsal rok 1961.

Poznámka:

Obec byla v letech 1971–1990 místní částí města Uherské Hradiště, vedení samostatných kronik bylo obnoveno po roce 1990. Na městském úřadu ve Starém Městě je uložena Pamětní kniha obce Starého Města z roku 1885, sepsaná Jindřichem Erazimem Vitáskem, OFM (1817-1897) a doplněná Antonínem Zelnitiem za léta 1886-1890.

STARÝ HROZENKOV

1. (0.) svazek **Dějiny obce do 19. století a národopis**, 161 s. (AO St. Hrozenkov, inv. č. 1)

Zpracován až po roce 1948 a označen jako úvodní svazek obecních kronik.

2. (1.) svazek **1926–1949**, 188 s. (AO St. Hrozenkov, inv. č. 2)

Obsahuje přehled dějin a obsah svazku.

3. svazek **1950–1977**, 588 s. (MNV Starý Hrozenkov, inv. č. 1)

4. svazek **1978–1990**, 590 s. (MNV Starý Hrozenkov, inv. č. 2)

Kronikáři:

František Macek (1883–1941), řídicí učitel, kronikářem v letech 1926–1928.

František Kalivoda (nar. 1892), farář, kronikářem v letech 1929–1935.

Kamil Hnídek (nar. 1904), učitel národní školy, kronikářem v letech 1935–1939.

Josef Kopunec (1914–1989), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1950–1986, dopsal léta 1939–1950 a pokračoval ročními záznamy z let 1951–1985 s výjimkou roku 1982. Mimo to samostatně sepsal úvodní svazek dějin a národopisu obce od pravěku do konce 19. století.

Radoslava Kopuncová (nar. 1954), účetní, dopsala jen rok 1982.

Ladislav Gabrhel (nar. 1950), dělník, kronikářem v letech 1986–1995.

Poznámka:

Pátý svazek od roku 1991 na obecním úřadu.

STRÁNÍ

2. svazek **1945–1947**, 220 s. (MNV Strání, inv. č. 1)

3. svazek **1948–1950**, 202 s. (MNV Strání, inv. č. 2)

4. (1.) svazek **1951–1958**, 575 s. (MNV Strání, inv. č. 3)

Obsahuje též popis obce.

5. (2.) svazek **1959–1973**, 452 s. (MNV Strání, inv. č. 4)

6. (3.) svazek **1974–1981**, 445 s. (MNV Strání, inv. č. 5)

7. (4.) svazek **1982–1984**, 400 s. (MNV Strání, inv. č. 6)

8. (5.) svazek **1985–1988**, 394 s. (MNV Strání, inv. č. 7)

Kronikáři:

František Zavadil (nar. 1910), učitel základní školy, kronikářem v letech 1951–1975, dopsal léta 1945–1950.

Ludmila Kapinusová (nar. 1939), učitelka základní školy, kronikářkou od roku 1976.

Poznámka:

Kronika před rokem 1945 není doložena, avšak první a druhý dochovaný svazek je označen jako 2. a 3. díl. Ve fondu MNV Strání je navíc uložen strojopisný opis II. a III. dílu z let 1945–1950 v rozsahu 202 stran. Nově číslovány díly od svazku 1951–1958. Následující svazky od roku 1989 jsou na obecním úřadu.

STŘÍBRNICE

1. svazek **Dějiny obce**, nestránkováno (AO Stříbrnice, nezpracováno)
Obsahuje přehled dějin do roku 1918, v zápisech nebylo pokračováno.
Fotodokumentace v samostatné knize.

Kronikáři:

1. neznámý, vypsál dějiny obce.

Poznámka:

Druhý svazek (označený jako 1. díl) z let 1946–1997 se nachází na obecním úřadu.

STUPAVA

1. svazek **1933–1963**, 395 s. (AO Stupava, inv. č. 1)
Obsahuje přehled starších dějin, v letech 1938–1949 nebyla vedena a záznamy nebyly doplněny.
2. svazek **1964–1985**, 394 s. (MNV Stupava, inv. č. 62)

Kronikáři:

Vladimír Pospíšil (nar. 1899), učitel národní školy, kronikářem v letech 1933–1937.

Josef Hála (nar. 1902), učitel základní školy, kronikářem v letech 1950–1960, scházějící záznam nedoplnil.

Růžena Feilerová (nar. 1943), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1961–1977.

Adolf Krmíček (nar. 1914), učitel na VAAZ Brno, kronikářem v letech 1977–1987.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1986 je uložen na obecním úřadu.

SUCHÁ LOZ

1. svazek **1952–1989**, 291 s. (MNV Suchá Loz, inv. č. 1)

Kronikáři:

Jan Lukáš (nar. 1895), rolník, kronikářem v letech 1952–1969.

Ctibor Zatloukal (data neuvedena), kronikářem v letech 1969–1972.

Václav Kunovský (data neuvedena), zapsal rok 1972.

Martin Beníček (data neuvedena), kronikářem v letech 1974–1983, zapsal též rok 1973.

Hana Máčalová (nar. 1964), vychovatelka, kronikářkou do roku 1986, zpětně dopsala léta 1984–1985.

Poznámka:

Kronika před rokem 1950 není doložena. Druhý svazek od roku 1990 je uložen na obecním úřadu.

SUŠICE

1. svazek **1932–1973**, 356 s. (MNV Sušice, inv. č. 1)
Obsahuje dějiny obce od roku 1914.
2. svazek **1973–1984**, 364 s. (MNV Sušice, inv. č. 2)
3. svazek **1985–1992**, 391 s. (ObÚ Sušice, nezpracováno)

Kronikáři:

Bohumír Foltýn (1878), učitel národní školy, kronikářem v letech 1923–1926.

Václav Ondrášek (data neuvedena), učitel národní školy, zapsal rok 1927.

1. neznámý, zapsal léta 1928–1939.

František Ševčík (data neuvedena), kronikářem v letech 1945–1946, zapsal zpětně léta 1940–1946.

Vladimír Janeček (nar. 1910), skladník, kronikářem v letech 1955–1959, zapsal zpětně též léta 1947–1954.

Josefa Grebeníčková (nar. 1932), tajemnice MNV, kronikářkou v letech 1960–1966.

Alois Bída (1921–1971), učitel základní školy, kronikářem v letech 1969–1971, zapsal zpětně léta 1967–1969.

Josef Kolísek (nar. 1924), technolog, kronikářem v letech 1972–1996, zapsal zpětně léta 1970–1971.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1993 je uložen na obecním úřadu.

S V Á R O V

1. svazek **1928–1946**, 200 s. (AO Svárov, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin obce.

2. svazek **1947–1974**, 119 s. (MNV Svárov, inv. č. 1)

3. svazek **1975–1994**, 393 s. (MNV Svárov, inv. č. 2)

Kronikáři:

Cyril Hubáček (nar. 1898), rolník, kronikářem v letech 1928–1974.

Ludmila Ježová (nar. 1934), ekonomka JZD, kronikářkou od roku 1975.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1995 na obecním úřadu.

Š U M I C E

2. svazek **1966–1986**, 527 s. (MNV Šumice, inv. č. 1)

Kronikáři:

Jaroslav Hříb (data neuvedena), kronikářem roku 1946.

Cyril Šojdr (data neuvedena), kronikářem v letech 1946–1951.

Ludvík Kubáň (nar. 1893), zedník, kronikářem v letech 1951–1965.

Božena Zetková (data neuvedena), kronikářkou v letech 1966–1970.

Jaroslav Žampach (nar. 1937), konstruktér, kronikářem v letech 1974–1990, zapsal zpětně léta 1971–1973.

Poznámka:

U obecního úřadu byl ztracen první svazek do roku 1965. Třetí svazek od roku 1987 se nachází na obecním úřadu.

T Ě Š O V

1. svazek **1918–1945**, 402 s. (AO Těšov, nezpracováno)

Obsahuje přehled dějin obce, její popis a podrobné etnografické záznamy, poté následují stručné roční záznamy od roku 1918.

2. svazek **1945–1965**, 322 s. (MNV Těšov, inv. č. 1)

3. svazek **1966–1972**, 111 s. (MNV Těšov, inv. č. 2)

Kronikáři:

František Jurča (nar. 1899), řídící učitel, kronikářem v letech 1940–1948.

Augustin Častulík (1914–1975), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1949–1975.

Poznámka:

Obec od roku 1976 místní částí města Uherský Brod. Čtvrtý svazek od roku 1973 je uložen na městském úřadu.

T O P O L N Á

1. svazek **1926–1972**, 396 s. (MNV Topolná, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin obce.

2. svazek **1973–1980**, 393 s. (MNV Topolná, inv. č. 2)

3. svazek **1981–1989**, 388 s. (MNV Topolná, inv. č. 3)

Kronikáři:

Stanislav Hrdina (data neuvedena), prokurista, zapsal dějiny do roku 1936 tématickým způsobem.

Mořic Foltýn (1921–1974), redaktor, kronikářem v letech 1945–1962.

Jaroslav Hyánek (1912–1986), učitel základní školy, kronikářem v letech 1965–1983.

Věra Buráňová (nar. 1948), kronikářkou od roku 1984.

Poznámka:

Čtvrtý svazek kroniky do roku 1990 je uložen na obecním úřadu.

TRAPLICE

1. svazek **1951–1995**, 576 s. (MNV Traplice, inv. č. 1)

Obsahuje popis obce a přehled starších dějin.

Kronikáři:

František Novák (nar. 1901), učitel, částečně zpracoval historii obce.

Jindřich Janeček (nar. 1920), konstruktér, kronikářem v letech 1951–1965, pak opět v letech 1971–1994.

Stanislav Brázdil st. (1903–1969), strojní zámečník a tajemník obce v důchodu, kronikářem v letech 1966–1969.

Stanislav Brázdil ml. (data neuvedena), dopsal léta 1969–1970.

Irena Vranková (nar. 1962), kronikářkou od roku 1996.

Poznámka:

V roce 1885 založena Pamětní kniha obce traplické, do níž řídící učitel Karel Dýšek sepsal stručné dějiny obce. Od roku 1887 byla pak užívána jako školní kronika národní školy až do roku 1951.

Druhý svazek od roku 1996 je uložen na obecním úřadu.

TUČAPY

1. svazek **1931–1950**, 397 s. (MNV Tučapy, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin obce, rejstřík věcný a osobní.

2. svazek **1951–1960**, 233 s. (MNV Tučapy, inv. č. 2)

Obsahuje rejstřík věcný.

3. svazek **1961–1964**, 237 s. (MNV Tučapy, inv. č. 3)

Obsahuje rejstřík věcný.

Kronikáři:

Jaroslav Kaňovský (1904–1987), učitel národní školy, kronikářem v letech 1932–1987.

Jarmila Křivová (nar. 1955), technicko-hospodářská pracovnice, kronikářkou od roku 1987.

Poznámka:

Čtvrtý svazek kroniky od roku 1965 je na obecním úřadu.

TUPESY

1. svazek **1926–1931**, 22 pops. stran (AO Tupesy, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin obce.

2. svazek **1975–1988**, 291 fol. (MNV Tupesy, inv. č. 1)

Kronikáři:

Vilém Sonntag (1860–1934), obecní tajemník na Velehradě, zapsal přehled starších dějin.

Josef Gabriel (data neuvedena), starosta obce, zapsal léta 1926–1931.

Ladislav Hartl (1921–1993), keramik, kronikářem v roce 1960, žádný zápis nezapsán.

František Smělík (1914), předseda MNV, zapsal léta 1975–1977.

František Mikula (nar. 1935), učitel základní školy, kronikářem od roku 1978.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1989 na obecním úřadu.

UHERSKÉ HRADIŠTĚ

1. svazek **1914–1932**, 394 s., (AM UH III, inv. č. 1)

Obsahuje vlepěný plán města a rejstřík osobní a věcný.

2. svazek **1933–1949**, 437 s. (AM UH III, inv. č. 2)

Scházejí záznamy za léta 1940–1942, které jsou samostatně ve 3. svazku.

3. svazek 1939–1942, 152 s. (AM UH III, inv. č. 3)

Obsahuje rejstřík jmenný a místní pro rok 1939.

4. svazek 1953–1955, 155 s. (MěNV UH, inv. č. 1)

5. svazek 1956, 46 s. (MěNV UH inv. č. 2)

6. svazek 1958, strojopis, 150 s. (MěNV UH, inv. č. 3)

7. svazek 1959, strojopis, 177 s. (MěNV UH, inv. č. 4)

8. svazek 1960, strojopis, 227 s. (MěNV UH, inv. č. 5)

9. svazek 1961, strojopis, 195 s. (MěNV UH, inv. č. 6)

10. svazek 1962, strojopis, 177 s. (MěNV UH, inv. č. 7)

11. svazek 1963–1964, 366 s. (MěNV UH, inv. č. 8)

12. svazek 1965–1966, 381 s. (MěNV UH, inv. č. 9)

13. svazek 1967–1973, 158 s. (MěNV UH, inv. č. 10)

14. svazek 1974, strojopis, 40 s. (MěNV UH, inv. č. 11)

15. svazek 1975, strojopis, 63 s. (MěNV UH, inv. č. 12)

16. svazek 1976, strojopis, 55 s. (MěNV UH, inv. č. 13)

17. svazek 1977, strojopis, 72 s. (MěNV UH, inv. č. 14)

18. svazek 1978, strojopis, 56 s. (MěNV UH, inv. č. 15)

19. svazek 1979, strojopis, 75 s. (MěNV UH, inv. č. 16)

20. svazek 1980, strojopis, 87 s., 40 listů fotodokumentace (MěNV UH, inv. č. 17)

21. svazek 1981, strojopis, 222 s., 61 listů fotodokumentace (MěNV UH, inv. č. 18)

22. svazek 1982, strojopis, 250 s., 71 listů fotodokumentace (MěNV UH, inv. č. 19)

23. svazek 1983, strojopis, 306 s., 81 listů fotodokumentace (MěNV UH, inv. č. 20)

24. svazek 1984, strojopis, 272 s., 79 listů fotodokumentace (MěNV UH, inv. č. 21)

25. svazek 1985, strojopis, 272 s., 71 listů fotodokumentace (MěNV UH, inv. č. 22)

26. svazek 1986, strojopis, 281 s. 81 listů fotodokumentace, 23 fol. pozvánek (MěNV UH, inv. č. 23)

27. svazek 1987, strojopis, 269 s., 81 listů fotodokumentace, 17 fol. pozvánek (MěNV UH, inv. č. 24)

28. svazek 1988, strojopis, 245 s., 81 listů fotodokumentace, 20 složek pozvánek (MěNV UH, inv. č. 25)

29. svazek 1989, strojopis, 196 s., 65 listů fotodokumentace, 15 složek pozvánek (MěNV UH, inv. č. 26)

30. svazek 1990, strojopis, 151 s., 1 svazek dokumentace (MěNV UH, inv. č. 27)

31. svazek 1991, strojopis, 118 s., 1 krabice dokumentace (MěÚ UH, nezpracováno)

32. svazek 1992, strojopis, 135 s., 1 krabice dokumentace (MěÚ UH, nezpracováno)

33. svazek 1993, strojopis, 129 s., 1 krabice dokumentace (MěÚ UH, nezpracováno)

34. svazek 1994, strojopis, 173 s., 1 krabice dokumentace (MěÚ UH, nezpracováno)

35. svazek 1995, strojopis, 96 s., 1 krabice dokumentace (MěÚ UH, nezpracováno)

36. svazek 1996, strojopis, 106 s., 1 krabice dokumentace (MěÚ UH, nezpracováno)

37. svazek 1997, strojopis, 145 s., 1 krabice dokumentace (MěÚ UH, nezpracováno)

38. svazek 1998, strojopis, 150 s. (2 exempláře), 1 krabice fotodokumentace, 1 krabice pozvánek (MěÚ UH, nezpracováno)

39. svazek 1999, strojopis, 146 s., 1 krabice fotodokumentace, 1 krabice pozvánek (MěÚ UH, nezpracováno)

40. svazek 2000, strojopis, 139 s., 1 krabice fotodokumentace, 1 krabice pozvánek (MěÚ UH, nezpracováno)

Kronikáři:

Metoděj Dobiáš (nar. 1885), učitel měšťanské školy, kronikářem v letech 1922–1925, zpracoval v konceptu období 1914–1920.

František Cejnar (data neuvedena), gymnaziální profesor, kronikářem v letech 1927–1936, zapsal podle zápisků předchůdce období 1914–1935.

Karel Hanák (1875–1951), přednosta poštovního úřadu v v. a ředitel Slováckého muzea, kronikářem v letech 1936–1949, zpětně dopsal léta 1939–1942.

František Řičánek (1903–1959), učitel základní školy, kronikářem v letech 1953–1955, zůstala po něm nedopsána léta 1950–1952.

Jindřich Barcal (1899–1967), učitel základní školy v důchodu, kronikářem v letech 1958–1962.

František Gronos (1904–1967), ředitel základní školy v důchodu, kronikářem v letech 1963–1966.

Karel Mrva (data neuvedena), kronikářem v letech 1967–1972.

Pavel Petřík (nar. 1939), odborný referent, kronikářem v letech 1973–1979.

Hana Rathúská (nar. 1943), účetní, kronikářkou od roku 1980.

Poznámka:

Další svazky jsou na městském úřadu.

UHERSKÝ BROD

1. svazek **1918–1948**, 623 s. (AM UB, inv. č. 201)

Kronika založena v roce 1928 a doplněna záznamy od roku 1918.

2. svazek **1918–1932**, 484 s. (AM UB, i.č. 202)

Zkrácený opis části předchozího svazku, pořizovaný v letech 1931–1932.

3. svazek **1949–1957**, 608 s. (MěNV UB, inv. č. 1)

4. svazek **1958–1964**, 444 s. (MěNV UB, inv. č. 2)

5. svazek **1965–1970**, 437 s. (MěNV UB, inv. č. 3)

6. svazek **1971–1974**, 371 s. (MěNV UB, inv. č. 4)

7. svazek **1975–1978**, 392 s. (MěNV UB, inv. č. 5)

8. svazek **1979–1981**, 403 s. (MěNV UB, inv. č. 6)

9. svazek **1982–1986**, 396 s. (MěNV UB, inv. č. 7)

10. svazek **1987–1989**, 164 s. (MěNV UB, inv. č. 8)

Samostatná **příloha** k 1. svazku z let 1940–1946, 252 s., část nestr. (AM UB, inv. č. 203).

Kronikáři:

Josef Václav Hauerland (1867–1939), učitel, kronikářem v letech 1928–1938.

Jan Zeman (1884–1962), učitel, archivář, kronikářem v letech 1939–1954.

František Jurča (nar. 1899), učitel, kronikářem v letech 1955–1962.

1. neznámý, zapsal léta 1963–1964.

Jan Pavelčík (1906–1990), archeolog, etnograf, ředitel Muzea J. A. Komenského, kronikářem v letech 1965–1970.

Marie Ruličková (nar. 1909), učitelka, kronikářkou v letech 1971–1976.

Matěj Švehlík (1911–1991), učitel základní školy, právník, kronikářem v letech 1977–1989.

Poznámka:

Další svazky od roku 1990 jsou na městském úřadu.

UHERSKÝ OSTROH

1. svazek **1923–1950**, 183 s. (AM UO, inv. č. 101)

Obsahuje podrobnou topografii města a jeho dějiny od pravěku po rok 1950.

2. svazek **1926–1929**, 288 s. (AM UO, inv. č. 102)

3. svazek **1930–1950**, 277 s., (AM UO, inv. č. 103)

4. (1.) svazek **1951–1953**, 187 s. (MěNV UO, inv. č. 57)

5. (2.) svazek **1953–1955**, 297 s. (MěNV, UO inv. č. 58)

6. (3.) svazek **1955–1961**, 435 s. (MěNV, UO inv. č. 59)

7. (4.) svazek **1963–1964**, 151 s. (MěNV, UO inv. č. 60)

8. (5.) svazek **1965–1966**, 150 s. (MěNV, UO inv. č. 61)

9. (6.) svazek **1967–1968**, 105 s. (MěNV, UO inv. č. 62)

10. (7.) svazek **1969–1970**, 104 s. (MěNV, UO inv. č. 63)

11. (8.) svazek **1971–1973**, 382 s. (MěNV, UO inv. č. 64)

12. (9.) svazek **1974–1976**, 400 s. (MěNV, UO inv. č. 65)

13. (10.) svazek **1977–1979**, 400 s. (MěNV, UO inv. č. 66)

14. (11.) svazek **1980–1985**, 398 s. (MěNV, UO inv. č. 67)

15. (12.) svazek **1986–1991**, 400 s. (MěNV, UO inv. č. 68)

16. (13.) svazek **1991–1998**, 399 s. (MěÚ UO, nezpracováno)

Kronikáři:

Jan Borůvka (1860–1940), ředitel měšťanské školy, kronikářem v letech 1922–1933, v prvním svazku kroniky sepsal topografii města a jeho současný stav po 1. světové válce, ve druhém díle retro-

spektivně zaznamenal roční záznamy od roku 1914 do roku 1929 a ve třetím zapsal roční záznamy z let 1930–1933.

Ludvík Lukáš (1879–1956), řídící učitel národní školy v důchodu, kronikářem v letech 1950–1956, v prvním díle kroniky na základě svého výzkumu doplnil dějiny města od pravěku do roku 1950, ve třetím svazku retrospektivně doplnil roční záznamy z let 1934–1950 a v dalším svazku pokračoval ročními zápisy.

Leo Augustin (1899–1977), učitel základní školy, kronikářem v letech 1956–1962, zapsal léta 1956–1961.

Cyril Kolář (1892–1972), obecní a soudní tajemník v důchodu, kronikářem v letech 1963–1972, zapsal léta 1963–1970.

Jan Všetula (1909–1990), keramik a technik v důchodu, kronikářem v letech 1972–1980, zapsal léta 1971–1978.

Jarmila Fuxová (nar. 1945), učitelka základní školy, kronikářkou od roku 1980, zapsala léta od roku 1979.

Poznámka:

Další svazky od roku 1999 na městském úřadu.

ÚJEZDEC U LUHAČOVIC

1. svazek **1973–1979**, 79 s. (MNV Újezdec u Luh., nezpracováno)

Kronikáři:

Jan Mlčák (1918–1987), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1973–1979.

Poznámka:

Obec je od roku 1976 místní částí města Uherský Brod. Další kroniky nejsou doloženy.

ÚJEZDEC

1. svazek **1928–1939**, nestránkováno (AO Újezdec, nezpracováno)

Dodatek o osudu kroniky dopsal roku 1978 Jan Halíček.

Kronikáři:

Alois Novotný (data neuvedena), učitel národní školy, zapsal rok 1928.

Vincenc Vozár (nar. 1892), řídící učitel, kronikářem v letech 1929–1933.

Josef Nevyjel (nar. 1902), učitel národní školy, zapsal rok 1934.

Josef Pištěk (data neuvedena), učitel, kronikářem v letech 1934–1939.

Poznámka:

Svazek z let 1940–1969 nenalezen, třetí svazek od roku 1970 je na obecním úřadu.

VÁPENICE

1. svazek **1954–1958**, 234 s. (MNV Vápenice, inv. č. 1)

2. svazek **1959–1981**, 586 s. (MNV Vápenice, nezpracováno)

Kronikáři:

Jan Staša (nar. 1926), učitel základní školy, kronikářem v letech 1954–1967.

Antonín Janovský (nar. 1933), učitel základní školy, kronikářem v letech 1967–1982.

Poznámka:

Není zmínka o existenci kroniky před rokem 1954 a rovněž v letech 1983–1996 nebyla zdejší kronika údajně vedena. Třetí svazek od roku 1997 se nachází na obecním úřadu.

VÁŽANY

1. svazek **1969–1982**, 380 s. (MNV Vážany, nezpracováno)

Obsahuje dějiny obce.

Kronikáři:

František Pálka (nar. 1889), důchodce, kronikářem v roce 1960, žádný zápis nebyl pořízen.

Jiřina Hyánková (nar. 1943), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1969–1974, založila kroniku a sepsala dějiny obce včetně ročních zápisů do roku 1973.

Bedřich Schaffarz (nar. 1948), traktorista JZD, kronikářem v letech 1977–1979, doplnil a zapsal léta 1974–1979.

Helena Gottwaldová (nar. 1960), zdravotní sestra, kronikářkou od roku 1984, doplnila léta 1980–1983.

Poznámka:

Kronika před rokem 1969 nebyla v obci vedena. Druhý svazek od roku 1983 se nachází na obecním úřadu.

V Č E L A R Y

Obec je od roku 1960 místní částí obce Bílovice. O vedení kroniky není žádná zmínka.

V E L E H R A D

1. svazek **1926–1955**, 380 s. (MNV Velehrad, nezpracováno)

2. svazek **1956–1977**, 422 s. (MNV Velehrad, nezpracováno)

3. svazek **1978–1993**, 101 fol. (MNV Velehrad, nezpracováno)

Schází zápisy z let 1982–1985 a 1989.

Kronikáři:

Vilém Sonntag (1860–1934), obecní tajemník, kronikářem v letech 1926–1933, zapsal jen přehled starších dějin.

Antonín Zelnitius (1876–1957), řídící učitel, archeolog, kronikářem v letech 1933–1939, zapsal popis a dějiny obce a kláštera, výpisy z pramenů a seznamy osobností.

Jan Kyncl (nar. 1900), řídící učitel, kronikářem v letech 1939–1945, zapsal rok 1939.

Alois Borusík (1903–1983), učitel základní školy, kronikářem v letech 1945–1977, zapsal léta 1927–1939 a 1940–1976.

Karel Trňák (nar. 1937), technik, kronikářem v letech 1977–1981.

1. neznámý, zapsal léta 1986–1987.

Vratislav Kovář (1935–1994), technik v důchodu, kronikářem v letech 1991–1994, zapsal léta 1990–1993.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1994 je na obecním úřadu.

V E L E T I N Y

1. svazek **1923–1938**, 280 s. (AO Veletiny, nezpracováno)

Kronika založena v roce 1923, obsahuje přehled starších dějin obce a roční zápisy od roku 1914.

2. svazek **1948–1963**, 196 s. (MNV Veletiny, inv. č. 1)

3. svazek **1964–1977**, 264 s. (MNV Veletiny, inv. č. 2)

Kronikáři:

František Vystrčil (nar. 1877), učitel národní školy, kronikářem v letech 1923–1936.

Emma Graffeová (data neuvedena), učitelka, zapsala rok 1937.

František Lesák (data neuvedena), učitel, zapsal rok 1938.

František Kadlčík (data neuvedena), rolník, kronikářem v letech 1948–1955.

Františka Zemková (nar. 1900), učitelka v důchodu, kronikářkou v letech 1961–1977, dopsala zápisy od roku 1956.

Ladislav Koníček (1916–2008), pekař v důchodu, kronikářem v letech 1979–1993.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1978 je na obecním úřadu.

V Ě S K Y

1. svazek **1945–1970**, 199 s. (MNV Věsky, inv. č. 1)
Kronika založena roku 1958, obsahuje přehled starších dějin obce.
2. svazek **1971–1983**, 191 s. (MNV Věsky, inv. č. 2)
3. svazek **1984–1992**, 195 s. (MěNV UH, inv. č. 29)

Kronikáři:

Antonín Juříčka (1896–1962), důchodce, kronikářem v letech 1958–1962, dopsal léta 1945–1948 a v konceptu 1949–1961.

Bedřich Autrata (1907–1973), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1962–1965, zapsal léta 1941–1961, které podle konceptu Antonína Juříčky zpracoval Antonín Stašek.

František Crla (1920–2001), výtvarník, učitel základní umělecké školy, kronikářem od roku 1974, zapsal léta 1966–1992.

Poznámka:

Obec je od roku 1980 místní částí města Uherské Hradiště, je však dále vedena samostatná kronika. Kronika před rokem 1945 nebyla psána.

V L Č N O V

1. svazek **1923–1951**, 296 s. (MNV Vlčnov, inv. č. 1)
Obsahuje přehled dějin od nejstarších písemných zmínek do roku 1924, v letech 1946–1951 dopsána léta 1925–1935 s různými staršími i mladšími exkurzy.
2. svazek **1954–1974**, 600 s. (MNV Vlčnov, inv. č. 2)
Dopsány události z let 1945–1957.
3. svazek **1975–1985**, 400 s. (MNV Vlčnov, inv. č. 3)

Kronikáři:

František Mikuška (data neuvedena), učitel, kronikářem v letech 1923–1925, zapsal dějiny obce a národopisné údaje do roku 1924

Antonín Kužela (data neuvedena), odborný učitel, kronikářem v letech 1946–1951 a 1954–1957, doplnil údaje Františka Mikušky, podrobně dopsal léta 1925–1935 a zaznamenal stručně události z roku 1946, 1948 a 1951. V druhém svazku pokračoval až v roce 1954, ale pro politickou nespolehlivost byl v roce 1957 zbaven kronikářské funkce.

Josef Kukulka (1913–1998), učitel základní školy a regionální historik, kronikářem v letech 1957–1974, zapsal přehled událostí z let 1945–1957 a pokračoval v ročních záznamech v letech 1958–1974.

Antonín Staroba (nar. 1931), mistr odborného výcviku, kronikářem v letech 1975–2005.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1986 je na obecním úřadu. Zde se rovněž nachází neuspořádaná fotografická, filmová a tisková dokumentace ke kronikám.

V Y Š K O V E C

1. svazek **1957–1986**, 408 s. (MNV Vyškovec, inv. č. 35)
Obsahuje přehled přírodních a národopisných podmínek obce.

Kronikáři:

Ladislav Dofek (1909–1978), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1957–1978, zapsal léta 1957–1976. V roce 1959 sepsal se svými spolupracovníky Štěpánem Šopíkem a Matějem Machalem dějiny místní školy.

Josef Kopunec (1914–1989), ředitel základní školy ve Starém Hrozenkově v důchodu, kronikářem v letech 1980–1982, dopsal léta 1977–1979.

Radoslava Kopuncová (nar. 1954), mzdová účetní státního statku, kronikářkou v letech 1983–1986, zapsala léta 1980–1985.

Antonín Janovský (nar. 1933), učitel základní školy, zapsal rok 1986.

Poznámka:

Kronika před rokem 1957 není doložena, údajně existovala pamětní kniha řídícího učitele Rudolfa Havrdy z let 1920–1929. Druhý svazek od roku 1993 je na obecním úřadu.

Z Á H O R O V I C E

1. svazek 1936–1971, 598 s. (MNV Záhorovice, inv. č. 23)
Obsahuje přehled starších dějin obce.
2. svazek 1972–1980, 394 s. (MNV Záhorovice, inv. č. 24)
Na začátku jsou zapsány dodatky k prvnímu svazku.
3. svazek 1981–1987, 364 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 11)
4. svazek 1988–1991, 270 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 12)

Kronikáři:

Emanuel Mach (1868–1962), učitel národní školy, kronikářem od 1924, zapsal jen dějiny obce.

Václav Matěj (nar. 1900), učitel národní školy, kronikářem v letech 1936–1938, zapsal popis obce, události první světové války a volby 1935.

Vincenc Ondrůšek (data neuvedena), zapsal rok 1939.

Ferdinand Ondrůšek (nar. 1899), důchodce, kronikářem v letech 1964–1972, doplnil a zapsal léta 1940–1971.

František Tížek (nar. 1913), voják z povolání v důchodu, kronikářem v letech 1973–1982, zapsal léta 1972–1980.

Antonín Ondrůšek (nar. 1920), učitel v důchodu, kronikářem v letech 1982–1984, zapsal léta 1981–1982, zápis za rok 1983 dodatečně sestavili Jaroslav Valášek, Jaroslav Sojka a František Bosák, kteří zpracovávali kroniku Bojkovic.

Helena Pavlacká (data neuvedena), studentka medicíny, kronikářkou v letech 1984–1988, zapsala léta 1984–1987.

Jan Pavlacký (nar. 1921), důchodce, kronikářem od roku 1989, zapsal léta 1988–1991.

Poznámka:

Obec byla v letech 1980–1990 místní částí města Bojkovice.

Z L Á M A N E C

1. svazek 1924–1983, 195 s., další nestr. (MNV Zlámanec, inv. č. 1)
Kronika založena roku 1924, obsahuje roční zápisy od roku 1918.

Kronikáři:

Jan Rajnoch (data neuvedena), řídící učitel, kronikářem v letech 1924–1929.

František Macenauer (1907–1997), řídící učitel, kronikářem roku 1939, vypsal stručné dějiny obce a doplnil roční zápisy z let 1931–1939.

Jan Mareček (nar. 1930), ředitel základní školy, kronikářem v roce 1960, doplnil zápisy z let 1939–1947.

1. neznámý, zapsal léta 1948–1969.

Josef Červenka (data neuvedena), kronikářem v letech 1970–1973.

Josef Talaš (nar. 1933), invalidní důchodce, kronikářem od roku 1974.

Poznámka:

Druhý svazek od roku 1984 je na obecním úřadu.

Z L E C H O V

1. svazek 1937–1938, 123 s., další nestr. (AO Zlechov, inv. č. 37)
Kronika založena roku 1937, obsahuje opisy starších dokumentů a roční zápisy zpětně od roku 1918.
2. svazek 1938–1954, nestr. (AO Zlechov, nezpracováno)
Obsahuje některé starší události z dějin obce.
3. svazek 1960–1985, 376 s. (MNV Zlechov, inv. č. 1)
Jako přílohy kronik je **dokumentace** obce–fotografie, výstřížky, dokumenty z let 1885–/1980/ (MNV Zlechov, inv. č. 151), 1. fotoalbum 1972–1977, 10 listů, ostatní prázdné (MNV Zlechov, inv. č. 152), 2. fotoalbum 1980–1987, 21 listů (MNV Zlechov, inv. č. 153).

Kronikáři:

Metoděj Křiva (nar. 1905), obecní tajemník, kronikářem v letech 1937–1938.

Stanislav Vávra (nar. 1919), studující, zapsal rok 1938.

Vladimír Mikula (nar. 1924), výtvarník, kronikářem v letech 1960–1980, z poznámek Františka

Dudeška přepsal do kroniky období 1938–1954 a některé starší události.

Stanislav Soška (1931–2004), technik, kronikářem v letech 1981–1999.

Marie Polášková (nar. 1960), ředitelka základní školy, kronikářkou od roku 2000.

Poznámka:

Čtvrtý svazek z let 1986–2001 a pátý od roku 2002 jsou na obecním úřadu.

Ž Í T K O V Á

1. svazek **1929–1935**, 72 s. (AO Žitková, nezpracováno)

2. svazek **1981–1985**, 67 s. (MNV Starý Hrozenkov, inv. č. 116)

Obsahuje dějiny místních škol od roku 1909 a zápisy za léta 1982–1985.

Kronikáři:

František Macek (1883–1941), řídící učitel, zapsal pouze popis obce.

Antonín Novák (data neuvedena), učitel národní školy, kronikářem od roku 1929, zapsal léta 1919–1929.

1. neznámý, zapsal léta 1930–1934.

Antonín Kandrnál (data neuvedena), učitel národní školy, kronikářem v letech 1934–1935.

Adolf Rýpal (data neudána), rolník, kronikářem v roce 1964, žádné zápisy nebyly napsány.

Jiří Volejník (data neudána), kronikářem v letech 1973–1975, avšak kronikářské záznamy nenapsal.

Pavel Petřík (nar. 1939), učitel lidové školy umění, kronikářem v letech 1981–1985, zpracoval dějiny místní školy z let 1909–1981 a zapsal léta 1982–1984.

Anžka Kafková (nar. 1932), pracovnice MNV, kronikářkou od roku 1986, dopsala rok 1985.

Poznámka:

Není doklad o vedení kroniky v letech 1932–1980. Třetí svazek z let 1986–2001 a čtvrtý od roku 2002 jsou uloženy na obecním úřadu.

PhDr. Jiří Č o u p e k (n. 1947), ředitel Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Specializuje se na regionální dějiny 19. a 20. století, historii měst a obcí okresu a vývoj veřejné správy.

PhDr. Jaromíra Č o u p k o v á (n. 1948), bývalá odborná pracovnice Státního okresního archivu Uherské Hradiště, věnuje se v současnosti dějinám města Uherské Hradiště a historickému a správnímu vývoji obcí.

The Inventory of Communal Chronicles in the State District Archive in Uherské Hradiště (Part Two)

A b s t r a c t

The term “chronicle” in antiquity and especially Middle Ages referred to historical books written both in prose and verse. From the historical point of view, the chronicles can be classified as narrative sources. In the history of our lands, the most seminal chronicles include Fredegar’s Chronicle from the 7th century which contains the first mention of the Samo’s Empire, the Latin Kosmas’s Chronicle from the 12th century, and Czech Dalimil’s Chronicle from the 14th century, written in verse.

In a simpler form, chronicle records can appear as separate accounts of one or several historical events. Such memorial records can be found in medieval municipal books alongside with administrative records. During the later centuries, these also included memorial volumes kept in towers of chateaux, town halls or churches. Those noteworthy records from 17th–19th centuries have been found for example in the towers of old town hall in Uherské Hradiště, in the chapel of St. Barbara on the Modla hill or in the Buchlovce chateau.

A noteworthy set of municipal chronicles has been preserved in Uherský Brod. The oldest one of them is the Bartoška’s chronicle from the years 1581–1594, followed by the Memorial Book of the City Mayor Josef Ležák from the years 1683–1709, the chronicle of the city scribe Václav František Letocha from 1724. The unique series of chronicles of Uherský Brod is closed by the chronicle of Josef Šefčík from 1816–1867.

In the 19th century, the state administration attempted to introduce municipal chronicles officially, but this effort has not been successful in the district of Uherské Hradiště. The only chronicles preserved from this time are those of parishes and schools. The essential turning point came after the foundation of the independent Czechoslovak Republic in 1918 and passing of the law on communal memorial books. This law (No. 80/1920 Coll.) remained effective until the early 21st century and most of the village communities kept their record in accordance with it without significant interruptions. The only exception was the period of the Nazi occupation (1939–1945) when the communal chronicles were withdrawn and kept in the State Land Archive in Brno.

The presented inventory of the communal chronicles includes those that had been kept by the villages and towns of the Uherské Hradiště district since the passing of the law on memorial books in 1920 and today they are stored in the State District Archive in Uherské Hradiště. The first part of this inventory includes alphabetically ordered chronicles of villages from Pašovice to Žitková.

Verzeichnis der im staatlichen Bezirksarchiv Uherské Hradiště hinterlegten Gemeindechroniken (2. Teil)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Als Chroniken wurden im Altertum, aber insbesondere im Mittelalter, Geschichtsbücher bezeichnet, die eine prosaische oder auch versifizierte Form hatten. Aus historischer Sicht zählen die Chroniken zu den so genannten narrativen Quellen. Für die Geschichte unserer Länder sind von unvertretbarer Bedeutung vor allem die fränkische Fredegar-Chronik aus dem 7. Jahrhundert, die erstmal das Samo-Reich erwähnt, die lateinische Kosmas-Chronik aus dem 12. Jahrhundert, die Anfänge unseres Staats schildert, und die Dalimil-Chronik aus dem 14. Jahrhundert, die in tschechischer Sprache und in Versen verfasst wurde.

Eine einfachere Form von chronologischen Aufzeichnungen stellen Notizen zu einem oder mehreren wichtigen Ereignissen dar. Solche Gedenknutzen sind in mittelalterlichen städtischen Büchern neben amtlichen Eintragungen zu finden und in den späteren Jahrhunderten traten noch Erinnerungsschriften hinzu, die in Kirchen-, Schloss- oder Rathaustürmen aufbewahrt wurden. Derartige bemerkenswerte Aufzeichnungen aus dem 17.–19. Jahrhundert wurden im Turm des alten Rathauses in Uherské Hradiště, in der Kapelle der Heiligen Barbara auf dem Berg Modla oder im Schloss in Buchlovice gefunden.

Eine beachtenswerte Reihe von Stadtchroniken ist in Uherský Brod erhalten geblieben. Davon chronologisch die älteste ist die so genannte Bartošek-Chronik aus den Jahren 1581–1594, es folgen das Gedenkbuch des Bürgermeisters Martin Josef Ležák aus den Jahren 1683–1709, die Chronik des Stadtschreibers Václav František Letocha aus dem Jahr 1724 und diese Serie der alten Chroniken aus Uherský Brod ist mit der Chronik Josef Šefčíks aus den Jahren 1816–1867 abgeschlossen.

Im 19. Jahrhundert versuchte auch der Staat Gemeindechroniken einzuführen, seine Bemühungen sind im Bezirk Uherské Hradiště jedoch leer ausgegangen, sodass es aus dieser Zeit nur Pfarr- und Schulchroniken gibt. Eine prinzipielle Wende kam erst nach der Entstehung der Tschechischen Republik 1918 und nach Erlass des Gesetzes über Gemeindegedenkbücher. Das genannte Gesetz Nr. 80/1920 Slg. war bis Anfang des 21. Jahrhunderts gültig und laut diesem Gesetz führten fast alle Gemeinden ihre Chroniken kontinuierlich. Eine Ausnahme war nur die Okkupationszeit 1939–1945, als die Gemeindechroniken im Mährischen Landesarchiv in Brünn eingezogen wurden.

Das vorliegende Verzeichnis von Gemeindechroniken registriert die von 1920 an (als das Gesetz über Gemeindegedenkbücher erlassen wurde) von Gemeinden und Städten des Bezirks Uherské Hradiště geführt wurden und die heute im staatlichen Bezirksarchiv Uherské Hradiště hinterlegt sind. Der erste Teil des Verzeichnisses beinhaltet die Chroniken der Gemeinden in alphabetischer Reihenfolge von Pašovice bis Žitková.

K VÝROČÍ NEDOŽITÝCH PĚTASEDMDESÁTIN ARCHIVÁŘE A HISTORIKA ANTONÍNA VERBÍKA

Okrouhlé výročí narození osobnosti z oborů archivnictví a historie, spoluorganizátora archivní služby od konce padesátých let do počátku let sedmdesátých dvacátého století, vysokoškolského učitele, redaktora, odborného spisovatele a publicisty, je jistě příležitostí k zamyšlení nejen nad životem a prací takového člověka, ale i nad postoji, možnostmi a prostředím, v němž žil a působil. Pokoušíme se o obraz jeho působení teprve po více než dvaceti letech od smrti PhDr. Antonína Verbíka, CSc. (1934–1986), kdy je takřka zapomenut.

Antonín Verbík se narodil dne 18. ledna 1934 v obci Velehrad u Uherského Hradiště čp. 149 v rodině malého zemědělce a povozníka. Otec Verbík (1908–1967) ve Velehradě v dospělosti vlastnil venkovskou usedlost a hospodařil na vlastní půdě. K ní si připachtovával půdu další. Pečlivě se staral i o svůj vinohrad. V meziválečné době a v období 1945 až 1948 byl členem lidové strany. Jako její zástupce pracoval v místním národním výboru a nakonec i v tak zvaném Místním akčním výboru Národní fronty ve Velehradě. Z lidové strany pak vystoupil. V roce 1950 se stal družstevním zemědělcem. Měl být dokonce členem jeho představenstva a závozníkem v dopravě pro potřeby živočišné výroby. Jeho žena Marie rozená Lancouchová (1907–2004) pečovala o domácnost, hospodařila s mužem a po roce 1950 příležitostně pracovala v zemědělském družstvu. Také ona vstoupila do lidové strany a po celý život byla aktivní křesťanka.

Antonín Verbík navštěvoval v rodišti od 1. září 1940 do června 1944 obecnou školu. Ve školním roce 1944/1945 docházel na měšťanku (hlavní školu) do nedalekého Starého Města u Uherského Hradiště, v době německé okupace bylo totiž uherskohradištské státní reálné gymnázium uzavřeno. Avšak již dne 1. září 1945 přestoupil do druhého ročníku na tomto gymnáziu. Tam studium ukončil složením maturitní zkoušky dne 18. června 1952.

Za dalším vzděláním odešel Verbík do Brna. Od října 1952 studoval kombinaci archivní studium – dějepis na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. V listopadu 1955 byl vyznamenán na celouniverzitní schůzi Revolučního odborového hnutí jako vzorný student, v únoru 1956 přednášel

na studentské vědecké konferenci na fakultě, přispíval i do časopisu *Folia diplomatica* sloužícího studijním potřebám posluchačů archivnictví. Zúčastnil se rovněž několika odborných brigád a praxí: od ledna 1953 do září 1956 v tehdejších státních, městských a zemědělsko-lesnických archivech na Moravě. Za studií ho ovlivnili především profesor PhDr. Jindřich Šebánek, DrSc. (1900–1977), zakladatel brněnské diplomatické školy, a pozdější profesorka PhDr. Šáša Dušková, DrSc. (1915–2000), kteří ho dobře připravili na dráhu archiváře a historika.

Od počátku ledna 1957 do konce června 1972 Antonín Verbík postupně pracoval v archivních působitích na šesti místech českých zemí, a to jako občanský či správní zaměstnanec ministerstva vnitra, pod něž archivy organizačně patřily a patří. Dráhu archiváře zahájil v době budování sítě archivů jako praktikant a mladší archivní pracovník v tehdejším Státním archivu Telč podléhajícímu Krajské správě ministerstva vnitra (MV) v Jihlavě. Bylo to ještě před závěrem studií na vysoké škole, jež ukončil dne 29. června 1957. Tomu předcházela již dne 26. dubna 1957 obhajoba diplomové práce s názvem *Městské peněžní hospodaření v Brně a ve Znojmě v 15. století* a státní závěrečná zkouška ze tří předmětů. Měl splněnu i vojenskou povinnost. Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity byl totiž zařazen do vojenské přípravy pořádané vojenskou katedrou školy od 1. října 1952 až do 30. srpna 1956. Nakonec byl velitelem rádiové čety (1956), později byl povýšen na podporučíka (1959) a ještě později nadporučíka (1970) v záloze.

V období od 1. dubna 1958 do 28. února 1959 byl Antonín Verbík převeden do skupiny správních zaměstnanců na systemizované funkční místo referenta pro státní archiv a archivy národních výborů stejné Krajské správy MV v Jihlavě. Mladý archivář se zasloužil o budování archivů národních výborů v tehdejších jihlavském kraji, pomáhal jim z titulu své funkce v organizačních a materiálně-technických záležitostech, zprostředkovával a zjednodušoval jednání na úřadech či svoz archiválií z obcí. Rozvíjel se přitom jeho organizační talent.

V době od 1. března 1959 do 31. března 1960 promováný historik Antonín Verbík pokračoval ve své profesní dráze jako starší referent pro speciální archivy v prvním oddělení Archivní správy MV v Praze. Dne 30. května 1959 sice žádal nadřízené o přemístění na místo odborného

pracovníka prvního oddělení tehdejšího Státního archivu v Uherském Hradišti, ale nebylo mu vyhověno. V Praze na místě s předepsaným úplným středoškolským vzděláním hlavně takzvaně metodicky dohlížel na nově se tvořící archivní instituce, jež později dostaly statut zvláštních archivů, a věnoval se organizačním otázkám zemědělsko-lesnických a církevních archivů. Odtud po vzájemné dohodě odešel do jižních Čech. Od 1. dubna 1960 převzal místo městského archiváře v Českých Budějovicích. Po sloučení tamního městského a okresního archivu vedl od 1. července 1960 tehdejší nově vytvořený okresní archiv, jenž spadal pod Okresní národní výbor v Českých Budějovicích, jehož zaměstnancem se také stal. Tam byl Verbík nadřízeným mimo jiné promovaného historika Miloslava Vlka, pozdějšího kněze a kardinála.

Na nám neznámém místě se Antonín Verbík v listopadu 1960 oženil s Věrou Hrnčárkovou, narozenou v roce 1938 ve Velehradě, dcerou úředníka tehdejších Státních lesů v Buchlovicích. Na jih Čech ho následovat nechtěla a již po sedmi měsících bylo jejich bezdětné manželství v květnu 1961 rozvedeno.

Promovaný historik Antonín Verbík vedl tehdejší Okresní archiv (dnes Státní okresní archiv) v Českých Budějovicích jen do 14. října 1962. I tak se zasloužil například o zpřístupnění několika významných fondů. V roce 1961 uspořádal fond Standesamt České Budějovice 1939–1945 a napsal k němu inventář, v roce 1962 inventarizoval fond Archiv města Hluboká nad Vltavou. Podřízené zapojil do soutěže o získání titulu Kolektiv vzorné práce a vedl takzvanou závodní školu práce. Po jeho odchodu byl vedením instituce pověřen Miloslav Vlk.

Verbíkovo působení v českobudějovickém archivu hodnotili jeho nadřízení jako úspěšné a mladého přednostu převedli do funkce vedoucího tehdejšího Státního archivu (dnes Státní oblastní archiv) v Třeboni u Jindřichova Hradce, a to od 15. října 1962. Byl tedy znovu správním zaměstnancem Krajské správy MV. Ani tam nadřízené nezklamal: měl vykazovat dobré pracovní výsledky a i tento archiv „zkonsolidovat“. V roce 1963 uspořádal fond Revírní báňský úřad 1850–1943 a v roce 1965 fond Státní oblastní archiv v Třeboni 1948–1960 (vlastní registratura) a napsal k nim inventáře.

V životě a práci Antonína Verbíka začalo hrát významnou roli znovu Brno. Byl totiž povolán – podle dobové „vnitřáček“ terminologie: „přemístěn kádrovým rozkazem“ – na Moravu do Brna, kde v šestiletém, tedy opět poměrně krátkém období od 1. července 1966 do 30. června 1972, zastával funkci ředitele tehdejšího

Státního archivu (později Státního oblastního archivu, dnešního Moravského zemského archivu) na Žerotínově náměstí č. 3–5 (dnes přesídlil do CampusSquare centra na Palachově náměstí č. 1 v Brně-Bohunicích) po předčasně zesnulém PhDr. Jiřím Radimském (1919–1965). Promovaný historik Verbík byl jedním z nejmladších ředitelů této instituce. Sestavoval pracovní plány a staral se o jejich plnění, usiloval o dodržování předepsaných metodických směrnic a o co nejkvalitnější odborné zpracování archivního materiálu. Archiv řídil po odborné i administrativně-hospodářské stránce na patřičné úrovni, vyvíjel všestranné a uznávané aktivity, za což byl nadřízenými nejen chválen, ale i odměňován.

Na počátku působení na místě vedoucího archiváře v Brně se Antonín Verbík v Hluboké nad Vltavou dne 27. srpna 1966 oženil s Annou Dědičovou z Purkarce u Českých Budějovic. Novomanželé se trvale usadili v Brně, žili v tehdejší Hakenově (dnes Ibsenově) ulici č. 6 v tehdy dokončeném sídlišti Lesná a spolu vychovávali dceru Olgu. Ve zkráceném rigorózním řízení na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (dříve a dnes Masarykovy) obhájil dne 19. května 1967 promovány historik Verbík rigorózní práci ke starším dějinám města Znojma s názvem *Městské peněžní hospodaření v Brně a ve Znojmě v 15. století*, navazující na stejnojmennou práci diplomovou, k níž připojil exkurs *Znojenské knihy počtů v 15. století*. K tomu tehdy úspěšně složil rigorózní zkoušku. Dne 1. července 1967 byl promován akademickým titulem doktor filozofie (PhDr., ve vědním oboru pomocné vědy historické). Na tehdejší katedře historie a archivnictví stejné školy v letech 1968 až 1972 externě přednášel předmět s názvem *Formy zpracování archivního materiálu* ve čtvrtém ročníku studia archivnictví v rozsahu dvě hodiny týdně v letním semestru.

Přišel rok osmašedesátý. Také ředitel PhDr. Antonín Verbík byl postaven do situací, jež až dosud nepoznal. Přízeň nadřízených neztratil a pracovní existenci si udržel. Porážka Pražského jara, počátek normalizace, výsledky prověrek a vyhazování lidí ze zaměstnání však přispěly k jeho rozhodnutí, že z brněnského archivu odejde a že již nikdy nebude vést žádný pracovní kolektiv.

V době svého působení v brněnském archivu se Antonín Verbík seznámil s cenným fondem tak zvané Moravské hospodářské společnosti (G 82), čili K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn (C. k. moravsko-slezské společnosti pro zvelebení orby, přírodovědnosti a vlastivědy v Brně), důležité poloúřední, pološlechtické a německo-české korporace. Pečlivě

ho prostudoval a rozhodl se, že obrátí svůj zájem na staré hospodářské, neboli zemědělské spolky. Proto také sepsal a vydal několik studií ke vzniku a vývoji Společnosti, k počátkům zemědělské osvěty, školství a agrární ideologie. Tuto činnost dovršil napsáním a obhájením kandidátské disertační práce s názvem *Počátky zemědělských spolků na Moravě* (1975). Jeho školitelem byl docent PhDr. Jurij Křížek, DrSc., z tehdejšího Ústavu československých a světových dějin Československé akademie věd (ČSAV) v Praze. Po obhajobě práce tamtéž dne 14. prosince PhDr. Verbík získal od kolegia historie ČSAV dne 16. února 1977 vědeckou hodnost kandidáta historických věd. To však již v brněnském archivu dávno nepůsobil. Z archivní služby odešel na vlastní žádost dohodou ke 30. červnu 1972 a přešel do brněnské pobočky Ústavu. Tam se rozhodl naplnit a skutečně naplnil svůj zájem o vědeckou práci.

Pobočka tehdejšího Ústavu československých a světových dějin ČSAV (dnes Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i.) sídlila zprvu na dnešním Moravském náměstí č. 9 v Brně, potom na Mendlově náměstí č. 1, později na Mendlově náměstí č. 1a (dnes je umístěna v ulici Veveří č. 97). Dne 1. července 1972 nastoupil do pobočky na základě konkursního řízení a se souhlasem tehdejšího pražského ředitele profesora PhDr. Oldřicha Říhy, DrSc. (1911–1974), jako samostatný odborný pracovník v oddělení novějších československých dějin PhDr. Antonín Verbík. Působil nejprve pět měsíců, čili do 30. listopadu 1972 v pražském ústavu, poněvadž pobočka místo prozatím neměla. Od roku 1976 další písemnosti pracovního povahy spolupodpisoval profesor PhDr. Ing. Jaroslav Purš, DrSc. (1922–1997), nový ředitel Ústavu. Od 1. května 1976 byl PhDr. Verbík samostatným odborným pracovníkem specialistou v oddělení nejnovějších československých dějin. Těšil se přízni nadřízených. Po obhájení kandidátské disertace byl od března 1977 vědeckým pracovníkem a od října 1979 samostatným vědeckým pracovníkem v několika kvalifikačních stupních. Uzavíral pracovní smlouvy na dobu určitou na čtyři nebo pět let, jak tehdy bylo v ČSAV zvykem. Z pracovního a ekonomického hlediska byl vzhledem k dobové situaci slušně zabezpečen.

K publikacím Antonína Verbíka je třeba říci, že ačkoliv začal uveřejňovat své příspěvky od konce padesátých let, rozsáhlou publikační činnost v několika směrech rozvinul teprve od počátku let sedmdesátých. Pokaždé byla doložením zvládnuté heuristiky, píle a pečlivosti autora a pokaždé se v ní projevila jeho praxe archiváře, znalost pramenů, schopnost jejich analýzy a vědecké kritiky a pak i potřebného

zobecnění. Verbíkův odborný zájem byl široký: začal pracemi z tematikou feudalismu a končil studii a monografiemi zachycujícími socialistické období dějin tehdejšího Československa. Je velká škoda, že místo dalších počinů z oblasti dějin zemědělství na Moravě se postupně těžiště jeho vědecké práce bohužel přesunulo jinam: k vyžádanému a hektickému studiu a zpracování takzvaných aktuálních problémů nejnovějších československých dějin. Zaměstnavatel si přál, aby sbíral podklady a publikoval články a studie zejména o hospodářském vývoji republiky po roce 1945, o socialistické přestavbě průmyslu po únoru 1948. Některé zpracoval v celostátním obrysu, jiné z regionálního pohledu; všechny byly poznamenány marxistickou dialekticko-materialistickou metodou, takřka všechny trpí jednostranností či malou objektivitou. Počet samostatných prací, studií, článků, recenzí a zpráv jde do několika desítek. Rozsáhlý výčet jeho celoživotní publikační činnosti, jejíž podstatná část vycházela pochopitelně z pracovních povinností, avšak nejenom z nich, uvést pro nedostatek místa nemůžeme. Bibliografii tvoří nejméně 215 položek: dvanáct monografií tištěných a netištěných (1970–1986, z toho sedmkrát byl spoluautor), sedmáct edic (1971–1982, z toho třináctkrát byl spoluautor; vynikají černé neboli krevní knihy a *Kronika rodiny Fuksovy*), deset sborníků redigovaných a výročních zpráv (1969–1986/88, z toho třikrát ve spolupráci s dalšími editory), dvaasedmdesát studií a článků ve sbornících a v časopisech či novinových článků (1958–1986/88, z toho jedenáctkrát byl spoluautor), sto čtyři recenze, zprávy a vzpomínkové stati (1969–1986) a konečně práce odevzdané do tisku (přibližně 700 stran strojopisu).

Posoudíme podrobnosti o společenských a politických aktivitách Antonína Verbíka i o vědecké a organizační činnosti. Dne 25. února 1949 vstoupil do skupiny Československého svazu mládeže (ČSM) ve Velehradě, v níž v letech 1950 až 1952 zastával funkce místopředsedy a jednatele. V letech 1951 a 1952 byl i členem místního Akčního výboru Národní fronty. Pracoval též v Osvětové besedě a na akcích vyhlašovaných místním národním výborem, získával členy do Svazu československo-sovětského přátelství, v němž sám od 20. listopadu 1951 byl. Brzy po příchodu na brněnskou fakultu se stal členem Revolučního odborového hnutí, a to od 1. ledna 1953, a byl ročníkovým důvěrníkem této organizace. Ve druhém ročníku převzal funkci svazáckého vedoucího studijní skupiny ČSM historiků, později člena ročníkového výboru Svazu. Jako člen tohoto výboru byl za studia třetího ročníku referentem studijním, v následu-

jícím roce organizačně-evidenčním. V této době pracoval měsíc jako brigádník na stavbě přehrady Kružberk i na několika zemědělských brigádách organizovaných školou. Již v roce 1955 ho navrhla stranická skupina na brněnské Filozofické fakultě za kandidáta KSČ. Skupina ho také přijala dne 23. května 1956.

Po příchodu na Krajskou správu MV v Jihlavě tam Antonín Verbík vedl lektorskou skupinu samostatně studujících politickou ekonomikou (1957–1958) a večerní školu politické ekonomie (1958–1959). Po dvouleté kandidátské lhůtě ho dne 29. května 1958 přijali za řádného člena účastníci schůze druhé útvarové organizace KSČ při Správě. V jižních Čechách pracoval ve funkcích výboru základní či závodní organizace KSČ v tehdejší Státním archivu v Třeboni a stal se členem a nakonec vedoucím lektorské skupiny pro zpracování regionálních dějin KSČ a dělnického hnutí při Okresním výboru KSČ v Jindřichově Hradci. V Českých Budějovicích přijal od roku 1962 členství v krajské skupině spolupracovníků takzvaného Ústavu dějin KSČ, v níž vedl sekci pro zpracování dějin závodů. Předsedal také sekci společenských věd ve Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí. Ze všeho uvedeného je patrné, že Verbík zastával nejrůznější funkce spíše „na úseku politické propagandy“ než politické. K tomu již v roce 1961 absolvoval nám dnes zcela neprůhledný kurs dějin KSČ na tehdejší Vysoké škole stranické Ústředního výboru KSČ v Praze.

PhDr. Antonín Verbík absolvoval ve dnech 16. až 20. listopadu 1970 politické školení, „seminář pro lektory a propagandisty k 2. tématu vnitrostranické výchovy“, v tehdejší Oblastní škole KSČ v ulici Hlinky č. 156 v Brně. Začal pracovat jako lektor dějin KSČ Domu politické výchovy při Městském výboru KSČ v Brně. Potom předsedal i základní organizaci KSČ na brněnském pracovišti Ústavu československých a světových dějin ČSAV. Za tuto „politicko-propagandistickou“ a lektorskou činnost měl obdržet v nám neznámé době Pamětní medaili Klementa Gottwalda.

Vědecká a organizační činnost byla zaměstnavateli požadována a odpovídala také mnohostranným zájmům Antonína Verbíka. Například předsedal od roku 1964 krajské archivní radě v tehdejší Jihočeském kraji a v roce 1965 se stal členem ústřední skartační komise při Archivní správě MV v Praze. Byl rovněž členem aktivu Městského národního výboru v Třeboni. Na svém zasedání ho dne 30. září 1970 jmenovalo vědecké kolegium historie ČSAV za člena Komise pro vydávání novověkých historických pramenů stejného kolegia a Akademie. Od prosince 1971 je připomínán jako člen muzejní rady tehdejšího

Muzea dělnického hnutí Brněnska v Brně, dále jako člen redakční rady Sborníku archivních prací či krajské Komise pro dějiny závodů a Komise pro dějiny závodů ČSSR. Nemálo usílí musel věnovat funkci tajemníka československé části (smíšené) Komise historiků ČSSR – PLR [Polská lidová republika] při vědeckém kolegiu historie ČSAV a práci ve výborech Muzejní a vlastivědné společnosti a Matice moravské v Brně. Až do roku 1979 působil v redakční radě sborníku Jižní Morava. Dále byl jmenován členem redakčních rad periodik Vlastivědný věstník moravský a Slovákko, k tomu i Vlastivědy moravské, či edičních rad nakladatelství Blok v Brně a Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Dík tomu se podílel na výběru monografií, studií a materiálů určených k tisku. Je však třeba říci, že podporoval vydávání příspěvků o starší historii. Jedním z vrcholů jeho vědecko-organizační práce se stalo založení Moravského historického sborníku (1986).

Položme si nesnadnou otázku, jaký byl vlastně PhDr. Antonín Verbík člověk. Některé jeho vlastnosti naznačili zpracovatelé posudků, jeho nadřízení či blízcí spolupracovníci a přátelé. V doporučení zkušební komise k přijetí na vysokou školu se konstatovalo, že má klidnou, uvážlivou a kamarádkskou povahu. V závěrečném hodnocení z brněnské Filozofické fakulty mimo jiné stálo, že byl klidné povahy, svědomitý, zodpovědný, spolehlivý a pracovitý, přitom „až příliš skromný a ne dosti průbojný“. Pisatel jednoho hodnocení z roku 1972 ho viděl jako inteligentního, pracovitého, ctížádostivého, upřímného a čestného pracovníka, navíc v jednání přímého, avšak „do jisté míry uzavřeného“. Ve služebně politických charakteristikách byl označován za jednoho z neschopnějších ředitelů velkých archivů v českých zemích, byl hodnocen jako iniciativní, cílevědomý a důsledný pracovník, který samostatně a spolehlivě vykonával svěřené funkce. Bylo ceněno nejen jeho vzdělání a vědomosti, autorita, působení v oboru, ale i výuka na vysoké škole, přednášková, publikační a redakční činnost.

Jan Janák o svém dlouholetém příteli Antonínu Verbíkovi například píše, že „působil na první pohled nesnadno přístupným, přísným a sebejistým dojmem, jeho srdce však bylo ve skutečnosti nadmíru citlivé a snadno zranitelné“. Metoděj Zemek zase sděluje: „Od počátku se vyznačoval třemi základními rysy: politickou uvědomělostí, hlubokou odbornou kvalifikací a nesmlouvavou zásadou: padni, komu padni [...] ve svých studiích a pracích [...] vyzrálal v muže přísné a poctivé nesmlouvavé práce [...] v lidských vztazích byl přátelský a ohleduplný, takže i jeho odpůrci prohlášovali, že odešel charakterní čestný člověk.“

Autor tohoto příspěvku PhDr. Antonína Verbíka nepoznal. Může tedy jen spekulovat o tom, co vedlo k tragickému konci jeho života. Verbík pocházel z malé, značně religiózní východomoravské vesnice a z poměrně bohaté zemědělské rodiny. Tak jako jeho vrstevníci v této poutní obci byl vychován v katolické víře, již však v tíživých padesátých letech zradil. Tím se zcela jistě jako citlivý člověk trápil, stejně jako rozpadem svého prvního manželství v roce 1961, poněvadž své první životní partnerce nějakým způsobem ublížil. Víme, že byl od mládí méně průbojný a poměrně uzavřený. To by mohlo svědčit jednak o způsobu obrany proti vnějším skutečnostem, se kterými se ne vždy ztotožňoval, jednak o depresi, o níž se dříve, na rozdíl ode dneška, nevědělo nebo nemohlo mluvit. Ta se za šestnáct let působení ve strukturách ministerstva vnitra spíše zhoršila a doprovázela ji úzkostlivá pečlivost a důslednost a pak i strach. Těžko dnes říci, zda PhDr. Verbík chtěl zůstat a zůstat pravověrným komunistou. Tím pádem nemusel souhlasit s úpadkovými jevy komunistického panství u nás od poloviny osmdesátých let. Anebo komunistickou ideologii a její uplatnění u nás, včetně jejích vykladačů a nositelů ze svého života a ze své organizační a vědecké činnosti správně pochopil – a nevěděl, jak dál. V každém případě byl dlouhodobě pracovní přetížen, značně fyzicky a duševně vyčerpán, snad si nebyl zcela jist podporou rodiny. Mluvíme o tom všem proto, poněvadž Verbík najednou netušil, co si počít, aniž o tom někomu řekl. Svůj život ukončil v rozkvětu tvůrčích sil, tragicky a z vlastního rozhodnutí, skokem z okna na asfaltovou plochu. Dal se přepadnout náhlou a nezvládnutelnou úzkostí, která zvítězila, dopustil, že jeho racionální myšlení opanovaly nejméně tři představy o věcech, které by nenastaly. Svá předsevzetí a plány už naplnit nemohl. Lze předpokládat, že se mohl stát uznávaným autorem důležitých souborných děl o dějinách zemědělství na Moravě v devatenáctém století a o vývojových tendencích průmyslu u nás ve druhé polovině století dvacátého a rovněž docentem moderních hospodářských dějin na univerzitě.

Život PhDr. Antonína Verbíka, CSc., skončil předčasně ve věku necelých triiapadesáti let. Zemřel z vlastní vůle v Liptovském Jánú v Liptovského Mikuláše na Slovensku, kde tehdy zahájil vánoční dovolenou s rodinou, dne 23. prosince 1986. Poslední rozloučení se konalo v brněnském krematoriu v neděli 4. ledna 1987 ve 12.30 hodin. Tam před shromážděnými hosty promluvil docent PhDr. Václav Peša, DrSc., vedoucí brněnské pobočky Ústavu československých a světových dějin ČSAV. Význam zesnulého ukazují nekrology, které v odborném tisku vyšly.

Výběr z pramenů a literatury:

- Archiv krematoria v Brně, kremační č. 179 630.
 Archiv Ústavu biologie obratlovců Akademie věd České republiky, v. v. i., složka PhDr. Verbík Antonín.
 Moravský zemský archiv v Brně, fond B 358 Státní oblastní archiv Brno (1856)1955–1989(1998), inv. č. 225, kart. 34, osobní spis PhDr. Verbík Antonín 1953–1972.
 Obecní úřad Velehrad, kniha narození pro obec Velehrad, svazek V, ročník 1934, fol. 140, pořadové č. 3.
 Státní okresní archiv v Českých Budějovicích, fond A 81 registratura SOka, manipulace 1960–1976.
 Historie archivu v Českých Budějovicích (<http://www.ceskearchivy.cz/index.php?doctree=1edd-187,k26.5.2009>).
 B o r o v s k ý, T. (ed.): *Historici na brněnské univerzitě. Devět portrétů*. Brno 2008.
 F r o l e c, V.: *Historik Antonín Verbík zemřel*. Národopisné aktuality, 1987, roč. 24, č. 2, s. 111–112.
 H a n z a l, J.: *Cesty české historiografie 1945–1989*. Praha 1999.
 H o f f m a n n o v á, J., P r a ž á k o v á, J.: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000.
 J a n á k, J.: *Za PhDr. Antonínem Verbíkem*, CSc. VVM, 1987, roč. 39, s. 116–117.
 K u t n a r, F., M a r e k, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 1997.
 P á n e k, J.: *Zemřel Antonín Verbík*. In *Folia Historica Bohemica* 11. Praha 1987, s. 490–492.
 R ů ž i č k a, J., N ě m e c, P.: *Odešel PhDr. Antonín Verbík*, CSc., In Verbík, A., Hejl, F., Vošahlíková, P. (edd.), *Struktura společnosti na území Československa a Polska v 19. století do roku 1918*. Praha 1988, s. 285–302.
 S l e z á k, L.: *Odešel PhDr. Antonín Verbík*, CSc. ... ČMM, 1987, roč. 106, s. 170–171.
 S m u t n á, K. a kol.: *150 let Státního oblastního archivu v Brně. Sborník příspěvků k historii ústavu*. Brno 1989.
 S m u t n á, K. a kol. (edd.): *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Sborník příspěvků*. Brno 2000.
 Š e v č í k, A., Š t a r h a, I.: *Jihomoravské archívy v letech 1966 a 1967*. VVM, 1968, roč. 20, s. 297–300.
 Š t a r h a, I.: *Zemřel PhDr. Antonín Verbík*, CSc. *Archivní časopis [AČ]* 1987, roč. 37, s. 51–53.
 Š t a r h a, I., S m u t n á, K. (edd.): *155 let archivnictví v českých zemích. Sborník příspěvků*

- z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994.* Brno 1995.
- Švábenský, M.: *Počátky, názvy a zaměstnanci Moravského zemského archivu. Tři kapitoly z dějin.* Brno 1991.
- Verbík, A.: *Současný stav a perspektivy zpřístupnění archivního materiálu ve Státním archivu v Brně.* ČMM, 1972, roč. 91, s. 144–148.
- Verbík, A., Štarha, I.: *Jihomoravské archivy v letech 1968–1970.* VVM, 1972, roč. 24, s. 98–101.
- Voldán, V., Štarha, I.: *Jihomoravské archivy v letech 1971–1972.* VVM, 1974, roč. 26, s. 84–86.
- Wurmová, M.: *Státní oblastní archiv v Brně v letech 1945–1979 (K 140. výročí jeho založení).* AČ, 1979, roč. 29, s. 129–140.
- Zemek, M.: *Za historikem Antonínem Verbíkem.* In: *Jižní Morava. Vlastivědný sborník 23* (sv. 26). Praha 1987, s. 329–330.

Gustav Novotný

DĚJINY UMĚNÍ

KOLEGIÁTNÍ CHRÁM SV. MOŘICE V KROMĚŘÍŽI ZA BISKUPA STANISLAVA PAVLOVSKÉHO Z PAVLOVIC (1579–1598) A HISTORISMUS MORAVSKÉHO KATOLICISMU V PŘEDBĚLOHORSKÉ DOBĚ

Ondřej Jakubec, Muzeum umění Olomouc, Seminář dějin umění FF MU, Brno

Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský se jako příslušník potridentského katolicismu snažil ještě v předbělohorském období o programové restaurování hegemonie katolické církve na Moravě. V rámci konfesionalizačních strategií využíval i prostředky umění a mecenátu, který často fungoval jako svébytný „politický nástroj“. Biskupovy aktivity při kolegiátním chrámu sv. Mořice v Kroměříži a obnově tamní kapituly středověkého původu ve své všeobecně historizující argumentaci ukazují na specifický způsob potvrzování legitimity a nadřazenosti katolicismu, který se opíral o vědomé navazování na tradici a přihlašování se ke „slavné minulosti“.

Klasické rčení „aliud est laudatio, aliud historia“ nemusí mít jen svůj humanistický podtext, ale můžeme jej použít i v prostředí konfesionalně rozdělené Evropy 16. století. Již první generace reformátorů a po nich i katolických teologů si vzali za svůj úkol podat své verze církevní historie, obsahující i nedílné teologické a dogmatické výklady potvrzující oprávněnost argumentů té či oné strany. Historická zakotvenost se stala základním argumentem legitimace konfesijních táborů a našla přitom i své četné vizuální a umělecké reprezentace. Následující text se zaměří na problematiku mecenátu olomouckých biskupů v předbělohorském období, který tvořil významnou součást jejich reformačních a protireformačních strategií. Jejich leitmotivem přitom bylo jednoznačné úsilí po restauraci katolicismu jako hegemonního vyznání v zemi. Na příkladech restauračních aktivit olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského, vztahujících se zejména ke kolegiátnímu chrámu sv. Mořice v Kroměříži a tamní kapitule, se pokusím ukázat jak těsně souvisely historizující argumenty, promítnuté do uměleckých realizací, s konfesionalizačním programem moravského potridentského kléru. Nejprve však nezbytně naznačení problematiky historismu v obecnějších souvislostech.

Historizující uvažování ve smyslu odvolávání se na tradici provázelo v post-reformační Evropě zejména výklad dějin církve. Ten se tak stal nejviditelnějším projevem soupeření konfesí, které přitom kladly silný důraz na svou věrnost tradici. Projevem tohoto úsilí byly úctyhodné práce církevních autorit, které na straně protestantů již záhy reprezentovala „Církevní historie“ magdeburských luteránských učenců (tak zvaných Magdeburských centurionů) v čele s Matthiasem Flaciem. V rozsáhlém opusu „Ecclesiastica Historia...secundum singulas centurias etc.“ (1. svazek v Basileji 1559) představili koncepci historické či historizující polemiky s katolickou církví, přičemž ve svém ostrém protipapežském tónu dokázali využít názorů řady církevních autorit. Tento spis vzbudil pochopitelně na katolické straně velkou kontroverzi, která přiměla mimo jiné Caesara Baroniusa k sepsání církevních dějin z katolických pozic („Annales Ecclesiastici“, Řím, 1588–1607). S dílem magdeburských teologů podobně ještě dříve polemizoval i významný jezuitský teolog Petr Canisius, který roku 1571 vydal v Dillingenu spis „Commentariorum de Verbi Dei corruptelis“, následovaný o šest let později prací „De Maria Virgine incomparabili, et Dei Genitricis sacrosancta, libri quinque“, poté sjednocenou s první v jeden svazek (Ingolstadt, 1583). Zaměření spisu je opět historicko-legitimační, kdy na důmyslném exegetickém a historickém základu učeně polemizuje s protestantstvem. Důnes je proto považován za klasické dílo obrany katolické doktríny.¹ Tento historizující přístup, jenž v minulosti hledal a nalézal oporu pro zdůvodnění

pravověrnosti té či oné konfese, nacházíme samozřejmě i v umění, které záměrně revokovalo starší formy a motivy. Konfesionální intence se v post-reformačním umění projevovala jak gotizujícími, tak romanizujícími, ale třeba i „raně-křesťanskými“ formami, která pozorujeme jak v kontextu reformace, tak protireformace. Zásadní roli zde hrála idea continuity s pozdní gotikou, respektive předreformační či raně křesťanskou dobou, které měla legitimovat obě hlavní konfese jako právě strážkyně Kristova odkazu a tradice prvotního křesťanství, čímž se dostáváme již velmi blízko ke kategorii církevní či náboženské propagandy.² Od 16. století se proto stáváme svědky obecnějšího fenoménu tzv. gotizujícího historismu, který se označuje také jako pogotické umění či Nachgotik. Tomu je věnována již poměrně bohatá literatura, stejně jako se přitom upozorňuje, že v dějinách umění existuje celá řada historismů a návratů starších uměleckých forem, neomezených přitom zdaleka jen na evropský kontinent. Tyto historismy, podobně jako nejrůznější „klasicismy“, „renovatie“ či „renesance“, označované Erwinem Panofským jako „rapprochements“, přitom tvoří v dějinách umění jakýsi „druhý proud“.³ V případě námi sledovaného období 16. století se v kontextu dějin umění přitom vede největší debata o dvou typech onoho gotizujícího historismu. V první řadě se mluví o tzv. gothic survival (tzv. posthumní gotika), kterým je míněno více či méně přirozené a dlouhodobé přežívání gotizujících forem, jež bylo typické např. pro regionální sakrální architekturu 16. století.⁴ Nemá náhodou, že k tomuto výkladu historizujících forem se příkládněji především tradičně formálně-analyticky založení historikové umění, kteří zdůrazňují právě princip jisté „umělecké setrvačnosti“, případně vůbec odmítají považovat tuto kategorii za historismus.⁵ V případě souběžného prolínání pozdně gotických i raně renesančních forem po roce 1500 se dnes ovšem plně přiznává, že obě byly hodnoceny jako rovnocenné, či přinejmenším rovnocenně „kvalitní“. Nějaké úvahy o „opožděnosti“ byly dobovému pohlížení na umělecké formy, nezátížené klasifikací disciplíny dějin umění, bytostně cizí.⁶ Na druhé straně koncepce tzv. gothic revival vnímá naopak užívání gotizujících forem jako záměrnou revokaci.⁷ Ta mohla mít nejrůznější motivace, od stylově-konformistické (např. kontextuální dostavby gotických objektů v pozdější době), přes typologickou (např. když se u zámeckých kaplí záměrně volila gotizující forma s ohledem na jejich sakrální funkční náplň) až po nejrůznější jiné ideově-legitimační motivace (konfesionální, rodové).

Jednu z recentních klasifikací těchto motivů poskytl Michael Schmidt, který přitom zdůrazňuje, že jde především o konkrétní motivaci, která vždy vedla ke vzniku gotizujících či historizujících památek. Dle něj by se měl rozlišovat pojem „historismus“, který označuje jak obecný pojem, tak zejména retrospektivní stylovou tendenci či kategorii uměleckého díla, od „historicity“, jež označuje právě onu konkrétní motivaci.⁸ Kategorii uměleckého historismu tak sleduje v následujících situacích či polohách: symbolicko-metaforické užití starších forem, které provází místa tradičních kultů či církevní prostředí, jež se odvolávají na svou tradici; historismus ve sféře politické legitimace, kdy se objednavatelé formou „retrospektivního umění“ snaží upevnit své dynastické či obecně mocenské nároky; památkový princip, který jako výraz historicity odůvodňuje užívání či sjednocení starších uměleckých objektů formální (uměleckou) konformitou a kontextualitou; a jako poslední uvádí konfesionální význam historizujících forem, který se projevuje jak v kontextu reformace, tak protireformace.⁹ Tyto retrospektivní tendence přitom nemusíme shledávat jen u architektury,¹⁰ ale také v malířství,¹¹ sochařství¹² či uměleckém řemesle.¹³ Poslední kategorií je dle M. Schmidta užívání historizujících forem jako „kuriozity“, tedy v podobě různých kapriciózních a fantaskních způsobů, jakými se s nimi nakládalo např. v manýrismu, rokoku či pozdním 18. století. Výsledkem tak zůstává přesvědčení, že podstatou každého historizujícího umění bylo vždy jedinečné historické vědomí, nikoliv nějaké obecné stylové či estetické kategorie. Toto vědomí vždy hledalo a nacházelo v minulosti a tradici příslušnou legitimaci, a to jak společensko-politickou, tak konfesionální či kulturní. Problematika historismu je sice nejvýrazněji analyzována především na příkladu ideologií a umění 19. století, nicméně přes tato specifika bylo formulováno několik obecně aplikovatelných tezí. Především se tedy potvzuje, že výběr historizující forem nebyl nikdy v první řadě ovlivňován „estetickou kon-

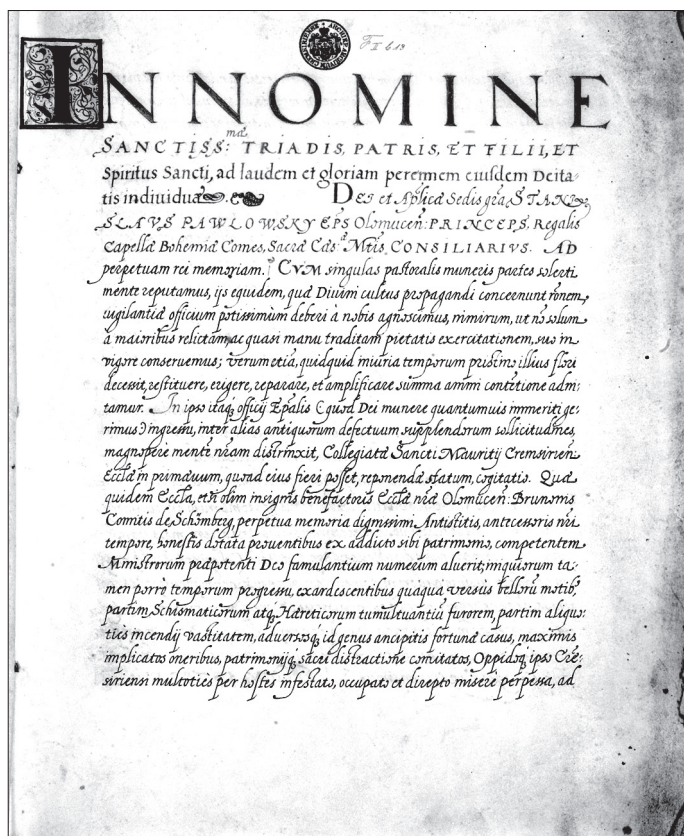
1. Jan Willenberger, Pohled na Kroměříž od severu, 1593, dřvořez (B. Paprocký z Hlohola a Paprocké Vůle, Zrcadlo slavného Markrabství moravského. Olomouc 1593, f. 390v).

formitou“, ale mnohem více „ideologickou přiměřeností“. Záměrný výběr historizujících, ne-soudobých forem měl vždy vyjádřit sepětí s minulostí, s érou, která se měla stát vzorem pro současnost.¹⁴ Odpovídá to ostatně základní ideji historismu, který spočívá ve vnímání minulosti jako zdroje poučení pro současníky, opory zdůvodňování nároků a postulatů pro současnost, tedy legitimace prostřednictvím historie, a v neposlední řadě v nahlížení na minulost jako zdroj hodnot, které podporují opodstatněnost našeho „poslání“ a poskytují argumenty pro oprávněnost jeho naplňování.¹⁵

Stejně důvody můžeme také hledat v konfesionalizačním programu olomouckých biskupů předbělohorské éry, kteří z legitimace a prosazování hegemonie katolického vyznání učinili osu svých církevně-politických aktivit. Potridentská generace energických biskupů se cílevědomě snažila upevnit pozici svého úřadu a tím i moravského katolicismu. Úsilí po změně poměrů bylo z jejich strany nevyhnutelné – k nekatolickým konfesím se hlásila majoritní populace, zejména moravské šlechty, která obsazovala významné úřady, a biskupové především ztráceli svůj vliv a autoritu. Od třetí čtvrtiny 16. století se však začala situace obracet, když si biskupové stanovili jasný program katolické reformy a protireformace. Součástí této jejich mise byla celá řada konfesionalizačních metod, které se obracely na řadu recipientů s cílem je pevně získat pro katolickou konfesi. Veřejné, politické, církevně-správní a další demonstrativní aktivity byly doplňovány méně okázalými, spíše individuálně zaměřovanými. Nekompromisním, již často konfrontačním opatřením na druhé straně odpovídala i péče o obnovování katolické zbožnosti, tradičních kultů, rituálů a poutí.¹⁶ Z hlavních osobností olomouckých biskupů potridentské éry můžeme zmínit zejména Stanislava Pavlovského z Pavlovic a jeho nástupce Františka kardinála z Dietrichsteina (1599–1636). I oni dokázali v polemice s protestantstvím hojně využívat historizujících argumentů, nejmýmlyvněji snad v knižních tiscích, které vydávali či programově distribuovali.¹⁷ Již jeden z Pavlovského předchůdců, biskup Jan XVII. Grodecký z Brodu (1572–1574) přeložil a vydal bilingvní edici „Katechezí“ jeruzalémského biskupa Cyrila (348–386), které byly určeny katechumenům v kostele Božího hrobu v Jeruzalémě. Spis byl snad zvolen i proto, že zdůrazňuje katolické články víry, především o skutečné přítomnosti Páně v eucharistii. Autorita církevního učitele měla jistě svůj konfesně-polemický podtext, neboť biskup Cyril byl ve svém odporu vůči ariánům považován za předobraz boje katolických autorit 16. století proti „protestantské

herezi“.¹⁸ Podobné zaměření nacházíme v aktivitách biskupa Pavlovského, který šířil spisy svatého Augustina „Psaní Donátystům“ a svatého Vincenta z Lérins „Commonitorium“, které se koncentrují na polemiku s raně křesťanskými herezemi – paralelami současných reformovaných církví. Víme přitom, že biskup tyto tisky nejen šířil jako svébytný konfesionalizační nástroj, ale dodnes jsou některé exempláře opatřeny koženými vazbami se znakovými supralibros biskupa, která indikují nejen jeho vlastnictví, ale i dárcovství těchto knih.¹⁹

Exemplárním příkladem propojení historizujícího uvažování a konfesionalizačního programu olomouckých biskupů byla podpora tradičních světeckých kultů. Jejich ožívování nebylo jen zbožnou záležitostí, ale mělo i svou „politickou“ rovinu. Mělo připomínat, že tito zakladatelé a strážci „pravé církve“ jsou pevně spojeni s katolickým vyznáním, a že jen pravá úcta k nim a věrnost katolické církvi je tou správnou, respektive legální formou náboženského života. V první řadě to byli moravští pra-patroni sv. Cyril a Metoděj. V polemice olomouckých biskupů s nekatolíky se tak často objevují odkazy na nutnost zachovat oproti náboženským novotám věrnost tradici moravské (katolické) církve, kterou ztělesňují právě tito svatí. Výmluvný je závěr listu biskupa Pavlovského, adresovaného roku 1590 luteránovi Hynku staršímu z Vrbna, který obsahuje obsáhlé argumenty ve prospěch katolického pojetí svátosti, právě proti názorům protestantů. Biskup tehdy Hynkovi radil, aby se neobracel „*k ničemu novému, ani k jinému náboženství a víře, než toliko k tej, kterou svatý Cirillus a Methudius, nejprvnější biskupi Moravští, předkové naší svatě paměti a patronové zemi tejto, od stolice*

2. Titulní list fundanční listiny kroměřížské kolegiální kapituly z roku 1597 (Nova Erectio, Dotatio et Fundatio Ecclesiae Collegiator S. Maurittii Cremsirii, Zemský archiv v Opavě, pobočka v Olomouci). Foto Muzeum umění Olomouc. Foto Z. Sodoma.

svaté apoštolské z Říma před 700 léthy jsouce vyslaní národu tomuto kázali a jeho jí vyučili. Raději studnice živé vody přidržejíc, po předkuov svezích starejch šlépějí jdouc, slušně následovati jmíti račte. Amen. Amen“.²⁰ Podobně v reakci na žádost olomoucké městské rady, usilující o povolení augšpurské konfese, biskup Olomoučanům vytykal, že jejich nárok nemá žádné oprávnění v tradici. Neboť, „ani z země tejto apostoli et patroni svatí Cyrillus et Methudius, když sou národ tento na víru křesťanskú ponejprv navrátili, takovejch neb jinejch podobných confessí neučinili.“ Na závěr jim explicitně radí, aby „raději onej starej, od dotčenejch svatejch patronuov našich a svatě církve římské katolické (která se nikdy nezměnila, nýbrž v svém způsobu neproměnitelna zuostává a naši předkové v ní sú setrvali) pozůstavenej a vydaněj se drželi a následovali“.²¹ Příznačné, je, že programové připomenutí cyrilometodějské úcty provázelo i výstavbu monumentálního nového chóru olomoucké katedrály, zahájenou biskupem Františkem z Dietrichsteina. Jednou z motivací stavby bylo poskytnout prostor pro ostatky sv. Cyrila a Metoděje, o něž biskup žádal kurii v roce 1617 (možná již 1613), a o které ostatně usiloval již jeho předchůdce Pavlovský. Pro olomoucké biskupy představovali právě tito „apoštoloové Moravy“ silný argument legitimizující katolickou konfesi a její „pravověrnou tradici“, a to zejména v polemice s „novotářskými herezemi“. Dobře to dokládá opětovná žádost kardinála těsně před jeho smrtí, kdy římskou kurii upozorňoval, že translaci ostatků „nejen získá všechny duše, i jednu každou nakaženou dosud heretickou poskvrnou, ale také pro samé katolíky bude výzvou k nevinnějšímu životu.“²²

Stejným způsobem bychom mohli nalézat i odkazy na posilňované kulty sv. Václava či sv. Stanislava. Významnou roli hrál i kult svatě Anny, který měl v Olomouci dávnou tradici sahající do 14. století, kdy byl vedle Prahy hlavním střediskem úcty k této světici.²³ Vedle kaple sv. Anny, kterou roku 1617 manýristicky přestavěl probošt Martin z Greiffenthalu, patrně za spoluúčasti biskupa Františka z Dietrichsteina,²⁴ to byl především poutní kostel sv. Anny ve Starém Městě u Libavé, vystavěný biskupem Pavlovským. Poutě sem vedli již od počátku svého olomouckého angažmá zdejší jezuité, a to v příznačně spektakulárním stylu.²⁵ Vedle těchto staveb nacházely zmíněné kulty samozřejmě své další vizuální reprezentace v řadě uměleckých zakázek olomouckých biskupů, ale i dalších elitních představitelů katolicismu. V posledních třetině 16. století skutečně pozorujeme v řadě katolických uměleckých objednávek zesílený akcent na roli P. Marie a tradičních zemských světců – četné malířské, sochařské, ale i grafické realizace v podobně knižních tisků jsou toho důkazem.²⁶ Umělecký patronát olomouckých biskupů získával v těchto souvislostech zcela specifické funkce. Výjimečné osobnosti potridentských ordinářů byly schopny využívat jej jako osobitého konfesionalizačního či konfesně-manifestačního prostředku.

Zejména mecenát biskupa Stanislava Pavlovského byl bohatě strukturován a v porovnání se svými předchůdci to byl od času Stanislava Thurza (1497–1540) teprve on, kdo byl schopný jej programově budovat.²⁷ Vedle privátně rodového aspektu jeho objednávek se jako typický „potridentský pastýř“ ve většině z nich plně identifikoval se svou institucionální rolí. Zjednodušeně lze říci, že svůj mecenát zapojil jak do své konfesionalizační strategie náboženské reformy a protireformace, tak se jím snažil posílit prestiž biskupského úřadu, jehož reprezentanti se v uplynulém období potýkali s citelnou ztrátou prestiže a autority. Práce Stanislava Pavlovského při kroměřížském kostele sv. Mořice, kterým je věnován tento drobný příspěvek, náleží spíše do oné druhé kategorie. Vedle Olomouce představovala právě Kroměříž jako hlavní rezidence olomouckého biskupství ústřední bod v sídlení strukturu biskupských panství. Tomu odpovídal i mecenát biskupů upřený na klíčové, bezmála symbolické objekty v těchto lokalitách – katedrálu a palác v Olomouci a kolegiální chrám a zámek v Kroměříži. Vedle intenzivní stavební činnosti na kroměřížském zámku se biskup Pavlovský rovněž o obnovení a posílení zdejších církevních institucí. Především usiloval navrátit prestiž zdejší kolegiální kapitule, kterou v roce 1260 založil olomoucký biskup Bruno ze Schauenburgu a nadal ji tehdy značným majetkem. V pohusitském období zprvu rozptýlená kapitula procházela érou úpadku a provázelo ji žalostné majetkové zajištění. Obnovení a stabilizaci kroměřížské kapituly si jako svůj úkol stanovil biskup Pavlovský, který

podobným způsobem usiloval o konsolidaci dalších církevních institucí v zemi. Vedle péče o farní organizaci a kláštery to bylo přirozeně samo biskupství, jehož prestiž výrazně posílil, když v roce 1588 získal od císaře Rudolfa II. potvrzení knížecího titulu pro olomoucké biskupy. I v tomto svém politickém kroku se odvolával na četná středověká privilegia a péči českých králů, zejména Karla IV. o blaho biskupství.²⁸ Argumenty provázající jeho obnovu kapituly v Kroměříži byly obdobné. S tímto úmyslem se svěřil olomoucké kapitule v roce 1587 a připomínal přitom právo kapituly získat zpět statky, jí svěřené již králem Přemyslem Otakarem II. Stylizoval se do role obnovitele odkazu biskupa Bruna, jehož dílo musí být zachováno, a proto formuloval program obnovy kapituly zahrnující nejen její finanční zajištění, ale zejména dostatečné personální obsazení, které by mělo zajišťovat náležitý liturgický provoz. Právě finanční obtíže značně prodloužily vlastní akt obnovení kolegiáty a zakládací listinu tak biskup Pavlovský vydal až 1. ledna 1597.²⁹

Zdá se přitom, že výraznou pohnutkou pro cílevědomou restituci kolegiátního chrámu, míněno jak ve smyslu stavebního objektu, tak i jako instituce, bylo nalezení ostatků biskupa Bruna ze Schauenburgu při hlavním oltáři. Biskup Pavlovský totiž nechal roku 1582 zřídit nový pískovcový hlavní oltář, respektive menzu, a v rámci jejího budování došlo k nalezení ostatků jeho předchůdce, který byl pochován před tímto hlavním oltářem. Zmiňoval se o tom ostatně v roce 1587 v listu olomoucké kapitule, kde psal o nalezení „*ctihodných pozůstatků biskupa Bruna po staletí v zemi ukrytých*“. Netajil se přitom nijak svým pohnutím, které však bylo spíše rétorickou figurou, která odrážela vědomí suverénnosti, nadřazenosti a historické legitimacy katolické církve a jejích institucí. Pavlovský také tehdy nechal vložit Brunovy ostatky do stříbrné schránky a umístil je do výklenku ve zdi za hlavním oltářem.³⁰ Téměř jako relikvie. Nebylo poté vůbec náhodou, že stejný vztah k nim měl i Pavlovského nástupce František z Dietrichsteina, strůjce před- i pobělohorské církevní konsolidace, který je roku 1625 vyzdvihl a nechal opět uložit.³¹ Byl to ovšem biskup Pavlovský, který si pro své obnovení Brunovy kolegiáty vysloužil od olomoucké kapituly úctyhodné označení „druhý Bruno“.³² Nebylo to ovšem poprvé, co se biskup Pavlovský stylizoval do role svého historického ideového předchůdce. V případě svého sporu s moravským zemským soudem, který vrcholil v roce 1588, používal podobné historizující argumenty. Jako analogie svého sporu tehdy představoval obdobné jurisdikční spory světské a duchovenské moci, tedy jakási historická exempla upozorňující zejména na kauzy biskupů sv. Tomáše Becketa a sv. Stanislava Krakovského. Ani mučednické konotace těchto srovnání přitom nebyly v době konfesijní roztržky nahodilé.³³ V případě Kroměříže se však stylizace biskupa Pavlovského do role obnovitele odkazu Bruna ze Schauenburgu projevila nejen v těchto verbálních či písemných manifestacích. Chrám sv. Mořice v Kroměříži dodnes zachovává stopy úsilí biskupa Stanislava Pavlovského obnovit tento chrám a jeho kapitulu. Podobně jako jeho argumenty měly historizující povahu, tak i formy, které při stavebních úpravách a výzdobě svatomořického užíval, odrážely podobné ideové zakotvení v minulosti. Představovaly de facto její revokaci, aktualizaci ve smyslu vědomého přihlášení se k tradici, v níž byly nacházeny „opodstatněné požadavky“ současnosti. Jakým způsobem tedy biskup Pavlovský připojil ke stávajícímu kostelu „novou vrstvu“?

Chrám sv. Mořice byl založený před rokem 1262 olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburgu jako halové trojlodí s dvojicí věží při presbytáři. Specifický tvar lichoběžníkovitých opěráků jej řadí do okruhu uzavřené skupiny Brunových staveb, které ve třetí čtvrtině 13. století uváděly na Moravu styl klasické gotiky. K zaklnutí kostela došlo až ve třicátých letech 14. století a koncem 14. století byla postavena jedna ze dvou sakristií, doplněná o parlérovský vzorec síťové klenby. V roce 1423 kostel vypálili husité a k opravě došlo až za biskupa Thurza počátkem 16. století. Ještě v roce 1540 nebyl ale kostel zaklnut ani zastřešen. K tomu nejspíše postupně docházelo od padesátých let 16. století. Přispěl k tomu jistě i odkaz 1000 zl. olomouckého biskupa Jana Dubravius (1541–1553), jehož znak se nachází na svorníku klenby hlavní lodi. Stejnou částku věnoval ještě Marek Kuen (1553–1565), jenž usiloval o „*vyzdvihnutí*“ kostela sv. Mořice.³⁴ Během jeho episkopátu

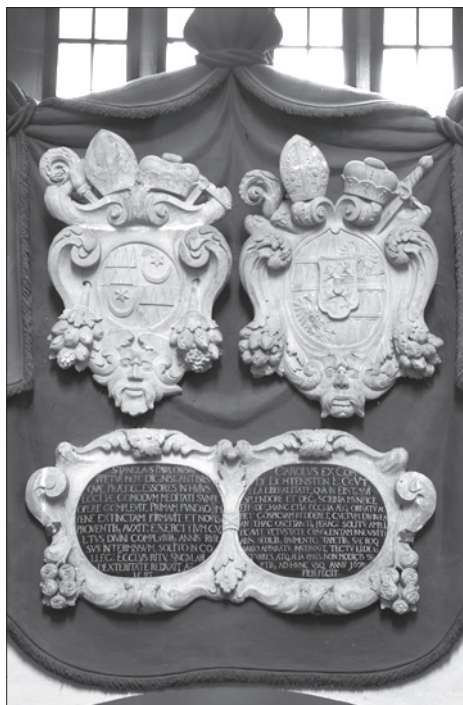
3. Pohled na kostel sv. Mořice v Kroměříži od severovýchodu. Foto O. Jakubec.

nebyl stav kostel jistě ideální, jak dokládá jeho zpráva o naléhavé potřebě alespoň zasklít okna.³⁵ Za biskupa Prusinovského docházelo pouze k výstavbě hřbitovní zdi, kterou prováděl jistý Tomáš Vlach.³⁶ Teprve Stanislav Pavlovský se odhodlal k výraznějším úpravám kostela a je možné, že i dokončení zaklenutí kostele je jeho dílem, jak to ostatně souviselo s jeho úsilím stabilizovat zdejší kapitolu. Referoval o tom roku 1588 nejvyššímu kancléři Vratislavu z Pernštejna, kdy vyjádřil své úsilí, aby byl „*kostel Kroměřížský s kněžními zase znovu vyzdvižen*“.³⁷ V roce 1597 biskup retrospektivně, byť do jisté míry nadneseně hodnotil špatný stav kostela v době svého nástupu, a to jako budovu „*pro zanedbání dřívějších let se hrotící*“. V nadační listině kapitule mluví o svém výrazném podílu nejen na „*opravě chóru tohoto kostela*“, ale i na „*obnovení samotné stavby*“. Práce započaly již záhy, tři roky po nástupu Pavlovského do biskupského úřadu v roce 1582. Tímto rokem je datována nová oltářní menza a edikulový portál mezi sakristiemi. Vedle toho je ještě v letech 1582–1584 doloženo lámání kamene pro potřeby kostela sv. Mořice. V letech 1585–1586 byla střecha chrámu kryta břidlicí z libavského panství a v říjnu 1589 zajišťoval biskup tesaře pro práce na krokech kostela. Počátkem devadesátých let se patrně pracovalo na obnově (dostavbě) věží a výstavbě nového manýristického štítu, jehož fragmenty jsou dodnes dochovány v půdním prostoru. Posledním příspěvkem biskupa ke stavebním dějinám kostela bylo v roce 1597 vybudování západní oratoře v místech, kde se ke kostelu připojoval tzv. Kirchengang, krytý ochoz vedoucí při hradbách ze zámku.³⁸

Nabízí se otázka, zda zprávy z poloviny osmdesátých let 16. století nevztáhnout k dokončení zaklenutí trojlodí. Trojlodní hala je sklenuta křížovou klenbou s pískovcovými klínovými, dvakrát vyžlabenými žebry spočívajícími na pilířích. Tato gotizující klenba je přitom typickou formou, kterou se podobné stavby v této době klenuly. Dokončení zaklenutí za biskupa Pavlovského je přitom možné spojit s jeho tehdejším úsilím obnovit kapitolu a liturgický provoz a poskytnout jí tak nerušené podmínky pro její působení. Stejný kontextuální historizující přístup přitom nacházíme i ve východní tzv. kanovnícké sakristii,

4. Pohled do trojlodí kostela sv. Mořice v Kroměříži. Foto Muzeum umění Olomouc. Foto Z. Sodoma.

5. Nápisové desky z roku 1679 v kostele sv. Mořice v Kroměříži, zhotovené na podnět biskupa Karla II. z Liechtenteinu-Castelkorna, které připomínají zásluhy jeho a biskupa Pavlovského o kolegiální chrám. Foto Muzeum umění Olomouc. Foto Z. Sodoma.

6. Mensa hlavního oltáře, 1582, Kroměříž, sv. Mořic. Foto Muzeum umění Olomouc. Foto Z. Sodoma.

7. Pohled do tzv. vikářské sakristie, Kroměříž, sv. Mořic. Foto Muzeum umění Olomouc. Foto Z. Sodoma.

jejíž klenba byla za Pavlovského rovněž opravována. Při nových štukových žebrech byl obdobně užít stejný profil jako u sousedních gotických žeběr. Tyto historizující formy je samozřejmě možné považovat za běžný kontextuálně-konformistický přístup. V souvislosti s rehabilitací odkazu biskupa Bruna však mohou být zváženy i vědomé historizující souvislosti. Ty totiž pozorujeme rovněž u zajímavého portálu mezi sakristiemi z roku 1582, kterému ve frontonu vévodí reprezentativní Pavlovského biskupský znak flankovaný dvěma putti.³⁹ Pozoruhodný je přitom bohatě zdobený reliéfní vlys s nápisovou deskou se svatými jmény „IESUS: MARIA“, kterou obklopuje symbolická vegetabilní a zoomorfni dekorace. Na rozích vlysu jsou umístěni andělé postavení v opozici proti dorážejícím drakům, kteří atakují ústřední desku. Toto zajímavé schéma souboje zla (satana–draka) s křesťanským dobrem (christologicko-mariánská složka) může odkazovat až na „bestiářový“ příběh o Draku a zázračném stromu Perodixiu (uvádí jej jak Plinius st., tak Physiologus). Strom měl podle tohoto příběhu sloužit jako útočiště holubicím (duším), jež napadal drak

8. Portál tzv. vikářské sakristie, 1582, Kroměříž, sv. Mořic. Foto Muzeum umění Olomouc. Foto Z. Sodoma.

9. Klenba tzv. kanovnické sakristie, střední část po 1582, Kroměříž, sv. Mořic.
Foto Muzeum umění Olomouc. Foto Z. Sodoma.

(ďábel), ovšem stín stromu (Kristus) je před ním chránil. Takové schéma je na podobných renesančních objektech poměrně výjimečné a může inspiračně navazovat například již na německé románské portály s podobnými kompozicemi. Tradičně v centru umísťují Strom života (Lebensbaum) či různé křesťanské symboly (kříž) ohrožované negativními figurami draka, lva či baziliška.⁴⁰ Kroměřížský portál lze snad vnímat v podobném duchu, navíc s možnými konfesijně-aktualizačními konotacemi, kde by drak zastupoval v dobově obvyklé symbolické rovině nekatolické konfesijní protivníky. Podobný tradiční, či přímo historizující přístup v době kolem roku 1600 sledujeme například i na kostele Panny Marie v německém Wolfenbüttelu, na jehož vnějších zdech se motiv draka a dalších monster objevuje ve značném množství. Interpretuje se to v souvislosti s tradicí pojímat podobnou výzdobu kostelů jako reprezentaci „tohoto světa“, kde negativní figury, nestvůry a draci ztělesňují ďábelské síly ohrožující spásu člověka. Podobná výzdoba tedy oživuje středověkou eschatologickou koncepcí stále aktuálního boje křesťana o spásu své duše, která se odehrává na hranicích tohoto a onoho světa.⁴¹

Historizující formy ovšem nacházíme i na dalších objektech spojených s biskupem Pavlovským. Obvyklým způsobem to představuje chór jezuitského kolejního kostela v Olomouci, postavený v letech 1586–1591.⁴² Byl projekt koleje od počátku projektován a realizován italskými mistry v renesančních formách, přestavba chóru měla tradiční gotizující formu odsazeného polygonu s opěráky. Tento přístup rovněž dobře odráží jezuitskou stavební praxi,⁴³ v rámci které se často a vědomě v Zápálpi užívalo gotizujících forem jako projevu spříznění s lokální (nejen) stavební tradicí. Oprávněně se proto tradovaná představa jednotného „jezuitského stylu“, zvláště v kontextu architektury, nahrazuje konceptem otevřeného přístupu jezuitů, kteří se v jednotlivých provinciích adaptovali na lokální podmínky a uměleckou tradici. Vedle sebe tak jezuité „produkovali“ stavby v „čistém modernistickém“ či „římském“ stylu, stejně jako „stylově-synkretické“ objekty, které asimilovaly místní gotickou tradici. Podobně však dokázali jezuité tento asimilativně-eklektický přístup využívat na poli náboženském, kdy uměli velmi účinně využívat např. starých kultů. To ukazuje v samotné Olomouci jejich zapojení do oživení kultu sv. Anny na konci 16. století. I zde se často jejich organizace kultovně-devocionální životní praxe věřících pohybovala na půdorysu široce vymezeném mezi „typicky místními a centralistickými podobami jezuitské zbožnosti, vytvářející smíšené formy devoce“.⁴⁴ Vzhledem k výraznému angažmá olomouckých biskupů v rámci stavebních podniků olomouckých jezuitů je možné, že i na formě tohoto gotizujícího chóru měl svůj podíl biskup Pavlovský. Z dalších staveb je tento vliv více než pravděpodobný

10. Jan Willenberger, Pohled na katedrálu sv. Václava v Olomouci od jihozápadu po stavebních úpravách biskupa Stanislava Pavlovského, 1593, dřevorez (B. Paprocký z Hlohov a Paprocké Vůle, Zrcadlo slavného Markrabství moravského. Olomouc 1593, f. 195).

v případě kostela sv. Jana Křtitele ve slezských Pawłowicích, rodné vsi biskupa, který plnil funkci rodinné hrobky. Stavbu biskup koordinoval a i zde se setkáváme se stavbou typicky gotizujícího kostela, který odrážel dobově typickou ideu panského, vrchnostenského chrámu sloužícího zároveň jako rodové pohřebiště rodiny Pavlovských. Zvolená historizující forma snad právě proto vhodně reflektovala onen aspekt rodové tradice, kontinuity, stejně jako legitimity vrchnostenské pravomoci na daném teritoriu.⁴⁵

Pozornost, kterou věnoval biskup Pavlovský kroměřížskému kostelu sv. Mořice ovšem byla jiného druhu a nijak nesouvisela se soukromými rodinnými potřebami. Obnova kapituly, kostela a jeho náležité vybavení oltáři, nábytkem, liturgickými potřebami, relikviáři, ale třeba i tapisériemi byla především církevně-politickým krokem, který plně zapadal do programu konsolidace katolické církve na Moravě. To pochopitelně nijak nebránilo, aby se na uměleckých objednávkách prezentovala osoba biskupa Pavlovského jako jedinečného a individuálního fundátora, zcela v intencích jeho vědomého následování svých předchůdců v úřadě, zejména biskupa Bruna. Dokládá to důsledná aplikace heraldických atributů na portále a lavabu ve vikářské sakristii i na menze hlavního oltáře, ale i na doložených darech relikviáře a kalichu, kde byl erb doplněn obvyklými iniciálami „SPEO“ – Stanislaus Pawlowsky Episcopus Olomucensis.⁴⁶ Podobně byly jistě motivovány i jeho stavební aktivity při olomoucké katedrále sv. Václava, sestávající především z vybudování monumentálního trojvěžového průčelí vytvořeného do roku 1594 nadstavěním střední věže s monumentálním zastřešením. Vysoká helmice střední věže byla zdobena symbolickou triumfální korunou, která se patrně vztahovala k rekatolizačnímu programu a ke konverzi nekatolíků se vztahujícímu nápisu, jenž byl roku 1595 umístěný nad hlavní vstup domu: „*Jak laskavá matka otvírá obrátivším se náručí, tak nechť ať církev Kristova navrátí bloudící.*“⁴⁷ Při této přestavbě průčelí katedrály se měl biskup inspirovat raně středověkými westwerky, které navíc ve stejné době jako formu historizujícího argumentu užívali na svých chrámech i němečtí protestanti.⁴⁸ Tento přístup ke starobylým křesťanským formálním motivům byl tedy proveden způsobem specifického architektonického citátu, který je ze své podstaty „argumentativní“.⁴⁹ V této souvislosti snad nemůže být na první pohled nic tak stylově protichůdnějšího jako pozdější Dietrichsteinův chór olomoucké katedrály, jenž by vybudovaný ve strohých, přehledných

a „přísných“ formách protobarokní architektury. I zde ovšem jedním z „historizujících“ motivů bylo Dietrichsteinovo úsilí získat pro nový chór ostatky moravských apoštolů sv. Cyrila a Metoděje, jak bylo již zmíněno. Také tendenci k monumentálnímu účinku pozorujeme přes formální rozdíly na obou dvou biskupských stavebních podnicích při katedrále. Jejich cíl byl totiž stejný – okázalým způsobem v panoramatu města akcentovat katedrálu jako „církevní vlajkovou loď“ (vždyť církev je metaforicky lodí – *navicella Ecclesiae*) a demonstrovat tak pozice moravské katolické církve a jejich představitelů.

Biskup Stanislav Pavlovský jednoznačně rozvíjel programový mecenát, jehož cílem bylo přispět ke konsolidaci moravské církve a prezentovat její nároky opírající se přitom vědomě o tradici. Do této konfesionalizační strategie tedy zapadalo obnovování kutu světců a zemských patronů, navazující přitom na často ještě středověkou tradici. Důvod byl přitom nejen církevně-reformní, ale i propagandistický. Na středověkou tradici odkazovalo i biskupovo obnovení kroměřížské kapituly, které jej mělo v očích současníků prezentovat jako věrného strážce odkazu svých dávných předchůdců. Zde ani tak nešlo o historismus ve smyslu obnovy kultů a tedy devocionality, ale spíše o institucionálně koncipovaný církevně-správní krok. V případě kroměřížského kostela sv. Mořice totiž nepozorujeme žádný výraznější akcent na osobu a úctu k tomuto světci, o čemž svědčí i fakt, že biskup Pavlovský nechal na hlavní oltář umístit obraz Nanebevzetí P. Marie, který pragmaticky získal od jezuitů, nikoliv tedy zobrazení patrona chrámu.⁵⁰ Kroměřížská „institucionální fundace“ a její historizující, respektive aktualizovaná motivace byla komplementárně doplněna retrospektivními uměleckými formami, a to jak v podobě architektonických článků, tak ikonografických motivů. Spolu s dalšími doloženými realizacemi to dokládá, jaký význam příkládali reprezentanti moravského katolicismu tradici, která pro ně představovala nejen vzor hodný následování, ale i legitimační argument ospravedlňující jejich církevně-správní i věroučné nároky.

Poznámky:

- 1 Pro české prostředí podobnou polemiku sleduje například Kubišta, A.: *Jesuitische Polemiken gegen die Brüderunität. Kontroverstheologie in den böhmischen Ländern um 1600*. Acta Comeniana 17, 2003, s. 117–135.
- 2 Schmidt, M.: *Reverentia und Magnificentia. Historizität in der Architektur Süddeutschlands, Österreichs und Böhmens vom 14. bis 17. Jahrhundert*. Regensburg 1999, s. 290–292. Panochová, I.: *Biblicismy v české architektuře 17. století*. Umění LII, 2004, s. 198–217.
- 3 Panofsky, E.: *Renaissance and Renascences in Western Art*. London 1970 (1. vydání 1960). Vybiral, J.: *Políbek ropuchy. Diskuse o historismu v architektuře 19. století*. Umění 44, 1996, s. 488–490. Autor prostředkuje názor Wolfganga Götze.
- 4 Clark, K.: *The Gothic Revival. An Essay in the History of Taste*. London 1974 (1. vydání 1928). Colvin, H. M.: *Gothic revival and gothic revival*. In: Týž, *Essays in English Architectural History*. London 1990, s. 217–244. Charlesworth M.: (ed.), *The Gothic Revival 1720–1870. Literary Sources and Documents*. Mountfield 2002.
- 5 Braun, J.: *Die Kirchenbauten der deutschen Jesuiten. Ein Beitrag zur Kultur- und Kunstgeschichte des 17. und 18. Jahrhunderts*. Freiburg im Breisgau 1908. Kirschbaum, E.: *Deutsche Neugotik. Ein Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Architektur von 1550–1800*. Augsburg 1930. Hipp, H.: *Studien zur „Neugotik“ des 16. und 17. Jahrhunderts in Deutschland, Böhmen, Österreich und der Schweiz 1–3*. Hannover 1979.
- 6 Lorenz, H.: *Spätgotik und Renaissance in Mitteleuropa – ein „Stil zwischen den Stilen“?*. In: Wette, E.: (ed.) *Die Länder der Böhmischen Krone und ihre Nachbarn zur Zeit 1471–1526*. Ostfildern 2004, s. 31–47.
- 7 Serbat, L.: *L'architecture gothique des Jésuits au XVIIe siècle*. Caen 1903. Hesse, M.: *Von der Neugotik zur Neugotik. Die Auseinandersetzung mit der Gotik in der französischen Sakralarchitektur des 16ten, 17ten und 18ten Jahrhundert*. Frankfurt am Main 1984. Esquieu, Y.: (ed.), *Du Gothic à la Renaissance. Architecture et décor en France (1470–1550)*. Viviers 2003.
- 8 Schmidt, M.: *Reverentia und Magnificentia*, op. cit., s. 289.
- 9 Týž, s. 290–292.

- 10 Braun, J., *Die belgischen Jesuitenkirchen. Ein Beitrag zur Geschichte des Kampfes zwischen Gotik und Renaissance*. Freiburg im Breisgau 1907. Týž, *Die Kirchenbauten der deutschen Jesuiten*, op. cit. K o t r b a, V.: *Die nachgotische Baukunst Böhmens zur Zeit Rudolfs II*. Umění XVIII, 1970, s. 298–332. K r ě á l o v á, J.: *Kostely české a moravské renesance. Příspěvek k jejich typologii*. Umění XXIX, 1981, s. 1–37. S e d l á k, J.: *Einige Bemerkungen des „frügotischen“ Historismus in der mährischen Architektur des 15. Jahrhunderts*. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské university F 16, 1972, s. 17–34. Týž, *Poznámky k historizující a pogotické architektuře 16. století na Moravě*. In: Historická Olomouc a její současné problémy IV. Olomouc 1983, s. 157–172. D a C o s - t a K a u f m a n n, T.: *Court, Cloister and City. The Art and Culture of Central Europe 1450–1800*. London 1995., s. 205–231. K a v a l e r, E. M.: *Renaissance Gothic in the Netherlands. The Uses of Ornament*. Art Bulletin LXXXII, 2000, s. 226–251. P r i x, D.: *Kostel sv. Hedviky v Supíkovcích. Renesanční architektura rámcem kutznerovské kreace*. Časopis Slezského zemského muzea B 52, 2003, s. 193–210. J a k u b e c, O.: *Forma sleduje funkci. Sakrální gotizující architektura renesance na Moravě v průsečíků demonstrace konfesionality a rodových tradic*. In: Holý, P.: (ed.), *Artis historia*. Sborník studií o dějinách umění a památkové péči 1. Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity 230. Ostrava 2006, s. 68–76. Týž, heslo *Pogotické umění*. In: H o r o v á, A.: (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění – Dodatky*. Praha 2006, s. 602–603.
- 11 V a c k o v á, J.: *Podoby a příčiny anachronismu*. Umění XVI, 1968, s. 379–394.
- 12 O b e r w a l d e r, W.: *Zwei Skulpturen aus Alt-Weitra. Zur Nachgotik im 17. Jahrhundert*. Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege XXVI, 1972, č. 3–4, zvl. s. 159–160. H l o b i l, L.: *Gotizující plastiky 17.–18. století*. In: Týž – P e r ů t k a, M.: (eds.), *Od gotiky k renesanci*. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko (Katalog výstavy). Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum v Olomouci. Olomouc 1999, s. 396–401. T h e u e r k a u f f, Ch.: *Veit Lang – weiterhin ein Unbekannter*. In: K a h s n i t z, R.: – V o l k, P.: (eds.), *Skulptur in Süddeutschland 1400– 1770*. Festschrift für Alfred Schädler. München–Berlin 1998, s. 220–240.
- 13 I r m s c h e r, G.: *Modern oder altfränkisch? Zur „Nachgotik“ bei Hans Vredeman de Vries und Christoph Jamnitzer*. Barockberichte. Informationsblätter aus dem Salzburger Barockmuseum zur bildenden Kunst des 17. und 18. Jahrhunderts 13, 1996, s. 475–494.
- 14 V y b í r a l, J.: *Polibek ropuchy*, op. cit., s. 488.
- 15 H r o c h, M.: *Konec historismu?*. In: Řeпа, M.: (ed.), *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha 2008, s. 14–15.
- 16 J a k u b e c, O.: *Konfesionalizace a rituály potridentského katolicismu na předbělohorské Moravě*. In: M i k u l e c, J.: – P o l í v k a, M.: (eds.), *Per saecula ad tempora nostra*. Sborník prací k 60. narozeninám prof. Jaroslava Pánka. Praha 2007, s. 360–366.
- 17 K této distribuci knižních tisků biskupy viz J a k u b e c, O.: „*We Believe that Your Ladyship Will Deign to Accept this Small Gift from us with Gratitude*“. *Artworks and Literature as Means for Strengthening Catholicism in Moravia before the Battle of the White Mountain*. In: B a r t l o v á, M. – Š r o n ě k, M.: (eds.), *Public Communication in European Reformation. Artistic and other Media in Central Europe 1380–1620*. Prague 2007, s. 205–217.
- 18 *Sancti Patris Nostri Cyrilli Archiepiscopi Hierosolymorum Mystagogicae catecheses quinque... Quae nunc primum et Graecem et Latinem simul eduntur... Ioanne Grodecio interprete*. Viennae Austriae in Aedibus Collegii Caesarii Societatis Iesu. Anno M. D. LX. J. J a k u b e c, O.: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby. Umělecké objednávky biskupů v letech 1553–1598, jejich význam a funkce*. Olomouc 2003, s. 318.
- 19 Augustin Aurelius, *Psaní Donátystům od S. Augustýna učiněné. V němžto jich napomíná, aby...od své obzvláštnosti pustili a k jednotě Církve Svaté Katholické...se navrátili a společně se z pravdy radovali*. Litomyšl 1584. V i n c e n t z L é r i n s, *O poznání Církve Svaté: Knižka velmi pěkná...Sepsaná před jedenácti Sty lety. Skrže Wincence Lirynského z francké země*. Olomouc 1584. *Vincentius Lirinensis...recht güldens Büchlein, von dem Uralten waren Catholischen Glauben, wider aller Katzereyen Gottlose Newrungen*. Nisa 1587. J a k u b e c, O.: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, op. cit., s. 331–332, 346–347. Týž (ed.), *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*. (Katalog výstavy). Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc. Olomouc 2009, s. 152, 170.
- 20 Moravský zemský archiv v Brně, fond G 83 Maticе moravská, Kopiař XXVIII, 1590, č. kart 54, inv. č. 181, f. 468.
- 21 Tamtéž, Kopiař XXV, 1587, č. kart 51, inv. č. 178, f. 90.

- 22 Par ma, T. *Myšlenková koncepce dietrichsteinského presbyteria olomouckého dómu*. Střední Morava 2008, 27, s. 40–48.
- 23 H l o b i l, I.: *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny v českých zemích*. (Nejstarší příklady ikonografie sv. Anny Saměťřetí). Časopis národního muzea – řada historická, CLII, 1983, č. 1–2, s. 27–42.
- 24 Z e m e k, M.: *Rektorátní kostel svaté Anny v Olomouci*. Olomouc 1945, s. 18–19.
- 25 J a k u b e c, O.: *Poutní místa, poutě a milostné obrazy v mecenátu a politice olomouckých biskupů raného novověku. Několik poznámek k poznání konfesionalizačních praktik na předběllohorské Moravě*. In: L u b o s - K o z i e l, J.: (ed.), *Pielgrzymowanie i sztuka. Góra Świętej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku*. Wrocław 2005, s. 307–321.
- 26 J a k u b e c, O.: *Confessional Aspects of the Art Patronage of the Bishops of Olomouc in the Period before the White Mountain Battle*. Acta Historiae Artium 47, 2006, s. 121–127.
- 27 J a k u b e c, O.: *Olomoučtí biskupové jako renesanční mecenáši?*. In: Prix, D.: (ed.), *Pro Arte*. Sborník k počtě 60. narozenin prof. PhDr. Ivo Hlobila. Praha 2002, s. 261–270.
- 28 J a k u b e c, O.: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, op. cit., s. 165–166.
- 29 B r e i t e n b a c h e r, A.: *Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži biskupem Stanislavem II. Pavlovským (1579–1598)*. Kroměříž 1914, s. 25–29. ZAO–O, AO, Nova Erectio, Dotatio et Fundatio Ecclesiae Collegiator S. Mauritii Cremsirii, č. kart. 283, sign. A 23/6–3.
- 30 B r e i t e n b a c h e r, A.: *Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži*, op. cit., s. 9, 24. Karel Kavíčka, *Kroměříž. Kolegiátní a farní kostel sv. Mořice*, Velehrad 2006, s. 6.
- 31 B r e i t e n b a c h e r, A.: *Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži*, op. cit., s. 12.
- 32 Týž, s. 25.
- 33 J a k u b e c, O.: *Podoby podpory kultu sv. Stanislava na Moravě za olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského (1579–1598). Manifestace katolicismu v uměleckých objednávkách jako součást protireformačního programu olomouckých biskupů raného novověku*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Historica XXX. Olomouc 2001, s. 67–84.
- 34 P e ř i n k a, F. V.: *Dějiny města Kroměříže I*. Kroměříž 1913, s. 170. Je ale otázka, jestli tento termín se nevztahoval spíše k instituci kapituly a potřebě její obnovy.
- 35 Moravský zemský archiv v Brně, fond G 83 Matice moravská, Kopiář nesign., f. 91.
- 36 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké, Kopiář 1571, f. 185v, 188v. P e ř i n k a, F. V.: *Dějiny města Kroměříže*, op. cit., s. 189.
- 37 Moravský zemský archiv v Brně, fond G 83 Matice moravská, Kopiář Nesignovaný, č. kart. 42, inv. č. 168, f. 142.
- 38 J a k u b e c, O.: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, op. cit., s. 251–252.
- 39 Tamtéž, s. 277–278.
- 40 von B l a n k e n b u r g, W.: *Heilige und dämonischen Tiere*. Leipzig 1943, s. 172, 300–307. Curley, M. J.: (ed.), *Physiologus*. Austin–London 1979, s. 28. Baxter, R.: *Bestiaries and Their Users in the Middle Ages*. London 1998, s. 79.
- 41 K e l s c h, W. – L a n g e, W.: *Predigt der Steine. Der Bildschmuck der Turmfassade an der Hauptkirche Beatae Mariae Virginis in Wolfenbüttel*. Wolfenbüttel 1984 s. 15–17.
- 42 J a k u b e c, O.: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, op. cit., s. 263–264.
- 43 K tomuto problému nejednotného „jezuitského stylu“ např. G a l a s s i P a l u z z i, C.: *Storia segreta dello stile dei gesuiti*. Rome, 1951. W i t t k o w e r, R.: – J a f é, I.: (eds.), *Baroque Art. The Jesuit Contribution*. New York 1972. Blíže k tomu L e v y, E.: *Propaganda and the Jesuit Baroque*. Berkeley 2004, s. 15. Táž, *Das „jesuitische“ der jesuitischen Architektur*. In: K a r n e r, H. – Telesko, W.: (eds.), *Die Jesuiten in Wien. Zur Kunst- und Kulturgeschichte der österreichischen Ordensprovinz der „Gesellschaft Jesu“ im 17. und 18. Jahrhundert*. Wien 2003, s. 231–241. O’M a l l e y, J. W.: (eds.), *The Jesuits, Cultures, Sciences, and their Arts 1540–1773*. Toronto 1999, s. 72–73. B a i l e y, G. A.: *Between Renaissance and Baroque. Jesuit Art in Rome, 1565–1610*. Toronto–Buffalo–London 2003, s. 6–7. C h i p p s S m i t h, J.: *Sensuous Worship. Jesuits and the Art of the Early Catholic Reformation in Germany*. Princeton–Oxford 2002, s. 124–133. O’M a l l e y, J. W. – Bailey, G. A.: (eds.), *The Jesuits and the Arts 1540–1773*. Philadelphia 2005. R o d r í g u e z d e C e b a l l o s, A.: *La arquitectura de los Jesuitas*. Madrid 2002, zvl. s. 21, 59. D a C o s t a K a u f m a n n, T.: *Toward a Geography of Art*. Chicago–London 2004.

- 44 Tuto problematiku akceptace lokálních tradic olomouckými jezuiti řeší recentně např. S a m e r s k i, S.: *Von der Rezeption zur Indoktrination. Die Annenbruderschaft in Olmütz (16./17. Jahrhundert)*. In: Týž – O h l i d a l, A.: (eds.), *Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570–1700*. Stuttgart 2006, zvl. s. 117.
- 45 J a k u b e c, O.: *Forma sleduje funkci*, op. cit., s. 68–76. A l S a h e b, J. – P i n d u r, D.: *Zděný kostel sv. Jana Křtitele v Pavlovicích jako výraz sebeprezentace šlechty v raném novověku*. Časopis Slezského zemského muzea, řada B, 2007, s. 1–11.
- 46 B r e i t e n b a c h e r, A.: *Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži*, op. cit., s. 19–23, 27.
- 47 J a k u b e c, O.: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, op. cit., s. 265.
- 48 C h a d r a b a, R.: *K dějinám olomouckého dómu za renesance*. In: Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 2, 1973, s. 43–69.
- 49 S c h e n k l u h n, W.: *Bemerkungen zum Begriff des Architekturzitats*. *Ars* 41, 2008, s. 3–13.
- 50 B r e i t e n b a c h e r, A.: *Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži*, op. cit., s. 21.

Mgr. Ondřej J a k u b e c, Ph.D. (n. 1976), pracuje jako kurátor sbírek v Muzeu umění v Olomouci, působí jako odborný asistent v Semináři dějin umění FF MU v Brně. V jeho odborném zájmu je umění renesance v českých zemích, problematika mecenátu, náboženského umění a konfesionalita v předbělohorském období.

Collegiate Church of St. Moritz in Kroměříž under Bishop Stanislav Pavlovský of Pavlovice (1579–1598) and Historicism of Moravian Catholicism in Pre-White Mountain Period

A b s t r a c t

The text describes restoration activities of Olomouc bishop Stanislav Pavlovský in the collegiate Church of St. Moritz in Kroměříž. He sought to restore the local collegiate church after the discovery of the relics of Olomouc bishop Brunon of Schauenburg who founded the church in the mid–13th century. The findings inspired bishop Pavlovský to take over the role of his predecessor and further develop what had already been built. The restoration of the Kroměříž collegiate that did not pass very smoothly was presented not only as the merit of the past-Trident Catholic Church in Moravia, but resulted in interesting interior decorations and furnishings during the reconstruction of the collegiate church of St. Moritz under bishop Pavlovský. He also used similar architectural and artistic forms in his other foundations. The goal of these visual manifestations was to strengthen the legitimacy and superiority of the Catholic Church in Moravia.

Die St. Moritz-Kollegiatkirche in Kroměříž (Kremsier) unter dem Bischof Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598) und Historismus des mährischen Katholizismus in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Text verfolgt die Restaurationsaktivitäten des Olmützer Bischofs Stanislav Pavlovský, die sich auf die St. Moritz-Kollegiatkirche in Kroměříž (Kremsier) konzentrierten. Der Anlass dazu war seine Bemühung um die Erneuerung des dortigen Kollegiatkapitels, wobei sein Bestreben unter anderem durch Auffindung der sterblichen Überreste von Olmützer Bischof Brunon von Schauenburg, dem Gründer des Kapitels (zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts), aktuell geworden war. Dieses Ereignis trug dazu bei, dass sich der Bischof Pavlovský selbst zu seinem Vorläufer stilisierte und die erneuerte Stiftung als einen eigenartigen, durch historisierende Argumente unterstützten Schritt auffasste. Seine nachfolgende, wenn auch immer komplizierte Erneuerung des Kremsierer Kollegiaten wurde als Restaurationsakt der katholischen Kirche in Mähren nach dem Konzil von Trient präsentiert. Im Rahmen der Rekonstruktionen der St. Moritz-Kollegiatkirche in Kroměříž (Teilumbau, Ausschmückung des Innenraums, Innenausstattung) konnte auch eine beeindruckende künstlerische Gestaltung des Doms entstehen. Ähnliche historisierende architektonische und künstlerische Formen hat der Bischof Pavlovský auch in anderen seinen Stiftungen angewandt. Zum Ziel hat er sich immer gesetzt, durch solche visuelle Offenbarung die Legitimität und Superiorität der katholischen Kirche in Mähren zu unterstützen.

VRATISLAV SCHILDER – ŽIVOT S LOUTKAMI

Vratislav Schilder patří mezi uznávané osobnosti českého loutkového divadla a svůj život zasvětil specifickému oboru herectví, které v našich kulturních dějinách má dlouhou tradici. V pomyslné vývojové linii patří k pokračovatelům loutkářů, kteří v minulých staletích oslovovali, bavili a také vzdělávali všechny vrstvy obyvatel bez rozdílu postavení, majetku, vzdělání i intelektu. A i když se tato činnost postupně dostala na skutečně profesionální úroveň, stále čerpá z dávných zákonů soužití člověka s neživou loutkou, tedy hračkou. Ovšem co se s ní dá dělat, jak s ní zacházet, jak ji využívat pro různé účely a nevšední spojení v komunikaci s lidmi, to je už dávno předmětem vědního zkoumání a vzdělávání. To všechno Vratislav Schilder zná a je skutečným odborníkem v této disciplíně. Pokud existuje to, čemu se říká osudové předurčení, pak jeho cesta k loutkoherectví byla více než zajímavá.

Narodil se v roce 1939 ve Starém Městě v rodině se zavedenou mlynářskou tradicí. Jeho dědeček Vratislav zakoupil v roce 1897 ve Starém Městě tzv. Malý mlýn a ten postupně modernizoval. V té době bylo zvykem, že živnostníci byli nejen

v čele místní samosprávy, ale také finančně podporovali místní rozvoj. Tak tomu bylo i v případě V. Schildera nejstaršího, který se jako radní mj. podílel na financování výstavby radnice, na své náklady nechal postavit jednu ze hřbitovních zdí, podporoval místní nemajetné rodiny, byl také starostou místního Sokola. Dá se tedy říct, že rodina Schilderů považovala za svou morální povinnost přinášet obci a jejím obyvatelům prospěch i pomoc z hlediska svých poměrů a možností. I v další generaci se tyto etické zásady pomoci potřebným dodržovaly. Za 2. světové války se pomoc týkala i rodin, jejichž členové byli vězněni za odbojovou činnost, přestože se za tyto skutky tvrdě trestalo a v případě prozrazení hrozila likvidace celé rodiny. Je tedy zřejmé, že živnost a majetek rodiny nebyl jen uzavřenou privátní záležitostí, ale měly souvislost i s obecním životem a společenstvím. V tomto duchu se tedy odvíjel život Schilderů se všemi přirozenými vztahy, ale také s mnoha těžkostmi a nemalými problémy. V takovém prostředí vyrůstal i další pokračovatel rodu, opět Vratislav podle rodinné tradice, jeho životní cesta se však ubírala naprosto odlišným směrem. Ještě než se ale vydáme do vzpomínek rodu Vratislava Schildera, zapátráme daleko v minulosti.

Vratislav Schilder se svými loutkami. Foto M. Martykánová.

Kde se tady na Moravě vzali Schilderové?

Máme doma dva obrazy, portréty šlechticů. Nejsou sice nijak významné z výtvarného hlediska, ale jsou na nich zachyceni naši prapředkové ze 17. století. Musím říct, že mají typické znaky v obličejí, které mám i já. Jeden byl baron z Tyrolska, který si vzal hraběnku nějakého šlechtického rodu ze severní Itálie. Z Vídně odnož jejich děti putovala přes Německo do Čech, až na Moravu. A tady se postupně začali usazovat, zakládali své rodiny a svými sňatky se spojovali s místními obyvateli. Z jedné větve byl i můj dědeček, původem z Hané. Další z rodiny Schilderů se rozešli různě po Moravě, bylo jich šest bratrů, a všichni měli mlýny. Jeden měl mlýn v Drásově u Brna, další mlynářii v Mariánském údolí u Brna, tam byla celá soustava mlýnů. Vzniká ovšem otázka, kam se poděl ten šlechtický titul? Ten totiž měl několik výhod. Dokonce se ví, že prvorozený syn rodu Schilderů měl možnost studovat na švýcarských školách. Ovšem dokument se ztratil. Dědeček Vratislav o tom vyprávěl zajímavou historku, že jeden z bratrů se tzv. „zvrhl“, žádný mlýn neměl, všechny peníze „prošustroval“ a prodal dokonce ve Vídni i ten šlechtický titul proto, aby si mohl užívat v místních nevěstincích. Takže i já jsem přišel o titul a možnost studovat ve Švýcarsku. No kdoví, jak by to se mnou dopadlo.

A jak se tedy stalo, že se v tradiční mlynářské rodině narodil slavný loutkář?

Za to můžou geny. Prostě geny se někdy zblázní a pro nějaké praktické povolání tam není místo. Já jsem dokonce pátral v rodině po něčem podobném, přece jenom to nemohl být takový výbuch naráž až u mě. A zjistil jsem, že můj strýc, otcův bratr, ten zase maloval. A když ho dědeček vyslal do Drážďan na mlynářskou školu, po roce tam za ním přijel a zjistil, že on studuje na Akademii malířské.

Dostudoval to?

Nedostudoval, okamžitě ho vzal domů. To prostě nebylo možné, dědeček potřeboval, aby lidé pracovali ve mlýně a ne aby tam malovali. No takže tak asi to v rodině bylo. Možná, kdybych pátral dál dozadu, že by se objevilo, že nějaké předpoklady tam přece jenom byly, no a tak se dostaly i ke mně.

Rodiče se nesnažili Vás směřovat k tomu, abyste byl pokračovatelem rodinné tradice? I když tedy v té době, kdy Vy jste dorůstal, byla úplně jiná doba. Ale přece jenom taková, jak bychom dnes řekli – podnikatelská rodina asi pořád tajně doufala, že se to podaří zase vrátit tak, jak bývalo. Takže neodrazovali Vás?

Tak v tomto jsem měl naštěstí rodiče velice rozumné. Otec, co se týkalo mé budoucnosti,

byl v době, kdy jsem začal dospívat, na tom zdravotně velmi špatně a brzy zemřel. Matka, ta mě podporovala ve všem, co cítila, že mě baví. Takže po této stránce jsem problém neměl, ale ve škole, tady v Uherském Hradišti v ekonomické škole mě pan profesor Omelka připravoval velmi vehementně dva roky na vysokou ekonomickou školu, a když jsem potom při maturitě přiznal, na jakou školu si chci podat přihlášku, předseda komise řekl: „No podívejte se, Vy tady s takovým prospěchem jste určený pro tu ekonomickou a na žádnou jinou, nějakou AMU, to si prostě vypusťte z hlavy.“ Naštěstí na škole byla manželka pana ředitele Horkého, která mě v těchto mých aktivitách velice podporovala. A ona mě říkala: „Prosím tě, ty se nechťej dostat do učtárny, byl bys nešťastný celý život. V tobě to je, ty prostě musíš dělat něco, co tě baví. Divadlo, jakékoliv.“ No a tak se stalo, že jsem podal přihlášku. Nedělal jsem první kolo zkoušek, byl jsem až ve druhém kole, a vzali mě.

No prostě, měl jsem okolo sebe naštěstí duše, které když cítily, kam mě vítr nese, tak se snažily, aby mě tím směrem pomáhaly dál, místo aby mě v tom bránily. Ten pan profesor Omelka to myslel dobře. Když viděl, jaký mám prospěch, tak si říkal, no ten se snad musí na tu ekonomickou školu dostat, protože nepřipravoval jenom mně. Ti další dva, které také připravoval, se na tu školu nedostali.

Vraťme se ještě z ekonomky do vašeho raného dětství. Vy jste musel mít v sobě nějakou potřebu předvádět se.

Bylo to dáno určitě tím, že od mala jsem asi tíhnul k divadlu. Vlastně moje sestra Marie dostala loutkové divadlo a já jsem ho potom zdědil. Nikdy jsme ho spolu nehráli. Předtím nám ho hráli rodiče, a teprve potom už jsem do toho začal pronikat a hrál jsem sám. Ale můj život s loutkami stejně začal v dětství, aniž bych ještě tužil, co bude dál. Velice rád jsem chodil s babičkou do Hradiště na trhy. To byla podivná! Na Mariánském náměstí se prodávaly potraviny. Tam chodily dámy s malinkým nožíčkem, a těm chudým ženám užídkovaly máslo a ochutnávaly, které je lepší. Bylo o některých známé, že tak posnídaly. Takhle chutnaly všechno, co šlo. Také se tam prodávala drůbež a další produkty, v té době za směšné peníze. Na druhém náměstí, jak je farní kostel, tak tam byly trhy, které byly hodně pestré. Trhovkyně tam předváděly i všelijaká tvořítka na pochutiny, které různé zpracovávaly, smažily a nabízely. Vedle zase další nabízely klobásy, to bylo vůni. A mezi tím byla tzv. trhová kultura. To byli vzpěrači, kouzelník a také různá loutková divadla. Zažil jsem třeba opravdu originální loutkové divadlo maňáskové, „rakvičkárnu“. Do dneška vidím tu malou boudičku, kde Kašpárek zápasí

Na vernisáži v Galerii Slovákckého muzea se hrálo divadlo – představení s varetními loutkami. Foto L. Chvalkovský.

Výstava zaujala malé i velké návštěvníky. Foto L. Chvalkovský.

Z výstavy V. Schildera. Foto L. Chvalkovský.

Představení pro děti,
„O neposlušných kůzlátkách a třech prasátkách“,
11. června 2009, Olga Marková a Vratislav Schilder.
Foto L. Chvalkovský.

Představení pro děti,
„O neposlušných kůzlátkách a třech prasátkách“,
18. června 2009, Olga Marková a Vratislav Schilder.
Foto L. Chvalkovský.

Děti při představení „O neposlušných kůzlátkách a třech prasátkách“. Foto L. Chvalkovský.

se smrtkou nebo s čertem, klacíkem je zatlouká do rakve a ony se snaží zase dostat ven. Žádný příběh, prostě anekdota za anekdotou a my jsme se mohli zbláznit, jak jsme to prožívali. Babička věděla, že když mě před takový stánek postaví, může chodit třeba hodinu po trhu, že mě tam zase najde. Občas se tam objevilo i marionetové divadlo, potomci slavného Kopeckého, kteří tu hrávali. Později dokonce hrávali v Lidovém domě, kam jsme chodili na představení se školou. Byl jsem úžasně okouzlený samotnou hrou, ale hlavně přidavky. A to byly všechno věci, které dělám dneska i já. Teď si představte, že oni tam už tenkrát použili černé divadlo. Tam se děly takové věci, které mě a nikomu z nás nešly na rozum. Teprve později, ve své dospělosti jsem pochopil, že to bylo černé divadlo kombinované s marionetami. Samozřejmě, bylo to všechno malinké, v kukátku, obsluhovali to dva nebo tři lidi. Repertoár byl podle toho, byla to Sněhurka a sedm trpaslíků, Šípková Růženka, známá témata hraná trochu kýčovitě, leč s loutkami, které se tradičně dědily z pokolení na pokolení, ale ty loutky byly svým způsobem pořád krásné. Byly to staré lidové loutky. A potom také zajížděli všelijací lidoví umělci do škol. Pamatuji si, když ve školní tělocvičně hrál nějaký loutkář s maňásky. Aby to už trochu vyhovovalo začínajícímu socialismu, tak to bylo o babě Chňapce, která překazila stávkou, ona něco kradla, aby zničila nějaký podnik, samozřejmě soukromý, a pak se zjistilo, že byla vyslaná Američany. Můžu vám říct, že mě v té době ještě nedocházela hrůza té ujeté ideologie, ale ten maňáskář to uměl dokonale zahrát. Když jsem mu jednou mohl pomáhat balit to divadlo, to byl pro mě obrovský pocit štěstí. Také jednou v té tělocvičně hráli další z rodu Kopeckých, měli nádherné metr dvacet velké loutky. Hráli Posvícení v Hudlicích. Mohu vás ubezpečit, mě bylo jedno co hráli, ty loutky, které oni primitivně oživovali, byl to pro mě zážitek. Ty malé kulisy se proměňovaly ve skutečný zámek, ve skutečný les, prostě já jsem žil fantazií těchto věcí opravdu intenzivně. Takže jsem získával inspiraci už v dětských letech. Mám ovšem ještě další vzpomínky. V Uherském Hradišti byla velice bohatá amatérská činnost různých divadelních spolků, které hrály také pro děti. Pamatuji si třeba na rodinu Valentíkovou, to byli místní obchodníci, z nichž jeden byl obzvlášť zapálený herec a princípál, všechny tři jeho dcery hrály také. Také oba manželé Abrhámovi z Kunovic – pan Abrhám dělal spíš křoví, ale paní Abrhámová byla úžasná herečka, půjčovala divadelní kostýmy v Brně, takže výprava bývala opravdu bohatá a krásná. Tato amatérská divadelní představení byla pro mě další velkou inspirací. I když to byli amatéři, přece jenom byli vyspělejší oproti těm z přelomu

století, oni už dokázali vymýšlet různé efekty, měli i zajímavou světelnou techniku. Vzpomínám si na Princeznu Pampelišku, což na mě jako na děcko zapůsobilo velice špatně, protože to byla tragická pohádka, ale nicméně si pamatuji, že za průsvitnou oponou se objevila veliká pampeliška, a v té byla hlava dívenky. Když ta opona vyjela, tak naráz už byl na trůně král a začala se odvíjet hra. No to byl zážitek! Amatérských divadel bylo i v okolí hodně. Také ve Starém Městě v sokolovně v přísálí se vždycky přes celou zimu hrávalo loutkové divadlo, samozřejmě pohádky s Kašpárkem, které nás děti dokázaly vtáhnout do děje a Kašpárek byl pro nás hrdina. Těch vzpomínek, spojených s loutkovým divadlem mám ovšem mnohem víc. Jeden z mých strýčů byl v koncentračním táboře s panem Skupou. Když mě ve dvanácti letech vzal do Prahy, samozřejmě se mě ptal co bych tam chtěl vidět. Potom říkal, že když mám tak rád loutky, jestli bych chtěl jít do Divadla Spejbla a Hurvínka. No samozřejmě, že jsem chtěl! V té době ještě hrál pan Skupa a s ním paní Skupová. Ne jenom že mě představil těmto osobnostem, o kterých jsem já tehdy měl takové mlhavé představy, jakože se už vznášejí někde na nebesích, ale pan Skupa dovolil, že v druhém půli představení jsem mohl být v zákulisí s těmi vodiči a dívat se jak ty loutky vodí. Prostě mám dodnes pocit, že to také byl moment, který o mém dalším životě definitivně rozhodl. Na to budu vždycky vzpomínat. Tam jsem viděl hrát i paní Mílu Melanovou, která mě později učila na AMU.

Co se týká toho předvádění, máte pravdu v jednom. Do jisté doby jsem byl rád, že jsem skrytý za tím loutkovým divadlem, a že tedy pouze hlasem a pohybem oživuji loutky, ale pak nastalo období, kdy jsem se začal uplatňovat i na jevišti jako herec a tam jsem pocítil opravdu touhu předvádět se, ale velmi brzy jsem si uvědomil, že ta loutka je pro mě daleko víc než to předvádění sebe samotného.

Ve kterém roce jste šel na AMU?

Bylo to v roce 1958.

A byl tam někdo, kdo měl na Vás velký vliv, kdo Vás ovlivnil v další kariéře? Je někdo z pedagogů, na kterého rád vzpomínáte?

Zaplat' pánbůh za to, že vedoucím katedry byl doktor Erik Kolár, což byl nesmírně vzdělaný pán nejenom v oblasti divadla, ale navíc prošel koncentrákem jako Žid, byl to člověk, který se o nás mladé na škole staral opravdu otcovsky. Dokud ještě mohl, pokud mu to zdraví dovolilo, tak nás objížděl i v divadlech, když jsme už byli v angažmá. Ten člověk opravdu v nás začal rozdmýchávat něco zvláštního. Přiznám se, já chlapec z vesnice, ze Starého Města, jsem ani netušil, co

všechno v člověku může být. A on uměl žít ten plamínek, abych pokračoval na sobě pracovat. Ve škole byla ovšem celá plejáda lidí, kteří nás učili a byli v oboru velice významní, někteří už z doby první republiky. Vzpomínám na paní Mílu Melanovou, která jako první založila divadlo pro děti v Praze, dneska je to Divadlo v Dlouhé. To bylo těsně po válce, právě v těch dobách, kdy to bylo možné. Ona byla z dost bohaté rodiny, takže si mohla dovolit to celé také financovat. A tato paní Míla Melanová, když mě učila základy herectví na loutkářské katedře, zároveň hrála a vystupovala, ve svém dost pozeňhaném věku, v Divadle Spejbla a Hurvínka, což jsem už říkal při vzpomínkách na své dětství. Ve škole jsem se poznal se spoustou skutečně významných osobností z loutkového divadla, byli tam také manželé Hakenovi, Boja Šulc a v neposlední řadě ředitel Divadla Spejbla a Hurvínka Miloš Kirschner.

V našem ročníku nás bylo jedenáct, dokončilo nás devět. Nebyli jsme v ročníku jenom loutkoherci, ale také ti co měli zaměření na režii, dramaturgii a výtvarnictví, ti měli sice své hodiny i v ateliérech, ale jinak jsme byli stále spolu a měli jsme možnost se vzájemně sledovat i ovlivňovat. Část byla Čechů a část Slováků, protože tenkrát ještě na Slovensku loutkářská katedra nebyla. Mezi mé spolužáky patřil Jozef Mokoš, později známý slovenský básník a dramaturg Štátneho bábkového divadla, další pak Tono Vaculík, velmi známý herec a loutkoherce, který se velice dobře uplatňoval i v českém dabingu převážně v dětských filmech. Tam jsem se sprátl s Jiřím Pitrem, o rok níž byla jeho budoucí žena Ilda, oba se věnují výtvarnictví a přátelství s oběma mi zůstalo dodnes. Vzpomínám si také na Andělu Čisárikovou – Nechvátalovou, Janu Bendovou, Irmu Šmelíkovou, Radku Malou – Kalvou. Ve výtvarné sekci byla také Eva Dvořáková, později Švankmajerová, její budoucí manžel Jan byl o několik ročníků výš. V mém ročníku byla také Alena Králová – Vostrá, která se později věnovala dramaturgii.

Ve druhém ročníku jsme hledali příležitosti jak si přivydělat nějaké peníze. Ve škole nám zpočátku nechtěli dovolit, abychom účinkovali jako herci, ale mohli jsme dělat jiné profese. Seznámil jsem se s lidmi, kteří pracovali v Černém divadle Jiřího Srnce, s ním jsem se znal také. Od něho jsem dostal nabídku na zvukaře, jejich zvukařka toho měla hodně a bylo potřeba ji občas vystřídat. Takže jsem viděl Srncova tehdejší představení minimálně stokrát. Navíc tehdy působili v divadle Loutka, což byla školní scéna v pasáži Alfa a později pak divadlo Semafor, ale původně tam bylo divadlo Oldřicha Nového. Tenkrát se zvuk pouštěl z takových velkých magnetofonů s ob-

rovskými kotouči. Mně se tam jednou stal malér. Zadíval jsem se tak na to představení, že jsem si nevšiml, že mě vyskočil pásek. Najednou vidím, že vedle magnetofonu je obrovská hromada, která se nedala navinout zpátky. Zvukařka, kterou jsem střídal, mi dala kontakt na technika v rozhlase a ten za dvě hodiny měl tu hrůzu opravenou. V tichosti jsem to zase odnesl do divadla, nikdo nic nepoznal, jenom já jsem měl nervy ještě týden. Na tomto představení se používaly magnetofony dva – jeden ten velký a pak menší, na kterém byly Macourkovy povídky namluvené panem Janem Werichem a paní Ljubou Hermanovou. Já jsem ty povídky miloval. Slyšel jsem je tolikrát, že už jsem je uměl nazpaměť, ale oni to vyprávěli tak neodolatelným způsobem, že kdykoliv to jelo, zaposlouchal jsem se, no a proto mi tehdy vyletěl i ten pásek. Později nám ve škole už dovoľovali spolupracovat s tehdejší Československou televizí. Byla tam v té době loutkohercecká skupina, byli to všichni absolventi naší školy. Takže jsme se tak trochu vzdáleně znali. Vzpomínám, že jsme spolupracovali také s paní Štěpánkou Haničincovou v pořadu Klubičko a na jiných drobnostech. Byli jsme absolutně šťastní a poznávali jsme zblízka spoustu zajímavých lidí. Například režiséru Svatau Rumlovou jsem zazil ještě na škole. Bylo to takové příjemné zázemí, které jsme v tom televizním dětském vysílání mohli sledovat a být toho účastní. Postupně jsme jako studenti dostávali možnost účinkovat v dalších inscenacích, kde byly všelijaké loutkové doplňky. Honoráře sice nebyly vysoké, ale přece jenom to bylo příjemné. Ovšem nejdůležitější pro nás bylo to, že jsme dostávali příležitosti, a my jsme to všechno dělali s obrovskou chutí a rádi, kolikrát v podmínkách a pozicích naprosto nepochopitelných a málem neproveditelných. Ale nakonec se to vždycky povedlo a loutky jsme vodili jak bylo třeba.

Ve škole jsme dělávali ročníkové práce, vždycky to byla nějaká malá inscenace a někdo z výtvarníků musel dělat výpravu. Ve druhém ročníku nám Eva Švankmajerová - Dvořáková udělala na tu dobu nesmírně moderní loutky co do materiálu a co do použití. Byli to maňasci, ale ona je pojala velice zvláště a originálně. Už v té době si vytvářela svůj osobitý styl, který pak rozvíjela dál. Jednoho toho jejího maňasa mám ještě doma schovaného.

Na školu opravdu vzpomínám rád a díky tomuto prostředí jsem poznal řadu zajímavých lidí. Když jsem tam přišel, tak končil pan Juraj Herz. Vzpomínám také na Naďu Munzarovou, první ženu Luďka Munzara, která rovněž vystudovala loutkoherectví a krátce to učila, pak působila v první skupině Jiřího Srnce. Později s Ivanem Krausem emigrovali, žili nejprve v Německu,

Představení pro děti,
„Brémští muzikanti aneb
zvířátka a loupežníci“,
10. září 2009, Olga Marko-
vá a Vratislav Schilder. Foto
M. Martykáňová.

Představení pro děti,
„Brémští muzikanti aneb
Zvířátka a loupežníci“,
10. září 2009. Foto M. Mar-
tykáňová.

později se usadili ve Francii a se svým černým divadlem projeli celý svět. Mohl bych připomínat desítky dalších známých lidí, ale když to shrnu, tak z té školy vyšla spousta talentovaných osobností, z nichž mnohé se pak uplatnily různě po světě. A jak se doba u nás vyvíjela, mnozí emigrovali, a bohužel, u nás se o nich nevědělo, spíš tedy nesmělo vědět, přitom v zahraničí dosahovali velkých úspěchů a uznání.

To byla vůbec zvláštní doba. Na jedné straně se cosi nesmělo, ale na druhé straně se odehrával neuvěřitelný kulturní vývoj. V Praze vznikala všechna malá divadla – Na Zábradlí, Semafor. Ve svých začátcích, kdy Jiří Suchý s Jiřím Šlitrem začali tvořit ty své úžasné písničky, chodili za námi na koleje a tam nám je zpívali. Paní Ljuba Hermanová s Ivanem Vyskočilem starším za námi přišli na besedu a ta skončila velice pozdě písničkami a v úžasné atmosféře. To byly naprosto bezprostřední vjemy, které na nás měly ohromný vliv. Vznikalo cosi jiného, nového, co vlastně

potom svým způsobem určovalo i chod jistého druhu umění. Ideologický tlak samozřejmě byl, museli jsme absolvovat určité typy přednášek, marxismus a podobné, byli jsme omezováni jistými přednáškami na úkor důležitějších informací pro naše studium. Neměli jsme třeba vůbec v prvním ročníku zahraniční divadlo. Tedy kromě loutkového. Potom si asi ti „důležití“ uvědomili, že bychom měli mít i takové znalosti. Díky tomu jsem poznal významné osobnosti divadelní vědy a teorie. Přes anglické divadlo byl pan profesor Milan Lukeš, severské divadlo vyučoval pan profesor Jan Rak, bylo jich pochopitelně víc. Ne všichni přednášející byli na úrovni těch zmíněných, ale my jsme to přímo hltali, protože to byla jediná příležitost dovědět se vůbec něco. Na západ se nesmělo, literatura byla víceméně nedostupná. Když se nám poprvé dostal do ruky román Kdo chytá v žitě, to byl pro nás zázrak! To byly pro nás první doteky a setkání s cizí moderní literaturou. Bylo to neuvěřitelné. Tvrdím, že na

škole jsem zažil dobu, která se nikdy neopakovala a opakovat ani nemůže. Dokonce jsme si sami vymýšleli zábavu – a to byla velká tradice – na herecké fakultě se například pořádaly „dionýsie“, slavné přijímání mladých z prvního ročníku, to byla velkolepá záležitost, to byla přímo exploze nápadů! Není se čemu divit, protože v kinech to také nebylo moc výjimečné... Ovšem výjimka by se přece jenom našla – italský neorealismus, dodneška nechápu, že to tu mohlo být promítáno, tedy v té době. Viděl jsem mnoho nádherných filmů tohoto zaměření. A ještě jsme měli jednu výhodu. Na koleji jsme byli se studenty FAMU. Nosili všelijaké filmy a tam se to na promítačce „osmičce“ promítalo. Tam jsem viděl poprvé crazy komedie, o kterých jsme neměli ani ponětí, že to existuje. Viděli jsme první práce paní Věry Chytilové, tedy filmové, nebo také kdy ona hrála pro jiné filmaře. To byly zážitky! S „famákama“ jsme také jezdili na vodácké nebo lyžařské kurzy. Na to mám také hodně vzpomínek.

Myšlím si, že škola mi dala velký základ, ale co se týká toho vlastního zranění, to se dostavilo až v divadle.

Takže když jste ukončil studia, tak jste zákonitě musel hledat svůj vlastní výraz, musel jste se najít a nemohl jste žít jenom z toho, co jste se naučil.

No samozřejmě, protože to jsou spíše technické věci, co se týká vodění loutek, jevištní mluvy, prostě všechno možné ze základů herectví. Aby to člověk mohl uplatnit, tak to musí rozvíjet potom až v divadle. Do angažmá jsem nastoupil hned po absolvování školy do brněnského divadla Radost, a to ze dvou důvodů. Jednak proto, že to byla Morava a jednak, že to bylo co nejbližší Starého Města, kde ještě žila velmi těžce nemocná matka a zbytky nejbližších příbuzných, ke kterým jsem měl jisté povinnosti. Takže já jsem týdně, jak to šlo, dojížděl. Musel jsem pomáhat samozřejmě i doma, protože to byla nutnost. V divadle Radost jsem se tenkrát dostal do takového šťastného období, kdy toto divadlo bylo na jednom ze svých vrcholů a bylo úplně nejpřednějším loutkovým divadlem u nás v republice, nemluvím jenom o Čechách, ale i na Slovensku, a šěstí také bylo, že jsem se dostal do rukou režisérů, kteří objevili to, co já jsem ještě o sobě netušil. Zase to bylo jako u doktora Erika Kolára. Tak například byl to režisér Josef Kaláb, který v té době inscenoval v Radosti velmi realistické hry, ale s velkým nasazením výtvarným a s režijními nápady. Nemluvě o tom, že měl také k dispozici velmi silné obsazení souboru. Takže to byla jedna z věcí, která se stala pro mě pokračováním školy, protože jsem se měl od koho učit. To, že doba se mezitím vyvíjela a loutkové divadlo se začalo ubírat trochu jiným směrem, to už je jiná věc. Musel jsem neustále

rozvíjet základy loutkoherectví, a hlavně, naučit se hrát za paravánem v polohách kolikrát absolutně nesmyslných, což mi dokonce postupně přineslo dost velké problémy s páteří.

Když se tak dívám na Váš repertoár, tak většina těch her vychází z klasických pohádek. Napsal jste třeba někdy pohádku?

Všechny pohádky typu klasických jsem si napsal sám. A to tak, že jsem se nechal inspirovat Boženou Němcovou, Karlem Jaromírem Erbenem a dalšími autory, ale já mám rád, že ta pohádka musí mít nějaký začátek, úvod, který mnohdy v těch pohádkách ani není, co děti třeba neví. Tak třeba jak to, že se Budulínek naráz dostal k lištičkám?

Takže jakási předmluva?

Ano, ale nejenom předmluva, ale také dohra. Protože lištičky skončí, dostanou našupáno a pak je pustí. Já jsem si říkal: „Tak to tedy ne! Lištičky pustit ne!“ Takže na začátku já je traktuji pro děti jako překvapení, že uvidí něco, co ještě neviděly, a jsou to lišky cvičené jako akrobatky, které na začátku udělají vystoupení a pak to pokračuje už dál, tím že přijde stará liška. A na konci, když pohádka skončí, tak kolegyně říká: „Tak končí pohádka“, a já na to: „Moment, a co tam ty nešťastnice v tom pytli? Děti, co s nimi uděláme? Že bychom jim tak přece jenom trochu šupli?“ Tak zavoláme nějaké dítě, které jim tak jemně napláčá. Ptám se, co dál s nimi uděláme, ozývá se spálíme je, zabijeme je a pustíme je..., my to směřujeme k tomu, že když jsou to cvičené lišky akrobatky, co kdybychom je dali do..., no do cirkusu. A na konci ty lištičky předvedou zase svoje cirkusové vystoupení. Čili je to oblouk, který se uzavřel a tak se snažím ten konec domyslet, pokud není v původních pohádkách uvedený.

To znamená, že Vy musíte být zdatní i literárně, protože jsou herci, jedno jestli je to činoherec nebo loutkoherec, kteří jsou zvyklí reprodukovat to, co jim někdo napsal. Ale Vy máte také dar literárního projevu, takže si do toho přinášíte další kus sebe.

Já si myslím, že je to díky už zmínovanému doktoru Kolárovi, který nás v prvního ročníku učil také základy režie a já jsem k té režii velice inklinoval, protože mě to bavilo. Tam už šlo i o jakési literární pokusy, protože to byla určitá příprava režijně-dramaturgická. Takže jsme museli na různá témata psát povídky nebo náměty, to mě zajímalo. Pak jsem to uplatňoval i v divadle Radost, kde jsem podle námětu jednoho mého spolužáka z pražské školy zdramatizoval jednu jeho básničku, byla to alegorie černého divadla, malinko válečné tematiky, to se tehdy objevovalo. No a potom, když jsem se osamostatnil, tak už jsem byl přinucený se tomu věnovat tvořivým

způsobem. Protože hrát už dané hry znamenalo další vydání, platit za práva. Tak jsem si uvědomil, že jestli chci v této oblasti něco dětem dát, tak asi pro začátek je nejlepší zvolit klasickou pohádku. Ta se odvíjí od toho, že třeba u kůzlátka je ještě pohádka o prasátkách propojená vlkem, čili zas je tam jakýsi oblouk, který se podařilo v uměleckém provedení dotáhnout až do konce. No a v podstatě už jsem byl na cestě, kdy jsem věděl, že tímto způsobem mohou dětem předat hry, které nebudou užvaněné, zbytečně jedna pohádka nenatahovaná prostřednictvím písniček, tanečků, hopsání a nevím čeho všeho, to prostě nesnáším sám a vím, že to děti ani nebaví. Hra musí mít svůj rytmus, spád, musí mít dramatické momenty, to všechno mě dala škola a narůstající praktické zkušenosti.

Jak dlouho jste byl v divadle Radost?

Dvacet sedm let, do roku 1990. Pak jsem se osamostatnil. Začal jsem nejdříve sám, ale to jsem vydržel jenom půl roku, protože jednak by mě to zničilo fyzicky a také jsem si uvědomil, že potřebuji protipól, že prostě ten ženský prvek je strašně důležitý. I když v mateřských školkách mě vítali, protože přišlo něco jiného než další paní učitelka, to byla moje přednost, ale já jsem cítil sám, že i já potřebuji odezvu, potřebuji dialog. Tak jsem napřed začal s kolegyní Ivicou Ozábalovou ze Slovenska, kterou jsem znal už ze školy, a znal jsem se velice dobře i s jejím otcem Jánem Ozáballem, ředitelem bratislavského Štátneho bábkového divadla. Hráli jsme spolu dlouho až do rozdělení republiky na dva státy. To totiž začalo dělat technické problémy. Vezl jsem přes hranice hru, a oni po mě chtěli Atakarnet. Slovenská agentura Slovkoncert mě vyplácela přes Prahu – Pragokonzert, a já jsem dostal poloviční honorář. Takže to začalo narážet i na tyto záležitosti.

Vy jste nepochybně projel celé Česko-Slovensko, ale určitě jste se dostal i do zahraničí

Co se týká toho Česka, tak v posledních letech jezdím spíše po oblasti Brněnska, zhruba okruh do 50 kilometrů, protože jsem musel myslet i na ekonomickou stránku věci. Ale už když jsem dělal s kolegyní Ozábalovou, tak jsme si řekli, že půl roku budeme hrát na Moravě a půl roku na Slovensku. Tam jsme sice projedli trochu víc, jezdili jsme do Piešťan, do Trnavy atd. S divadlem Radost jsem ale opravdu sjezdil kus světa. Tak první zájezd, když jsem se vrátil z vojny, to jsme jeli na tříměsíční zájezd do Japonska, kde jsme projeli opravdu takřka celé Japonsko od shora až dolů, nebyli jsme jen úplně na severu na ostrově Hokaido, jinak jsme byli v nejsevernějším městě ostrova Honšu v Morioce, dvakrát jsme hráli v Tokiu. To byla pro nás všechny velká zkušenost, až šokující, protože tam se hraje v sálech, které jsou nepoměrně větší než u nás. V Koseinejkin Hall

v Tokiu je sál pro třiapůl tisíce lidí, takže na místě se řešil problém jak všechno světelně a technicky upravit, abychom byli viditelní. My jsme hráli česky, ale velice rychle jsme se naučili i nějaká japonská slova – třeba choto mate a o jasmína say, arigato ozaimas, to byly takové drobnosti. I přes komentář, který po dobu hraní dělal nějaký překladatel, tak tyto věci vyvolávaly bouři nadšení. To byla moje první zahraniční zkušenost. Pak jsme jezdili zase do polské Poznaně, kde jsme měli kontakty s divadlem Marcinek (Teatr Lalky i Aktora), my jsme jezdili k nim a oni zase k nám. Myslím, že to byla plodná a příjemná spolupráce na tu dobu. Pak začaly zájezdy do Francie, Anglie, také jsme se dostali do jižní Ameriky, do Mexika. Jeli jsme tam původně jako delegace s tehdejším ministrem kultury, protože on měl otevřít v Mexico City náměstí, které dostalo název Lidice. Aby na tom Pragokonzert také vydělal, tak nám rozšířil pobyt o měsíc v Mexiku, měsíc na Kubě a měsíc ve Venezuele. A protože Venezuela je na rovníku, tak to byl takový prubířský kámen, co všechno český loutkář vydrží. A musím říct, že vydrží hodně.

Pořád to byl repertoár ryze českých pohádek?

Když jsme jeli do jižní Ameriky, tak jsme byli požádáni, abychom nastudovali celý náš repertoár ve španělštině, což se povedlo. Měli jsme vynikající přípravu, vedla ji paní Holá, manželka známého zpěváka a profesora brněnské Veterinární a farmaceutické univerzity Luboše Holého, která s ním byla dlouhodobě na Kubě a ovládala španělštinu, a nejenom to. Znala zvláštnosti kubánské, mexické a jiné, což bylo pro nás hrozně důležité, protože tam stačilo říct nějaké slovo, které se v té zemi užívalo jinak a už by tomu tamní děti nerozuměly. Ve všech třech zemích jsme se setkávali s takovým zvláštním přijímáním našich představení. Děti se po celou dobu mezi sebou neustále bavily. Nás to zpočátku strašně iritovalo, protože jsme měli pocit, že je to nebaví. Naopak, je to moc bavilo, jejich jižní temperament je nutil, aby si své zážitky okamžitě sdělovaly. Na Kubě jsme byli ubytováni na Varadéru a do města Pedro Betancourt jsme dojížděli několikrát. Když jsme tam přijížděli, tak nás vítali jako Beatles. To byly davy dětí, byly jich tisíce a vítaly nás opravdu vehementně. Druhý den bylo přivítání stejně velkolepé, ale my jsme zjistili, že to jsou zase ty samé děti. Ptali jsme se jestli to nevadí a místní organizátoři nás ujišťovali, že vůbec ne, protože kino se tam promítá jednou za měsíc, to je jeden film třeba po celý týden, a ty děti na něj neustále chodily. Opravdu na to byly zvyklé a také aplaudovaly den ode dne víc a víc. Také jsme hráli na Varadéru v pionýrském táboře, který byl pro třicet tisíc dětí najednou. Hráli jsme

Instalace hry „Pohádky z pole, ze dvorku a ze zahrádky“ (O veliké řepě, O kohoutkovi a slepičce, Když jsem já sloužil to první léto). Foto M. Martykánová.

Instalace hry „Zlatovláska“. Foto M. Martykánová.

v plechové hale, do které se vešlo devět set dětí a bylo tam jenom pódium. Všechno se tam pro nás muselo dodělat – světla a co bylo ještě potřeba. Ale ty děti byly prostě fantastické. Také jsme zažili jednu zvláštní až šokující příhodu. Odvezli nás na ostrov Island de Piños, ostrov borovic, a tam byly školy, od čtvrté třídy tam žily děti uprostřed obrovských citrusových plantáží, které samy sázely, obdělávaly. Ony tam žily polovojenským způsobem. Například neměly skleničky, tak se všechno pilo z konve, ostatní vybavení bylo také hrozné. Jediné co bylo pěkné a čím se chlubil, bylo oblečení, a to bylo od nás z Československa. Když jsme přijeli, tak se hlásily jako nastoupená jednotka, malý velitel podával hlášení. I v té době to pro nás bylo dost nepochopitelné.

Tak to byla jižní Amerika. Co další země?

Když jsem se osamostatnil, navázal jsem pěknou spolupráci s oddělením dějin divadla v Moravském zemském muzeu v Brně. Od nich jsme vyjžděli do několika zemí s rekonstrukcí

hry starých lidových loutkářů Don Juan. Byli jsme s tou hrou několikrát v Dánsku, ve Španělsku a ve Francii. Bylo to zase něco jiného a nová zkušenost. Jednak jsme se tam spřátelili se spoustou lidí, dodnes tam mám přátele. Peníze za to byly docela směšné, bydleli jsme po rodinách. Např. v Dánsku je dánsko-česká společnost. To bylo velice zajímavé období. Hráli jsme se starými loutkami, tedy kopiemi, Kopecových a jiných slavných rodin, byl to úžasný zážitek. Také bylo třeba naučit se s těmi loutkami hrát, protože s nimi se pracuje trochu jinak.

Jakým typem loutek jste už hrál, či hrajete?

Hrají se všemi typy, a také hrají i s takovými, o kterých si dovolím říct, že jsem si je vymyslel. Loutky na drátech jsou marionety. Vznikly z mariánských her ve středověku. V hlavě mají drát a byly velmi omezeně pohyblivé, ale postupně se zdokonalovala technologie. Dále takový zásadní typ, který se užívá ve světě, jsou maňásci, loutky na ruku. No a pak k nám přišel typ loutek nazva-

Instalace hry „Dvě pohádky z růžového hradu“ (Šípková Růženka, Princezna se zlatou kuličkou). Foto M. Martykánová.

Instalace hry „Sůl nad zlato“. Foto M. Martykánová.

ný javajky, a to z bývalého Sovětského svazu od Sergeje Obrazcova, který se inspiroval starými javajskými loutkami, ale technologicky byly vylepšené, respektive upravené pro realistickou hru. S těmi jsme hráli i v divadle Radost. To jsou loutky vedené zespolu tělem a vevnitř mají ovládání, buď kolík, který pohybuje hlavou a ruce jsou na drátech nebo uvnitř je takové složitější zařízení, my jsme tomu říkali pistole, kterým se ovládá pohyb hlavy – do stran, nahoru, dolů apod. No a já jsem vymyslel pozmeněný typ loutek pro hru kůzlátka a prasátka. Kolegyně měla doma maňásky a já jsem říkal, že hrát kůzlátka a prasátka s tímto nejde, protože společně máme jenom čtyři ruce a tím jsme omezení. Tak jsem přemýšlel a napadlo mě, že je vycpeme a dáme jim do hlavy drát. Tím jsme si umožnili, že na jedné ruce můžeme držet i tři figurky a ještě s nimi hýbat. Myslím si, že se to povedlo.

Říkáte, že děti jsou všechny stejné bez rozdílů barvy pleti a jazyka, ale přece jenom už v těch dětech

musí být zakódovaná národnostní povaha, musí se v něčem lišit. Třeba Mexiko a ty jižní národy jsou přirozeně temperamentní. Byl jste někdy na severu Evropy, jestli třeba tam nejsou děti poněkud zdrženlivější?

Samozřejmě rozdíl v reakcích a přijímání představení je. Někde se děti tak vehementně a temperamentně neprojevují, ale prožívají to o to víc, vnitřně. Když jsme třeba byli na zájezdu v Itálii, tak tam jsme zažili, že italské děti jsou temperamentní stejně jako africké. Když jsme ale hráli v Dánsku, tak tam jsou děti opravdu trochu zdrženlivější a přijímání vjemů je niternější. Ale děti jistého věku, tedy předškolního věku, já myslím, že ty reagují všude stejně. Je malinko rozdíl v temperamentu, ale musí se projevit hlasitě, musí projevit svůj souhlas nebo nesouhlas, musí projevit to, že jsou ochotny pomáhat. Ty malé děti ještě nemají zkušenost, jsou to nepopsané listy. Proto dodnes nejraději pracuji s malými dětmi a hraji pouze pro nejmenší děti, protože s nimi se neskonale dobře pracuje. Bohužel, někteří lidé si myslí,

že pro ně je dobré všechno. To je absolutní omyl! Jestliže chcete tomu dítěti něco dát, tak musíte být daleko přísnější na sebe, být ostražitější, musíte se nad tou hrou zamýšlet, co to dítě ještě unese a co už neunese, kam až ho mohu zavést a kde už končí jeho schopnost chápání. Dopustíme-li se omylu, pak jsou to chyby nenapravitelné.

To znamená, že musíte velice dobře ovládat psychologii dětí různých věkových kategorií a zvláště těch nejmladších. Nelákalo Vás to někdy publikovat, protože to jsou úžasné zkušenosti. To co Vy z těch dětí získáváte, to ani učitel z nich nemůže dostat.

Psychologii dětského diváka se věnuji neustále, protože v jednom období divadla Radost byl prováděn takový rozsáhlý psychologický průzkum dětí různých věkových kategorií, jak vnímají hru a co si z ní vlastně odnáší. Bylo to na přelomu 70. a 80. let a zjištění bylo dost katastrofální, že většina dětí si odnáší pouze některé střípky více méně komických situací, ale vlastní myšlenku hry pouze 20% dětí. Ve všech kategoriích. Jaksi postupem doby začínala u rodičů i prarodičů jakási otupělost, ztráta dostatečné etiky, a ty děti vyrůstaly v prostředí, které se stávalo poměrně bezcitným. Prostě ta citová náplň tam nebyla nebo byla tak falešná, že to dítě ji nepřevzalo a tím pádem nemohlo pokračovat ani ve svém životě a ani ve vnímání svého okolí, což bohužel milovými kroky pokračuje dál.

Není to i o nedostatečné komunikaci mezi rodiči, dětmi, učiteli, dospělými?

Já jsem ještě zažil období, kdy nám doma vyprávěli pohádky, kdy nám zpívali, ať to byla maminka, babička, tetička, prostě vždycky se našel někdo, kdo tu chvilku měl, kdo nám tyto nejzákladnější věci předváděl, protože jak se to dítě má naučit zpívat, vnímat příběh, když je ohlupované televizními seriály, kde prostě všechno letí v takové rychlosti, že ono si z toho zapamatuje spíš to horší, a to je právě příčina té nedostatečné citové výchovy. Ta je, bohužel, i dnes mnohdy psychology a pedagogy pořád ještě zanedbávaná a nedocenená ve své podstatě. Zabýváme se povrchem, ale nezabýváme se tím uzounkým niternem každého toho malinkého človíčka, který od nejútlejšího věku všechno vnímá a ukládá se to v něm.

Máte rozepsanou nějakou novou pohádku?

Zlatovlásku. Myslel jsem na ni už dost dlouho, ale říkal jsem si, že je to téma spíš pro větší děti, že to pro ty malinké není. A pak jsem si uvědomil, tedy vzpomněl jsem si na svého dobrého učitele doktora Kolára, že si vždycky musím vytvořit téma. Jaké téma tam je? Tak téma lásky je pro malinké děti celkem podružné, ale je tam základní téma, kdy Jiřík putuje a pomáhají mu zvířátka.

A téma tu bylo: když ty pomůžeš jiným, oni pak pomohou tobě. A na tom jsem to tedy postavil. To je jedna z věcí, která bude pochopitelná i těm nejmenším. To, že zlý král ho pošle pro živou vodu, dobro a zlo chápou taky, že na konci dostane Zlatovlásku, mimo jiné princezny jsou překrásné, ty se líbí každému, takže tam musíme trochu počítat i s výtvarnem, a když se vrací, teď zase to zlo chce zvítězit, že ho nechá popravit, živá a mrtvá voda, zas mu pomůžou havrani, je to pořád zápas dobra a zla, což je základ klasické pohádky.

Vy jste říkal, že jste si vymýšlel loutky, ale stejně potřebujete někoho, kdo podle té Vaší představy a nápadu loutku vyrobí.

Samozřejmě, já řeknu výtvarníkovi představu a on potom domýšlí další detaily a dá tomu konečnou podobu. Odehrává se to různými způsoby. Takový příklad: dali jsme dohromady dvě pohádky – o velké řepě a o kohoutkovi a slepičce. Jak to tam je – zasadil dědeček řepu a ona vyrostla... Jenomže než ten dědeček tu řepu zasadil, jednak musím představit ty postavy, kdo je kdo, charakterizovat je. Dědeček je pracovitý, babička ubrblaná, děda je malý, zavalitý, bába je veliká, pak je tam pes – hlídá a očurává patníky, kočka je samozřejmě vysazená na myši, myš Terka, která vládne v komůrce sýru, chlebu, klobásám, nikdo proto nejásá, ale patří taky do rodiny. Tak, a obě pohádky jsou o rodině, o soudržnosti rodiny. Jestli ta rodina drží spolu, tak se všechno musí podařit. No a poslední je překvapení, že s dětmi zpíváme písničku. Když jsem já sloužil to první léto..., a končí to tím, že jsem si vysloužil tu panenku, a panenka v komůrce stele postýlku. A já říkám: „Ne, tak to ne! My chceme, aby to byla pořádná rodinka, žádná postýlka, napřed svatba!“ Zorganizujeme svatbu, kdy děti radí, co komu máme obléct, a teď je svatba, ještě nevěstě chybí kytice, nemáme jiný závoj než vítr, který je zelený, a tak já říkám: komu se nelení, tomu zelení – všechno se dá využít, a v okamžiku, kdy už máme i tu kytici, říkám: „Tak si myslím, že už je to šťastná rodinka.“ A teď se část těch květů obrátí a ono je to miminko v peřince. A teď je to ta nejšťastnější rodina! Takže celé to představení je traktované k rodině, a myslím si, že to ty děti cítí a chápou.

Se kterými výtvarníky jste spolupracoval?

Začal jsem spolupracovat s manžely Ildou a Jiřím Pitrovými. Ti mi navrhovali tu první Šipkovou Růženku, no a pak jsme pokračovali dál, ještě jsme dělali Sněhurku a Zlatovlásku. Pitrovi mají cit pro loutkové divadlo a velké zkušenosti s loutkami i v televizi, jak pražské i bratislavské, kde vytvořili scénu i loutky k mnoha pohádkám. Pak jsem měl spoustu i jiných spolupracovníků.

Třeba v Plzni byl jeden výtvarník Jarda Hrubý, ten už bohužel není mezi námi, který byl zároveň technolog a uměl to i sám vyrobit, což byla výhoda. Pak to byla Fanyška Nekvasilová, která kdysi u nás v divadle dělala jednu hru, režisér ji objevil, že je velice šikovná amatérka. Ona totiž pracovala dlouhou dobu ve výrobě Moravské ústředny v Brně, kde se vyráběly loutky. Další výtvarníci byla Blanka Šperková, která spolupracovala jak s loutkovým divadlem Radost a také v Bratislavě se studiem loutkového filmu.

Už jste se zmiňoval o tom, že své znalosti loutkoherce jste uplatnil i v muzejnictví. Jak k tomu došlo a čeho se konkrétně ta spolupráce týkala? A s televizí jste také spolupracoval?

Dlouhá léta jsem spolupracoval s Moravským zemským muzeem v Brně, s oddělením historie divadla, kde je velká loutková sbírka. Jsou tam nádherné loutky od Kopeckých, Berousků a dalších starých loutkářských rodů. Jednak se z toho materiálu pořádaly výstavy, ale také se to využívalo pro hraní - zúčastnil jsem s těmito loutkami dokonce několika evropských loutkových festivalů. Pak jsem spolupracoval s brněnským režisérem Mojmírem Brhelem jako jeden ze dvou a někdy tři vodičů muzejních loutek, při filmovém zpracovávání různých pověstí, které se odehrávaly v realu českých a moravských lokalit. Na hradech, zámcích, v přírodě, na skalách apod. Dělali jsme na tom v 70. a 80. letech, trvalo to snad deset roků, a bylo natočeno více než tři desítky dílů - některé namlouval pan Josef Karlík a potom Lubor Tokoš. Celý cyklus byl postupně prodán do třiceti států.

To muselo být nesmírně zajímavé i náročné zároveň. Opakovala se ještě někdy taková práce?

Něco obdobného jsem také dělal s bratislavskou televizí ve spolupráci s mnichovskou televizí, točily se také pověsti. Pracovali jsme zase ve starých hradech, mnohdy ruinách, ve starých sklepeních, no prostě i to prostředí bylo velice zvláštní. Dokonce manželé, kteří to financovali, nás párkrát navštívili a byli velice spokojeni. Výsledek byl skutečně výborný a seriál těchto filmů se prodal asi do šedesáti států. Pak jsem ještě po dobu asi pěti let spolupracoval s Krátkým filmem v Ostravě, se studiem Prometheus, kde se točily loutkové filmy, částečně animované a částečně hrané. No a pak jsem občas pracoval na drobnostech ve zlínských filmových ateliérech na Kudlově. Takže z toho je patrné, že rozsah práce loutkoherce může být velice široký a pestrý. A mám dokonce takovou zajímavost: spolupracoval jsem s jednou reklamní firmou na brněnských veletrzích, zúčastnil se toho i jeden z významných českých mimů Boris Hybner. Tam se natáčely různé reklamní filmy, jednou jsme vodili třeba telefonní sluchátko, které ten

mim honil. To byl takový zvláštní scénář, že různé přístroje a předměty ožívou, prostě se vymknou z rukou toho člověka a začnou si žít vlastním životem. Dělali jsme to ve dvojicích, leželi jsme na takových vysokých lávkách, nahoře bylo příšerné horko, a my jsme na dlouhých nitích ovládali ty předměty. To byla hrozná práce, režisér byl pořád nespokojený, takže se to muselo opakovat a táhlo se to snad dva týdny.

Ještě se mi vybavuje spolupráce s brněnskou JAMU, s oddělením filmu. Jeden režisér točil znělkou pro přehlídku divadelních škol SETKÁNÍ. Bylo to vymyšlené tak, že lidé různých národností sedí jako diváci v řadě a jsou jim vidět jenom nohy, a mezitím běhá ten symbol, který vymyslela jedna výtvarnice. On to byl takový špalek dřeva, který měl ze šroubů oči a uši měl z malých kliček.

Loutkovému divadlu se věnujete už čtyřicet sedm let. Dá se říct, že za tu dobu už přišly další dvě generace loutkoherců. Potkáváte se s nimi a jak je hodnotíte z pohledu dalšího vývoje a přístupu k této disciplíně?

Setkávám se s nimi při premiérách v divadle Radost, ale musím vám říct, že oni jsou už úplně jiní. Pevně už to nejsou loutkoherci, ale činoherci, protože dnes se už divadlo obrací k produkci činoherní někdy s výpomocí loutek, ale to divadlo samotné už není zcela loutkové, i když se tak pořád jmenuje. Dnes je spousta mladých a dobrých herců, kteří nemají zaměstnání, a kteří stojí o to pracovat i v tom mnohdy podceňovaném loutkovém divadle, protože se musejí nějak živit. A musím říct, že dneska v té Radosti je řada vynikajících herců, kteří by obstáli na kterékoli činoherní scéně. A dokonce si troufám říct, na kterékoliv muzikálové scéně. Jinak loutkové divadlo je dnes už posunut ve všech profesionálních divadlech, v podstatě je otočený poměr činoherních prvků s loutkovými, těch už je méně. Ale někde přece jenom udržují tradici, že v některých hrách je část představení dělaná dokonce skrytě jenom loutkami. Třeba nádherné představení Tři mušketýři udělali v plzeňském divadle. Je hrané maňasama tak, že se bavíte, žijete tím představením, je v tom nápad vedle nápadu. Je to spojené dvojicí takových vandrovních zpěváků, kteří zpívají a uvádějí do situace. Musím říct, že tam ti lidé s loutkami tak perfektně vládnou a umí, je prostě úžasné to sledovat. Režisér, který to s nimi dělá je tak posedlý tou prací s loutkami, že je to na tom celém vidět. Musím se zmínit o libereckém představení o stavbě a požáru Národního divadla, kompletně hrané jenom loutkami. Je to provedené s takovým vtipem a založené na loutkové scéně „kukátko“ podle starých lidových marionetářů. V kombinaci se spodovými loutkami pobaví všechny věkové kategorie. Divadlo Drak z Hradce Králové a samozřejmě i liberecké Naivní divadlo,

to jsou naše špičky loutkového divadla nejen u nás, ale také v zahraničí.

Kromě toho, že s loutkami hraje, tak je sbíráte a také vystavujete. Na svoji jubilejní hradištskou výstavu jste se připravoval důkladně a dlouho. Je v něčem odlišná oproti těm jiným, už realizovaným?

Na výstavě jsou prezentované nejenom samotné loutky, což bývá obvyklé, ale také celé dekorace sestavené do jednotlivých inscenací. Po zkušenostech z předcházejících výstav jsem chtěl návštěvníkům ukázat úplný pohled na hry v celkovém záběru skladby loutek, dekorací a rekvizit v prostoru a se všemi náležitostmi, které k tomu patří. Při divadelním představení je sice diváci vidí také, ale jsou používány postupně v různých fázích děje. Výstavní instalace tak dovoluje rozprostřít naráz celou hru do vymezeného prostoru, přičemž ze stolů se rázem stávají jednotlivá jeviště. Takže návštěvník nepřichází jenom do jednoho divadla, ale do mnoha divadel, je jimi obklopený a může si je prohlížet z mnoha stran. Na této výstavě jsem kromě her, které mám na repertoáru, chtěl ukázat i svou sbírku loutek – varietních, novějších, vycházejících z inspirace rodinným divadlem, loutky z mnoha koutů světa, různé typy, oblečené, ale také bez kostýmů, které vypadají, jako by je před chvílí řezbář dokončil. Prezentace loutkového divadla není až tak obvyklá v galerijních prostorách, kde návštěvník zpravidla hledá tvorbu profesionálních výtvarníků. Najde ji ovšem i na této výstavě, protože podíl výtvarného zpracování je důležitý pro každé divadlo. Takže v celkovém souhrnu všech spojitostí je expozice souborem mnohotvárným, bohatým i poučným. A v překrásném interiéru Galerie Slovákckého muzea vyznívá opravdu mimořádně zdařile.

Pane Schildere, náš dlouhý rozhovor uzavřu připomenutím, že tato výstava v galerii byla zároveň k Vašemu jubileu, a proto nám všem na ní tolik záleželo. Od 11. června do 13. září 2009 si ji se zájmem shlédlo skoro osm tisíc návštěvníků. A dost možná, že většina z nich Vám ten život s loutkami tiše záviděla a obdivovala zároveň.

Biografické údaje:

*28. 5. 1939 ve Starém Městě

1954 – 1958 studium na ekonomické škole v Uh. Hradišti

1958 – 1962 studium na Akademii múzických umění v Praze, obor loutkoherectví

1962 – 1990 působení v divadle Radost v Brně (loutkoherec, režisér, scenárista, ředitel)

1990 založení vlastního loutkového divadla

Zahraníční zájezdy s loutkovým divadlem:

1966 Japonsko/ Tokio, Nagoya, Kyoto, Osaka,

Okayama, Kochi, Okudogo, Miyazaki, Miyakonojo, Kagoshima, Kokura, Fukuoka, Yahata, Ube, Bofu, Hiroshima, Fukuyama, Fukui, Kanazawa, Takaoka, Toyama, Hamamatsu, Kofu, Takasaki, Koriama, Hitachi, Sendai, Morioka, Tushima

1968 Jugoslávie/ Zagreb

1971 Polsko/ Poznaň

1972 Polsko/ Bielsko – Biala

1975 Polsko/ Poznaň

1977 Kuba/ Havana, Tarará, Pedro Betancourt, Nueva Gerova; Mexiko/ Mexico City, Querétaro, Guanajuato, Puebla; Venezuela/ Maracay, San Felipe, Barinitas, Mérida Bocona, Trujillo, Barquisimeto, San Fernando de Apure

1979 Itálie/ Pisa, Pontedera, Fara Sabina, Rieti, Řím, Magliano, Sabina, Florencie, Turín, Lucca, Janov

1980 Francie/ Paříž

1985 NDR/ Drážďany

1989 SSSR/ Voronež

Vratislav Schilder herec:

1962 Hrdinové severu, Guliver a maňáskové

1963 Tři volavčí pera, Bleděmodrý Petr, Velké střetnutí

1964 Zakletý vláček, Pozor na Fyfína, Aladinova kouzelná lampa

1965 Dvanáct měsíčků a jiné pohádky, Touha po třech pomerančích

1966 Mauglí

1967 Ostrov strýce Artura, Pohádka o princezně a sedmi bohatýrech

1968 Giňol v Paříži, Tři zlaté vlasy děda Vševeda, Tajemství zlatého klíčku

1969 Prasátka se vlka nebojí, Měsíční víla

1970 Žito kouzelník, Míček Flíček, Broučci

1971 Slepci a dvojník, Nos

1972 Popelka, Jdi tam nevím kam, přines to nevím co

1973 Neotesané loutky, Prsy Tiréziovy, Zlatovláska z Chlumce

1974 Krása nevidaná, Zlatá rybička a modrý květ, Tři přání

1975 O černém klobouku a duhovém míči

1976 Tygřík Petřík

1977 Nespi, kočička!, Dáblův most

1978 Míček Flíček, Sedmero havranů, Zahrada, Rozmarné léto

1979 Špalíček veršů a pohádek

1980 Tajemství zlatého klíčku

1985 Kuba Proč a Lukáš Proto

Vratislav Schilder režisér:

1973 Veselá medvíďata

1975 Šášulda a sluníčko, Veselá medvíďata, O maňáskách

1977 Kozák Mamariha

1979 O strašlivém drakovi, princezně a ševci
1981 Princezna s ozvěnou, Broučci
1984 Tři veteráni
1985 Veselá medvíďata
1986 Červená Karkulka, Perníková chaloupka
1988 Broučci (inscenace)

Repertoár loutkového divadla V. Schildera:

1. Dvě pohádky z růžového hradu
/Šípková Růženka, Princezna se zlatou kuličkou/
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Ilda a Jiří Pitrovi
hudba: parafráze Mozartovy malé noční hudby
premiéra 5. 5. 1990

2. O neposlušných kůzlátkách a Třech prasátkách
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Jaroslav Hrubý
hudba: dětské písničky, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 3. 2. 1991

3. O Sněhurce a sedmi trpaslících
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Ilda a Jiří Pitrovi
hudba: nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 25. 10. 1991

4. O Budulínkovi a Smolíčkovi
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Jaroslav Hrubý
hudba: dětské písničky, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 16. 3. 1992

5. O Červené karkulce a Perníkové chaloupce
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Jaroslav Hrubý
hudba: lidové písničky, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 30. 9. 1992

6. Pohádky o Kašpárkovi I.
/Jak Kašpárek s kobylkou Rozárkou zachránili princeznu před zlým čertem, Jak Kašpárek s Rozárkou a Honzou zachránili princeznu před zlým drakem/
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Jaroslav Hrubý
hudba: flašinet a orchestrion, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 1992

7. Nesem vám noviny, vánoční pořad
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Blanka Šperková
hudba: lidové koledy
premiéra 18. 11. 1992

8. Brémští muzikanti aneb Zvířátka a loupežníci
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Jitka Tláskalová
hudba: regtime, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 28. 1. 1993

9. Pohádky z pole, ze dvorku a ze zahrádky

/O veliké řepě, O kohoutkovi a slepičce, Když jsem já sloužil to první léto/
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Františka Maturová-Nekvasilová
hudba: zvukové efekty
premiéra 8. 10. 1993

10. Pohádka o Kašpárkovi II.
/Jak Kašpárek s kobylkou Rozárkou zachránili princeznu před zlým orientálním kouzelníkem Alamanem Iben a Rašidem/
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Jaroslav Hrubý
hudba: flašinet a orchestrion, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 1995

11. Chlapec ze Salzburku
/o W. A. Mozartovi/
scénář, scéna, režie: Vratislav Schilder
loutky: Blanka Šperková, Hana Cigánová
hudba: parafráze na hudbu W. A. Mozarta, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 1996

12. O Palečkovi
/na motivy pohádky Jana Wericha/
scénář, scéna, režie: Vratislav Schilder
loutky: Jaroslava Kolačko
hudba: parafráze lidové dechové hudby
premiéra 1997

13. Sůl nad zlato
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Blanka Šperková
hudba: parafráze na hudbu W. A. Mozarta, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 1998

14. Dvě čarodějnické pohádky
/Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Kocour v botách/
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Jaroslav Hrubý
hudba: dětská písnička, zvukové efekty
premiéra 10. 6. 1999

15. Dvě pohádky z naší kuchyně
/O Koblížkovi, Hrnečku, vař, dětské říkanky/
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Františka Maturová-Nekvasilová
hudba: dětské písničky, zvukové efekty
premiéra 2. 10. 1999

16. Pohádky z naší chalupy
/O dvanácti měsíčkách, Jak švec napálil čerta/
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Františka Maturová-Nekvasilová
hudba: lidové písničky, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 22. 4. 2000

17. Dvě pohádky z naší školky
/O zajíčkovi a zlé koze, O Mášence a medvědovi/
scénář, režie: Vratislav Schilder

scéna, loutky: Františka Maturová-Nekvasilová
hudba: lidové písničky, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 13. 11. 2000

18. O ptáku Ohniváku a lišce Ryšce
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Markéta Vlašánková
hudba: lidové motivy, nahrávka Zdeněk Kluka
premiéra 2002

19. Varieté lidových loutkářů
scénář, scéna, loutky, režie: Vratislav Schilder
kostýmy loutek: Helena Šedá
premiéra 2003

20. Zlatovláška
scénář, režie: Vratislav Schilder
scéna, loutky: Ilda a Jiří Pitrovi
hudba: hudební koláž nahrál Zdeněk Kluka
premiéra 2008

Marie Martykánová

MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LITÉ MEDAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY V UHERSKÉM HRADIŠTI

Číslo deset považovali už naši předkové za magické. Ve starém Řecku u pythagorejců značilo dokonce dokonalost boží. Pro pořadatele desátého ročníku Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti, kterými jsou již tradičně Slovácké muzeum a Střední uměleckoprůmyslová škola, se stalo nejen důvodem k rekapitulaci a malému zhodnocení uplynulých více než dvacet let jeho konání, ale také příležitostí ke změnám v průběhu a organizaci celého projektu. Doposud byli k účasti na základě statutu vyzváni vždy noví umělci, konstantní zůstával pouze realizační tým¹. Výroční desáté, „symposium all stars“, se stalo svým způsobem vzpomínkové, protože se ho zúčastnili umělci, kteří už měli s hradištskými pracovními setkáními zkušenosti. Z každého ročníku byli osloveni jeden nebo maximálně dva umělci, kteří patřili k výrazným osobnostem a oporám a kteří perfektně ovládají technologii a řemeslo. Při výběru byla dána přednost sochařům ze zemí Visegradu, protože i v letošním roce bylo sympozium významně finančně podpořeno International Visegrad fundem. Vzhledem k tomu, že jsme oslovili větší počet účastníků, probíhalo sympozium ve dvou turnusech. To znamenalo pro všechny daleko větší pracovní nasazení a soustředění na práci, protože vše se muselo zvládnout během velmi krátké doby. Tak jako všechna dosavadní setkání i desátý ročník se uskutečnil v sochařských ateliérech Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti o letních prázdninách a trval téměř celý měsíc od 17. července do 15. srpna

2009. O hladký průběh a pozvané umělce se staral realizační tým již v tradičním složení, sochaři Jiří Vlach, Miroslav Kovářik a PhDr. Milada Frolcová ze Slováckého muzea.

První turnus 17.–31. 7. 2009

Na první turnus se umělci začali sjíždět v pátek 17. července 2009. Ze sousedního Slovenska z Bratislavy přijela Gabriela Gáspárová – Illéšová² a Marián Huba³, Českou republiku zastupovali čtyři sochaři Milada Othová⁴, Josef Šafařík⁵, Marie Šeborová⁶ a Martin Zet.⁷ Z největší dálky přiletěl z Bulharska profesor sofijské Akademie výtvarných umění Bogomil Nikolov⁸, který se nechal inspirovat hradištským sympoziem natolik, že podobná setkání začal organizovat v Bulharsku (Veliké Tarnovo). Bogomil Nikolov patří k nejvýznamnějším umělcům Bulharska v oblasti sochařství a medailérství. Od roku 2002 působí na Akademii umění v Sofii. V jeho rozsáhlé, motivově bohaté tvorbě, nalezneme rozmanité inspirace (historie, člověk, příroda, duchovní náměty, mytologie). Na letošním sympozium vytvořil několik cyklů plaket často inspirovaných klasikou architekturou, odkazem minulosti (Babylon, Thrácká hrobka). Někteří umělci si sebou přivezli již rozpracovaná díla ve vosku, protože si byli dobře vědomi, že mají velmi málo času, a hned po příjezdu začali formovat. Už ve středu 22. 7. za velkého zájmu masmédií proběhlo úspěšně první lití. Zvláštní pracovní a přátelská atmosféra, kterou jsou sochařské ateliéry „umprumky“ během tohoto „obřadu“ – lití bronzu na ztracený vosk naplněny, pohlcuje vždy nejen přímé aktéry, ale silně působí i na všechny další příznivce sympozia, které tato prastará technologie zajímá (letos se lití zúčastnili například pracovníci muzea, členové muzejního spolku i přátelé umělců).

Každý ročník měl určitá specifika, byl něčím výjimečný, a to nejen po stránce vzniklých artefaktů, ale i z hlediska události a situací, které přinesl společný měsíční pobyt. Na minulém setkání se například odehrál šermířský soubor Jiřího Vlacha a Jacka Dworského, na jiném hrál Josef Šafařík (a mnozí jsme si to aspoň vyzkoušeli) na podivuhodný australský hudební nástroj – didgeridoo, vařily se krajové speciality (perkelt, boršč apod). Ten letošní přinesl rovněž okamžiky, na které asi budou všichni nostalgicky vzpomínat. Nejvíce rozruchu vzbudilo zaformování Martina Zeta do sádrové „kukly“. Zřejmě se s výsledkem brzy setkáme na některé z performancí tohoto umělce. (A opravdu již v září byla „kukla“ vystavena v Drážďanech na společně vystávě několika umělců.) Martin Zet patří mezi umělce solitéry, které mnohé instituce doma i v zahraničí stále zvou na své výstavy, projekty a sympozia. Zabývá

Účastníci 1. turnusu sympozia: Josef Šafařík, Martin Zet, Gabriela Gáspárová-Illěšová, Milada Othová, Miroslav Kovářik.

Zaformovávání Martina Zeta Mariánem Hubou, Miroslavem Kovářikem a Josefem Šafaříkem.

se mnoha uměleckými médii. Jeho práce mají většinou přesah z oboru a špatně se zařazují – pohybuje se mezi instalací, videoartovými pracemi, fotografií až k akcím ve veřejném prostoru. Vznik jeho děl je často podmíněn místem nebo situací, ve které se právě nachází. Dokáže reagovat na aktuální společenskou situaci, stejně jako vstoupit do dialogu s krajinou. To všechno s velkou mírou svobody ve výtvarném projevu. Jeho happenings a performance byly často jen amatérsky

dokumentovány, mnohé jeho akce jsou divákům nepřístupné. Způsob života přináší autorovi schopnost jasného vidění a myšlení s ironickou dávkou reflexe i sebereflexe. Sochařské práce jsou však skvělými galerijními artefakty mapující naše každodenní životy. Některé vznikají v dlouhém čase a „zrají“. V Hradišti navázal na některé práce, které vznikly při „pohárovém symposium v Hodoníně“ (např. „Oblouk“ tvořený sepjatými rukama) před několika lety.

Miroslav Kovářík a Jiří Vlach připravují lití.

Lití bronzu.

Milada Othová: 4×1, 2009, bronz, průměr 135 mm.

Do roku 2002 věnovala hradištskému sympo-
zium pozornost a energii vynikající sochařka-me-
dailérka Milada Othová. Byla dlouholetou členkou
realizačního týmu (1994–2002) a pomáhala
i v dalších letech s výběrem mladých talentovaných
účastníků. V současnosti působí jako docentka
na Akademii výtvarných umění v Praze (v roce
2002 habilitovala práci o reliéfu). Patří ke stálým
české sochařské a medailérské tvorby. Její dílo je
obrazem či spíše zhmotněním, citových hnutí,
vnitřních vizí a filozofujících úvah. Na letošní
sympozium si přivezla několik rozpracovaných
medailí a plaket vycházející z figurálních motivací,
portrétu („Orten“, „4×1“). Její křehké, názorově
bohatě odstíněné, intimně laděné plakety a me-
daille jsou počtou vosku a technice.

Slovenská sochařka Gabriela Gáspárová-Illé-
šová je v Uherském Hradišti poměrně častým hos-
tem. Zúčastnila se prvního průkopnického roč-
níku hradištského sympozia a při každém dalším
přijela nové účastníky podpořit svou přítomností.
Věnuje se tvorbě medailí, plaket, drobné plastice,
realizacím v architektuře. Hlavním inspiračním
zdrojem jejích prací je většinou člověk, fragmenty
lidského těla, portrét, příroda (fauna – žáby, ne-
topýři). Na letošním ročníku navázala na téma,
které ji delší dobu pohlcuje a které rozpracovala
dále v cyklu Mezi nebem a zemí, Svolávám živé!
(Vivos voco III a IV), Zvony, vycházející ze vztahu
člověk – příroda, komunikace, mezilidské vztahy
a které jsou výzvou i do budoucna. Reliéf v jejím
pojetí často ovládá prostor, vyběhá do prostoru
a nabývá trojrozměrných dimenzí.

Také Marián Huba, který působí jako pedagog
na Škole úžitkového výtvarnictva v Bratislavě

Gabriela Gáspárová-Illéšová, Vivos voco IV.,
2009, bronz, 145×97 mm.

(obor designu a tvarování dřeva), ve své tvorbě
často zaznamenává vzájemné souvislosti vztahu
člověk versus příroda. Věnuje se nejen monumen-
tální a komorní plastice, medaili, designu, ale také
tvorbě dřevěných hraček. Na letošní sympozium
si přivezl několik ve vosku rozpracovaných návr-
hů. Některé voskové modely vycházely ze starších
inspirací (90. léta), na nichž zde dále pracoval,
experimentoval a rozvíjel je. Řeší v nich aktuální
a stále diskutovaný problém vztahu člověka k pří-
rodě (ekologie), jeho necitlivým zásahům vůči
přirozenému prostředí. Exkurz do minulosti ke
starším často figurálním tématům koresponduje
s novými nápady a v jiných souvislostech nabývá
dalších významů.

Další český účastník sochař Josef Šafařík, v ro-
ce 2000 nejmladší účastník 6. ročníku sympozia,
dnes patří k autorům s vyhraněným uměleckým
názorem. Tak jako řada dalších letošních „sym-
pozitů“ také on se začíná věnovat pedagogické
činnosti (ČVUT, na fakultě designu, v Praze).
Zřejmě také s tím souvisí i současná tvorba.
Rozpracovává nové téma krajiny – krajiny města,

Marie Šeborová a Josef Šafařík připravují formy na lití.

Marie Šeborová: Torzo I, 2009, bronz, 294×142 mm.

Josef Šafařík: Jižní spojka, 2009, bronz, 180×170×30 mm.

současné urbanistiky a architektury. Inspirace nachází například v rozmanitých a spletitých silničních křižovatkách, které mohou evokovat složité křižovatky života, ale také bronzový šperk.

Marie Šeborová se dosud zúčastnila mnoha sochařských sympozií zaměřených převážně na práci s kamenem. V tvorbě většinou vychází z klasických tradic (plastika, reliéf, medaile) a sleduje několik základních témat. Jednak se orientuje na portrét na medaili, rovněž vytvořila několik návrhů na pamětní mince motivově různě zaměřené. Ve volné sochařské tvorbě však stojí v popředí zájmu figura (zúčastnila se např. konkurzu na pomník markraběte Jošta), přírodní motivace. V Uh. Hradišti vznikl soubor zoomorfně (Moře) a figurálně zaměřených reliéfů (Torzo I–III), jejich výraz je umocněn tyrkysovou patinou. V letošním nabitém programu si sochařka vyčlenila prostor pro dvě medailérská sympozia – v Uherském Hradišti a ve slovenské Kremnici (v obou případech 10. výročního).

Umělci, kteří přijeli na první turnus, měli výhodu, že na vzniklých artefaktech mohli pracovat (cizelovat a patinovat je) i po odjezdu z Uherského Hradiště, protože výstava výsledků se realizovala až po skončení obou turnusů. Někteří si svůj pobyt protáhli nebo přijeli ještě během druhé etapy sympozia na lití.

Marián Huba: Uviaznutý v nánosoch, 2009, bronz, v 315 mm.

Bogomil Nikolov: Crash of one Illusion, 2009, bronz, 165×150 mm.

Miroslav Kovářik: Těžítko romantikovo, 2009, bronz, v 250 mm.

Martin Zet: Háček, 2009, bronz, 265×140×225 mm.

Druhý turnus 1.–15. 8. 2009

Druhý turnus začal v sobotu 1. srpna příjezdem maďarského sochaře Lászla Zagvy⁹, účastníka řady sochařských symposií v Maďarsku a na Slovensku. László Zagva žije a tvoří v Nyíregyháze, kde v současnosti působí jako pedagog na Střední uměleckoprůmyslové škole. Ve své tvorbě se věnuje zejména monumentální plastice (realizoval například sousosí u Národního divadla v Budapešti nebo Mihályho památník v Nyíregyháze), medaili, reliéfu. Častým zdrojem inspirace bývá figura, hudba, dudáci, tanec. Zabývá se rovněž portrétem na medaili apod. Jeho reliéfy jsou epické, poetické. V Uherském Hradišti vytvořil dva soubory vycházející z antického odkazu (Metamorfózy, Oidipus).

Maďarština během druhé etapy v ateliérech „Franklu“ zaznívala velmi často, protože kromě Lászla z Budapešti přijela sochařka Judit Zsin¹⁰ a ze slovenského Komárna Helena Szilva.¹¹ Judit Zsin je zkušená sochařka a vynikající modelérka. Na hradištském sympoziu vytvořila cyklus šesti medailí na téma 800 let regulí sv. Františka z As-

Judit Zsin, Cyklus 800 let regulí sv. Františka, sv. František staví kostel sv. Damiána / The Cycle 800 years regulars of St. Francis, St. Francis and St. Klara/, 2009, bronz, průměr 115 mm.

László Zagva: Cyklus Oidipus, První otázka Sfinxy, 2009, bronz, průměr 120 mm.

sissi, který věnovala do sympoziijní sbírky. Judit během své umělecké kariéry působila také jako pedagog na škole výtvarného a užitého umění. Její tvorba často vychází z přírodních motivací, ze vztahů mezi lidmi, ale zde nalezneme také náměty biblické (král David), historické, etnografické. Důležité místo v jejím díle zaujímá portrét (na medaili i v plastice) a figura, objevuje se rovněž v návrzích na mince. Vztah k hudbě a poezii je pro Judit také nezastupitelný. Řada prací je přímo inspirovaná interpretací hudebních témat. Helena Szilva má rovněž bohaté zkušenosti s podobnými projekty jako jsou hradištská pra-

Helena Szilva, Last minute III, 2009, bronz, průměr 120 mm.

covní setkání (symposia ve Finsku, Maďarsku). Na sympoziu v maďarské Nyíregyháze byly její práce dokonce oceněny nejvyšším uznáním (hlavní cenou). Svůj zájem dělí mezi medaili, šperk a volnou plastiku. Náměty jejích prací jsou rozmanité. Nechává se inspirovat přírodou, minulostí, světem technických vynálezů, nevyhýbá se ani duchovní tematice. Do Hradiště si přivezla rozpracované plakety, ovlivněné svým současným způsobem života, výchovou malého syna Árona, v nichž se odráží svět pohádek a snových představ. V průběhu sympozia vznikl kvalitní soubor šesti medailí Last minute, který

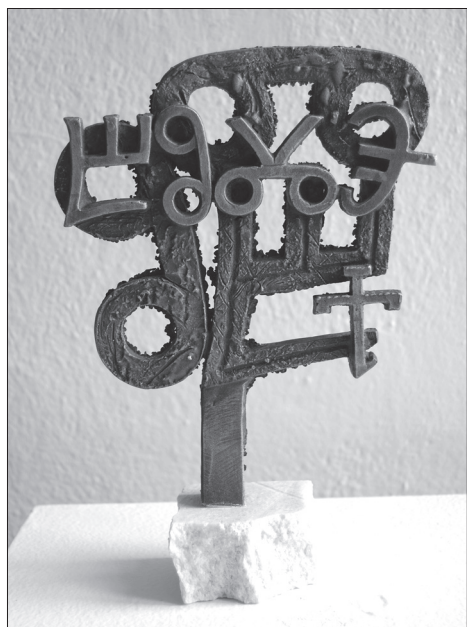

dále putuje na mezinárodní přehlídku medailérské tvorby FIDEM.

Ze Slovenska přijeli na druhý turnus další dva sochaři – medailéři Štefan Novotný¹² a Marián Polonský¹³. Štefan Novotný se věnuje především ražené a lité medaili a plaketě, za něž získal řadu ocenění. Působí jako výtvarník a medailér v Mincovně s. p. Kremnica. Je autorem řady pamětních mincí a medailí, velmi často portrétních. V jeho výtvarném programu najdeme kromě portrétu, historické náměty, biblické motivy a témata ztvárňující panoptikum života, lidské společnosti, naplněné jinotaji a člověčenstvím a v tomto programu dále pokračoval i v Uherském Hradišti. Vytvořil zde např. pamětní medaili s portrétem

Štefan Novotný: Nikdo nechtěl to vejce, 2009, bronz, 173×260 mm.

Marián Polonský, Cyklus Hlaholice: Bože..., 2009, bronz, mramor, v 235 mm.

Bernharda Hamanna, který je spojený s kremnickými sympozii a s přípravou výstavy Bronzový trojúhelník v roce 1995, kde se prezentovaly výsledky tří sympozii: Kremnica, Nyíregyháza a Uherské Hradiště. Akademický sochař Marián Polonský, který patří k nejvýznamnějším slovenským sochařům-medailérům a který reprezentuje Slovensko na mezinárodních přehlídkách medailérské (FIDEM od roku 1969) a sochařské tvorby, svůj tvůrčí zájem dělí mezi keramiku a umění malých forem, ale velkých obsahů – medaili a plaketu. V dosavadní práci těží především z technické zkušenosti rytce. Využívá duchovního odkazu minulosti, zejména antického dědictví, ke stále novým interpretacím. Je poutavý vypravěč, básník, filozof a romantik, který vždy překvapuje rozmanitou obrazností, nečekanou metaforou. I když přijel na sympozium později, vytvořil tři pozoruhodné plastiky, které jsou reminiscencí na společnou kulturní minulost obou našich národů (Hlaholice: Sv. Metoděj, Cyril, Gorazd, Hlaholice: Bože...).

Z polských sochařů byli k účasti osloveni Jacek Dworski,¹⁴ profesor Akademie Sztuk pięknych ve Wrocławu a jeho asistent na Akademii, Michał Staszczak,¹⁵ účastník minulého devátého ročníku. Jacek Dworski patří k nejvýznamnějším osobnostem polské medailérské školy. Ovládá perfektně všechny technologické postupy a finesy, které jsou předpokladem pro svobodnou tvůrčí práci. Rozsah tvůrčího zájmu Jacka Dworského zaujímá širokou škálu výtvarné problematiky, obsahující nejen sochařské kompozice svázané s obrazem krajiny, architektury, monumentální sochařství (pomníkové), ale především komorní sochařskou formu a medailérství, které je v jeho

Jacek Dworski: Portrét Krzysztofa N., 2009, bronz, 285×265 mm.

Jacek Dworski formuje voskový model.

umělecké činnosti oborem, jemuž zasvětil nejvíce času, shromáždil v něm nejvíce zkušeností, dosáhl nejvyšších uměleckých poct a v němž se nejvýznamněji zapsala jeho umělecká individualita a originalita. Je všeobecně známé, že tato forma výpovědi (medailérství) má zvláštní půvab. Řadí se svými specifickými zákony k sochařství a zároveň, jakoby se od něj vzdalovala. Samotná problematika malého prostoru, konečná stručnost přednesu umělecké myšlenky, mnohoplánová organizace prostoru a perfektní způsob přepisu plně odpovídá syntetickému způsobu myšlení Jacka Dworského. To, co je příznačné pro sochy, konstrukce, medaile, plakety, mince, kresby, které Dworski tvoří, nekončí pouhou smyslností, vtipem, ale současně je vnímáme hmatem, zrakem a zvukem... Mohlo by se zdát, že každá jeho práce, superrealistický portrét – socha z vosku, je hra o hlubším významu. Je to hra pramenící z celých sochařských tradic. Inspirace hledá v reálném světě lidské civilizace, přírodě nebo vychází z určitých životních zkušeností a vzpomínek, které se v jeho dílech odráží v symbolech či jinotajích.

Sochařská tvorba mladého a talentovaného polského sochaře a medailéra Michała Staszczaka, který v současnosti působí jako asistent v ateliéru Medaile a malých prostorových forem prof. Jacka Dworského na wrocławské Akademii Sztuk

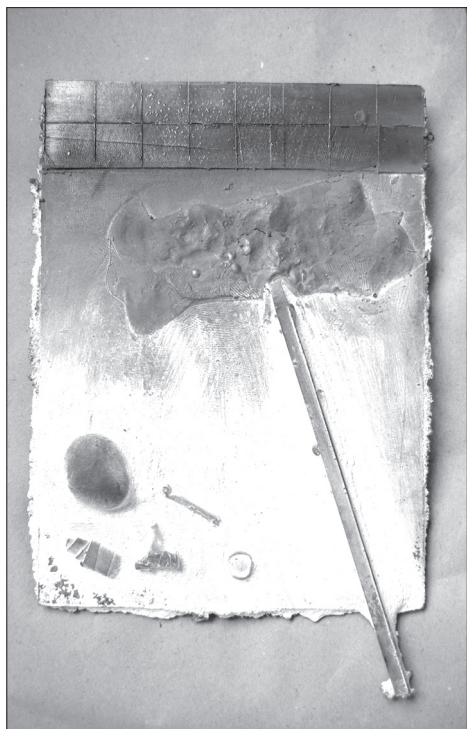
Pieknych, jsou velmi různorodé, inspirované nejen krajinou, světem techniky, civilizace, ale podněty hledá i v tématech filozofických nebo historických. Zúčastňuje se plenérů, dílen, workshopů s ukázkou litecké techniky. Staszczakův umělecký profil je poměrně široký. Nezabývá se pouze uměním malých forem – medailérstvím, ale věnuje se rovněž kresbě, plastice, experimentuje i v dalších uměleckých oborech (instalace) a pracuje také s dalšími především tradičními materiály např. se dřevem, keramikou. Většina jeho prací souvisí s kovem, nejčastěji s železem (litinou) a bronzem. Perfektně ovládá řemeslo. Napomohl vybudování plenérové pece na odlití kovu wrocławské Akademii výtvarných umění, kde se podílel na organizaci loňských i letošních workshopů. V Uherském Hradišti vytvořil rozsáhlý soubor plaket a plastik, jejichž modely si z velké části přivezl z Wroclawi.

Na výstavě výsledků symposia, která se uskutečnila v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti (15. 8. –13. 9. 2009), se kromě nově vzniklých prací, představila rovněž celá sympoziální sbírka, která je budována od založení symposia v roce 1988, a v současnosti obsahuje více než sto padesát artefaktů. Zahrnuje individuální poselství i době, o světě, o vztazích mezi lidmi, o minulosti. Konfrontuje mnoho rozdílných výtvarných názorů a uměleckých sdělení. Po skončení výstavy do sbírky přibýlo dalších třicet šest artefaktů od všech umělců, kteří se participovali na desátém

Michał Staszczak, Hmyz, 2009, bronz, v. 468 mm.

Jiří Vlach, Nedokončená, 2009, bronz,
372×245 mm.

ročníku. Samozřejmě součástí výstavní kolekce byla i nová díla dvou sochařů, kteří již více než dvacet let se starají o všechny zúčastněné a hladký průběh celého projektu – Miroslava Kováříka¹⁶ a Jiřího Vlacha.¹⁷ Díla obou umělců svou kvalitou patřila k nejvýraznějším artefaktům, které byly na sympoziu vytvořeny.

Hradištské medailéřské sympozium se stalo pojmem a událostí, která je v odborném světě sledovaná a která si udržuje tradičně kvalitní a vyrovnanou úroveň. Umělci, kteří se zde pravidelně od roku 1988 setkávají, využívají při své práci prastaré litecké techniky – lití bronzu „na ztracený vosk“. Sympozium je pořádáno již od roku 2002 Slováckým muzeem a Střední uměleckoprůmyslovou školou v Uherském Hradišti. Pozměnili se pouze další partneři sympozia. Mezi nimi zůstala Národní banka Slovenska – Múzeum mincí a medailí Kremnica a Városl galéria Nyíregyháza, novým partnerem 10. ročníku sympozia se stal Ósrodek Sztuki i Kultury ve Wrocławu. Finančně byl jubilejní ročník podpořen International Visegrad Fundem, Ministerstvem kultury České republiky, Zlínským krajem, Městem Uherské Hradiště, Nadací Děti, kultura, sport a řadou sponzorů: FIMES, a. s., Uherské Hradiště, ALUCAST, s. r. o., Tupesy, Přesné odlitky, s. r. o., Popovice, GSR, s. r. o., Uherské Hradiště, kteří nám po mnoho let věnují svou přízeň. K deseti uplynulým ročníkům byl vydán souborný katalog,

Účastníci 2. turnusu sympozia připravují formy před litím: zleva Michal Staszczak, Jiří Vlach, Marián Polonský, Štefan Novotný, Helena Szilva, Miroslav Kovářík.

Polské lití: Jacek Dworski a Michal Staszczak.

Judit Zsin očišťuje odlitek od zbytku formy.

Jacek Dworski a Miroslav Kovářík se připravují k lití.

kteřý představuje všechny autory a medailérskou sbírku.

Poznámky:

1 Za více než dvacet let se složení realizačního týmu několikrát proměnilo. Jenom dvě jména jsou spojena se všemi dosavadními ročníky – jméno akademického sochaře Jiřího Vlacha, zakladatele a hlavního organizátora sympozia, a akademického sochaře Miroslava Kovářika. První čtyři ročníky pomáhal připravit jako teoretik umění PhDr. Jaroslav Pelikán, který spolupracoval rovněž při organizování dalších setkání a zůstával nadále jako člen odborné komise pro výběr vzniklých uměleckých děl do sympoziální sbírky. V roce 1997 po něm převzala štafetu PhDr. Milada Frolcová, kunsthistorička Slováckého muzea. Akademický sochař Jiří Habarta, odborný pedagog SUPŠ, asistoval u prvních třech ročníků a svými zkušenostmi přispěl k jejich hladkému průběhu. Od roku 1994 do roku 2002 věnovala svůj čas a energii sympoziu první dáma české medailérské scény akademická sochařka doc. Milada Othová, která v současnosti působí na Akademii výtvarného umění v Praze a která rovněž pomáhala s výběrem zejména mladších účastníků sympozia i v dalších letech.

2 **Gabriela GÁSPÁROVÁ-ILLÉŠOVÁ**, Slovensko

* 19. 4. 1952 Nitra.

Studia: Gymnázium Nitra (1966–1970), Pedagogická fakulta Nitra (1970–1971), Vysoká škola výtvarných umění Bratislava (1971–1977, ateliér sochařství, R. Pribiš, J. Kulich), v roce 1996 habilitovala na docentku na Vysoké škole výtvarných umění pro obor volné umění – sochařství

Sympozia: 1983 Nyíregyháza (H), VII. ročník Mezinárodního sympozia medaile a drobné plastiky, 1987 Kremnica, II. ročník Medailérského sympozia, 1988 Uh. Hradiště, 1. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1994 Nyíregyháza (H), VIII. ročník Mezinárodního sympozia medaile a drobné plastiky, 1997 Mänttä (FIN), I. ročník Mezinárodního sympozia ražené a lité medaile, 1998 Haag (NL), Making really-medals, 1999 Iserlohn (D), 16. a 17. Internationales Künstler-Sommerlager, 2000 Kremnica (SK), VI. ročník Mezinárodního sympozia medailí, 2003 Paříž (F), Cité Internationale des Arts, 2004 Seixal (P), Raku-Workshop, 2006, 2007 Mezörúr (H), Art Meeting of Visegrad Countries Occasion of 25th a 26th Jubilees the Mezötúr Art Shop, 2008 Veliko Tarnovo (BG), 3rd International Medal

Symposium, 2009 Uh. Hradiště, 10. ročník Mezinárodního sympozia medaile a drobné plastiky.

3 **Marián HUBA**, Slovensko

* 16. 2. 1949 Bratislava.

Studia: Vysoká škola výtvarných umění Bratislava (1967–1973, ateliér J. Kostka)

Sympozia: 1990 Uh. Hradiště, 2. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1995 Nyíregyháza-Sóstó (H), 25. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile a drobné plastiky, 2005 Vráble (SK) – Mašekov mlyn, výtvarné sympozium, 2009 Uh. Hradiště, 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy (výběr): 1995 Kremnica (SK), Múzeum mincí a medailí, Nyíregyháza (H), Városi galéria, Uh. Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Bronzový trojúhelník, 2007 Bratislava (SK), Forum designu 07, 2009 Brno, Biennale Brno.

4 **Milada OTHOVÁ**, Česká republika

* 1. 10. 1944 Brno.

Studia: Střední odborná škola výtvarná Praha (1958–1962), Vysoká škola uměleckoprůmyslová Praha (1962–1967, J. Kavan).

Ceny (výběr): 1988 Ravena (I), Zlatá medaile VIII. Biennale Internazionale del Bronzetto Dantesca, 1989 Kremnica, Cena II. Mezinárodního Quadriennale.

Sympozia: 1988, 1990 Ravena (I), VIII. a IX. Biennale Internazionale del Bronzetto Dantesco, 1989 Kremnica, Mezinárodní medailérské sympozium, 1992, 1994, 1997/1998, 2000, 2002, 2009 Uh. Hradiště, 3., 4., 5., 6., 7., 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Zastoupení ve veřejných sbírkách: Národní galerie Praha, Moravská galerie Brno, Moravské zemské muzeum Brno, Museum Sztuki Medailerskie Wrocław (PL), Centro Dantesco Ravena (I), Slovácké Muzeum Uh. Hradiště, Múzeum mincí a medailí Kremnica (SK).

5 **Josef ŠAFAŘÍK**, Česká republika

* 11. 3. 1977 Praha.

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola kamenosochařská Hořice (1992–1997, J. Wagner), Vyšší odborná škola Jablonec nad Nisou (1998–2000), Vysoká škola uměleckoprůmyslová Praha (2000–2006, ateliér Skla v architektuře M. Karel, D. Hanzlík), doktorandské studium na Vysoké škole uměleckoprůmyslové (2006–2009).

Sympozia (výběr): 1997, 1998 Chomutov, sochařské sympozium, 2000, 2009 Uh. Hradiště, 6. a 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 2002

- Kremnica (SK), Mezinárodní medailéřské sympozium.
- 6 **Marie ŠEBOROVÁ**, Česká republika
* 29. 8. 1966 Kroměříž.
Studia: Akademie výtvarných umění Praha (1990–1993, ateliér kresby, J. Svobodová), Fachhochschule Kiel (D), (1992, stáž, prof. J. Koblasa), Akademie výtvarných umění Praha (1993–1996, ateliér figurálního sochařství a medaile, J. Hendrych).
Sympozia (výběr od r. 2000): 2000 Hředle u Rakovníka, IX. Mezinárodní sochařské sympozium Džbán, 2001 Přední kopanina, Sochařské sympozium; Široký Dvůr – Břeclav, VI. sochařské sympozium Široký Dvůr, 2002 Uh. Hradiště, 7. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 2003 Uh. Brod, Sochařské setkání Při zdi; Hodonín, Pohárové sympozium, 2004 Santa Maria di Leuca (I), Mezinárodní sochařské sympozium (vápenec), 2005 Nyíregyháza – Sóstó (H), XIII. mezinárodní sympozium lité medaile a drobné plastiky, 2006 Frauenstein (D), Europäisches Kunstsymposium; Antalya (Turecko), Dokuma Modern Art Museum, 2007 Woerden (NL), II. mezinárodní sochařské sympozium Sitting Art; Amnéville les Thermes (F), Mezinárodní sochařské sympozium; Grasse (F), II. mezinárodní sochařské sympozium; Aiya Varvara (Kypr), II. mezinárodní sochařské sympozium; Mersin (Turecko), V. mezinárodní sochařské sympozium, 2008 Opole (PL), II. mezinárodní sochařské sympozium; Landek, IV. mezinárodní sochařské sympozium Landek 08, 2009 Uh. Hradiště, 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- 7 **Martin ZET**, Česká republika
* 11. 9. 1959 Praha.
Studia: Akademie výtvarných umění Praha (1979–1985, J. Bradáček, J. Hána).
Sympozia (výběr): 1984, 1985, 1987 Přední Kopanina, Kámen, 1989 Frunze (SSSR – Kirgistán), 1990 Uh. Hradiště, 2. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1992 Nyíregyháza–Sóstó (H), Mezinárodní sympozium lité medaile a drobné plastiky; Praha, Trója, 1992, 1993, 1994 Khanevo, Moskva (Rusko), International Symposium MEDVEĎKA-KRTONOŽKA, 1993 Milevsko, Žulové sympozium, 1995 Kvols (DK), Dana-Burnu, Symposium; Plasy, klášter, Meridian Crossing, 1996 Maalot-Tarshiha (Izrael), Stone in Galilee; Plasy, klášter, Sub Rosa, 1996, 1998 Gökçeada (Turecko), International Symposium Gökçeada; Bornholm (DK), 1997 Schrattenberk (A), Flaschenpost; Hředle, Džbán; Plasy, klášter, Near the Beginning, 1999 Violín (SK), VIOLIN IMM; Plasy, klášter, Fairy-tales, 2000 Bitola (Makedonie), YES-NO, 2001 Praha, Sochařský ateliér Bubeč, Art for Public Space, 2002 Bitola (Makedonie), 2nd International Symposium and Exhibition of Works of Art “I-YOU”; Istanbul (Turecko), BÜYÜKÇEKMECE 1. ULUSLARARASI HEYKEL SEMPOZYUMU, 2003 Hodonín, Pohárové sympozium, 2004 Litvínov, Mezníky paměti, 2006 Ysemek (Turecko), Mezinárodní sochařské sympozium, 2009 Uh. Hradiště, 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- 8 **Bogomil NIKOLOV**, Bulharsko
* 18. 12. 1943 Brachlianitza.
Studia: Vysoká škola výtvarných umění Sofia (1959–1964), Národní akademie výtvarného umění Sofia (1966–1968), Moskva (SSSR), Institut užitého výtvarnictví S. G. Stroganova (Institut of Art and Crafts after S. G. Stroganov, 1968–1971).
Ceny: 1977 Nyíregyháza (H), International Medal Art Symposium, 2. cena, 1979 Ravenna (I), International Biennial of Small Sculpture, Zlatá medaile, 1985 Kremnica, GRAND PRIX, 1. mezinárodní quadrienale medaile, 1988 Warszawa (PL), GRAND PRIX – First International Biennial of Unique Medal, 1995, 1997, 1998, 1999, 2000 První cena Bulharské národní banky (Collection Coin Competition), 2000 Speciální cena Award Yugoslavian National Association of Fine and Applied Arts (ULUPUDS) – 6th International Biennial of Miniature Arts Yugoslavia.
Sympozia: 1977 Nyíregyháza (H), Mezinárodní medailéřské sympozium, 1979 Riga (LV), Mezinárodní sochařské sympozium, 1983 Kovachevtzi (BG), Mezinárodní medailéřské sympozium, 1986 Iserlohn (D), Kultursymposium, 2000 Loughborough (Austrálie), BAAMS Annual Conference, 2002 Kremnica (SK), Mezinárodní medailéřské sympozium, 2005, 2009 Uh. Hradiště, 8. a 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- 9 **Lász6 ZAGYVA**, Maďarsko
* 14. 7. 1945 Bayerisch Eisenstein (D).
Studia: Akademie výtvarných umění Kolozsvár (1963–1969, sochařský ateliér I. Andreescu).
Ceny (výběr): 1994 Nyíregyháza–Sóstó (H), Cena sympozia, 1997 Nyíregyháza (H), Cena národní maďarské umělecké asociace.
Sympozia: 1994 Nyíregyháza–Sóstó (H), Mezinárodní sympozium lité medaile a drobné plastiky; Uh. Hradiště, 4. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1997 Mänttä (FIN), Mezinárodní medailéř-

- ské sympozium, 2009 Uh. Hradiště, 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- Výstavy samostatné (výběr):** 1991 Eger (H), Lenkey Diákgaléria, 1994 Nyíregyháza (H), Divadlo Z. Moricze, 1997 Nyíregyháza (H), Városi galéria, 1998 Debrecín (H), Kulturális centrum.
- 10 **Judit ZSIN**, Maďarsko
* 22. 11. 1957 Budapešť.
Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Budapešť (keramika), Akademie výtvarných umění Budapešť (1981 T. Vigh, 1983 M. Borsos).
Ceny (výběr): 1982 Herman Lipót, 1989, 1994 Nyíregyháza (H), Hlavní cena sympozia, 1992, 1994 Cena MHB, 1993 Cena Grand prix Sorosova centra, 1995 Szeged (H), Speciální cena letní výstavy, 1997 Stipendium Borsos Miklós-Kéry Ilona.
Sympozia (výběr): 1992 Uh. Hradiště, 3. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1989, 1994 Nyíregyháza-Sóstó (H), Mezinárodní sympozium lité medaile a drobné plastiky, 2009 Uh. Hradiště, 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- 11 **Helena SZILVA**, Slovensko
* 17. 5. 1970 Želiezovce.
Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Bratislava (1984–1988, obor keramika), Vysoká škola výtvarných umění Bratislava (1990–1996, sochařský ateliér, později šperk), roční studijní pobyt na Koninklijke Academy voor schone Kunsten Gent (B) 1994.
Sympozia: 1991, 1995, 1996 Kecskemét (H), Mezinárodní sympozium emailu, 1998 Nyíregyháza (H), Mezinárodní sympozium lité medaile a drobné plastiky, 1999 Kautkaanpäi (FIN), Medal Art Symposium, 2000, 2009 Uh. Hradiště, 6. a 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
Účast na výstavách (výběr): 1993, 1997 Frýdek-Místek, Mezinárodní trienále emailu, 1994 Newcastle (GB), Slovak Art School, 1995 Kiel (D), Bildhauer, 1998 Haag (NL), FIDEM, 1999/2000 Londýn (GB), Size immaterial-hand held sculpture of the 90's.
Zastoupení ve veřejných sbírkách: Városi Galéria Nyíregyháza (H), British Museum Londýn (GB), Slováké muzeum Uherské Hradiště.
- 12 **Štefan NOVOTNÝ**, Slovensko
* 29. 9. 1954 Slovinky.
Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Kremnica (1970–1974).
Sympozia: 2007, 2009 Uh. Hradiště, 9. a 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- 13 **Marián POLONSKÝ**, Slovenská republika
* 23. 8. 1943 Hubina u Piešťan.
Studia: Vysoká škola výtvarných umění Bratislava (1962–1969, ateliér reliéfního sochařství, R. Pribiš), r. 1970 získal ateliér v Modre, pracuje v oblasti keramiky a medailí.
Sympozia: 1988 Kremnica, Mezinárodní quadrienále medaile, 1988, 2001 Nyíregyháza (H), Mezinárodní sympozium medaile a drobné plastiky, 2002, 2009 Uh. Hradiště, 7. a 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- 14 **Jacek DWORSKI**, Polsko
* 12. 9. 1937 Lvov.
Studia: Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych Wroclaw (1956–1962, ateliér X. Dunikowski, A. Czepielewski); od roku 1964 vystavuje v Polsku i zahraničí; laureát řady ocenění za medailí.
Sympozia: 1981, 1995 Nyíregyháza-Sóstó (H), 5. a 25. mezinárodní sochařské sympozium, 1996 Kremnica (SK), Mezinárodní kvadrienále medaile, 1997/1998, Uh. Hradiště, 5. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1999, 2001 Uh. Hradiště, Trojkolka (1. sympozium umělecké skupiny se zahraniční účastí), 2007, 2009 Uh. Hradiště, 9. a 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky (host 9. ročník).
- 15 **Michał STASZCZAK**, Polsko
* 8. 11. 1979 Wroclaw.
Studia: Akademia Sztuk pieknych Wroclaw (1999–2005, ateliér: L. Podsiady, J. Dworski, A. M. Kram), v roce 2004 a 2005 získal dvouleté placené stipendium ministra kultury, na přelomu roku 2004/2005 honorované stipendium městského odboru kultury a umění Wroclawi pro mladé talenty, v roce 2007 získal stipendium správy Dolnoslezského vojvodství.
Sympozia, dílny, plenéry: 2003, 2004 Gdaňsk (PL), ASP, dílna lití, 2005 Starachowice (PL), Muzeum přírody a techniky, litécká dílna, 2005, 2006, 2007, 2008 Wroclaw (PL), Dolnoslezský vědecký festival (keramika, lití kovu), 2006 Luboradow (PL), Centrum umělecké keramiky, 2007, 2008 Wroclaw (PL), ASP, Festival lití, 2007, 2009 Uh. Hradiště, 9. a 10. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.
- 16 **Miroslav KOVÁŘÍK**, Česká republika
* 13. 10. 1951 Kyjov.
Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Uh. Hradiště (1967–1972, S. Mikuláščík), Vysoká škola uměleckoprůmyslová Praha (1972–1978, ateliér užitého sochařství, J. Kavan, J. Malejovský).

Symposia: 1988, 1990, 1992, 1994, 1997/1998, 2000, 2002, 2005, 2007, 2009 Uh. Hradiště, 1.–10. ročník Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky (člen organizačního a realizačního týmu), 1996 Kremnica (SK) Mezinárodní medailéřské sympozium v Kremnici, 1997 Mäntä (FIN), Mezinárodní medailéřské sympozium, 2003 Hodonín, Pohárkové sympozium (člen organizačního a realizačního týmu), 2004 Sympozium Wolfensdorf (A), 2009 Hodonín, Keramické sympozium.

17 **Jiří VLACH**, Česká republika

* 14. 8. 1946 Žarošice.

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Uh. Hradiště (1961–1965, S. Mikuláščík), Vysoká škola uměleckoprůmyslová Praha (1965–1972, ateliér užitého sochařství, J. Kavan, J. Malejovský).

Ceny: 1989 Kremnica, GRAND PRIX II. Mezinárodního quadrienale medaile, 1995 Nyíregyháza (H), Hlavní cena XIX. mezinárodního sochařského symposia, 2004 Plzeň, IV. mezinárodní bienále kresby.

Symposia: 1980 Dzintari (LV), Mezinárodní sochařské a medailéřské sympozium, 1986 Siklós (H), Mezinárodní sympozium keramiky, 1988, 1990, 1992, 1994, 1997/1998, 2000, 2002, 2005, 2007, 2009 Uh. Hradiště, 1.–10. ročník Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1989 Kremnica, II. Mezinárodní quadrienale medaile, 1995, 2001 Nyíregyháza-Sóstó (H), 19. a 25. mezinárodní sochařské sympozium, 1999, 2001 Uh. Hradiště, Trojkolka (1. a 2. sympozium umělecké skupiny se zahraniční účastí).

Milada Frolcová

Výstava Medailéřská sbírka a výsledky 10. ročníku Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Galerii Slováckého muzea.

**„OPUS VELEHRADENSIS
– ZNAMENÍ NADĚJE“
OTMAR OLIVA – SOCHY/ JIŘÍ ROHEL
– FOTOGRAFIE
VELEHRAD, HOTEL MLÝN 5.–30. 9. 2009
PRAHA, POSLANECKÁ SNĚMOVNA
PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY
12.–27. 11. 2009**

Výstava plastik akademického sochaře Otmar Olivy a fotografií MUDr. Jiřího Rohela, dvou přátel, kteří žijí a tvoří ve Velehradě, nazvaná „Opus Velehradensis – znamení naděje“, byla uspořádána od 5. do 20. září 2009 ve velehradském Hotelu Mlýn u příležitosti 20. výročí společné výstavy obou přátel „Refugium Velehrad“ konané v září roku 1989. V té době to byla na jihovýchodní Moravě vůbec první výstava uměleckých artefaktů inspirovaných křesťanskou spiritualitou. Také proto byla po několika dnech zakázána Státní tajnou bezpečností. Paradoxně 17. listopadu 1989 došlo v Československu k sametové revoluci a zmíněná výstava tak byla určitým znamením naděje i předznamenáním radikálních duchovních a demokratických proměn české společnosti. Slováké muzeum v Uherském Hradišti a neformální společenství Refugium Velehrad připomněly tuto událost výstavním projektem „Opus Velehradensis – znamení naděje“, který byl zahájen symbolicky v prostorách, kde se zakázaná výstava realizovala, a putovala dále do

Prahy do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, aby se stala součástí oficiálních oslav 20. výročí sametové revoluce. 12. listopadu 2009 ji zde slavnostně zahájila 1. místopředsdkyně Poslanecké sněmovny Miroslava Němcová. O díle obou umělců promluví PhDr. Jaroslav Zapletal a PhDr. Milada Frolcová. Na jaře 2010 bude mít výstava své volné pokračování v Olomouci, rodném městě Otmar Olivy.

Smysl výstavního projektu umocňuje skutečnost, že Velehrad je proslulé poutní místo, které se do povědomí většiny střeoevropských národů zapsalo již ve druhé polovině 19. století, kdy zde zmohutněla cyrilometodějská poutní tradice. Z tohoto základu vyrůstaly unionistické snahy o překonání rozkolu mezi východním a západním křesťanstvím, národní vlastenectví a specifická kultura. V roce 1985 se velehradská cyrilometodějská pouť stala prvním velkým manifestačním protestem českých a slovenských věřících proti komunistickému ateistickému režimu. Pro celý současný svět se stal Velehrad důležitým duchovním místem oficiální návštěvou papeže Jana Pavla II. dne 22. dubna 1990.

Výstava „Opus Velehradensis – znamení naděje“ se současně stala reminiscencí na minulost a umělecké začátky obou autorů a zároveň přiblížila vývoj jejich tvorby až do současnosti. Sochy Otmar Olivy, zahrnující také drobnější práce, obřadní artefakty, medaile a zvony, doplnily umělecké a dokumentární snímky jeho velkých

Vernisáž výstavy Opus Velehradensis – znamení naděje, Velehrad 5. 9. 2009.

Vernisáž výstavy Opus Velehradensis – znamení naděje, Velehrad 5. 9. 2009.

liturgických plastik a realizací určených do kostelů a na veřejná prostranství u nás i v zahraničí, včetně prací dodaných do Slovinska, Itálie, Francie a zejména do Vatikánu pro papežskou kurii Jana Pavla II. Pozoruhodné jsou postmortní pamětní desky horolezců instalované přímo v horách. K nejbližšímu okruhu spolupracovníků a přátel Otmaru Olivy patří fotograf MUDr. Jiří Rohel. Ve svých fotografických cyklech emotivně zaznamenává krajinu, objekty, zátiší a člověka žijícího v různých prostředích, který může akceptovat nebo odmítat společenské konvence. Součástí této výpovědi je rovněž zachycení kulturního, především uměleckého niveau v oblasti Uhersko-hradištska v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. Podařilo se mu zcela jedinečným způsobem postihnout zvláštní atmosféru zdánlivě provinciální oblasti, kde se právě v době normalizace ocitla „za trest“ řada výjimečných a vynikajících osobností dramatického, hudebního a uměleckého života a kde se vytvořilo zvláštní podhoubí pro rozkvět umělecké existence v mnoha směrech. Vystavené snímky umožnily utvořit si nejen obraz o tématech a proměnách Rohelovy

tvorby, ale zachytily také celý proces, jak Olivova sochařská díla přicházejí na svět. Unikátní jsou zvláště fotografie z odlévání a momentky zachycující neopakovatelnou přátelskou atmosféru společenství Refugia Velehrad. Specifikem expozice ve Velehradě byla zajímavá přehlídka ukázek samizdatů, které vznikaly v Olivově ateliéru před rokem 1989, a kreseb, které Oliva vytvořil jako politický vězeň komunistického režimu.

K výstavě byl vydán obsáhlý a výpravný katalog, redigovaný PhDr. Jaroslavem Zaplalem, do kterého svými texty přispělo 21 autorů, mezi nimi kardinál Tomáš Špidlík, biskup Josef Hrdlička, cestovatel Miroslav Zikmund, spisovatelé Ludvík Vaculík a Josef Holcman, teologové Richard Čemus a Václav Umlauf i někdejší Olivův spoluvězeň Jiří Dienstbier. Vedle Jiřího Rohela se v knize objevují snímky dalších šestnácti fotografů. Publikaci, kterou vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, připravil do tisku Tomáš Ježek, Ottobře 12, a vytiskla tiskárna Květoslava Zaplatíka ve Vesce.

Milada Frolcová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2009

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

1. ÚVOD

1.1. Charakteristika organizace

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturně výchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

a) *právní forma* – příspěvková organizace;

b) *zřizovatel* – Zlínský kraj;

c) *objekty ve správě muzea:*

- Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
- Národní kulturní památka Uherské Hradiště – Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Národní kulturní památka Staré Město – Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
- Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
- Letecké muzeum Kunovice (majetek města Kunovice a Aeroklubu Kunovice).

d) *objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:*

- Státní zámek Buchlovice (majetek Národního památkového ústavu).
- Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá).
- Muzeum lidových pálenic Vlčnov (majetek obce Vlčnov) – v přípravě, plánované otevření květen 2010.

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházející z několika výrazných etnografických základů souvisejících

s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti [etnografie, archeologie, historie, dějiny umění], metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.);

b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce

- a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy
- vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek – *splněno*;
  - přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
  - navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
  - zrestaurování starých tisků a rukopisů – *v plnění*.
- b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům
- vybudování stálé expozice „Lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov – *projekt v plnění, dokončení květen 2010*;
  - vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“). V další fázi vybudování krajské sítě těchto prodejen v sesterských krajských institucích – *projekt v plnění, dokončení 2011*;
  - obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou;
  - rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice a přístavba objektu „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ – *dokončeno, objekt bude otevřen pro veřejnost v lednu 2010*;
  - vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice – *připraven ideový záměr (město Kunovice)*;
  - úprava archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech – *připraven ideový záměr*;

- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“
- c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem
- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
  - aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy;
  - vytvoření mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“;
  - zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.
- d) Provázání činnosti instituce se školstvím
- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
  - úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.
- e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.
- f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů
- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
  - získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.
- g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.)
- International Council of Museums (ICOM);
  - Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
  - Asociace muzeí a galerií České republiky;
  - Rada galerií České republiky;
  - Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;
  - Výtvarná rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
  - Historická společnost Starý Velehrad;
  - Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
  - Programová rada Mezinárodního folklórního festivalu ve Strážnici;
  - Česká národopisná společnost;
  - Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
  - Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky.

Slovácké muzeum.

Galerie Slováckého muzea.

Přednáškové centrum s archeologickým oddělením.

Památník Velké Moravy (stav před rekonstrukcí).

Soubor památek lidového stavitelství Topolná 93.

Soubor památek lidového stavitelství Topolná 90.

Národní kulturní památka – Modrá.

Národní kulturní památka – Uherské Hradiště-Sady.

Národní kulturní památka – Staré Město-Špitálky.

Konzervační oddělení Slovického muzea.

Letecké muzeum Kunovice.

Expozice kovářství Topolná.

Expozice lidového bydlení Topolná.

Expozice Slovácko.

Expozice výtvarného umění jihovýchodní Moravy.

Přednáškové centrum.

2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

2.1. Akvizice

- **Evidence I. stupně – celkem 1 563 kusů sbírkových předmětů**, z toho 853 etnografie, 136 archeologie, 464 historie a 110 umění. Odborná knihovna zapsala **348 nových přírůstků**.
- **Sbírkové předměty – celkový počet činí 355 658 kusů**, z toho 36 835 etnografie, 290 240 archeologie, 21 247 historie a 7 336 dějiny umění.

2.2. Evidence

- **Evidence II. stupně – celkem 1 173 kusů sbírkových předmětů**, z toho 550 etnografie, 136 archeologie, 464 historie a 23 umění. Přepis starých karet do PC evidence – celkem 2 674 položek, z toho etnografie 938, archeologie 688 a umění 1 048. Odborná knihovna zaevidovala z časopisů 345 výběrových článků.

2.3. Inventarizace

- **Inventarizace sbírek – celkem 10 099 kusů sbírkových předmětů**, z toho 3 128 etnografie, 6 101 archeologie, 689 historie a 181 umění. V knihovním fondu inventarizováno 7 658 položek.

2.4. Depozitáře

- Všechny **depozitáře** jsou zajištěny EZS a EPS. Prostory těchto depozitářů jsou vybaveny elektronickým systémem sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dál-

kovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních. Průběžně je prováděna a zaznamenávána všestranná kontrola jednotlivých depozitářů.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- **Pohyb sbírek** – jiným subjektům zapůjčeno pro výstavní účely 634 kusů sbírkových předmětů (38 smluv), od jiných organizací vypůjčeno k výstavním účelům 739 sbírkových předmětů (16 smluv).

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno celkem 776 kusů sbírkových předmětů**, z toho 445 etnografie, 199 archeologie, 118 historie a 14 umění. Restaurován 1 pohřební kočár.

3. VĚDECKO VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

3.1. Vlastní odborné aktivity

- Řešeno **12 výzkumných úkolů**, z toho 5 etnografie (Stavitelství Vsetínsko, Lidový oděv Uherskohradištsko, Kunovicko a Uherskobrodsko, Pálenice Slovácko), 2 archeologie (Neolotické osídlení Uherskohradištska, Keltské objekty v Modré), 3 historie (Urbanistický vývoj Uh. Hradiště v 19.–21. stol., Totalitní režimy, Život a dílo JUDr. L. Rutteho) a 2 výtvarné umění (Litá medaile, plaketa a drobná plastika, Žáci a absolventi Školy umění ve Zlíně a SUPŠ ve Zlíně a v Uh. Hradišti).

3.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala **metodickou pomoc celkem 406 badatelům**, institucím, obcím, skupinám či souborům. **Odbornou knihovnu navštívilo 135 badatelů, kteří uskutečnili 725 návštěv, 2 447 výpůjček** (z toho 636 absenčních, 1 793 prezenčních a 55 meziknihovní výpůjční služby).

3.3. Vědecké konference, semináře, sympozia – vlastní

- Byly **uspořádány 3 odborné akce**: mezinárodní konference karpatologické komise na téma Tělo jako kulturní fenomén, X. mezinárodní symposium lité medaile, plakety a drobné plastiky a seminář Kachle, krása, která hřeje.

3.4. Vědecké konference, semináře, sympozia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem **13 vědeckých konferencí a seminářů**, z toho etnografie 4, archeologie 2, historie 2, umění 1 a konzervace 4.

4. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

4.1. Spolupráce se školami

4.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

- Odborná oddělení uspořádala celkem 41 **speciálních programů** pro 1 598 osob, z toho 1 174 dětí a 424 dospělých (etnografie 7 programů pro 166 dětí a 291 dospělých a umění 34 programů pro 1 008 dětí a 113 dospělých [součinnost rovněž s archeologií]).

4.1.2. Pravidelné programy pro školy

- Dětské centrum uspořádalo celkem 12 pravidelných programů pro 257 osob, z toho 237 dětí a 20 pedagogů. Jedna akce byla určena pro 20 handicapovaných dětí.

4.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborná pomoc při přípravě studentských seminárních, bakalářských, magisterských aj. prací byla poskytnuta celkem 69 studentům, z toho 11 SŠ a 58 VŠ.

4.2. Metodika vůči jiným subjektům

4.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se zúčastnili 7 jednání poradních sborů pro sbírkotvornou činnost (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Masarykovo muzeum v Hodoníně, Vlastivědné muzeum v Kyjově, Národní ústav lidové kultury ve Strážnici a Galerie Gou v Kroměříži).

4.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou subjektů (International Council of Museums, Česká národní sekce CIOFF, Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury, Asociace muzeí a galerií České republiky, Rada galerií České republiky, Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán, Výtvarná rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán, Historická společnost Starý Velehrad, Sdružení historiků ČR, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Programová rada Mezinárodního folklórního festivalu ve Strážnici, Česká národopisná společnost, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky, Programová rada Kunovského léta, Programová rada Slovákých slavností vína a otevřených památek, Přípravného výboru Rochus park apod.).
- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu ČR“ provádí každoročně Slováké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR a Národní ústav lidové kultury ve Strážnici terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
  - kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
  - kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně
  - kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb
  - kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové
  - kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově
  - kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska
  - kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska
  - kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci
  - kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku
  - kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech
  - kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně
  - kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích
  - kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč
  - kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

4.2.3. Pomoc odborných pracovníků jiným subjektům

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala **metodickou pomoc celkem 406 badatelům** (viz bod. 2.2), institucím, obcím, skupinám či souborům. Dlouhodobější metodická podpora byla poskytována formou konzultací a stáže ředitele Muzea Bojkovska v Bojkovicích.

4.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali v Senátu a 4 komisích AMG a ve 2 kolegiích a v Senátu RG. Dále viz bod 3.2.2.

4.3. Školení a kurzy

4.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Uskutečnily se 2 dlouhodobé kurzy tradičních rukodělných technik (celkem 23 dvouhodinových lekcí pro 30 účastníků).
- Odborní i provozně správní pracovníci se po celý rok účastnili povinných i zdokonaňovacích školení a kurzů.

4.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem 11 konferencí a seminářů a 3 školení pořádaných jinými subjekty.

5. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

5.1. Expozice

- Organizace spravovala ve sledovaném období celkem 10 stálých expozic, z toho 9 přístupných veřejnosti (Památník Velké Moravy v rekonstrukci).

5.2. Výstavy

- Slovácké muzeum uspořádalo v roce 2009 celkem 33 výstav, z toho 31 vlastních a 2 převzaté.

A. Výstavy vlastní:

Hlavní budova:

1. Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska (do 8. 3.).
2. Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum (14. 5.–20. 9.).
3. Antika. Ke kořenům Evropy (26. 11.–14. 3. 2010).
4. Karel Jerie, Lovci dinosaurů, výstava k LFŠ (26. 7.–20. 9.).
5. Šustí, které šustí, (6. 4.–3. 5.).

Galerie SM:

6. Vánoce v galerii aneb Půjdem spolu do Betléma, mezinárodní výstava betlémů (do 18. 1.).
7. Mikuláš Axmann, Kamenná okna (5. 3.–18. 5.).
8. Vratislav Schilder, Život s loutkami (11. 6.–13. 9.).
9. Výpravy za dobrodružstvím se Zdeňkem Burianem (15. 10.–24. 1. 2010).
10. Ludmila Kovářiková, Hledání monumentu, výběr z keramické tvorby (do 18. 1.).
11. Svatopluk Slovenčík, obrazy, kresby, objekty (5. 3.–18. 5.).
12. Petra Seidlová, obrazy, kresby (25. 6.–13. 9.).
13. Návraty IV, výstava pedagogů SUPŠ v Uh. Hradišti k 70. výročí založení školy (15. 10.–3. 1. 2010).
14. Česká bible v průběhu staletí (do 18. 1.).
15. Wroclavský bronz, J. D. 1937, M. D. 1969, M. S. 1979 (5. 3.–18. 5.).
16. Jiří Hudeček, obrazy, kresby (25. 6.–2. 8.).
17. Medailérská sbírka a výsledky 10. ročníku Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti (15. 8.–13. 9.).

Letecké muzeum Kunovice:

18. Namaluj letadlo, výstava dětských kreseb (17. 5.–31.10.).
19. „Černá skříňka“ aneb Nezbytné vybavení letadel (10. 9.–31. 10.).

Ostatní:

Státní zámek Buchlovice:

20. Rok ve Vlčnově (29. 5.–4. 10.).

Uherské Hradiště; Slovácké divadlo, kavárna Portál a Jiné Cafě – výstavy k LFŠ:

21. Tomáš Kučerovský, ToyBox (24. 7.–2. 8.).
22. Jiří Zimčík, Čistý průřez (24. 7.–2. 8.).
23. Jaromír Plachý, Koule a krychle na filmovce (24. 7.–2. 8.).

Hotel Mlýn Velehrad:

24. Opus Velehradensis, Otmar Oliva, Jiří Rohel (5. 9.–30. 9.).

Parlament ČR, Praha:

25. Opus Velehradensis, Otmar Oliva, Jiří Rohel (12.–27. 11.).

Galerie Dolmen Brno:

26. Zdeněk Tománek, Nechci v kleci (11. 2.–29. 3.).

Horácká galerie v Novém Městě na Moravě:

27. Ludmila Kováříková, Hledání monumentu (23. 4.–30. 6.).

GVU Hodonín:

28. Zdeněk Tománek (23. 4.–30. 6.).
29. Ludmila Kováříková, Hledání monumentu (17. 7. –31. 8.).

Galerie Gou v Kroměříži:

30. „11×3“ (25. 8.–30. 9.).

Brusel:

31. Velká Morava (květen).

B. Výstavy převzaté:

Hlavní budova:

32. Doteky Orientu (2. 4.–18. 5.).
33. Bedřich Hrozný, život a dílo (28. 5.–6. 7.).

5.3. Přednášky pro veřejnost

- Odborní pracovníci uskutečnili celkem 70 odborných přednášek (z toho 3 pro handicapované posluchače) pro 2 440 osob, z toho 722 dětí a mládeže.
- A) Přednášek v objektech vlastní instituce bylo realizováno celkem 9 pro 268 osob, z toho 40 mládeže.
- B) Přednášek mimo objekty vlastní instituce bylo realizováno celkem 61 pro 2 172 osob, z toho 682 dětí a mládeže.

5.4. Odborné výklady ve výstavách a v expozicích

- Ve výstavách a expozicích bylo uskutečněno celkem 64 odborných výkladů pro 1 747 osob, z toho 696 dětí a mládeže.

5.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- Muzeum uspořádáno celkem 7 kulturních akcí a programů, z toho 3 loutková divadla pro 297 osob (253 dětí a 44 dospělých), vyhodnocení a vyhlášení výsledků dětské soutěže Namaluj letadlo (39 osob), 1 cyklovýlet (26 osob) a 2 koncerty (Muzeum plně tónů a Rockové koledování u stromečku pro 166 osob).

5.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Organizace spolupracovala s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti (cca 100 členů) včetně pořádání společných akcí – 3 přednášky, 8. ročník cykloturistických výletů Se Slováckým muzeem za poznáním památek regionu, digitalizace archivních historických filmů.

5.7. Spolupráce se zahraničím

- Slovácké muzeum spolupracovalo celkem s 8 zahraničními partnery (OKIS Wroclaw, NBS-MMM Kremnica, Városi galéria Nyíregyháza – partneři 10. roč. Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky; Město Krakov a Fond vizuálních umění partneři výstavy – V. Vaculka, V. Vašíček, M. Tichý; Holíč – partner výstavy Tereziánský řemeslný dvůr a Fr. Lotrinský, Krajská knihovna Trenčín a Centrum tradiční kultury Myjava – partneři projektu Lidové pálence na moravsko-slovenském pomezí).

5.8. Spolupráce s jinými kraji

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR a Národní ústav lidové kultury ve Strážnici terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
- kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích,
- kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně,
- kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb,
- kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové,
- kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově,
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska,
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska,
- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci,
- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku,
- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech,
- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně,
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích,
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč,
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

5.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Průběžná konzultační činnost se všemi krajskými kulturními organizacemi.
- Příprava společné výstavy „Jindřich Štrajt“ s Muzeem Kroměřížska v Kroměříži.
- Účast v nákupní komisi pro sbírkotvornou činnost v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně.
- Účast v krajské sekci Asociace muzeí a galerií České republiky.

5.10. Návštěvnost muzea

Návštěvnost podle jednotlivých objektů včetně výstav a kulturních akcí – 73 302 návštěvníků.

Návštěvnost podle jednotlivých výstav a kulturních akcí – 106 206 návštěvníků.

Slovácké slavnosti vína a otevřených památek v Uherském Hradišti – kulturní program na nádvoří Galerie Slováckého muzea.

Slovácké slavnosti vína a otevřených památek v Uherském Hradišti – tradiční jarmark před hlavní budovou Slováckého muzea.

6. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

6.1. Vlastní ediční činnost

- **Vydáno celkem 6 publikací:** společenskovědní sborník Slovácko 2008 (zařazen do recenzovaných neimpaktovaných periodik ČR); redakčně byl připraven sborník Slovácko 2009; Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky; František Kretz (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář; Lidové stavby známé neznámé – Zlínsko; Průvodce Leteckým muzeem Kunovice – anglicky. Ve spolupráci s městem Uherské Hradiště byla vydána publikace Mařatice – Vinohrady. Ze života vinařské dědiny. K výstavám bylo vydáno celkem 9 katalogů (Mikuláš Axmann, Wroclavský bronz, Svatopluk Slovenčík, Petra Seidlová, Jiří Hudeček, Vratislav Schilder, X. Mezinárodní medailéřské sympozium, Opus Velehradensis – znamení naděje, Vladimír Vašíček).

6.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů celkem v 131 příspěvcích, z toho **102 příspěvků do publikací a periodik vydaných jinými subjekty** (etnografie celkem 72, z toho 47 vydaných jinými subjekty; archeologie 9, z toho 8 vydaných jinými subjekty; historie celkem 41, z toho 40 vydaných jinými subjekty; umění 9, z toho 7 vydaných jinými subjekty).

6.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Odborná oddělení propagovala výstavy a doplňkové akce v celkem **309 příspěvcích**, z toho 201 novinových článků, 51 rozhlasových relací, 57 televizních vysílání. (Etnografie: tisk 17, rozhlas 18, TV 16; archeologie: tisk 25, rozhlas 4, TV 6; historie: tisk 36, rozhlas 10, TV 11; umění: tisk 38, rozhlas 16, TV 21; tiskový mluvčí: tisk 85, rozhlas 3, TV 3).

6.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- Členstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení se 5 periodiky (Etnografie Europae Centralis, Národopisný věstník, Zpravodaj města UH, Malovaný kraj, ZVUK), celkem 16 jednání redakčních rad.

7. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

7.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- Norský finanční mechanismus – Rekonstrukce Památníku Velké Moravy ve Starém Městě (otevření leden 2010).
- Norský finanční mechanismus – Multimediální expozice Velká Morava (otevření leden 2010).
- Program přeshraniční spolupráce Česko–Slovensko – Muzeum lidových pálenic Vlčnov (otevření květen 2010).
- Visegrádský fond – Sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky (ukončeno).

7.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- Ministerstvo kultury ČR – Identifikace a dokumentace lidového stavitelství ve Zlínském Kraji – grantový úkol; dotace celkem 290 000 Kč.
- Ministerstvo kultury ČR – Identifikace a dokumentace lidového oděvu ve Zlínském Kraji – grantový úkol; dotace celkem 72 000 Kč.
- Ministerstvo kultury ČR – Veteš nebo poklad? František Kretz; dotace celkem 130 000 Kč.
- Ministerstvo kultury ČR – 10. ročník mezinárodního sympozia lité medaile; dotace celkem 80 000 Kč.

- Ministerstvo kultury ČR – ISPROFIN – Restaurování prvotisku Bible české; dotace celkem 99 000 Kč.
CELKEM – 671 000 Kč.

7.3. Přijaté dary – nefinanční

- od 41 dárců získala instituce do svých sbírek celkem 234 kusů předmětů, z toho 4 předměty od 1 dárců umění, 15 předmětů od 5 dárců historie a 215 předmětů od 35 dárců etnografie.

7.4. Finanční pomoc sponzorů

DARY A SPONZORSKÉ PŘÍSPĚVKY CELKEM – 641 500 Kč.

SLOVÁCKÉ MUZEUM ZÍSKALO V ROCE 2009 FORMOU DOTACÍ A SPONZORSKÝCH DARŮ CELKEM 1 312 500 Kč.

7.5. Příprava projektů a koncepcí

- Program přeshraniční spolupráce Česko–Slovensko, Trenčínský a Zlínský kraj v historických souvislostech (připravena studie a podklady pro žádost).
- Vybudování a zprovoznění zázemí Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel (připravena studie, realizace 2010–2011).
- Příklad Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví (III. etapa rekonstrukce a dostavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě – příprava investičního záměru a studie).
- Výstavba Muzea vinařství v přírodě Rochus (připravena ideová studie, probíhá studie proveditelnosti).
- Vybudování mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“ včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit (připraven projektový rámec a základní studie).

7.6. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument – Koncepce činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce:

7.6.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč.

Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK.

Partneři: –

Termín: 2008–2009.

Stav: splněno.

7.6.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč.

Finanční zajištění: ZK, MK.

Partneři: –

Termín: 2010–2020.

Stav: probíhá.

7.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Náklady: 0,8 mil. Kč/ročně.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: každoročně.
Stav: zatím neplněno.

7.6.4. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

7.6.4.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově

Náklady: 1,8 mil. Kč.
Finanční zajištění: ZK, EU.
Partneři: – obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava.
Termín: 2008–2010.
Stav: v plnění, bude dokončeno 2010.

7.6.4.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel

Náklady: 3,6 mil. Kč.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: 2009–2011.
Stav: v přípravě, realizace 2010–2011.

7.6.4.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření ke 100. výročí založení muzea)

Náklady: 30 mil Kč.
Finanční zajištění: ZK, EU.
Partneři: –
Termín: 2010–2012.
Stav: v přípravě.

7.6.4.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností

Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: od 2009.
Stav: zatím neplněno.

7.6.4.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví (III. etapa)

Náklady: 87 mil. Kč.
Finanční zajištění: ZK, EU, Norské fondy.

Partneři: Moravské zemské muzeum v Brně.
Termín: 2008–2011.
Stav: I. a II. etapa dokončena, III. etapa v přípravě.

7.6.4.6. Vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice

Náklady: zatím nevyčísleny – investorem bude Město Kunovice.
Finanční zajištění: město Kunovice, EU.
Partneři: Slováký aeroklub.
Termín: 2010–2012.
Stav: zpracována úvodní studie.

7.6.4.7. Příprava a realizace výstavby Muzea Velké Moravy v Uherském Hradišti-Sadech

Náklady: 200,0 mil. Kč.
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU.
Partneři: –
Termín: 2010–2014.
Stav: v přípravě.

7.6.4.8. Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus

Náklady: 150,0 mil. Kč.
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU.
Partneři: soukromé společnosti.
Termín: 2007–2012.
Stav: zhotoven ideový záměr a studie, studie proveditelnosti v přípravě.

7.6.4.9. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy

Náklady: 1,5 mil. Kč.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: 2007.
Stav: splněno v roce 2007.

7.6.4.10. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slovákého muzea a její aplikace v praxi

Náklady: 120 tis. Kč / první rok.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: od 2008.
Stav: splněno, každoročně aktualizováno.

7.6.5. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

7.6.5.1. Vybudování mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“ včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit

Náklady: 14 mil. Kč.
Finanční zajištění: ZK, EU.
Partneři: Moravské zemské muzeum v Brně, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávní kraj (Slovensko), správci jednotlivých archeologických lokalit.
Termín: 2010–2012.
Stav: v přípravě, zhotovena studie.

7.6.5.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu

Náklady: běžné provozní.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu.
Termín: průběžně.
Stav: plněno průběžně.

7.6.5.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy

Náklady: běžné provozní.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: průběžně.
Stav: plněno průběžně.

7.6.5.4. Zvyšování kvality koncepce prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi

Náklady: běžné provozní.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: průběžně.
Stav: plněno průběžně.

7.6.5.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea

Náklady: 0,1 mil. Kč.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: –
Termín: 2007.
Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 došlo k další modernizaci prezentace (spuštění únor 2010).

7.6.6. Provázání činnosti instituce se školstvím

7.6.6.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: školská zařízení.
Termín: průběžně.
Stav: plněno průběžně.

7.6.6.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru

Náklady: běžné provozní.
Finanční zajištění: ZK.
Partneři: školská zařízení.
Termín: průběžně.
Stav: plněno průběžně.

7.6.7. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

7.6.7.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti

Náklady: 0,5 mil Kč/ročně.

Finanční zajištění: ZK, MK ČR.

Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti.

Termín: průběžně.

Stav: plněno průběžně.

7.6.8. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

7.6.8.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce

Náklady: běžné provozní.

Finanční zajištění: ZK.

Termín: průběžně.

Stav: plněno průběžně.

7.6.9. Plán rozvoje organizace (kulturně – výchovné činnosti)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Koncepce činnosti a rozvoje organizace a Koncepce prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně-výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

8. OSTATNÍ ČINNOSTI

8.1. Řídící a kontrolní činnost

- Řídící a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

8.2. Provoz a údržba

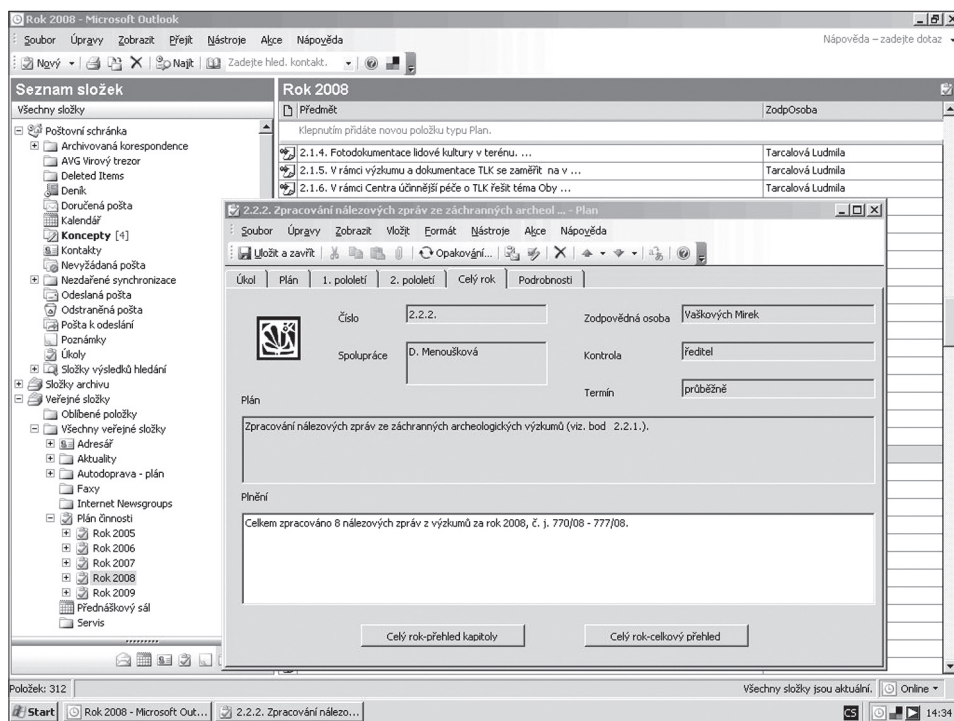
8.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2009 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způsobem (uvádíme pouze nejdůležitější položky):

- pokračování rekonstrukce Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně vybudování nové stálé multimediální expozice Velká Morava. Plánované dokončení – do 31. 12. 2009;
- zahájení přípravy vybudování Muzea lidových pálenic Vlčnov. Plánované dokončení – do 15. 5. 2010.

Rovněž byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně – kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků,

Ukázka stránky elektronického plánu a kontroly činnosti SM UH:

kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

8.2.2. Zabezpečovací systémy (EZS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

8.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy BT SERVIS. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasičními přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma BT SERVIS. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2008 byly splněny.

8.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

Technik PC splnil v roce 2009 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci.
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti.
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení.
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM).
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost.
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem.
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových.
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH.
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

Současný stav vybavení Slováckého muzea výpočetní technikou je následující:

- **Hlavní budova:** PC – 16 kusů; notebook – 3 kusy; server – 2 kusy; tiskárna – 10 kusů; skener – 3 kusy; kopírka 2 kusy.
- **Galerie:** PC – 4 kusy; notebook – 1 kus; server – 1 kus; tiskárna – 3 kusy; skener – 1 kus; kopírka 1 kus.
- **Archeologické oddělení a přednáškové centrum:** PC – 4 kusy; notebook – 2 kusy; server – 0 kusů; tiskárna – 2 kusy; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů, multifunkční zařízení (tiskárna, skener, kopírka) – 1 kus.
- **Konzervační oddělení:** PC – 2 kusy; notebook – 1 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- **Památník Velké Moravy:** PC – 5 kusů; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- **Letecké muzeum:** PC – 1 kus; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy, galerie, pracoviště Hradební a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno mikrovlnnou technologií. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz. Má rovněž zastoupení na Facebook. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

9. PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti k 31. 12. 2009.

	Jméno a příjmení	pracovní pozice
1	Berková Kateřina	konzervátor
2	Bilíková Marie	dokumentátor
3	Bláhová Jaroslava	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
4	Čevelová Květoslava	uklízečka
5	Dudová Magda	pokladní (Slovácké muzeum)
6	Floriánová Olga, Mgr.	etnograf

7	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění
8	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel
9	Habartová Romana, PhDr.	vedoucí etnograf
10	Hodonská Marie	uklízečka
11	Chvalkovský Ladislav	fotograf
12	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV
13	Chrástek Tomáš	archeolog
14	Jordán Michal	terénní technik archeologického výzkumu
15	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik
16	Kedroň Bohumil	pokladní (letecké muzeum)
17	Knot Augustin	průvodce, ostraha (areál lid. staveb Topolná)
18	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeolog. úseku
19	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf
20	Maňasová Zdenka	knihovnice /zástup za mateřskou dovolenou/
21	Marholtová Jolana	účetní /zástup za mateřskou dovolenou/
22	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění
*23	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice /mateřská dovolená/
*24	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog /mateřská dovolená/
25	Mynář Vít	konzervátor
26	Peková Mária	pokladní (Slovácké muzeum)
27	Pelikánová Emilie	výtvarník
28	Pohlová Irena	uklízečka
29	Portl Pavel, Mgr.	historik
30	Raštica Bernard	údržbář, výstavář
31	Rašticová Blanka, PhDr.	vedoucí historik, zástupce ředitele
32	Richter Zdeněk	údržbář, výstavář
33	Severin Jiří, Mgr.	projektový manažer
34	Směřička Ludvík, ing.	pokladní (letecké muzeum)
35	Sovišová Dagmar	účetní
36	Strachotová Eva	uklízečka
37	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář
38	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO
39	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
40	Štefánková Ludmila	konzervátor
41	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele
42	Tarcalová Ludmila, PhDr.	etnograf
43	Vaškových Miroslav, Mgr., PhD.	vedoucí archeolog
44	Zemánková Helena	dokumentátor
45	Zpěváková Jitka	vedoucí ekonom

SOUČASNÝ STAV PŮVODNÍHO VESNICKÉHO STAVITELSTVÍ V OBLASTI VALAŠSKOKLOBOUČKA NA PŘÍKLADU OBCÍ ŠTUDLOV, STŘELNÁ, FRANCOVA LHOTA A VALAŠSKÁ SENICE

Olga Floriánová, Slováké muzeum, Uherské Hradiště

Slováké muzeum v Uherském Hradišti od roku 2007 pracuje na realizaci několikaletého grantového úkolu *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji*, v jehož rámci tým řešitelů provádí terénní výzkum dochovaných lidových objektů v obcích jednotlivých okresů Zlínského kraje. Každý rok je takto zdokumentován jeden okres. V roce 2009 se výzkum soustředil na obce okresu Vsetín, a z nich se tento příspěvek zaměřuje konkrétně na obce z oblasti Valašskokloboučka – Študlov, Střelnou, Francovu Lhotu a Valašskou Senici ležící u hranice se Slovenskem, v údolích mezi hřebeny Bílých Karpat, podél místních vodních toků. Celková architektonická struktura zkoumaných obcí je již velmi výrazně a negativně poznamenána novodobou výstavbou obytných domů, většinou patrových, které nemají žádnou návaznost na tradiční místní stavební kulturu a jejich nevhodné tvarosloví, hmotová předimenzovanost a stále více se šířící nepatřičná křiklavá barevnost fasád působí v přírodních krajinných rámcích těchto obcí velmi rušivě. V podstatě zůstává zachována jen urbanistická struktura vesnic, jejichž podoba je determinována především hornatým přírodním prostředím. Typologicky se řadí k valašským řadovým vsím s uvolněnou zástavbou samostatně stojících domů. Soustřeďuje se zvláště podél místních údolních vodních toků a od nich se nepravidelně, podle konfigurace terénu, zvedá do bočních svahů. Tuto základní strukturu doplňují pasekářské usedlosti roztroušené v hornatém katastru obcí.

V uvedených lokalitách přesto zůstal zachován nevelký počet objektů původního vesnického stavitelství,¹ někde více jinde méně. Ty však již neudávají zástavbě charakteristický ráz. Typově se nejvíce udržely hospodářské stavby, především stodoly a chlévy, které i v současné době nacházejí druhotné využití, hlavně jako skladovací prostory. V některých případech zůstávají hospodářské stavby zachovány v původní podobě, přestože obytné domy, k nimž náležely, jsou již přestavěny nebo je nahradily novostavby.

Původní charakter zdejší architektury byl obdobný jako v ostatních obcích jižního Valašska. Hlavním stavebním materiálem bylo dřevo z okolních lesů – smrk, popř. jedle.² Jak dokládají mapy stabilního katastru, v uvedených obcích ještě v roce 1828–1929 byly všechny, kromě ojedinělých výjimek obvykle budov veřejných, stavby dřevěné.³ S postupujícími společenskými změnami, které přinášely i nové stavební inovace, zvláště v první polovině 20. století, byly dřevěné stavby nahrazovány zděnými.

Pro zdejší architekturu jsou charakteristické štítové orientované usedlosti se štíty svísele bedněnými deskami, často zdobně lištovanými, někdy je plocha desek natírána bílým vápnem, které působilo jako konzervační a ochranný činitel.⁴ Výjimečně se na vnitřní ploše okřídli uplatňuje malba rostlinného ornamentu (např. Francova Lhota čp. 37). Střechy jsou sedlové s pevnou střešní krytinou – pálenou falcovkou nebo velmi často s plechem. Štítové průčelí chrání úzká podlomenice tvořená jednou až dvěma řadami střešních tašek, nebo může být rovné, bez podlomenice. Dřevěné konstrukce staveb jsou budovány z rovně tesaných trámů vázaných na rybinu, bez přečnívajících zhlaví. Spáry jsou obvykle utěsněny mechem nebo i hliněnou vymazávkou a lištováním upevněným dřevěnými kolíčky. V ojedinělých případech je roubená konstrukce domu schována pod hliněnou omítkou (např. Študlov čp. 40).

Dvě členěná okna, někdy pouze jedno, od světnice jsou zasazená ve štítovém průčelí, jedno v boční stěně ode dvora. Další okno osvětluje kuchyni, a je tedy zabudováno ve střední části vnější podélné stěny domu. Menší okna od komory či chlévů jsou umístěny v podélné vnitřní straně domu, vedou do dvora. Vchod do domu se nachází ve střední části podélné strany domu, který pod jednou střechou zahrnuje obytnou část i za ní situované chlévy přístupné samostatným vchodem ze dvora.

Vnitřní dispozice chalup je nejčastěji trojdílná – světnice, síň, komora, ze síně bývá ještě vyčleněna samostatně kuchyně (původně černá kuchyně) nebo celý prostor síně je přeměněn v kuchyni. Dále následují pod jednou střechou chlévy nebo chlév, popřípadě i malá kůlna nebo *dřevárka*. Ojedinele zůstala zachována dvojdílná dispozice domu – světnice a síň s vyčleněnou kuchyňkou. Pod jednou střechou dále chlév, který je však přístupný samostatně, není propojen s obytnou částí (např. Študlov čp. 23). Vstupuje se do síně či kuchyně umístěné ve střední části domu. Z ní se napravo vchází do světnice orientované v uliční štítové straně, napravo se ze síně vstupuje do komory a naproti vchodovým dveřím bývá situován vchod do samostatně vyčleněné kuchyně. Obvyklé je dřevěné schodiště na půdu ukotvené v síni při stěně od komory.

Nejběžnější formou otopného systému je kombinace kachlového sporáku v kuchyni, který je obvykle zabudovaný do prostoru dříve otevřeného ohniště, a z druhé strany stěny, ve světnici, umístěných kachlových kamen s vyzděným nízkým tělesem pece. Jinde i tento vývojový pozůstatek tradičního způsobu vytápění zanikl, byl nahrazen plechovým sporákem a kamny na tuhá paliva. Podlahu tvoří dřevěné palubky, stropy zůstávají obvykle zachovány trámové se záklopem. Na hlavním trámu – roštu, bývá někdy uvedena datace zbudování chalupy.

Dalším charakteristickým konstrukčním prvkem u některých zachovalých původních staveb zkoumaných obcí je tzv. podsíní či podsíněk, místně zvaný i *gánek*. Podsíní bývá přistavěna k podélné, dvorové straně domu. Její funkce byla především komunikační a ochranná. Umožňovala obyvatelům usedlosti obsluhu chlévů bez vystavení se nepříznivým povětrnostním vlivům a zároveň i z jedné strany chránila konstrukci dřevěné stavby a zateplovala ji. Podsíně se budovaly ze dřeva, v podobě lehké konstrukce bedněné z desek, kryty byly přetažením střechy domu nad tuto konstrukci. Nejčastěji byla podsíní uzavřená, ale mohla být i polootevřená. Světlo dovnitř prostupovalo několika vsazenými okny či spíše většími prosklenými otvory. V prostoru podsíně mohly být situovány také menší ze dřeva roubené objekty, jako např. drobné krmníky pro vepře, kurníky pro slepice nebo i suchý dřevěný záchod. Využívala se také k ukládání či odložení různých předmětů – náradí, nádob apod. Podsíně ve zděné podobě se budovaly později i u mnohých nových, zděných staveb, které byly sice postavené z cihel – materiálu pro tuto oblast netradičního, ale do určité míry a mnohdy v pozměněné podobě stále ještě přebíraly některé zažitě konstrukční prvky z předešlé vývojové etapy místního stavitelství.

Hospodářské objekty

Součástí dvora jsou také samostatně stojící hospodářské objekty, které mohou být situovány v různé pozici k obytnému domu nebo k sobě navzájem. Stavby zde byly volně uspořádány v tzv. hromadném typu zástavby otevřeného dvora. Patří sem především příčně průjezdné stodoly budované ze dřeva buď roubenou technikou, nebo později sloupkové konstrukce pobité deskami. K dalším hospodářským zde zastoupeným stavbám patřily různé kůlny, *dřevárky*, méně často, spíše výjimečně, samostatně stojící komory. Ty v této oblasti byly spíše součástí obytného domu, někdy se vyčleňovaly dělením jiných prostor. Svažitosti terénu se využívalo také k budování nadsklepních staveb – kůlen, seníků apod.

Sakrální stavby

Dalšími typy místního původního stavitelství jsou drobné sakrální objekty, kterých se v obcích této oblasti nevyskytuje mnoho a nevynikají ani typovou pestroostí, na rozdíl na-

příklad od sousedního Slovácka, kde lze najít v katastru téměř každé obce množství těchto církevních památek – boží muka, bohatě zdobené kaple, kapličky, zvonice, kříže kamenné, kovové i dřevěné, svaté obrázky, nákladné kamenné plastiky svatých apod. V oblasti Valašska byla situace v tomto směru zcela jiná. Chudé majetkové poměry většiny místních obyvatel zřejmě nedovolovaly budování ani velkého počtu sakrálních památníků ani jejich nákladnost. Není možné na Valašsku opomenout ani značný vliv nekatolických náboženství.⁵ V současné době se dochovaly kamenné kříže, zvonice a ojediněle svaté obrázky zavěšené na kmenech stromů. Původně se budovaly především kříže i zvonice dřevěné, až v pozdějším období, kdy se zlepšila socio-ekonomická situace zdejších obyvatel, je nahradily objekty zděné či kamenné. Více se jich nachází spíše v horách, mimo zástavbu obce a vzdáleně od ní (např. v okolí Študlova), což zřejmě souvisí s pohybem obyvatel v okolní krajině, lesích, které skýtalý množství nebezpečných situací. Kříže většinou vznikaly v místech, kde došlo k nějakému neštěstí nebo, kde se mohlo stát a jako zázrakem bylo odvráceno.

Ostatní objekty

K jiným drobným objektům, jež dotvářejí charakteristickou podobu obcí, je třeba uvést především tradiční dřevěné formy hrazení pastvin v jejich katastrech. Dalšími takovými objekty jsou například drobné dřevěné včelíny v ovocných zahradách, které obklopují usedlosti.

Študlov

Nejjihněji je ze zkoumaných lokalit položena obec Študlov. Rozkládá se v malebné kotlině mezi vrchy Bílých Karpat, kolem potoka Dúbravka a jeho přítoků. Zástavba má charakter řadové valašské vsi s domy stojícími samostatně nedaleko od sebe. Směrem do svahů se zástavba stává více nepravidelnou a vzdáleně od obce se nachází i několik pasekářských usedlostí. Původní dřevěný ráz zdejší architektury dnes již úplně potlačily novodobé zděné domy zcela odtažitě od místního tradičního stavitelství. Přitom ještě před rokem 1948 zde byla podle dobových zpráv většina staveb dřevěných.⁶

Přes uvedenou skutečnost se ve Študlově zachovalo několik objektů, které jsou dokladem zdejší původní dřevěné stavební tradice. Některé z nich se nachází na pasekách, přestože pasekářská zástavba již většinou slouží k rekreačním účelům. Její architektonický vzhled či úprava kolem domů je touto skutečností do určité míry poznamenána. Příkladem takové pasekářské usedlosti je chalupa čp. 103. Ačkoli z podélné strany je opatřena nově zbudovaným dřevěným podsíňkem natřeným novodobými laky a opatřeným okny s truhlíky květináčů, v dřevěném štítě je nově vsazeno podélné okno od podkroví a plocha dvora je vysazena okrasným trávníkem a rostlinami, pořád si celkově tato usedlost zachovává svůj původní ráz. Je velice malebně začleněná do krajiny, stojí na okraji lesní cesty, své štítové průčelí ukrývá pod vzrostlou, rozkošatělou hruškou, předzahrádka i boční část dvora je lemována tradičním plaňkovým plotem. K zástavbě dvora, kromě jednotného štítového domu, patří v zadní části kolmo k domu stojící dřevěná stodola bedněná deskami na sloupkové konstrukci. Za domem se rozprostírá ovocný sad, který končí na okraji začínajícího lesa. Celý dojem je umocněn nádhernými výhledy do krajiny. Samotný dům je roubené konstrukce z rovně tesaných trámů vázaných na *rybinu*. Ve štítovém průčelí jsou vsazena dvě šestitabulková okna lemována ozdobně profilovanými dřevěnými lištami. Štítovou stěnu kryje úzká předsazená podlomenice z jedné řady střešních tašek. Samotný štít je tvořen svisle bedněnými deskami a je zdobně proveden svrchním svislým a horizontálním přelištováním spár, které tak vytváří svislé plastické obdélníky. Uprostřed něj je vsazeno malé podélné okno. Ozdobné lištování štítu je zvýrazněno světle žlutou barvou na hnědém podkladě plochy bednění. Podélná strana domu se ukrývá pod nově zbudovanou podsíň. Střecha je sedlová, nově pokrytá pálenými taškami – falcovkami.

K novějším dřevěným stavbám lze zařadit roubenou usedlost čp. 110 postavenou v roce 1933. Zajímavá je svou trojdílnou dispozicí s chlévem, do něhož je vklíněná malá komora.

Roubená stodola u chalupy
čp. 23, Študlov.

Tzv. Rutovský kříž z roku
1869 v pasekářské krajině
Francovy Lhoty.

Dřevěný včelín, Valašská
Senice.

Pasekářská usedlost
čp. 103, Študlov.

Krajinný ráz v okolí pa-
sek, pohled do krajiny od
čp. 103, Študlov.

Provedení štítového prů-
čelí pasekářské usedlosti
čp. 103, Študlov.

Paralelně s domem stojí dřevěná desková stodola. Celou usedlost zbudoval její původní majitel, povoláním tesař.

Dosud k drobnému hospodaření je využívaná dřevěná roubená usedlost čp. 23, jejíž štítové průčelí je opatřeno dvěma dvoudílnými kastlovými okny a jednoduchým bedněným štítem, v jehož horní části je vyřezán ozdobný větrací otvor ve tvaru hvězdice. Štít od průčelní stěny odděluje úzká předsazená podlomenice. Sedlová šindelová střecha, z níž vystupuje vysoký zděný komín, je kryta z vnější strany plechem. Dům je dvojdílný, v přední části se světnici a síní za ní, přes kterou se do domu vstupuje a z níž se vyčlenila v zadní části malá kuchyně. Vnější konstrukce domu je provedena z poměrně masivních, hrubých trámů. Podobně hrubým, archaickým dojmem působí i vstupní svlakové dveře zasazené do masivních trámů ostění. Zavírání dveří je zajištěno pouze jednoduchou kovovou petlicí. Samotná konstrukce domu zjevně dokládá, že jde o původní dvojdílný dům. Zjevně teprve dodatečně byla k této dvojdílné dispozici přistavěna samonosná konstrukce chléva a *dřevárky*. Tento fakt dokládá konstrukce zadní štítové stěny s dřevěným bedněným střešním štítem, který se tak při přístavbě hospodářské části ocitnul uprostřed domu – mezi síní a chlévem. Zadní střešní štít je zcela patrný ze síně, kde zůstal ponechán otvor na půdu nad obytnou částí, na níž se vystupuje po zde opřeném dřevěném žebříku. Stejně tak je otvorem ze síně patrná i zachovaná původní střešní krytina – šindel, který je z vnější strany schován pod plotnami plechu. Dokladem, že obytný dům a hospodářská část jsou původně dvě samostatné stavby, je i z vnějšku zřejmý výškový rozdíl jejich střech a různý druh použité krytiny. Zadní část střechy nad chlévy je pokrytá taškou, nad obytným domem šindelem a nyní plechem. Tato skutečnost je patrná také z tektoniky obvodových stěn, kde je zjevné navázání přístavby na původní konstrukci domu pomocí stěnového sloupku, který obě stavby propojuje. Původní dvojdílný dům čp. 23 je doložen na mapách stabilního katastru obce Študlov z roku 1828.⁷ Dnes se pod jednou střechou s obytným traktem nachází za síní situovaný chlév, přístupný samostatným vchodem z podsíně, za ním pak v jedné osově linii následuje *dřevárka*, která má jen částečný povalový strop, volným otvorem se po žebříku vystupuje na půdu nad chlévem. Podélná strana domu je opatřena dřevěným podsíňkem – *gánkem*, který chrání vstup do chléva se svlakovými dveřmi a zachovaným *stániskem* z půlkuláčů, chrání vstup do *dřevárky* a také do samotné obytné části. Na protější straně v *gánku* je situován drobný roubený krmník a nad ním kurník. Vedle něj je do konstrukce podsíně vsazen v místě nad hnojištěm, jak bývalo zvykem, dřevěný suchý záchod. K usedlosti patří také samostatně za domem stojící roubená stodola a k ní přistavěná kůlna, pod kterou je vyhlouben z kamene vyzděný sklep. Stavbu stodoly chrání vedle ní zasazený vysoký vzrostlý strom – hruška. Dvůr doplňují drobné objekty králíkárny a psí boudy. Kolem usedlosti jsou osázeny dnes již značně vzrostlé ovocné stromy. Dům byl trvale obýván do roku 1994. Hromadící se stavební materiál kolem domu a započatá zděná přístavba podsíně naznačují, že si usedlost pravděpodobně svůj tradiční ráz již dlouho neudrží.

Jinou pozoruhodnou dochovanou původní usedlostí je například usedlost čp. 96. Jde o roubenou štítově orientovanou stavbu. Její dispozice je trojdílná – světnice, kuchyně v původní síní a komora. V jedné ose za ní pak následuje chlév a kůlna. I zde je patrné navázání konstrukce roubení obytné části světnice s kuchyní přes stěnový sloupek na komoru a chlév. Velmi zajímavá je především vnitřní masivní konstrukce stěn komory a chlévů, které jsou v komoře vybudované z celých mohutných kuláčů, ve chlévě z přitesaných kuláčů. Oba prostory, ale zvláště komora tak působí velice robustním, archaickým dojmem.

Jednotná stavba domu má sedlovou střechu krytou eternitem. Celou podélnou stranu ze dvora chrání z desek bedněná podsíň, do jejíž konstrukce je zabudována soustava králíkárny, kurníku a suchého záchodu. Z masivního dřeva jsou také podlahy – *stániska* ve chlévě, který zůstal plně zachován s vnitřními předěly – *cárky* pro chovaná zvířata, a povalové stropy. Při vstupu na půdu překvapí povalová konstrukce stropu z mohutných kuláčových kmenů nad komorou. Vnitřní stěny obytné části domu jsou omítnuty hlínou a v komoře a kuchyni zalíčený světle modrou barvou. Světnice je vymalována dobově módním válečkovým vzo-

Pozemek pasekářské usedlosti čp. 103, Študlov.

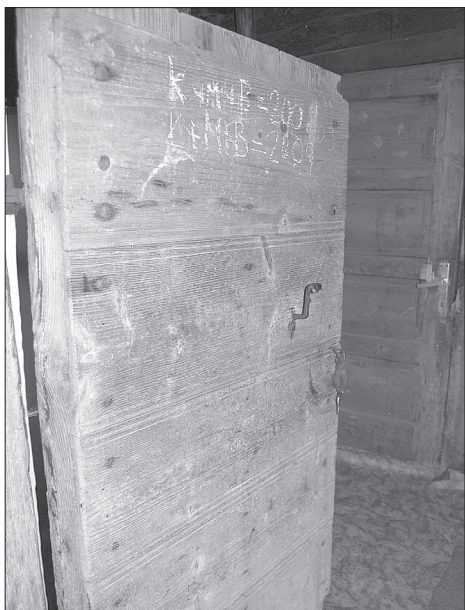

Dvojdílný dům čp. 23, Študlov.

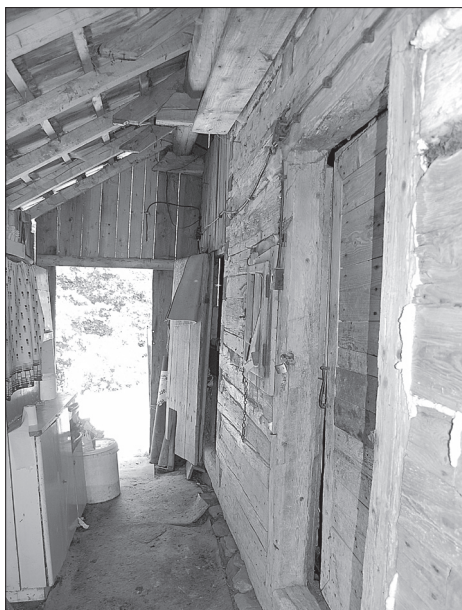

Dvůr usedlosti čp. 96 s podsíňkem po celé délce domu, Študlov.

Hrubé svlakové vchodové dveře do chalupy čp. 23, Študlov.

Podsň usedlosti čp. 23, Študlov.

Zařízení podsň se suchým záchodem, krmníkem a kurníkem nad ním v usedlosti čp. 23, Študlov.

rem. Vzácně se dochovalo vnitřní zařízení – v kuchyni kachlový sporák, ve světnici kachlová kamna a nábytek zhruba ze 30.–40. let 20. století. Zástavbu volně otevřeného dvora tvoří také velká desková stodola, u ní se nachází vysoká rozkošatělá lípa. Harmonii domu dotváří předzahrádka rámovaná plaňkovým plotem.

Za pozornost stojí i usedlost čp. 40, která sice dnes již velmi chátrá, ale pod opadávající omítkou se ukrývá původní dřevěná roubená konstrukce trojdílného domu, který uvnitř, pod již pomalu se bortícím stropem, zachoval tradiční vybavení s kachlovým sporákem i původním nábytkem a nádobím.

Ze sakrálních staveb lze uvést novou kapli sv. Matouše, zděnou zvoničku s kaplí zasvěcenou P. Marii Hostýnské, několik křížů a nově zhotovený svatý obrázek P. Marie s dítětem zavěšený na kmeni stromu na pasekách.

Střelná

Leží v sousedství obce Študlov v podobném krajinném prostředí, v údolí potoka Střelena, mezi svahy Bílých Karpat. Příhraniční obcí prochází hlavní silniční tah na Slovensko. Kolem něj je soustředěna dnes již téměř zcela novodobá zástavba, přestože

Trojdílná usedlost čp. 96,
Študlov.

Podsín chalupy čp. 96,
Študlov.

Kuchyně usedlosti čp. 96,
Študlov.

Detail roubení masivními kuláči v komoře usedlosti čp. 96, Študlov.

Stodola ve dvoře usedlosti čp. 96, Študlov.

Podélná strana roubené, omítnuté usedlosti čp. 40, Študlov.

ještě v roce 1948 zde bylo zaznamenáno 45 % dřevěných usedlostí, dřevěných stodol dokonce 75 %.⁸

V současnosti zůstalo zachováno jen několik málo tradičních dřevěných staveb, jako například památkově chráněná roubená, dvojdílná usedlost čp. 18. V těsné návaznosti a v jedné osově líní za ní ji, pohledově zvláště z jedné strany, hyzdí nepatřičná, hmotově předimenzovaná stavba rodinného domu. Paralelně s chalupou stojí dřevěná roubená stodola, z části podsklepená z kamene zděným sklepem. Těsně za ní navazuje seník sloupkové konstrukce pobité deskami.

V nedalekém sousedství tohoto souboru staveb se nachází výjimečný, památkově chráněný sakrální objekt, a to roubená zvonice z roku 1837.

Francova Lhota

Francova Lhota představuje dlouhou řadovou ves, jejíž zástavba se vine kolem potoka Senice a průběžné místní komunikace, v podstatě se téměř propojuje se zástavbou sousední obce Valašská Senice. Další formu zdejší zástavby představují pasekářské usedlosti roztroušené ve vzdálenějších polohách katastru obce, na horských svazích Bílých Karpat. V celkovém rázu lokality již většinou převládají sem velice nevhodné patrové novostavby, přitom podle dobových dokladů bylo v obci přibližně v polovině 20. století ještě 40 % dřevěných staveb.⁹ Některé z těchto dokladů místní stavební kultury zůstaly však dosud zachovány. Z pasekářských chalup si svůj původní ráz podržela například roubená usedlost čp. 150, k jejíž volné zástavbě dvora patří také velká stodola sloupkové konstrukce pobité deskami a nadsklepní roubený seník.

Z roubených usedlostí lze uvést například obývanou chalupu čp. 72 nebo další sezónně obývané stavení čp. 162 z roku 1920, jak uvádí datace na trámu. Patří k němu také roubená stodola a desková kůlna. K domu je nově z bílých cihel přistavěn podsíněk. Z něho se vstupuje do síně, z níž se vydělila kuchyně. Napravo se pod dřevěnými schody vedoucími na půdu vchází do komory a dveřmi nalevo do světnice. Předělením části komory si současní obyvatelé vytvořili sociální zařízení.

Ve svahu, těsně nad touto usedlostí, se zachovala další roubená chalupa čp. 66. V současnosti neobývaná, zachovává si proto z vnějšku i původnější ráz. Dispozice domu je dvojdílná – světnice a síň s vydělenou kuchyní. Vnitřní zařízení se prakticky nezachovalo. Podle sdělení majitele tu chalupa musela stát již koncem 19. století, neboť ji koupila matka jeho manželky, která se narodila v roce 1883.¹⁰ Potvrzuje to i mapa stabilního katastru z roku 1828, na které je chalupa již uvedena, ale pouze jako jednoduchý dvojdílný dům, bez další hospodářského zázemí a přístaveb.¹¹ O pravděpodobném stáří stavby napovídá i stav trámů roubené konstrukce, které nesou poměrně značné stopy po napadení dřevokazným hmyzem.

Ve štítovém průčelí stavby je situováno pouze jedno malé dvoudílné okno, které osvětlovalo spolu s dalším bočním šestitabulkovým oknem světnici. Štítovou stěnu chrání podlomenice, nad kterou se zvedá svisle bedněný štít ozdobně provedený překryvným lištováním. K původnímu dvojdílnému dřevěnému domu byla později přistavěna v jedné osově línii, pod jednou střechou, zděná světnička. Za ní v těsné návaznosti dále pokračuje dřevěná stavba kůlny. K podélné straně zadní, zděné straně domu je zbudován podsíněk, v němž je umístěn nízký roubený krmník a nad ním kurník pro slepice a suchý záchod. Dřevěná část je chráněná mírným přetažením střechy nad násep. Z druhé, vnější podélné strany domu, obracející se do ovocného sadu za ním, je přistavěna nízká kůlna sbitá z desek. Dům chrání u ní stojící vysoký a mohutně košatý jasan.

Spíše v chalupářském duchu jsou udržovány například roubené usedlosti čp. 48 nebo čp. 214 a mnohé další.

Z drobných sakrálních staveb lze uvést několik kamenných křížů. Se zajímavou legendou je spojen tzv. Rutovský kříž z roku 1869 stojící na polním rozcestí na Rutovských pasekách.

Památkově chráněná roubená zvonice z r. 1837 a kříž z r. 1859, Střelná.

Památkově chráněná usedlost čp. 18 se stodolami a nevhodnou přístavbou nového domu, Střelná.

Soustava částečně podsklepené stodoly, seníku a kůlny u usedlosti čp. 18, Střelná.

Roubená dvojdílná chalupa
čp. 66 z Francovy Lhoty.

Valašská Senice

Zástavba obce Valašská Senice má obdobný charakter jako Francova Lhota. Představuje ji rovněž dlouhá řadová valašská ves, která je vlastně pokračováním téže zástavby kolem potoka Senice a místní komunikace, obě obce jsou tak téměř spojeny v jeden dlouhý údolní sídelní pás, který na svém konci přechází v lesnaté údolí hraničních Bílých Karpat, zástavba Valašské Senice se zde doslova noří do lesnatého porostu. Doplňuje ji v jejím lesnatém horském katastru rozestá pasekářská zástavba. Ačkoli i tato obec ztratila svůj původní tradiční architektonický ráz, zachovalo se i zde několik, především roubených památek místní stavební kultury. V roce 1948 zde podle dobových pramenů bylo ještě 60 % objektů roubených ze dřeva a krytých šindelem i taškou.¹²

Za pozornost z místních dochovaných původních staveb stojí např. tzv. Michálkova chalupa čp. 132. Je působivá především svým situováním v mírném svahu nad cestou a kousek od lesa, v němž je tato část obce ponořena. K roubené štítové chalupě patří opodál paralelně s ní stojící, příčně průjezdná kamenná pilířová stodola s deskovými výplněmi, samostatně ve dvoře zbudovaný drobný dřevěný objekt malé kůlny, těsně provázané s králíkárnou, a bokem vnitřního prostoru dvora situovaný deskový seník. Celý široký prostor kolem usedlosti je směrem k cestě ohraničen plaňkovým plotem, který z ní vyděluje také plochu předzahrádky. Dům je trojdílný, komorového typu. Pod jednou střechou s obytným traktem zahrnuje i zachovalý chlév se samostatným vchodem ze dvora, za ním pak kůlnu a polootevřenou dřevárku. Podélnou stranu obytné části chrání dřevěná podsíň. Usedlost je výjimečná také tím, že se v ní dosud drobně hospodář a dochované hospodářské zařízení – mlátička, vůz, traktor se stále využívá. Smutnou realitou ovšem je, že patřičné úřady naprosto necitlivě povolily za touto harmonickou tradiční usedlostí zasazenou v působivé přírodní lesní scénérii postavit hmotově i plochou zastavěného pozemku zcela předimenzovanou a silně rušivou novostavbu rodinného domu.

Z dalších zde zachovaných roubených staveb stojí za pozornost chalupa čp. 37, která má ozdobně lištami provedený štít, jehož dřevěná plocha okřídílí, jenž štít z bočních stran rámuje, je zdůrazněna malbou rostlinného ornamentu v podobě červených tulipánů propojených žlutými stonkami na bílém podkladě. K dvojdílným chalupám, jež si dosud udržely do značné míry svůj původní ráz, patří i drobná stavba asi sto padesát let staré tzv. Surovcovy chalupy čp. 53 s malou květinovou předzahrádkou ohrazenou plaňkovým plotem, kde podle místní pamětnice žilo jedenáct osob – devět dětí a rodiče. Bohužel, ve snaze o modernizaci stavby došlo uvnitř k odstranění pece, probourání stěny mezi síní a kuchyní a k obložení místnosti dřevěnými obklady.

Svůj tradiční charakter si podržela i dosud obývaná roubená usedlost čp. 35 nebo sousední chalupa čp. 33, kde je z její konstrukce na první pohled patrné později nově provedené

Usedlost čp. 132, Valašská Senice.

Sociální bydlení přistavěné za chalupou čp. 33, Valašská Senice.

Detail zdobně provedeného štítu s malbou rostlinného ornamentu na okřídli chalupy čp. 37, Valašská Senice.

Kamenný kříž z roku 1875,
Valašská Senice.

roubení obytné části a archaicky a robustně působící již značně stářím zchátralé roubení chlěva s hliněnou vymazávkou ve spárách. Ty vytváří s obytnou částí jeden stavební celek pod jednou střechou. Zjevně dodatečně k němu byla přistavěna velmi malá a nízká místnost sociálního bydlení. Objekt je rouben konstrukcí z masivních otesaných trámů, které jsou zpevněny z vnější strany přistavenými sloupky, od nichž jsou šikmo přes celou roubenou stěnu přibity tyče kulatiny jako zavětrovací vzpěry. Stavbička je těsně, jako přílepek, napojena na chlév. Má samostatnou sedlovou, původně zřejmě šindelovou střechu, která je podstatně nižší, než je střecha mateřského domu. Značně poškozený šindel střechy překrývají kusy plechu a desky. Světlo dovnitř vstupuje pouze malým neotevíratelným okénkem nahrubo tesařsky zhotoveným, umístěným ve štítové stěně. Z boční strany jsou situovány vchodové, rovněž nahrubo sbité svlakové dveře. Součástí dvora je také naproti chlívům postavený suchý záchod nebo samostatně vedle domu stojící roubená stodola, téměř ukrytá pod mohutnou korunou vzrostlého jasanu.

Ze sakrálních objektů je nejvýraznější stavbou novodobá kaple sv. Cyrila a Metoděje. Zachovaly se i kamenné kříže. Hodnotnou lidovou kamenickou práci představuje u silnice stojící kamenný kříž z roku 1875 s naivně působícím kamenným korpusem Krista i postavy P. Marie na dřívku a výrazně provedenou lebkou se zkríženými hnáty na soklu. Harmonicky vyznívá také zakomponování kříže do přírodního rázu zdejší krajiny.

Dochované objekty místního vesnického stavitelství zkoumaných obcí jsou torzovitým dokladem původního rozšíření tradiční dřevěné architektury a jejich vývojových forem. Dokumentací těchto staveb vzniká materiál k dalšímu odbornému bádání a srovnávacímu studiu, zachycuje se stavebně technický stav a současná podoba objektů původního stavitelství těchto obcí ovlivněná různými inovačními faktory a snahou o přizpůsobení se současnému životnímu standardu, podobně jako jinde na našem území. Vystává tak otázka – jaký bude další osud těchto památek, a zda lze nalézt cestu k jejich záchraně.

Poznámky:

- 1 Vysvětlení termínu původní vesnické stavitelství viz L a n g e r, Jiří: *Současný stav bádání o původním vesnickém stavitelství na Moravském Valašsku*, ČL, č. 1, 1998, s. 49.
- 2 L a n g e r, J.: c. d., s. 52.
- 3 Císařské otisky stabilního katastru. Morava a Slezsko – 0621-1-010 Francova Lhota, 1828, www.archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/0621-1/0621-1-010. Morava a Slezsko – 2911-1-007 Střelná, 1828, www.archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/2911-1-007. Morava a Slezsko – 3065-1-007 Študlov, 1828, www.archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/3065-1/3065-1-007. Morava a Slezsko – 3260-1 Valašská Senice, 1829, www.archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/3260-1/3260-1-010.

- 4 Langer, J.: *Sídla, stodoly, bydlení*. Okres Vsetín – Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko. Valašské Meziříčí, Brno a Vsetín 2002, s. 407.
- 5 Baletka, L.: *Poměry náboženské*. Okres Vsetín – Rožnovsko–Valašskomeziříčsko–Vsetínsko. Valašské Meziříčí, Brno a Vsetín 2002, s. 340–353.
- 6 Březíková, K.: *Hrst pramenů k lidovému životu na Valašskokloboucku*. Zlínsko od minulosti k současnosti, 1998, sv. 15, s. 155.
- 7 Morava a Slezsko – 3065-1-003 Študlov, 1828, www.archivnimapy.cz/ck/cio/data/ciom/3065-1/3065-1-007.
- 8 Březíková, K.: c. d., s. 154.
- 9 Březíková, K.: c. d., s. 148.
- 10 Podle sdělení majitele nemovitosti Ladislava Rezáka, Francova Lhota čp. 179.
- 11 Císařské otisky stabilního katastru. Morava a Slezsko – 0621-1-006 Francova Lhota, 1828, www.archivnimapy.cz/ck/cio/data/ciom/0621-1/0621-1-006.
- 12 Březíková, K.: c. d., s. 157–158.

Literatura a prameny:

- Březíková, K.: *Hrst pramenů k lidovému životu na Valašskokloboucku*. Zlínsko od minulosti k současnosti, 1998, sv. 15, s. 145–172.
- Fiala, J.: *Valašský dům v Gottwaldovském kraji*. Brno 1956.
- Frolec, V. – Váreka, J.: *Lidová architektura*. Encyklopedie. Praha 1983.
- Hilský, V.: *Lidová architektura na Valašsku*. Dolina Urgantina, roč. V, 1951, s. 22–32.
- Langer, J.: *Současný stav bádání o původním vesnickém stavitelství na Moravském Valašsku*, ČL, č. 1, 1998, s. 49–65.
- Kol. autorů: *Okres Vsetín – Rožnovsko–Valašskomeziříčsko–Vsetínsko*. Valašské Meziříčí, Brno a Vsetín 2002.
- Bouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, heslo Valašsko, sv. 3, Praha 2007, s. 1101–1103.

Informátoři:

- Jiří Ďulík, Študlov čp. 45
 Ludmila Fojtková, Horní Lideč čp. 298
 Josef Fuk, Študlov čp. 130
 Kabrhél Miroslav, Ostrava čp. 1506/8
 Ladislav Rezák, Francova Lhota čp. 6
 Marie Surovcová, Valašská Senice čp. 49
 Josef Veleška, Valašská Senice čp. 42

TUPESKÁ MAJOLIKA ZUZANY HARTLOVÉ

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Obec Tupesy leží na východním úpatí Chřibů. Ještě počátkem 20. století patřila k významným hrnčířským střediskům, které existovaly díky kvalitní hrnčířské hlině od nepaměti. S nimi pak několik hrnčířských rodů, které předávaly své řemeslo v rodové linii do současnosti. Zatímco konec 19. století zapříčinil zánik dílen v důsledku rozšiřování tovární levnější keramické a smaltované výroby, zanikala postupně výroba hrnčiny a kameniny, získávala si oblibu výroba majoliky, na kterou po roce 1989 navazují keramici, potomci a žáci starých mistrů.

Zuzana Hartlová (* 26. 9. 1956 v Uherském Hradišti) vyrůstala v „keramické“ rodině. V rodové linii navazovala na tradici vedenou od pradědy Jaroslava Úředníčka (1874–1951), a poté dědečka Oldřicha. Jaroslav Úředníček se společně s mistrem Ferdinandem Petrášem účastnil v Domě umělců v Hodoníně v roce 1914 hrnčířského kurzu, který z iniciativy Františka Kretze uspořádalo *Sdružení výtvarných umělců moravských*. To byl první krok k založení výroby tradiční majoliky v Tupesích. Pradědeček Zuzany Jaroslav Úředníček získal talent po předcích, hrnčířích z Napajedel. Pracoval v oboru strojník, po svatbě se usadil v Tupesích, kde začínal jako obchodník, koupil cihelnu a po absolvování zmíněného kurzu si postavil malou dílnu, kde hledal správnou cestu, vedoucí ke kvalitní výrobě majoliky, glazur, pálení i odbytu. Na výrobě se podílela jeho rodina. Po smrti první ženy se znovu oženil a celkem zplodil dvaadvacet dětí. Z nich řada ovládala a stále ovládá výrobu tradiční tupeské fajánsy. Z prvního manželství k mistrům patřili Oldřich, Antonín, Božena, Svatopluk a Miroslav. Nejstarší Oldřich (1898–1984) založil v roce 1936 vlastní dílnu na výrobu majoliky s názvem *Slovácká džbánkárna* se značkou UT. Oldřich Úředníček měl tři děti, Jiřinu (1924), Ludka (1932) a Alenu (1933). Nejstarší dcera Jiřina, maminka Zuzany

Zuzana Hartlová ve své dílně v rodinném domku v Tupesích čp. 304. Tupesy 2007.

Hartlové, nebyla sice v oboru vyučená, ale po celou dobu pracovala v dílně, prošla všemi etapami výroby keramiky. Její sourozenci, sestra Alena a bratr Luděk, se výrobou tradiční tupeské keramiky zabývali profesionálně. Dědeček Jaroslav v letech 1939–1940 postavil novou dílnu a rozšířil keramickou výrobu, která měla ještě v době 2. světové války kolem třiceti zaměstnanců. Po roce 1949 odešel Oldřich Úředníček s rodinou do pohraničí a v rámci znárodnování průmyslových podniků přešla jeho dílna k 1. lednu 1953 pod družstvo *Moravská ústředna Brno*, jejíž součástí se stala *Lidová tvorba Uherský Brod*. Vedoucím se stal Ladislav Hartl, manžel Jiřiny, rozené Úředníčkové a otec Zuzany. Družstvo zůstalo jediným výrobcem tupeské keramiky až do roku 1989. Tchán Ladislava Hartla se zde po návratu z pohraničí uplatnil svými dlouholetými zkušenostmi a pokračovali společně ve výrobě majoliky na Uherskohradištsku, kde na počátku 20. století započal jejich rod s výrobou novodobé slovácké majoliky–fajánse.

Zuzana Hartlová se od dětství pohybovala v prostředí, kde se keramika vyráběla a byla intenzivně nejen otcem a matkou, ale i tetou Alenou a strýcem Ludkem zasvěcována do problematiky malování, výpalu i expedice zboží. Viděla *fortel* kolem sebe. Často jí maminka vyprávěla o svém dětství, kdy ona jako dívka jezdila na voze se zbožím po poutích na Velehrad nebo na Sv. Antoníněk. „...*Vždy mě nastrojili do kroje a netrpělivě jsem se těšila, až budu mít zboží prodané a budu si moct zajít koupit něco na zub k protějšmu stánku, např. cukroví, které se dodnes po vzoru starých cukrářských dobrot dělá. S kubaňkou z naší dílny jsem chodila pro vodu nebo pro víno k blatnickým vinařům, a když toto návštěvníci poutě viděli, hned si kubaňky u nás Úředníčků zakoupili a domů si je odváželi naplněné svatou vodou a dobrým poutním blatnickým vínem.*“ Svým způsobem se jednalo o dokonale promyšlený obchod a expedici zboží s výbornou formou reklamy.

Výtvarně nadaná Zuzana od dětství navštěvovala LŠU. Jejím učitelem se stal Ruda Kubíček, akademický malíř z Uherského Hradiště, který ji předal základy výtvarného citění a techniku. Keramické výrobě se příliš ve škole nevěnovali, neboť mistr Kubíček dobře znal zázemí rodiny Hartlové a Úředníčkovy. V Zuzanině případě se soustředil především na malbu a různé technologické záležitosti, tepání kovů a užité umění obecně.

Poté Zuzana Hartlová nastoupila do učebního oboru *umělecký keramik* v Družstvu umělecké výroby *Lidová tvorba* v Tupesích, kde se v letech 1971–1974 prakticky vzdělávala v keramické dílně u mistrů Jaroslava Petráše a Blanky Fülleповé. Teoretické znalosti získávala ve Škole uměleckých řemesel v Praze, obor umělecký keramik, který byl zřízen speciálně pro tupeskou keramičku. V letech 1974–1978 studovala Střední umělecko průmyslovou školu v Uh. Hradišti, obor umělecké zpracování keramiky u profesora Jiřího Vlacha, Stanislava Mikulášтика a mistra Vladimíra Groše, který vyučoval praktické záležitosti a technologické specializace. Po studiu nastoupila do družstva umělecké výroby *Lidová tvorba Uherský Brod*, do keramické provozovny v Tupesích, kde se zabývala především malováním tradiční tupeské keramiky.

Velký vzor však měla Zuzana ve svém otci Ladislavu Hartlovi (19. 1. 1921–11. 5. 1993, Velehrad), který vystudoval dvouletou Obchodní akademii v Uh. Hradišti a byl absolventem cihlářské školy v Plzni. Po absolutoriu nastoupil v roce 1942 jako účetní do soukromé džbáňkárny Oldřicha Úředníčka v Tupesích a po sňatku s jeho dcerou Jiřinou Úředníčkovou, která také pracovala v keramické dílně, se stal spolumajitelem dílny a později jejím vedoucím. V této funkci zůstal celých čtyřicet let, tedy i v období, kdy dílna přešla pod *Moravskou ústřednu* a poté pod družstvo *Lidová tvorba Uherský Brod*. Právě díky jeho úsilí se podařilo překonat těžké období padesátých let, kdy nebyl o majoliku zájem a dílna tvořila jen doplňkovou výrobu. Společně s profesionály, odborníky, výtvarníky a návrháři byl iniciátorem a realizátorem náhradního programu dílny. Zavedl výrobu keramických souprav a moderní majoliky. Po krizovém období opět rozšířil výrobu tradiční tupeské fajánse, která putovala daleko za hranice. Jeho zásluhou byla v Tupesích postavena nová provozovna pro výrobu keramiky, která byla uvedena do provozu v roce 1975.

Právě Ladislav Hartl se stal vzorem a učitelem řady vynikajících keramiků. Vychoval např.

Zuzana Hartlová ve své dílně u pece. Tupesy 2007.

Zuzana Hartlová ve své dílně u pece. Tupesy 2007.

Vypálený střep v peci. Tupesy 2007.

Nabídka sortimentu majoliky z dílny Zuzany Hartlové. Tupesy 2008.

Karla Němce z Ratíškovice, Jaroslava Petráše z Buchlovic nebo Antonína Mošťka z Vlčnova a také svou dceru Zuzanu Hartlovou z Tupes. Podle jejich slov byl Ladislav Hartl nejen *dobrym odborníkem, vedoucím, ale i vynikajícím člověkem, který uměl dávat lidem vše, co potřebovali k práci, a navíc se staral o jejich vzdělání. Organizoval řadu exkurzí a zájezdů za poznáním do různých muzeí, keramických dílen Čech, na Moravu i na Slovensko, zájezdy do divadel a na další kulturní akce.* Na jeho podnět bylo v Tupesích vybudováno hrncířské muzeum. Spolupracoval se Slováckým muzeem, s oddělením etnografie i archeologie nejen na doplňování sbírkového fondu, ale i na přípravě odborných výstav, týkajících se keramiky. Pod vedením Ladislava Hartla dosáhlo družstvo největšího rozkvetu. Mistr navazoval na vynikající tradici keramické tvorby od doby vedení dědečkem Jaroslavem Úředníčkem, ale s vývojem společnosti se měnil samozřejmě vkus veřejnosti a poptávka po odlišném sortimentu keramiky, který byl zaměřen na tradiční keramiku. Tupeská keramika v té době představovala vrchol sběratelských aktivit a byla družstvem expedovaná do celého světa.

Zuzana Hartlová se zpočátku uplatňovala hlavně jako malířka, ale spolu s otcem se setkávali s keramiky a výtvarníky – např. manžely Pravoslavem a Jindřiškou Radovými, Marií Kotrbovou z Prahy, Jaroslavem Hurtem z Prahy a dalšími, kteří spolupracovali také s Ústředím lidové umělecké výroby a výtvarně a umělecky se podíleli na vývoji a rozvíjení modernějších kolekcí pro současného náročnějšího zákazníka. Tak se v jejich sortimentu objevovaly nové užitkové objekty, předměty využívané každodenně v domácnosti, např. servisy, jídelní, čajové, kávové a mokka soupravy. Na realizaci a expedici se podílela tupeská dílna, kde se Zuzana specializovala předně na originální vývoj v malírně. V osmdesátých letech 20. století se Zuzana stala mistrovou dílny, kdy zde pracovalo asi čtyřicet osob. Jako talentovaná, odborně vedená a školená keramička byla přínosem při přípravě sortimentu družstva, podílela se na výtvarných návrzích a předlohách, dohlížela na zachovávání tvarosloví, vycházejícího z bohatého sbírkového fondu muzeí habánské fajánse, včetně využívání motivů produkce západoslovenských dílen 18. a 19. století, např. z Modry, Sobotiště, Boleráze, Stupavy, Dobré Vody apod. Vedle této tvorby se společně s dalšími vynikajícími malířkami keramiky, mezi nimiž vynikala její bývalá mistrová Blanka Füllepová, dále Anna Doležalová, Marie Sontagová, Věra Tesařová, Marie Mikulová, Hana Haldinová, podílela na rozvoji vlastní tradiční „tupeské“ produkce, využívající typických tupeských motivů, dekorů, barevnosti a tvarů. Navíc však vycházela vstříc i poptávce trhu s využíváním detailů tradičních motivů na autorském modernějším tvarosloví.

Během sedmdesátých let se po L. Hartlovi, který odešel do důchodu, stal vedoucím provozny Tupesy Jiří Sokolíček, absolvent bechyňské keramické školy a Emil Kobza, absolvent SUPŠ v Uh. Hradišti jako mistr kruhářny. Družstvo mělo tímto vedením zajištěnou záruku kvality, vývoje i rozvoje keramické tvorby v Tupesích. Během 80. let byl zajištěn odbyt zboží doma i v zahraničí, pro prodejny ÚVA, Družba, Zádruha, ÚLUV, kde byla jistota pravidelného odběru zboží. Ke zlomu došlo změnou režimu po roce 1989. Lidová tvorba byla prodána do soukromých rukou Jiřího Landsfelda z Otrokovic, což podle jména vypadalo velmi slibně. Jiří Landsfeld však neměl nic společného se slavným rodem Landsfeldů ze Strážnice. Snažil se vést dílnu, přešel však razantně na průmyslovou výrobu, soustředil se na odlévané jednoduché jednobarevné zboží – např. dózy na brambůrky, kahánky na hrbitovni svíčky, aroma lampy. Zásadním problémem se stalo financování provozu a splácení úvěru, což majitel nepřekonal. Dalším majitelem se stal Stanislav Drápela, který se velmi usiloval vrátit keramičce Tupesy, firmě *Dekor-Keramika Tupesy*, dávný zvuk a věhlas. Byl tvořivý a měl podnikatelského ducha, ale nedokázal zajistit odbyt podle svých představ a potřeb firmy, která nesplnila jeho očekávání. Sortiment začal více směřovat do forem, zavedl stříkanou technologii, v menší míře se firma zabývala malováním tradičního zboží - tradiční tupeské keramiky. Obsazení se změnilo celkem asi na padesát osob v malírně, točárně, expedici i přípravně hlíny.

Zuzana Hartlová působila jako mistrová malířna v keramičce do roku 1997. V devadesátých letech však už nebyla se situací v keramičce spokojená. Plánovala odchod k samo-

Majolikový džbán s modrým dekorem.
Tupesy 2008.

Nabídka sortimentu majoliky z dílny Zuzany Hartlové – kopie habánského džbánu, motiv s hudebníky
a koutní hrnec *nosák*. Tupesy 2008.

statné činnosti a předpokládala, že společně s otcem založí vlastní dílnu, v níž by jí byl otec ideálním zkušeným společníkem, kde by se věnovali tradičním vzorům a tvarosloví. Otec však náhle 11. 5. 1993 zemřel. Zuzana tak odložila své rozhodnutí a zůstala v *Dekoru* do prosince 1998, kdy se stala osobou samostatně činnou a zřídila si svou živnost v rodinném domku v Tupesích čp. 304. Zpočátku se věnovala drobnější dekorační tvorbě jako jsou vánoční svícný, miniatury – zvířátka, prasátka, zvonečky, hrnečky, drobné servisy, betlémy. Postupem času se začala zabývat výrobou větších dekoračních předmětů se specializací na repliky starých habánských vzorů a majoliky minulých století pro sběratele a odborníky, kterou se nikdo v okolí nezabývá a práce si získala velký úspěch. Při hledání odbytu vycházela ze zkušeností z *Lidové tvorby* a z *Dekoru*, z kontaktů ze zaměstnání, postupem času rozšířila tvorbu i pro odběr v rámci narůstajícího cestovního ruchu a turismu, kde získávala postupně odbyty na základě objednávek v Praze, Zlíně, Luhačovicích, Znojmě, Uh. Hradišti, na severní Moravě.

Zuzana Hartlová se jako jedna z mála keramiků zabývá do dnešních dnů výrobou tradiční majoliky, užitkové a dekorační keramiky. Vychází z tvarů, dekorů i barevné škály, navazující na rodinnou tradici, která od počátku respektovala znalost technologie přípravy kvalitní hlíny, bílé polevy i dalších ustálených barev vysokého žáru. K nejčastěji uplatňovaným dekorům patří tupeská růže s okvětim, slaměnkový dekor s využitím drobných žlutých nebo červených kvítků, ale především je specialistkou na hotovení kopií či replik habánských motivů a starých západoslovenských dílen, včetně využívání modrých geometrických motivů. Zajišťovala zakázky historických replik pro hrad Buchlov, jídelní servisy pro sběratele s vinařskou tematikou, s cechovními náměty, miniatury – čtorky, zvířátka, drobné předměty veškerého sortimentu, betlémy i figurální tvorbu.

Zuzana Hartlová si zajišťuje veškerou práci spojenou s její uměleckou tvorbou sama, kvalitní hlínu nakupuje od velkododavatele keramické hlíny v regionu, své zboží sama točí na elektrickém hrncířském kruhu, sama svůj sortiment maluje. V rodinném domku má malou kruhovou elektrickou pec s výpalem na 1000 °C, kterou zkonstruoval keramik

Zuzana Hartlová ve své dílně – kladení sortimentu do malé kruhové pece. Tupesy 2008. Foto R. Hartlová.

Svatopluk Úředníček z Buchlovic. Své zboží expeduje samostatně, za pomoci rodinných příslušníků. Zůstala věrná především své profesi, nevdala se a své dovednosti předává v rodové linii dětem svých sourozenců, neteřím Zuzaně (1979) a Janě (1981) Bílkovým z Buchlovic a Petře a Haně Hartlovým (1989) z Vizovic, Ondřeji (1978) a Kateřině (1975) Hartlovým z Prahy, kteří se podílejí nejvíce na zprostředkovávání odbytu v pražské obchodní síti. Zastvňuje je rovněž do práce s hlínou. Dnes již ovládají svým způsobem dovednosti spojené s výrobou keramiky – od přípravy hlíny, točení na hrnčířském kruhu, ovládají malbu, ale i konečný výpal výrobků. Zuzana Hartlová se nevěnuje jarmarečnímu stánkovému prodeji v regionu ani jinde v republice. Veškerou práci od přípravy hlíny až po vlastní prodej si zajišťuje sama, nemá tedy časové možnosti a dostatek fyzických sil, aby byla schopna zajistit i tento způsob nabídky svého zboží, o které je zájem. Její zboží můžeme zakoupit přímo v rodinném domku v Tupesích čp. 304, a ve vybraných obchodech s tradičním a dárkovým zbožím v Praze, Zlíně, Uherském Hradišti, Luhačovicích, Znojmě a lázeňských městech. Zákazníci ji však nejraději navštěvují přímo v rodinném domě a podle jejich objednávek hotoví Zuzana Hartlová požadovaný sortiment v maximální kvalitě. Výrobou majolikového zboží se zabývá celoročně.

Toto řemeslo nepatří v současné době k zánikem ohroženým, ale práce Zuzany Hartlové rozvíjejí v generační řadě tradiční „tupeskou“ produkci, v níž jsou využívány typické starobylé tupeské motivy, dekory, barevnost a tvary. Jen okrajově vychází autorka vstříc i poptávce trhu s využíváním detailů tradičních motivů na autorském modernějším tvarosloví, které zhotovuje podle konkrétní objednávky. S přihlédnutím k výše uvedeným faktům, k uchování a předávání tradičních hodnot lidové kultury v oboru práce s hlínou – hotovení tradiční majoliky – byla Zuzana Hartlová z Tupes navržena mezi kandidáty na udělení významného ministerského ocenění *Nositel tradice lidových řemesel*.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU A GRANTY MINISTERSTVA KULTURY

Olga Floriánová, Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V roce 2009 se Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v rámci svého specializovaného pracoviště *Centra péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji* zabývalo pokračováním v naplňování dalších grantových úkolů ministerstva kultury, které jsou realizovány v souladu s vládním usnesením č. 571 z roku 2003 *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR*. Garantem náplně těchto grantových úkolů ve Zlínském kraji bylo pověřeno jako regionální pracoviště právě Slovácké muzeum v Uherském Hradišti.

První z projektů realizovaných v roce 2009 byl zaměřen na dotazníkový výzkum *Lidová strava, doprava, obchod, trh a lidový oděv* vyhlášený celorepublikově ministerstvem kultury. Dotazníky byly doručeny do všech obcí Zlínského kraje. Jejich vyplňováním se věnovali zainteresované a pověřené osoby v obci. Vyplnění chybějících dotazníků zajišťovali externí spolupracovníci. Celkem bylo z odeslaných 304 dotazníků vyplněno 292, tedy 97 %. Byla prováděna jejich evidence, přehled, zjišťování a sumarizace připomínek respondentů. V požadovaném termínu byly dotazníky odevzdány do Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, celorepublikovému garantu realizace výzkumu, ke konečnému celkovému zpracování a zhodnocení.

Nad rámec plnění stanoveného tématu využilo v roce 2009 Slovácké muzeum jako pověřené regionální pracoviště pohybu v terénu pro řešení dílčího interního úkolu, zapadajícího do specifikace grantového titulu pro rok 2009. Formou plošného průzkumu subregionu uherskohradištské a uherskobrodské Dolňácko se zaměřilo na rozšířený výzkum identifikace a dokumentace tradičního lidového oděvu, na sběr dobových snímků a fotodokumentaci využívání tradičního kroje v současnosti. Na dílčích úkolech participovaly PhDr. Ludmila Tarcalová, která se zaměřila na doplňkový výzkum identifikace a dokumentace kroje na uherskohradištském Dolňácku. První fáze úkolu zahrnuje sběr dobového fotomateriálu na Uherskohradištsku, dokumentaci současného stavu a proměny kroje v krojovém okrsku hradištského Dolňácka – s typem kroje polešovického, velehradsko-spytihněvského a staroměstsko-jarošovského. Získané materiály jsou připraveny pro úvodní textovou stať *Historický vývoj oděvu na Hradištsku*.

PhDr. Romana Habartová se v rámci doplňkového výzkumu zaměřila na sběr dobového fotomateriálu v obcích Kunovice, Míkovice, Derfle, Vésky, Podolí a Popovice, fotodokumentaci a popisy současného stavu a proměn kroje na hradištském Dolňácku v obcích krojového okrsku Kunovicko. Získané materiály jsou připraveny pro textovou stať *Charakteristika krojového okrsku Kunovicko* a stať *Vymezení a charakteristika oblasti Slovácko a subregionu Dolňácko*.

Mgr. Marta Kondrová řešila doplňkový výzkum zaměřený na identifikaci, dokumentaci kroje na Uherskobrodsku. její úkol pokryl sběr dobových snímků a fotodokumentaci současného stavu a proměn kroje v obcích Vlčnov, Šumice, Hradčovice, Drslavice, Veletiny.

Fotograf Ladislav Chvalkovský se v doplňkovém výzkumu zaměřil na reprodukování dobových snímků lidového odívání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku a na fotodokumentaci krojů uherskohradištského Dolňácka, mikroregionů Staroměstsko, Za Moravú, Buchlov, Dolní Poolšaví, Ostrožsko, Východní Slovácko, Bílé Karpaty.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji se vždy usiluje zhodnocovat a prezentovat tuto práci také ediční činností. Proto byla v rámci úkolu MK ČR pro rok 2009 zaměřena pozornost na řešení problematiky lidového oděvu v regionu Slovácko, ve vybraných subregionech. V době, kdy dochází k ma-

sovému pořizování krojů na vesnicích i ve městech a zájmu o vybrané projevy tradiční lidové kultury, mezi něž patří také zájem o lidový oděv – kroj, si odborní garanti úkolu vytýčili za cíl řešit předkládaný fázový dlouhodobý projekt, který se chce ve čtyřletém období zabývat výzkumem, identifikací a dokumentací lidového oděvu s následujícím harmonogramem:

2009: řešení dotazníkového průzkumu ve Zlínském kraji, terénní výzkum – Dolňácko.

2010: vydání I. monografie: Dolňácko – Uherskohradištsko a Uherskobrodsko, terénní průzkum a dokumentace – Hornácko, moravské Kopanice, luhačovické Zálesí.

2011: vydání II. monografie: Luhačovické Zálesí, Hornácko, moravské Kopanice, terénní průzkum a dokumentace – Dolňácko kyjovské a strážnické.

2012: vydání III. monografie: Dolňácko kyjovské a Dolňácko strážnické, terénní průzkum hanácko-slováckého pomezí a Podluží.

2013: vydání IV. monografie: Hanácko-slovácké pomezí, Podluží, zhodnocení pětiletého výzkumu. Výstupem čtyřletého projektu by se měla v roce 2014 stát čtyř svazková na sebe navazující monografie, která odborné a široké veřejnosti přiblíží na základě pramenů, literatury, dobových snímků, muzejního fondu a výzkumů v terénu minulost, současný stav a proměny lidového odívání. Jedná se o významný počin směrem k veřejnosti, který by po sto letech navázal na monografii Moravské Slovensko, kde byly poprvé komplexně lidové kroje na Slovácku zhodnoceny Josefem Klvaňou.

Druhým projektem bylo pokračování několikaletého grantového výzkumu lidového stavitelství ve Zlínském kraji – **Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji**, který Slovácké muzeum zahájilo v roce 2007 v obcích okresu Uherské Hradiště, v roce 2008 pokračovalo v okrese Zlín a v roce 2009 v okrese Vsetín. V následujícím roce výzkum pokryje obce okresu Kroměříž. Částečným výstupem této dokumentace lidového stavitelství v jednotlivých okresech Zlínského kraje je publikace, která vychází vždy v dalším roce po ukončení terénní práce v konkrétním okrese. V roce 2008 byla vydána publikace **Lidové stavby známé neznámé – Zlínský kraj. Uherskohradištsko**, v roce 2009 publikace **Lidové stavby známé neznámé – Zlínský kraj. Zlínsko**.

Ředitel Slováckého muzea inicioval terénní výzkum tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji se snahou o zjištění jeho současného stavu – jaké množství a typy lidových staveb se dosud v této oblasti dochovaly, v jakém stavebně technickém stavu jsou, s cílem provést jejich vyhledávání a základní dokumentaci, především fotografickou, doplněnou odbornými popisy podle jednotné metodiky. K tomuto účelu stanovil tým odborných řešitelů. V současné době k nim patří pod ideovým vedením PhDr. Ivo Frolce, ředitele Slováckého muzea, PhDr. Věra Kovářů, bývalá dlouholetá významná pracovnice NPÚ, ú. o. p. v Brně, PhDr. Jana Spathová, vedoucí pracovnice oddělení Památkové péče Zlínského kraje, ing. arch. Jaroslav Novosad, vedoucí pracovník NPÚ, ú. o. p. v Kroměříži, PhDr. Alena Prudká, etnografka Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Mgr. Petr Hlavačka, etnograf a historik z Přerova, Mgr. Olga Floriánová, etnografka Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Metoda terénní práce spočívá v průzkumu počtu přidělených obcí v daném okrese, ve vyhledávání zachovalých lidových staveb všech typů (chalup, usedlostí, hospodářských staveb, sakrálních i jiných drobných objektů) a jejich fotodokumentace. V centru pozornosti stojí okolí staveb, zeleň, cesty, pastviny i celkové krajinné prostředí sídla. U vybraných staveb je podle finančních možností prováděno také stavební zaměření a následně vypracování stavební projektové dokumentace. Takto byly zatím zdokumentovány usedlosti čp. 68 z Vápenic na moravských Kopanicích a čp. 15 a 24 z Kněžpole na Uherskohradištsku. Z každého okresu tak vzniká obsáhlá fotodokumentace tisíců fotografií a k nim řešitelé projektu vypracovávají podle jednotlivých okresů a lokalit odbornou textovou dokumentaci – celkové popisy sídla a konkrétní popisy vybraných jednotlivých objektů. Z takto získané materiálové databáze pak vychází i texty publikací. Každá lokalita daného okresu je zde stručně charakterizována výčtem zachovalých objektů lidového stavitelství a popisem nejzajímavějších staveb. Text je doplněn vybranými fotografiemi ze zkoumaných lokalit. Publikace mají sloužit

především obecním samosprávám, majitelům nemovitostí, odborníkům i dalším zainteresovaným subjektům. Jejím cílem je upozornit na zachované památky a hodnoty místní stavební kultury každé obce a motivovat k jejich údržbě a záchraně. Materiál z výzkumu také poskytuje základnu k výběru staveb pro státní památkovou ochranu a je podkladem pro další hlubší odborné zkoumání. V roce 2009 se pozornost řešitelského týmu soustředila na dokumentaci vesnického stavitelství v obcích okresu Vsetín. Na sklonku roku pak vyšla publikace *Lidové stavby známé neznámé – Zlínský kraj, Zlínsko*, která prezentuje výsledky výzkumu z předešlého roku v sídelních jednotkách okresu Zlín, kterých je celkem 112. Každý z řešitelů zpracoval 17 lokalit, zástupce Slováckého muzea 32 lokalit. V letošním roce každý z řešitelů prováděl dokumentaci v 15 lokalitách, v jednom případě (Slovácké muzeum) v 17 sídelních útvarech v náročném hornatém terénu na Vsetínsku, a to podobným způsobem jako v předešlých okresech. Tato náročnost je navíc znásobena typem sídel v této horské krajině. Kromě dlouhých řadových vsí (někdy i několik kilometrů) vinoucích se kolem místního vodního toku či komunikace, je soustředěná zástavba doplněná pasekářským typem osídlení, v jehož rámci je množství jednotlivých obydlí i jejich shluky rozesety po širokém katastru obcí, mnohdy ukryté na horských pasekách. Dosud z dokumentace v okrese Vsetín vzniklo na 8 tisíc digitálních fotografií a zdokumentovány byly stovky tradičních objektů (stavení, hospodářských staveb, sakrálních objektů apod.). Publikace jako výstup z tohoto výzkumu bude vydána v roce 2010.

V letošním roce také proběhlo stavební technické zaměření dvou velkých tradičních zemědělských usedlostí čp. 15 a čp. 24 v obci Kněžpole provedené ing. arch. Editou Vlčkovou velmi kvalitně a podrobně tak, aby projektová dokumentace umožnila v případě potřeby stavební realizaci vědeckých kopií daných hodnotných objektů (např. v muzeu v přírodě).

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu ve Slováckém muzeu řešilo v roce 2009 třetí grantový úkol, a to v rámci dotačního programu *Podpora regionálních kulturních tradic*, který podporuje kulturní aktivity spojené s významnými výročími měst, obcí, kulturně-historických událostí a významných osobností v oblasti kultury, jejichž význam a působení významně překračuje rámcem regionu. V tomto dotačním programu úspěšně projekt nazvaný *Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum*, s podtitulem *150. výročí narození a 80. výročí úmrtí Františka Kretze (1859–1929), výjimečné osobnosti nadregionálního významu a 95. výročí Slováckého muzea v Uh. Hradišti*.

Slovácké muzeum připomnělo v roce 2009 odborné i laické veřejnosti významná výročí výjimečné osobnosti Františka Kretze (4. 1. 1859, Blansko – 4. 6. 1929, Uherské Hradiště), jehož regionální, národní i evropský význam nebyl doposud veřejnosti představen. Z učitele se záhy stal věhlasný sběratel, národopisec, konzervátor, ale také redaktor Slováckých novin, novinář a publicista, varhaník, klavírista i hudební skladatel. Byl jedním z čelních iniciátorů založení Slováckého muzea, jeho prvním kustodem a ředitelem. Dnes jej řadíme mezi nejvýznamnější národopisné pracovníky přelomu 19. a 20. století.

Projekt tvořil dva hlavní okruhy, které představily široké i laické veřejnosti Františka Kretze ve všech jeho podobách a byly rovněž doplněny a podpořeny čtyřmi doprovodnými programy, které výjimečnou postavu Františka Kretze přiblížily po hudební stránce především dětem a mládeži, ze sběratelského pohledu dospělým zájemcům a sběratelům.

První část projektu představovala realizace výstavy *Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum* v hlavní budově Slováckého muzea v Uh. Hradišti ve dnech 14. května až 20. září 2009, kterou zhlédlo 6 972 návštěvníků. Výstava, autorkou jejíhož námětu a scénáře byla PhDr. Romana Habartová, s níž na výstavě spolupracovala Mgr. Marta Kondrová, byla uspořádána ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti, tiskové reprodukce z archivu Slováckého muzea a EÚ MZM Brno, starý výstavařský mobiliář pocházel z fondu Slováckého muzea a Muzea města Brna se sídlem na hradě Špilberku. Na základě studia pramenů a archivních materiálů EÚ MZM v Brně, Národopisného oddělení Národního muzea v Praze a Slováckého muzea a na základě více než tisícového sbírkového fondu, realizátoři

plnohodnotně a věrně představili zajímavou, neotřelou osobnost Františka Kretze se všemi jeho neduhy na jedné straně a výjimečnými znalostmi, pracovním zaujetím a sběratelskou vášní na straně druhé.

Druhou část projektu představovalo vydání katalogu *František Kretz (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář*, který podává komplexnější přehled o rozsahu a zaměření sběratelských, výzkumných, dokumentačních a publikačních aktivit, jimiž František Kretz přispěl k rozvoji českého národopisu. V bibliografické části nedávno vydané české encyklopedie národopisu je František Kretz uváděn nejenom jako zakladatel Slováckého muzea, ale i jako spoluzakladatel Moravské ústředny v Brně, první družstevní organizace pro lidovou výrobu u nás, nebo jako spoluzakladatel Sdružení výtvarných umělců moravských, jedné z nejvýznamnějších organizací výtvarného umění v první čtvrtině 20. století. Můžeme jej vnímat jako jednu z nejvýznamnějších postav kulturního života Moravy na přelomu 19. a 20. století. František Kretz svými sbírkami obohatil také muzea v Brně, Praze, Vídni, Bratislavě a jinde.

Výstavu provázely také doprovodné programy *Kretzovo vetešnictví DNES otevřeno! Přineste, co vám doma překáží!* Tento program byl uspořádán jako nápomoc akviziční politiky muzea k Mezinárodnímu dni muzeí (18. května 2009) a ke Dnům evropského dědictví (12. září 2009). Na výzvu v médiích *Kretzovo vetešnictví DNES otevřeno! Přineste, co vám doma překáží!* reagovalo několik desítek dárců, kteří přinesli přes 70 předmětů muzejního charakteru – samovar, bubínek na paličkování, mlýnky na maso a ovoce, šperkownice, přístroje, vzácné kamnové kachle, mandl, máslenku, škopek, fotoaparáty, divadelní kukátka, kapesníčky, vyšívané povlečení a ubrusy, cestovní skládací zouvák na boty, školní pomůcky, např. model ucha a další drobnosti. Vybrané a doposud nezastoupené předměty obohatily sbírkový fond Slováckého muzea.

Druhý doprovodný program zahrnoval koncerty učitelů a žáků ZUŠ z Uherského Hradiště nazvané *Muzeum plné tónů*. Slavnostní koncerty se skladbami pro klavír, housle, violoncello, flétnu, klarinet, trubku, kytaru a sólový zpěv z přelomu 19. a 20. století, se skladbami Františka Kretze *Slavnostní pochod Josefu Stanclovi na památku nastoupení na stolec primátorský* a *Vzpomínka na Salaš (třásák pro piano)* byly uspořádány k Mezinárodnímu dni muzeí (18. 5. 2009, 18.00 hodin) a v rámci Dnů evropského dědictví (13. 9. 2009, 14.00 hodin) přímo ve výstavním Kretzově sále v hlavní budově Slováckého muzea ve Smetanových sady. Program připravilo Slovácké muzeum a Základní umělecká škola v Uh. Hradišti a stal se nejen poctou muzeu a Fr. Kretzovi, ale i poctou k 70. výročí existence Základní umělecké školy v Uherském Hradišti.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2009

HLAVNÍ BUDOVA:

Velký sál:

Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska	do 8. 3.
Veteš nebo poklad? František Kretz a Slováké muzeum	14. 5.–20. 9.
Antika. Ke kořenům Evropy	26. 11.–14. 3. 2010

Malý sál:

Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska	do 8. 3.
Doteky Orientu	2. 4.–18. 5.
Bedřich Hrozný, život a dílo	28. 5.–6. 7.
Karel Jerie, Lovci dinosaurů, výstava k LFŠ	26. 7.–20. 9.
Antika. Ke kořenům Evropy	26. 11.–14. 3. 2010

Přísálí:

Šustí, které šustí, výsledky rukodělného kurzu – drobná figurální plastika z kukuřičného šustí	6. 4.–3. 5.
Karel Jerie, Lovci dinosaurů, výstava k LFŠ	26. 7.–20. 9.

Letecké muzeum Kunovice:

Namaluj letadlo, výstava dětských kreseb	17. 5.–31. 10.
Černá skříňka aneb Nezbytné vybavení letadel	10. 9.–31. 10.

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

Přízemní sál:

Vánoce v galerii aneb Půjdem spolu do Betléma, mezinárodní výstava betlémů	do 18. 1.
Mikuláš Axmann, Kamenná okna, výběr z grafické tvorby	5. 3.–18. 5.
Vratislav Schilder, Život s loutkami	11. 6.–13. 9.
Výpravy za dobrodružstvím se Zdeňkem Burianem, knižní ilustrace ze sbírky Památníku národního písemnictví Praha	15. 10.–24. 1. 2010

Velký sál:

Ludmila Kovářiková, Hledání monumentu, výběr z keramické tvorby	do 18. 1.
Svatopluk Slovenčík, obrazy, kresby, objekty	5. 3.–18. 5.
Petra Seidlová, obrazy, kresby	25. 6.–13. 9.
Návraty IV, výstava pedagogů SUPŠ v Uh. Hradišti k 70. výročí založení školy	15. 10.–3. 1. 2010

Malý sál:

Česká bible v průběhu staletí	do 18. 1.
Wroclavský bronz, J. D. 1937, M. D. 1969, M. S. 1979, výstava wroclavských sochařů – medailérů Jacka Dworského, Mateusza Dworského a Michala Staszczaka	5. 3.–18. 5.
Jiří Hudeček, obrazy, kresby	25. 6.–9. 8.

Medailérská sbírka a výsledky 10. ročníku Mezinárodního symposia lité medaile, 15. 8.–13. 9.
plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti
Návraty IV, výstava pedagogů SUPŠ v Uh. Hradišti k 70. výročí založení školy 15. 10.–3. 1. 2010

Výstavy mimo prostory muzea:

Buchlovice:

Rok ve Vlčnově 29. 5.–4. 10.

Uherské Hradiště:

Výstavy k LFŠ: 24. 7.–2. 8.

Tomáš Kučerovský, ToyBox (Slovácké divadlo),

Jiří Zimčík, Čistý průřez (kavárna Portál),

Jaromír Plachý, Koule a krychle na filmovce (kavárna Jiné Café)

Velehrad:

Opus Velehradensis, Otmar Oliva, Jiří Rohel 5. 9.–30. 9.

Praha:

Opus Velehradensis, Otmar Oliva, Jiří Rohel 12. 11.–27. 11.

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ A CD SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slováckým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 s.

C e n a: 120 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ I.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r.1989

Rozsah: 176 s.

C e n a: 1 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ II.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1994

Rozsah: 169 s.

C e n a: 40 Kč

SOUPIS PRACÍ vydaných Slováckým muzeem v letech 1914–1984

Vydalo: Slovácké muzeum, r.1985

Rozsah: 70 s.

C e n a: 1 Kč

SLOVÁCKO 1991–1992, ročník XXXIII–XXXIV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1992

Rozsah: 206 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1993, ročník XXXV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1993

Rozsah: 270 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1995, ročník XXXVII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1996

Rozsah: 240 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1997, ročník XXXIX

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1998

Rozsah: 221 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1998, ročník XL

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 300 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1999, ročník XLI

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 334 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 332 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 292 s.

C e n a: 50 Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 392 s.

C e n a: 70 Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 331 s.

C e n a: 70 Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005

Rozsah: 364 s., barev. obr.

C e n a: 100 Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 380 stran

C e n a: 100 Kč

SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

rozsah: 368 s.

C e n a: 100 Kč

ISBN: 80-86185-37-0

SLOVÁCKO 2007, ročník XLVIII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2008

rozsah: 404 s., černobílé obrázky

C e n a: 100 Kč

ISBN: 80-86185-62-0

SLOVÁCKO 2008, ročník L

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2009

rozsah: 432 s., barevné a čb. obrázky

C e n a: 140 Kč

ISBN: 80-86185-74-0

Bezděčka, Pavel: FAUNA JIHOVÝCHODNÍ MORAVY

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1997

Rozsah: 117 s.

C e n a: 10 Kč

Marie Martykáňová-Milada Frolcová: GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 107 s.

C e n a: 40 Kč

ISBN: 80-86185-05-2

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: I. Frolec

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 152 s.

C e n a: 140 Kč

ISBN: 80-86185-09-5

Luděk Galuška-Miroslav Vaškových: PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 143 s.

C e n a: 140 Kč

ISBN: 80-86185-14-1

Štajnochr, Vítězslav: PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 326 s., 298 obr.

C e n a: 350 Kč

ISBN: 80-86185-10-9

Čoupková, Magdalena: NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 159 s.

C e n a: 50 Kč

Frolcová, Milada: SLOVNÍK ŽÁKŮ A ABSOLVENTŮ ZLÍNSKÉ ŠKOLY UMĚNÍ A STŘEDNÍ UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉ ŠKOLY VE ZLÍNĚ A V UHERSKÉM HRADIŠTI

Vydalo: Slovácké muzeum a Krajská knihovna Františka Bartoše, r. 2003

Rozsah: 343 s.

C e n a: 80 Kč

ISBN: 80-86185-25-7

**AJ TO SÚ MÁLĚŘI OD BOHA SAMÉHO,
lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod svatým Antonínkem**

Katalog k výstavě připravila Romana Habartová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

Rozsah: 245 s., barevné a čb, obrázky

C e n a : 300 Kč

ISBN: 80-86185-59-0

ZELEŇ V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH

Studie Slováckého muzea č. 8/2003

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydal: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 231 s.

C e n a : 50 Kč

ISBN: 80-86185-24-9

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slováckého muzea č. 10/2005

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 251 s.

C e n a : 70 Kč

ISBN: 80-86185-48-6

OSOBNOSTI AGRÁRNÍ POLITIKY 19. A 20. STOLETÍ

Studie Slováckého muzea č. 11/2006

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 275 s.

Neprodejně

ISBN: 80-86185-38-9

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slováckého muzea č. 12/2007

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

Rozsah: 247 s.

C e n a : 100 Kč

ISBN: 978-80-86185-60-6

**AGRÁRNÍ STRANY VE VLÁDNÍCH A SAMOSPRÁVNÍCH STRUKTURÁCH
MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI**

Studie Slováckého muzea č.13/2008

Vydalo Slovácké muzeum, r. 2008

Rozsah: 224 s.

Neprodejně

ISBN: 80-86185-72-9

**Vaškových, Miroslav: PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH
LOKALITÁCH Z OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum a Zlínský kraj, r. 2002

Rozsah: 14 s.

C e n a : 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI č. p. 90 a 93**
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003
Rozsah: 10 s.
C e n a: 15 Kč
ISBN: 80-86185-22-2

Frolec, Ivo: **PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ**
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003
Rozsah: 21 s.
C e n a: 15 Kč
ISBN: 80-86185-23-0

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE EXPOZICÍ SLOVÁCKO**
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003
Rozsah: 17 s.
C e n a: 15 Kč
ISBN: 80-86185-26-5

Portl, Pavel: **PRŮVODCE LETECKÝM MUZEEM KUNOVICE**
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006
ISBN: 80-86185-56-7
Rozsah: 33 s.
C e n a: 15 Kč
ISBN: 80-86185-56-7

Marie Martykánová: **PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA**
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005
Rozsah: 8 s.
C e n a: 15 Kč
ISBN: 80-86185-45-1

Vaškových, Miroslav: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY
STARÉ MĚSTO-NA VALÁCH/ NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA (pracovní sešit)**
Edice Dětské tisky 1
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003
Rozsah: 3 volné listy
Cena: 10 Kč

Tarcalová, Ludmila: **NÁRODOPISNÁ EXPOZICE SLOVÁCKO (pracovní sešit)**
edice Dětské tisky 2
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003
Rozsah: 2 volné listy
C e n a: 7 Kč

Tarcalová, Ludmila: **KLOBÚČEK S PÉRKAMA, VĚNEČEK S PANTLAMA**
(úvazy, pokrývky a úpravy hlavy). Katalog ke stejnojmenné výstavě.
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004
Rozsah: 28 s.
C e n a: 40 Kč
ISBN: 80-86185-37-0

Habartová, Romana: **LIDOVÁ UMĚLECKÁ VÝROBA V ČESKÉ REPUBLICE**

(katalog k výstavě)

Vydalo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2005

Rozsah: 20 stran

C e n a: 40 Kč

ISBN: 80-86185-43-5

Štajnochr, Vítězslav: **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005

Rozsah: 100 stran

C e n a: 220 Kč

ISBN: 80-86185-44-3

Tarcalová, Ludmila: **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 1 mapa

C e n a: 40 Kč

ISBN: 80-86185-53-2

Kolektiv: **KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: nestr. + mapa

C e n a: 80 Kč

ISBN: 80-86185-54-0

Vaškových, Miroslav–Číhal, Robert: **CD – VELKÁ MORAVA**

Multimediální dvojazyčné CD

C e n a: 220 Kč (1 licence)

1 000 Kč multilicence pro školy

Kol. autorů: **KRÁSA, KTERÁ HŘEJE**

Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska

Vydalo: Slovácké muzeum, 2008

Rozsah: 184 s.

C e n a: 340 Kč

ISBN: 978-80-86185-70-5

Ludmila Tarcalová: **HODY S PRÁVEM NA UHERSKOHRADIŠŤSKU**

Vydalo: Slovácké muzeum, 2008

Rozsah: 224 s.

C e n a: 260 Kč

ISBN 978-80-86185-69-9

Kolektiv autorů: **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ, Zlínský kraj – Uherskohradištsko**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2008

Rozsah: 87 s., barevné obrázky

Neprodejně

ISBN: 978-80-86185-71-2

Kolektiv autorů: **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ, Zlínský kraj – Zlínsko**
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2009
Rozsah: 183 s., barevné obrázky
Neprodejné
ISBN: 978-80-86185-83-5

Kolektiv autorů: **OPUS VELEHRADENSIS-ZNAMENÍ NADĚJE**
Katalog k výstavě Otmar Oliva sochy, Jiří Rohel fotografie
Vydalo: Slovácké muzeum, 2009
Rozsah: 127 s., barevné a čb. obrázky
C e n a: 190 Kč
ISBN: 978-80-86185-79-8

Frolcová, Milada–Pelikán, Jaroslav: **MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LIDÉ MADAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY UHERSKÉ HRADIŠTĚ 1988–2009**
Vydalo: Slovácké muzeum, 2009
Rozsah: 112 s., barevné a čb. obrázky
Neprodejné
ISBN : 978-80-86185-84-2

Habartová, Romana: **FRANTIŠEK KRETZ (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář**
Katalog k výstavě
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2009
Rozsah: 204 s.
C e n a: 135 Kč
ISBN: 978-80-86185-82-8

Galuška, Luděk–Frolec, Ivo–Vaškových, Miroslav: **Průvodce expozicí Velká Morava.**
Vydalo: Slovácké muzeum, 2009
Rozsah: 28 s.
C e n a: 15 Kč
ISBN: 978-80-86185-85-9

**TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE
PRO PUBLIKOVÁNÍ VE SBORNÍKU SLOVÁCKO**

- příspěvky je možné odevzdat v elektronické podobě (na disketě, CD nebo e-mailem)
- fotografickou přílohou originál fotografie nebo na disketě, CD
- písmo: TIMES NEW ROMAN
- název příspěvku: velikost 12 tučně
- jméno, příjmení a instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text : velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- bibliografické údaje citujte: H a b a r t o v á, R.: *Oděv na Uherskohradištsku*. Kunovice 2001.
- autobiografický údaj za článkem: kurzívou titul, jméno a příjmení, datum narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby – Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.

